YASALAR

"Şunu herkes bilir ki, yasama önemli bir iştir, ama bir düzene oturmuş bir kent iyi çıkarılmış yasaların yürütülmesini beceriksiz yöneticilere bırakırsa, bu iyi yasalardan daha çok yararlanamayıp maskara olmaktan öte, bunlar yüzünden..." Platon

KABALCI

PLATON

YASALAR

KABALCI YAYINEVİ: 296

FELSEFE DİZİSİ: 16

Platon

Yasalar

© Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998
Bu kitabın tüm yayın hakları Kabalcı Yayınevi'ne aittir.

Birinci Basım:
Kabalcı Yayınevi, 1994 [Tek cilt olarak]

İkinci Basım: Kabalcı Yayınevi, 1998 [Yunanca aslıyla]

Üçüncü Basım: Nisan 2007

Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Kapak Düzeni: Gökmen Ekincioğlu
Yayıma Hazırlayan: Eyüp Çoraklı

KABALCI YAYINEVİ
Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34110 İSTANBUL
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Platon
Yasalar
1. Felsefe. 2. Sosyal Bilimler 3. Yöntembilim

ISBN 975-997-097-X

Baskı: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 5678003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İSTANBUL

PLATON

YASALAR

Türkçesi:
Candan Şentuna - Saffet Babür

KABALCI YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 15
GİRİŞ 17

YASALAR

I. KİTAP 47
624a Girit ve Isparta yasalarının kökeni 47
625c Bu yasaların hedefi savaştaki yiğitlik mi olmalıdır? 48
630e Her yasamanın amacı erdem bütünüdür. 56
633c Yiğitlik hazza karşı gösterilmeli. 59
637b İçkili toplantıların yararı 65
642b Konuşmacıların Atina'ya duydukları sevgi. 72
643a İlk eğitim tanımı. 73
II. KİTAP 85
652a Koroların eğitim açısından önemi. 85
657c Koroların doğru uygulanma koşulları. 91
660e Adaletle mutluluk bir arada bulunur 96
664b Üç koro 101
665b Yaşlılar korosu 103
667b Haz ve doğruluk 106
668c Öz, doğruluk ve ahlak güzelliği 108
671a İçkili toplantılar sorununa dönüş. 112
672e Müzik ve beden eğitimi. 114
673e Şarap içme konusunun sonu. 116
III. KİTAP 118
676a Yönetim biçimlerinin kökeni insanlık tarihi ile açıklanabilir mi? .. 118
677a Tufan. 119
680b Reislik düzeni. 124
681e Troya'nın kuruluşu ve yıkılışı 126

682e Dor devletleri ... 128
687b Mantıklı olandan başka bir şey istememeli ... 134
688e Cehaletle savaş ... 137
689e Yedi yetki ünvanı ... 138
691d Pers savaşları ... 141
694a Pers monarşisi ... 144
698a Atina'nın zaferi ... 150
700a Başıboşluğun kökeni ... 153
IV. KİTAP ... 157
704a Yeni kentin konumu ... 157
705c Denize kıyısı olacak mı? ... 158
707e Yerleşmecilerin kökeni ... 162
708 e Başarı koşulları ... 163
709e Tiranın nitelikleri ... 164
712c En iyi yönetim biçimi ... 168
713a Kronos çağı ... 169
714b Adalet ve yetki ... 171
715e Yerleşmecilere sesleniş ... 173
718a Yasa koyucunun genel uyarıları ... 176
719a Yasa koyucu ve ozanlar ... 178
719e Giriş bölümlerinin yararı ... 179
720e Giriş bölümüne örnek ... 180
722c Yöntemi genellemek gerekir ... 183
V. KİTAP ... 186
726a Ruhun üstünlüğü ... 186
728d Onur, zenginlikten üstündür ... 188
729a Gençlere karşı ödevler ... 188
729c Akrabalar ve dostlar ... 189
729d Kent ... 189
729e Yabancılar ... 190
730c İdeal kişi ... 190
731d Bencillik ... 192
732d Erdem ve mutluluk ... 193

735a Zorunlu arınmalar. 197
736c Toprakların dağıtılması. 198
737e İdeal sayı. 200
738b Tanrıların payı. 200
739a İdeal devlet ve öteki ikisi. 201
739e Toprağın paylaşılması. 202
740b Nüfusun sabit kalması. 203
741a Özendirme. 204
742a Ne altın ne de gümüş. 205
744a Mülkiyete dayalı dört sınıf. 208
745b Toprağın bölüştürülmesi. 209
745e İdeal ve gerçek. 210
746d Matematiğin önemi. 211
747d Toprağın etkisi. 212
VI. KİTAP 214
751a Görevlilerin seçimi. 214
754c Yasaların bekçileri. 218
755c Askerlik görevi. 219
756b Meclis. 220
756e Eşitlik kavramı. 221
758a Prytanlar (Meclis üyeleri). 222
759a Kült görevlileri. 224
760a Toprağın korunması. 225
761d Kırsal hukuk. 227
762b Agronomların (Tarım görevlileri) yaşamı. 228
763c Astynomlar (Kent görevlileri). 229
763e Agoranomlar (Çarşı görevlileri). 230
764c Eğitim yetkilileri. 230
766c Ölenlerin yerinin doldurulması. 233
766d Mahkemeler. 233
769a Yasama yavaş yavaş olgunlaşır. 236
771a 5040 sayısının başka yararları. 239
772d Evlilik. 241

774c Düğün armağanı.....243
774e Törenler.....243
775a Şölen.....244
775e Çiftlerin evi.....245
776b Köleler.....245
778a Yapılar.....248
779d Evliliği izleyen yıl.....250
780d Kadınların toplu yemekleri.....251
780e Törenlerin değişmesi.....251
782d Üç temel arzu.....254
783d Doğum.....255
VII. KİTAP.....258
788a Eğitim.....258
790c Hareketin önemi: Korybantlar.....261
791c Çocuk ne kadar şımartılmalı?.....263
793c Yazılı olmayan kurallar.....265
793e Okul öncesi eğitim.....266
794d İki elini kullanma becerisi.....267
795d Beden eğitimi.....268
796e Eğitimde yeniliğin tehlikeleri.....270
800b Müzik kuralları.....275
802a Müziğin düzenlenmesi.....278
803a Boş zamanı değerlendirme.....279
804c Okula devam.....281
804d Kadınların eğitimi.....281
806d Serbest yaşam.....284
808c Okul.....286
809b Öğretim programı.....287
810b Edebiyat.....288
811c En iyi örnek.....290
812a Müzik.....291
813b Beden eğitimi.....293

814d Dans. 295
816d Komedya ve tragedya. 297
817e Matematik. 299
820e Astronomi. 304
822d Avcılık. 306
VIII. KİTAP 310
828a Şenlikler ve kurban törenleri. 310
828d Askerlik eğitimi. 310
831b Askerlik eğitiminin engelleri. 314
832e Yarışmalar. 316
833c Silahlı karşılaşmalar. 317
834b At yarışı. 318
834e Müzik yarışmaları. 319
835b Cinsel sorunlar. 319
837a Üç tür sevgi. 322
838a Doğaya aykırı cinsel ilişkiler. 323
839e Özdenetim. 326
841c İki yasa seçeneği. 328
842b Toplu yemekler. 329
842e Tarım yasası. 330
843b Komşuya karşı görevler. 330
844d Hasat. 332
845d Su. 333
846a Ürünlerin taşınması. 334
846d Elsanatçıları. 335
847b Dışalım ve dışsatım. 335
847e Ürünlerin paylaşılması. 336
848c Ev. 337
849a Pazar. 338
850a Göçmenler. 339
IX. KİTAP 341
853d Tapınak soygunculuğu. 341

855c İdam davalarında yöntem. 343
856b Devlete karşı işlenen suçlar. 344
856e İhanet. 345
857a Hırsızlık: bütün hırsızlar aynı cezaya mı çarptırılmalı? 346
857c Gerçek yasa koyucunun eğitici işlevi. 346
860c "İsteyerek" ve "istemeden" kavramları arasındaki ayrım. 350
861e Adaletsizlik ve zarar arasındaki ayrım ve cezanın amacı. 353
863b Adaletsizliğin tanımı. 355
864c Ceza ehliyeti olmayan kişiler. 356
865a İstemeden cinayet. 357
866d Öfke anında cinayet. 359
869e İsteyerek cinayet. 363
873c İntihar. 368
873e Ölüme yol açan hayvanlar ve cansız nesneler 369
874a Faili meçhul cinayet 369
874b Aklanma. 369
874e Yasanın gerekliliği 370
875d Mahkemelerin karar yetkisi. 371
876e İsteyerek adam yaralama. 373
878b Öfke anında adam yaralama. 375
879a İstemeden adam yaralama. 376
879b Adam dövme. 376
X. KİTAP 381
884a Üç dinsizlik kaynağı. 381
887c Dinsizlere sesleniş 385
888d Yasaya karşı doğa ve rastlantı. 386
890b Dinsizlerin görüşlerini çürütme zorlukları. 389
891e Ruhun üstünlüğü 391
893b On hareket türü 393
895c Ruh kendi kendine hareket eder. 396
897b Ruh gök cisimlerini hareket ettirir. 399
898e Ruh gök cisimlerini nasıl hareket ettirir? 402
899d Tanrıların insanlarla ilgilenmediği görüşüne yanıt. 404

900c Tanrıların insanlarla ilgilendiğinin kanıtlanması. 405
903b Tanrıların adaleti ve ruhun yazgısı. 410
907b Dinsizlik yasası. 415
908a İki suçlu türü. 416
908e Dinsizlik cezası. 417
909d Özel tapınaklar. 418
XI. KİTAP 421
913a Mülkiyete saygı. 421
913b Gömülü hazinelerin çıkarılması. 421
914e Canlı mallar: köleler ve azatlılar. 423
915c Satış ve takas yasası. 424
918a Perakende ticaret. 427
920d Anlaşmalar. 430
920d Elsanatçılarıyla alışveriş. 430
921d Askerlikle ilgili elsanatçıları. 432
922a Vasiyet bırakma. 432
923c Vasiyet ve miras yasası. 434
925d Yasanın sertliği nasıl yumuşatılır? 437
926e Yetimlerin yetiştirilmesi. 439
928d Mirastan mahrum etme. 441
929d Yaşlılık. 442
929e Boşanma ve ikinci evlilik. 443
930b Eşlerden birinin ölümü. 443
930e Ana-babaya saygı. 444
932e İlaç ve büyü. 447
933e Cezanın amacı. 448
934c Delilik. 449
934d Sövgü. 449
935c Komedyanın yasaklanması. 450
936b Dilenciler. 451
936d Kölelerin yol açtığı zararlar. 452
936e Tanıklar. 452
937d Avukatlar. 453

XII. KİTAP 455
941a Devlet görevlilerinin işlediği suçlar. 455
941b Devlet malını çalmak. 455
942a Askerlik görevi. 456
943d Silahını atıp kaçmak. 458
945b Denetçilerin önemi. 460
945e Denetçilerin seçimi. 461
947b Denetçilerin cenaze töreni. 462
947b Denetçilerin dava edilmesi. 462
947e Denetçilerin seçimi. 463
948b Yemin. 463
949c Devlet harcamalarına katkıda bulunmak. 465
949e Dış dünya ile ilişkiler. 465
950d Dış ülkelere yolculuk. 466
951a Gözlemciler. 467
952d Yabancı ziyaretçiler. 469
953e Kefiller. 471
954a Evin aranması. 471
954c Hak iddia etme süresi. 471
954e Mahkemede bulunmayı engelleme. 472
955a Yarışmalara katılmayı engelleme. 472
955b Çalıntı eşya çalma. 472
955c Kendi hesabına savaş açma. 473
955d Rüşvet. 473
955e Vergiler. 473
956a Tanrılara sunu. 474
956b Üç mahkeme aşaması. 474
958a Mahkeme kararlarının uygulanması. 476
958c Cenaze törenleri. 477
960b Devletin korunması. 479
961a Gece konseyi. 480
963a Erdemin birliği ve çokluğu. 483

964a Konseyin eğitici işlevi. 485
965a Konseyin yüksek eğitimi. 487
966c Teolojinin önemi. 489
968b Konsey üyeliği. 491

SUÇ LİSTESİ 495

KAYNAKÇA 501

ÖNSÖZ

Bugüne değin Platon üzerine pek çok araştırma yapılmış, "üzerine" pek çok şey söylenmiştir. Bu çalışmaların Platon'u bütün olarak anlamak, öğrenmek, görmek arzusuyla yapılmış olduğu açıktır. Ona yaklaşmak isteyen hemen hemen her araştırıcı, Platon'un düşüncelerini anlamasına yardım edecek, oradan hareket edebileceği bir "odak" aramıştır bu büyük düşünürde. Ama odaklar genellikle nesnel değil, öznel olmuş; o araştırıcının kendi kurduğu çerçeve içindeki bir odak olarak kalmıştır.

Dolayısıyla bu öznel hareket noktalarından yola çıkılarak Platon'u anlama çabaları çoğu kez tek yanlı, eksik kalmıştır. Bir türlü kaçınılamayan bu eksikliğin en önde gelen nedenlerinden biri şu özelliğin gözden kaçırılmış olmasıdır: Sistematik Felsefenin başına yerleştirilen Platon, yaşamı boyunca "sistematik" (Platon'u öyle görenlerin anladığı anlamda) kalmamış, daha doğrusu "sistematik" olmamayı tercih etmiştir. Hocası Sokrates'ten aldığı yorulmak bilmeyen sorgulama yöntemi ile kendi düşüncelerini de yaşamının çeşitli dönemlerinde yeniden sınamış, bunda bir sakınca görmemiştir. Yenilediği düşünceleri içinde, genellikle pek kalıplaşmış biçimde yorumlanan "idea görüşü," "toplum görüşü," "metafizik görüşü" de vardır. Bu kalıplaşmış yorumlarda, *Menon, Phaidon, Politeia* diyalogları çerçevesinde kalan bakışla idea görüşü; *Politeia, Politikos* diyalogları çerçevesinde kalan bakışla toplum görüşü; *Phaidon, Timaios* diyalogları çerçevesinde kalan bakışla da metafizik görüşü üzerinde bir şeyler söylenir. Ama bu çerçevelerden yola çıkılarak Platon'u bütünde anlamaya yönelen her araştırma eksik, bu tür araştırmada ısrar eden her bakış ise "dogmatik" kalmak

zorundadır. Çünkü Platon'un en azından iki yaşlılık yapıtı daha vardır: İdealar görüşünün yeniden sınandığı *Parmenides* ile toplum görüşüne yeni boyutlar getirilen *Nomoi* (*Yasalar*).

Oniki kitaptan oluşan *Yasalar*'ı Türkçeye Yunanca aslından çevirirken şu metni kullandık: *Platonis Opera*, Tomus V, Pars I. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit: Ioannes Burnet. Oxonii 1906.

Yasalar, Platon'un son yapıtıdır, düşünür tarafından son düzeltmeleri yapılmamıştır ve yapıtta Yunan dili gramer ve sözdizimi kuralları açısından Platon'un öteki yapıtlarında söz konusu olmayan pek çok aksaklık bulunmaktadır. Bu yüzden kullandığımız metni, karşısında Fransızca çevirisi de bulunan şu Yunanca metinle karşılaştırmayı uygun gördük: Platon, *Oeuvres Complètes*, Tome XI-XII: Les Lois, Texte établi et traduit par Edouard des Places. Les Belles Lettres, Paris 1951. Ayrıca Attilio Zadro'nun İtalyanca çevirisiyle de karşılaştırarak (Platone, *Opere*, Volume secondo, Leggi, Traduzione di Attilio Zadro, Editori Laterza, Bari 1966) çevirimizi yürüttük.

Karşıladığımız terimler açısından daha önceki Platon çevirileriyle büyük bir ayrılığımız olmadı: sözgelişi temel erdemlerden "*sophrosyne*"ye "ölçülülük," "*andreia*"ya "yiğitlik," "*phronesis*"e "aklı başındalık" (kimi yerde de "sağduyu"), "*dikaiosyne*"ye ise "adalet" dedik ("*dikaiosyne*" kimi çevirilerde "doğruluk" diye çevrilmiştir, ama biz "doğruluk"u "*aletheia*" ile "*orthia*" ve "*epieikeia*"nın karşılığı olarak kullandık). Daha önceleri "devlet" ya da "anayasa" diye çevrilmiş olan "*politeia*"yı "yönetim biçimi" ve "siyasal düzen" diye çevirdik; "devlet"i "*polis*" karşılığı kullandık ("*polis*"e kimi yerde de "kent" dedik).

C.Ş. - S.B.

GİRİŞ

PLATON ÜZERİNE

Platon, İÖ 427 yılında Atina'da aristokrat ve zengin bir aileden dünyaya gelmiştir. Babası Ariston eski Atina kralı Kodros'un soyundan gelmekle övünürdü, annesi Periktione de Solon'un soyundandı. Gene annesi tarafından Atina'daki Otuzlar yönetiminde yer alan Kritias ile Kharmides'in akrabası idi. Adlarını diyaloglarından tanıdığımız Adeimantos ile Glaukon adında iki erkek kardeşi vardı. Gençliğinde ailesinin toplumsal düzeyine yakışan özenli bir eğitim almıştır. Yirmi yaşında Sokrates'i tanımış ve hocasının ölümüne kadar (399) onun öğrencisi ve yakın dostu olmuştur. Bundan sonra, aşağı yukarı oniki yıl boyunca Mısır'a, Kyrene'ye, Pythagorasçı Arkhytas'ın etkisiyle Taras'a ve son olarak Sicilya'ya (388) uzun yolculuklar yapmıştır.

Platon'un doğumundan yarım yüzyıl önce Atina, gücünün ve şansının doruğuna ulaşmıştı, Isparta ile birlikte 490 ve 480/479 yıllarındaki Pers akınlarının püskürtülmesine önderlik etmiş, Yunan kentlerinin olası Pers saldırılarına karşı kurdukları Delos deniz birliğinde egemen güç olmuştur. Böylece V. yüzyılın sonlarında siyasal, ticari ve kültürel yaşamındaki zenginlik ve çokyönlülük sayesinde, Thukydides'in Perikles'in ağzından dile getirdiği çarpıcı deyişle[1] "Yunanistan'ın okulu" olarak anılmayı hak etmişti. Ama giderek aşırılığa varan emperyalist politikası onu kaçınılmaz olarak Isparta ile çatışmaya sokacaktı. Isparta ise Atina'nın tam karşıtıydı: oligarşik, tutucu gücünü ezici baskı al-

[1] Thukydides, II. 41.

tında tuttuğu köle sınıfından alan, özellikle sanat alanında yeniliklere katlanamayan bir devlet yapısı vardı; askerlik ve yiğitlik erdemlerini yüceltmekle yetiniyordu. Her kentin bir ötekine tehlikeli bir rakip olarak baktığı bu ortamda, 341 yılında Atina ile Isparta ve kandaşları arasında Peloponnesos savaşı patlak verdi. Uzun ve acı savaş yıllarından sonra, Atina 404 yılında kesin olarak bozguna uğradı. Platon da 409 yılında onsekiz yaşına gelince askerlik görevini yerine getirmiş olmalıdır.

Peloponnesos savaşı Platon'un gençliğinde bellibaşlı iki biçimleyici etkiden biri olsa gerek: bu kadar yüksek bir idealin çökmesi ve yok olmasıyla Atina'da ortaya çıkan acı ve umutsuzluğu hissetmemiş olması olanaksızdır. Aslında hiçbir zaman Atina demokrasisinin hayranı değildi, savaş sırasında demokrat önderlerin politikaları ve eylemleri ona bol bol eleştiri malzemesi sunmuştu; ama daha sonraki siyasal eserlerinde ilke olarak demokrasiyi onayladığını görüyoruz.[2] Gene de savaş sırasında ve savaş sonrasında Atina'da yaşadığı demokrasiyi konu alan bir eser yazmaya hiçbir zaman girişmemiştir; birçok Atinalı gibi, Atina'nın bozguna uğramasını, gevşekliğin ve beceriksizliğin Isparta'nın disiplinine ve iyi düzenine alt olması şeklinde yorumluyordu. 404 yılında Ispartalıların Atina'ya yerleştirdikleri Otuzlar yönetimi demokratlar kadar onu da kaygılandırmıştır.[3] Çeşitli kanlı olaylardan sonra, 403 yılında Atina'da demokrasi yeniden kurulur; bundan dört yıl sonra ortaya çıkan bir olay, Platon'un Atina demokrasisini beğenmemesini, hatta nefret etmesini haklı çıkarır; Sokrates'in ölüme mahkûm edilme-

---

2 *Politikos*, 303; *Nomoi*, 693, 756. Bununla birlikte, Platon'un "demokrasi"den bugünkü toplumsal ve siyasal özellikleri anladığını düşünmemeliyiz. Krş. G.R. Morrow, *Plato's Cretan City*, Princeton 1960, ss. 528-530.

3 *VII. Mektup*, 324-325.

sidir bu.[4]

Sokrates (doğumu: 470), o çağın sürükleyici kişiliklerinden biri ve Platon üzerindeki ikinci biçimleyici etki idi. Hiçbir şey yazmamış olan Sokrates üzerine bilgilerimiz Ksenophon'un anılarına, Aristophanes'in komedialarına, Aristoteles'in çeşitli notlarına ve Platon'un diyaloglarına dayanır. Bu yazarların verdikleri bilgiler çeşitli nedenlerle birçok bakımlardan birbirinden farklıdır, her birinin inanılırlığı da tartışma konusudur. Ama kesin olarak diyebiliriz ki, Sokrates Platon'u etkilemiştir.

399 yılında Sokrates dinsizlik ve Atina gençliğinin ahlakını bozma suçundan mahkemeye verilmiştir. Onu suçlayanlar, siyasal düşmanlık duygusuyla hareket eden politikacılardı; düşmanlıklarının asıl nedeni, onun özellikle gençler arasında etkili olmasıydı. Mahkemede Sokrates kesinlikle pişmanlık göstermemiş ve "iyi tavırlı" olmak zorunda kalmayı kabul etmemiştir. Sonuçta suçlu bulunmuş ve ölüme mahkûm edilmiştir. Herhalde Atina'dan kaçması çok kolaydı, ama Platon'un anlattığı gibi, ölümü ilkelerinden sapmaya yeğ tutmuştur.

IV. yüzyılın başlarında Platon Atina'da bir felsefe okulu olan Akademeia'yı kurar. Bu okulun iç düzeni hakkında fazla bir şey bilmiyoruz; ama okulu politika, hukuk ve yasa çalışmalarından ötürü önemli ölçüde ün kazanmıştı ve üyeleri gerçekten var olan ve varsayılan toplulukların danışmanı sayılıyordu.[5] Akademeia'nın en başta gelen amacı, Isokrates'in söylediğine göre, felsefe aracılığı ile siyasal etkinliğe hazırlık idi.

388 yılında Platon Güney İtalya'yı ziyaret ederken, Sicilya'da Syra-

---

[4] *VII. Mektup*, 325.

[5] Krş. G.R. Morrow, *Plato's Cretan City*, Princeton 1960, ss. 8-9; P. M. Schuhl, "Revue des Études Grecques," 59 (1946), 46-53.

kusai tiranı I. Dionysios'un sarayına çağrılmıştır. Bu çağrının arkasında, Dionysios'un kayınbiraderi, genç, akıllı bir aristokrat olan Dion vardı. Dion liberal değildi, ama Dionysios'un yönetiminin sertliğini yumuşatma, krallığa reform getirme düşüncesindeydi. Platon tirana siyasal entrikalardan kurtulmayı, anayasal bir yönetim benimsemeyi ve yasaları gözetmeyi öğütlemiştir. Onun bu öğüdü aslında Dionysios üzerinde hiç etkili olmamıştır, ama Platon bu ilkeleri Sicilya'da uygulamak için fırsat bekleyen Dion ile sağlam bir dostluk kurup Sicilya'dan ayrılmıştır.

367 yılında I. Dionysios ölmüş, Dion onun yerine geçen II. Dionysios'u Platon'un öğretisine daha yatkın görmüş; sonuçta Platon bir kez daha Syrakusai'a çağrılmıştır. Ama yeni tiran hiç de beklendiği gibi iyi bir öğrenci değildi: buyurgan ve kuşkucu bir yaratılışı vardı; herkesten, Dion'dan, hatta Platon'dan bile kuşkulanıyordu. Platon çaresiz Atina'ya dönmüş, ama **361** yılında gene çağrılmış, bundan sonraki dönüşü epey güç olmuştur.

Platon **347** yılında, seksen yaşında ölmüştür.

Platon'un sistemi üzerine yapılan araştırmalarda, araştırmacıların karşılaştıkları ilk güçlük, sistemin kurgusu ve tutarlılığı konusunda olsa gerek. Platon'un birkaç diyaloğundan yola çıkarak bunlar arasında bir tutarlılık aramak, sonra da bu çerçeveye girmeyenleri dışarda bırakmak; ya da tam tersine düşünce sisteminde bir bütünlük kurmaksızın tek tek diyalogları kendi başına incelemek; veya idealar kuramında takılıp kalmak, Platon'un düşünce sisteminin bütününde bir şeyleri hep savsamak demektir. Bunun yerine Platon'un sistemini, hep arayan, hep soran, dolayısıyla sınırlanamayan insan düşüncesiyle koşut görüp; tutarlılığı ve birliği bu çeşitlilik içinde aramak, Platon'a biraz daha yaklaşabilmek için uygun olsa gerek.

Herkesin üzerinde anlaştığı konulardan biri, Platon'un ilk yapıtının *Sokrates'in Savunması* olduğu. Bu yapıtta Sokrates felsefesinin ana noktası "kendi bilgisizliğinin bilincinde olmak," "neyi bilmediğini bilmek" olarak belirlenmektedir; sonraki yapıtlarından *Kriton*'da ise Sokrates'in niçin konmuş yasalara karşı çıkmadığı açıklanmaya çalışılmaktadır. Bundan sonra Platon "erdem" sorunu üzerine eğilecektir:

Lakhes, Lakhes'in "cesaret, bilgiden bağımsız da olabilen bir ruh sağlamlığıdır" savıyla Nikias'ın "cesaret, hem savaşta hem de her durumda korkulacak ve peşinde koşulacak şeylerin bilgisidir" savı arasındaki tutarsızlıkla bitmektedir.

Erdemin bir bilgi olması koşuluyla hiç kimsenin isteyerek kötülük yapamayacağı savı çeşitli diyaloglarında değişik biçimlerde önümüze çıkar; *Küçük Hippias*'ta Hippias, "isteyerek kötülük yapan istemeyerek kötülük yapandan daha kötüdür" (*Küçük Hippias*, 372A) derken; Sokrates, bir kötülük bilerek yapılırsa, bu kötülüğün bir erdem olduğu sonucuna varır (365E). Platon gençlik diyaloglarında daha çok erdem sorunu üzerinde dururken, bir yandan da bilgi görüşünün temellerini atmaktadır. Gençlik diyaloglarında diyalektik ile retorik arasında ayırım yapar: O'na göre retorik inançla ilgilidir ve felsefi bilgi (*episteme*) ile ilgisi yoktur. Bilgisel kanıtlama her zaman doğrudur, oysa inanç (*pistis*) doğru ya da yanlış olabilir (*Gorgias*, 454D-E). Diyalektik ise nesnenin doğasını inceler, onun tanımını yapar, onu nedenleri ile ilişkisinde ele alır (465A); her tür çelişkiyi ortadan kaldırır (428A-C), matematiksel yöntemin özelliğine uyan bir yöntem kullanır (508E-509A). *Menon*'da erdemin bir mi yoksa çok mu olduğu sorusu ya da erdemin bir bilgi mi olduğu sorusu yine söz konusu edilmektedir ama yine çözümsüz bırakılır. *Menon*'da Sokrates'in *biçim*'in tanımı konusunda zorlanması, diyalektiğe başlamak için diyalektikten başka tür bir bilginin

gerekli olduğunu düşündürmektedir: Eğer insan araştırmaya başlamadan önce hiçbir şey bilmese başlama noktası ne olacaktır? Hem doğruyu bulduğunda, onun aradığı doğru olduğunu nasıl anlayacaktır? (80D). Yine *Menon*'da bu sorunun yanıtı bir mythosla şöyle verilmektedir: ölümsüz olan ruh pek çok kez dünyaya gelmiştir; yeryüzünde ve Hades'te her şey birbiriyle bağlantılı olduğundan, tek bir şeyin hatırlanması ile bellek her şeyi hatırlayabilir. Dolayısıyla araştırma ve bilgi anımsamadan (*anamnesis*) başka bir şey değildir (81D). Ama anımsama ile elde edilen bilgi doğru sanı (*alethes doksa*) ya da yerinde sanı (*orthe doksa*) olabilir. Doğru sanılarınsa nedenlerin muhakemesiyle (aitias logismo) birbirine bağlanması gerekir (97D- 98A). Dolayısıyla felsefi bilgi doğru sanıdan daha üstün bir bilgidir. Bu açıklamalardan sonra erdem konusu şöyle sonuçlandırılır: erdem hiçbir zaman bir bilgi olamaz, öğretilemez; tanrısal bir esindir, aklın katılmadığı bir tanrı armağanıdır (*Theia moira aneu nou:* 99C-E). Platon *Büyük Hippias*'ta *güzel*'i araştırırken kalıcı ve değişmez bir şey üzerinde sürekli durmaktadır. Sürekli olarak güzel nedir? (*ti eski to kalon*) diye sorarken, "güzel"in kendisinin ne olduğu sorusuna geçilir: nesnelere güzelliği veren o "*eidos*"un gösterilmesine çalışılır (289D); sonunda varılan sonuç şudur: Güzel'in *eidos*'u (ideası) somut bir nesne değildir; matematiksel bir değer değildir.

Euthyphron'da batıl inancın eleştirisi yapılmakta, kutsallığın neliği üzerinde durulmaktadır: kutsal olanın bir ideaya (*mia idea*) göre olup olmadığı, bu ideayı bakarak değişik durumlarda ona uygun olan ve ondan ayrılan şeyin belirlenip belirlenemeyeceği incelenmektedir (5D-6E): öte yandan Platon'a göre tanrıların hoşuna giden şey kutsal bir şey olamaz, çünkü tanrılar da çoğu insanlar gibi aralarında anlaşamıyorlar (7B-8A); öyleyse kutsal olan şey tanrılar tarafından sevildiği için kutsal

değildir; tersine kutsal olduğu için tanrılar tarafından sevilir. Tek idea, kutsallığın modeli (*paradeigma*) tanrıların üzerinde bir şeydir: bunun neliğini Euthyphron çözemez, neliğini açıklayamaz ama ona ait bir ilineği (kutsallığın tanrılar tarafından sevildiğini) belirtir ve diyalog kutsallığın tanımı verilemeden biter.

Platon'un Akademeia'yı kurduktan sonra verdiği yapıtlardan biri *Protagoras*'tır. Kimilerine göre *Protagoras* bir çelişkiler diyaloğudur, çünkü diyalogda hem Sokrates hem de Protagoras çelişkiye düşer: Erdemin öğretilip öğretilemeyeceği üzerine, başka Protagoras erdemin öğretilebileceğini savunmakta (319A), Sokrates ise buna karşı çıkmaktadır, oysa diyaloğun sonunda Sokrates, erdem eğer bir bilgiyse onun öğretilebileceğini savunurken, Protagoras buna karşı çıkmaktadır. Bu diyalogda Platon, Sokrates'in etik görüşünün karşıt ve birbiriyle çelişkili sonuçlara gitmeye elverişli olduğunu göstermek ister gibidir. Kimi yerlerde Platon görüşlerini Protagoras'ın ağzından açıklamaktadır: Ona göre savlar doğru olabilir ama felsefi bilgiyle sağlanmaları gerekir; bu savlarsa yalnızca deneyime dayanan savlardır (320B; 351D).

Lysis'te dostluk konusu çözüme varılamadan bırakılır: Sokrates'in "dostluğun yarara dayandığı" savı geçersiz kılınmaktadır; *Euthydemos*'ta eristik yöntemin boş oyunları eleştirilirken, Sokrates de çıkmaza girmekte, durumunu kendisi de anlamaktadır (292E). *Kharmides*'te ise ölçülülük (*sophrosyne*) "kendini bil" görüşü çerçevesinde incelenmeye çalışılır: kendinin bilgisi aynı zamanda kendinin bilgisizliğidir, ama bilginin biçimsel olarak böyle bir durum olması olanaksızdır, yani bilginin ideasına aykırıdır böyle bir durum. Üstelik bu tür bir bilgi yararsızdır (167B-169A), çünkü bu tür bir bilgi hiçbir şeyde bilgelik kazandırmaz (169C-172A): Görüldüğü gibi bu son üç diyalogda Platon Sokrates'in görüşlerini çeşitli açılardan eleştirmektedir. Bundan sonra

Platon'un daha sistemli diyalogları gelecektir:

Symposion'da *Eros* (Sevgi) insan bilgisinin durumunu simgelemektedir. Tanrılarınki gibi bir bilgelik olmayan, yalnızca bilgi sevgisi olan bir bilgeliktir bu; ama yalnızca seyir değil, aynı zamanda üretken olan bir bilgi türünün simgesidir (206B-207A). Öyle bir düşünce biçimidir ki tam bilgi de değildir, tam bilgisizlik de. Muhakemeyi besleyen bir andır, aynı zamanda da doğru yolda ilerlemek için muhakemeye gerek duyar (210A-D). *Symposion*'da "güzel"in ideasının nitelikleri şöyle açığa çıkar: cisimden bağımsızdır, aşkındır, kendine yeter, yalındır, önsüz sonsuzdur, değişmez (22A-B). Platon için idea (*eidos*) artık yavaş yavaş daha belirgin hale gelmektedir. *Phaidon*'da Platon *idea* konusunda görüşlerini şöyle açıklamaktadır: biz eşit nesneler gördüğümüzde kendi başına eşitliği düşünürüz; bu kendi başına eşitlik de (*auto to ison*) bu eşit nesnelerin hiçbirinde yoktur. Demek ki "kendinde eşitlik"in bilgisi bir başka yaşamda edinilmiş bir bilginin hatırlanmasıdır (73C-75C). Bir şeyin varlığı ya da neliği (*ousia*) olduğu o şeydir (*auto [h] o estin*) (75D). Yine, "aynı," "aynı" olduğu kadarıyla karşıtını yapamaz, karşıtı olamaz, karşıtına uğrayamaz (*Politeia*, 436E-437A; *Phaidon*, 103C). Demek ki, karşıtların kendi başlarına var olmaları zorunludur ve birinin ötekinin durumuna geçmesi olanaksızdır. Nesne kendi karşıtı haline gelmez, nesnede karşıtlar birbirinin yerini alırlar. Öte yandan güzel nesne bir renk birliğinden ötürü güzel değildir, güzel şey *kendinde güzel*'in yeryüzündeki bir görünümüdür; "iki," iki tane birin eklenmesiyle iki olmaz, "ikilik"ten pay almakla iki olur (*Phaidon*, 100C-D; 101C).

Eidos (*idea*: kendinde nesne) saptandıktan sonra duyulur olanla kendinde nesne arasındaki ilişki sorununa geçilecektir elbette: Anlaşılır olan kendinde nesnenin duyulur olanın yanında olması (*parousia*) (*Phaidon*, 100D); anlaşılır olanın duyulur olanla ortaklığı (*koinonia*) (*Po-*

liteia, 476A); anlaşılır olanın duyulur olana katılması (*metheksis*) (*Phaidon* 100C, 101C; *Symposion*, 211B; *Politeia*, 476D, 478E) söz konusu edilir. Aslında bu sorunun iki kavramla açılanmaya çalışıldığı görünmektedir: *mimesis* (taklit) ve *metheksis* (katılma, pay alma). Mimemis anlaşılır olanların ilk örnekler olduğu söylenen yerlerde (*Politeia*, 409D; V, 472D vd.) ve duyulur olanların imgeler olduğu söylenen yerlerde (*Politeia* 402C; VI, 509E *–eikones–*; *Politeia*, 443C; 520C *–eidola–*; *Politeia*, 516B; 532C; 599A) söz konusu olmaktadır. *Phaidon*'da ise *metheksis* şöyle açıklanmaktadır: "Açık ki, 'kendi başına güzel'in dışında güzel bir şey varsa bu ancak 'güzel'in kendisinden pay almakla güzel olur; öteki her şey için de bu böyledir" (*Phaidon*, 100C). Dolayısıyla bu dönem diyaloglarına göre, nasıl bütün parçanın nedeniyse, idealar da nesnelerin nedenidir, bu anlamıyla nesneler idealarda içkindir. Ama yine bu dönem diyaloglarında idealarin da bir birlik halinde bağlanmaya gerek duydukları belirtilir: *Phaidon*'un kimi yerlerinde "iyi" öteki anlaşılır olanların yanında onlarla aynı değerde yer alırken 75C-76D), yine aynı yapıtta "iyi"nin işlevi tıpkı Symposion'da olduğu gibi birleştirici bir bağ olarak gösterilmektedir. "İyi, her şeyi bütünüyle bağlar ve kucaklar" (99C). *Politeia*'da ise "iyi" açıkça öteki idealarin üstündedir, ideaların ideasıdır; idealarla duyulanların ilişkisi nasılsa, iyi ile öteki ideaların ilişkisi de aynı biçimdedir: "iyi, anlaşılır olanlara, hem varlık hem de nelik verir" (*to einai te kai ten ousian*) (*Politeia*, 508E-509B).

Ama duyulanlarla anlaşılanlar arasındaki ilişkileri Platon *Parmenides*'te yeniden sınayacaktır.[6]

Platon'a göre, bilme olanakları ile bilgi nesnelerinin nitelikleri bire bir karşılık gelir: Varlık, yokluk ve ikisi arası var olmaya karşılık ge-

[6] Bkz. Saffet Babür, "Parmenides üzerine"; Platon, *Parmenides*, Çev. Saffet Babür, Ara Yayıncılık, 1989, Giriş s. 7-18.

lenler bilgi, bilgisizlik ve sanıdır (*Politeia*, 476D-480A). İki alan ayırıyor, Platon: Duyulanlar alanı ve anlaşılanlar alanı. Duyulanlar alanındaki bilgi nesneleri; imgeler, doğadaki nesneler ve yapma nesneler; anlaşılanlar alanındakiler ise varsayımlar ve idealardır. Bunlardan imgelere tasarımla bakarak sanı (*doksa*); doğal ve yapma nesnelere inançla (*pistis*) bakarak doğru sanı; anlaşılır olanlar alanında ise varsayımlara anlıkla (*dianoia*) bakarak bilimlerin bilgisi; idealara düşünceyle (*noesis*) bakarak felsefi bilgi (*episteme*) elde edilir (*Politeia*, 509D-511E). Platon'un, felsefi bilgiye varmak için gidilmesi gereken yol, bu yolda yürümek için kullanılacak yöntem ve bu yol sonunda elde edilecek bilgi, beceri olarak gördüğü diyalektiğin basamaklarını da özetleyen bu basamaklar[7] olgular ile idealar arasında sürekli sağlama yapmaya çalışarak, gittikçe daha açık seçik hale gelen bir bilgiyi edinmeye çalışma basamaklarıdır. Diyalektiğin ne olduğu konusundaki açıklamalarından da anlaşılacağı gibi Platon idealarla nesneler arasında daha çok bilgisel düzeyde ilgiler kurulabileceğini düşünmekte gibi görünmektedir. Zaten idealarla nesneler arasında ontolojik bağ kurma girişimlerinin ne denli tutarsız sonuçlara vardığını *Parmenides*'te açıklamıştır.

Platon'un ruh konusunda söyledikleri de üzerinde çok durulan konulardan biri. Ruh nedir, Platon'a göre, bedenle ilişkisi nasıldır, ruhun ne tür yanları vardır?

Platon'a göre, beden ruh için bir mezar da olabilir, ruhun kendini açtığı bir işaret de olabilir (*Kratylos*, 400C). Yalnız bir bedeni sevmekle başlamak, bütün bedenlerde ortak olan güzelliği yakalamak, sonunda kendinde güzeli kavramak amacıyla da güzel ruhu sevmek gerekmektedir (*Symposion*, 210A; 211C). Dolayısıyla ahlak mükemmelliğine beden

---

[7] Bkz. Ioanna Kaçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, Şiir Tiyatro Yayınları, Düşün Dizisi 2, Ankara, s. 102-103.

aracılığıyla ulaşılır ve beden bunun için bir engel değildir. Oysa *Phaidon*'da bedenin değişken, geçici nesnelere yönelen tutkuları yüzünden ruh için bir engel oluşturduğu söylenir (83C). Bu nedenle ruhu bedenle olan her ilişkisinden çekip almak gerekir (65C); böylece yaşam sırasında ölümle elde edilecek olan bir duruma ulaşılabilir, bu da ancak saf düşünce etkinliğiyle ele geçirilebilir (64A-69D; 79C-84B). *Politeia*'da ise bedenin güç alıştırmalarla eğitilmesi gerektiğinden söz edilir, ama bu eğitimin amacı bedeni yok etmek değil, ruh için yararlı bir araç haline getirmektir (*Politeia*, 400E-413D).

Ruhun ölümsüzlüğü *Symposion*, *Phaidon* ve *Politeia*'da çeşitli biçimlerde temellendirilir: Anımsama (*anamnesis*) söz konusuysa, ruhun bedenden önceki varlığı da söz konusu demektir (*Phaidon*, 105B-106). Ruh ölümün hiçliğinden doğmaz, yoksa ölüm yavaş yavaş yaşamın tümü içinde erirdi ve her şey ölümsüz olurdu (*Politeia*, 611A). Ruhun yalın mı bileşik mi olduğu sorularına da çeşitli biçimlerde yanıt verilir: *Phaidon*'da belirtildiğine göre, ruh aslında yalındır ve kötülük ruhun bedenle birlikte bulunması yüzünden meydana gelir (79C-D). Oysa *Politeia*'da ruhun bileşik olduğu söylenir ve kötülüğün nedeni, ruhtaki üç olanağın iç ilişkisinde görülür (431A; 435C-441B). Ruhun ölümsüzlüğüyle ilgili mythoslar ise şuralarda anlatılmaktadır: ruhun ölümden sonra yargılanması (*Gorgias*, 523A-526D); ölümden sonra yeni yaşamın seçilmesi (*Politeia*, X, 614B; 621B).

Politeia'da artık erdemin öğretilip öğretilmeyeceği değil, erdemin ruhla ilgisi üzerinde durulmaktadır. Ruh üç yanlıdır: akıl yanı (*logistikon*), irade yanı (*thymoeides*), istekler yanı (*epithymetikon*). Buna koşut olarak üç erdem söz konusudur; bilgelik (*sophia*), tek tek olanakları, kendi çıkarlarına uygun duruma getirerek yönetir ve bütün olanaklara emirler verir (*Politeia*, 442C); yiğitlik (*andreia*), aklın tehlikeli ve tehli-

kesiz dediği şeylerle ilgilidir (*Politeia*, 430B-C; 442C); ölçülülük (*sophrosyne*) ise aşağı yetiler arasındaki denge, bir başka anlamıyla da toplumda herkesin kendi üzerine düşeni yapmasıdır (*Politeia*, 433A-B; 443B). Bilgelik ve cesaret akıl yanıyla irade yanına karşılık gelirken, ölçülülük ile adalet ruhun tümüyle ilgilidir. Bu ayrımlardan yola çıkarak, Sokrates'in üzerinde özellikle durduğu sorunlar da çözümlenebilmektedir: isteyerek kötülük yapılabilir, çünkü ruhun akıldan bağımsız olan yanı akıl yanına üstün gelebilir (*Politeia*, 440A-442B); erdem öğretilebilir; ama bu yalnızca bilgiden pay alma değildir, bir eğitim sonucudur. Ruhun aşağı yetilerini düzelten, hakikate ve iyiye hizmet etmeye ruhu yönelten bir eğitimdir bu (*Politeia*, 518C-519B). İşte bu amaçla özenli bir eğitim gereklidir: Başlangıçta beden ve müzik eğitimi yapılacak, böylece bedenle ruh arasında uyum sağlanacaktır (*Politeia*, 410B). Daha sonra koruyucuları doğru sanıya ulaştıracak eğitim gelmektedir (*Politeia* 430A-B). Son olarak da geleceğin yöneticilerini aritmetik, geometri, astronomi ile diyalektiğe hazırlama aşaması gelmektedir (*Politeia*, 521C-531C). Ama eğitim görecek kişilerin hangi dereceye kadar eğitilecekleri konusunda insanların doğuştan özellikleri baskın görünmektedir: örneğin, insanlar doğuştan altın, gümüş demir ya da bronzdan yapılmış olarak dünyaya gelirler (*Politeia*, 414D-415D). Dolayısıyla yönetici olacak kişiler insanların doğal yapılarına göre uygulanan ön elemeyle seçilecektir (*Politeia*, IV, 424A-B; V, 458D-460A; III, 410A; V, 460C-461C). Bu durumda da insan doğası eğitim süreci için aşılmaz bir sınır koymaktadır.

Platon'un sanat görüşünün ortaya konduğu iki yapıt *Politeia* ile *Symposion* gibi görünür, ama *Phaidros*'la *Nomoi*'u da göz önüne almak gerekmektedir. Platon, *Ion*'da sanatın akıldan bağımsız, tanrısal bir armağan olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Ama *Symposion*'da sanat bil-

gelikle bilgisizlik arasına yerleştirilir, "güzel," duyulur olanların ideasından oluşan ayırıcı özelliğini kazanır; tümel estetik olan "güzel"in ideasıdır. Güzel'in ideası, *Phaidros*'a göre öteki idealardan ayrılır; çünkü güzel ideasının son derece özel bir erdemi vardır; "duyumların en keskini olan görme duyusuyla algılanacak kadar kendini açabilir" (*Phaidros*, 250D). *Symposion*'da *Eros*'un nesnesi "güzel" değildir; güzel *Eros*'un içinde bulunmaktadır (*Symposion*, 206E). *Politeia*'da ise sanat suçlanmaktadır: sanatçının taklit ettiği örnek hakikatin kendisi değildir, olgu ya da imgedir (598B). Sanatçının yapabileceği tek şey olabildiğince hakikate yakın bir güzellikte taklit etmektir, çünkü taklit ettiği şey hiçbir zaman bir imgeden öteye gidemez (377D-E; 382D). Sözgelişi ressam hem doğal hem de yapma nesneleri taklit eder, oysa bunların kendisi de ideaların taklidinden başka bir şey değildir. Öyleyse ressam ideanın taklidini değil, ideanın taklidinin taklidini yapar (*Politeia*, 595C-598D). Aynı biçimde Homeros ve tragedya yazarları kendinde "insan"ı değil, isteklerine, tutkularına kapılmış insanı taklit ederler (604D-605A); dolayısıyla bizde haz ve tutku uyandırırlar (605D-606A-B). Sanat bir taklit olduğuna göre, bir bilgi değildir, ciddi bir iş de değildir, hazza yönelmiş bir oyundur yalnızca (602B).

Bir yandan özde, epos ve tragedya suçlanırken, kimi yerlerde şiirin değişik biçimleri ayrılır ve epos bu suçlamanın dışında kalır. Platon, ozanın kendi duygularını dile getirdiği türler (sözgelişi *dythrambos*); kişilerin taklit edildiği türler (sözgelişi *komedia*, *tragedia*); iki biçimden oluşmuş türler (*epos* gibi) diye ayırım yaparken, bu türler içinde yalnızca komedia ile tragediayı eleştirmektedir (*Politeia*, 392C-394D).

Öte yandan ruhun ahlaki düzenini ve toplumsal yaşam düzenini duyulur bir ritimle ifade eden bir sanat olan müzikte (*Politeia* 400A-C) ses ve ritimlerdeki çeşitliliğin hep bir birlik halinde oluşturulması ge-

rekir; bu nedenle bir birlik oluşturmayan ve ses uyumuna önem vermeyen İon ve Lydia müziği eleştirilirken, Dor ve Frigya müziği kabul edilmektedir (*Politeia*, 398D-400A); çünkü İon ve Lydia müziğindeki ses uyumsuzlukları ruh zayıflığı ile ruhun tutkulara düşkünlüğünü ifade etmektedir (*Politeia*, 398D-400A). Daha sonraki diyaloglarında ise Platon'un sanat görüşünde önemli değişiklikler görülmektedir; *Politeia*'da taklit sanatı suçlanıyordu, oysa *Sophistes*'te imgeleri işleyen insan sanatı, tanrısal sanatla aynı düzeye konur (*Sophistes*, 266E...). Taklit (*mimesis*) *Sophistes*'te yaratmanın (*poiesis*) bir alt türü olarak görülürken, *Timaios*'ta *mimesis* ile *poiesis* eşdeğerdedir. *Nomoi*'da ise sanat ancak taklit olmadığında eleştirilmektedir. Nitekim sanattan beklenen, taklit edilen nesnenin olabildiğince aynını yapmaktır (*Nomoi*, 667D; 668A-B; 669A-B). Ayrıca son diyaloglarda Platon estetik ögeyi, doğru haz olarak da belirler (*Philebos*, 51B; 50E; 51D). Nitekim güzel biçimlerden, güzel renklerden ve seslerden alınan hazlar bu türdendir. Ama yine aynı yerde komedia ile tragediadan alınan hazlar bunun dışında bırakılır (*Philebos*, 48A-B; 50B). Tragedya ağlamayla haz elde edilen bir tür olduğundan, komedia ise bir başkasını gülünç durumda bırakmakla haz elde edilen bir tür olduğundan eleştirilmektedir. *Yasalar*'da ise gülünç öge tutkuya neden olmadığı takdirde kabul edilebilmektedir (*Nomoi*, 935D-936A). Platon'un üzerinde hep durduğu konu, sanat eserinden alınan hazzın ruh dinginliğine zarar vermemesidir (*Philebos*, 63D-64A). *Nomoi*'da sanatın eğitici işlevi söz konusu edilmektedir; yasa koyucu, sanatın yardımıyla, sanatçıyı erdemleri dile getiren bir sanatçı olmaya ikna eder (*Nomoi*, 659E-660A) ve şarkılar yasa haline gelirler (*Nomoi*, 766E).

Platon'un devlet görüşü şu üç yapıtından çıkarılabilmektedir: *Politeia*, *Politikas*, *Nomoi*.

Platon'a göre devlet, tek tek kişilerin kendine yetmemesi ve ekonomik gereksinmelerin bireyi öteki insanlarla bağlaması nedeniyle kurulur (*Politeia*, 369B-372C). *Politeia*'da ilk olarak devlet bekçilerinden (*phylakes*) söz edilir (374E-376E). Bu bekçiler arasında da bir ayrım yapılarak bunlar yönetenler (*arkhontes*) ve yardımcıları (*epikouroi*) diye ayrılır (*Politeia*, 412C, 414B). Kimi yerlerde de yöneticiler "kurtarıcı, koruyucu" (*sotores*) (504D), yardımcılar da "askerler, savaşçılar" (*stratiotai*) diye anılır. Bu sınıfların yanında halk yığını (*phauloi*) ile elsanatçıları (*kheirotekhnai*) yer alır; bu sonuncular üretimde katkısı olacak kişilerdir. Bu biçimde toplumda üç sınıf oluşmaktadır: karar veren (*bouleutikon*); yardım eden (*epikouretikon*) ve mal-mülk sağlayan (*khrmastistikon*) sınıf. Yöneticilerin özel erdemi bilgelik (*sophia*), yardımcılarının ise cesarettir (*andreia*). Ölçülük (*sophrosyne*) bütün sınıflara ait olan, devlette uyum ve düzenin korunmasını sağlayan erdemdir (*Politeia*, 428A-432A). Adalet (*dikaiosyne*) ise her sınıfa kendi görevini ayıran bir erdem olarak anılır (*Politeia*, 473A-B). Ama toplum filozoflarca yönetilirse (*Politeia*, 473C-477B); filozoflar ve savaşçılar varlık ortaklığına saygı gösterirlerse; evlenecek olanlar yöneticiler tarafından seçilecek olursa; çocuklar da yine yöneticilerce eğitilecek olurlarsa (*Politeia*, 457C-466); kadınlar erkeklerle aynı eğitimi görüp, aynı ödevleri üstlenecek olurlarsa (*Politeia*, 449A-457B) devlet mükemmel olacaktır. Platon'a göre böyle mükemmel bir yönetim biçimi, yeryüzünde değil belki gökyüzünde gerçekleşebilir, ama yeryüzündekiler bu örneğe bakacaklardır (*Politeia*, 592B; 472C-473A). Bu örneğe yaklaşabilme durumuna göre dereceli olarak şu bozuk yönetim biçimleri vardır yeryüzünde: *Timokrasi* (soyluluğun göz önüne alındığı yönetim biçimi) (*Politeia*, 545D-550B); *Oligarşi* (az kişinin yönetimi) (550C, 555A); *Demokrasi* (halk yığınının yönetimi) (555B-561E) ve *Tiranlık* (Tek zorbanın yönetimi)

(562A-569C). Platon bütün bu yönetim biçimlerini insanların ruhsal yapılarına karşılık gelen yönetim biçimlerine koşut olarak betimler (sözgelişi Tiranlık IX. Kitapta böyle betimlenir).

NOMOI (YASALAR)

Platon *Nomoi*'da öncelikle, ideal bir yönetim biçimine ulaşma yolu üzerinde durmaktadır. Platon'a göre, adaletsizlik yapmadan tek başına yönetecek bir insan bulmak olanaksızdır (*Nomoi*, 713C), dolayısıyla yasaların konması zorunludur. Yasalara göre tek kişinin, çok kişinin yönetimine göre, monarşik, aristokratik ve demokratik yönetim biçimlerinin söz konusu olduğunu belirten Platon, bu yönetim biçimlerinin bozulmalarıyla da tiranlık, oligarşi ve yığının yasadan bağımsız olarak yönettiği yönetim biçimlerinin ortaya çıktığını öne sürer. Böylece bu değişik yönetim biçimleri arasında kademeli olarak iyi ve kötü yönetimler içinde en iyisi monarşi, en kötüsü demokrasidir; yasadan bağımsız yönetimler içinde ise, en iyisi demokrasi, en kötüsü tiranlıktır (*Politikos*, 291D-292A; 302B-303B). *Politikos*'ta yasalar yönetim biçimlerini destekleyen, onların değerlerini belirleyen ögelerdir. Oysa *Nomoi*'da yasalar doğrudan yetkiyi oluşturan ögelerdir. Kimilerine göre bu değişikliğin nedeni Platon'un Syrakusai'ya yaptığı yolculuklar sonucu uğradığı düş kırıklığıdır: "Sicilya ya da bir başka devlet despotlar tarafından değil, yasalarca yönetilmelidir" (*Mektuplar*, VII, 334C). Platon, Girit ve Sparta yasalarını eleştirir, çünkü buradaki yönetimlerde yurttaşların tüm erdemleri değil, yalnızca savaşla ilgili erdem (cesaret, yiğitlik: *andreia*) geliştirilmektedir: oysa bu erdem Platon'a göre ancak dördüncü sırada gelir (*Nomoi*, 625D; 626B; 627A-628C; 666D; 667A; 687E-690E).

Toprak dağıtımındaki eşitlik, aile sayısının belirlenmesi (5040), evliliklerin denetlenmesi, mal varlığının soydan soya geçişi, devletteki ekonomik yaşam konusunda son derece ayrıntılı kurallarla (*Nomoi*, 737B-C; 739E-740A; 740B-V; 741E-742C; 736D-E; 744D-745A) mülkiyetin sürekli denetlenmesi ve sınırlandırılması ile gerçekleştirilen bir ortaklık yönetimi önerilmektedir yapıtta. Ama Platon bir başka sorunu da bir yana bırakmaz: Kim saptayacaktır yasaları? Kimi kez yurttaşlar bir araya gelip bu yasaları belirlemekte, kimi kez yaşlılardan oluşan bir meclis, kimi kez bir yasa koyucu, kimi kez bir tanrı bu işi yapmakta, kimi kez de kuraya başvurulmaktadır (*Politikos*, 301E; *Mektuplar*, VII, 337C; *Nomoi*, 624A-625A; 709A-710D; 711D-712B; 772B-C). Yasaların değişmemesi için konulan kuralları ve bunları koruyan bekçileri de unutmaz Platon (*Nomoi*, 772A-D; 951A; 952C; 960C-961A). Platon oniki kitaplık *Nomoi*'u kurallarla doldurduktan sonra, yapıtını bu kuralları dile getiren Atinalının yeni devletin kurulmasına yardım etmesi gerekliliğinin altını çizerek bitirir (767C). Platon yasalara, yönetim biçimlerine, meclislere güvenir, ama devletin koruyucusu yine de hep "insan"dır.

Platon'a göre, yasa aklın bir ürünüdür ve doğa ile özdeştir. Yasa kuramı genel felsefesinin vazgeçilmez bir parçasıdır, nitekim dolaylı ya da dolaysız olarak bu konuyla ilgilenmediği pek az diyaloğu vardır. Ne var ki, yasa üzerine düşünceleri Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılından beri görmeye alıştığımız sistem içine hiçbir zaman oturmamıştır; Platon, bugünkü gibi meslekten yasa koyucu anlamında bir yasa uzmanı değildi, ama bu alanda önemli düşünürler arasında tek başına yer alır ve kendinden sonraki düşünüşün temelini oluşturur. Hellenistik Çağ ve Roma yasaları üzerindeki, buradan da dolaylı ya da dolaysız olarak modern yasaların birçoğu üzerindeki etkisi henüz tam olarak değerlendirilmiş değildir.

Platon'un yasa kuramının temelinde şu görüş vardır: yasa koyucu ancak akıl aracılığı ile toplumun gereksinimlerine uygun bir kurallar bütünü getirebilir. Yasa koyucu "doğru," "güzel" ve "iyi"nin neliğini kavramış kişi olarak, düşüncelerini eyleme döken filozoftur. Yasa herhangi bir sınıfın değil, tüm toplumun mutluluğu ile ilgilenecekse, filozof daha iyi bir yaşam sürebilecekken, düşkün bir yaşam sürmeye zorlanmalı ve devleti yönetmelidir. Yasa koyucu, kovanı yöneten kraliçe arı gibidir, başkalarından daha iyi bir eğitim almıştır, bu bakımdan her iki yaşam biçimine de başkalarından daha iyi ayak uydurabilir; bu nedenle bulutlardan yere inmeli ve kaçınılmaz bir zorunlulukla görev almalıdır (*Politeia* 519c, 521b).

Platon yasama alanında yazılı ve yazılı olmayan yasa arasındaki geleneksel ayrımı izlemiştir. İÖ 500 yılına kadar Yunan dünyasında bir aile hukuku olan *themis* geçerliydi; bunu da elinde tutan aile reisiydi. *Themis*'ten bir adım ileri gidersek aileler arası hukuk olan *dike* ile karşılaşırız. Aileler topluluğunun oluşturduğu *polis* kurumunda ise *dike* yerini *nomos*'a bırakır. *Nomos* herkes için geçerli, ortak yasa demektir; laik bir kuraldır, tanrısal kökenli değildir, yazılı yasalardır; her yurttaş bunu okuyup öğrenmelidir. *Nomos* terimi yerleştikten sonra, *dike* devletin yasası olmaktan çıkar ve "evrene ait bir güç, adalet" anlamını taşımaya başlar. *Themis* çok eski zamanlara aittir ve tanrısal bir kaynağa bağlı olmalıdır, ama sonradan bu tanrısal kaynağından kopmuştur, çünkü daha VI. yüzyılda dinin eleştiri konusu olmaya başladığını görüyoruz. Antigone'nin Kreon'a başkaldırısı yazılı olmayan yasaya (*dike*) dayanıyordu; *Kral Oidipus*'ta koro "yukarıdan gelen yasalar"dan söz eder: Ksenophon da yazılı olmayan yasaları her ülkede aynı biçimde gözetilen yasalar olarak tanımlar ve bütün insanlar bir araya gelip bu yasaları koyamayacaklarına göre, ayrıca aynı dili de konuşmadıkla-

rına göre, bunları tanrıların koymuş olması gerektiğini düşünür.[8] Platon'a gelince, ona göre yazılı olmayan yasalara tam anlamıyla yasa denemez, ama gene de çok önemlidirler.[9] Yazılı olmayan yasa çok eski geleneklere dayanan kural ve düzenlemelerdir. Yasa ise, koyduğu kuraldan daha iyisi bulunsa bile, buyruklarına karşı hiçbir şey yapılmasına, hatta soru sorulmasına dahi izin vermez. Oysa insan yaşamı basit değildir, buna karşılık ne olursa olsun basit olan yasa, karmaşık olanı denetleme durumundadır. İşte yazılı olmayan yasalar bu noktada yazılı yasanın yardımına koşarlar. Yazılı olmayan yasalar, çıkarılmış yasalarla çıkarılacak yasaların arasında bir köprüdür, doğru düzenlenip doğru uygulandığı takdirde, çıkarılmış yasalara destek verecek gelenekler bütünüdür. Yazılı olmayan yasalar yapı taşlarını yerli yerinde tutan kenet taşlarıdır, dolayısıyla yapıyı ayakta tutan temeldir.

Platon temel yasaları yazıya geçirmekte yarar görüyordu; çünkü bir kez yazıldı mı, artık yazılı yasa olarak saklanabilir. Birinin ilk bakışta bunları yanlış anlaması önemli değildir, nasıl olsa anlayıncaya kadar elden geçirilebilecektir. Platon'un *Yasalar*'da kurduğu yeni devlet eski geleneğin mirası üzerine oturmayacaktır; bu nedenle çıkarılan yasaların amaçlarından sapmaması için, yasama biraz ayrıntılı olmalıdır.

Böylece toplumun tümü için yasa ancak aklın çabasıyla çıkarılabilir. Platon aklın mutlak bilgiye ulaşacağından ve hataların aklın zayıflığından değil, duyumlardan ileri geldiğinden emindi. Akıl her şeyin başıdır ve yasa da içinde olmak üzere her şeyi yaratmıştır (875d, 890d).

---

8 Sophokles, *Antigone*, 454; *Oidipous Tyrannos*, 865; Ksenophon, *Memorabilia*, IV. IV. 19.

9 *Nomoi*, 835b, 841b, 680a, 793a-c, 890e; *Politeia*, 563d; *Politikos*, 294c, 299a, 300a, 301a, 302a.

Platon'a göre "akıl" (*nous*) ile "yasa" (*nomos*) sözcükleri etimolojik olarak ilişkilidir (714a, 957c). Bir benzetmede insanları, ipleri tutkunun elinde kuklalar olarak düşünür; ama asıl ip yasada somutlaşan aklın altın ipidir ve insan her zaman aklın ipine göre hareket etmelidir. Bununla Platon'un anlatmak istediği şudur: devletin olası haz ve acıları değerlendirerek saptadığı erek, yasada biçimlenecektir; böylece yasa, insana kendini hazdan alamadığı ya da insan acı korkusuyla engellendiği zaman kılavuzluk edecektir. Bu anlamda yasa, devletin bilincidir ve doğrudan eğitici etkisi vardır; arkasında da, tıpkı eğitimin de arkasında olduğu gibi, aklın gücü vardır.

Platon'a göre yasa yaşamın her alanını düzenlemelidir; ama önemsiz konularda da yasa çıkarıp temel yasaların küçümsenmesine yol açmak zararlıdır (788b; *Politeia*, 425b). Gene de Platon'un yasal düzene oturtmadığı pek az konu vardır: evlilik, doğum, yurttaşların çocukluktan ileri yaşa kadar eğitimleri, varlığın dağıtılması, fiyatların sabit tutulması, yurttaşlar arasındaki bütün ilişkiler, denizcilik, toptan ve perakende ticaret, hancılık, oyun alanlarının düzenlenmesi, borç ve faiz, çiftliklerin denetlenmesi, hayvancılık ve arıcılık, cenaze törenleri, onur ödüllerinin dağıtılması ve Platon'un aklından geçen daha ne varsa (780a, 631-32, 842c-d).

Yasa koyucunun gözünde üç erek olmalıdır: özgürlük, devletin birliği ve yurttaşların ölçülü olması (701b). Platon aşırı özgürlüğün de aşırı baskının da kötü olduğunu düşünür; tek kurtuluş bu ikisinin karışımındadır. Yasalar iki biçimde çıkarılabilir: karşı gelme durumunda cezalandırarak mutlak buyruk veren yasalar ya da "giriş" bölümleriyle yurttaşları buyruklara hazırlayan, gerekçeleri açıklayarak boyun eğmeyi sağlayan yasalar. Yasa koyucu bütün yasalarda konuya uygun bir giriş bölümü olmasına çok dikkat etmelidir; bununla birlikte, çok

önemli olmayan yasaların başına da giriş bölümü koymakta ısrar etmek yanlıştır. Özel bir yasada giriş bölümünün bulunup bulunmaması gerektiği, yasa koyucunun kararına bırakılmalıdır (723). Platon'un bu görüşü, yasalara buyruk olarak bakan IV. yüzyıl düşünürlerini şaşırtmıştır. Platon onlara şöyle bir benzetmeyle karşılık verir: Köle sınıfından bir hekim, bir hastasına tedavi yöntemini açıklayan özgür hekimin söylediklerini duysa, şaşıracaktır: "Ne aptalsın! Hastayı tedavi edecek yerde eğitiyorsun, sanki iyileşmeye değil de, hekim olmaya ihtiyacı varmış gibi" (857d). Böylece Platon yasa çıkarmakla yetinmemekte, aynı zamanda öğretmektedir; onun için yasa bir edebiyat eseridir ve yasa koyucunun sorumluluğu ozanınkinden daha büyüktür; yasa koyucu en iyi ve en güzel tragedyayı yaratan bir sanatçıdır. Nitekim, onun kuracağı devlet en güzel ve en iyi yaşamı sergileyen gerçek tragedyadır (817b). Yasalarını örnek metinler olarak görür (810b, 811d).

Platon, yasalara boyun eğme zorunluluğunu doğru inanç ve onur duygusu fikrine, aynı insanın kendi gözünde ve toplum içinde sahip olduğu ahlak değerleri ölçüsüne dayandırmıştır. Yurttaşlar arasında yasalara boyun eğmek konusunda sivrilen kişi, onun gözünde yönetici olmayı hak etmiştir (715c, 762e). Platon için Sokrates'in ölüme mahkûm edilme olayında durum olanca açıklığı ile ortadaydı. Kriton, tutukevinde idam kararının uygulanmasını bekleyen dostu Sokrates'e onu kaçırabileceklerini söyler; ama Sokrates, yasa ona haksızlık etmiş olsa dahi, yasalara karşı çıkmayı ve adaletsiz davranmayı reddeder; bir insanın doğru olmak koşuluyla yapmayı kabul ettiği şeyi yapması gerektiğini ileri sürer: kendisi de ülkesiyle yaptığı anlaşmayı bozmayacaktır. Çünkü yasaların çiğnendiği, mahkeme kararlarının güçsüz kaldığı ve yurttaşlarca yok sayıldığı bir devlet ayakta kalamaz. Devlet, yurttaşlarına haksızlık yapsa, davaları doğru sonuçlandırmasa bile, bu

böyledir. Sokrates ömrü boyunca Atina'da kalmakla, yasalara boyun eğmeyi kabul etmiş oluyordu. Kaldı ki, yasayla yurttaş arasında bir hak eşitliğinden söz edilemez, tıpkı baba ile çocuk, efendi ile köle arasında olmadığı gibi: çocuk cezalandırıldığı zaman karşılığında babasına vurmaz; iyi yurttaş da ülkesi onu yok etmeye kalkışırsa, yasaları yok etmeye kalkmamalıdır. Sokrates Atina yasalarını beğenmeseydi, her zaman için başka bir ülkeye gidebilirdi; bunu yapmadığına göre, yasalara boyun eğmeyi kabul etmiş demektir. Ülkesinin yasalarına boyun eğmeyip Thebai'ye ya da Megara'ya kaçsa, her yerde yasa düşmanı olarak görülecektir.

Başka yerlerde de Platon bu düşünce doğrultusunda konuşur ve yasanın güçlüler karşısında zayıfları kollamak için bulunmuş bir çare olarak bir uylaşım olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkar (714, 890a; *Gorgias* 483d, 488e; *Politeia* 359a). Gene onun düşüncesine göre yurttaşlar azınlığın keyfi yönetimi yerine yasanın yetkisine razı olurlarsa, devlet daha güçlü bir birlik içinde yaşar: bu da çoğunluğun yasaya boyun eğmekle kendi yararına davrandığını anlamasını sağlar.

MAGNESIA

Girit'te kurulacak yeni devletin temel ilkeleri şunlardır:

a) Bazı mutlak ahlak ölçüleri vardır;

b) Bu ölçüler kusurlu bir biçimde de olsa, bir yasa içinde bulunabilirler;

c) Devlette yaşayan geniş halk kitlesi felsefede bilgisiz oldukları için, gerek ahlak ölçülerini gerekse bunu dile getiren yasaları değiştirmeye hiçbir zaman kalkışmamalı, yasa koyucunun onlar için getirdiği değişmez kural ve düzenlemelere tam ve koşulsuz boyun eğerek yaşa-

malıdır.

1) *Ölçü ve Konum:* Magnesia, denizden yaklaşık 15 km uzaklıkta, zengin değil, ama yaşam olanaklarını yeterince sağlayan bir toprak üzerinde küçük bir devlet olmalıdır. Bu dar boyutlar halk arasında yakınlık ve dostluk oluşmasını sağlayacak, ölçülü yaşama biçimi tokgözlülük yaratacak, aşırılığı engelleyecektir; devletin denizden uzakta oluşu da yenilik ve anlaşmazlık kaynağı olabilecek denizci ve tüccar gibi yabancı konukları caydıracaktır.

2) *Nüfus ve Uğraşlar:* Devlette tam olarak 5040 aile yaşayacaktır;[10] ayrıca her biri en çok yirmi yıl kalacak göçmenler de vardır. Her yurttaşın kendini, ailesini (varsa kölelerini) geçindirmeye yetecek bir çiftliği olacaktır. İç çatışmayı önlemek için, aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluktan kaçınılmalıdır. Her türlü ticaret ve elişçiliği (bunlar aşırı kazanç arzusu uyandırarak ruhu alçaltan uğraşlardır) göçmenlere bırakılmalıdır, çünkü sonuna kadar bu devlette yaşayacak değillerdir, bu bakımdan ahlaklarının bozulması devlet için büyük bir tehlike oluşturmaz. Zaten bir yurttaş, erdemli bir yaşam sürerken kendi çiftliğine ve ailesine bakmak, üzerine alacağı devlet görevlerini yerine getirmek gibi yeterince iş yüklenmiştir. Hiçbir çiftlik, sahibinden ve ailesinden alınamaz. Sahibinin ölümünden sonra oğullarından birine geçmelidir: bu da, bazı yurttaşların başkasının yoksulluğu pahasına zenginleşmesini önleyecektir.

3) *Eğitim:* Devlette jimnastik ve müzik alanlarında kapsamlı bir eğitim programı olmalıdır. Bu eğitim çok küçük yaşta başlar ve asıl amacı yurttaşlara doğru ahlak ölçüleri kazandırmak, onları yasalara uygun

[10] 5040 sayısı, 1'den 12'ye kadar, 11 dışında her sayıya kalansız bölünebildiği için seçilmiştir, bu nedenle yönetim uygulamaları için son derece elverişlidir.

yaşayacak biçimde yetiştirmektir. Ölçüleri korumak, gençlerin önüne konan edebiyat, müzik ve sanat eserlerini sıkı bir denetim içinde tutmak, istenmeyen fikir ve ölçülerin sızmasını önlemek eğitim görevlilerinin işidir. Bütün genç erkekler (bir ölçüde kadınlar da) saldırı amacıyla değil, ama devletin korunmasını sağlamak amacıyla askerlik eğitiminden de geçmelidirler.

4) *Din:* Platon dini, ahlakın koruyucusu olarak ele alır. Tanrıların durumu ve dünyanın yapısı üzerine, ona göre ahlak alanında göreliliğe yol açan bazı çağdaş kuramları büyük ölçüde reddeder; tanrıların var olduğunu ve Magnesia yasalarında dile gelen sonsuz ahlak ölçülerinin bekçileri olduğunu ileri sürer. Bu nedenle bütün Magnesialılar devlet dininin üç noktasını kabul etmelidirler: a) tanrılar vardır; b) bizim mutluluğumuzla ilgilidirler; ve c) suçlarımızı bağışlamak için kurban ve dualarla kandırılamazlar. Karşıt görüşler Platon'un ceza yasasında büyük titizlikle üzerinde durduğu üç dinsizlik biçimini oluşturur. Geleneksel dinler ve dinsel uygulamalar özendirilir, ama tapınma devlet tapınaklarında yapılacaktır; kişiye özel tapınaklar yasaktır, çünkü özel tapınmalar yanlış dinsel inançları, özellikle de dua ve kurbanların tanrıları etkileyebileceği inancını körükleyebilir.

5) *Yasa:* Magnesia kurulduğu zaman, yasalarını uygulamada denedikten sonra kuşkusuz belli belirsiz değiştirmek gerekecektir; ama bu zorunlu değişiklikler yapıldıktan sonra, bunlara bir daha dokunulmayacaktır. Bununla birlikte Gece Konseyi'nin araştırma ve incelemeleri sonucunda, yasalarda gerekli düzeltmeleri yapmak için aşamalı bir yönteme izin verilir, ama bunlar ayrıntılarıyla açıklanmaz.

Platon her yurttaşın yasalara gönülden ve koşulsuz boyun eğmesi gerektiğine inandıkça, gönülden boyun eğilmediği takdirde Magnesia'nın çökeceğini anlar. Bu nedenle her yasa bölümünün başına inan-

dırıcı bir giriş koymuştur: amacı, buyrukların gerekçesini açıklamak, suç işlendikten sonra cezalandırmaktansa, suç işlenmeden önce bunun yanlışlığını vurgulayıp yurttaşları doğru yola yöneltmektir.

Yasa maddeleri genelde çağdaş Atina yasalarına dayanmaktadır;[11] gene de bugün hiç bilmediğimiz başka yasalar da etkili olmuş olabilir. Doğal olarak Platon çağdaş yasaları yeni devletindeki koşullara uyarlamak zorundaydı. Aynı şey yasaların uygulanma yöntemi için de geçerlidir: Atina yasalarındaki birçok kurum, kimi zaman yüzeysel, kimi zaman kökten değiştirilmiş olarak Magnesia'ya uyarlanmıştır: örneğin, halk meclisinin kararlarını gözden geçirmek için kurulan bir üst meclis. "Kullandığı örnek en başta dava özgürlüğü ve çok yönlü hareket olanağı ile Atina yasalarının yöntemidir; ama birçok noktalarını da değiştirmiştir: davanın görevlilerce denetlenmesi, yersiz ve yanıltıcı konuların dava konusu olmasını önleme, tanıkların ve tarafların sorgulanması, mahkemelerin retorik arenaya dönüşmesini engelleme, tanıkların ve tarafların mahkemede bulunmasını devlet gücüyle sağlama, yemin etmeyi kaldırma ve yazılı belgelere güvenme. Hâlâ Attike karakterli olmakla birlikte, Atina'daki uygulamadan çok daha geniş ve açık bir dava yöntemi getirmiştir."[12]

Bu yasa bütününün içinde yer alan ceza yasası, Platon'u karşımıza çokyönlü kavrayışı içinde çıkarır. Platon suçlunun bilgisizlik ya da öfke ya da kötü eğitim ya da bozucu çevre tarafından "gerçek" isteklerine karşı yönlendirildiğini ileri sürer; bu nedenle suçlunun cezadan çok iyileştirilmeye gereksinimi vardır. Nitekim, Platon'un koyduğu cezalar bazen biçim bakımından (kırbaçlama vs.) modern yasalardan ay-

[11] Bkz: G.R. Morrow, *Plato's Cretan City*, Princeton 1960.

[12] G.R. Morrow, *a.g.e.*, ss. 295-6.

rılır ve cezanın amacı yapılan kötülüğün öcünü almak değil, kötülüğün giderilmesini sağlamaktır. Cezanın yapısı ve amacı bakımından Platon'un tutumu bazı çağdaş görüşlerin ilerisindedir. Öte yandan, özellikle de devletin güvenliği söz konusu olduğunda, suçlu "düzeltilemez" olduğu için sık sık ölüm cezası öngörülür.

6) *Yönetim:* Magnesia'nın anayasası, yüksek yetke ile özgürlüğü, oligarşi ile demokrasiyi bir araya getirmesi anlamında karma bir anayasa olmalıdır. Tüm yurttaşlar tarafından seçilmiş geniş bir görevli sınıfı vardır ve devletin günlük yönetimi büyük ölçüde yurttaşların elindedir. Tepeden inme katı denetimden kaçınılmıştır; sıradan yurttaş "dikili bir ağacı" olduğunu hissetmelidir. Bununla birlikte, süreceği yaşamın genel çizgileri Yasa Bekçileri Kurulu tarafından saptanır. Yetkileri ve güçleri halkın baskısından önemli ölçüde kurtulmuş olan bekçiler de yasalara eksiksiz boyun eğmeli ve bunları yazıldıkları ruh içinde yorumlamalıdırlar. Görevlerini yerine getirirken sorumluluktan bağışık değillerdir; görev sırasındaki davranış ve tutumlarını inceleyen bir Denetçiler Kurulu vardır; görev bitiminde onlara hesap vermek zorundadırlar.

Devlet yönetimindeki bütün birimlerin üstünde, en yaşlı ve seçkin devlet adamlarından kurulu bir Gece Konseyi vardır: üyeleri, eskiden yüksek bir göreve seçilmiş kişiler olmakla birlikte, seçimle işbaşına gelen bir kurum değildir. Konseyin görevleri şunlardır:

a) Gözettikleri yasanın ve güttükleri devlet politikasının gerçek nedenlerini kavramak için felsefi çalışmaları en son noktasına kadar izlemek;
b) Magnesia'nın kurumlarını ve yasalarını düzeltmek amacıyla, filozoflarla ilişki içinde araştırmaları sürdürmek;
c) İşbaşında bulunan üyeler aracılığıyla, felsefe çalışmalarıyla ya-

saları devlet eliyle uygulamaya koymak.

Gece Konseyinin üyeleri, yasalarda kaçınılmaz olarak eksik dile gelen mutlak ahlak ölçülerini daha iyi bildiklerine göre, *Politeia*'daki filozof-yöneticilere çok yakındırlar.

YASALAR'IN KOMPOZİSYONU

Nomoi (*Yasalar*), Platon'un 347 yılındaki ölümü üzerine gözden geçirmeye fırsat bulamadan balmumu tabletler üzerinde bıraktığı son eseridir. Platon'un yazıcılığını yapan Oposlu Philippos eseri bir araya getirip 12 kitap içinde yayımlamakla yetinmiştir; elimize geçen metin üzerinde değişiklik yapmış olma olasılığı güçlü değildir, çünkü eserde, yeniden yazma işine girişmiş bir yayımcının göz yumamayacağı ayrıntı tutarsızlıkları ve syntaks bozuklukları vardır. Düşünce dizisi konudan konuya atlar ve Wilamowitz bu eseri haklı olarak "wunderliches Chaos" diye tanımlamıştır. Bununla birlikte, bütün olarak ele alındığında, eser açık bir yapı ve birlik içinde ortaya çıkmaktadır.

Birinci ve ikinci kitaplar iki ünlü yasayı, Girit ve İsparta yasalarını gözden geçirir, eğitimin yapısı ve sanatların bu eğitimi nasıl etkileyeceği üzerine birtakım temel görüşler içerir. Üçüncü kitap, tarihin bize yasama ve yönetim hakkında neler öğretebileceğini ele alır. Magnesia'nın anlatılması dördüncü kitapla başlar: ilkin konumunu ve yurttaş sayısını öğreniriz; sonra doğru yasama yöntemi açıklanır. Çeşitli ahlak derslerinden sonra, beşinci kitapta yeni devletin kuruluş yöntemi ve toprak dağıtımı anlatılır. Altıncı kitap, yönetim ve çeşitli görevlilerin seçimini ayrıntılarıyla ele alır, sonra evlilik konusuna geçilir. Bu konu doğal olarak yedinci kitapta uzun eğitim tartışmasına varır, o da seki-

zinci kitapta spor ve askerlik eğitimi konularına uzanır. Ardından cinsel sorunların incelenmesinden sonra, ekonomi ve ticaret yasalarına geçilir. Dokuzuncu kitapla ceza yasasına gireriz. Onuncu kitap çeşitli dinsizlik suçlarıyla tanrıbilime ayrılmıştır. Onbirinci kitap, onikinci kitabı da kapsayan ceza yasasını ele alır; uzun bir suç ve ceza listesiyle karşılaşırız. Bunların arasında iki bağımsız bölüm vardır: biri aile yasası, öbürü denetçiler. Tartışılan son konu, devletin temel direği olan Gece Konseyi'dir.

YASALAR

I. KİTAP

St. II

p.624

a ATİNALI: Sizde bir tanrı mı, yoksa bir insan mı "yasa koyucu" sanını almaya hak kazanmıştır, yabancılar?

KLEINIAS: Bir tanrı, yabancı, bir tanrı, hakkıyla konuşmak gerekirse. Bizde Zeus, şu arkadaşın memleketi Isparta'da ise, sanırım, Apollon diyorlar, değil mi?

MEGILLOS: Evet.

ATİNALI: Demek sen Homeros'a uyarak diyorsun ki, Minos
b dokuz yılda bir hiç sektirmeden babasının yanına gidiyordu, ve onun dediklerine göre yasalar koydu, öyle mi?

KLEINIAS: Bizde böyle söylenir; üstelik kardeşi Rhadamantys'ün de –bu adı duymuşsunuzdur– en adil kişi olduğunu söylerler.
625 Biz Giritliler şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, bu övgüyü yargı işlerinde aldığı doğru kararlardan ötürü kazanmıştır.

ATİNALI: Güzel bir övgü, Zeus'un oğluna da pek yaraşıyor. Arkadaşlarınla sen bu tür yasaların alışkanlıklarıyla yetiştiğinize göre, şimdi yol boyu sıkılmadan siyasal yönetim ve yasalar üzerine sohbet ede ede zaman geçirebiliriz, sanırım. Duyduğum kada-
b rıyla Knossos'tan Zeus mağarasına ve tapınağına giden yol, bunun için oldukça elverişliymiş; üstelik yol boyunca şu andaki bunaltıcı sıcağı hafifletecek yüksek ağaçlar altında gölgeli dinlenme yerleri varmış. Biz yaştakilere buralarda dinlenmek iyi gelecek, böylece anlattıklarımızla birbirimizi oyalayarak bütün yolu kolayca tamamlarız.

KLEINIAS: Daha ileride de, kutsal korulukta, şaşılacak güzellikte yüksek selviler var; durup dinlenebileceğimiz çayırlar da cabası.

ATİNALI: Ne güzel anlatıyorsun!

KLEINIAS: Elbette; görünce, daha da güzel şeyler söyleyeceğiz. Haydi, yolumuz açık olsun.

ATİNALI: Öyle olsun. Söyle bana: yasa size toplu yemek yemeyi,[1] beden eğitimini ve silahlanma biçimini ne için buyurmuş ola ki?

KLEINIAS: Bizim durumumuzu anlamanın herkes için oldukça kolay olduğunu sanıyorum, yabancı. Nitekim, genelde Girit toprağını doğa yapısı, görüyorsunuz, Tesalya'nınki gibi ovalık değil; bu nedenle onlar daha çok ata binerler, biz ise yaya gideriz; çünkü burası engebelidir ve koşu talimine daha uygundur. Bu durumda hafif silahlar edinmek ve yük taşımadan koşmak zorunlu, ok ile yayların hafifliği de bu yüzden bence. Öyleyse, bunların hepsi bize savaş için hazırlanmıştır, yasa koyucu da bence bunu göz önüne alarak bütün bunları buyurmuştur; toplu yemek yemeyi de sefer sırasında durum gereği herkesin kendi güvenliği için birlikte yemek yemek zorunda kaldıklarını gördüğü için öngörmüş olmalı. Bence, her kent için bütün kentlere karşı yaşam boyu sürekli bir savaş olduğunu anlamıyorlar diye, çoğunluğun akılsızlığını kınamak istemiştir; eğer savaş varken güvenlik amacıyla birlikte yemek yemek gerekiyorsa ve kimi yöneticilerle erlerin örgütlenip onları korumaları gerekiyorsa, bu aynı şey barış

[1] Savaş koşullarından kaynaklanan "toplu yemek" geleneği Isparta eğitimine girmiş ve bir kurum olarak gelişmiştir.

zamanında da uygulanmalıdır. Çünkü çoğu kişinin barış dediği şey, bir addan öte bir şey değildir, gerçekte bütün devletlerin bütün devletlere karşı, ilan edilmemiş de olsa, doğa gereği bir savaşı vardır. Böyle bakarsan, Giritli yasa koyucunun kamusal olsun, özel olsun, bütün bu yasaları savaşı göz önünde bulundurarak
b buyurduğunu az çok anlayabilirsin; buna göre de savaşta güçlü olunmadığında öteki şeylerden hiçbiri –ne mal mülk ne de başka bir etkinlik– bir işe yaramadığı ve yenilenlerin bütün varlığı yenenlere geçtiği için yasaları bize koruyalım diye vermiştir.

ATİNALI: Bence, yabancı, Girit yasal kurumlarını çok iyi anlayacak şekilde eğitilmişsin. Ama şunu daha da açık olarak söyle bana: bana öyle geliyor ki sen, "bir kentin savaşta öteki kentleri
c yenecek biçimde düzenlenerek yönetilmesi gerekir" demekle, iyi yönetilen bir devletin tanımını yapmış oluyorsun, değil mi?

KLEINIAS: Tastamam. Sanırım, arkadaşım da böyle düşünüyor.

MEGILLOS: İlahi dostum! Bir Ispartalı başka nasıl yanıtlayabilir?

ATİNALI: Öyleyse bu durum kentler arasında geçerli de, köyler arasında başka türlü mü?

KLEINIAS: Hiç de değil.

ATİNALI: Öyleyse aynı?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Peki! Köydeki aileler arasında ve bireyler arasında yine aynı mı?

KLEINIAS: Aynı.

d ATİNALI: İnsanın kendi kendisini bir düşman gibi görmesi de

olanaklı mı? Ya buna ne diyeceğiz?

KLEINIAS: Atinalı yabancı, sana "Attikeli" demek istemiyorum; çünkü bence daha çok tanrıçanın[2] adıyla anılmaya layıksın: nitekim, konuyu temel ilkesine getirerek daha açık olmasını sağladın, öyle ki biraz önce bizim herkesin herkese karşı toplumsal olarak, özel olarak da kişinin kendine karşı düşman olduğunu söylerken, doğru söylediğimizi daha kolay anlayacaksın.

e ATİNALI: Beni şaşırtıyorsun yabancı, ne diyorsun?

KLEINIAS: Şunu, yabancı: kendi kendini yenmek zaferlerin en başta geleni ve en güzelidir, kendine yenilmek ise bütün bozgunların en çirkini ve en kötüsüdür. Bu, hepimizin içinde kendimize karşı bir savaş olduğunu gösterir.

ATİNALI: Pekâlâ, sözü yeniden başa getirelim. Mademki hepimizin kendinden daha üstün ve daha zayıf yanı var, bu aynı şey
627 bir ailede, köyde ve kentte de söz konusudur diyebilir miyiz, diyemez miyiz?

KLEINIAS: Birinin kendinden daha üstün, ötekinin daha zayıf mı olduğunu söylüyorsun?

ATİNALI: Evet.

KLEINIAS: Bu da yerinde bir soru: çünkü kesinlikle bu böyle, özellikle de kentlerde. Nitekim, daha iyilerin çoğunluğu ve daha kötüleri alt ettiği ne kadar devlet varsa, haklı olarak bu devletlerin kendini yendiği söylenebilir ve böyle bir zaferden ötürü son derece haklı olarak övgü toplayabilir; bunun tersi durumda, tersi söz konusudur.

b ATİNALI: Kötünün daha iyiyi alt edip edemeyeceğini bir yana

[2] Zekâ ve akıl tanrıçası Athena.

bırakalım –çünkü sözü uzatır–, senin konuşmandan şunu anlıyorum: aynı soydan gelen ve aynı kentte doğmuş olan pek çok adaletsiz yurttaş bir araya gelip, azınlıkta olan adaletli kişileri kendilerine kölelik yapmaya zorlayabileceklerdir ve egemen olduklarında bu kentin kendine yenildiğini, kötü bir kent olduğunu; yenilgiye uğradıklarında da kentin kendini yendiğini ve iyi olduğunu söylemek doğru olacak.

c KLEINIAS: Şimdi söylediğin çok garip, yabancı, ama gene de katılmamak elde değil.

ATİNALI: Bak şimdi. Bunu bir daha düşünelim: diyelim ki, bir adamla kadının birçok oğlu var, bunların çoğunun adaletsiz, pek azının adaletli olmasında şaşacak hiçbir şey yok.

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Kötüler egemen olduğunda, ailenin ve bütün sülalenin kendine yenildiğini, alt olurlarsa kendini yendiğini araştırmanın ne sizin ne benim için bir anlamı var; çünkü biz şu anda ço-

d ğunluğun konuşurken sözcükleri yerinde kullanıp kullanmadıklarını değil, yasalar konusunda doğruluk ile yetersizliği –doğalarının ne olduğunu– araştırıyoruz.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun, yabancı.

MEGILLOS: Şimdiye değin söylediklerin bence de yerinde.

ATİNALI: Şuna da bakalım: şu yukarıda sözü edilen kardeşlerin bir yargıcı olabilir, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse, ne kadar kötü varsa onları yok edip, daha

e iyilerin kendi kendini yönetmesini buyuracak olana mı; daha değerli olanların yönetmesini, kötülerin yaşamasına izin verdikten

sonra onların isteyerek yönetilmesini sağlayacak olana mı; yoksa birbirinden kopmuş olan aileyi toparlayıp, hiç kimseyi öldürme-
628 den barışı sağladıktan sonra ilerisi için onlara kurallar koyarak, dost olacak kadar birbirlerini gözetmelerini sağlayacak olan bir üçüncüsüne mi erdem açısından daha iyi yargıç diyeceğiz?

KLEINIAS: Bu sonuncu yargıç ve yasa koyucu çok daha iyi olsa gerek.

ATİNALI: Ayrıca, onlara kuralları savaşı değil, tersini göz önüne alarak koyar.

KLEINIAS: Bu doğru.

ATİNALI: Ya kenti düzene koyacak olan? Yaşamı dış savaşı göz önüne alarak mı düzenler, yoksa içeride ikide bir çıkan, iç savaş
b dediğimizi mi? Herkes özellikle bu savaşın kendi kentinde çıkmamasını, olur da çıkarsa, bir an önce bastırılmasını ister.

KLEINIAS: Açık ki, bu ikincisini göz önünde tutacak.

ATİNALI: İç savaş sonrası kimilerinin ölüp, kimilerinin kazanmasıyla sağlanan barış mı, yoksa bir araya gelerek dostça sağlanan bu şekilde de dikkatin dış düşmanlara çevrilmesine olanak
c veren barış mı daha çok tercih edilir?

KLEINIAS: Herkes kendi kenti için bu ikincisini daha çok tercih eder.

ATİNALI: Öyleyse, yasa koyucu da aynı şekilde değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Acaba herkes bütün yasal kurumları en iyi amaca göre düzenlemez mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Öyleyse, en iyi şey savaş ya da ayaklanma değil –bu

duruma düşmek aşağılık bir şey–, ama barış ve karşılıklı iyi niyettir; üstelik, öyle anlaşılıyor ki, kentin kendini yenmesi en iyi
d şeylerden değil, durum gereği zorunlu olanlardandır; nasıl ki hasta bir bedenin hekim tarafından bakımı yapıldıktan sonra çok iyi durumda olduğu düşünülürse ve buna hiç gereksinimi olmayan bedene dikkat edilmezse, aynı şekilde devleti ve bireyin mutluluğu hakkında böyle düşünen biri de yalnızca ve ilk başta dış düşmanı göz önüne aldığı için hiçbir zaman gerçekten devlet adamı sayılmaz, savaş uğruna barış yasaları yerine, daha çok barış
e uğruna savaş yasaları koymazsa da, tam bir yasa koyucu olamaz.

KLEINIAS: Bu söz bence doğru yabancı. Bizdeki ve Isparta'daki yasalarda bunlar için hiç çaba gösterilmemiş olması beni şaşırtıyor.

629 ATİNALI: Belki de öyledir; şimdi bizim bu konuda sert bir tartışmaya girmemize gerek yok, ama biz ve onlar bu konuda elden geldiğince çaba harcadığımıza göre, sakin sakin araştırmalıyız. Şimdi söylediğime kulak verin: Atina kanından ama Isparta yurttaşı olan Tyrtaios'u örnek alalım: şöyle söylerken, insanların içinde bu konulara en çok kafa yoran kişi olduğu belli:

"ne adını anarım, ne de adam yerine koyarım"

b ister insanların en zengini olsun, ister pek çok nimet kazanmış olsun –bunun gibi her şeyi sayıp döküyor– savaşta her zaman en üstün olmayan kişi için böyle diyor. Bu dizeleri sen de bir yerlerde duymuş olmalısın, sanırım, o da doymuştur bunlara.

MEGILLOS: Hem de nasıl!

KLEINIAS: Isparta'dan bize de ulaştı.

ATİNALI: Gelin şimdi şu ozanı birlikte sorguya çekermiş gibi

yapalım: "Ey tanrısal ozan –nitekim, sen bizce hem bilgesin hem
c de erdemli, çünkü savaşta kendini gösterenleri çarpıcı biçimde övüyorsun–, burada bulunan ben, o ve Knossoslu Kleinias, sanırım, bu konuda sana bütünüyle katılıyoruz; ama aynı adamlardan söz edip etmediğimizi iyice bilmek istiyoruz. Şimdi söyle bize: sen de bizim gibi açıkça iki tür savaş olduğunu düşünüyor musun? Yoksa ne dersin?" Sanırım, Tyrtaios'tan çok daha sıradan bir
d ozan bile bu soruya karşı doğru yanıtı şöyle verir: iki türlü savaş vardır, biri az önce söylediğimiz gibi, bütün savaşların en kötüsü olan ve hepimizin ayaklanma dediğimiz savaştır, ötekini de başka ırktan dış düşmanlara karşı yapılan savaş olarak saptayacağız, ki bu sonuncusu öncekinden çok daha az çetindir.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Öyleyse söyle: hangi savaşa göre savaşçılardan kimilerini överek göklere çıkardın, kimilerini de yerin dibine batırdın?
e Herhalde dış düşmanlara karşı olana göre: dizelerinde kanlı katliamı görmeye dayanamayanlara,

"ve düşmanlarla göğüs göğüse
çarpışmaya hevesli olmayanlara"

hiç mi hiç katlanamadığını belirtiyorsun. O halde biz bunlara dayanarak şöyle diyebiliriz: "Anlaşılan sen, Tyrtaios, özellikle yabancılarla yapılan dış savaşta göze çarpanları övüyorsun." O buna katılırdı, değil mi?

KLEINIAS: Nasıl katılmaz?

630 ATİNALI: Bunlar da yiğit olmasına yiğittirler, ama biz bu en

büyük savaşta[3] yiğitlik gösterenlerin çok daha üstün olduklarını ileri sürüyoruz. Bu konuda bir de ozan tanıdığımız var; Sicilya'daki Megara yurttaşı Theognis[4] şöyle diyor:

"Kyrnos ayaklanmanın zorlu günlerinde
Güvenilir bir adam altın gümüş değerindedir."[5]

Demek ki biz, bu adamın zorlu savaşta ötekinden daha üstün olduğunu söylüyoruz; adalet, ölçülülük ve aklı başındalık yiğitlikle
b birleştiği zaman salt yiğitlikten ne kadar üstünse o kadar üstün. Çünkü ayaklanmalarda erdemin bütünü olmaksızın güvenilir ve sağlıklı kalınamaz; Tyrtaios kararlı bir şekilde çarpışarak ölmeyi göze alan birçok paralı asker olduğunu söyler, bunların pek azı dışında çoğunluğu gözü kara, namussuz, küstah ve son derece aptal insanlardır. Öyleyse, bu sözün ucu nereye varıyor ve
c Tyrtaios neyi anlatmak istediği için bunları söylemiş? Şu açık: değerli olmasa bile her yasa koyucu ve özellikle Zeus'u izleyen buradaki yasa koyucu yalnızca en büyük erdemi göz önünde bulundurarak yasalarını koyacaktır; Theognis'in dediği gibi, zor günlerde tam adalet diye adlandırılan bağlılık da budur işte. Tyrtaios'un özellikle övdüğü erdem, ozanca onurlandırılması yerinde olan, güzel bir erdemdir, ama gene de, doğruyu söylemek
d gerekirse, sıra ve önem bakımından değerinin dördüncü olduğu

---

3 Iç savaş.

4 Theognis'in doğum yeri, burada söylenenin tersine, Sicilya Megara'sından çok, Yunanistan'da Isthmos üzerindeki Megara olmalıdır. Belki de mekoratların yönetimi ele geçirmesi sonucunda Sicilya, Euboia ve Isparta'ya uzun yıllar sürgün giden Theognis, Megara Hyblaia'nın yurttaşlığını kazanmıştır.

5 Theognis, 77-78.

söylenebilir.

KLEINIAS: Yasa koyucumuzu yasa koyuculukla ilgisi olmayanların arasına yerleştiriyoruz, yabancı!

ATİNALI: Öyle değil, dostum, Lykurgos ile Minos'un Isparta ile bu ülkedeki bütün yasaları daha çok savaşı göz önünde bulundurarak koyduklarını düşündüğümüz zaman, biz kendimizi onlardan saymıyoruz.

KLEINIAS: Peki, ne dememiz gerekiyordu?

ATİNALI: Tanrısal kökenli bir devlet hakkında konuşurken, sanırım, "doğru" ve "adil" gibi kavramları da katarak konuşmamız
e gerekiyordu; erdemin bir parçasına ve en önemsiz parçasına değil, erdeme bütünüyle bakarak yasaların konduğunu söylemeliydik; ayrıca, şimdikilerin yasaları gruplara ayırarak ele aldıkları gibi değil de, onları kendi başlarına araştırmak gerekir. Nitekim, her yasa bir gereksinim sonucu konur, günümüzde bu göz önüne alınarak, kimi miras ve kadın mirasçı konusunu, kimi hakaret konusunu, başkaları da bunun gibi binlercesini inceler. Biz de
631 diyoruz ki, yasalar üzerine iyi inceleme yapanların araştırması az önce başlattığımız gibi olur. Senin yasaları yorumlayış biçimin çok hoşuma gitti: çünkü erdemden başlamak, yasa koyucunun onu gözeterek yasa koyduğunu söylemen doğru; ama onun erdemin bir parçasına, hem de en önemsiz parçasına bakıp buna göre her şeyi düzenleyerek yasa koyduğunu söylemen, bence pek yerinde değildi; bundan sonraki konuşmamı da bu yüzden yaptım. Çözümlemen sırasında senden ne demeni beklerdim, bu-
b nu sana söyleyeyim, ister misin?

KLEINIAS: Elbette isterim.

ATİNALI: Şöyle demen gerekiyordu: "Yabancı, Girit yasalarının

bütün Yunanlılar arasında bunca ünlü olması boşuna değildir; çünkü bunlar doğru yasalardır ve uygulayanları mutlu kılar; çünkü bütün iyi şeyleri sağlarlar. İyi şeyler ise iki türlüdür: insansal iyiler, tanrısal iyiler; birinciler tanrısal olanlara bağlıdır ve bir kent daha önemli olanları elde ederse, daha önemsiz olanları da kazanır, yoksa her ikisinden de yoksun kalır. Önemsiz olanlar
c içinde ilki sağlık, ikincisi güzellik, üçüncüsü de koşu ve bütün öteki beden hareketleri için güç, dördüncü olarak ise zenginlik ama "kör"[6] zenginlik değil, sağduyu ile bir arada gitmesi koşuluyla keskin görüşü olan zenginlik; tanrısal iyilerin en önde geleni aklı başındalık, ikincisi usla birlikte giden ölçülü bir ruh huyu, üçüncüsü bu ikisinin yiğitlikle bir araya gelmesiyle oluşan
d adalet, dördüncüsü de yiğitliktir. Bütün bu tanrısal iyiler doğal olarak ötekilerden önde gelirler, yasa koyucu da böyle sıralamalıdır. Bundan sonra yurttaşlara bu iyileri amaçlayan yaptırımlar getirilmelidir, bunlar arasında insansal olanları tanrısal iyilere, tanrısal olanları da kılavuz usa bakarak dizmelidir. Yurttaşları bir-
e birine bağlayan evlilikleri, erkek ve kız çocukların doğumunu, yetiştirilmesini, gençliklerinde ve yaşları ilerleyip yaşlandıklarında onları hakkıyla ödüllendirip cezalandırmak üzere yasa kapsamı içine almalıdır, onları bütün ilişkileri içinde, acılarını, hazları-
632 nı, tutkularını, hatta bütün aşk ateşlerini gözleyip araştırarak bu yasalar aracılığı ile hakkıyla cezalandırmalı ya da ödüllendirmelidir; öfke ve korku durumlarında, talihsizliğin getirdiği ne kadar ruh sarsıntısı varsa ve her şey yolundayken bunlardan ne kadar uzak olunursa, insanlar hastalıkta, savaşta, yoksullukta ve bunla-

[6] Zenginlik tanrısı Plutos gelenekte "kör" olarak nitelenir.

rın tersi koşullarda nasıl bir duruma düşerlerse, bu koşulların hepsinde her bir insanın tepkisindeki güzel olanı ve olmayanı öğ-
b retmeli ve belirlemelidir. Bunlardan sonra yasa koyucunun yurttaşlar arasında alım satımların ne biçimde olacağını düşünmesi, aralarında isteyerek ya da istemeyerek kurulan birlikleri ve ayrılmaları, bütün bunların her birini birbiriyle ilişkili olarak nasıl yapacaklarını incelemesi; hakkın nelerde olup nelerde olmadığını, nelerde ise eksik kaldığını (görmesi), yasalara uyanlara ödül verip, uymayanlara belli caydırıcılar getirmesi zorunlu; hatta
c bütün devletin düzenlenmesi sona erince, ölülerin nasıl gömüleceğini ve onurlandırılacağını da hesaba katmalıdır. Bu da bittikten sonra, yasa koyucu bütün bunların başına, bir kısmı aklı başında, bir kısmı doğru görüşle hareket eden koruyucular koyacaktır ki, zenginlik ve onur tutkusunu değil, ölçülülük ve adaleti izleyerek bütün bunları düzenleyenin us olduğu ortaya çıksın."
d İşte yabancılar, böyle demenizi isterdim. Şimdi de, Zeus'tan ve Pythios Apollon'dan geldiği söylenen, ve Minos ile Lykurgos'un koyduğu yasalarda bütün bunların nasıl yer aldığını, bu düzen içinde yasaları teknik olarak ya da deneyimle bilen birine açık olduğu halde bizim gibi başkaları için neden karanlık kaldığını açıklamanızı istiyorum.

KLEINIAS: Öyleyse bundan sonra ne söylemek gerekiyor?

ATİNALI: Bence yeniden başa dönmek gerekiyor. İsterseniz,
e başlangıçta yaptığımız gibi, ilkin yiğitliğin uygulamasını, sonra birbiri ardından öteki erdem türlerini ele alalım. Araştırmamızın ilk kısmında kullandığımız yöntemi örnek alıp ötekiler üzerinde söz ederek yolumuzu kolaylamaya çalışalım. Sonra da bütünü içinde erdemi inceleyerek, tanrı izin verirse, üzerinde durduğu-

muz konuların bunu göz önünde tuttuğunu kanıtlayacağız.

633 MEGILLOS: Doğru söylüyorsun, ilk olarak da şu yanımızdaki Zeus hayranını sına.

ATİNALI: Sınayacağım, hem seninle birlikte kendimi de; çünkü konumuz bir. Söyleyin bakalım: toplu yemek yemeyi, beden eğitimini yasa koyucu savaşı göz önüne alarak bulmuştur, diyoruz, değil mi?

MEGILLOS: Evet.

ATİNALI: Peki, üçüncü ya da dördüncü sırada? Çünkü belki öteki erdem bölümleri için –ya da bunu nasıl adlandırmak gerekiyorsa, yeter ki anlamı açık olsun– böyle sıralamak gerekecek.

b MEGILLOS: Ben Ispartalılardan biri olarak, üçüncü sırada avcılığı bulmuştur, diyebilirim.

ATİNALI: Becerebilirsek, dördüncüyle beşinciyi de söylemeye çalışalım.

MEGILLOS: Dördüncü olarak da şunu söyleyebilirim: güreş karşılaşmalarında ve her seferinde pek çok yara alma pahasına yapılan akınlarda bedensel acılara karşı dayanıklılıkla ilgili olan ve bizde çokça görülen eğitim. Bir de dayanıklılık için olağanüstü

c ağır *krypteia*[7] diye adlandırılan bir kurum vardır: kışın yalınayak dolaşılır ve sert toprakta yatılır, herkes adam kullanmadan kendi işini görür, gece gündüz bütün ülke boyunca dolaşılır. Yine bizde *Gymnopaidiai*'da[8] kavurucu güneş altında korkunç bir daya-

---

[7] Ispartalı gençler askerlik eğitimlerinde düşman karşısındaymış gibi Heilotlara pusu kurarak ve köylerini basarak onları öldürürlerdi: bu baskınlar "krypteia" adı altında eğitimin bir parçası olmuştur.

[8] VI. yüzyılda Isparta'nın Thyreai zaferini kutlamak için Apollon ve Artemis onuruna düzenlediği yıllık şenlik: gençler çıplak olarak dans eder, şarkı

nıklılık gösterilir, bunun gibi sayınakla bitirilemeyecek pek çok uygulama vardır.

ATİNALI: Pek güzel anlattın, Ispartalı yabancı. Ama söyle bakalım: neyi yiğitlik diye tanımlayacağız? Basitçe yalnız korku ve acı-
d ya karşı direnç olarak mı almalı, yoksa arzulara, hazlara ve ciddi olduklarına inananların yüreğini bile balmumu gibi yumuşatan okşayıcı sözlere direnci de kapsamalı mı?

MEGILLOS: Sanırım böyle: bunların hepsi.

ATİNALI: Daha önce dediklerimizi iyi anımsıyorsak, dostumuz herhangi bir kentin ya da bireyin kendine yenilebileceğini söylüyordu. Öyle değil mi, Knossoslu yabancı?

KLEINIAS: Evet öyle.

e ATİNALI: Öyleyse şimdi, acılara mı yenilene, yoksa hazlara mı yenilene kötü diyeceğiz?

KLEINIAS: Bence hazlara yenilen daha kötüdür; nitekim hepimiz hazlara yenik düşenin acılara yenik düşenden daha utanılacak biçimde kendine yenildiğini söyleriz.

634 ATİNALI: Zeus ile Apollon'a dayanan yasa koyucu kuşkusuz yiğitliği yalnız solunu savunacak, sağındaki kurnazlık ve kandırmacılara karşı bir şey yapamayacak biçimde bir eli bağlı görmemiştir, her iki yanını da savunacağını düşünmüştür, değil mi?

KLEINIAS: Sanırım, her iki yanını da.

ATİNALI: Öyleyse, her ikinizin de kentinde, tıpkı acıları reddetmeyip bunların içine ittiği gibi, hazları da tadarak reddetmeden bunlara egemen olmaya zorlayan ve onur kaygısıyla ikna

---

söyler, jimnastik yaparlardı. Sonraları tören niteliğini yitirmiş ve gençlerin kavurucu yaz güneşine direnme yarışması haline gelmiştir.

eden nasıl uygulamalar olduğunu bir daha söyleyelim mi? Hazlar-
b la ilgili olarak bu aynı şey yasalarınızda nereye konmuştur? Yenmesi gerekeni yenen, kendine en yakın ve en zorlu düşmana hiçbir zaman yenilmeyen bu kişileri hem acılara hem hazlara karşı yiğit kılan şeyi de söyleyin.

MEGILLOS: Doğrusu, yabancı, acılara karşı konmuş olan pek çok yasadan söz edebildiğim kadar, aynı şekilde hazlar üzerine
c önemli ve açık ayrımları belirterek konuşmam pek kolay değil, belki birkaç önemsiz nokta üzerinde durabilirim.

KLEINIAS: Ben de Girit yasalarıyla ilgili olarak böyle bir açıklama yapamam.

ATİNALI: Sevgili yabancılar, bunda şaşacak bir şey yok. Ama eğer içimizden biri doğru ve en iyi olanı görmek isteyerek her birimizin yurdundaki yasalara bir eleştiri getirecek olursa, birbirimize karşı sert çıkmayalım, hoşgörülü olalım.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, Atinalı yabancı, böyle yapmalı.

d ATİNALI: Çünkü bizim yaşımızdaki insanlara böyle bir şey yakışmaz.

KLEINIAS: Elbette yakışmaz.

ATİNALI: Isparta ve Girit yönetim biçimlerinin haklı olarak eleştirilip eleştirilmemesi ayrı bir konu; ama çoğunluğun dediği hakkında belki her ikinizden daha çok konuşabilirim. Nitekim, yasalarınız uygun biçimde hazırlanmış olsa bile, yasalarınızın en iyilerinden biri, hiçbir gence bunlardan hangilerinin iyi hangileri-
e nin kötü olduğunu araştırmaya izin vermemesi; herkesin tek ses ve tek ağızdan tanrılar koydukları için hepsinin yerinde konmuş olduğunu onaylaması; eğer biri tersini söylerse, kimsenin onu dinlemeye yanaşmaması; yaşlı biri sizdeki yasalar üzerine bir

öneri getirecek olursa, yöneticilerle kendi yaşıtları karşısında konuşması, bu tür konuşmalara hiçbir gencin katılmamasıdır.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun, yabancı. Bir bilici gibi, yasa
635 koyucumuzun o zamanlar düşündüklerini bunca uzak olmana karşın bence iyi tahmin ettin ve çok doğru konuştun.

ATİNALI: Öyleyse, yanımızda gençler yok, biz de yaşımızdan ötürü bu konular üzerinde hiç kusur etmeden başbaşa tartışma iznini yasa koyucudan almış oluyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Öyle. Sen de yasalarımızda eleştireceğin ne varsa, hiçbirini atlama: çünkü bir şeyin iyi olmadığını anlamak onur kırıcı değildir, tersine, söylenenleri öfkeyle değil, hoşgörüyle kabul
b edenin bunu düzeltmesi söz konusu olabilir.

ATİNALI: Güzel. Elden geldiğince derinlemesine bir inceleme yapmadan önce, yasaları eleştirmeye kalkacak değilim, daha çok sorunları ortaya koyacağım. Nitekim, yasa koyucu Yunanlılar ve bildiğimiz barbarlar içinde yalnızca size en büyük hazlardan ve eğlencelerden uzak kalmayı, hiç tatmamayı buyurmuştur; ama az
c önce gördüğümüz gibi, biri çocukluktan beri acılardan ve korkulardan bütünüyle kaçacak olsa, kaçınılmaz çileler, korku durumları ve acılar başına geldiğinde, onun böyle bir eğitimden geçmiş kimseler karşısında yenik düşeceğini ve onlara köle olacağını düşünmüştür. Oysa sanırım, yasa koyucu bu aynı şeyi hazlara ilişkin olarak da düşünmeli, kendi kendine söyle söylemeliydi: "Eğer bizde yurttaşlar gençliklerinden beri en büyük hazları denemezlerse, onlara karşı koymada ve çirkin bir şey yapmamaya kendilerini zorunlu görmede hazırlıksız olurlarsa, hazlara karşı zayıflık nedeniyle korkuya yenilenlerle aynı duruma düşeceklerdir; hazlara karşı direnebilenlere, hazları benimse-

d miş, bazen çok kötü insanlara başka bir biçimde, üstelik daha utanç verici olarak köle olacaklardır böylece ruhlarının bir parçası köle, bir parçası özgür olacak, tam anlamıyla yiğit ve özgür insan diye adlandırılmaya da layık olmayacaklardır." Şimdi bu söylenenler sizce doğru mu, değil mi, araştırın.

e KLEINIAS: Sen konuşurken, doğru görünüyor. Ama bu kadar önemli bir konuda çabucak, kolayca ikna olmak çocukça, üstelik aptalca olmasın.

ATİNALI: Öyleyse bunlardan sonra, önceden saptadığımız biçimde araştırmayı sürdürürsek –yiğitlikten çok ölçülülük üzerinde söz etmemiz gerekiyor–, Kleinias ve Ispartalı yabancı, sizin devletlerinizde az önce savaş konusunda gördüğümüz gibi, gelişi-
636 güzel yönetilen devletlerdekinden farklı olarak ne bulacağız?

MEGILLOS: Bunu söylemek kolay değil; ama herhalde toplu yemek ve beden eğitimi bu iki erdemle ilgili olarak iyi düşünülmüş.

ATİNALI: Yabancılar, yönetim biçimleri konusunda konuşurken ve iş başındayken tartışmasız bir denklik sağlamak biraz zor görünüyor; çünkü bu durum bedenlerde olduğu gibidir; bir şeyin her bedene uygulanması olanaksızdır, korkarım aynı şey bedenimize bir yandan zararlı, öbür yandan yararlı olabilir. Çünkü
b şu beden eğitimi ve toplu yemek birçok bakımdan kentlere yararlıdır, ama ayaklanma söz konusu olunca sorun çıkarır –Miletos, Boiotia ve Thurioi gençliği buna örnektir–[9] üstelik bu uy-

[9] Bolotia'da lÔ **379/378** kışında Isparta işgaline karşı Thebai ayaklanması "Gymnasion"da düzenlenmiştir (Plut. *De Genio Sokratis*, **24**, **594C**). Perikles'in Magna Graecia'da Sybaris yakınlarında kurduğu Thurioi (**444/443**) Atina'ya karşı ayaklanmada gecikmemiştir.

gulama yalnız insanların değil, hayvanların bile doğal cinsel hazlarıyla ilgili olan çok eski bir yasayı bozmuş görünüyor. İlk başta sizin kentleriniz, ve beden eğitimi ile uğraşan başka ne kadar kent
c varsa, hepsi bu sonuçlardan sorumlu olsalar gerek. Bunlar ister eğlence, ister ciddi çalışma olarak düşünülsün, kabul etmek gerekir ki, böyle bir haz erkek ve dişilere çoğalmak için bir araya gelsinler diye doğal olarak verilmiştir; erkeklerin erkeklere ya da kadınların kadınlara eğilim duyması doğaya aykırıdır ve hazları dizginleyememekten çıkma en başta gelen aşırılıktır. Hepimiz
d Ganymedes öyküsünü çıkardılar diye Giritlileri suçlarız. Çünkü yasaların kentlerine Zeus'tan geldiğine inanmışlar, tanrıyı izleyerek bu hazzın tadını çıkarabilmek için bu öyküyü Zeus'a dayandırmışlar. Şimdi bu öyküyü bir yana bırakalım; yasalar üzerine çalışan kişilerin neredeyse bütün araştırması kentlerdeki ve bireysel alışkanlıklardaki haz ile acı durumlarıyla ilgilidir; çünkü acı ve haz doğal olarak fışkıran iki pınar gibidir: bunlardan gerek-
e tiği yerde, gerektiği zaman, gerektiği kadar alan, devlet olsun, birey olsun, her canlı varlık mutlu olur, buna karşılık bilinçsizce ve zamansız alan, mutsuz yaşar.

MEGILLOS: Bunu güzel söyledin, yabancı; bize söyleyecek bir şey bırakmadın, buna karşı ne söylemek gerekir, bilmiyorum; ama gene de Isparta'daki yasa koyucunun hazlardan kaçmayı buyurması bence doğru; Knossos yasalarını da isterse arkadaşımız
637 savunur. Isparta'da hazlarla ilgili yasalar, bence, insanların koyduğu en iyi yasalardır; çünkü insanları en büyük hazlara, taşkınlığa kaptıran ve akıllarını başlarından alan ne varsa, bunların hepsini bizim yasa koyucu ülkeden atmıştır, Isparta'nın denetimindeki kentlerde ve kırsal kesimde ne bir şölen görürsün, ne

de bunun sonucunda bütün hazları alabildiğine azdıran başka
b şeyleri; bizde içkili cümbüş yapan birine rastlayıp da ona hemen en büyük cezayı vermeyecek hiç kimse yoktur, Dionysos şenliklerini bahane etse bile, onu salıvermez; bir zamanlar sizde arabalı gösterilerde[10] bunu kendi gözlerimle görmüştüm, yerleşmemiz Taras'ta da Dionysos şenliklerinde sarhoş olan bütün kenti oturup seyrettiydim: bizde ise yoktur böyle şey.

ATİNALI: Ispartalı yabancı, bütün bunlar sağlam karakterli insanlarda övülecek şeyler, ama olur da insan kendini bırakırsa, da-
c ha uyuşturucu olurlar; çünkü bizden biri kendini savunmak için sizdeki kadınların hafifliğini göstererek hemen yakanıza yapışabilir. Ama bütün bunlarda, Taras'taki, bizdeki ve sizdeki törelerin kötü değil, doğru olduğunu bir tek yanıtım gösterecektir, sanırım: alışkın olmadığı şeyleri görünce şaşakalan bir yabancıya herkes şöyle der: "Şaşırma yabancı, bizde âdet böyle, belki sizde
d bu aynı şeyler için başka bir âdet vardır." Ama biz, dostlarım, öteki insanlar üzerinde değil, yasa koyucuların erdemi ve yetersizliği üzerine konuşuyoruz. Şimdi içki içme konusunda genelde birkaç şey daha söyleyelim; çünkü hiç de yabana atılacak bir alışkanlık olmadığı gibi, sıradan bir yasa koyucunun anlayacağı iş de değildir. Genel olarak şarap içmek ya da içmemekten değil, sarhoşluktan söz ediyorum: hepsi de savaşçı kavimler olan İskitler, Persler, dahası Kartacalılar, Keltler, İberler ve Trakyalılar gibi
e içmeli mi, yoksa sizin gibi mi yapmalı? Dediğine göre, siz hepten uzak duruyorsunuz, İskitlerle Trakyalılar ise, kadın erkek, katık-

[10] Dionysos şenliğinde sarhoş cümbüşçüler onları seyre gelen kalabalığa araba üzerinden açık saçık şakalar yaparlardı.

sız içiyorlar ve giysilerine dökünce de güzel ve mutlandırıcı bir töreyi yerine getirdiklerine inanıyorlar. Perslerde sizin kaçındığınız öteki zevklere tutkundurlar, ama bunlardan çok daha düzenlidirler.

638 MEGILLOS: Ama, azizim, elimize silahları alınca bunların hepsini önümüze katan da gene biziz.

ATİNALI: Böyle söyleme, sevgili dostum: çünkü belli bir nedeni olmayan birçok kaçma ve kovalamaca olmuştur, olacaktır da; bunun için iyi ve kötü töreleri çarpışmada yenmekten ve yenilmekten söz ederken, kesin değil, ancak tartışmalı bir neden olarak gösterebiliriz. Nitekim, büyük kentler küçük kentleri savaşta ye-
b nerler ve köle yaparlar; örneğin, Syrakusaililer o yörede en iyi yasalarla yönetildikleri ileri sürülen Lokrislileri, Atinalılar da Keosluları alt etmişlerdir: bunun gibi binlerce örnek bulabiliriz. Ama her bir törenin kendisi üzerine konuşarak birbirimizi ikna etmeye çalışalım; yenmeyi ya da yenilmeyi şu andaki konumuzun dışında bırakalım, hangisinin güzel olduğunu, hangisinin olmadığını söyleyelim. Öncelikle de bunlarda yararlı olanla olmayan nasıl araştırılmalı, bunu dinleyeceksiniz benden.

c MEGILLOS: Nasıl araştırılmalı?

ATİNALI: Bence, bir töreyi tartışma konusu yapan herkes, bunu adı geçer geçmez yermeye ya da övmeye kalkışmakla hiç de doğru davranmıyor, tersine, örneğin, biri buğdayı iyi bir besin diye övdüğü zaman, bunun etkisini, nasıl elde edildiğini, ne şekilde, kimin için ve nelerle üretildiğini, hangi durumda hangi insanlara verileceğini öğrenmeden hemen kınayan biriyle aynı duruma düşüyor. Galiba biz de tartışırken aynı şeyi yapıyoruz.
d Çünkü içki üzerine adını duyar duymaz, kimi onu övmeye, kimi

kınamaya kalktı, oysa son derece anlamsızdı bu. Hepimiz tanıklıklarla ve övgücülerle yola çıkarak övüyoruz, kimimiz birçok tanığı var diye, kimimiz de içkiden uzak duranların savaşta kazandığını gördük diye, geçerli bir şey söylediğimizi düşünüyoruz: oysa bunu da tartışabiliriz. Eğer öteki yasal düzenlemelerin her
e birini bu şekilde ele alırsak, bence akıllıca olmaz; bana uygun görünen başka bir biçimde bu konu, yani içki içme üzerine konuşmak istiyorum, elimden gelirse bu tür konuların hepsinde doğru olan yöntemi size göstermeye çalışacağım. Çünkü bu konular üzerinde sizden ayrı görüşte olan binlerce kavimin ikinizin kentiyle de tartışmaya girmesi olanaklı.

MEGILLOS: Bu konularda doğru bir araştırma yöntemi varsa,
639 dinlemekten kaçınmamak gerekir.

ATİNALI: Şöyle inceleyelim: diyelim ki, biri keçi beslemeyi ve hayvanın kendisini değerli bir mal olarak övsün, bir başkası da başlarında çoban olmayan keçilerin ekilmiş tarlalarda otlayarak zarar verdiğini görünce, onları kötülesin; bunun gibi başıboş ya da başındakiler kötü olan her canlı böyle kötülenecek, bu kötülemenin de doğru olduğunu düşüneceğiz, öyle mi?

MEGILLOS: Nasıl olur?

ATİNALI: Gemilerimizde de yönetici, onu deniz tutuyor mu,
b tutmuyor mu diye bakmadan, yalnızca gemicilikte bilgili olduğu için iyi bir kaptan mı olacak? Ya da ne dersiniz?

MEGILLOS: Bilgisinin yanı sıra bu dediğin rahatsızlığı varsa, olamaz.

ATİNALI: Peki, ya bir ordu komutanı? Savaşta bilgili olmakla, tehlikeler karşısında korkudan sarhoş olacak kadar kendini kaybetse bile, yönetmek için yeterli midir?

MEGILLOS: Nasıl olur?

ATİNALI: Ya bilgisiz, üstelik de korkaksa?

MEGILLOS: Senin sözünü ettiğin beş para etmez biri: böylesi erkekleri değil, olsa olsa kadınları yönetir.

c ATİNALI: Doğal olarak başında bir yönetici bulunan ve onun önderliğinde yararlı olan herhangi bir topluluğun, yöneticisiyle birlikte gerektiği gibi toplandığını hiç görmemiş, tersine her zaman başsız ya da kötü yöneticilerin önderliğinde bir araya geldiğini görmüş olan biri herhangi bir topluluğu övmeye ya da eleştirmeye kalkarsa, ne diyeceğiz? Böyle toplulukları gözlemiş olanların övgü ya da eleştirilerinin bir değeri olduğuna inanır mıyız?

MEGILLOS: Gereğince düzenlenmiş bir topluluk hiç görmedi-
d lerse ya da böyle bir topluluğa hiç katılmadılarsa, onlara nasıl inanırız?

ATİNALI: Bak şimdi: birçok topluluk türü arasında içki arkadaşlığını ve şölenleri de sayabiliriz miyiz?

MEGILLOS: Elbette sayarız.

ATİNALI: Acaba bunun gereğince düzenlendiğini hiç gören var mı? Bunu yanıtlamak ikiniz için kolay: hiç görmediğinizi söyleyeceksiniz --çünkü sizde bu alışılmış bir şey değil, üstelik yasak, bense pek çok yerde pek çok şölende bulundum, hem de deyim
e yerindeyse, hepsini inceledim ve birkaç küçük ayrıntı dışında doğru düzgün bir şöleni hemen hemen ne gördüm, ne de duydum; doğrusunu isterseniz, çoğu yanlıştı.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun, yabancı? Açık konuş: çünkü biz, senin dediğin gibi, böyle topluluklara hiç katılmadığımız için
640 deneyimsizlikten belki bunlarda doğru olanla olmayanı hemen

göremeyebiliriz.

ATİNALI: Doğru; ben açıklarken sen anlamaya çalış. Etkinliği ne olursa olsun, bütün toplantı ve topluluklarda her yerde hepsinin bir yöneticisi olması gerektiğini doğru buluyor musun?

KLEINIAS: Nasıl doğru bulmam?

ATİNALI: Az önce dediydik ki, savaşçıların yöneticisi yiğit olmalıdır.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Yiğit kişi korkulacak durumlarda korkaklardan daha az etkilenir.

b KLEINIAS: Bu da doğru.

ATİNALI: Bir ordunun başına hiçbir şeyden korkmayan ve etkilenmeyen bir komutan getirmenin yolu olsaydı, bunu ne olursa olsun yapmaz mıydık?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Şimdi ise savaşta düşmanlara düşmanca karşı koyacak birlikleri yöneten bir ordu komutanından değil, barışta dostlar arasında dostça yapılacak toplantıların hoşgörülü başkanından söz ediyoruz.

KLEINIAS: Doğru.

c ATİNALI: Böyle bir toplantı içkili olacak da, karışıklık çıkmayacak, olur mu?

KLEINIAS: Nasıl olur? Ben de tam tersini düşünüyorum.

ATİNALI: Öyleyse, bunlara en başta gerekli olan bir yöneticidir, değil mi?

KLEINIAS: Elbette, başka her şeyden daha çok.

ATİNALI: O halde, olabiliyorsa, dengeli bir adamın yönetici

olarak seçilmesi gerekmez mi?

KLEINIAS: Gerekmez olur mu?

ATİNALI: Anlaşılan, bu toplantıda yönetici sağduyulu olmalıdır:
d çünkü aralarındaki dostluğun koruyucusu olacak, ayrıca bu toplantıyla dostlukların pekiştirilmesine bakacaktır.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Öyleyse, içki içenlerin başına ayık ve akıllı bir yönetici koymak gerekir, tersi olmaz, değil mi? Çünkü sarhoşlara başkan olan sarhoş, akılsız ve genç bir yönetici büyük bir hata yapmazsa, talihi pek yaver gidiyor demektir.

KLEINIAS: Hem de çok talihli olsa gerek.

ATİNALI: Öyleyse, biri kentlerde olabildiğince kusursuz yürü-
e tülen bu toplantıları, olayın kendisini suçlayarak kınarsa, belki haklı olabilir; ama sırf son derece kötü bir uygulamayı gördüğü için kötülüyorsa, şurası açık ki, en başta bunun doğru uygulanmamaktan ötürü böyle olduğunu, sonra da akıllı bir yönetici ya da başkan olmadan yapılan her şeyin bu şekilde kötü görüneceğini anlamıyordur. Yoksa sarhoş bir dümencinin ve her türlü yö-
641 neticinin, ister gemi, ister araba, ister ordu olsun, ya da yönettiği her ne ise, her şeyi baş aşağı ettiğine katılmıyor musun?

KLEINIAS: Bu söylediğin şey çok doğru, yabancı, ama şunu da bize söyle: diyelim ki içki içme konusunda doğru bir yasal düzenleme var, bu bize ne yarar sağlar? Sözgelişi, az önce söylediğimiz şey, bir ordu doğru yönetiliyorsa, savaşta zafer o ordunun olur, bu da küçümsenecek bir yarar değildir, öteki örnekler de
b böyle; ama bir şölen doğru düzenlendiğinde bireylere ya da devlete ne yararı olabilir?

ATİNALI: İyi eğitilmiş bir çocuğun ya da iyi hazırlanmış bir koronun kente ne yararı olduğunu söyleyebiliriz? Ya da bu bize sorulduğunda, bir tanesinin kente çok küçük bir yararı olduğunu söyleyebiliriz, ama bütün olarak eğitilenlerin aldıkları eğitimin kente ne yarar sağladığını sorarsan, eğitimden geçen kişilerin
c erdemli insanlar olduklarını, erdemli olunca da başka başarılar kazandıklarını, hatta savaşta düşmanlarını yendiklerini söylemek zor değildir. Eğitim zaferi de getirir, ama zafer bazen küstahlık doğurur; çünkü birçok kişi savaşta kazandığı zaferden ötürü küstahlaşıp, bu küstahlığı yüzünden binlerce kötülüğe bulaşmıştır, ve hiçbir zaman "Kadmos eğitimi" diye bir şey olmamıştır, ama insanlar arasında birçok "Kadmos Zaferi"[11] olmuştur ve olacaktır da.

KLEINIAS: Bize öyle geliyor ki, dostum, eğer iyi düzenlenmişse,
d bir arada içki içmenin eğitimde büyük bir payı olduğunu söylüyorsun.

ATİNALI: Kesinlikle.

KLEINIAS: Peki, bundan sonra şimdi söylediğin şeyin doğru olduğunu da gösterebilir misin?

ATİNALI: Doğru olduğunu, bunun böyle olduğunu, bunca görüş ayrılığı varken kesin olarak kanıtlamak tanrının işidir. Ama benim nasıl düşündüğümü açıklamam gerekiyorsa, bunu hiç zorlanmadan yaparım, çünkü yasalar ve devlet yönetimi hakkında tartışmaya yeni başladık.

[11] "Pyrrhos zaferi" ile aynı şey; yani yenilenden çok yenene zarar veren zafer. Thebai'nin kurucusu olan Kadmos bir ejderhanın dişlerini toprağa eker; topraktan silahlı adamlar çıkıp birbirlerini öldürürler.

KLEINIAS: Zaten biz de bunu, şimdi tartışılanlar konusunda se-
e nin görüşünü öğrenmeye çalışıyoruz.

ATİNALI: Öyleyse, şöyle yapmak gerekiyor: birlikte konuşmayı sürdürürken, siz bunu anlamaya çalışın, ben de açıklamaya. Önce şunu dinleyin: bütün Yunanlılar bizim kenti, konuşmaya düşkün ve geveze, Isparta ile Girit'i ise, ilkini özlü konuşur, ikincisini de çok konuşmak yerine çok düşünmeye çalışır diye değerlendirirler; öyleyse sarhoşluk gibi önemsiz bir konuda çok konu-
642 şarak sizde bu kanıyı uyandırmamaya, sözü çok uzatmadan açıklamaya çalışacağım. Bunun yapısına uygun doğru yol, müzikteki[12] doğru yol bilinmedikçe, konuşurken açık ve yeterince anlaşılamaz, müzikte eğitimin bütünü bilinmedikçe bunlar uzun konuşmayı gerektiren konular. Öyleyse şimdi ne yapalım?
b Bunu şimdilik bir yana bırakıp yasalarla ilgili başka bir konuya mı geçelim?

MEGILLOS: Atinalı yabancı belki de benim ailemin sizin kentin "devlet konuğu"[13] olduğunu bilmiyorsun. Bir kentin "devlet konuğu" olduklarını duyduklarında belki bütün öteki çocuklar için de olduğu gibi, ta gençliğimizden beri "devlet konuğu" olduğumuz bu kente karşı, sanki kendi yurdumuzdan sonra ikinci bir yurt gibi, bir yakınlık duyarız. Benim içimde de şimdi bu aynı
c duygular var. Nitekim, çocuklardan duydukça –Ispartalılar Ati-

---

[12] Yunanlılarda, bedensel (*gymnastike*) ve zihinsel (*musike*) olmak üzere iki türlü eğitim vardır. Musalara ilişkin "müzik" eğitimi edebiyat ve bilim alanlarını kapsar.

[13] *Proksenos*: zengin ve nüfuzlu yurttaşlar, devlet konuğu olan elçileri, vs. ağırlarlardı; bunlar bugünkü konsoloslardan farklı olarak, kendi ülkelerinde yabancı bir ülkenin çıkarlarını gözetirlerdi.

nalıları kötülese ya da övse, "Megillos, senin kentin," diyorlardı, "bizi kötüledi ya da yüceltti" –işte bunları duydukça ve kentinizi kötüleyenlere karşı sizin adınıza savaştıkça, büyük bir sevgi besler oldum, şu anda da lehçeniz bana hoş geliyor; çoğunluğun, "ne kadar iyi Atinalı varsa, hepsi de özellikle öyledir" sözü bence çok doğru söylenmiş: çünkü yalnızca onlar zorlanmadan, doğuştan gelen bir tanrı vergisiyle, gerçekten ve yapmacıksız iyi insan-
d lardır. Demek ki, benim açımdan istediğin kadar uzun konuşabilirsin.

KLEINIAS: Şu söyleyeceklerimi dinle, ondan sonra istediğin kadar konuş yabancı. Buralarda Epimenides[14] adında tanrısal bir adamın doğduğunu belki duymuşsundur; bizim de akrabamız olur: tanrı sözüne uyarak Pers savaşlarından on yıl önce sizin oralara gelip tanrının buyruğuyla birtakım kurbanlar kesmiş, ay-
e rıca Pers saldırılarından korkan Atinalılara Perslerin on yıl gelmeyeceklerini, geldikleri zaman da umdukları hiçbir şeyi gerçekleştiremeden, verdikleri zarardan daha çoğuna uğrayarak ters yüz olacaklarını söylemiş. İşte bizim atalarımız o zaman sizinle dostluk bağları kurdular, o günden beri ben ve ailem size karşı
643 sevgi duyuyoruz.

ATİNALI: Anlaşılan siz dinlemeye hazırsınız, ben de konuşmaya hazırım; gerçi bu pek kolay olmayacak, ama gene de denemeli. Öyleyse, konumuzla ilgili olarak ilkin eğitimin ne olduğunu, nasıl bir gücü olduğunu tanımlayalım; çünkü diyoruz ki, şimdi

[14] Kleinias'ın kronolojisi biraz karışıktır. Bilici Epimenides'in İÖ 500 yıllarında yaşadığını söyler, yani asıl tarihinden 100 yıl sonra.

ele aldığımız konunun tanrıya[15] varana dek bu yoldan ilerlemesi gerekir.

KLEINIAS: Evet, istiyorsan böyle yapalım.

b ATİNALI: Eğitimin ne olması gerektiğini açıkladığımda, bakalım beğenecek misiniz?

KLEINIAS: Açıklayabilirsin.

ATİNALI: Öyleyse başlıyorum: başarılı olmak isteyen bir kimsenin çocukluğundan itibaren eğlenirken ya da çalışırken bu amacına uygun şeylerle uğraşması gerekir, diyorum. Sözgelişi, iyi
c bir çiftçi ya da iyi bir duvarcı olmak istiyorsa, duvarcı oyuncak evlerle oynamalıdır, çiftçi de bunun için yapmalıdır, bunları yetiştiren kişi de her birinin eline aslının aynı küçük araçlar vermeli, örneğin marangozun cetvel ve çekül kullanması, savaşçının oynarken ata binmesi[16] gibi önceden öğrenilmesi gereken ne kadar bilgi varsa, bunları öğretmeli, oyun aracılığı ile çocukların hazlarını ve tutkularını büyüdüklerinde hedef olarak seçecekleri
d yere yöneltmelidir. Biz diyoruz ki, eğitimin özü, oyun çağındaki çocuğun ruhunu yetişkinliğinde mükemmel bir insan olması için işinin erdemini gerektiren şeye karşı özellikle heveslendiren doğru yönlendirmedir. Bakın bakalım, buraya kadar söylediklerimi onaylıyor musunuz?

KLEINIAS: Nasıl onaylamayız?

ATİNALI: Ama eğitim dediğimiz şey de belirsiz kalmasın. Nitekim, insanların yetişme biçimini kınarken ya da överken, kimi-

---

[15] Dionysos olmalı.

[16] Ya midilli, eşek (?) gibi küçük binek hayvanlarına binerek, ya da oyuncak atlara veya dizlerinin üstüne çökmüş öğretmenin sırtına binerek.

mizin eğitimli, kimimizin de eğitimsiz olduğunu söyleriz, bazen
e de ticaret, denizcilik ya da bunun gibi başka alanlarda çok iyi eğitim almış kimseler için bunu kullanırız; görüldüğü gibi, şimdi söz konusu, bunların düşündüğü gibi bir eğitim olmasa gerek, çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesini uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalı. Bence bizim bu
644 temellendirmemiz bu yetiştirme biçimini ayrı tutarak yalnızca buna "eğitim" denmesini uygun görmektedir; paraya, beden gücüne ya da ustan ve haktan uzak başka bir bilgiye yönelik olan eğitim ise bayağı, özgür insana yakışmayan, eğitim adına hiç layık olmayan bir şeydir. Ama adlar üzerinde oyalanmayalım, şimdi şu konuda anlaşmış olalım ki, doğru bir eğitim almış olanlar hemen hemen kesinlikle iyi insanlar olurlar, ve mükemmel insanların en güzel niteliklerinin en başında geldiğine göre, eğitimi
b hiçbir yerde küçümsememek gerekir, eğer bozulacak olursa, düzeltilmesi olanaklıdır ve herkes yaşamı boyunca elden geldiğince her zaman bunu yapmalıdır.

KLEINIAS: Doğru, söylediklerine katılıyoruz.

ATİNALI: Az önce de kendilerini yönetenlerin iyi, yönetemeyenlerin kötü olduğunda anlaşmıştık.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse bu söylediğimizi daha açık olarak bir daha ele
c alalım. Başarabilirsem, bunu size bir imgeyle açıklamam için de bana izin verin.

KLEINIAS: Söyle bakalım.

ATİNALI: Her birimizin ayrı bir birey olduğunu kabul ediyor muyuz?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: İçimizde haz ve acı dediğimiz, birbirine karşıt ve akıldışı iki dürtü vardır, değil mi?

KLEINIAS: Bu da doğru.

ATİNALI: Yine bu ikisinin yanında, gelecekteki şeylere ilişkin olduklarından ortak adları "beklenti" olan sanılar vardır: kendilerine özgü adları da, acı beklentisi "korku," öteki de "güven"dir;
d bütün bunların üstünde, neyin daha iyi, neyin daha kötü olduğuna karar veren uslamlama vardır: bu, bir kentin ortak kararı haline gelince, "yasa" adını alır.

KLEINIAS: Seni izlemede zorluk çekiyorum, gene de izliyormuşum gibi devam et.

MEGILLOS: Evet, benim için de aynı şey söz konusu.

ATİNALI: Bunu şöyle düşünelim. Biz canlılardan her birinin tanrı tarafından yapılmış birer kukla olduğunu düşünelim, bu onlar için bir oyuncak ya da ciddi olarak tasarlanmış olabilir, bu-
e nu bilmiyoruz, ama şunu biliyoruz ki, içimizdeki bu duygular sanki birtakım sinirler ve ipler gibi bizi çekiştiriyorlar ve birbirlerine karşıt oldukları için bizi karşıt eylemlere sürüklüyorlar: işte erdem ve kötülük arasındaki ayrım da burada bulunur. Akıl herkesin bunlardan birini hep izlemesi, hiç peşini bırakmaması,
645 öteki sinirlerin çağrısına karşı koyması gerektiğini söyler; bu, aklın altından ve kutsal olan güdüsüdür, kentin ortak yasası diye adlandırılır, ötekiler ise demirdendir ve serttir, önceki altından olduğu için, kolay bükülür, ötekiler ise çok çeşitli şeylere benzer. Ama yasanın bu en güzel kılavuzluğuna yardımcı olmak gerekir; çünkü uslamlama güzel olmakla birlikte yumuşak olduğu, zorlayıcı olmadığından ötürü içimizdeki altın cinsinin ötekileri

yenebilmesi için, onun kılavuzluğu yardımcılara gerek duyar.
b Böylece bizim gibi kuklalar için erdem masalı doğrulanabilir ve kendini yenmekle kendine yenilmek sözünün ne anlama geldiği bir şekilde daha açık hale gelebilir; ayrıca kentin ve bu dürtülerdeki doğru uslamlamayı kavramış bireyin buna uyarak yaşaması, bir tanrıdan ya da bunları bilen birinden fikir alan devletin de yasa çıkarıp kendi içinde ve başka kentlerle ilişki kurması gerektiği daha açık anlaşılır. Böylece kötülük ve erdem de karşımızda
c daha açık belirecektir: bunlar daha açık olunca, eğitim ve öteki uygulamalar da daha çok aydınlanacak, ayrıca önemsiz bir şey olarak üzerinde çok uzun konuşulduğu ileri sürülen içkili eğlence de belki üzerinde uzun uzun durulmayı hak edecektir.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, sohbetimize değen şeyi sonuna kadar götürelim.

d ATİNALI: Söyle bakalım, bu kuklaya içki verirsek, nasıl bir sonuç elde ederiz?

KLEINIAS: Bunu niçin soruyorsun?

ATİNALI: Hiçbir şey için değil, ama şarap içerse genel olarak nasıl bir sonuç ortaya çıkar, bunu bilmek için. Yine de istediğim şeyi daha açık anlatmaya çalışacağım. Şöyle sorayım: şarap içmek hazları, acıları, öfkeleri ve aşkları daha mı yoğunlaştırır?

KLEINIAS: Hem de çok.

e ATİNALI: Peki ya algılar, bellek sanı ve düşünceler? Bunlar da aynı şekilde yoğunlaşır mı? Yoksa insan içkiye doydu mu, büsbütün yok mu olurlar?

KLEINIAS: Evet, büsbütün yok olurlar.

ATİNALI: Öyleyse, ruh durumu toy bir çocukken bulunduğu

duruma gelir, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O zaman kendine egemen olamaz.

646 KLEINIAS: Olamaz.

ATİNALI: O halde, böyle birine kötünün kötüsü diyebilir miyiz?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Anlaşılan, yalnız yaşlılar değil, sarhoşlar da ikinci kez çocuk olurlar.

KLEINIAS: Çok doğru söyledin, yabancı.

ATİNALI: Bu uygulamadan elden geldiğince var gücümüzle kaçmak yerine, bunu denemek gerektiğine bizi inandıracak bir tutamak var mı?

KLEINIAS: Var gibi görünüyor, çünkü sen söylüyorsun, az önce de buna niyetliydin.

b ATİNALI: Doğru hatırlıyorsun, şimdi de niyetliyim, çünkü beni dinlemek için can attığınızı söyleyen sizdiniz.

KLEINIAS: Nasıl dinlemeyiz? Eğer bir insanın kendini isteyerek her türlü kötü duruma sokması gerekiyorsa, başka bir şey için olmasa bile, sırf bu gariplik ve saçmalıktan ötürü dinleyeceğiz.

ATİNALI: Ruhsal açıdan kötü durumu söylüyorsun, değil mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Peki arkadaşım. Eğer biri zayıflık, çirkinlik, güçsüzlük

c gibi bedensel açıdan kötü duruma isteyerek düşerse, şaşmaz mıyız?

KLEINIAS: Nasıl şaşmayız?

ATİNALI: O halde? İlaç almak için hekim yanına gidenlerin be-

denlerinde günlerce sürecek ve sonuna kadar böyle sürse yaşamak istemeyecekleri bir kötüleme olacağını bilmediklerini düşünür müyüz? Ya da *gymnasion*'lara gidip bedenlerini çalıştıranların o an için halsiz kaldıklarını bilmiyor muyuz?

KLEINIAS: Bütün bunları biliyoruz.

ATİNALI: Bundan sonra elde edecekleri yarar için isteyerek gittiklerini de biliyoruz, değil mi?

d KLEINIAS: Çok iyi biliriz.

ATİNALI: Öyleyse, öteki uygulamalar için de aynı şekilde düşünmek gerekmez mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Şarap içme konusunda da aynı şekilde düşünmeliyiz, eğer bunların arasında saymamız doğru ise.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Demek ki, şarap içmenin bedene özen göstermekten hiç de daha az yararlı olmadığını görecek olursak, daha başlangıçta "şarap içme" bedensel çalışmanın değerini aşacaktır; çünkü beriki acılarla birlikte oluyor, öteki acısız.

e KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, ama bunda böyle bir yarar bulacak olursak, çok şaşarım.

ATİNALI: Anlaşılan, şimdi bunu açıklamaya çalışmalıyız. Söyle bana: aşağı yukarı birbirine karşıt iki korku türü ayırabilir miyiz?

KLEINIAS: Nasıl yani?

ATİNALI: Şöyle: başımıza geleceğini düşündüğümüz felaketlerden korkarız.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Hoş olmayan bir şey yapar ya da söylersek, adımızın kötüye çıkacağını düşünerek itibarımızın sarsılacağından korka-
647 rız: bu korkuya biz ve sanırım herkes de "ar duygusu" der.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Dediğim iki korku işte bunlardı; bunlardan biri acı veren şeylere ve öteki korku durumlarına karşıdır, aynı zamanda en şiddetli ve en sık görülen hazlara karşıdır.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde, yasa koyucu ya da daha önemsiz herhangi biri bu korkuya en büyük değeri verir; buna "utanma" diyerek, karşıtını da "küstahlık" ve "utanmazlık" diye adlandırır, bunu bi-
b reysel ve toplumsal olarak en büyük kötülük sayar, değil mi?

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse, bu korku bizi birçok başka önemli durumlarda da korur; biri öbürünün karşısında yer alıp bize savaştaki zaferi ve kurtuluşu başka her şeyden daha çok sağlar, değil mi? Nitekim, zaferi sağlayan iki şey vardır: düşman karşısındaki gözüpeklik ve dostlar karşısında utanma korkusu.

KLEINIAS: Bunlar da doğru.

ATİNALI: Öyleyse hepimizin korkusuz ve korkak olması gere-
c kir, bunların her ikisinin de niçin olduğunu ayrı ayrı gösterdik.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Demek ki bir insanı birçok korku karşısında korkusuz kılmak istersek, onu yasal yolla korku durumlarına sokarak bunu sağlarız.

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: Ya birini gene yasal yoldan korkak yapmaya çalışır-

sak? Onu utanmazlık durumlarına sokmak ve buna karşı eğitmek suretiyle, kendi hazlarına karşı savaşarak üstün çıkmasını sağlamak gerekmez mi? Ya da içindeki korkaklığa karşı savaşıp ve
d üstün çıkıp bu şekilde yiğitlik konusunda mükemmel olması gerekmeyecek, böyle güçlüklerle çarpışmadığından ve deneyimsiz olduğunda, kim olursa olsun erdemin yarısına bile ulaşmayacak da, tersine oyunlarında ve çalışmalarında utanmazlığa ve adaletsizliğe götüren pek çok haz ve tutkularla çarpışmamış, aklı, işi ve becerisiyle bunları yenmemiş, bütün bunlardan uzak kalmış biri mi tam olarak ölçülü olacak?

KLEINIAS: Böyle bir şey öne sürülemez.

e ATİNALI: Peki, bir tanrı insanlara korku iksiri vermiş olsa da insan bundan ne kadar çok içmek isterse, kendini her yudumda o kadar mutsuz hissetse, içinde bulunduğu durumdan ve gelecek-
648 ten korksa, *sonunda* insanların en yiğidi olsa bile her türlü korkuya kapılsa, yatağa girip içmeyi bırakınca da yeniden eski haline dönse?

KLEINIAS: İnsanların kullandığını söyleyebileceğimiz öyle bir iksir var mı, yabancı?

ATİNALI: Yok; ama bir yerlerden gelseydi, yiğitlik konusunda bir yasa koyucuya yararlı olmaz mıydı? Örneğin, ona bununla ilgili olarak şunu söyleyebilirdik: "Bak, yasa koyucu, ister Giritlilere, ister başka birilerine yasalar yap, her şeyden önce elinde kor-
b kaklık ve yiğitlik konusunda yurttaşları sınayacak bir şeyin olmasını ister miydin?"

KLEINIAS: Belli ki hepsi kabul eder.

ATİNALI: "Peki öyleyse: güvenlik içinde ve büyük tehlikelere girmeden mi, yoksa tersi mi?"

KLEINIAS: Hepsi güvenlik konusuna katılacaktır.

ATİNALI: "Onları korkusuz olmaya zorlayacak biçimde korkuların içine iterek ve bu durumlarında kınayarak, özendirerek, uyarak ve onurlandırarak, her konuda senin buyurduğun gibi olmaya yanaşmayanı aşağılayarak bundan yararlanır mıydın? İyi ve yiğitçe çalışanı cezasız, kötüsünü de cezalandırıp mı bırakırdın, yoksa içkiye hiçbir suç yüklemeden bundan hiç yararlanmaz mıydın?"

KLEINIAS: Nasıl yararlanmaz, yabancı?

ATİNALI: O halde, dostum, bu eğitim bugünkü uygulamalar karşısında, ister bir kişiyle, ister birkaç kişiyle, ya da istediğin kadar çok kişiyle ilgili olsun, olağanüstü kolaydır; bir insan kendini toparlamadan önce utandığını ileri sürerek ve görülmemesi gerektiğini düşünerek, herkesten uzakta ve tek başına binlerce başka uygulama yerine yalnızca bu iksiri kullanarak korkulara karşı kendini böyle eğitirse doğru bir iş yapmış olur; gene bir insan kendine yaradılıştan ve çalışmayla iyi hazırlanmış olduğuna güvenerek birçok içki arkadaşının arasında kendini eğiterek, erdeminden ötürü önemli bir konuda yakışıksız biçimde yanılmayacak ve değişmeyecek kadar iksirin zorunlu etkisinin gücünü aştığını ve üstesinden geldiğini göstermekten çekinmezse, ve bütün insanlara olduğu gibi iksire yenik düşmekten korkarak son yuduma varmadan önce içmeyi bırakırsa, o da doğru bir iş yapmış olur.

KLEINIAS: Evet, yabancı, böyle davranan kişi de ölçülü olsa gerek.

649 ATİNALI: Yasa koyucuya yeniden şunları söyleyelim: "Tamam, yasa koyucu, böyle bir korku iksirini ne bir tanrı vermiştir in-

sanlara, ne de kendimiz bulduk, –şarlatanları hesaba katmıyorum–, ama korkusuzluk, gereksiz şeyler için aşan ve yersiz cesareti yaratan bir iksir var mıdır, yok mudur?"

KLEINIAS: Şarabı gösterip, "vardır" diyecektir.

ATİNALI: Şarabın da az önce söylediğimize karşıt bir etkisi yok mu? İçen kişiyi hemen başlangıçta öncekinden daha neşeli kılar
b ve ne kadar çok içerse o kadar umutla ve güçlülük duygusuyla doldurur; sonunda da o bir bilgeymiş gibi bütünüyle konuşma yeteneği ve serbestliği kazanır, ve hepten korkusuzluğa kapılır, bir şey söylemekten de yapmaktan da çekinmez, değil mi? Sanırım bu konuda herkes bize katılır.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Şunu da hatırlayalım: ruhumuzda iki şeyin geliştirilmesi gerektiğini söylemiştik: biri olabildiğince yiğit olmak, öteki
c bunun tersi, olabildiğince korku duymak.

KLEINIAS: Galiba utanmaya ilişkin şeyler diyordun.

ATİNALI: İyi hatırladınız. Yiğitlik ve korkusuzluğu korku karşısında geliştirmek gerektiğine göre, tersinin de bunun tersi koşullarla geliştirilmesinin gerekli olup olmadığı araştırılmalı.

KLEINIAS: Doğru görünüyor.

ATİNALI: Bizi olağanüstü cesur ve gözü kara kılan durumlarda herhalde utanmazlıktan ve cüretle dolu olmaktan kaçmaya bakma-
d lı; çirkin bir şey söylemeye ya da yapmaya kalkışmaktan ve böyle bir şeye katlanmaktan her zaman korkmalıyız.

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: O halde, bizi bu hale getiren durumlar, öfke, aşk, küstahlık, bilgisizlik, kazanç hırsı, korkaklık, dahası zenginlik,

güzellik, güç ve haz yönünden sarhoş olunca aklımızı başımızdan alan ne varsa, bütün bunlar değil midir? İlkin bunların ucuz ve daha zararsız bir sınamasını yapmak, sonra da uygulamak için,
e önlem alarak da olsa, şarap başında sınama ve eğlence dışında hangi hazzın uygun olduğunu söyleyebiliriz? Bakalım şimdi: sayısız haksızlık yapabilecek kötü ve haşin bir ruhu, onunla iş yaparak, ama işi tehlikeye atarak sınamak mı daha risklidir, yoksa
650 onunla birlikte Dionysos şenliklerinin seyrinde bulunmak mı? Ya da cinsel tutkulara tutsak bir ruhu sınamak için kendi kızlarını, oğullarını ve karısını ona teslim edip, böylece en sevdiği varlıkları tehlikeye atarak karakterini incelemek mi? Daha binlerce örnek getirilse bile, ağır bir bedel ödemeden, eğlenirken bir ruhu incelemenin ne kadar üstün olduğu anlatılamaz. Üstelik, sanı-
b rız, bu konuda Giritliler de, başkaları da insanların birbirlerini denemeleri için bu yolun doğru olduğuna ve öteki sınamalara göre bedel, güvenlik ve hız açısından daha üstün olduğuna karşı çıkmaz.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Demek ki, insanların ruh yapısını ve huylarını anlamak, bu sorunlarla uğraşması gereken sanat için en yararlı olanlardan biridir: sanırım buna da siyaset diyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

II. KİTAP

652 ATİNALI: Görüldüğü gibi, bundan sonra konumuza ilişkin olarak, şunu incelememiz gerekiyor: bunun tek yararı nasıl bir ruhsal yapımız olduğunu görmek midir, yoksa doğru düzgün yapılan içkili toplantılarda ciddi olarak göz önüne alınmaya değer büyük bir yarar var mıdır? Buna ne diyeceğiz? Var olsa gerek, çünkü herhalde uslamlamamız bunu göstermek istiyor; ama uslamlamamızın bizi yanlış yola götürmemesi için, hangi yoldan ve
b nasıl olduğunu dikkatle dinleyelim.

KLEINIAS: Söyle bakalım.

ATİNALI: Doğru eğitimin bizce ne olduğunu yeniden hatırlat-
653 mak istiyorum. Çünkü az önce söylediklerimizden çıkardığım kadarıyla, bunun korunması başarıyla düzenlenmek koşuluyla bu töreye bağlıdır.

KLEINIAS: Büyük konuşuyorsun.

ATİNALI: Söylediğim şu: çocukların başlangıçtaki ilk duyumları haz ve acıdır, ruhlarına ilk olarak giren erdem ve kötülük bunlardır, oysa aklı başındalık ve sağlam doğru yargılar yaşlılıkta bile elde edilse, bir mutluluktur. Bunları ve bunların sağladığı
b iyileri elde eden insan mükemmeldir. Eğitim diye çocuklarda her şeyden önce erdemin oluşmasına diyorum; haz ve sevgi, acı ve nefret henüz akılla kavrayamadıkları çağda çocukların ruhunda doğru biçimde oluşursa, akılla kavramaya başladıkları zaman da uygun alışkanlıklar edinme konusunda akılla doğru bir uyum kurarlarsa, bu uyumun bütünü erdemdir; hazlar ve acılar konu-

c sunda, daha başlangıçtan sonuna kadar nefret edilecek şeylerden nefret edecek, sevilecek şeyleri de sevecek biçimde doğru yetişmiş olmayı uslamlama ile ayırıp da "eğitim" diye adlandırdığında benim tanımıma uygun doğru bir tanım yapmış olursun.

KLEINIAS: Bize öyle geliyor ki, yabancı, eğitim konusunda daha önce söylediklerin de, şimdi söylediklerin de doğru.

ATİNALI: Tamam öyleyse. Bu, doğru biçimlendirilmiş haz ve acılar eğitime ilişkin olduğuna göre, insanlarda zamanla azalır ve yaşamları boyunca birçok bakımdan bozulur, ama tanrılar yapı-
d ları gereği çalışmak zorunda olan insan soyuna acıyıp, bu çalışmaları arasında soluk alsınlar diye birbiri ardından tanrısal şenlikler koymuşlar, düzelmeleri için Musaları, onların önderi Apollon'u ve şenlik arkadaşı Dionysos'u, bir de tanrılarla birlikte kutlanan bu şenliklerde kazanılan eğitimi vermişlerdir. Şimdi söylediğimiz sözün aslında doğru olup olmadığına bakmak gerek. Derler ki, her genç varlığın, deyim yerindeyse, kolu bacağı ve
e çenesi rahat durmaz, kimi keyifle dans eder ve oyun oynar gibi hoplayıp sıçrayarak, kimi de alabildiğine bağırıp çağırarak, durmadan hareket eder, oradan oraya koşturur ve gürültü yapar. Öteki canlılarda ritim ve uyum dediğimiz, hareketlerdeki düzen ve düzensizlik duygusu yoktur, ama şenlik arkadaşı olarak veril-
654 diğini söylediğimiz tanrılar, bize haz veren ölçü ve uyum duygusunu kazandırmışlardır; böylece şarkı ve danslarla bizi birbirimize kenetleyerek hareket ettirirler ve korolarımızı yönetirler, "koro" da adını aynı kökten gelme "sevinç" sözcüğünden almıştır.[1] İlk olarak bunu kabul edecek miyiz? İlk eğitimin Musalar ve

[1] *Khoros* (koro) ve *khara* (sevinç) sözcükleri aynı kökten gelme değildir.

Apollon aracılığı ile olduğunu söyleyelim mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: O halde, bizim için eğitimsiz demek, korodan anlamayan demektir, eğitilmiş kişi de yeterince dans etmesini bilen kişi olarak düşünülmelidir, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Koro da dans ve şarkı birliğidir.

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: O halde, iyi eğitilmiş kişi, iyi dans edip şarkı söyleyebilmelidir.

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Şimdi söylediğimizin ne anlama geldiğine bakalım.

KLEINIAS: Nasıl yani?

ATİNALI: "Güzel şarkı söylüyor ve güzel dans ediyor" diyoruz; "söylediği şarkılar ve yaptığı danslar güzel" diye ekleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Ekleriz.

ATİNALI: Peki, güzeli güzel, çirkini de çirkin sayıp bunlara böyle bakan biri? Bize göre böyle bir kimse mi dans ve müzik konusunda daha iyi eğitim almış olacak, yoksa bedeniyle ve sesiyle güzel diye düşünülen şeyi her zaman başarıyla yerine getiren, ama güzel olmayandan hoşlanıp nefret etmeyen biri mi? Ya da sesiyle ve bedeniyle bunu başaramayan ve kavrayamayan, ama haz ve acı konusunda güzel ne varsa sevip çirkinden nefret ederek başarılı olan biri mi?

KLEINIAS: Eğitimdeki çok önemli bir ayrımı belirtiyorsun, yabancı.

ATİNALI: O halde, üçümüz de şarkı ve danstaki güzelliği anlayabilirsek, doğru eğitilmiş olanla olmayanı ayırırız; bunu anlamazsak, eğitimin bir koruyucusu olup olmadığını ve nerede bu-
e lunduğunu bile kavrayamayız. Öyle değil mi?

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Öyleyse, bundan sonra bize düşen, iz süren köpekler gibi, güzel figürü, güzel ezgiyi, güzel şarkıyı ve güzel dansı bulmaktır; eğer bunu gözden kaçırırsak, Yunanlılardaki ya da yabancılardaki doğru eğitim konusunda bundan sonra söyleyeceklerimiz boşuna olacak.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Pekâlâ. Güzel figür ya da ezgiyi nasıl tanımlamamız gerekiyor? Söyle bakalım: aynı ve benzer sıkıntılar içindeki yiğit
655 birinin hareketleri ve sesleri ile korkağınkiler birbirine benzer mi?

KLEINIAS: Nasıl olur? Yüzlerinin rengi bile farklıdır.

ATİNALI: Haklısın, arkadaşım. Ama müzik ritim ve uyumdan oluştuğuna göre, müzikte hem figür hem ezgi vardır, öyle ki ritmik ve uyumlu bir ezgi ya da figüre, koro eğiticilerinin yaptığı gibi, bir benzetmeyle "güzel renkli" demek doğru değildir; oysa korkak adamın da yiğit adamın da figürü ya da ezgisi vardır, yiğit-
b lerinkine güzel, korkaklarınkine ise çirkin demek de doğru olur. Burada sözü uzatmamak için, kısaca diyebiliriz ki, ister doğrudan doğruya, ister bir imgeyle canlandırılmış olsun, ruh ve beden erdemine ilişkin figür ve ezgilerin hepsi güzeldir, kötülüğüne ilişkin olanlar ise bunun tersidir.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, bizim için de böyle olduğunu söyleyebiliriz.

ATİNALI: Bir de şu var: hepimiz bütün korolardan aynı şekilde
c mi hoşlanırız, yoksa tam tersi mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Öyleyse, bizi yanıltan şey ne ola ki? Acaba hepimiz için güzel şeylerin aynı olması mı, yoksa aynı olmakla birlikte aynı değillermiş gibi mi görünmeleri? Çünkü kötüyü canlandıran dansların erdemi canlandıranlardan daha güzel olduğunu, ya da başkaları erdem figürlerinden hoşlanırken, karşıtından hoşlandığını söyleyecek biri yoktur. Bununla birlikte çoğunluk
d müziğin doğruluğunu ruhlara haz veren gücünde bulur. Ama bunu ileri sürmek kesinlikle kabul edilemez ve bağışlanamaz, işte bizim yanılgımızın nedeni daha çok bu olsa gerek.

KLEINIAS: Ne yanılgısı?

ATİNALI: Koronun işi çeşitli eylemlerde ve olaylarda ortaya çıkan karakterleri taklit etmek olduğuna göre ve her bir koro üyesi kendi ahlak anlayışı ve taklit gücüyle canlandırdığına göre, söz-
e ler ezgiler ve danslar yaradılışları ya da alışkanlıkları gereği, ya da her ikisiyle birden karakterlerine uygun ise, zorunlu olarak bunlardan hoşlanırlar, överler ve "güzel" diye tanımlarlar, ama yapılarına, karakterlerine ya da alışkanlıklarına aykırı ise, bunlardan hoşlanmaları ve övmeleri olanaksızdır, bunlara "çirkin" demek zorundadırlar. Yaradılıştan doğru ama alışkanlıkları yanlışsa, ya da alışkanlıkları doğru ama yaratılışları bunun tersi ise,
656 hazlarıyla uyuşmayan övgülerde bulunurlar: nitekim, bunların hepsinin hoş ama kötü olduğunu söylerler, aklı başında saydıkları kimselerin karşısında, aslında güzel şeyleri göstermek istercesine, bedenleriyle bu şekilde hareket etmekten, böyle şarkılar söylemekten utanırlar, ama için için hoşlanırlar.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Şimdi, kötü figürlerden ya da ezgilerden hoşlanan kimseye bunun bir zararı olur mu, ya da bunun karşıtından haz duyanlara bir yararı dokunur mu?

KLEINIAS: Herhalde.

b ATİNALI: Herhalde mi, yoksa kötü insanların alışkanlıklarıyla bir arada bulunup da nefret etmeyen tersine kabul edip hoşlanan, düşteymiş gibi bu kötülüğü şaka yollu kınayan birinin durumuyla aynı olmak zorunda mı? O zaman, bundan hoşlanan kişi, övmekten utansa bile, zorunlu olarak hangisinden hoşlanıyorsa ona benzeyecektir. Bununla birlikte, başımıza gelecek bundan daha büyük hangi iyiliğin ya da kötülüğün kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz?

KLEINIAS: Sanırım, yok.

c ATİNALI: Musalara ilişkin eğitim ve eğlence konusundaki yasaların yerinde konduğu ya da gelecekte yerinde konacağı ülkelerde, ritm, ezgi ya da söz olarak şiirde ozanın kendi hoşuna gideni, erdem ya da kötülük açısından bakmadan, rastgele, iyi yasalarla yönetilen o yurttaşların çocuklarına ve korodaki gençlere öğretmeleri için ozanlara izin verileceğini mi düşünüyoruz?

KLEINIAS: Bu akla aykırı olur, değil mi?

d ATİNALI: Ama bugün, Mısır dışında hemen bütün kentlerde bu yapılabilmektedir.

KLEINIAS: Mısır'da böyle bir yasanın konmuş olduğunu mu söylüyorsun?

ATİNALI: Bunu duymak bile şaşırtıcı. Bizim şimdi konuştuğumuz konuyu, yani kentlerdeki gençlerin çalışmalarında güzel figürler ve güzel ezgiler uygulamaları gerektiğini, anlaşılan onlar

çok eskiden biliyorlardı; bunların neler olduklarını ve nasıl olduklarını belirleyip tapınaklara asmışlar, ne ressamlar ne de figür
e ve bunun gibi şeyler yaratan başka sanatçılar bunun dışında bir yenilik getiremezler, geleneksel olandan başka bir şey tasarlayamazlar, bugün de hem bu alanda hem de müziğin kapsamına giren bütün alanlarda böyledir; incelersen, orada onbin yıllık resim ya da yontular bulacaksın –sözün gelişi değil, gerçekten on
657 bin yıllık– ve aynı sanatla yapılan bu eserler şimdi yapılanlardan daha güzel de değil, daha çirkin de değil.

KLEINIAS: Olağanüstü!

ATİNALI: Aslında, büyük ölçüde yasa koyucuyla devlet adamına bağlı bir şey. Ama orada başka eksiklikler bulabilirsin; gene de bu, müzik konusunda gerçektir ve bunlara ilişkin olarak yapısı gereği doğruluk taşıyan ezgilere korkmadan kalıcı bir yasal düzenleme getirilebilmesi düşünülmeye değer. Bu ise, bir tanrının ya da tanrıya denk birinin işi olsa gerek, nitekim orada, der-
b ler ki, uzun zamandır korunmuş olan bu ezgiler İsis'e aitmiş. Dediğim gibi, eğer bunlardaki doğruluk bir biçimde kavranabilirse, yasaya geçirmeye cesaret etmeli ve bunları kural olarak koymalı; çünkü müzik alanında durmadan yenilik içinde haz ve acı arayışı kutsanmış koroyu eskidiğini ileri sürerek bozacak kadar güçlü değildir. Nitekim, öyle görünüyor ki, orada hiçbir şekilde bozamamış, tam tersi olmuş.

c KLEINIAS: Evet, anlattıklarından böyle anlaşılıyor.

ATİNALI: O halde koro eşliğindeki müzik ve eğlencedeki doğru yolun bu dediğimiz biçimde olduğunu söyleyebilir miyiz? İyi durumda olduğumuzu düşündüğümüz zaman seviniriz, sevindiğimiz zaman da, iyi durumda olduğumuzu düşünürüz, öyle de-

ğil mi?

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Ve böyle bir durumda sevindiğimiz zaman, yerimizde duramayız.

KLEINIAS: Bu da doğru.

d ATİNALI: Bizim gençlerimiz dans etmeye heveslidir, onlar eğlence ve şenlik içinde coşarken, eski canlılığımızı yitirdiğimiz için, bizim gibi yaşlılara yakışık alan şeyin onları seyretmekle yetinmek olduğunu düşünüyoruz, bizde gençlik anılarımızı olabildiğince uyandırabilecek olanlar için bu yarışmaları düzenliyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Bugün çoğunluğun yarışanlar hakkında söylediği sö-
e zün kesinlikle boş olduğunu düşünmüyor muyuz? Diyorlar ki, bizi en çok eğlendiren, en çok hoşumuza giden kimse en becerikli sayılmalı ve birinci seçilmelidir. Nitekim böyle bir ortamda eğlenmeye izinli olduğumuza göre, en çok kişiyi en çok eğlendirenin en çok onurlandırılması ve az önce dediğim gibi, birincilik
658 ödülünü kazanması gerekir. Şimdi bu söylenen doğru mu, bu şekilde olunca, doğru mu yapılmış olur?

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Ama sevgili dostum, bu konuda hemen karar vermeyelim, bunu ayrıntılarına bakarak şöyle inceleyelim: diyelim ki, biri jimnastik, müzik ya da binicilik alanlarından hangisi olduğunu belirtmeden basitçe herhangi bir yarışma açtı, kentteki her-
b kesi toplayarak ve ödül koyarak isteyenin salt eğlendirme konusunda yarışmaya gelmesini duyurdu; ne şekilde olacağını göster-

meden, seyircileri kim en çok eğlendirirse, bu etkiyi en çok yaratmış olmaktan ötürü onun birinci olacağını ve yarışmacıların en eğlencelisi olduğuna karar verileceğini bildirdi. Bu açıklamadan sonra neler olacağını düşünebiliyor musunuz?

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Herhalde biri Homeros gibi epik şiir, bir başkası lirik şiir söyleyecektir, biri tragedya, biri de komedya sunacaktır,
c biri de çıkıp kukla gösterisiyle birinci olmayı düşünürse, şaşmamalı; bunun gibi ve daha binlerce yarışmacı bir araya gelince, hangisinin birinciliği hak ettiğini söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Saçma bir soru: yarışmacıların her birini bizzat dinlemeden önce, onları tanırmış gibi kim bunu sana yanıtlayabilir ki?

ATİNALI: Peki; ister misiniz ben size böyle saçma bir yanıt vereyim?

KLEINIAS: Elbette isteriz.

ATİNALI: Eğer ufacık çocuklar karar verecek olsa, kukla gösterisi yapanı seçerler, değil mi?

d KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Biraz büyük çocuklarsa, komedya ozanını severler; eğitim görmüş kadınlar, gençler ve belki hemen hemen bütün kalabalık da tragedya ozanını.

KLEINIAS: Belki.

ATİNALI: "Ilias" ve "Odysseia"yı ya da Hesiodos'tan bir parça sunan epik ozanı da herhalde bizim gibi yaşlılar büyük keyifle dinledikten sonra, onun fark atarak kazandığını söylerlerdi. O halde kimin kazanması doğru? Bundan sonra sorun bu, değil mi?

KLEINIAS: Evet.

e ATİNALI: Açıkçası, birinciliği bizim yaşıtlarımızın seçtiği yarışmacının hak ettiğini söylemek zorundayız. Çünkü bence bizim alışkanlıklarımız bütün kentlerde ve her yerde halen bulunan alışkanlıklar içinde en iyisidir.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Ben de müziğin haz verme açısından değerlendirilmesi gerektiği konusunda çoğunlukla aynı şeyi düşünüyorum, ama rastgele kişilerin değil, en iyilerin ve gereğince eğitim görmüş olanların hoşuna giden, özellikle de erdemi ve eğitimi ile sivrilen bir tek kişinin hoşuna giden sanatın en güzel olduğunu düşünüyorum; bu nedenle, bu yarışmalardaki hakemlerin erdemli olmaları gerektiğini söylüyoruz, çünkü aklı başındalık ve cesaretten de pay almaları gerekir. Nitekim, gerçek hakem çoğunluğun alkışıyla heyecanlanıp da beceriksizliği yüzünden seyircinin tepkisine göre değerlendirmemeli; gevşeklik ve korkaklıkla karar verip bu görevi üzerine aldığı zaman tanrıları andığı ağzıyla[2] yalan söyleyerek kararını umursamazca bildirmemelidir. Hakem seyircilerin öğrencisi değil, daha çok öğreticisi olmalıdır doğrusu da budur, seyircilere uygun ve doğru olmayan hazlar veren kimselere karşı çıkmak için orada bulunmaktadır –çünkü eski Yunan yasası böyle gerektirir–; oysa bugün Sicilya ve İtalya'da geçerli olan yasa gibi, kararı seyirci kitlesine bırakan ve birinciyi kalkan el sayısına göre seçen yasa bir yandan ozanları bozmuş -çünkü hakemlerin çarpık zevkine göre eser veriyorlar, bunun

659

b

c

[2] Sanat ve spor yarışmalarında hakemler korkunun ya da kayırmanın etkisinde kalmadan karar alacaklarına yemin ederlerdi.

sonucunda onları yönlendiren seyirci oluyor–, öbür yandan tiyatro zevkini de bozmuştur; nitekim, onların kendilerinden daha üstün karakterleri izlerken, her zaman daha büyük bir haz duymaları gerekir, ama bugün tam tersi oluyor. Şimdi buraya kadar söylenenlerin bize göstermek istediği nedir? Şu mu bir bakın.

KLEINIAS: Ne?

ATİNALI: Galiba söz üç ya da dört kez döndü dolaştı, aynı yere
d vardı: eğitim, çocukları yasada doğru dile gelen ve yaşını başını almış en akıllı kimselerin deneyimleriyle doğru buldukları ilkeye çekmek ve gütmektir; çocuğun ruhu yasaya ve buna boyun eğen kimselere aykırı şeylerden zevk almaya ve acı duymaya alışmamalı, tersine yaşlılarla aynı şeylerden zevk alarak ve acı duyarak
e onları izlemelidir; şarkı dediğimiz, aslında ruhları büyüleyen şeyler bu nedenle bulunmuştur ve uyum dediğimiz şeyi sağlamaya çalışırlar; ama gençlerin ruhu bu çabayı kaldırmadığı için, eğlence ve şarkı olarak adlandırılır ve uygulanır, tıpkı hastalara ve bedenen güçsüzlere bakanların bunlara yarayacak besinleri lez-
660 zetli yiyecek ve içeceklerle, zararlı besinleri de tiksindirici yiyeceklerle vermeye çalıştıkları gibi, öyle ki birinden hoşlanacaklar, öbüründen de beklenildiği gibi iğrenmeye alışacaklardır. Bu nedenle gerçek yasa koyucu sanatçıyı, güzel ve övülecek sözcüklerle ölçülü, yiğit ve tam anlamıyla erdemli insanlara özgü figürlerle ezgileri ritim ve uyum içinde gereğince yaratmaya ikna edecektir, ikna edemezse, zorlayacaktır.

b KLEINIAS: Zeus aşkına, yabancı, öteki kentlerde böyle mi yaptıklarını sanıyorsun? Çünkü bildiğim kadarıyla, bizde ve Isparta'nın dışında senin şimdi söylediklerinin yapıldığından haberim

yok, tersine dans ve bütün öteki müzik alanlarında, yasalar tarafında değiştirilmeksizin, Mısır'da olduğunu söylediğin gibi, aynı nitelikte ve aynı ilkelere bağlı olmaktan çok uzak, hiçbir zaman aynı kalmayan birtakım taşkın zevklerin etkisiyle durmadan yeni-
c likler ortaya çıkıyor.

ATİNALI: Çok güzel Kleinias. Ama sende, dediğin şeyin bugün uygulandığını söylermiş gibi bir izlenim yarattıysam, düşündüğümü açıkça dile getirememekten ötürü, buna yol açtığıma ve karşı çıkmana şaşmamalıyım. Ama müzik alanında olmasını arzu ettiğim şeyleri belki o şekilde dile getirdim ki, sen bunları gerçekte oluyor diye söylediğimi sandın. Nitekim, yanlış yolda epey yol almış ve giderilmez uygulamaları kınamak hiç de hoş değildir,
d ama bazen kınamak gerekir. Bu konuda uzlaştığımıza göre, söyle bakalım, sizde ve Ispartalılarda böyle bir uygulama öteki Yunanlılardan daha mı çok görülüyor?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Ya ötekilerde de böyle olsaydı? Bugün yapılandan daha iyi olduğunu söyler miydik?

KLEINIAS: Eğer bizde ve Ispartalılarda olduğu gibi olsaydı, çok daha iyi olurdu; zaten sen de az önce böyle olması gerektiğini söyledin.

ATİNALI: O zaman, şimdi de şu konuda anlaşalım. Sizde müzik
e ile bütünüyle eğitim konusunda söylenenler, şunlar değil mi? Ozanları şöyle demeye zorluyorsunuz: iyi insan ölçülü ve adil olduğunda, hem mutludur hem de talihli; ister boylu boslu ve güçlü olsun ister ufak tefek ve zayıf; ister zengin olsun ister ol-

masın. Kinyras ve Midas'tan[3] daha zengin olsa bile, adaletsizse, mutsuzdur ve acınacak bir yaşam sürer. Sizin ozan, doğru söylüyorsa, bütün güzel denen şeyleri adaletle yapmayan ve elde etme-
661 yen insanın "ne adını anarım, ne de (onu) adam yerine koyarım" diyor, eğer böyleyse "düşmanlarla göğüs göğüse çarpışmaya hevesli olacaktır," ama eğer dürüst değilse, ne "kanlı katliamı görmeye" dayanacak ne koşuda Trakyalı Boreas'ı[4] alt edecek, ne de iyi olduğu söylenen bir şeyi olacaktır. Çünkü çoğunluğun iyi dediği şeylere iyi demek pek doğru olmuyor. Nitekim, deniyor ki, en iyi şey sağlıklı olmak, ikincisi güzellik, üçüncüsü zenginlik ve
b iyi denen daha binlercesi: iyi görmek ve işitmek, duyumlarla ilgili her şeyi iyi algılamak, hatta tiran gibi canının istediğini yapmak, her türlü mutluluğun son noktası olarak bütün bunlara sahip olmak ve olabildiğince çabuk ölümsüzlüğe kavuşmak. Oysa siz ve ben şöyle diyoruz: bütün bu kazançlar adil ve inançlı kişiler için en iyi şeylerdir, ama adaletsiz kişiler için sağlıktan başlayarak hepsi son derece kötüdür; ayrıca görmek, işitmek, algıla-
c mak ve kısaca yaşamak, sonsuza kadar ölümsüz olup adalet ve erdem bütünü dışında iyi denen her şeye sahip olan kimse için, çok büyük bir kötülüktür; ama böyle biri olabildiğince kısa yaşarsa, biraz daha azalır bu kötülük. Sanırım, ozanlarınızı benim dediklerimi söylemeye ve bunlara uygun ritimlerle uyumları yaratarak gençlerinizi eğitmeye ikna edeceksiniz ve zorlayacaksınız, değil mi? Bakın, açıkça söylediğim şu: kötü denen şeyler, ada-
d letsizler için iyidir, adaletliler içinse kötüdür; iyi denenler de iyi-

[3] Sırasıyla Lidya ve Frigya kralları olan Midas ile Kinyras son derece zengin olmalarıyla ünlü idiler.

[4] Kuzey rüzgârı.

ler için gerçekten iyi, kötüler için kötüdür. O halde, söylediklerim konusunda aynı düşüncede miyiz, değil miyiz?

KLEINIAS: Kimi şeyler konusunda sanırım anlaşıyoruz, ama kimi şeylerde hiçbir zaman.

ATİNALI: Peki, o halde sağlık, zenginlik ve ömrünün sonuna dek tiran kadar güçlü olma olanağına sahip birinin –isterseniz bu-
e na başına kötü denen şeylerin hiçbiri gelmeden, olağanüstü bir güç ve ölümsüzlükle yiğitliği de ekleyelim– içinde adaletsizlik ve küstahlıktan başka bir şey yoksa, böyle yaşayan birinin mutlu değil, apaçık zavallı olduğuna sizi inandıramaz mıyım?

KLEINIAS: Çok doğru, inandıramazsın.

ATİNALI: Pekâlâ; bundan sonra ne söylememiz gerekiyor? Şimdi yiğit, güçlü, güzel, zengin ve bütün yaşamı boyunca istedi-
662 ğini yapan biri, eğer adaletsiz ve küstahsa, sizce utanç verici bir yaşam sürmesi zorunlu olmaz mı? Acaba "utanç verici" terimini kabul eder misiniz?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Peki, "kötü bir yaşam sürüyor" da diyebilir miyiz?

KLEINIAS: Bu ötekiyle aynı değil.

ATİNALI: Ya iğrenç ve kendine zararlı bir yaşam?

KLEINIAS: Bunlara nasıl katılabiliriz?

b ATİNALI: Nasıl mı? Anlaşılan, dostlarım, bu konuda uzlaşmamızı ancak tanrı sağlayabilir, çünkü şu anda ayrı tellerden çalıyoruz. Ama sevgili Kleinias, bence bu, Girit'in apaçık bir ada olduğu kadar zorunludur. Yasa koyucu olsaydım, ozanlara ve kentteki herkese bunu söyletmeye çalışırdım, ülkede biri çıkıp,
c kötü oldukları halde hoş bir yaşam süren birtakım insanların

bulunduğunu ya da yararlı ve kazançlı şeylerle adaletli şeylerin başka başka şeyler olduğunu söylerse, ona hemen hemen en büyük cezayı verirdim; Giritlilerle Ispartalıların ve kuşkusuz başkalarının da şimdilerde ağızlarında dolaşanlardan çok farklı şeyleri bana söylemeleri için yurttaşlarımı ikna ederdim. Zeus ve Apollon adına, bakın, sevgili dostlar, size yasalar getiren bu tanrılara
d şöyle sorsak: "En adil yaşam, en hoş yaşam mıdır, yoksa biri en hoş olan, öteki de en adil olan iki yaşam türü mü vardır?" Eğer iki tür derlerse, soruyu doğru sormak koşuluyla, onlara bir daha sorabiliriz: "Kimlere daha mutlu demek gerekir, en adil şekilde mi, yoksa en hoş biçimde mi yaşam sürenlere?" Eğer en hoş biçimde yaşayanları gösterirlerse, bu saçma bir yanıt olur. Ama
e böyle bir şeyi tanrılarla değil, babalarımızla ve yasa koyucularla ilgili olarak söylemek istiyorum. Önceki soruları babama ve yasa koyucuya soralım, o da çok hoş bir yaşam sürenin çok mutlu olduğunu söylesin: "Sen benim çok mutlu yaşamamı istemiyor muydun da, bana durmadan olabildiğince adil şekilde yaşamamı buyurdun durdun?" İşte bu konuda söz konusu baba ya da yasa koyucu sanırım çaresiz kalacak ve kendisiyle çelişkiye düşecektir. En adil yaşamın en mutlu yaşam olduğunu söylerse, bunu duyan herkes, yasanın bunda hazdan daha üstün hangi iyi ve gü-
663 zel şeyi övdüğünü araştırır. Nitekim, adil bir insan için hazdan iyi hangi iyi vardır? Haydi bakalım, ün ve övgü insanlardan da gelse, tanrılardan da gelse, iyi ve güzeldir, ama zevkli değildir, kötü ün ise bunların tersidir, öyle mi? Hiç de değil sevgili yasa koyucu, diyeceğiz. Ama hiç kimseye kötülük yapmamak ve hiç kimseden kötülük görmemek iyi ya da güzel olsa bile, can sıkıcıdır da bunun tersi çirkin ve kötü olduğu halde, zevkli midir?

KLEINIAS: Ama bu nasıl olur?

ATİNALI: Öyleyse, hoş alanı adil, iyi ve güzel olandan ayırmayan görüş, başka hiçbir şey için olmasa bile, inançlı ve adil bir yaşam sürmek için inandırıcı olur, öyle ki yasa koyucu için bunların böyle olmadığını ileri süren görüş, en çirkin ve en çelişkili görüş olacaktır: çünkü hiç kimse zevk vermekten çok acı verecek bir şeyi yapmaya gönülden razı olmaz. Uzaktan bakılan şey, deyim yerindeyse, herkes için, özellikle de çocuklar için bulanıktır; ama yasa koyucu karanlığı dağıtarak, bizi ileri sürdüğümüzün tersi kanıya götürecek, herhangi bir şekilde alıştırarak, överek ve açıklayarak adaletle adaletsizliğin bulanık çizilmiş olduğuna, adalete karşıt görünen adaletsizliğin, kendisi adaletsiz ve kötü olan birinin bakışıyla hoş olduğuna, adaletin de son derece can sıkıcı olduğuna, buna karşılık adaletli birinin bakışıyla bütün bunların her iki durumda da herkes için tersi olduğuna inandıracaktır.

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: Ama doğru değerlendirme açısından hangisinin daha yetkin olduğunu söyleyeceğiz? İyi insanın mı, kötü insanın mı?

KLEINIAS: Zorunlu ki iyi insanın.

ATİNALI: Demek ki, adaletsiz yaşam adil ve inançlı yaşam karşısında daha utanç verici ve kötü olmaktan öte, gerçekten daha az zevklidir de, bu zorunlu.

KLEINIAS: Şimdiki temellendirmemize göre, herhalde öyle dostlarım.

ATİNALI: Sıradan bir yasa koyucu bile, gerçekte bu konuşmamızın şimdi gösterdiği gibi olmasa da, eğer gençlere onların iyiliği için bir yalan söylemeye kalksaydı, bundan daha yararlı ve her-

e kesin zorla değil, isteyerek adaletli olmasını sağlayan bir yalan söyleyebilir miydi?

KLEINIAS: Gerçek, güzel ve kalıcı bir şeydir, dostum: ama herhalde insanları inandırmak kolay değil.

ATİNALI: Evet, ama bu kadar inanılmaz olduğu halde, Sidonlunun[5] masalına ve daha binlercesine inanmaları kolay olmadı mı?

KLEINIAS: Hangi masala?

ATİNALI: Toprağa ekilmiş dişlerden silahlı adamların çıktığını anlatan masal. Bununla birlikte, yasa koyucu için inandırma ko-
664 nusunda, birinin gençlerin ruhunu inandırmaya kalkıştığına dair büyük bir örnek; öyle ki neye inandırarak kente en büyük iyiliği yapabileceğinden başka hiçbir şeyi inceleyip bulması gerekmez, böyle bir topluluğun şarkılarında, masallarında ve sözlerinde her zaman, tüm yaşamı boyunca bu konuda olabildiğince tek ve aynı şeyi söylemesi için her türlü çareyi bulmalıdır. Böyle mi? Ya da başka türlü düşünüyorsanız, bunlara karşı çıkmaktan çekinmeyin.

b KLEINIAS: Bunlara ikimizin de karşı çıkabileceğini sanmıyorum.

ATİNALI: Bundan sonra söyleyeceğim şu: üç türlü koronun olması, hepsinin de çocukların ruhunu henüz genç ve körpe iken, açıkladığımız ve daha açıklayacağımız bütün öteki güzel şeyleri anlatarak büyülemesi gerektiğini ileri sürüyorum; bunların başında da şu gelmeli: tanrıların en zevkli yaşamla en iyi yaşamın aynı olduğunu söylediklerini belirtmekle, en doğrusunu dile geti-

5 Kadmos.

c receğiz ve inandırmamız gereken kimseleri başka bir şey söylemektense, daha çok inandıracağız.

KLEINIAS: Söylediğin şeylere katılmamak elde değil.

ATİNALI: O halde, en başta Musalara adanmış çocuk korosunun tüm kentin önünde var gücüyle bunları söylemek üzere ilk sırada ortaya gelmesi en doğrusudur; ikinci olarak otuz yaşın altındakilerden kurulu koro, söyleyeceklerinin doğruluğuna tanıklık etmek üzere Paian'a seslenerek ve gençleri ikna etme gü-
d cünde olmayı dileyerek şarkı söyleyecektir. Bundan başka, yaşları otuz ile altmış arasında olanlardan kurulu üçüncü bir koro şarkı söylemelidir: altmışı aşkın olanlar şarkı söyleyemeyecekleri için, tanrısal bir sesle kendilerininkine benzer yaşam biçimleri üzerine masallar anlatmalıdırlar.

KLEINIAS: Hangi üçüncü korodan söz ediyorsun, yabancı? Bunun hakkında söylemek istediğini açık olarak anlayamadık.

ATİNALI: Ama daha önce söylediklerimizin çoğu hep bunun içindi.

e KLEINIAS: Hâlâ anlamadık, daha açık anlatmaya çalış.

ATİNALI: Anımsayacak olursak, konuşmamızın başında dediydik ki, bütün gençler canlılar yaradılıştan hareketlidir, ne bedenlerini ne de çenelerini tutamazlar, durmadan gürültü yapıp zıplarlar; bu iki konuda düzen anlayışına öteki canlılardan hiçbiri sahip değildir, yalnız insanın yapısında vardır bu; devinim düze-
665 ninin adı ritimdir, sesinki ise yüksek ve alçak tonların karışmasıyla, uyum diye adlandırılır; her ikisi birlikte olunca da "koro dansı" denir. Tanrıların bize acıyarak koro arkadaşı ve kılavuzu olarak Apollon'u, Musaları, bir de üçüncü olarak, anımsıyorsak, Dionysos'u verdiklerini de söylemiştik.

KLEINIAS: Nasıl anımsamayız?

ATİNALI: Apollon ile Musaların korosundan söz ettik; şimdi
b üçüncü olarak geriye kalan Dionysos korosundan söz etmek gerekiyor.

KLEINIAS: Nasıl? Söyle bakalım: otuzunun, hatta ellisinin üstünde, altmış yaşına dayanmış kimseler Dionysos onuruna dans edeceklerse, Dionysos'un bu yaşlılar korosu ilk duyan için çok şaşırtıcı.

ATİNALI: Çok doğru söylüyorsun. Sanırım, bu konuda açıklama yapmalı ve bunun bu şekliyle nasıl mantıklı olacağını göstermeliyim.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Peki, daha önce dediğim şey konusunda anlaştık mı?

c KLEINIAS: Hangi konuda?

ATİNALI: Her yetişkinin ve çocuğun, özgür kişinin ve kölenin, kadının ve erkeğin, kısaca bütün kent için bu açıkladığımız şeyleri büyüleyici şarkılarda söylemekten geri kalmaması konusunda: bunlar herhangi bir şekilde durmadan öyle değişirler, öyle büyük bir çeşitlilik ortaya koyarlar ki, şarkı söyleyenleri ilahilere karşı heveslendirirler ve onlara haz verirler.

KLEINIAS: Bunun böyle olması gerektiğine nasıl katılmayız?

d ATİNALI: Kentimizin kıvancı olan bu koro, yaşları ve aklı başındalıkları ile kentteki koroların en inandırıcısı olarak, nerede en güzel şarkıları söyleyip en büyük iyiliği gerçekleştirebilir? Yoksa en güzel ve en yararlı şarkıların ustası olan bu koroyu akılsızca bir yana mı bırakacağız?

KLEINIAS: Şimdi söylenenlere göre, bunu bir yana bırakmak

olanaksız.

ATİNALI: Öyleyse, buna yakışan nedir? Acaba şöyle mi?

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Yaşlandıkça herkesin üzerine şarkı söylemeye karşı
e bir çekingenlik gelir, şarkı söylerken daha az hoşlanır ve zorunlu kalınca daha çok utanır, ne kadar yaşlanmış ve ağırbaşlı olmuşsa, o kadar utanır. Öyle değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Böylece tiyatroda çeşit çeşit insan karşısında dikilip şarkı söylemekten daha da utanacaklardır. Bu adamlar birinci olmak için yarışan korolar gibi, ses çalışması yapıp aç susuz ve bitkin bir halde şarkı söylemeye zorlanırlarsa, sıkıntı ve utanç içinde şarkı söyleyerek bu işi gönülsüz yapmazlar mı?

666 KLEINIAS: Evet, söylediğin şey kaçınılmaz.

ATİNALI: Öyleyse onları canı gönülden şarkı söylemeye nasıl heveslendireceğiz? İlkin onsekiz yaşın altındaki çocuklara, çalışma hayatına başlamadan önce, gençlik çılgınlıklarından sakınıp ruh ve bedenlerindeki ateşe körükle gitmemelerini öğreterek, şarabı kesinlikle ağızlarına koymamalarını yasaya almayacak mıyız? Sonra otuz yaşına kadar olan gençler ölçülü şarap içmeli, sar-
b hoşluk ve aşırı içkiden kesinlikle uzak durmalıdırlar; kırkını aşmış olanlar toplu yemeklerde yiyip içtikten sonra öteki tanrılara seslenebilirler, özellikle de Dionysos'u daha yaşlıların kutlama ve eğlencelerine çağırabilirler: tanrı bu eğlenceler için yaşlılığın sertliğini giderici bir çare olarak şarabı vermiştir; böylece gençle-
c şeceğiz, gönlümüz isteksizliğinden kurtulacak, tıpkı ateşe sürülmüş demir gibi sertliğini bırakıp yumuşacık olacak ve sonunda daha esnek hale gelecektir, değil mi? Bu duruma gelen herkes

daha gönülden ve daha az utanarak, yabancı kalabalık karşısında değil, belli sayıda tanıdık kişiler arasında deminden beri büyüleme dediğimiz şarkıyı söylemek istemeyecek mi?

KLEINIAS: Hem de çok.

ATİNALI: Bu, onların bizimle birlikte şarkı söylemeye katılma-
d ları için yanlış bir yol olmazdı.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Bu adamlar hangi dili kullanacaklar ve hangi şarkıyı söyleyecekler? Onlara yakışan bir tarz olması gerektiği açık değil mi?

KLEINIAS: Nasıl olmaz?

ATİNALI: Öyleyse, tanrılara benzeyen bu adamlara yakışan hangisi? Koro şarkısı mı?

KLEINIAS: Biz ve Ispartalılar, şarkı söyleme alıştırması yaparken korolarda öğrendiğimizden başka bir şarkı söyleyemeyiz, yabancı.

ATİNALI: Bu olağan; çünkü aslında en güzel şarkıyı bilmiyorsu-
e nuz. Kentlerde yaşayan kişilere değil, ordugâha yakışan bir devlet düzeniniz var, gençlerinizi sürü halinde birlikte otlayan taylar gibi bir arada tutuyorsunuz; içinizden hiç kimse, daha vahşi ve huysuz iken kendi tayını alıp sürüden ayırarak başına özel bir seyis geçirmiyor, yalnız iyi bir asker olmasını değil, aynı zamanda bir devleti ve kenti yönetebilmesini sağlayacak her şeyi onun eğitimine katarak, onu kırbaçlayarak ve evcilleştirerek eğitmiyor.
667 Oysa kişinin yiğitliği her zaman ve her yerde bireyler ve kentin bütünü için erdemin ilk sırasında değil, dördüncü sırasında görmesiyle Tyrtaios'un savaşçısından daha üstün olduğunu başta

söylemiştik.

KLEINIAS: Bilmem neden, gene yasa koyucularımızı küçümsüyorsun, yabancı!

ATİNALI: Hayır, sevgili dostum, bunu yaptıysam, bilerek olmadı; ama eğer isterseniz, aklın gösterdiği yoldan gidelim. Halk tiyatroları ve koronunkinden daha güzel bir müzik varsa, bunu
b öteki tür müzikten utandıklarını ve en güzel müziğe katılmaya hevesli olduklarını söylediğimiz kişilere ayırmaya çalışmalıyız.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: O halde, her şeyden önce şunun belli bir letafeti olan her şeyde bulunması gerekir: ya letafeti tek başına onun önemli niteliğidir, ya doğrudur ya da üçüncü olarak bir yararı vardır, değil mi? Sözgelişi, yemenin, içmenin ve bütün beslenmenin haz
c diyebileceğimiz hoş bir yanı vardır; doğruluk ile yarar açısından ise, yiyeceklerin sağlığı deyip durduğumuz şeydir, işte budur bunlardaki doğruluk.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Öğrenme de hoştur ve haz verir, ama bunu doğruluk, yarar, iyi ve güzel açısından tamamlayacak olan şey, gerçekliğidir.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Ya, benzerliğe dayalı eserler veren beti[6] sanatları? Haz
d veren bir şeyi gerçekleştiriyorlarsa, bu oluyorsa, buna letafet adını vermek son derece doğru olmaz mı?

KLEINIAS: Evet

ATİNALI: Kısaca söylemek gerekirse, bunlardaki doğruluğu

6 *Tekhnai eikastikai*: figüratif sanatlar.

sağlayacak olan haz değildir, öncelikle nicelik ve nitelik bakımından eşitliği bunu sağlar.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: O halde, gerçekleştiğinde bir yarar sağlamayan, gerçeği söylemeyen, benzerliği sergilemeyen, ama bir zararı da do-
e kunmayan şey, buna karşılık ötekilerle bir arada bulunan letafeti yüzünden, sırf bu yüzden, hazla doğru bir şekilde değerledirilebilir, yukarıdakilerden hiçbiriyle bir arada bulunmadığı zaman, bu letafet bal gibi haz diye adlandırılabilir. Öyle değil mi?

KLEINIAS: Yalnızca zararsız hazdan söz ediyorsun.

ATİNALI: Evet, işte bu hazza, ciddiye alınacak ya da söz etmeye değecek bir zararı ya da yararı dokunmadığı zaman, "eğlence" diyorum.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Demek ki, şimdi söylediklerimizin sonucunda, her tür taklidin verdiği haz ve doğru olmayan sanı açısından değer-
668 lendirilmesinin uygun olduğunu ileri süremeyiz –her tür eşitliğin de: çünkü birine öyle geldiği için ya da biri bundan hoşlanmadığı için, "eşit" eşit değildir, "orantılı" da orantılı değildir–, tersine başka bir şey açısından değil, her şeyden çok doğruluk açısından değerlendirilmelidir, değil mi?

KLEINIAS: Tastamam öyle.

ATİNALI: O halde, müziğin bütününün taklit ve beti sanatı olduğunu söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Niye söylemeyelim?

ATİNALI: O halde, biri müziğin, verdiği haz açısından değerlendirilmesini ileri sürdüğünde, bunu kabul etmemeli, eğer varsa,

b bu müziğe ciddi gözle bakmamalı, güzelin taklidi açısından benzerliğe sahipse araştırmalıyız.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Anlaşılan en güzel şarkıyı ve sanatı arayanlarda, hoş olanı değil, doğru olanı aramalı; çünkü dediğimiz gibi, taklidin doğruluğu, taklit edilen şeyin niceliği ve niteliği ne idiyse, onu gerçekleştirmesindedir.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Müzik alanında yaratılan bütün eserlerin taklit ve betimleme olduğunu herkes kabul edecektir; buna bütün ozanlar
c dinleyiciler ve oyuncular da katılır mı?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: O halde, anlaşılan, bu konuda yanılgıya düşmek istemeyen, her bir eserin ne olduğunu anlamalıdır; çünkü bunun özünü, ne anlatmak istediğini ve gerçekte neyin betimlenmesi olduğunu anlamayan, gerçekleştirilmek istenen şeyin doğruluğunu ya da ondaki eksikliği hiç kavrayamayacaktır.

KLEINIAS: Hem de hiç: başka nasıl olabilir?

d ATİNALI: Doğru biçimi bilmeyen kişi, iyi ya da kötü biçimi ayırt edebilir mi? Pek açık söylemedim galiba, belki şöyle söylenirse, daha koay anlaşılabilir.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Kuşkusuz binlerce betimleme görmüşüzdür.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Ya biri bunlarda taklit edilen nesnelerden her birinin ne olduğunu bilmiyorsa? Bunların doğru canlandırılıp canlandırılmadığını bilebilir mi? Dediğim şu: örneğin, bedenin oranları

ve parçalarından her birinin düzeni yerinde mi, oranların niceliği
e ve birbiri yanına getirilmiş parçalar uygun düzeni bulmuş mu – renkleri ve biçimleri de öyle mi–; yoksa bütün bunlar karmakarışık mı yapılmış? Sizce taklit edilen canlının ne olduğunu bile bilmeyen biri bunları ayırt edebilir mi?

KLEINIAS: Nasıl ayırsın?

ATİNALI: Peki, resmi çizilen ya da yontusu yapılan şeyin bir insan olduğunu bilsek, sanatçının bütün parçaları, renk ve çizgi-
669 leri yakalamış olduğunu bilsek? Bunları bilen birinin, yapıtın güzel mi olduğunu ya da nerede güzelliğin eksik kaldığını bilmesi de zorunlu değil mi?

KLEINIAS: Bu durumda, diyebilirim ki, yapıtların güzelliğini kesin olarak anlardık.

ATİNALI: Çok doğru söylüyorsun. Demek ki resim, müzik ve bütün sanat alanlarındaki her eser konusunda işinin ehli bir hakem olacak kişinin şu üç noktayı bilmesi zorunlu: ilkin eserin ne
b olduğunu, sonra ne kadar doğru, üçüncü olarak da betimlemelerin söz, ezgi ve ritimle ne kadar iyi canlandırıldığını bilmeli, değil mi?

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Ama müzikte söz konusu olan güçlüğü de belirtmeden geçmeyelim. Nitekim, öteki beti sanatlarına göre müziğin daha ayrıcalıklı biçimde sözü edildiği için, hepsinin içinde en çok dikkat gerektireni odur. Çünkü bu konuda yanılgıya düşen,
c kötü alışkanlıklara kapılarak en büyük zararı görebilir, ve ozanlarımızın yeteneği Musalarınkinden çok aşağı kaldığı için, müziği anlamak son derece zordur. Nitekim, Musalar eser yaratırken erkeklerin sözlerine kadınlara yakışan renk ve ezgiler katacak,

özgür kişilerin ezgi ve figürlerini oluştururken, kölelere ve özgür olmayan topluluklara özgü ritimler sokacak, gene özgür kişilere uygun ritim ve figürler tasarlarken bu ritimlere ters düşen ezgi ve sözler uygulayacak kadar yanlışa düşmezler; dahası, hayvanla-
d rın, insanların, çalgıların seslerini ve binbir çeşit gürültüyü tek bir şeyin taklidi olarak aynı esere hiçbir zaman sokmazlar.[7] Buna karşılık bizim ozanlar bütün bunları iç içe işleyerek ve saçma sapan üst üste yığarak, Orpheus'un "neşe saati çalanlar" dediği insanları gülmekten kırıp geçiriyorlar. Çünkü bunların hepsinin karmakarışık edildiğini görürler; üstelik ozanlar çıplak sözleri
e vezne yerleştirerek ya da ezgi ve ritmi sözsüz ele alarak, salt kithara ve flavta kullanarak ritim ve figürleri ezgiden ayırıyorlar: böylece bunlarda söz olmadığından ritmi ve uyumu yakalamak, ne demek istediğini ve söz etmeye değer taklitlerden hangisine benzediğini anlamak son derece zordur; ama dans ve şarkının ge-
670 rektirdiğinden fazla kithara ve flavta kullanarak, ne kadar hız, gösteriş ve hayvan sesine yer verilirse, o kadar bayağılığın içinde batıldığını bilmek gerek. Bu iki çalgının tek başına kullanılması her türlü sanatdışı acayipliği yaratır. İşte bunlar üzerine söyleyeceğim bu: ama biz şimdi içimizden otuzunu dolduranların ve ellisini aşanların kaçınmaları gereken sanatı değil, aramaları gereken sanatı inceliyoruz. Bence bunlardan çıkan sonuç bize şunu
b gösteriyor: şarkı söyleyecek elli yaşındaki insanlar koro müziğinden daha iyi bir eğitim almış olmalıdırlar. Çünkü onların iyi bir

[7] Platon'un hiç hoşlanmadığı yeni müziğin eleştirisi (krş. *Devlet* III, 399c), Euripides'in *Orestes*'inde Frigyalının monodisini Aristophanes de alaya almıştır (*Kurbağalar*, 1309 vd.), ama Platon'a daha da gülünç gelmiş olmalıdır.

ritim ve uyum duygusuyla bilgisine sahip olmaları zorunlu; yoksa ezgilerin doğruluğunu, bunlara Dor makamının[8] uyup uymadığını ya da ozanın buna uyguladığı ritmin doğru olup olmadığını nasıl bilecek?

KLEINIAS: Açık ki, hiçbir şekilde bilemeyecek.

ATİNALI: Zaten çoğunluğun uyumlu ve ritmik olanla olmayanı yeterince ayırabildiğini sanması çok gülünç; bunların hepsi de çalgı eşliğinde şarkı söylemiş ve uygun adım yürümüş kimselerdir, ama bunların hepsini bilmede yaptıklarını düşünmezler. Aslında ögeleri uygun olan her ezgi doğrudur, uygun değilse, yanlıştır.

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: Ya bu ögeleri hiç bilmeyen? Dediğimiz gibi, herhangi bir eserde bunların doğru olup olmadığını anlayabilir mi?

KLEINIAS: Nasıl anlasın?

ATİNALI: O halde, anlaşılan, şimdi söylediklerimizden yine şu çıkıyor: gönülden söylemeye teşvik ettiğimiz ve bir biçimde zorladığımız şarkıcılarımız, ritimlerin ölçüsüyle ezgilerin notalarını izleyebilecek düzeyde eğitilmiş olmalıdırlar: böylece uyumlarla ritimleri tanıyarak yaşlarına ve durumlarına uygun olanları seçebilecekler, bu şarkıları söyleyecekler, söylerken de o an için zararlı olmayan bir haz duyacaklar ve gençler için iyi alışkanlıklara uygun bir bağlılık konusunda kılavuz olacaklardır; bu düzeyde

---

8 Beş tam ve iki yarım sesten kurulu bir gam üzerinde tam ve yarım seslerin birbirini izlediği makam. Bütün eski makamlar arasında, adı yalnız burada geçen Dor makamı, Platon'un her zaman en sevdiği makamdır (krş. *Devlet* III, 399a; *Lakhes* 188d).

eğitilmişlerse, çoğunluğa göre, hatta bizzat ozanlara göre, daha özenli bir eğitim görmüş olacaklardır. Nitekim, üçüncü sırada saydığımız, taklidin güzel olup olmadığını bilmek, ozan için zorunlu değil, uyum ile ritimden anlaması belki zorunlu, ama yaşlılar en güzeli ikinciden ayırabilmek için üçünü birden bilmeli, yoksa gençleri erdem yolunda büyülemeleri hiçbir zaman söz konusu olamaz. Konuşmamızın başında amaçladığımız şey, yani Dionysos korosuna katkımızın yerinde dile getirildiğinin gösterilmesi, olabildiğince gerçekleşti: şimdi bunun böyle olup olmadığına bakalım. Böyle bir toplantı içki aktıkça zorunlu olarak hep daha gürültülü patırtılı hale gelir: sözümüzün başında, bugünkü uygulamalarda bunun kaçınılmaz olarak böyle olduğunu söylemiştik.

671

b

KLEINIAS: Evet, bu kaçınılmaz.

ATİNALI: Bu durumda herkes kendini daha hafif hisseder, coşar neşelenir, çenesi düşer ve yanındakileri dinlemez olur, kendisiyle ötekilerin yöneticisi olmaya kendini layık bulur.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Böyle olunca, içki içenlerin ruhları ateşe konmuş demir gibi, onları yoğurup biçim vermeyi bilen ve bunu başaran birinin elinde, gençliklerinde olduğu gibi, kolay güdülecek kadar yumuşacık olur ve gençleşir, dememiş miydik? Bu biçimleyici de hani şu iyi yasa korucu olacaktır: çıkardığı içki yasalarıyla aşırı güvenli, gözü kara ve gereğinden fazla arsız olanın, yerine göre susmak, konuşmak, içmek ve şarkı söylemek istemeyenin bütün bunların tersini yapmasını sağlayacaktır, ve güzel olmayan cürete kapılanın içine, adaletin yardımıyla, buna karşı saşacak en güzel korkuyu, utanma ve ar duygusu adını verdiğimiz tanrısal korku-

c

d

yu salacaktır, değil mi?

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Bu yasaların koruyucuları ve yardımcıları dengeli kişiler olacaktır, ayık olanlar da sarhoşları yöneteceklerdir; bunlar olmadan sarhoşlukla savaşmak, dengeli yöneticiler olmadan düşmanlarla savaşmaktan daha tehlikelidir; bunlara ve Dionysos'un
e altmış yaşını aşkın önderlerine gönülden uymayan, Ares'in önderlerini dinlemeyenle aynı derecede, hatta ondan daha büyük utanç içinde olacaktır.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Sarhoşluk böyle olsa, eğlence böyle olsa, içki içenler kuralınca yapılan her toplantıya katılarak ayıkların sarhoşları yö-
672 netmesine uymakla bundan bir yarar elde edip, şimdiki gibi düşman olacak yerde, eskisinden daha çok kaynaşarak birbirlerinden ayrılmazlar mı?

KLEINIAS: Şimdi söylediğin gibi olursa, doğru.

ATİNALI: Öyleyse, Dionysos'un bu armağanını kötü ve devlete alınmaya değmez diye basitçe kınamayalım. Nitekim, daha pek çok yararı sayıp dökülebilir; ama insanlar bunu yanlış anlar kötü yorumlar diye, armağan ettiği şeyin en büyük iyilik olduğunu ço-
b ğunluk karşısında söylemekten çekiniyorum.

KLEINIAS: Neymiş bu?

ATİNALI: Bir söylenti vardır, efsane gibi yayılır: üvey annesi Hera bu tanrının aklını başından almış,[9] bu yüzden o da öç almak için tüm Bakkhos çılgınlıklarını ve taşkın koro dansını ortaya çıkarmış; şarabı da bu nedenle armağan etmiş. Ama ben bun-

9 Krş. Eur. *Kyklops*, m. 3: *emmanes Heras hypo*.

ları tanrılar konusunda kesinlikle konuşulabileceğini düşünenlere bırakıyorum, ancak şu kadarını biliyorum: hiçbir canlı olgun-
c luğundaki akıl düzeyiyle dünyaya gelmez; uygun zekâ düzeyine henüz ulaşmadığı bu süre içinde her canlı taşkındır, gelişigüzel bağırır çağırır, ayaklarının üstüne basar basmaz da hoplamaya zıplamaya başlar. Anımsarsanız, bütün bunların müziğin ve beden eğitiminin kaynağı olduğunu söylemiştik.

KLEINIAS: Evet, anımsıyoruz.

ATİNALI: Bu başlangıcın biz insanlara ritim ve uyum anlayışını
d verdiğini ve tanrılar arasında Apollon'un, Musaların ve Dionysos'un bunu sağladıklarını da anımsıyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Görüldüğü gibi, başkalarının söylediğine göre, şarap insanlardan öç almak üzere, kendimizden geçelim diye verilmiştir; oysa bizim şimdi söylediğimiz bunun tersi: ruhun ar duygusu, bedenin de sağlık ve güç kazanması için bir ilaç olarak verildiğini ileri sürüyoruz.

KLEINIAS: Konuyu çok güzel özetledin, yabancı.

e ATİNALI: Böylece koro konusunun yarısını bitirmiş olalım; öbür yarısını isterseniz ele alalım, isterseniz burada bırakalım.

KLEINIAS: Nasıl bir bölümleme yapıyorsun? Bu iki yarıdan kastettiğin ne?

ATİNALI: Koronun tümü bizim için eğitim bütünü idi, sese ilişkin ritim ve uyum da bunun bir parçası idi.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Bedenin devinimi açısından ritim, sesinkiyle ortak bir
673 yandı; bedene özgü olan figürdü, sese özgü olan ise ezgiydi.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Ruhun erdem yolunda eğitimine ulaşan ezgilere de, bilmem nasıl, "müzik" adını vermiştik.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Eğlenen insanların dansı dediğimiz beden devinimlerine gelince, bu devinim bedeni mükemmelleştiriyorsa, bunu amaçlayan sanat eğitimine de "beden eğitimi" diyelim.

KLEINIAS: Çok yerinde.

b ATİNALI: Koronun yarısı olarak incelediğimizi ve bitirdiğimizi söylediğimiz müzik için bu kadar yeter; öteki yarıdan da söz edelim mi, yoksa ne yapalım?

KLEINIAS: Sevgili dostum! Giritlilerle ve Ispartalılarla konuştuğuna göre, müzik konusunu inceleyip beden eğitimini eksik bırakınca, bu soruya bizim vereceğimiz yanıtın ne olacağını sanıyorsun?

ATİNALI: Böyle söylemekle, sanırım, açıkça yanıtlamış oldun;
c anladığım kadarıyla, dediğim gibi, bu soru aynı zamanda bir yanıt, ayrıca beden eğitimi konusunu tamamlamak için de bir buyruk.

KLEINIAS: Çok iyi anladın, öyle yapalım.

ATİNALI: Evet, öyle olsun; çünkü ikinizin de bildiği şeyleri anlatmak hiç de zor değil. Nitekim, bu sanatta ötekinden daha deneyimlisiniz.

KLEINIAS: Galiba doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde, bu eğlencenin kaynağı, her canlının doğal
d olarak sıçramaya alışık olmasıdır; insan ise, dediğimiz gibi, ritim anlayışına ulaşarak dansı yaratmış, ezgi bellekte kaldığı ve ritmi

uyandırdığı için, bu ikisi bir araya gelerek koro dansını ve eğlenceyi yaratmıştır.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Bunun bir bölümünü çoktan inceledik, dedik, şimdi de öteki bölümünü incelemeye çalışacağız.

KLEINIAS: Kabul.

ATİNALI: Öyleyse, siz de katılırsanız, önce içki içme konusunu
e noktalayalım.

KLEINIAS: Nasıl noktalayacaksın?

ATİNALI: Bir kentin, şimdi adını andığımız bu töreyi ciddiye alıp ölçülülük alıştırması olarak yasalar ve kurallar içinde uygulamak, ve böylece aynı mantıkla öteki hazlara egemen olmak için çare olarak düşünüp bu hazlardan da uzak durmamak koşuluyla, bütün bunları bu şekilde uygulaması gerekir; ama eğlence için her isteyen, istediği zaman ve istediği kişilerle öteki töreleri
674 de katarak içebilecekse, o kentin ya da o adamın içki kullanmasından yana oy kullanmam, tersine Giritlilerin ve Ispartalıların uygulamasından çok Kartacalıların yasasını onaylarım; onlarda ordugâhta hiç kimse içkiyi hiçbir zaman ağzına koymaz, bütün bu süre içinde su içerler, kentte de ne kadın ne erkek köle hiçbir zaman şarap içmez, yöneticiler de yönettikleri yıl boyunca, gene
b gemiciler ve görev başındayken yargıçlar hiçbir şekilde ağızlarına içki koymazlar, önemli bir toplantıya katılacak olanlar da öyle; alıştırma ve hastalık durumları dışında gündüzleri hiç kimse hiçbir şekilde, geceleri de kadın ya da erkek, çocuk yapmaya niyetlendikleri zaman, şarap içmezler. Aklı başında çok durum sa-
c yılabilir: öyle ki, bu düşünceye göre herhangi bir devletin çok sayıda bağa ihtiyacı yoktur, öteki üretim alanları ve yaşam bi-

çimleri düzenlenmiştir, ama şarap üretimi ile ilgili alanlar sınırlı bir yer tutar ve sayısı çok azdır. İşte yabancılar, eğer uygun bulursanız şarap üzerine söylenenlerin son noktası bu olsun.

KLEINIAS: Oldu uygundur.

676 ATİNALI: Bunlar böyle; siyasal düzenin nasıl başladığını söyleyebilir miyiz? En kolay ve en iyi biçimde acaba buna şu açıdan bakılabilir mi?

KLEINIAS: Hangi açıdan?

ATİNALI: "Kentlerin erdeme ya da kötülüğe doğru giden gelişmesine de bakmak gerektiği" açısından.

KLEINIAS: Yani, hangi açıdan demek istiyorsun?

ATİNALI: Sanırım, zamanın uzunluğu, sonsuzluk ve bu süre
b içindeki değişimler açısından.

KLEINIAS: Nasıl yani?

ATİNALI: Bak şimdi, kentler ortaya çıkalı ve insanlar devlet düzeni içinde yaşamaya başlayalı beri ne kadar zaman geçtiğini düşünüyorsun?

KLEINIAS: Bunu kestirmek hiç de kolay değil.

ATİNALI: Ama anlatılmaz ve ölçülmez bir süre olsa gerek, değil mi?

KLEINIAS: Bu kesin.

ATİNALI: O halde, bu süre içinde binlerce kent kurulmuş, sayıca daha az olmayan binlercesi de yıkılmıştır, değil mi? Yine her
c bir yerde devlet kuranlar da her türlü siyasal yönetimi denememişler midir? Küçük devletler büyümüş, büyük olanlar küçülmüş, iyi devletler bozulmuş, kötü olanlar da düzelmiştir, öyle değil mi?

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: Becerebilirsek, işte bu değişikliğin nedenini anlama-

ya çalışalım; belki bu bize siyasal düzenlerin ilk oluşumunu ve gelişimini gösterir.

KLEINIAS: İyi dedin, bunlar üzerine düşündüğünü sen söyle, biz de izleyelim.

677 ATİNALI: Acaba sizce eski söylentilerin bir gerçek payı var mı?

KLEINIAS: Hangi söylentilerin?

ATİNALI: Tufanlarla, salgın hastalıklarla ve pek çok başka olaylarla insanların başına birçok felaket geldiğini, bunun sonucunda insan soyundan çok az kişinin kaldığını anlatan öyküler.

KLEINIAS: Bunların hepsine herkes inanıyor.

ATİNALI: Haydi öyleyse, bunlardan birini, şu tufanla meydana geleni ele alalım.

KLEINIAS: Bunda neyi inceleyeceğiz?

b ATİNALI: Bu felaketten kurtulanlar büyük bir olasılıkla dağlarda çobanlık yapan insanlardı ve tepelerde insan soyundan son birkaç temsilci kalmıştı.

KLEINIAS: Bu açık.

ATİNALI: Bunların da başka uygarlık araçlarından, kentlerde insanların kazanç ve üstünlük hırsıyla birbirlerine karşı çevirdikleri dolaplardan ve kurdukları ne kadar düzen varsa, hepsinden habersiz olmaları zorunlu.

KLEINIAS: Öyle olsa gerek.

c ATİNALI: Ovalarda ve deniz kıyısında kurulmuş kentlerin o günlerde temelinden yıkılmış olduğunu söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Söyleyebiliriz.

ATİNALI: Peki, bütün araçların yok olduğunu; siyasete ya da bir başka bilgi alanına ilişkin olarak çalışa çabalaya bulunmuş

olan her şeyin bu sırada yok olup gittiğini söyleyemez miyiz? Nitekim, sevgili dostum, bütün bunlar hiç kesintisiz, bugün olduğu gibi kalsaydı, herhangi bir yenilik nasıl bulunabilirdi?

d KLEINIAS: O çağdakiler milyarlarca yıl boyunca bunları bilmiyorlardı, bunlar ortaya çıkalı bin ya da ikibin yıl oldu: bir kısmını Daidalos,[1] bir kısmını Orpheus, bir kısmını da Palamedes buldu; müzik alanında Marsyas ve Olympos, lir konusunda Amphion buluş yaptı, daha pek çok şeyi de, sanki daha dün ya da önceki gün ortaya çıkmış gibi, başkaları buldu.

ATİNALI: Tam da dün doğmuş dostunu unutman çok iyi, aferin doğrusu, Kleinias!

KLEINIAS: Yoksa Epimenides'i mi kastediyorsun?

e ATİNALI: Evet, onu: çünkü sizin için bulduklarıyla herkesi geride bıraktı, dostum; sizin de anlattığınız gibi, Hesiodos'un eskiden kuramsal olarak söylediğini, o uygulamada gerçekleştirdi.[2]

KLEINIAS: Evet, öyle anlatırız.

ATİNALI: Demek ki, felaketten sonra insanların durumunu şöyle betimleyebilir miyiz? Ürkütücü sonsuz bir sessizlik, alabildiğine ıssız bir toprak, birkaç sığır dışında bütün hayvanlar yok olmuş, bir yerlerde bir keçi grubuna belki rastlanabilir; bunlar da
678 çobanların yaşamasına ancak yetiyordu.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Şimdi üzerinde konuştuğumuz kent, siyasal düzen

---

1 Giritliyi onurlandırmak için en başta anılan (?) Daidalos, Girit'teki ünlü Labyrinthos'un yapıcısı olup, mimarlık sanatının bulucusu olarak biliniyordu. Orpheus şiirin, Palamedes de dama oyununun.

2 Kleinias'ın atası Epimenides (krş. I 642d - 643a) ebegümeci ve çirişotundan (Hes. *Erga*, 41) açlığa ve susuzluğa karşı etkili ilaçlar yapmıştı.

ve yasama konusunda, deyim yerindeyse, en küçük bir izin dahi kalmadığını düşünebiliriz, değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle kalmamıştır.

ATİNALI: Demek ki, bugünkü durumumuz, kentler, siyasal düzenler, sanatlar, yasalar, her tür kötülük ile her tür erdem o günkü koşullardan çıkmadı mı?

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

b ATİNALI: İlahi dostum, kentlerdeki pek çok güzel ve çirkin şeylerden habersiz yaşayan o çağ insanlarının tam anlamıyla erdemli ve tam anlamıyla kötü olduklarını düşünebilir miyiz?

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, söylemek istediğin şeyi şimdi anlıyoruz.

ATİNALI: Demek ki, zaman geçtikçe ve soyumuz çoğaldıkça, her şey gelişe gelişe bugünkü durumuna geldi.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Herhalde birdenbire değil, uzun bir süre içinde yavaş yavaş.

c KLEINIAS: Herhalde böyle olsa gerek.

ATİNALI: Sanırım, yükseklerden düzlüklere inerken hepsinin içi yeniden korkuyla dolmuştur.

KLEINIAS: Nasıl dolmaz?

ATİNALI: O çağda yaşayanlar sayıca az oldukları için, birbirlerini gördüklerinde seviniyorlardı, karadan ve denizden birbirlerine gitmek için kullanacakları taşıma araçlarının hepsi yapım tekniğiyle birlikte yok olmuştur, öyle değil mi? Sanırım, birbirle-
d riyle karışmaları olanaksızdı; demir, bakır ve bütün madenler oraya buraya saçılıp gözden yitmişti, öyle ki bunları temizlemek

büyük bir sorundu, ve çok az sayıda kesilecek ağaç vardı. Dağlarda bir yerde birkaç araç kalmış olsa bile, bunlar da çabucak aşınarak kullanılmaz hale geliyordu, madencilik tekniği insanlar arasında yeniden canlamncaya kadar yenileri yapılamıyordu.

KLEINIAS: Nasıl yapılsın?

ATİNALI: Kaç kuşak sonra şimdiki duruma gelindiğini düşünebiliriz?

e KLEINIAS: Açık ki, epey sonra.

ATİNALI: Demir, bakır ve bunun gibi şeyler gerektiren sanatlar bu süre içinde, hatta daha uzun bir süre, o çağ insanlarınca bilinmiyordu, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Böylece o çağda birçok yerde ayaklanma ve savaşlar ortadan kalktı.

KLEINIAS: Nasıl oldu bu?

ATİNALI: Her şeyden önce sayıları az olduğundan birbirlerini seviyorlar ve hoş tutuyorlardı, sonra yiyecek yüzünden kavga çık-
679 mıyordu. Çünkü belki bazıları için başlangıçta söz konusu olmuşsa bile, o zamanlar en büyük geçim kaynağı olan otlak sıkıntısı yoktu; etle süt hiç eksik değildi, ayrıca avlanarak sağladıkları besin de yabana atılır gibi değildi. Bol bol giyim kuşam, yatak, barınak, ateş üzerinde ve başka amaçlarla kullanılacak kapkacak vardı; nitekim, çömlekçilik ve dokumacılık sanatlarının hiçbiri
b demir gerektirmez, işte tanrı bu iki sanatı insanlara bütün bunları edinsinler diye, böyle bir çaresizliğe düştükleri zaman, yeniden canlanıp gelişebilsinler diye vermiştir. Bu nedenle aralarında yoksullar yoktu ve yoksulluk yüzünden birbirlerine düşman olmuyorlardı. Altın ve gümüşleri olmadığı için zengin de olmu-

yorlardı: işte onlar o zamanlar böyle yaşıyorlardı. Zenginlik ile yoksulluğun olmadığı bir toplulukta, işte en soylu karakterler bu
c toplulukta yetişebilir: çünkü ne küstahlık ne de haksızlık, ne rekabet ne de kıskançlık görülüyor. Bu nedenle ve saflık denilen şey nedeniyle, iyi insanlar idiler: çünkü saf oldukları için, güzel ve çirkin olduğu söylenen şeylerin gerçekten öyle olduğunu düşünüyorlar ve inanıyorlardı. Nitekim, hiçbiri şimdiki gibi yalan olabileceğinden kuşkulanacak kadar uyanık olmayı öğrenmemişti, tanrılarla insanlar üzerine söylenenleri doğru sayıyor bunlara göre yaşıyorlardı: bu yüzden her açıdan biraz önce betimlediğimiz gibi insanlar idiler.

d KLEINIAS: Ben ve arkadaşım bunlara katılıyoruz.

ATİNALI: O halde, şöyle diyelim: pek çok kuşak bu şekilde yaşamıştır; uygarlıkça tufandan öncekilerden ve bugünkü insanlardan daha geri idiler; başka sanatlarda, özellikle de karada ve denizde yapılan savaş sanatında, kent yaşamında insanların söz ve hareketleriyle birbirlerine kötülük ve haksızlık yapmak için bütün
e çarelere başvurarak "dava" ve "ayaklanma" denen savaş sanatında daha bilgisiz idiler; ama buna karşılık daha saf ve daha mert, daha ölçülü, üstelik de her bakımdan daha adil idiler, değil mi? Bunların da nedenini az önce açıklamış bulunuyoruz.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Bu söylediklerimiz ve bundan sonra söyleyeceklerimiz, o günkü insanların neden yasalara gerek duyduklarını ve ya-
680 sa koyucularının kim olduğunu anlamak için.

KLEINIAS: Güzel söyledin.

ATİNALI: Demek ki yasa koyuculara gereksinimleri yoktu ve o çağda böyle bir kurumun oluşması da beklenemezdi. Çünkü o

dönemin bu evresinde yaşayanlar yazıyı bilmiyorlar, babadan kalma kurallar denen töreleri izleyerek yaşıyorlardı.

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Ama bu da bir tür yönetim biçimi.

KLEINIAS: Hangisi?

b ATİNALI: Bence o çağdaki yönetim biçimine herkes reislik düzeni demektedir: bugün de hem Yunanlılar hem barbarlar arasında birçok yerde görülmektedir; Homeros da Kyklopların yaşayışını anlatırken bir anlamda bunu dile getirir ve şöyle der:[3]

"Yoktur onların dernekleri, yasaları falan.
Otururlar yüksek dağ tepelerinde, oyuk mağaralarda,
herkes kendi evini yönetir, kendi karısını, çocuğunu,
c umurlarında değildir hiç kimse, başkalarına aldırmazlar."

KLEINIAS: Sizin bu ozanınız çok hoş. Onun çok güzel başka dizelerini de okudum, ama çok değil; çünkü biz Giritliler yabancı şiirlere pek düşkün değiliz.

MEGILLOS: Biz ise düşkünüz; gerçi durmadan Isparta'dan çok
d Ionia yaşayışını anlatırsa da, epik ozanların şahıdır. Şimdi de efsane aracılığı ile Kyklopların bu ilkelliklerinin nedenini vahşiliklerine bağlayarak senin bu söylediğine iyi tanıklık yapıyor gibi.

ATİNALI: Evet, benden yana tanık, onu böyle yönetim biçimlerinin bir zamanlar var olduğunu gösteren bir kaynak olarak alalım.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: Bu yönetim biçimini, tufanı izleyen zor koşullardan

---

[3] *Od.* IX. 112 vd. Çev. A. Erhat - A. Kadir.

ötürü oraya buraya dağılmış bir ev ve bir aile içinde yaşayanlar oluşturmuştur. Bunlarda yönetimin anadan ya da babadan geç-
e mesi nedeniyle en yaşlı kişi yönetici olur, ötekiler de onu izleyerek kuşlar gibi tek bir sürü oluştururlar, atadan kalma kurallarla, hepsinin içinde en adili olan bir krallıkla yönetilirler.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Bundan sonra daha büyük gruplar oluşturup daha büyük kentler kurmaya başlarlar; ilkin dağ eteklerinde tarıma yö-
681 nelik ortak, kocaman, tek bir ev yapar, vahşi hayvanlardan korunmak için çevresine dikenden, taştan setler çekerler.

KLEINIAS: Herhalde bunlar böyle olmuştur.

ATİNALI: Peki şu da şöyle mi?

KLEINIAS: Ne?

ATİNALI: Bu evler ilk baştaki küçük boyutlarından gelişip çoğaldıkça, tek tek evlerin her birinde en yaşlı kişi aile içindeki yö-
b neticiliğini korur; birbirlerinden ayrı yaşadıkları için her birinin kendilerine özgü töreleri olur, ataları ve eğiticileri farklı olduğu için, tanrılara ve insanlara karşı ilişkileri de başka başka olur. Dürüst olanlar dürüst atalardan, mert olanlar da mert atalardan gelir. Bu şekilde her biri kendi eğilimine göre çocuklarını ve torunlarını yetiştirerek, dediğimiz gibi, kendi yasalarıyla büyük birliğe katılırlar.

KLEINIAS: Doğru.

c ATİNALI: Öte yandan, bu gruplardan her biri zorunlu olarak öncelikle kendi yasalarını, sonra ötekileri beğenir.

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Galiba farkına varmadan yasamanın kökenine geldik.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Bundan sonra da şu zorunlu: bu gruplar kendi içlerinden birtakım temsilciler seçerler; bunlar bütün yasaları inceleyip beğendiklerini, krallara yapıldığı gibi, başkalarına ve halk
d liderlerine açıklayarak onların onayına sunarlar; işte bunlar yasa koyucu adını alacaklardır; yöneticiler atayıp reislik düzeninden bir tür aristokrasi ya da krallık oluşturmuş olacaklar, devlet düzeninin bu evresinde yönetim başına geleceklerdir.

KLEINIAS: Bu geçiş herhalde sırayla olur.

ATİNALI: Şimdi, üçüncü olarak oluşan yönetim biçimini de görelim: bu siyasal düzende yönetimlerin ve devletlerin bütün türleri ve uygulamaları ortaya çıkmaktadır.

KLEINIAS: Hangisi bu?

e ATİNALI: Homeros'un da ikinciden sonra üçüncü sırada açıkladığı:[4] "Dardanie'yi kurdu," diyor.

"O zamanlar kutsal Ilion yoktu,
ölümlü insanların büyük şehri yoktu ovada,
(Dardanoslular) çok pınarlı İda'nın eteklerinde otururlardı."

682 Gerçekten de, bu sözleri ve Kykloplar hakkında anlattıklarını bir tanrı gibi ve gerçeğe uygun olarak söylüyor. Zaten ozanlar da tanrısal bir soydur ve esinlerini tanrıdan alıp konuşurlar, kimi Kharitlerin ve Musaların yardımıyla birçok olaydaki gerçeği her zaman yakalarlar.

KLEINIAS: Hem de nasıl.

ATİNALI: Az önce aklımıza gelen efsanenin devamına bakalım:

---

[4] II. XX. 216 vd. Çev. A. Erhat - A. Kadir.

çünkü belki aradığımız bir şeyi aydınlatabilir. Yoksa gerekmez mi?

b KLEINIAS: Elbette gerekir.

ATİNALI: Yükseklerden geniş ve güzel bir ovaya inen insanlar alçakça bir tepe üzerinde, Ida dağından çıkan çeşitli ırmaklar arasında Ilion'u kurmuşlar, diye anlatıyoruz.

KLEINIAS: Evet, öyle derler.

ATİNALI: Bunun, tufandan çok sonraki bir zamanda olduğunu düşünüyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle, çok sonraları.

ATİNALI: Pek yüksek olmayan tepelere güvenip yükseklerden
c akan bunca ırmak arasında kent kurduklarına göre, herhalde bu anlatılan yıkımı büyük ölçüde unutmuş olmalıydılar.

KLEINIAS: Öyleyse açık ki, o felaketin üstünden çok uzun bir süre geçmiş olmalı.

ATİNALI: İnsanlar çoğaldıkça herhalde birçok başka kent de kurulmuştur.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Hatta bunlar, artık korkusuzca denize açıldıkları için, belki de deniz üzerinden Troya'ya karşı sefere çıkmışlardı.

d KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: Akhalar on yıl kadar orada kalıp sonunda Troya'yı yıkmışlar.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Ilion'un kuşatıldığı bu on yıllık dönem içinde, saldırganların her birinin ülkesinde gençlerin ayaklanmaları yüzünden birçok felaket olmuş: bunlar kendi kentlerine ve evlerine

dönen savaşçıları hiç de güzel ve hak ettikleri gibi karşılamamış-
e lar; sonuçta ölüm, kıyım ve sürgünler birbirini kovalamış; yurt-
larından bir kez daha uzak kalan bu insanlar, ad değiştirip Akha
yerine Dor adını alıp geri dönmüşler, çünkü o zamanki sürgün-
leri bir araya toplayan Dorieus imiş. Kuşkusuz bunların hepsini
siz Ispartalılar bu noktadan itibaren eksiksiz anlatıyorsunuz.

MEGILLOS: Elbette.

ATİNALI: Başlangıçta yasalar üzerine konuşurken, müzik ve iç-
ki konularına saparak bıraktığımız noktaya sanki tanrının yardı-
mıyla geri geldik; konuşmamız da bize bu fırsatı yaratıyor. Nite-
683 kim söz, doğru yönetildiğini söylediğiniz Isparta'nın ve benzer
yasalarla yönetildiğine göre de Girit'in kuruluşuna gelip dayan-
dı. Böylece, şimdi bazı devlet düzenlerini ve kuruluşlarını tar-
tışırken, sözü dolaştırmaktan şunu kazanmış olduk: çok uzun
bir zaman dilimi içinde kuruluşları birbirini izleyen birinci, iki-
nci ve üçüncü devlet tipini gördük; şimdi de dördüncü devlet ti-
pine, ya da isterseniz, bir zamanlar ortaya çıkmış, bugün de ör-
gütlenmiş bulunan kavme geliyoruz. İyi ya da kötü örgütlenmiş
b olanı, bunlar içinde hâlâ korunanları hangi yasaların koruduğu-
nu; bozulanları hangi yasaların bozduğunu, bunların yerine han-
gileri konursa, kentin mutlu olacağını bütün bunlardan çıkarabi-
liriz. Bak, Megillos, sen de Kleinias, eğer şimdiye değin söyledik-
lerimizde karşı çıkacağınız bir şey yoksa, işte bütün bunları yeni
baştan ele almalıyız.

MEGILLOS: Eğer bir tanrı, yasama konusunu incelemeye ikinci
c kez girişecek olursak, şimdiye kadar söylenenlerden daha kötü-
sünü ve azını dinlemeyeceğimize söz verse, ben kendi hesabıma
yolu uzatabilirim, hatta içinde bulunduğumuz bu gün bile kısa

gelir; her ne kadar bugün tanrı yazdan kışa dönüyorsa da.[5]

ATİNALI: Anlaşılan, bunları incelemek gerekiyor.

MEGİLLOS: Kesinlikle.

ATİNALI: Isparta, Argos ve Messene ile topraklarının tamamıyla atalarınızın elinde olduğu günlere gidelim Megillos, efsanenin
d söylediğine göre, bundan sonra orduyu üçe bölmeyi ve üç kent kurmayı uygun görmüşler: Argos, Messene ve Isparta.

MEGİLLOS: Evet.

ATİNALI: Argos Kralı Temenos, Messene'ninki Kresphontes, Isparta'nınki de Prokles ile Eurysthenes olmuş.

MEGİLLOS: Doğru.

ATİNALI: Hepsi de, biri krallıklarını yıkmaya kalkacak olursa,
e yardıma koşacaklarına yemin etmişler.

MEGİLLOS: Öyle.

ATİNALI: Yoksa başta olanların dışında birtakım kimseler yüzünden mi bir krallık yıkılır ya da bir iktidar yıkılmıştır, Zeus adına? Ya da az önce bu konuya girdiğimizde bunu böyle ortaya koyduk, şimdi de unuttuk mu?

MEGİLLOS: Nasıl olur?

ATİNALI: Demek ki, şimdi buna kesinlik getireceğiz: çünkü, anlaşılan, söz gerçek olaylardan açılınca, aynı konuya geldik, öyle ki boş bir şey üzerinde değil, olmuşbitmiş ve gerçekliği olan bir
684 şey üzerine araştırma yapacağız. Olan şu: üç krallıktan her biri yönetme ve yönetilme konusunda çıkarılan ortak yasalara göre, krallıkla yönetilen ve kente and içerek bağlanmış: kimi, zaman geçtikçe ve kuşaklar değiştikçe yönetimi sertleştirmeyeceğine,

[5] Yaz gündönümü.

kimi de yöneticiler antlaşmalara bağlı kaldıkça, krallıkları yıkmayacaklarına ve başkalarının böyle bir şeye kalkışmasına göz
b yummayacaklarına, haksızlık gören krallara ve halka kralların, halkın da haksızlık gören krallara ve halka yardıma koşacaklarına ant içmişler. Böyle değil mi?

MEGILLOS: Evet, böyle.

ATİNALI: Öyleyse, yasaları ister krallar, ister başkaları çıkarsın, yasal düzene oturmuş bu üç kentin siyasal düzeni bir üstünlüğe sahip değil miydi?

MEGILLOS: Nasıl bir üstünlük?

ATİNALI: Kentlerden biri yürürlükteki yasalara uymadığında yardıma koşan iki kentin olması.

MEGILLOS: Şimdi açık.

c ATİNALI: Çoğu kişi yasa koyuculardan halkın ve kitlenin gönülden kabul edeceği yasalar çıkarmasını bekler, tıpkı beden eğiticilerinden ve hekimlerden bedene haz vererek sağlıklı kılmaları ve iyileştirmeleri beklendiği gibi.

MEGILLOS: Tastamam öyle.

ATİNALI: Büyük bir acı vermeksizin beden güçlü ve sağlıklı kılınabilecekse, bundan memnun olmalı.

MEGILLOS: Elbette.

d ATİNALI: Yasa çıkarmanın kolaylığı açısından o zamankilerin bir de şu üstünlüğü vardı.

MEGILLOS: Ne?

ATİNALI: O günkü yasa koyucular, bugün yasal düzene oturmuş birçok başka kentte olduğu gibi, eşitliğin ancak toprak reformu yapmak ve borçları silmekle sağlanabileceğini düşünerek,

servet dağılımına eşitlik getirmeye kalktıklarında saldırıların en büyüğüne uğramıyorlardı; bunlardan birini değiştirmeye kalkan
e bir yasa koyucuya herkes, "dokunulmaza dokunma"masını söyleyerek karşı çıkar ve toprak reformuyla borçların silinmesini önereni lanetler, sonunda yasa koyucu çaresiz kalır. Ama Dorlarda bu güzelce ve kimseyi öfkelendirmeyecek biçimde yapılıyordu, topraklar tartışma çıkmaksızın dağıtılıyordu, büyük ve eski borçlar da yoktu.

MEGILLOS: Doğru.

ATİNALI: Öyleyse, sevgili dostlar, onların kuruluş ve yasaları nasıl oldu da böyle kötü bir sonuç verdi?

685 MEGILLOS: Ne demek istiyorsun? Onlarda kınadığın şey ne?

ATİNALI: Bu üç kuruluştan iki tanesinin devlet düzeni ve yasalar bakımından kısa sürede yıkıldığını söylemek istiyorum, yalnızca bir tanesi, o da sizin kentiniz süregelmiştir.

MEGILLOS: Neden böyle olduğunu açıklamak kolay değil.

ATİNALI: Tamam, işte, şimdi bunu inceleyip araştırarak ve yasalar üzerinde yaşlıların ağırbaşlı oyunuyla eğlenerek, yola çıkar-
b ken söylediğimiz gibi, yolumuzu kolaylayalım.

MEGILLOS: Peki, dediğin gibi yapalım.

ATİNALI: Yasalar üzerine bu kentleri düzenleyenleri incelemekten başka hangi yasaları incelemek daha iyi olur? Yoksa daha ünlü ve daha büyük kentlerinkini mi inceleyelim?

MEGILLOS: Bunların yerine başkasını bulmak kolay değil.

ATİNALI: O halde, çok açık ki, o zamankiler, tıpkı Ilion'da oturanların Ninos'un sayesinde oluşan Asur gücüne güvenip cüre-
c te kapılarak Troya savaşına yol açtıkları gibi, barbarlardan biri

onlara haksızlık edecek olursa, bu düzenin yalnız Peloponnesos için değil, bütün Yunanistan için yeterli bir destek olacağını düşünüyorlardı. Nitekim, Asur imparatorluğundan arta kalanın bile hâlâ hatırı sayılıyordu: bugün biz Büyük Kral'dan[6] nasıl korkuyorsak, o zamankiler de o örgütlü güçten öyle korkarlardı. Troya'nın ikinci kez ele geçirilmesi Yunanlıları ağır bir suçlama
d altında bıraktı:[7] çünkü Troya onların imparatorluğunun bir parçası idi. Bütün bunlara karşı, Herakles'in çocukları olan kardeş krallarca hazırlanmış, ve üç kente bölünmüş tek bir ordu örgütü vardı: anlaşılan iyi düşünülmüş ve iyi hazırlanmıştı, üstelik de Troya'ya daha önce sefere çıkmış olandan daha üstündü. Her şeyden önce, Heraklesoğullarının elinde Pelopsoğullarınınkinden[8] daha üstün önderler olduğu, sonra da bu ordunun Troya'ya
e gitmiş olandan daha yiğit olduğu düşünülüyordu; çünkü bunlar yenmiş, ötekiler, yani Akhalar Dorlara yenilmişlerdi. Yoksa o çağdakilerin böyle bir düşünceyle düzenlendiğini düşünemez miyiz?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse, birçok çaba ve tehlikede birbirlerine destek
686 oldukları için bu durumun kalıcı olacağına ve uzun bir süre yaşayacağına, kralları kardeş olduğuna göre hep aynı soy tarafında yönetileceklerine inanıyorlardı, ayrıca birçok kehanete, bunların yanı sıra Delphoi'daki Apollon'a danışıyorlardı, değil mi?

MEGILLOS: Niye öyle olmasın ki?

---

6 Pers kralı.

7 Troya'yı ilk ele geçiren Herakles idi. Krş. Hom. Il. V. 640 vd.

8 Agamemnon ve Menelaos.

ATİNALI: Anlaşılan, bu kadar büyük umutlar bağlanan bu düzen, az önce söylediğimiz gibi, sizin memleketiniz olan küçük bir
b parçası dışında o zaman kısa sürede dağıldı, sizinki de bugüne kadar öteki ikisiyle savaşta durdu. Ama o günlerdeki niyet gerçekleşse ve birlik kalsaydı, savaş alanında karşı konmaz bir güç oluşturdu.

MEGILLOS: Hem de nasıl!

ATİNALI: Öyleyse nasıl ve neden yıkıldı? Yoksa böyle büyük bir düzeni hangi talihsizliğin yıktığı konusu araştırılmaya değmez mi?

MEGILLOS: Bunları atlayıp başka birini incelesek, büyük ve gü-
c zel kurumları koruyan ya da tersine bütünüyle yok eden yasalar veya başka siyasal düzenler bulmak biraz güç olur.

ATİNALI: Anlaşılan şans eseri yerinde bir araştırmaya girmiş bulunuyoruz.

MEGILLOS: Kesinlikle.

ATİNALI: Hayret dostum! O halde bütün insanlar gibi şimdi biz de, güzel bir şey görür görmez herhangi bir şekilde bundan
d gereğince yararlanılabilse, ne harika sonuçlar vereceği sanısına istemeden kapılmadık mı? Şimdi belki biz de bu konuda ne doğru ne de aslına uygun düşünüyoruz, herkesin böyle düşündüğü başka her şey konusunda da.

MEGILLOS: Ne demek istiyorsun? Bunu neye ilişkin olarak söylediğini düşünmemiz gerekiyor?

ATİNALI: Azizim, az önce kendi kendime alay ediyordum. Çünkü üzerinde konuştuğumuz bu orduyu incelerken, anladım ki, dediğim gibi, o zamanlar bundan gereğince yararlanılabil-

seydi, Yunanlıların elinde çok üstün ve harika bir güç haline ge-
e lebilirdi.

MEGILLOS: Sen her şeyi büyük bir özenle açıkladın, biz de katıldık, öyle değil mi?

ATİNALI: Belki. Düşünüyorum da, büyük olanakları olan, çok güçlü bir şey gören herkes, "böylesine büyük ve önemli bir şeyi elinde tutan kişi, onu kullanmayı bilse, şaşılacak derecede büyük şeyler başarır ve mutlu olur" diye içinden geçirir.

687 MEGILLOS: Bu da doğru, değil mi? Ya da sen ne diyorsun?

ATİNALI: Herhangi bir şey için böylesine büyük bir övgüde bulunan kişinin, hangi görüş açısından doğru söylediğini düşün. İlkin, şimdi sözünü ettiğimiz şeyi ele alırsak: o günkü yöneticiler orduyu uygun biçimde düzenlemeyi bilselerdi, nasıl başarılı olurlardı? Ya bunu sağlamca düzenleyip sonsuza kadar sürdürselerdi? Böylece kendileri özgür olacak ve istediklerini egemenlik altına alacaklardı, kendileri ve çocukları bütün insan-
b lar, Yunanlılar ve barbarlar arasında canlarının istediğini yapacaklardı. Bu yüzden övgü toplamazlar mıydı?

MEGILLOS: Elbette toplarlardı.

ATİNALI: Acaba büyük bir zenginliği ya da bir ailenin olağanüstü saygınlığını ya da bunun gibi bir şeyi görerek bu aynı şeyleri söyleyen kişi de, bunlarla o ailenin istediği her şeyi ya da büyük bir kısmını ve en önemlilerini elde edeceğini göz önüne alarak mı övgüde bulunur?

MEGILLOS: Herhalde.

c ATİNALI: Bak, temellendirmemizin de gösterdiği gibi, insanlar için ortak olan, şimdi söylediklerimizle de açığa çıkan tek arzu var, değil mi?

MEGILLOS: Hengi arzu?

ATİNALI: Olayların herkesin gönlüne göre olması, hepsi olmuyorsa, hiç değilse insana ilişkin olanların.

MEGILLOS: Çok doğru.

ATİNALI: Böylece hepimiz, çocuk olalım yaşlı olalım, hep böyle bir şey istediğimize göre, ömrümüzün sonuna kadar zorunlu olarak bunu dileriz, değil mi?

MEGILLOS: Elbette.

d ATİNALI: Sevdiklerimizin istedikleri şeye kavuşmasını da dileriz herhalde.

MEGILLOS: Kesinlikle.

ATİNALI: Baba çocuğunu sever.

MEGILLOS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Ama baba, çocuğun birçok dileği için "aman onun istediği gibi olmasın" diye tanrılara yakaracaktır.

MEGILLOS: Çocuk heniz toyken, üzerinde düşünmeden dilekte bulunduğu zaman, değil mi?

ATİNALI: Aynı zamanda, yaşlı ya da çok büyümemiş[9] bir baba

e güzel ve adaletli olanı ayırt edemeden, Theseus'un acınacak biçimde ölen oğlu Hippolytos'a karşı beslediği sevecen duygularla[10] yürekten dilekte bulunduğu zaman da, çocuk güzeli ve doğruyu ayırt ediyorsa, sence babayla çocuk aynı şeyleri mi dile-

---

9 Ya çok genç yaşta baba olmuş biri ya da ikinci çocukluk çağındaki yaşlı baba kastediliyor.

10 Phaidra'nın sözüne kanan Theseus, oğlu Hippolytos'u kendi elleriyle öldürmeye dayanamaz. Poseidon'un ona bağışladığı üç dilekten birini onun ölümü için kullanır.

yecektir?

MEGILLOS: Demek istediğini anlıyorum. Bence şunu söylüyorsun: her şeyin kendi isteğimize göre olmasını dilememeli ve ısrar etmemeli; isteklerimizin daha çok akla uymasını dilemeli; hem kentin hem de her birimizin aklı başında olmayı dilemesi ve buna çabalaması gerekir.

688 ATİNALI: Evet, ayrıca yasa koyan kişi olarak bir devlet adamı da hep buna bakarak yasal düzenleme yapmalıdır; başta söylenenleri hatırlayacak olursak, ben unutmadım, size de hatırlatayım ki, sizin desteklediğiniz düşünceye göre, iyi yasa koyucu her şeyi savaşa bakarak düzenlemeliydi. Bana gelince, ben bunun dört erdemden bir tanesini amaçlayarak yasa koymasını istemek
b anlamına geldiğini, oysa hepsine, özellikle de erdem bütününün başında yer alana bakmak gerektiğini söylüyordum: bu da aşk ve tutkuyla birlikte giden aklı başındalık, us ve yargıdır. Sözümüz gene aynı yere geldi ve şimdi konuşan ben olduğuma göre, isterseniz şaka olsun diye, isterseniz ciddi ciddi gene aynı şeyleri söylüyorum: akıldan yoksun olanın dilekte bulunması tehlikelidir,
c istediklerinin tersi başına gelebilir. Beni ciddiye almak isterseniz alın; çünkü şimdi sizin bu mantığı izleyerek az önce saptadığımız şeyi göreceğinizi umuyorum: yani bu kralların ve tüm tasarının çökmesinin nedeni korkaklık değildi, yöneticilerin ve onlara boyun eğmeleri gereken kimselerin savaş konusundaki bilgisizlikleri değildi, ama bunun dışında kalan her türlü yetersizlik yüzünden, özellikle de insana ilişkin olguların en önemlileri ko-
d nusundaki bilgisizlik yüzünden yıkıldılar. Demek ki, o zaman olanlar böyle olmuştur, şimdi herhalde böyle oluyordur, gelecekte de başka türlü olmayacaktır. Eğer isterseniz tartışmanın gi-

dişine göre ilerleyerek, işte bunu bulmaya ve elimden geldiğince siz dostlarıma göstermeye çalışacağım.

KLEINIAS: Seni sözle övmek çok zor, yabancı; bunu hareketlerimizle yapacağız; çünkü söylediklerini, canı gönülden izleyeceğiz: zaten özgür bir adamın beğenip beğenmediği daha çok böyle anlaşılır.

e MEGILLOS: Çok iyi Kleinias, böyle yapalım.

KLEINIAS: Tanrının izniyle bunlar olacak. Haydi bakalım.

ATİNALI: Tartışmanın gidişine uyarak şöyle diyoruz: o zamanlar bu büyük gücü kara cehalet yıkmıştır, bugün de doğal olarak aynı sonucu vermektedir; o halde, eğer bu böyleyse, yasa koyucu kentlere olabildiğince aklı başındalık aşılamalı, budalalığı da olabildiğince uzaklaştırmalıdır.

KLEINIAS: Bu açık.

689 ATİNALI: Hakçası, en büyük bilgisizlik nedir? Bakın bakalım, şu söylediklerime katılacak mısınız? Ben şöyle bir şey düşünüyorum.

KLEINIAS: Nasıl bir şey?

ATİNALI: İnsanın güzel ya da iyi bulduğu bir şeyi sevmeyip, ondan nefret etmesi, kötü ve haksız bulduğu bir şeyi ise sevmesi ve benimsemesi: işte bu. Doğru sanı ile acı ve haz arasındaki bu uyumsuzluğun en büyük, en koyu bilgisizlik olduğunu söylüyorum, çünkü ruhun büyük bir kısmına yayılır. Nitekim, ruhun acı

b ve hazla ilgili bölümünün kentteki karşılığı halk ile çoğunluktur. Demek ki, ruh bilgilerle, sanılarla ya da akılla, yani doğa gereği temel olan şeylerle çelişkiye düştüğünde, buna "budalalık" diyorum; çoğunluk yöneticilere ve yasalara boyun eğmediği zaman, kentin budalalığı; ruhundaki güzel ilkeler etkili olamıyor, bunun

tam tersi oluyorsa, bireyin budalalığı. İşte, kentte ve yurttaşların
c her birinde en kötü bilgisizlik budur, yoksa elişçilerininki değil;
bilmem, yabancılar, söylediğimi anlıyor musunuz?

KLEINIAS: Anlıyoruz, dostum, dediğine de katılıyoruz.

ATİNALI: Öyleyse, şu sonuca vardığımızı ve şunu saptadığımızı kabul edelim: bu konularda bilgisiz olan yurttaşlara, akıl yürütmede usta, her şeyi beceren, kıvrak zekâları ile her şeyi doğal
d olarak çabucak kavrayan kişiler olsalar bile, hiçbir yetki verilmemeli ve bilgisizlikleri kınanmalı; bunların tam karşıtı olanlara ise, hani şu "yazmayı da yüzmeyi de bilmeseler" dahi, "bilge" denmeli ve aklı başında kişiler oldukları için yetki verilmeli. Nitekim, dostlarım, uyum olmadan bir düşünce kırıntısı bile ortaya çıkabilir mi? Olanaksız, ama uyumların en güzeli ve en önemlisine en büyük bilgelik demek çok doğru olur; akla uygun yaşayan kişi, bu bilgelikten pay almıştır bundan yoksun olan ise, ocağını söndürür ve hiçbir şekilde kentin kurtarıcısı olamaz,
e bunları bilmediği için tam tersi olarak ortaya çıkar. O halde, daha önce de söylediğimiz gibi, bunlar da bu şekilde belirlenmiş olsun.

KLEINIAS: Öyle olsun.

ATİNALI: Kentlerde zorunlu olarak yöneticiler vardır, bir de yönetilenler.

KLEINIAS: Kesin.

690 ATİNALI: Tamam. Büyük devletlerde, küçük devletlerde ve aynı şekilde ailelerde yönetme ve yönetilmeye ilişkin ilkeler nelerdir ve kaç tanedir? Bir tanesi babanın ve annenin yönetmesi değil mi? Ve genel olarak ana-babanın çocuklarını yönetmesi her yerde geçerli bir ilke değil midir?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Bunu "soyluların soylu olmayanları yönetmesi" izler; bundan sonra da üçüncü olarak, "yaşlıların yönetmesi, gençlerin de yönetilmesi" gelir.

KLEINIAS: Öyle.

b ATİNALI: Dördüncü olarak, "efendilerin yönetmesi, kölelerin boyun eğmesi."

KLEINIAS: Bu doğal.

ATİNALI: Beşincisi de, sanırım, "güçlünün zayıfı yönetmesi."

KLEINIAS: Bu söylediğin de, kaçınılmaz bir yönetim.

ATİNALI: Thebaili Pindaros'un bir zamanlar söylediği gibi[11] tüm canlılar dünyasında en yaygın ve doğaya uygun yönetim. Ama herhalde en önemlisi, bilgisizin boyun eğmesini, bilgenin de önderlik edip yönetmesini buyuran altıncı ilke olmalı. Ey bilge-
c ler bilgesi Pindaros, bunun da doğaya aykırı olduğunu pek söyleyemem, tersine yasanın zorla değil, gönülden boyun eğenleri yönetmesi doğaya uygundur.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Tanrının da hoşlandığı ve şansa dayalı yedinci ilkeye gelince, kuraya başvururuz, ve kazananın yönetmesi, kaybedenin de geriye çekilip yönetilmesi en doğrusudur.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

d ATİNALI: Kolayca yasa koymaya savunanlardan birine şaka yollu şöyle diyebiliriz: "Görüyorsun, yasa koyucu, yönetime ilişkin nice ilke var ve bunlar doğal olarak birbirlerine ne denli kar-

[11] *Frag.* 169 Schröder: "Yasa yeryüzünü, insanları ve tanrıları yönetir." Pindaros'un bu fragmentinin yorumu için en önemli metinlerden biri budur.

şıtlar? Nitekim, biz şimdi ayaklanmaların bir nedenini ortaya çıkardık: bunu düzeltmek sana düşüyor. Her şeyden önce, bizimle birlikte şuna bak: Argos ve Messene kralları bunlarla ilgili olarak nasıl ve neden yanılgıya düştükleri için hem kendilerini hem de Yunanlıların o çağdaki şaşırtıcı gücünü yıktılar? Hesiodos'un 'ya-
e rım bütünden daha çoktur' sözünü[12] değerlendirmedikleri için böyle olmadı mı? Bütünü almak zararlı, yarımla yetinmek akıllıca olduğu zaman, ehvenişer olduğu için, yeterli olanı ölçüsüz olandan daha çok bulmuştur."

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Bu bozulmanın önce krallarda mı, yoksa halk arasında mı görüldüğünü düşünüyoruz?

691 KLEINIAS: Herhalde bu, çoğunlukla zevk sefa içinde gösterişli bir yaşam süren kralların bir illeti.

ATİNALI: O halde, geçerli yasaların üstüne çıkma illetine ilk olarak o zamanki kralların kapıldığı açık değil mi? Söz vererek ve ant içerek onayladıkları şeye kendi aralarında bağlı kalmadılar tersine, dediğimiz gibi, bilgelik gibi görünse de, aslında koyu bilgisizlik olan uyumsuzluk bunların hepsini bir hata ve acı bir anlaşmazlık yüzünden yok etti, değil mi?

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

b ATİNALI: Peki. O çağda yasa koyucunun yasalarını çıkarırken bu illetin ortaya çıkmasına karşı hangi önlemleri alması gerekiyordu? Tanrılar aşkına, bugün bunu anlamak hiç de marifet değil, söylemesi de kolay; ama o zaman önceden görülebilseydi, bunu gören bizden daha bilge olmaz mıydı?

---

[12] *Erga*, m. 10.

MEGILLOS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Megillos, ülkenizde olup bitenlere bakıp, o günlerde ne yapılması gerektiğini bugün anlamak, anlayınca da söylemek kolay.

MEGILLOS: Daha açık söyle şunu.

ATİNALI: En açığı şöyle olsa gerek.

MEGILLOS: Nasıl?

c ATİNALI: Ölçü bir yana bırakılıp, küçük gemiye büyük yelken, ufak tefek bedene fazla yiyecek ve kaldıramayacak adama büyük yetki verilirse, hepsi altüst olur: biri ölçüyü aştığı için hastalanır, öteki de aşırılıktan kaynaklanan adaletsizliğe sürüklenir. Şimdi buna ne diyeceğiz? Acaba şunu mu? Sevgili dostlarım, genç ve sorumsuz olduğu halde, insanlar arasında en büyük yetkiyi kaldırabilecek güçte ölümlü bir ruh yoktur; zihnini en büyük illet
d olan kara cehaletle dolduracak da, en yakın dostları ondan nefret etmeyecek, olmaz böyle şey. Böyle olunca da kısa zamanda sağduyusunu yitirir ve bütün gücü yok olur. Demek ki, ölçüyü bilip bu illeti engellemek büyük yasa koyuculara vergidir. O günlerde olup biteni yaklaşık tahmin etmek olanaklı; ama öyle anlaşılıyor ki...

MEGILLOS: Ne?

ATİNALI: Geleceği gören bir tanrı sizin için kaygılanmış ve kral
e sayısını ikiye çıkarıp[13] gücü dengelenmiş. Bundan sonra, içinde tanrısal bir güç bulunan bir insan,[14] yönetiminizin hâlâ oturma-

[13] Ilk Isparta kralları olan Prokles ile Eurysthenes, Aristodemos'un ikiz oğullarıydı.

[14] Isparta'da *gerousia*'yı kuran Lykurgos.

mış olduğunu görüp, yirmisekiz yaşlıya en önemli konularda eşit
692 oy hakkı tanıyarak yaşlıların akıl gücünü kral soyunun kibirli gücüyle birleştirdi. Üçüncü kurtarıcınız ise,[15] yönetimi hâlâ gösterişli ve başıbozuk bulup buraya yakın bir yöntemle seçilen ephorlara[16] yönetime dizgin vururcasına yetki verdi. Bu nedenle gerekli ögeleri kazanıp dengelenen krallığınız, kendini kurtardığı gibi, başkalarının da kurtuluş nedeni oldu. Nitekim, Temenos'-
b un, Kresphontes'in ve o günkü yasa koyucuların elinde Aristodemos'un payı bile varlığını sürdüremezdi –çünkü yasama konusunda yeterince deneyimli değillerdi; yoksa tiranlığa dönüşebilecek iktidarı ele geçirmiş genç bir insanı yemin ettirerek dizginleyebileceklerini herhalde düşünmezlerdi–, ama şimdi, kalıcı iktidarın o günlerde ve bugün nasıl olması gerektiğini tanrı gösterdi.
c Az önce söylediğim gibi, bunları şimdi anlamak marifet değil – çünkü elimizdeki bir örnekten bunu görmek hiç de zor değil–, ama o zamanlar biri çıkıp bunları önceden düşünseydi, iktidarı ölçü içinde tutmayı ve üçünü birleştirmeyi becerebilseydi, o zaman bu güzel tasarı süregelir ve ne Persler ne de başkaları bizi beş para etmez diye küçümseyip Yunanistan'a karşı sefere çıkmazdı.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

d ATİNALI: Ama utanç verici biçimde onları püskürttüler, Kleinias. Utanç verici demem, o zamankiler karada ve denizde güzel

---

[15] "Üçüncü kurtarıcı," şölenlerde kurtarıcı Zeus'a üçüncü sunuyu sunma geleneğine ilişkin bir deyimdir. Platon olasılıkla VIII. yüzyıl Isparta Kralı Theopompos'u kastetmektedir.

[16] Bir yıllığına seçilen beş ephor, geniş yürütme ve adli güce sahip olmaktan başka, krallar üzerinde de sıkı bir denetim uygulardı.

zaferler kazanmadıkları için değil; aslında utanç verici dediğim şey şu: her şeyden önce bu üç kentten yalnızca biri Yunanistan için çarpıştı; öteki ikisi o kadar kötü bozulmuşlardı ki, biri[17] var gücüyle Isparta ile savaşarak onun savunmaya katılmasını bile en-
e gelledi; öteki de, yani Argos, toprakların bölüştürüldüğü çağda çok üstün durumda olduğu halde, düşmanı püskürtmeye çağrıldığında, ne kulak astı ne de yardıma geldi. Bu savaşla ilgili olarak pek çok şey söylenerek o günlerde yaşanan yakışıksız olaylar yüzünden Yunanistan suçlanabilir; hatta Yunanistan'ın kendini savunmadığı söylense yeridir; Atinalılarla Ispartalıların ortak ka-
693 rarıyla kapıya kapanmış kölelik tehlikesi savuşturulmasaydı, tıpkı Perslerin egemen olduğu halkların bugün birbirinden koparılmış ve rastgele bir araya getirilmiş olarak dağınık oturdukları gibi, şimdi Yunan halkı kendi içinde birbirine karışmış olacaktı. Yunanlıların arasına barbarlar barbarların arasına da Yunanlılar karışacaktı. İşte, Kleinias ve sen Megillos, bunların nedenlerini ararken yapılanın dışında başka ne yapmak gerekiyordu, bunu bulmak amacıyla o günlerde ve bugün devlet adamı denen kişiler-
b le yasa koyuculara çatıyoruz; örneğin, şimdi dedik ki, kentin özgür, sağduyunceli ve uyumlu olması gerektiğini, yasa koyucunun da bunu amaçlayarak yasa çıkarması gerektiğini düşünerek, büyük ve denetimsiz yetkiler verilmemelidir. Şimdiye dek durmadan birtakım şeyler öne sürüp yasa koyucunun bunlara bakarak yasa çıkarması gerektiğini söylerken, bu öne sürdüğümüz şeylerin
c her seferinde aynı olmamasına şaşmayalım; ama ölçülü ya da aklı başında ya da uyumlu olmayı amaçlamak gerekir dediğimiz

[17] Messene: 10 464 yılında Isparta'ya karşı ikinci kez ayaklanmıştı.

zaman, başka başka amaçların değil, aynı amacın söz konusu olduğunu düşünmeliyiz, ve böyle daha pek çok sözcük çıkarsa, kafamız karışmasın.

KLEINIAS: Böyle yapmaya çalışıp konumuza dönelim. Şimdi sen uyum, aklı başındalık ve özgürlük üzerine, yani yasa koyucunun gözetmesi gerekir diye söylediğin her ne ise, onun üzerine
d konuş.

ATİNALI: Dinle öyleyse. Devlet düzenlerinin iki ana biçimi vardır: bütün öteki biçimlerin bundan çıktığı söylense, doğru olur; birine monarşi, ötekine demokrasi adını verebiliriz; monarşi Perslerde, demokrasi de bizde en uç noktasına varmıştır; ötekilerin hemen hepsi, dediğim gibi, bu ikisinin çeşitlemeleridir. O halde, özgürlük ve uyum sağ görüşle birleşecekse, her iki
e yönetim biçiminden de bazı şeyler almalıdır; bunlardan yoksun olan bir devletin hiçbir zaman doğru düzgün yönetilemeyeceği söylendiği zaman, anlatılmak istenen de budur.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Biri monarşiye, öteki de özgürlüğe gereğinden çok öncelik tanıdığından, ikisi de doğru ölçüyü tutturamadı; ama sizin Isparta ve Girit yönetimi daha başarılı oldu; eskiden Atinalılar ve Persler için de böyleydi, ama bugün hiç değil. Bunun ne-
694 denlerini inceleyelim mi, ne dersiniz?

KLEINIAS: Ele aldığımız konuyu sonuçlandıracaksak, elbette.

ATİNALI: Dinleyin öyleyse. Persler Kyros[18] zamanında kölelikle özgürlük arasındaki dengeyi daha çok korudukları zaman, il-

[18] Büyük Kyros: Akhaimenidler hanedanından Kambyses ile Mandane'nin oğlu ve Pers İmparatorluğu'nun kurucusu (İÖ 559-529).

kin özgür oldular sonra da başka birçok halkın efendisi. Çünkü yöneticiler yönetilenlere özgürlük tanıdıkları ve eşitlik sağladıkları için, askerler komutanlarını daha çok seviyor, tehlikelerde
b kendilerini feda ediyorlardı. Ayrıca onların içinde aklı başında ve öneri getirebilecek biri çıkarsa, kral çekemez biri olmadığından, serbestçe konuşmasına izin vererek ve bir konuda öneri getirebilenlere değer vererek düşünme olanağını ortakça herkese açık tutuyordu; işte o zamanlar özgürlük, uyum ve görüş alışverişi sayesinde her bakımdan geliştiler.

KLEINIAS: Herhalde bu anlattıkların böyle oldu.

c ATİNALI: Öyleyse nasıl oldu da, Kambyses zamanında çöktüler, Dareios zamanında da yeniden toparlandılar? İster misiniz, bunu bilicilik yapar gibi tahminle bulalım?

KLEINIAS: Bu, bizim ele aldığımız konuyu iyice araştırmaya götürecek.

ATİNALI: Kyros hakkında şimdi tahminim şu: başka özelliklerinin yanında, iyi bir komutan ve yurdunu seven bir kraldı, ama hiç de iyi eğitim görmemiş, ev yönetimine de hiç önem vermemişti.

KLEINIAS: Böyle bir şeyi nasıl söyleriz?

d ATİNALI: Herhalde gençliğinden beri ömrü boyunca seferler yaptı, çocuklarının eğitimini de kadınlara bıraktı. Bu kadınlar onları çocukluk çağından itibaren bolluk içinde mutluymuşlar ve bunlar yeterliymiş gibi yetiştirdiler. Yeterince mutlular diye, hiç kimsenin hiçbir konuda onlara karşı çıkmasına izin vermeyerek ve onlar bir şey yapınca ya da söyleyince herkesi övmeye zorlayarak, işte böyle insanlar yetiştirdiler.

KLEINIAS: Sözünü ettiğin yetiştirme biçimi güzel görünüyor.

e ATİNALI: Erkekler savaşlarla ve sonu gelmez tehlikelerle boğuştukları için, onların yokluğunda, yeni zengin saray kadınlarının kadınca yetiştirmesi.

KLEINIAS: Anlaşılıyor.

ATİNALI: Babaları onlar için sürü sürü hayvan, insan ve daha
695 pek çok şey ele geçiriyordu, ama bunları teslim edeceği çocuklarına geleneksel Pers eğitiminin verilmediğini bilmiyordu: Persler sert toprağın çocukları ve çoban oldukları için, eğitimleri katıydı, açıklıkta yaşayabilen uykusuzluğa dayanabilen, gerektiğinde savaşabilen güçlü çobanlar yetiştiriliyordu; kadınların ve hadımların, oğullarını şu sözünü ettiğimiz bolluktan bozulmuş Med eği-
b timi ile yetiştirdiklerini fark etmedi, böylece çocukları başıboş bir eğitimle yetişerek beklendiği gibi oldular. Kyros öldükten sonra, sefahat ve başıboşluk içindeki çocukları[19] başa geçince, önce biri bir eşitinin olmasına katlanamayarak ötekini öldürdü, sonra da içki ve taşkınlıktan sapıtıp krallığını Medlere, Kambyses'in budalalığını küçümseyen, o zamanki adıyla "hadım"a[20] kaptırdı.

c KLEINIAS: Böyle anlatılıyor, herhalde böyle de oldu.

ATİNALI: Yönetimin yeniden Perslere geçmesi, Dareios ve Yediler eliyle olmuştur.

KLEINIAS: Öyle.

---

[19] Büyük Kyros'un oğlu Kambyses (krallığı: İÖ 530-522) kardeşi Smerdis'i öldürür.

[20] Kendini Kambyses'in kardeşi Smerdis diye tanıtan büyücü Gomatas, Herodotos'ta "Düzme Smerdis" olarak anılır (III. 61 vd.). İÖ 522'de Pers kralı ilan edildiği öne sürülmüştür, oysa daha önce Kambyses'in buyruğu ile Pers soylularınca öldürüldüğü sanılmaktadır.

ATİNALI: Öyleyse, bundan sonra ne anlatıyorlar, ona bakalım. Nitekim, Dareios bir kral oğlu değildi ve el üstünde yetiştirilmemişti; Yedilerin içinden biri olarak yönetimi ele geçirince, imparatorluğu yedi parçaya böldü –bugün de bunun silik izleri vardır–, yasalar çıkararak ve herkese belli bir eşitlik sağlayarak yönetmeyi uygun buldu; Kyros'un Perslere söz verdiği vergi sistemini yasaya bağladı bütün Perslere dostluk ve birlik getirdi, para ve armağanlarla Pers halkını kendi yanına çekti; bu nedenle ordu ona canla başla çabalayıp Kyros'a bıraktığından daha az olmayan topraklar kazandırdı. Dareios'tan sonra gene saray eğitimiyle el üstünde yetiştirilen Kserkses kral oldu. Çok haklı olarak, "Dareios," diyebiliriz, "Kyros'un hatasından ders almamışsın, Kserkses'i, Kyros'un Kambyses'i yetiştirdiği gibi aynı gelenek içinde yetiştirdin." İşte Kserkses de aynı eğitimin ürünü olduğu için, Kambyses'in başına gelenlere yakın şeyler yaşadı: o günden sonra da Perslerde hemen hemen hiçbir kral adını taşımaktan öte "büyük" olmadı.[21] Şunu da ekleyeyim, suçlu kader değildir, büyük zenginlerin ve tiranların çocuklarının sürdüğü kötü yaşamdır; çünkü böyle bir eğitimden geçtikten sonra, erdemiyle kendini gösterebilecek bir çocuk, adam ya da yaşlı yoktur. İşte diyoruz ki, yasa koyucu bugün bizim için de bunları göz önüne almalıdır. Sizin kentinize şu hakkı teslim etmek gerekir, Ispartalılar: başlangıçta tanrısal bir insanın bir tanrıdan esinlenerek size buyurduklarını saymazsak, yoksul ya da zengin hiçbir soya, ne özel kişilere ne krallara, bir ayrıcalık da tanımıyorsunuz, özel bir eğitim de. Nitekim, bir devlette mademki hızlı koştuğu, güzel ya

[21] Yunanlılar Pers krallarına "Büyük Kral" derlerdi.

da güçlü olduğu için birine makam verilmiyor, erdemsiz olduğu halde sırf zengin olan birine de verilmemeli, hatta erdemli olsa, ama içinde ölçülülük yoksa, gene aynı.

MEGILLOS: Bunu nasıl söylersin, yabancı?

ATİNALI: Yiğitlik erdemin bir parçasıdır, değil mi?

MEGILLOS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse, söylediğimi dinledikten sonra kendin karar ver bakalım: çok yiğit, ama ölçülü değil, kendini tutamayan birinin evinde yaşamasını ya da komşun olmasını kabul eder miydin?

c MEGILLOS: Tanrı korusun!

ATİNALI: Peki, ya sanatında becerikli, ama adaletsiz bir elişçisini?

MEGILLOS: Hiçbir zaman.

ATİNALI: Ama adalet ölçü olmadan ortaya çıkamaz.

MEGILLOS: Nasıl çıksın?

ATİNALI: Az önce bilge diye tanımladığımız, hazlarla acıları doğru akılla uyum içinde tutan kişi de (ölçü olmadan) çıkmaz.

MEGILLOS: Doğru.

ATİNALI: Ayrıca, devletlerdeki makamlarla ilgili olarak, her bir
d durumda hangileri doğru oluyor, hangileri olmuyor, buna bakalım.

MEGILLOS: Neymiş bu?

ATİNALI: Bir insanda öteki erdemlerin hiçbiri olmadan tek başına ölçülülük, hakçası değerli midir, değersiz midir?

MEGILLOS: Bilmem ki ne diyeyim?

ATİNALI: Gerektiği gibi yanıtladın; çünkü soruma ne tür yanıt

verecek olsan, yanlış olacaktı.

MEGILLOS: Öyleyse, doğru yanıtladım.

ATİNALI: Evet. Onurlandırma ve onurlandırmama konusunu tamamlayan ek üzerinde konuşmaya değmez, hiçbir şey söylememek daha iyi olur.

MEGILLOS: Galiba ölçülülükten söz ediyorsun.

ATİNALI: Evet. Ama ötekilerin içinde bu eklemeyle birlikte bize en çok yararı dokunanın en başta, kinci sıradakinin de ilkini olarak onurlandırılması en doğrusudur; böylece her şey bu düzenle birbiri ardından onurlandırıldığında doğru olur.

MEGILLOS: Evet, bu böyle.

ATİNALI: Peki. Bu onurları dağıtmak yasa koyucunun işi değil midir?

MEGILLOS: Kesinlikle.

ATİNALI: Her işte en küçük ayrıntısına kadar bunların hepsini dağıtma işini ona bırakalım, ister misin? Ama biz de, yasalarla biraz ilgili olduğumuza göre, üçlü bir ayrım yapmaya, en büyüklerini, ikincileri ve üçüncüleri saptamaya çalışalım mı?

MEGILLOS: Elbette.

ATİNALI: Biz diyoruz ki, bir devlet kalıcı ve insanlık ölçüleri içinde mutlu olacaksa, onur ve cezaların doğru dağıtılması gerekir. Ölçülü olmayı da kapsamak koşuluyla, ruhsal iyileri en onurlu ve birinci sıraya koymak doğru olur; ikinci sırada beden güzelliği ve sağlık, üçüncü olarak da servet ve parayla ilgili dediğimiz şeyler gelmelidir; bir yasa koyucu ya da kent bunların dışına çıkar da, serveti onurlandırır ya da onur bakımından alttakilerden birini üste çıkarırsa, bu ne dinsel açıdan ne de siyasal açı-

dan doğru bir iş olur. Bunu kabul ediyor muyuz, etmiyor muyuz?

MEGILLOS: Elbette, kesinlikle kabul ediyoruz.

ATİNALI: Perslerin devlet düzenini incelememiz uzun uzadıya konuşmamıza neden oldu; durumlarının gitgide bozulduğunu görüyoruz; bunun nedeni de, halkın özgürlüğünü fazlasıyla kısıtlayarak ve gereğinden çok baskı uygulayarak devlette uyum ve
d birliği yok etmiş olmalarıdır. Bunlar yok olunca, yöneticilerin kararları yönetilenlerle halkın değil, kendi yönetimleri yararına işledi; kendileri için küçücük de olsa bir şey daha ele geçirmeyi istedikçe, kentleri ateşe verip yerle bir ettiler, dost kavimleri ortadan kaldırdılar, düşmanca ve acımasızca nefret edip nefret uyandırdılar. Halkların onlar için savaşa katılması gerektiği zaman, aralarında hiçbir birlik olmadığı için, canla başla tehlikeye
e girip savaşacak kişi bulamadılar, ellerinde sayılamayacak kadar insan olduğu halde, hiçbiri savaşta işe yaramıyordu, sanki adama gereksinimleri varmış gibi, parayla adam tutup paralı ve yabancı askerler eliyle kurtulacaklarını düşündüler. Üstelik, devlet-
698 te değerli ve güzel denen şeylerin altın ve gümüş karşısında boş şeyler olduğunu hareketleriyle belli ederek aptallık ettiler.

MEGILLOS: Kesinlikle bu böyle.

ATİNALI: Öyleyse, Persler hakkında, son olarak, bugün de kölelik ve baskı yüzünden doğru yönetilmediklerini söyleyelim.

MEGILLOS: Oldu.

ATİNALI: Bundan sonra, Attike'nin yönetim biçimi hakkında aynı şekilde bir inceleme yapmamız ve her türlü denetimden
b uzak, tam bir özgürlüğün, başkalarının ılımlı yönetiminden çok daha kötü olduğunu göstermemiz gerekiyor: nitekim, Perslerin

Yunanlılara, belki de Avrupa'da yaşayan hemen herkese saldırdığı dönemde, eskilerden kalma bir devlet düzenimiz ve dört sermaye sınıfına dayalı birtakım devlet görevleri vardı; bir utanma duygusu egemendi bu da o zamanki yasalara isteyerek boyun eğmemizi sağlıyordu. Ayrıca, karadan ve denizden üzerimize gelen ordunun büyüklüğü içimize umutsuz bir korku salarak, yöneti-
c cilere ve yasalara daha çok bağlanmamızı sağladı, işte bütün bu nedenlerle birbirimize sımsıkı sarıldık. Salamis savaşından yaklaşık on yıl önce, Pers ordusuyla Datis geldi: Dareios onu Atinalılarla Eretrialıları köle yapıp getirsin diye göndermişti; başaramazsa, ölüm fermanını imzalamış olacaktı. Datis bütün gücüyle,
d binlerce askerle Eretrialıları yıldırım gibi ezdi geçti, bizim kente de insanın içini donduran bir haber yollayarak, hiçbir Eretrialının elinden kurtulmadığını bildirdi: nitekim, Datis'in askerleri el ele tutuşup bütün Eretria'yı ağ gibi kuşatmışlardı. Doğru ya da yanlış, bu haber ulaştığı yerde bütün Yunanlıları, özellikle de Atinalıları korku içinde bıraktı. Her yana adam saldılar, ama Is-
e partalılardan başka kimse yardıma gelmedi; onlar da, eğer başka bir engel çıkmadıysa –çünkü böyle bir şey duymadık– o sırada Messene ile savaştıklarından, Marathon savaşından bir gün sonra geldiler. Bundan sonra, büyük hazırlıklar yapıldığına ilişkin haberlerin arkası kesilmedi ve kralın sonu gelmez tehditleri ortalıkta dolaştı durdu. Ardından Dareios'un öldüğünü, genç ve ateşli oğlunun tahta çıktığını ve seferden vazgeçmeye hiç de ni-
699 yetli olmadığını duydular. Atinalılar bütün bu hazırlıkların Marathon'da olanlar yüzünden kendilerine karşı yapıldığını düşünüyorlardı; Athos dağına bir tünel açıldığını, Çanakkale boğazına gemilerle köprü kurulduğunu ve gemilerin sayısını duyduk-

ça, artık ne karada ne de denizde kurtuluş olmadığına iyice inandılar: çünkü onlara yardım edecek kimse yoktu –Persler ilk gediklerinde ve Eretria'yı yakıp yıktıklarında da hiç kimsenin yardıma koşmadığını, birlikte savaşmayı göze almadığını hatırlı-
b yorlardı; karada gene aynı şeyin olmasından korkuyorlardı–, denizde de binlerce, hatta daha fazla gemi saldıracağına göre, gene hiçbir kurtuluş göremiyorlardı. Daha önce olanlara bakıp, zayıf ve umutsuz bir tek kurtuluş yolu kalıyordu: o zaman da dövüşerek zafer kazanmak olanaksız görünmüştü; içlerinde yeşeren bu umutla kurtuluşu yalnız kendilerinde ve tanrılarda buldular. Bü-
c tün bunlar onlarda bir dayanışma oluşturdu; bunda o günlerin ve eski yasaların yarattığı korkunun da payı vardı: eski yasalara boyun eğe eğe içlerine yerleşmiş olan bu korkuya daha önceki konuşmalarımızda sık sık "ar duygusu" adını vermiştik, ve demiştik ki, erdemli olmak isteyenler bu duyguya boyun eğmelidir, korkak ise bu duygudan uzaktır ve bu anlamda korkusuzdur; o zaman öteki korkuyu duymasalardı, birleşip kendilerini koruyamazlardı; o zaman yaptıkları gibi, tapınakları, mezarları, yurtlarını, ailelerini ve dostlarını da koruyamazlardı, tersine o
d günkü koşullarda her birimiz küçük gruplar halinde oraya buraya dağılır, eriyip giderdik.

MEGILLOS: Hem senden, hem de yurdundan beklendiği gibi, çok doğru konuştun, yabancı.

ATİNALI: Evet Megillos, nitekim, atalarının duygularına ortak olduğuna göre, o zaman olup bitenleri sana anlatmak doğru oluyor. Aslında, Kleinias ile birlikte bak bakalım, yasama konusuna uygun şeyler söylüyor muyuz? Çünkü laf olsun diye konuşmuyorum, üzerinde konuştuğumuz konuyu açmaya çalışıyorum.

e Çünkü görüyorsunuz, nasıl olduysa, Perslerle aynı şey başımıza geldi: onlar halkı tam anlamıyla köle yaptılar, biz ise tersine kitleleri tam bir başıboşluğa ittik, bundan sonra neyi nasıl söyleyeceğimiz açısından şimdiye değin yaptığımız konuşmalar her nasılsa yerine oturdu.

700 MEGILLOS: Güzel söyledin; ama şimdi söylediğini bize daha açık anlatmaya çalış.

ATİNALI: Peki. Eski yasalarda halkımız bazı şeylere egemen değildi, tersine bir şekilde yasalara isteyerek boyun eğiyordu.

MEGILLOS: Hangi yasalardan söz ediyorsun?

ATİNALI: Aşırı özgür bir yaşamın gelişmesini başından beri izleyebilmemiz için, her şeyden önce o zamanki müzik yasalarından. Çünkü eskiden müzik kendine özgü tür ve figürlerine göre
b ayrılmıştı: bir şarkı türü tanrılara yakarı idi ve bunların adı *Hymnos* (ilahi) idi; bunun karşıtı olan bir şarkı türü vardı –bunlara *Threnos* (ağıt) demek gerekiyor–, bir başkası *Paian* (zafer türküsü), bir başkası da, sanırım Dionysos'un doğumunu anlatan *Dithyrambos* idi. Bir de şu *Nomos*[22] denilen tür vardı: kithara
eşliğinde söylenirdi. Bunlar bir kez saptandıktan sonra, bir ezgi
c türü öbüründe kullanılmazdı. Bunları bilecek, bildikten sonra da değerlendirecek ve buna uymayanı cezalandıracak yetke, bugünkü gibi ne ıslık olurdu, ne de kalabalığın çirkin bağırmaları; beğeni gösteren de alkış olmazdı; tersine terbiye almış kimselerin sessizce dinlemeleri uygundu, çocuklarla lalaları ve kalabalık kitle sopayla düzen içinde tutuluyordu. Kalabalık yurttaşlar bu

[22] Yunancada *Nomos* "yasa" anlamına geldiği gibi bir müzik türünün de adıdır.

d düzen içinde yönetilmeyi kabul ediyor, kararını gürültü patırtıyla belirtmeye kalkışmıyordu. Bundan sonra zaman geçtikçe, yaradılıştan yetenekli ama müziğin doğru kuralını bilmeyen, sanattan uzak ve kural tanımayan ozanlar çıktı, çılgın gibi, gereğinden fazla zevk düşkünü olduklarından, ağıdı ilahiye, *Paian*'ı *Dithyrambos*'a karıştırdılar, flüte giden şarkıyı kitharaya uyguladılar,
e hepsini bir araya getirip müzikteki akılsızlıkları yüzünden yanılıp müzikte doğruluğun söz konusu olmadığını, en doğru kuralın, ister iyi ister kötü olsun, hoşlanan birinin aldığı zevke göre karar vermek olduğunu ileri sürdüler. Böyle eserler verip böyle sözler söyleyerek, müzik alanındaki kural tanımazlığı ve yapabilirlermiş gibi karar verme cüretini halka aşıladılar. Böylece, seyir-
701 ci sanatta güzel olanla olmayanı anlarmış gibi, tiyatrolar sessizlik içindeyken gürültüye boğuldu ve bu sanattaki yönetimde "aristokrasi" yerini "seyirci egemenliği"ne (theatrokratia) bıraktı. Eğer özgür insanların demokrasisi bununla kalsaydı sonuç bu kadar kötü olmazdı. Ama şimdi bizde müziğin ardından herkesin her şeyi bildiği sanısı ve kural tanımazlığı aldı yürüdü, sonra da başıbozukluk geldi. Çünkü her şeyi biliyoruz diye küstahlaş-
b tılar, bu da arsızlığı doğurdu. Daha iyi olanın kanısına küstahlık yüzünden saygı göstermemek, aşırı başıboşluktan ortaya çıkan zararlı arsızlık, işte budur.

MEGILLOS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Bu başıboşluktan sonra yöneticilere boyun eğmeye karşı isteksizlik doğacaktır, bundan sonra ana-babanın ve büyüklerin baskısını ve uyarılarını dinlemeyecek, sonuna doğru yasalara bağımlı olmamaya çabalayacak en sonunda da edilen ye-
c minlere, verilen sözlere ve tanrılara hiç aldırmayacak, Titanların

o anlatılan eski karakterini taklit edip ortaya koyarak, yeniden o duruma gelecek ve başından felaket eksik olmadan acı bir yaşam sürecektir. Bunları niye söyledik? Bence konuşmamı her seferinde at gibi dizginlemem gerekiyor, ve kendimi konuşmaya kaptır-
d madan dilimi tutup, atasözündeki gibi eşekten düşmemeye bakmalıyım. Ama imdi az önce söylediğim şeye döneyim: bunları söylememdeki amaç nedir?

MEGILLOS: Güzel.

ATİNALI: Bunlar şunun için söylendi.

MEGILLOS: Ne için?

ATİNALI: Dediydik ki, yasa koyucu üç şeyi, yani yasalarını yaptığı kentin nasıl özgür, uyumlu ve aklı başında olacağını göz önüne alarak yasa çıkarmalıdır. Öyle değil mi?

MEGILLOS: Kesinlikle.

e ATİNALI: Demek ki, bu amaçla biri en baskıcı, öteki de en özgürlükçü iki yönetim biçimini seçip, bunlardan hangisinin doğru yönetim olduğunu araştırıyoruz. Bunların her ikisinde de, birinde baskı yönetimine, ötekinde ise özgür bırakmaya ilişkin olarak belli bir ölçü olduğunda, gördük ki, bunlarda büyük bir kalkınma gerçekleşiyor, ama kölelik ve karşıtı olan özgürlük aşırılığa kaçınca, bu her ikisine de yaramıyor.

702 MEGILLOS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Dor ordusunun yerleşmesini, Dardanos'un dağ eteklerine yerleşmesini, deniz kıyısındaki yerleşmeleri, tufandan kurtulan ilk insanları hep bu amaçla inceledik, müzik ve içki üzerine konuşmalarımızı ve ondan öncekileri gene bunun için yaptık. Nitekim, bütün bunları, bir devletin en iyi nasıl yönetileceğini, özel olarak da bireyin kendi yaşamını en iyi nasıl sürdü-

b receğini görmek için söyledik. Yararlı bir iş yapıp yapmadığımız konusunda kendimizi nasıl sınayabiliriz, Megillos ve Kleinias?

KLEINIAS: Sanırım, ben bir yol buldum, yabancı. Galiba yaptığımız bütün bu konuşmalarda şans yüzüme güldü: çünkü şimdi bunlara gereksinmem vardı ve Megillos ile birlikte tam zamanın-
c da karşıma çıktınız. Başımdaki işi sizden saklamayacağım, tersine bunu uğurlu bir işaret sayıyorum. Nitekim, Girit'in büyük bir bölümü bir yerleşme kurma hazırlığı içinde ve bu işle ilgilenmeyi Knossoslulara bırakıyorlar, Knossos kenti de bunu bana ve dokuz arkadaşıma yükledi; aynı zamanda buradaki yasalardan beğendiklerimizi almamızı, varsa dışarıdan da, daha üstün olmak koşuluyla, yabancı olmalarına bakmadan yararlanmamızı bu-
d yurdular. Böylece, şimdi bana da size de yarayacak bu iyiliği yapalım; söylediklerimizden bir seçme yaparak baştan kuruyormuşçasına kuramsal olarak bir devlet kuralım. Bu şekilde hem biz araştırdığımız şey üzerinde incelememizi sürdüreceğiz, hem de kurulacak olan kent için belki bundan yararlanacağım.

ATİNALI: Savaş ilan etmiyorsun, Kleinias. Megillos'a ters düşmüyorsa, benden yana her şeyi olabildiğince hizmetinde sayabilirsin.

KLEINIAS: Sağ olasın.

MEGILLOS: Benden yana da öyle.

e KLEINIAS: Çok güzel. Öyleyse, ilkin kuramsal olarak devleti kurmaya girişelim.

IV. KİTAP

704 ATİNALI: Haydi bakalım, kuracağımız devleti nasıl tasarlamalıyız? Dediğim adı değil; şimdi adının ne olduğunu ya da ileride ona ne ad vermek gerektiğini sormuyorum –çünkü belki kuruluş söylentisi ya da yeri, bir ırmak, bir pınar ya da o yerin tanrıla-
b rı yeni kurulan kente adını verecektir–, onunla ilgili olarak asıl sormak istediğim, yerleşmenin deniz kıyısında mı, yoksa içerlerde mi olacağı.

KLEINIAS: Sözünü ettiğimiz kent denizden aşağı yukarı seksen stad[1] uzaklıkta, yabancı.

ATİNALI: Peki, denize bakan yanda limanlar var mı, yoksa hiç yok mu?

KLEINIAS: Bu kısımda olabilecek en güzel limanlar var, yabancı.

c ATİNALI: Yapma yahu, ne diyorsun! Peki, ya toprağı nasıl? Her şey yetişiyor mu, yoksa bazı eksikleri var mı?

KLEINIAS: Hemen hiçbir eksiği yok.

ATİNALI: Yakınlarında komşu bir kent olacak mı?

KLEINIAS: Hayır, zaten bu yüzden burada kuruluyor; eskilerde buradan bir göç olmuş, bu bölge kim bilir ne zamandır boş duruyor.

ATİNALI: Peki, ya ovalar, dağlar ve ormanlar? Bunların her biri ne durumda?

KLEINIAS: Bütünüyle Girit'in öbür kısmına benziyor.

---

[1] Yaklaşık 15 km.

d ATİNALI: Yani düzlük değil, engebeli diyorsun.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: O halde erdemli olması olanaksız olmasa gerek. Çünkü deniz kıyısında bulunsaydı, güzel limanları olsaydı ve bir tek olmayıp birçok eksikleri çıksaydı, yapısı böyle olduğuna göre, çeşit çeşit kötü alışkanlıklar edinmemek için, onu kurtaracak büyük bir adama, tanrı kadar güçlü birtakım yasa koyuculara gereksinimi olurdu; oysa şimdi bu seksen stad uzaklık onun yararına. Gene de gereğinden fazla denize yakın, üstelik çok güzel
705 limanları olduğunu söylüyorsun, ama bununla yetinmeliyiz. Nitekim, denizin kente yakın olması gündelik yaşam için hoştur, ama aslında tuzlu ve acı bir yakınlık bu;[2] çünkü alışveriş yüzünden kente ticaret ve iş dolar, insanların ruhunda sahtekârlık ve güvensizlik yaratıp kenti kendine ve öteki insanlara karşı güvensiz ve düşman yapar. Ama her şeyin yetişmesi insanı rahatlatıyor,
b gene de toprak engebeli olduğuna göre, her şeyi bol bol yetiştiremeyeceği açık; çünkü böyle olsa, büyük ölçüde dışsatım yapacağı için, altın ve gümüş parayla dolup taşardı: hatırlayacak olursak, daha önceki konuşmamızda söylediğimiz gibi, soylu ve adil alışkanlıklar kazanma bakımından, bir kentin başına, deyim yerindeyse, bundan büyük felaket gelemez.

KLEINIAS: Hatırlıyoruz elbette; bunun doğru olduğunu o zaman da kabul etmiştik, şimdi de ediyoruz.

c ATİNALI: Peki, gemi yapımında kullanılan ağaçlar ülkenin bu kısmında ne durumda?

---

[2] lÖ VII. yüzyıl Isparta ozanı Alkman'dan açık bir alıntı. Bak. J. M. Edmonds, *Lyra Graeca* (Loeb Edition, 1922), Vol. I, ss. 108-109.

KLEINIAS: Sözünü etmeye değecek köknar ve denizçamı yok, selvi de çok değil, çam ve çınar da az bulunuyor: bunlarsa teknelerin iç kısımlarında gemi yapımcılarının zorunlu olarak kullandıkları ağaçlar.

ATİNALI: Doğanın bu özelliği ülke için hiç de kötü değil.

KLEINIAS: Niye?

ATİNALI: Bir kentin düşmanlarının kötü alışkanlıklarını kolay-
d ca taklit edememesi iyi de ondan.

KLEINIAS: Daha önce söylenenlerden neyi göz önüne alarak bunu söylüyorsun?

ATİNALI: Aziz dostum! Başlangıçta söylediğimiz şeyi düşün ve beni izle: Girit yasaları için bir tek amacı göz önüne aldığını söylemiştik, siz ikiniz bunun savaş olduğunu belirtmiştiniz; ben de söze girip, böyle yasal düzenlemelerin erdemi amaçlamasının yerinde olduğunu söylemiş, ama erdem bütününü değil de bir par-
e çasını amaçlamasını pek kabul etmemiştim; böylece şimdi siz beni izlerken yapacağım yasalara dikkat edin, bakalım erdeme yönelik olmayan ya da erdemin bir parçasına yönelik bir yasa mı koyuyorum? Çünkü ben ancak şu yasanın doğru olduğunu düşü-
706 nüyorum: bir okçu gibi her seferinde yalnızca güzel bir şeyi hedefleyen ve ister zenginlik olsun ister bunun gibi erdemden uzak başka şeylerden biri olsun, bunların hepsini göz ardı eden yasa. Deniz kıyısında kurulmuş bir kentin düşmanlarla başı belaya girdiği zaman, düşmanların kötü taklidi dediğim şey ortaya çıkar: örneğin, Minos bir zamanlar denizlere egemen olduktan son-
b ra, Attike halkını ağır bir vergiye bağlamıştı[3] –bunu size karşı

[3] Atina kralı Aigeus, Girit kralı Minos'un oğlu Androgeos'u öldürür; Minos

kiri beslediğim için söylemiyorum–, Attikelilerin ise ne bugünkü gibi savaş gemileri vardı, ne de toprakları kolayca bir deniz gücü kurmak için gemi yapmaya elverişli ağaçlarla doluydu; bu nedenle onların deniz gücünü taklit edip denizci olamadıkları için düşmanları çabucak püskürtemediler. Çünkü sağlam kara askerleri yerine denizci olup, onların alışkanlıklarını benimsemeden
c önce, defalarca yedi delikanlı yitirmek onların yararınaydı: nitekim, denizciler sık sık gemilerinden fırlayıp, sonra gene bir koşu gemilerine kaçarlar, düşmanlar saldırırken yerlerinde kalıp ölümü göze almazlar, üstelik bunu çirkin de saymazlar, tersine rahatlıkla bahane bularak silahlarını atıp kaçarlar, hani şu utanç verici bozguna alışıktırlar. İşte bunlar genellikle deniz askerlerine yakışan, çoğunlukla yapıldığı gibi sonu gelmez övgüleri değil,
d tersini hak eden sözlerdir. Çünkü hiçbir zaman kötü alışkanlıklar edinmemeli, özellikle de soylu yurttaşlar bundan kaçmalı. Böyle bir davranışın güzel olmadığı Homeros'ta da görülebiliyordu. Nitekim, Odysseus, çarpışmada Troyalılar Akhalara üstünlük sağladıkları bir sırada, gemileri denize indirmeyi buyuran Agamemnon'a öfkeyle çatar ve şöyle der:

e "Savaşın en çok kızıştığı şu sıra,
sağlam gemilerimizi denize çekelim diyorsun ha,
Troyalılar büsbütün üstün gelip böbürlensinler diye mi,
yuvarlanalım diye mi tepetaklak ölüm çukuruna?
Bir daha dayanamaz savaşa Akhalar
gemileri çektikten sonra denize,

---

da Girit canavarı Minotauros'a kurban edilmek üzere yedi genç kız ve yedi delikanlı vermelerini zorunlu kılar.

gidecekler savaştan geriye baka baka.
707 Senin öğüdün yok edecek onları."[4]

Demek ki, denizdeki savaş gemilerinin kara askerlerini desteklemesinin iyi olmadığını o da fark etmişti; böyle görseler, aslanlar da geyiklerden kaçmayı alışkanlık haline getirirlerdi. Ayrıca, gücünü ve kurtuluşunu donanmasına borçlu olan kentlerde onurlandırılanlar, en yiğit savaşçılar olmaz; çünkü bu kurtuluş kaptanlık, komutanlık, kürekçilik sanatları ve pek erdemli olmayan
b her çeşit insan eliyle olduğu zaman, her bir kişiye onurların doğru dağıtılması pek olanaklı olmasa gerek. Bundan yoksun bir yönetim biçimi de nasıl doğru olabilir?

KLEINIAS: Hemen hemen olanaksız. Ama, yabancı, biz Giritliler Yunanistan'ı Yunanlıların Salamis'te barbarlara karşı yaptıkları deniz savaşının kurtardığını söyleriz.

ATİNALI: Evet, Yunanlıların ve barbarların çoğu böyle söyler.
c Ama biz dostum, benle şu Megillos, diyoruz ki, Marathon ve Plataiai'da yapılan kara savaşlarından biri Yunanlılar için kurtuluşun başlangıcı, öteki de sonu olmuştur; Yunanlılar bu savaşların bazısında daha yiğit, bazısında daha korkak görünmüşlerdir; işte o zaman bizi kurtaran savaşlar hakkında bunları söyleyebiliriz. Salamis'teki savaşa gene denizde yapılan Artemision'daki sa-
d vaşı ekleyeceğim. Ama şimdi iyi bir yönetim biçimi bakımından ülkenin doğasını ve yasaların düzenini inceliyoruz, çünkü pek çok kişi gibi, insanlar için en değerli şeyin yalnızca kurtulmak ve varlığını sürdürmek olduğunu düşünmüyoruz, tersine olabildiğince ve ömrü boyunca erdemli olmaktır en değerli şey. Sanı-

[4] IL, XVI. 96-102 (Çev. A. Erhat - A. Kadir).

rım, bunu daha önce de söylemiştik.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Öyleyse, yalnız şunu inceleyelim: kentlerin kuruluşuna ve yasalarının yapılışına ilişkin olarak, en iyisi aynı yolu izlemek midir?

KLEINIAS: Evet, en iyisi bu.

e ATİNALI: Bundan sonra hemen şunu söyle öyleyse: yerleşmeyi kuran halk kimler olacak? Her bir kentte toprağın besleyebileceğinden çok kalabalık oldu diye, bütün Girit'ten her isteyen mi? Çünkü herhalde Yunanlılardan her isteyeni alıyorsunuz. Aslında Argos'tan, Aigina'dan ve başka Yunan ellerinden birtakım Yunan-
708 lıların ülkenize yerleştiğini biliyorum. Ama şimdi sen söyle bakalım, bu yurttaş ordusu nereden gelecek?

KLEINIAS: Herhalde bütün Girit'ten gelecekler ve bence bütün öteki Yunanlılar arasında özellikle Peloponnesos'tan yerleşmeciler kabul edilecek. Az önce söylediğin de doğru: Argos'tan gelenler var ve şimdi buradaki en gözde halk Gortynalılar; çünkü Peloponnesos'taki Gortyna'dan göç ettiler.

b ATİNALI: O halde, bir tek soy toprak darlığından ya da bunun gibi bir başka sıkıntıdan göç etmek zorunda kalıp arkasında dost insanlar bırakarak ayrıldığı, arı sürüsü gibi tek bir yerden çıkıp başka bir yere yerleşmediği zaman, kentler için yerleşme kurmak pek kolay olmuyor. Kent halkının bir bölümü iç savaşlar yüzünden başka bir yere göçmek zorunda kaldığında da böyle olur; hatta kimi zaman altından kalkamayacağı bir savaşta yenilince, kentin tümünün kaçtığı bile olmuştur. Bütün bu durumlar-
c da yerleşme kurmak ve yasalarını yapmak bir açıdan daha kolay, bir açıdan daha zordur. Çünkü aynı lehçeyi konuşan, aynı yasa-

lara bağlı bir tek soy olması, tapınakları ve bütün öteki şeyleri de ortak olduğu için, uyum yaratır, ama bu durumda alışkın olduklarından farklı yasaları ve başka yönetim biçimlerini kolay kabul etmezler; kimi zaman da kötü yasalar yüzünden ayaklanmış olan, ama daha önce onları yıkan aynı töreleri eski alışkanlıkla sürdürmeye çalışan halk, kurucu veya yasa koyucu için zorluk çı-
d karır ve kolayına boyun eğmez. Öte yandan, aynı yerde toplanmış çeşitli insanlar yeni birtakım yasalara boyun eğmeyi belki daha kolay kabul ederler, ama anlaşmaları ve deyim yerindeyse çifte koşulmuş at gibi aynı hedefe yönelmeleri uzun zaman alır ve çok zordur. Şu da var ki, aslında kent kurma ve yasalarını yapma, insanları erdeme yönelten en iyi araçtır.

KLEINIAS: Herhalde; ama bunu ne için söylediğini daha açık anlat.

e ATİNALI: Sevgili dostum, galiba sözü gene yasa koyuculara getirip onları incelerken hoş olmayan şeyler söyleyeceğim; ama eğer söylediklerimiz yerinde ise, bu canımızı sıkmasın. Zaten ne diye sıkılayım? Çünkü insana ilişkin her şey herhalde hep böyle.

KLEINIAS: Neden söz ediyorsun?

709 ATİNALI: Dediğim şu: hiçbir insan hiçbir şeyi yasayla düzenlemiyor, tersine her şeyi düzenleyen, çeşitli biçimlerde başımıza gelen olaylar ve felaketlerdir. Ya bir savaş zorla yönetim biçimini altüst etmiş ve yasaları değiştirmiştir, ya da yoksulluğun ağır çaresizliği; salgınla baş gösteren hastalıklar ve yıllarca süren doğal felaketler de pek çok yeniliğe yol açar. Bütün bunları önceden gören bir insan, benim şimdi söylediğim gibi, hiçbir ölümlünün
b hiçbir şeyi düzenlemediğini, insanla ilgili hemen bütün işlerin yazgıya bağlı olduğunu söylemeye kalkabilir; bütün bunların de-

nizcilik, kaptanlık, hekimlik ve komutanlık sanatları için de söylenmesi doğru gibi görünebilir, ama aynı konularda şunu da söylemek olanaklı.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Tanrının her şeyi yönettiğini, onunla birlikte yazgı ile şansın bütün insan işlerini yönettiğini. Ama bunu biraz esnek
c tutmak için, bunlara bir üçüncü şey olarak sanatı eklemek gerek: nitekim, bir fırtına sırasında kaptanın usta olması olmamasından daha yararlıdır. Ne dersin?

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: O halde, öteki şeylerde de aynı uslamlama aynı şekilde geçerli olsa gerek; özellikle de yasa koyma konusunda bu kabul edilmeli: bir ülkede bulunması gereken öteki koşullar yerine geldiğinde, mutlu bir yönetim söz konusu olacaksa, böyle bir kent için her zaman gerçek bir yasa koyucu da bulunmalıdır.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

d ATİNALI: Öyleyse, yukarıda saydığımız alanların her birinde usta olan bir insan haklı olarak, talihin hazırladığı durumun yalnızca ustalığına bağlı olması için dua edecektir, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Şimdi sözünü ettiğimiz bütün ötekiler de dileklerinin ne olduğu sorulacak olsa, bunu söylerlerdi değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Sanırım, yasa koyucu da aynı şeyi yapacaktır.

KLEINIAS: Bende öyle sanıyorum.

ATİNALI: Ona şöyle diyelim: "Peki, yasa koyucu, sana nasıl bir
e şey, ne durumda da kent verelim ki, bunu elde ettikten sonra

gerisini kendin gerektiği gibi düzenleyebilesin?"

KLEINIAS: Buna karşılık ne demeli?

ATİNALI: Yasa koyucunun yerine bunu biz söyleyelim mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Şöyle diyecektir: "Bana tiranlıkla yönetilen bir kent verin; başındaki tiran da genç, belleği güçlü, kolay kavrayan, yiğit ve yaradılıştan eli bol olsun; içindeki öteki erdemlerin bir işe yaraması bekleniyorsa, daha önce erdemin bütün parçalarına ek-
710 lenmesi gerekir dediğimiz şey de, bu tiranın kişiliğinde bulunsun."

KLEINIAS: Yabancının eklenmesi gerekenden kastı, herhalde ölçülülük, değil mi Megillos?

ATİNALI: Evet, şu genelde anlaşılan biçimiyle ölçülülük, Kleinias, yoksa zorla aklı başındalıkla bir tutularak abartılan ölçülülük değil. Demek istediğim, çocuklarda ve hayvanlarda hazza karşı kimini dengeli, kimini kendini tutamaz kılan ve erken yaşta kendiliğinden baş gösteren içgüdü. Bu da, iyi adını verdiğimiz
b pek çok şeyden uzak, tek başına ise, bir değeri yoktur. Ne demek istediğimi herhalde anlıyorsunuz.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O halde, kent olabildiğince çabuk ve iyi bir şekilde son derece mutlu yaşayacağı bir düzene kavuşacaksa, tiranımızın öteki niteliklerin yanı sıra bu niteliği de olmalı. Çünkü bir yönetim biçiminin örgütlenmesi bundan daha çabuk olmamıştır ve olamaz.

c KLEINIAS: Nasıl ve hangi kanıtla bunun doğru olduğuna inanabiliriz, yabancı?

ATİNALI: Bunun kendiliğinden böyle olduğunu düşünmek daha kolay, Kleinias.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun? Genç, ölçülü, kolay kavrayan, belleği güçlü, yiğit ve eli bol bir tiran olsa mı diyorsun?

ATİNALI: Başka bir şey için değil, kendi çağında övgüye değer bir yasa koyucunun bulunması ve onunla karşılaşmasını sağlayan
d talih anlamında şansı da ekle; çünkü bu koşulların gerçekleşmesi, işte bu, tanrının bir kente yapabileceği en büyük iyiliktir. Ama eğer böyle iki yönetici olursa, ikinci dereceden olacak, üçse, üçüncü dereceden; aynı orantıyla ne denli çok olursa, durum o denli zorlaşacaktır, tersi durumda da kolaylaşacaktır.

KLEINIAS: Anladığıma göre, mükemmel bir yasa koyucu ve akıllı bir tiran olmak koşuluyla, en iyi devletin tiranlıktan gelişebileceğini ve bundan ötekine en kolay, en hızlı böyle geçildiğini
e söylüyorsun, ikinci olarak oligarşiden –öyle değil mi?–, üçüncü olarak da demokrasiden.

ATİNALI: Hayır; ilk olarak tiranlıktan, ikinci olarak krallıktan, üçüncü olarak da bir tür demokrasiden. Dördüncü olan oligarşi böyle bir oluşumu çok zor kabul edecektir; çünkü bu düzende pek çok kişi güç sahibidir. Ancak, yaradılıştan gerçek bir yasa koyucu olduğu zaman, bunun gerçekleştiğini söylüyoruz; nitekim
711 tiranlıkta olduğu gibi iktidarın sayıca en az ve en güçlü kişinin elinde olduğu yerde, ancak o zaman kolay ve hızlı bir değişim ortaya çıkar.

KLEINIAS: Nasıl? Pek anlayamadık.

ATİNALI: Bir değil, sanırım birkaç kez söyledik: belki de siz tiranlıkla yönetilen bir kent görmediniz.

KLEINIAS: Görmeye hevesli de değilim.

b ATİNALI: Tamam, ama bunu şimdi söyleyeceğim şeyden çıkarabilirsin.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Bir kentin törelerini değiştirmek isteyen bir tiranın öyle uzun boylu çabalamasına hiç gerek yok; yurttaşlarını ister erdemli davranışlara, ister tersine yöneltmek için seçtiği yolda önce kendisi ilerlemeli, bir yandan överek ve onurlandırarak, öte
c yandan eylemlerinde buna uymayanı kınayarak ve cezalandırarak önce kendisi bu tutumuyla her şeyi belirtmelidir.

KLEINIAS: Böyle bir baskı ve zor kullanan birine öteki yurttaşların çabucak uyacağına nasıl inanabiliriz?

ATİNALI: Yöneticiler öne düşmedikçe, bir kentin yasalarını daha çabuk ve daha kolay değiştirebileceğine kimse bizi inandıramaz, ne şimdi ne de ileride bu başka türlü olacaktır, dostlarım.
d Çünkü bizim için olanaksız ve zor olan bu değil; zor olan, bunun kırk yılda bir olmasıdır. Ama gerçekleşti miydi de, kente o güne kadar görülmemiş, sonsuz iyilikler sağlar.

KLEINIAS: Ne diyorsun?

ATİNALI: Büyük güçlerde ölçülü ve adil davranışlara karşı tanrısal bir aşk doğduğu zaman, diyorum: ya bir monarşide egemen olan güçler, ya müthiş zenginliği veya soyluluğu ile, ya da –eğer
e yinelenebilirse– Nestor'unki gibi bir yaradılışla sivrilen güçler: onun konuşma gücü, dahası ölçülülüğü ile bütün insanlardan farklı olduğu söyleniyor. Söylediklerine göre, böyle biri Troyalıların zamanında yaşamış, bizim zamanımızda ise hiç rastlanmıyor; eğer böyle bir adam eskiden yaşadıysa, yaşayacaksa ya da içimizde biri bugün böyle ise, ne mutlu onun yaşamına, ne mutlu onun bilge ağzından çıkan sözleri dinleyenlere! Dolayısıyla,

her türlü güç hakkında aynı şey geçerlidir: yani bir insanda en
712 büyük güç akıl ve ölçülülükle birleştiği zaman, en iyi devlet düzeni ve en iyi yasaların oluşumu gerçekleşir, başka türlü olamaz. O halde, bir masal gibi anlattıklarımı kehanet sözü olarak kabul edin ve yasaları iyi bir devlet kurmanın bir bakıma zor, bir bakıma da, dediğim koşullar gerçekleşirse, son derece çabuk ve kolay olduğunu kanıtlamış olalım.

KLEINIAS: Nasıl?

b ATİNALI: Şu senin kentin yasalarını yaparken, biz yaşlı adamlar çocuk gibi, bunu konuşarak biçimlendirelim.

KLEINIAS: Haydi, daha fazla beklemeyelim.

ATİNALI: Kentin hazırlığı için bir tanrı çağıralım: bizi dinlesin, ondan sonra da devleti ve yasaları bizimle birlikte düzenlemek için, iyi niyeti ve hoşgörüsüyle yardıma gelsin.

KLEINIAS: Gelsin bakalım.

ATİNALI: Ama kentte uygulamak için kafamızda nasıl bir yöne-
c tim biçimi var?

KLEINIAS: Bununla ne demek istiyorsun? Artık daha açık söyle. Demokrasi mi, oligarşi mi, aristokrasi mi, yoksa krallık mı? Nitekim, anladığımız kadarıyla, herhalde tiranlıktan söz edemezsin.

ATİNALI: Peki, ilk önce hanginiz kendi ülkesindeki düzenin bunlardan hangisi olduğunu söylemek ister?

MEGILLOS: Ben daha yaşlı olduğuma göre, önce benim söylemem daha doğru değil mi?

d KLEINIAS: Olabilir.

MEGILLOS: Aslında Isparta'daki yönetim biçimini düşündü-

gümde, buna ne ad vermek gerektiğini sana söyleyemiyorum, yabancı. Nitekim, tiranlığa benzer görünüyor –çünkü ephorların yönetimindeki gücü tiranlıktaki gibi olağanüstü hale gelmiş–, bazen de bana bütün devletler içinde en demokratik yönetim gibi geliyor. Bunun aristokratik bir rejim olmadığını söylemek de
e hepten tutarsız; ayrıca kurulduğundan beri krallıkla yönetilmektedir ve herkes gibi biz de bunun en eski krallık olduğunu söyleriz. Böylece ben şimdi birdenbire böyle bir soruyla karşılaşınca, aslında, dediğim gibi, bu düzenlerden hangisi olduğunu ayırt ederek söyleyemiyorum.

KLEINIAS: Galiba ben de seninle aynı duyguyu paylaşıyorum Megillos, çünkü Knossos'taki yönetim biçimini bunlardan şudur diye belirtip söyleyemiyorum.

ATİNALI: Çünkü, sevgili dostlarım, sizler gerçek yönetim biçimlerinde yaşıyorsunuz; oysa şimdi bizim saydıklarımız gerçek
713 yönetim biçimleri değil, bir grubun egemen, bir grubun köle olduğu devlet kuruluşları, her biri de adını egemen sınıfın gücünden alıyor. Devletin buna göre adlandırılması gerekiyorsa, akıllı yaratıklara gerçekten egemen olan tanrıların adıyla anılmalı.[5]

KLEINIAS: Hangi tanrı bu?

ATİNALI: Bu soruya tam bir açıklık getireceksek, biraz daha efsaneye başvursak mı acaba?

KLEINIAS: Evet, bu gerekli.

ATİNALI: Pekâlâ. Az önce kuruluşlarını incelediğimiz devletle-
b rin ilki, anlattıklarına göre, Kronos çağında çok mutlu bir iktidar ve yönetimmiş: bunu örnek alan bir devlet, bugünküler içinde

[5] Başka bir deyişle, "teokrasi" olmalı.

en iyi yönetime sahip demektir.

KLEINIAS: Anlaşılan, bunu dikkatle dinlememiz gerekiyor.

ATİNALI: Bence de öyle; zaten bunun için konuşmanın arasına soktum.

KLEINIAS: Çok iyi yaptın; ve eğer uygunsa, efsaneyi sonuna ka-
c dar anlatman çok doğru olacak.

ATİNALI: Dediğiniz gibi olsun. O çağdaki insanların mutlu yaşamı üzerine duyduğumuz söylentiye göre, her şeyi bol bol ve çalışmadan elde ederlermiş. Bunun nedeni de şuymuş: bizim de gördüğümüz gibi, Kronos biliyordu ki, hiçbir insan yapısı, kendini bilmezliğe ve adaletsizliğe sürüklenmeden insan işlerini kendi başına yönetmeye yeterli değil. İşte böyle düşündüğü için,
d o zamanlar kentlerimize insanları değil, daha tanrısal, daha üstün soydan gelme daimonları yönetici ve kral olarak getirmiş. Bugün biz de aynı şeyi evcil hayvan sürülerine yapıyoruz: sığırların başına sığır, keçilerin başına keçi yönetici koymuyoruz, onlardan daha üstün bir soy olarak biz kendimiz yönetiyoruz. İşte tanrı da insanları sevdiği için aynı şeyi yapmış, bizden daha üstün bir soy olan daimonları başa geçirmiş: bunlar kendileri sıkın-
e tıya girmeden, bizi de pek sıkmadan bizimle ilgilenmişler; barışa, ar duygusuna, iyi yasalara, eksiksiz bir adalete kavuşturup, insan soyunu huzurlu ve mutlu kılmışlar. İçinde gerçek payı bulunan bu öyküye göre, bir tanrının değil, bir ölürnlünün yönettiği ne kadar devlet varsa, insanlara felaketten ve acılardan kurtuluş yoktur; ama gene bu öyküye göre, her türlü çareye başvurup Kronos çağında olduğu söylenen yaşamı örnek almalıyız, ve içi-

mizde ölümsüz ne varsa,[6] toplumsal ve kişisel yaşamımızda buna
714 uyarak, aklın bu paylaşımına "yasa" adını verip evlerimizi ve kentlerimizi yönetmeliyiz. Haz ve tutkuya düşkün ve bunlara açgözlülükle saldıran bir insan ya da bir oligarşi ya da bir demokrasi, iyileşmez ve sonu gelmez bir hastalığa yakalanarak hiçbir şeyi tutamayan bir ruhla kenti ya da bireyi yönetecek olursa, yasaları hiçe sayacaktır ve bu durumda, az önce söylediğimiz gibi, hiçbir kurtuluş yolu yoktur. Bu öyküye inanacak mıyız, yoksa ne
b yapacağız; işte bunu incelememiz gerekiyor, Kleinias.

KLEINIAS: İnanmak gerek.

ATİNALI: Biliyor musun, kimileri "ne kadar yönetim biçimi varsa, o kadar yasa türü vardır" derler; çoğunluğun sözünü ettiği yönetim biçimlerinin hepsini ise artık incelemiş bulunuyoruz. Bu sorunu küçümseme, aslında çok önemli: çünkü incelememiz gereken adalet ile adaletsizlik tartışmasına geri döndük. Nitekim
c onlara göre, yasalar ne savaşı ne de erdem bütününü göz önüne almalıdır, ama kurulu düzen ne olursa olsun, onun çıkarına bakmalı, her zaman ayakta kalmasını ve yıkılmamasını amaçlamalıdır; devletin doğal tanımı da en güzel böyle yapılır, derler.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Yani, "adalet güçlünün işine gelendir."[7]

KLEINIAS: Daha açık konuş.

ATİNALI: Aslında şöyle: yasaları devlette her zaman güçlü olan koyar, diyorlar. Doğru mu?

KLEINIAS: Doğru.

---

6 Akıl.

7 Krş. *Georgias* 483d 5 (Kallikles); *Polit.* I. 338c 2-3 (Thrasymakhos).

d ATİNALI: Ve dendiği gibi, yönetimi ele geçiren bir halkın ya da başka bir yönetim biçiminin, hatta bir tiranın her şeyden önce yönetimini sürdürmek için kendisine yararlı olandan başka bir yasa çıkarmak isteyeceğini mi sanıyorsun?

KLEINIAS: Elbette ki hayır.

ATİNALI: O halde, yasaları çıkaran, bunları çiğneyeni suç işledi diye cezalandıracak ve bunun adalet olduğunu söyleyecektir, değil mi?

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: O halde, adalet her zaman bu şekilde ve bu açıdan görülecektir.

KLEINIAS: Bu temellendirme bunu gösteriyor.

e ATİNALI: Çünkü yönetimle ilgili o ilkelerden biri bu.

KLEINIAS: Hangi ilkelerden?

ATİNALI: Kimin kimi yöneteceğini görmek için daha önce incelediklerimizden. Hatırlıyorsak, ana-babaların çocuklarını, yaşlıların gençleri, soyluların soylu olmayanları yönetmesi gerektiği sonucu çıktıydı, ve bunun gibi daha birçok durum vardı, bunlar da birbirleriyle çatışıyordu. Ayrıca bunlardan biri de şu idi: Pin-
715 daros'un şiddeti haklı göstererek doğaya uygun bulduğunu söylemiştik.

KLEINIAS: Evet, o zaman dediğimiz buydu.

ATİNALI: Şimdi düşün bakalım, devletimizi kimlere bırakmalıyız? Nitekim bazı kentlerde şu durum binlerce kez görülmüştür.

KLEINIAS: Hangi durum?

ATİNALI: İktidar için iç savaş çıktığında, kazananlar devlet işlerini öylesine ele geçirmişlerdir ki, yenilenleri, ne onları ne de

çocuklarını yönetime katmamışlar, onlardan biri yönetime gelip
b de eski kötülükleri anımsayıp başkaldırmasın diye birbirlerini kollayarak yaşamışlardır. İşte biz diyoruz ki, bu bir yönetim biçimi değildir, tüm kentin yararını göz önüne almadıkları için de yasaları doğru yasalar değildir; belli bir kesimin hizmetinde olanlar yurttaş değil, partizandır ve bunların adaletine adalet demek de boşunadır. Bunları şunun için söyledik: şu senin kentinde yetkileri birine zengin olduğu için, ya da güç, boy bos, soylu-
c luk gibi bir şeye sahip olduğu için vermeyeceğiz. Buna karşılık, çıkarılmış yasalara en çok uyan ve kentte böyle bir zafer kazanmış olan kişiye tanrının bu en büyük hizmetkârlığı öncelikle verilmelidir; ikinci sıradaki de ikinciye verilmeli, ve bu yolla herkese sırasıyla dağıtılmalı. "Yöneticiler" denenlere şimdi "yasaların
d hizmetkârları" adını vermem, yeni bir ad bulmak hevesiyle değil; bir kentin kurtuluşunun ya da yıkılışının her şeyden çok buna bağlı olduğunu düşünüyorum da ondan. Çünkü bir devlette yasa güçsüzse ve çiğneniyorsa, bence yıkılış çok yakındır; ama yasa yöneticilerin üstündeyse ve yöneticiler onun kölesi ise, devlet kurtuluş ve tanrıların kentlere verdiği bütün nimetlere kavuşur.

KLEINIAS: Zeus için, yabancı yaşına göre çok keskin bir görüşün var.

ATİNALI: Nitekim, her insan gençliğinde bu tür şeyleri çok bu-
e lanık görür, yaşlanınca da son derece açık.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Peki, ya bundan sonra? Sanki yerleşmeciler gelmişler ve yanımızdaymışlar gibi, bundan sonra sözümüzü onlarla birlikte sürdürelim mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse, onlara "Yurttaşlar," diye seslenelim, "eski geleneğe göre, var olan her şeyin başını sonunu ve ortasını elinde
716 tutan tanrı, bunları çepeçevre sararak yapısı gereği doğrudan işini görür; tanrısal yasayı çiğneyenlerin peşinde ise hep cezalandıran adalet vardır, mutlu olmak isteyen kişi de ona bağlanıp alçakgönüllü ve yakışır biçimde ardından gider, ama gururla şişip, ya serveti ya da mevkii, hatta gençliği ve akılsızlığının yanı sıra beden güzelliği ile böbürlenenin ruhu küstahlıkla alevlenir, ne bir yöneticiye ne de bir kılavuza gereksinimi olmadığı, tersine
b başkalarını yönetecek güçte olduğu şansıyla, tanrıdan uzak, tek başına kalır; yalnız kalınca da kendi gibilerini çevresine toplayıp zincirden boşanırcasına her şeyi altüst eder; bir süre bazılarına önemli biri gibi görünür, ama çok geçmeden adaletin hiç de küçümsenmeyecek cezasına uğrayınca, kendini de, ailesini de, yurdunu da hepten yok eder. Böyle kurulmuş bu düzen karşısında aklı başında bir adam ne yapmalı, ne düşünmeli, neden kaçınmalıdır?"

KLEINIAS: Şu açık: her insan tanrıyı izleyenlerden biri olmaya bakmalı.

c ATİNALI: "Öyleyse, hangi eylem tanrının hoşuna gider ve ona uyar? Eski bir ilkeye göre, bir tek eylem: doğru ölçüde olduğunda, bir şey benzeri için hoştur, ölçüsüz olanlarsa, ne birbirlerine ne de ölçülü olanlara hoştur. Bizim için her şeyin ölçüsü, dedikleri gibi,[8] 'insan' değil, daha çok tanrıdır. Öyleyse onunla dost olacak kişinin, olabildiğince ona benzemesi zorunludur, ve bu te-

[8] İÖ V. yüzyıl filozoflarından Protagoras, "her şeyin ölçüsü insandır" diyordu.

d mellendirmeye göre içimizden ölçülü olanı, kendine benzediği için tanrı sever, ölçülü olmayan ise tanrıya benzemez, ona düşmandır ve adaletsizdir; öteki şeyler de aynı uslamlama ile böyledir. Bunun sonucunda, hepsinin içinde en güzel ve en doğru saydığım şu düşünce ortaya çıkıyor: iyi insan için kurban kesmek, her zaman dua, adak ve her türlü tapınma ile tanrılara yakın olmak, mutlu bir yaşam için en güzel, en iyi ve en etkili yol-
e dur, ayrıca ona özellikle yakışan da budur; kötü insan için ise doğal olarak bunların tersi. Çünkü kötü insanın ruhu kirlidir, iyi insan ise tertemizdir; iyi bir adamın ya da tanrının kirli eller-
717 den armağan alması da doğru değildir. O halde, tanrılara gösterilen onca çaba, dinsizler için boşuna dindarlar için ise son derece yerindedir. Demek ki nişan almamız gereken hedef bu: ama bu hedefe varacak oklar nedir ve nasıl konuşursak bu oklarla hedefi buluruz? Biz diyoruz ki, ilkin Olympos tanrılarından ve kenti koruyan tanrılardan sonra yeraltı tanrıları onurlandırılmalı; bunlara çift sayıda, ikinci sınıf ve sol parçalar ayrılarak dindar-
b lığın hedefine varılabilir; az önce andığımız göksel tanrılara da birinci sınıf sağ parçalar, tek sayıda ayrılmalıdır.[9] Aklı başında adam, bu tanrılardan sonra daimonlara, onlardan sonra da kahramanlara sunular sunacaktır. Bunların ardından töresince onurlandırılan ata tanrılarının heykelleri gelecektir, son olarak da yaşayan ana-babanın onurlandırılması; çünkü borçlunun ilk ve en büyük borcunu, bütün borçlarının en eskisini ödemesi

[9] Pythagoras'ın karşıtlar listesine bir gönderme; tek-çift, sağ-sol, erkek-dişi, iyi-kötü vb. Olympos tanrılarına ve kentin tanrılarına tek sayıda ("... numero Deus impare gaudet") ve sağ. Krş. Plut., *Isis ve Osiris*, 361b: *ta deksia kai peritta*.

doğrudur; elde ettiği ve sahip olduğu her şeyin onu dünyaya ge-
c tiren ve besleyenlere ait olduğunu düşünmeli, bunları, varlığından başlayıp ikinci olarak bedenini, üçüncü olarak da ruhunu olabildiğince onların hizmetine sunmalı, gençliğinde ona ödünç verilmiş olan özenin ve çekilen acıların karşılığını ödemeli, yaşlılıkta buna çok ihtiyacı olan yaşlılara geri vermelidir. Tüm yaşamı boyunca kendi ana-babasına karşı sözlerinde son derece say-
d gılı olmalıdır, çünkü düşüncesiz ve boş sözlerin cezası çok ağırdır –nitekim, Dike'nin habercisi Nemesis bunlarla ilgili her şeyin gözcüsü olarak görevlendirilmiştir–, ana-babası öfkelendiği, öfkesini boşalttığı, gerek sözleriyle gerek hareketleriyle böyle bir şey yaptığı zaman, bir baba oğlu tarafından haksızlığa uğradığını düşünüyorsa, onun doğal olarak çok öfkeleneceğini kabul edip onları bağışlayarak sesini çıkarmamalıdır. Ana-babası öldükten sonra, ne alışılmış boyutları aşan ne de kendi ana-babasının dede-
e lerine yaptıklarının altında kalan ölçülü bir cenaze töreni en güzeldir ve her yıl aynı şekilde ölüleri onurlandırma özeni gösterilmelidir: talihin kazandırdığı paranın uygun bir bölümünü ölüle-
718 re ayırarak, anılarını sürekli canlı tutmaktan geri kalmamakla onları her zaman onurlandırmalıdır. Bunları yaparsak ve bu kurallara göre yaşarsak, hepimiz her zaman bizden üstün olan varlıklardan ve tanrılardan hak ettiğimiz karşılığı alırız ve ömrümüzün büyük bir bölümünü iyi umutlar içinde geçiririz." Çocuklara, akrabalara, dostlara ve yurttaşlara karşı, ayrıca tanrıların da buyurduğu gibi yabancılara karşı, görevlerini bütün bunlarla olan ilişkileri açısından yerine getiren kişi, yaşamını güzelleştirip
b kuralınca düzenlemek zorundadır; işte bu konularda yasalara yapılacak açıklayıcı giriş bir yandan ikna ederek, bir yandan da

ikna olmaya yanaşmayanı geleneklerin zoru ve adaletiyle cezalandırarak, tanrıların da yardımıyla kentimizi mutlu ve talihli kılar. Eğer benim düşündüğüm gibi düşünüyorsa, yasa koyucunun zorunlu olarak söylemesi gereken, ama yasa kalıbı içinde
c söylenmesi uygun olmayan şeyler var; bence bunlar hakkında kendisi için ve yasa çıkaracağı kişiler için bir örnek getirerek, geri kalan her şeyi olabildiğince açıkladıktan sonra yasalarını çıkarmaya başlamalıdır. Ama bunlar daha çok hangi kalıp içinde bulunabilir? Bunları taslak olarak bir kalıp içinde ele alıp belirtmek pek kolay değil, gene de bu konuda kesin bir sonuca varabilirsek, şu şekilde başlayalım.

KLEINIAS: Ne şekilde?

ATİNALI: İsterdim ki yurttaşlar erdeme olabildiğince uysunlar; yasa koyucunun da koyacağı yasanın bütünü içinde bunu gerçekleştirmeye çalışacağı açık.

d KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Bence şimdi söylediğimiz şeylerin şöyle bir yararı var: hepten olumsuz bir kişiye çatmadıkça, yasa koyucunun sözleri daha uysalca ve anlayışla karşılanacaktır; öyle ki önemli olmayan küçük bir şey bile olsa, bunun dinleyenin iyi niyetle daha kolay öğrenmesini sağlayacaktır: bu da tümüyle istenen bir sonuçtur. Nitekim, olabildiğince çabuk erdemli olmayı özellikle isteyenler kolay bulunmaz, sayıları da çok değildir; buna karşılık,
e çoğunluk bilge Hesiodos'un "kötülüğün yolu düzdür ve çok kısa olduğu için terlemeden aşılabilir" sözüne uygun davranır; erdem yolu için de şöyle diyor:

"(onunla) aramıza alınterini koymuş tanrılar,

uzundur, sarptır onun yolu,
719 zor çıkılır tepesine, ama bir de çıktın mı,
ne kadar zor da olsa, kolaylaşır her şey."[10]

KLEINIAS: Pek de güzel söylemiş.

ATİNALI: Kesinlikle. Ama az önceki sözün bende uyandırdığı izlenimi size açıklamak istiyorum.

KLEINIAS: Açıkla öyleyse.

ATİNALI: Yasa koyucuyla konuşarak ona şöyle diyelim: "Söyle
b bize yasa koyucu: bizim yapmamız ve söylememiz gereken şeyi bilsen, belli ki bize bunu söylersin, değil mi?"

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: "Az önce, yasa koyucunun ozanlara, hoşlarına giden şeyi yapmalarına izin vermemek gerekir dediğini işitmedik mi? Çünkü yasalara aykırı bir şey söylediklerinde, ne bakımdan kente zarar verdiklerini bilmeyebilirler."

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Ozanlar adına buna karşı şunu söylesek, söylediğimiz doğru olur mu acaba?

KLEINIAS: Neyi?

c ATİNALI: Şunu: "Durmadan anlattığımız, herkesin de doğru bulduğu eski bir masal vardır, yasa koyucu: buna göre bir ozan Musa'nın üç-ayağında oturduğu zaman, kendinden geçer, bir pınar gibi yüreğinden döküleni bırakır aksın diye; ve sanatı bir taklit sanatı olduğu için birbirine karşıt insanlar canlandırarak çoğu kez kendi düşünceleriyle çelişkili sözler söyletmek zorunda

[10] *Erga*, mm. 289-293 (Çev. S. Eyuboğlu -A. Erhat).

d kalır, ama bu söylenenlerden hangisinin doğru olduğunu bilmez. Oysa yasa koyucunun bunu yapması, yani bir şey için iki kural koyması olanaksızdır, tersine bir şey için hep tek kural koymalıdır. Bunu az önce söylediklerinden de çıkarabilirsin. Nitekim, biri gösterişli, biri yoksul işi, biri de tam kararında cenaze törenlerinden birini seçip ölçülü olanı övdün ve önerdin; ben ise, şiirimde son derece zengin bir kadını canlandırsam ve bu kadın kendine bir mezar ısmarlasa, ona gösterişli bir mezar ya-
e kıştırırdım; eli sıkı ve yoksul bir adam için ikincisini, orta halli bir adamın kendisi de ölçülüyse ona uygun bir mezar düşünürdüm. Ama az önce senin 'ölçülü' dediğin şeyden böyle bir şey anlamamam gerekir; tersine 'ölçülü'nün ne olduğunu ve niceliğini saptamalısın. Yoksa bu söylediğin sözün yasa olacağını düşünemezsin."

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde, yasama için görevlendirdiğimiz kişi, yasalarının başında böyle bir şey söylemeyecek, ama ne yapmak ve yapmamak gerektiğini belirtip ceza ile korkuttuktan sonra, öteki yasaya geçecek ve yasa koyduğu kişilere teşvik ve ikna sözcükle-
720 rinden bir tane bile eklemeyecek, öyle mi? Örneğin, hekimin biri bizi her zaman bu şekilde, öteki de o şekilde tedavi eder, tıpkı çocukların hekimden en az acı verecek biçimde kendilerini tedavi etmesini istedikleri gibi, yasa koyucudan aynı şeyi beklemek için, her iki yöntemi de analım. Ne demek istiyoruz? Birtakım hekimler, onların da birtakım yardımcıları vardır, bunlara da hekim denir, kuşkusuz.

b KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: İster özgür, ister köle olsunlar, hekimlik sanatını

efendilerinin buyruklarına göre, özgür hekimlerin kendi kendilerine öğrenip çocuklarına aktardıkları gibi doğal yoldan değil, gözlem ve deneyle kazanırlar. Hekim denilen bu kişilerin iki türü olduğunu kabul ediyor musunuz?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Öyleyse, kentlerde özgür kişiler kadar köleler de hastalandığına göre, kölelere çoğunlukla viziteye çıkarak ve muayenehanelerinde bekleyerek köle hekimler bakar; bu hekimlerin hiçbiri kölelerden her birinin hastalığı hakkında bir açıklama yapmaz, dinlemez de; deneyimi kendisine ne gösteriyorsa, sanki tam olarak biliyormuş gibi, bunları tiranca bir buyurganlıkla sayıp döktükten sonra onu bırakıp bir başka köleye geçer, böylece ustasının yükünü hafifletir. Özgür hekim ise, çoğunlukla özgür kişilerin hastalığını başından beri ve gerektiği gibi gözetim altında tutarak tedavi eder ve inceler; hastanın kendisiyle ve dostlarıyla görüşerek, hem kendisi hastalarından bir şey öğrenir, hem de elinden geldiğince hastasına öğretir; onu ikna etmedikçe bir şey buyurmaz; hastasının her zaman ikna yoluyla yatışmasını sağlayarak sağlığına kavuşturmaya çalışır. Şimdi acaba bunu düşünebilir misin: tedavi konusunda bu mu, yoksa öteki mi daha iyi bir hekimdir? Beden eğitiminde de hangisi daha iyi bir beden eğiticidir? Bir sonuca ikili yoldan giden mi, yoksa ikiliden daha kötü olan ve hastayı daha da ağırlaştırdığı halde tek yoldan giden mi?

KLEINIAS: İkili yöntem çok daha üstün, yabancı.

ATİNALI: Öyleyse ister misin, yasa koymaya da uygulanabilecek ikili ve tekli yönteme bakalım?

KLEINIAS: Nasıl istemem?

ATİNALI: Peki öyleyse, tanrılar adına, yasa koyucu ilk olarak hangi yasayı çıkaracaktır? Devletlerde doğumların ilk evresini
721 buyruklarıyla düzenlemesi doğru değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Bütün devletlerde doğumların ilk evresi evlilik birliği ve ortaklığı değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: İlk olarak evlilik yasaları çıkarılırsa, her devlet için herhalde en doğru iş yapılmış olur.

KLEINIAS: Tastamam öyle.

ATİNALI: İlk önce tekli yöntemi söyleyelim; herhalde yaklaşık şöyle bir şey olacak:

b Herkes otuzuyla otuzbeşi arasında evlenmek zorundadır, evlenmezse para cezası verilir ve kamu haklarından yoksun bırakılır: para cezası şu ya da bu kadardır, kamu haklarını da şu ya da bu şekilde yitirir.

Evlilik hakkında tekli yöntem böyle bir şey olsun, ikili yöntem de şöyle:

Herkes insan soyunun doğa gereği ölümsüz bir yanı olduğunu düşünerek otuzuyla otuzbeşi arasında evlenmelidir; bu herkesin doğal olarak tamamıyla istediği bir şeydir: nitekim bu arzu,
c tanınmış olmak ve öldükten sonra mezarda adsız sansız yatmamaktır. Demek ki, insan soyunda zamanın sonsuzluğu ile doğal bir ilişki vardır, sonsuza kadar ondan ayrılmaz ve ayrılmayacaktır, çünkü arkasında çocuklarının çocuklarını bıraktığı, her zaman aynı ve bir kaldığı için kuşaklar aracılığı ile ölümsüzlükten pay almakla, işte bu şekilde ölümsüz olur: bundan kendini bile

isteye yoksun kılmak hiçbir zaman dindarlığa sığmaz; eş ve çocuk sahibi olmayı ihmal eden, bunu bilerek yapmaktadır. O halde, bu yasaya boyun eğerse, ceza görmeden yoluna devam edebilir, ama boyun eğmez, otuzbeş yaşına geldiği halde evlenmezse, bekarlığın sultanlık olmadığını anlasın diye, her yıl şu ya da bu kadar para cezası ödeyecektir ve kentte gençlerin her seferinde yaşlılara gösterdikleri saygıdan payını alamayacaktır.

Bu yasayı ötekinin yanında dinleyip karşılaştıran herkes yasaların böyle çok kısa, ama ikna ve caydırma yoluyla ikili mi, yoksa yalnızca caydırarak uzunluk açısından tek boyutlu mu olması gerektiğini düşünecektir.

MEGILLOS: Isparta'nın yönetimine göre, tercih edilen hep daha kısa olandır, yabancı; ama bu düzenlemelerin hakemi olarak beni çağırıp da benim kentimde hangilerinin tercih edilip saptanacağını bana bıraksalar, daha kapsamlı olanını seçerdim, aynı zamanda her yasa için bu örneği, her ikisi de varsa, gene aynını seçerdim. Ama aslında şimdi koyduğumuz yasaları beğenecek olan Kleinias, çünkü bu yasaları kullanması düşünülen kent, onun kenti.

KLEINIAS: Iyi dedin Megillos.

ATİNALI: Demek ki metinlerin uzunluğu ya da kısalığı konusunda sözü uzatmak yetersiz --çünkü, sanırım, uzun ya da kısa olanı değil, en iyi olanı değerlendirmek gerekiyor--, şimdi sözünü ettiğimiz yasalardan biri ötekinden yalnızca uygulamadaki etki bakımından daha üstün değil. Öte yandan az önce sözünü ettiğimiz iki hekim türü de çok yerinde bir karşılaştırma oldu. Bu konuda hiçbir yasa koyucu eğitimsiz kitle karşısında ikili yöntemi, yani ikna ve zoru kullanabilecekken, yalnızca ötekini kullan-

dığını şimdiye kadar herhalde hiç düşünmemiş: nitekim, zoru ik-
c na ile birleştirmeden, salt zorlama yoluyla yasa çıkarıyorlar. Ben-
se, dostlarım, ne mutlu size, yasalar hakkında bugüne kadar hiç
uygulanmayan bir üçüncü yöntemi gerekli görüyorum.

KLEINIAS: Neden söz ediyorsun?

ATİNALI: Bugün yaptığımız konuşmalardan tanrının yardımıy-
la bir şey ortaya çıktı. Yasalar üzerine konuşmaya başlayalı beri,
gün sabahtan öğlene döndü ve yasaların dışında hiçbir şey ko-
nuşmadan bu harikulade dinlenme yerine vardık, ama bence ya-
d salar hakkında konuşmaya şimdi başlıyoruz, bundan öncekilerin
hepsi yasalara giriş niteliğindeydi. Bunu niçin söyledim? Şunu
söylemek istediğim için: bütün konuşmalarda ve sesle ilişkili ne
kadar etkinlik varsa, hepsinde ortaya çıkarılacak şey için yararlı
giriş bölümleri vardır; bunlar sanat kurallarına uygun bir düzen-
lemeyle birtakım ön hazırlıklar gibidir. Harika bir şekilde hazır-
lanmış giriş bölümleri, Kithara şarkısındaki ezgilerin[11] ve her tür-
e lü müziğin başında bulunur; ama şimdiye kadar hiç kimse poli-
tik dediğimiz asıl yasalara ne bir giriş bölümü koymuş ne de,
böyle bir olanak yokmuş gibi, bir yazarı çıkıp yayınlamıştır. Oy-
sa şimdi yaptığımız sohbet, bence bunun olabileceğini gösteri-
yor; şimdi söylediğim yasalar böyle basitçe ikili görünmedi, ama
"yasa" ve "yasanın girişi" olarak gerçekten iki ögesi var: köle dedi-
723 ğimiz hekimlerin buyruklarına benzeterek "tiranca buyruk" de-
nilen, salt yasadır, bundan önce yer alan, Megillos'un da ikna
edici bulduğu bölüm, gerçekten ikna edicidir ve konuşmalardaki
önsöz işlevindedir. Çünkü, bence açık ki, yasa koyucunun yasa-

[11] Yunancada "yasalar" anlamına da gelen *nomoi* adlı ezgiler.

ları çıkardığı kimsenin bu buyruğu, yani yasayı gönülden, bu nedenle de daha kolay öğrenerek kabul etmesi için, konuşanın ikna etmek amacıyla yaptığı bütün bu konuşma, işte bu amaçla yapıldı; bu nedenle, bence, buna "yasa metni" değil, "giriş" den-
b mesi doğru olur. O halde, bunu söyledikten sonra neyi ele almak istemiş olabilirim? Şunu: yasa koyucu her zaman bütün yasalarının önünde ve her birine tek tek giriş yapmalıdır, böylece yukarıda anılan iki yasa[12] ne kadar yararlı ise, bunlar da o kadar yararlı olacaktır.

KLEINIAS: Bence, bu işin uzmanının başka türlü yasa koymasını buyuramayız.

c ATİNALI: Bence bunu söylemekte haklısın, Kleinias; yani bütün yasaların birer girişi olmalıdır ve yasamaya başlarken her metnin önüne her birinin yapısına uygun bir giriş koymak gerekir --çünkü bundan sonra söylenecek olan önemsiz değildir, bunların açıkça anılıp anılmadığı da bayağı önemli–, öte yandan önemli ve önemsiz diye belirlenen yasalara aynı biçimde bir giriş koymayı önerirsek, bu doğru olmaz. Çünkü her şarkıya, her metne böyle bir giriş yapmak gerekli değildir –aslında bu hepsin-
d de doğal olarak vardır, ama hepsi için zorunlu değildir–, her bir durumda bunu konuşmacıya, lirik ozana ve yasa koyucuya bırakmalıdır.

KLEINIAS: Bence çok doğru söylüyorsun. Ama daha çok zaman yitirmeyip, istersen konumuza dönelim yabancı, ve giriş olduğunu belirtmeden söylediğin şeylerden başlayalım. O halde şimdiye değin yaptığımız gibi rastgelen konuyu sürdürerek değil,

[12] 721b-e'deki iki evlilik yasası.

e oyuncuların dediği gibi, "ikinci prova" daha iyi olduğuna göre, giriş bölümü olarak baştan alalım; baştan alırken, giriş yaptığımızı da bilelim. Tanrıların onurlandırılması ve atalara gösterilen saygı konusunda az önce söylediklerimiz yeterli; sen giriş bölümünü yeterli buluncaya kadar, konuşmamızı sürdürelim. Ardından da yasanın kendisini açıklayacaksın.

724 ATİNALI: Demek ki, şimdi dediğimiz gibi, tanrılar, tanrılardan sonra gelenler,[13] yaşayan ve ölmüş büyükler üzerine yeterli bir giriş yapmış olduk; herhalde şimdi sen bundan sonrasını açıklığa kavuşturmamı istiyorsun.

KLEINIAS: Tastamam öyle.

ATİNALI: Pekâlâ, bundan sonrası şöyle: insan kendi ruhunu, bedenini ve varlığını (belli aralarla) çalıştırmalı ve dinlendirmeli-

b dir; bu konu, konuşanın da dinleyenlerin de eğitimlerini olabildiğince geliştirmeleri bakımından uygun ve herkes için yararlıdır: işte bundan sonra, aslında söylememiz ve dinlememiz gereken şeyler bunlar.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

[13] Daimonlar ve kahramanlar.

V. KİTAP

726 ATİNALI: Tanrılar ve sevgili atalarımız hakkında şimdi söylediklerimizi dinleyen herkes kulağını açsın: sahip olduklarımız içinde, tanrılardan sonra en tanrısal olan ve en çok bize ait olan şey, ruhtur. Her insanın sahip olduğu şeyler iki türlüdür: daha iyi ve daha üstün olduklarından, efendi durumunda olanlar; daha aşağı ve daha kötü olduklarından, köle durumunda olanlar. Öyleyse, içimizdeki efendi yan, köle olana her zaman için tercih edilmelidir. Böylece, efendilerimiz olan tanrılardan ve onları izle-
727 yen varlıklardan[1] sonra ikinci sırada insan kendi ruhuna değer vermelidir, derken doğru yolu gösteriyorum. Hiçbirimiz buna deyim yerindeyse, doğru düzgün değer vermiyoruz, ama değer verir görünüyoruz; nitekim onur bir bakıma tanrısal bir iyidir, ama hiçbir kötülük onurlandırılacak bir şey değildir; kimi sözlerle, armağanlarla ya da boyun eğerek değerini artıracağını düşünen, ruhunun kötülükten kurtulup iyi olmasını hiç de sağlayamadığı halde, onu değerlendirdiğini sanır, ama yaptığı bu değildir. Her insan çocukluktan çıkar çıkmaz, aklının her şeye erdi-
b ğini düşünür, ruhunu övmekle değerlendirdiğini sanır, onun istediğini yapmasına yürekten göz yumar; oysa şimdi söylediğimiz gibi, böyle yapmakla ruhuna değer katmak şöyle dursun, üstelik zararı dokunur; dediğimiz gibi, ruha tanrılardan sonra ikinci sırada değer vermelidir. Bir insan, zaman zaman yaptığı yanlışların, başına gelen en büyük felaketlerin sorumluluğunu kendinde değil, başkalarında gördüğünde, kendini suçsuz bulduğunda, ru-

[1] Daimonlar ve kahramanlar.

c huna değer verdiğini sanır, ama bundan çok uzaktır; tersine zarar vermektedir. Gene, yasa koyucunun sözüne ve önerisine aykırı olarak hazlardan hoşlanan da ruhunu hiç mi hiç değerlendiremez, tersine onu kötülük ve pişmanlıkla doldurduğu için, aşağılar. Aynı şekilde, övgü toplayan çilelere, korkulara, acılara ve üzüntülere karşı direnip savaşmadığı, kendini bıraktığı zaman da, kendini koyverdiği için, onur kazandırmaz: bütün bunları yapmakla ruhunu değersiz kılar. Yaşamın başlı başına iyi olduğu-
d nu düşündüğü zaman da, ruhuna değer kazandırmaz, aşağılamış olur: çünkü insan Hades'teki her şeyin kötü olduğunu düşündüğünde, oradaki tanrıların bizim için iyiliklerin en büyüğü olup olmadığını bilmeden, öğrenip kanıtlayarak karşı koymuyor, tersine kendini bırakıyor demektir. Herhangi bir güzelliği erdeme yeğlediği zaman, bu da ruhu gerçekten ve bütünüyle aşağılamaktan başka bir şey değildir. Çünkü bu sav, bedenin ruhtan daha değerli olduğunu ileri sürmektedir ve yanlıştır. Çünkü top-
e raktan doğmuş hiçbir şey Olympos'takilerden daha değerli değildir, ama ruh konusunda başkaca düşünen, bu harika nimeti göz ardı ettiğini bilmiyor demektir. Biri haksız yoldan para kazanmaya can atarsa, ya da bu kazançtan utanç duymazsa, yine ru-
728 hunu armağanlarla onurlandırmamaktadır –bundan çok uzaktır–, çünkü ruhunun değerini ve güzelliğini birkaç altın parçasına satmış demektir: nitekim, yeryüzündeki ve yeraltındaki bütün altınlar erdemin bedeli olamaz. Kısaca söyleyecek olursak, yasa koyucunun çirkin ve kötü olarak sayıp döktüğü şeylerden her yolla kaçınmak istemeyen, öte yandan güzel ve iyi bulduğu şeyleri var gücüyle yerine getirmeye yanaşmayan her insan, böyle yapmakla tanrıya en yakın varlığı olan ruhunu son derece aşa-

b ğılık ve çirkin kıldığını bilmemektedir. Çünkü hiç kimse yapılan kötülüğün karşılığı olarak, hani şu en büyük cezayı deyim yerindeyse, hesaba katmıyor; en büyük ceza, kötü insanlara benzemek, benzeyince de iyi insanlardan ve konuşmalarından kaçmak, uzak durmak, ötekilerin topluluğuna katılıp onlara bağlanmaktır; bu insanlarla aynı yapıda olunca, bunların birbirlerine
c yaptıkları ve söyledikleri şeyleri yapması ve katlanması zorunlu olur. İşte bu sonuç, adalet değildir –çünkü hak ve adalet güzel bir şeydir–, tersine adaletsizliği izleyen cezadır; bu cezayı çeken de çekmeyen de mutsuzdur; çünkü biri düzelmez, öteki ise pek çok başka insanın kurtulması için ortadan kaldırılır. Kısacası, bizim için onur, iyileri izlemek, düzelebilir kötüleri de olabildiğince yola getirmektir.

O halde, insanda kötüden kaçmak, en iyi şeyi aramak ve ele
d geçirmek, ele geçirdikten sonra da, geri kalan ömrünü onunla birlikte yaşamak için ruhtan daha uygun bir varlık yoktur; bu nedenle değerce ikinci sıraya konmuştur, üçüncü sırada da – herkes böyle düşünecektir–, doğal olarak bedene verilen değer gelir: şimdi bu değerleri incelemek ve hangilerinin gerçek, hangilerinin aldatıcı olduğunu görmek gerekiyor; bu da yasa koyucunun işi. Bence bunları şöyle sıralayacaktır: güzel, hızlı ya da iri, hatta sağlıklı bir beden değerli değildir –aslında çok kişi böy-
e le sanır–, tersi niteliklere sahip beden de değerli değildir, ama bütün bunların ortasını bulan, hem son derece ölçülü hem de son derece güvenilir olur; çünkü bu niteliklerden biri ruhu kendini beğenmiş ve küstah yapar, öteki de aşağılık ve köle. Aynı şekilde, para ve mal sahibi olma da aynı değer ölçüsüne bağlıdır:
729 bunların aşırısı kentlerde ve kişilerde düşmanlık ve ayaklanmaya

yol açar, eksikliği de hemen her zaman köleliğe götürür. Hiç kimse çocukları yüzünden onları ardında olabildiğince zengin bırakmak için para canlısı olmasın: çünkü bu ne onlar için ne de kent için iyi olur. Nitekim, gençler için çevrelerine dalkavuk toplamayacak, ama zorunlu gereksinimlerden de yoksun bırakmayacak bir varlık, en uygunu ve en iyisidir: çünkü uyumlu ve elverişli olduğundan, tümüyle sıkıntısız bir yaşam sürmemizi sağ-
b lar. Öte yandan çocuklara altından çok ar duygusu bırakmak gerekir. Utanmayı elden bırakan gençleri cezalandırarak bunu başaracağımızı sanıyoruz; oysa "gencin her şeyden utanması gerekir" diye gençlere günümüzde çekilen nasihatlerle olmaz bu. Akıllı yasa koyucu yaşlıları gençlerden daha çok utanmaları için teşvik edecektir: hiçbir genç onları çirkin bir şey yaparken ya da söylerken görmesin ya da duymasın diye son derece dikkatli ol-
c malıdırlar; çünkü yaşlılar utanmadığı zaman, gençler de zorunlu olarak arsız olurlar; nitekim, gençlere ve aynı zamanda yetişkinlere verilecek en iyi eğitim, öğüt vermek değil, başkasına öğütlediğimiz şeyleri yaşam boyunca uyguladığımızı göstermektir. Aile tanrıları ortak olan ve aynı kanı taşıyan akrabalarını onurlandırıp saygı gösteren kişi, çocuklarının doğumu için çoğalma tanrılarının desteğini kazanacağını haklı olarak umabilir. Dost ve arka-
d daşlara gelince, insan onların kendisine yaptığı iyilikleri onların düşündüğünden daha büyük ve daha değerli bulursa, öte yandan kendi yaptığı iyilikleri dost ve arkadaşlarının düşündüğünden daha az önemserse, günlük yaşam ilişkilerinde candan dostlar ve arkadaşlar kazanacaktır. Devlet ve yurttaşlar konusunda, Olympiadlarda, savaş ve barış zamanındaki bütün yarışmalarda birinci olmak yerine, ülkesindeki yasalara hizmet etmekle ve yaşa-

e mı boyunca bütün insanlar içinde yasalara en iyi hizmet etmiş olmakla ün kazanan kişi en iyi yurttaştır. Yabancılarla yapılan antlaşmalara son derece kutsal gözüyle bakılmalı; çünkü yabancıların yaptıkları ve onlara karşı işlenen suçlar, yurttaşlar arasında işlenenlere oranla tanrının öfkesini daha çok kabartır. Nitekim, yabancı, arkadaşlarından ve yakınlarından uzak olduğu için, insanlarda ve tanrılarda daha çok acıma uyandırır. Böylece öç alabilecek biri daha büyük bir çabayla yardıma koşar, özellik-
730 le de yabancıların Zeus Ksenios'u[2] izleyen daimonu ve tanrısı bunu yapacak güçtedir. O halde, birazcık da olsa ilerisini gören kişi, ömrü boyunca büyük bir dikkatle yabancılara karşı hiçbir suç işlemeden yolunu tamamlamalıdır. Yabancılara ve yerlilere karşı işlenen suçların en büyüğü, herkesin gözünde sığınıklara karşı işlenendir; çünkü sığınanın yalvararak aralarındaki anlaşmaya tanık tuttuğu tanrı, haksızlığa uğrayan zavallının özel bir koruyucusu olur, öyle ki uğradığı haksızlıklar cezasız kalmaz.

b Böylece, insanın ana-babasıyla, kendisiyle ve varlığıyla ilişkilerini, dostlarına, akrabalarına, yabancılara ve yerlilere karşı ödevlerini gözden geçirmiş bulunuyoruz; şimdi sıra, kişi nasıl biri olursa, yaşamını en güzel biçimde sürdürür, konusuna geldi: yasanın dile getirmediği, övgü ve yerginin verdiği eğitimle çıkarılacak yasalara karşı insanları daha saygılı ve daha uysal kılan
c şeyler, işte bundan sonra bu konudan söz etmemiz gerekiyor. Tanrılar için de, insanlar için de bütün iyilerin başında "doğru-

---

2 *Pater familias* anlamında ailenin koruyucusu olarak Zeus'un bir rolü de, gelenek yasalarının sürekliliğini sağlamaktır: örneğin, sığınaklara ve konuklara gösterilen saygı Zeus'a (Zeus Hikesios, Ksenios) dayanmaktadır.

luk[3] gelir: mutlu ve rahat olmak isteyen kişinin olabildiğince uzun süre doğru bir adam olarak yaşam sürmesi için, başlangıçtan beri doğruluktan ayrılmaması gerekir. Çünkü güvenilir insan odur: isteyerek yalandan hoşlanan, güvenilmez bir kişidir istemeden yalan söyleyen ise akılsızdır. İkisi de imrenilecek bir durum değildir. Çünkü güvenilmez kişi de, cahil kişi de dostsuz kalır, zaman geçtikçe mimlenir, yaşamının sonunda kendisine yapayalnız öyle zorlu bir yaşlılık hazırlar ki, dostları ve çocukları
d yaşasalar da yaşamasalar da onlardan aynı derecede yoksundur. Hiç haksızlık etmeyen saygıdeğer bir kişidir ama adaletsiz insanların haksızlıklarını engelleyen ondan iki kat fazla saygıyı hak eder: çünkü ilki yalnızca bir adam değerindedir, öteki ise başkalarının adaletsizliğini yöneticilere bildirdiği için, çok daha değerlidir. Elden geldiğince yöneticilere destek olan, kentteki bu büyük ve kusursuz insan, erdem örneği olarak gösterilmelidir. Bu
e aynı övgü ölçülülük, aklı başındalık ve insanın yalnız kendi elinde bulundurmak için değil, başkalarını da ortak etmek için kazanabileceği ne varsa, bunlar için de yapılmalıdır; elindekini paylaşanı göklere çıkararak onurlandırmak gerekir, istediği halde bunu yapamayan, ikinci sıraya konmalı, ama kıskanç davranan ve elindeki iyi şeyleri dostça hiç kimseyle paylaşmak istemeyen kişi kınanmalıdır; buna karşılık hiçbir şey, sahibi yüzünden
731 aşağı görülmemeli, tersine elden geldiğince kazanmaya bakmalı. Bu erdem yarışında herkes birbirini kıskanmadan yarışmalıdır. Çünkü başkalarına kara çalarak engel olmadan kendi kendiyle yarışan kimseler sayesinde kentler büyüyecektir; kıskanç biri ise,

[3] "Doğruluk," burada aletheia'nın karşılığıdır.

başkalarına kara çalarak yükselmek gerektiğini düşünüp gerçek erdemi kazanmaya çok az çabalar, haksız kınamalarla, kendisiyle birlikte yarışanların cesaretini kırar, bu nedenle kentin tümünü
b erdem yarışında hazırlıksız bırakarak kendi payına saygınlığını azaltır. Her insan öfkelenmeyi de bilmeli, elde geldiğince yumuşak başlı olmayı da. Çünkü başkalarının ağır ve giderilmesi güç, hatta büsbütün giderilemez haksız eylemlerini savuşturmanın tek yolu, bunlara karşı savaşıp korunarak alt etmek ve hiçbir şeye göz yummadan cezalandırmaktır; bu da soylu yürekten yoksun
c bir insan için olanaksızdır. Haksızlık yapanların düzelebilir hatalarına gelince, her şeyden önce her adaletsiz insanın istemeden adaletsiz olduğunu bilmek gerekir; çünkü hiçbir yerde hiç kimse en büyük kötülükleri isteyerek benimsemiş olamaz, hele sahip olduğu en değerli şeylerde. Dediğimiz gibi, ruh herkes için gerçekten en değerli şeydir; öyleyse, hiç kimse en değerli varlığının içine en büyük kötülüğü isteyerek almaz ve ömrü boyunca bu-
d nunla yaşamaz. Ama adaletsiz kişi, başına felaket gelmiş biri gibi acınacak bir insandır; düzelebilir kusurları olana acıyabiliriz, öfkemizi bastırıp anlayışlı olmalı, kadın gibi küplere binip öfkemizi ikide bir alevlendirmemeliyiz; ama kesin ve düzelmez biçimde kusurlu ve kötü olana öfkemizi boşaltmalıyız. İşte bu nedenle, erdemli kişiye zorunlu olarak hem öfkeli, hem yumuşak başlı olmak yakışır, diyoruz

Bütün kötülüklerin en büyüğü birçok insanın ruhunda yaradılıştan vardır: herkes bu kötülüğü hoş görüp ondan bir kaçış
e yolu aramaz; "her insan kendini sever, böyle olması da gerekli ve doğrudur" denmesi de bunu gösterir. Aslında bütün yanılgılarımızın nedeni, her zaman insanın kendini fazla sevmesidir. Çün-

kü seven sevdiğine karşı kördür, böylece adil, iyi ve güzel şeyleri
732 yanlış değerlendirir; doğru olan şeyden önce hep kendine değer vermek gerektiğini düşünür. Nitekim, büyük adam olmak isteyen kendini ya da sahip olduğu şeyleri değil, ister kendinde ister başkasında ortaya çıksın, adaleti sevmelidir. Kendi cahilliğini bilgelik diye görmek yanılgısı da gene bu kusurdan kaynaklanır; böylece, deyim yerindeyse, hiçbir şey bilmediğimiz halde, her şeyi bildiğimizi sanıyoruz, beceremediğimiz şeyleri başkalarına
b bırakmayıp kendimiz yapalım derken, zorunlu olarak yanlış yapıyoruz. Bu nedenle, her insanın kendine karşı aşırı sevgiden kaçması gerekir, buna karşılık kendinden daha üstün olanı izlemeli, böyle bir durumda hiç utanç duymamalıdır.

Bunlardan daha önemsiz ve sık sık sözü edilen, ama bayağı yararlı şeyler vardır: bunları da hatırlayıp sözünü etmeliyiz; çünkü bir şey yok olduğunda, her zaman için karşıtı onun yerini alma durumundadır, anımsama da düşüncedeki boşluğu dolduran
c harekettir.[4] Bu nedenle aşırı gülmeyi ve gözyaşını bastırmak gerekir, her insan bunu herkese öğütlemelidir; kişi sevincini ve üzüntüsünü gizleyerek saygın bir davranış içinde olmaya çalışmalıdır, insanın daimonu mutlulukta karar kıldığı zaman da, felaketler de tıpkı yüksek ve sarp bir engel gibi kimi hareketlerimizin karşısına dikildiği zaman da, tanrının iyi insanlara verdiği armağanlarla başımıza gelen sıkıntıları daha çoğaltmak yerine
d azaltacağını ve içinde bulunduğumuz durumu düzelteceğini ummalıdır; bu felaketlerin karşıtı olan iyilikler konusunda da tali-

[4] Burada niye yer aldığı anlaşılamayan bu ara cümle Platon'un sonradan geliştirmeyi düşündüğü bir not olabilir. Krş. *Philebos*, 34b-c.

hin güleceğine inanmalıdır. Herkes bu umutlarla yaşamalı, bütün bunları iyice aklında tutmalı, eğlenirken ve çalışırken hiç ödün vermeden hem başkalarına hem de kendine açıkça bunu hatırlatmalıdır.

Demek ki, gerçekleştirilmesi gereken uygulamalar ve her bir
e kişinin nasıl olması gerektiği konusunda tanrısal olanların hemen hepsini söylemiş olduk; insansal olanlara ise daha değinmedik, oysa bu da gerekli, çünkü tanrılara değil, insanlara sesleniyoruz. Hazlar, acılar ve tutkular yapısı gereği, insana özgüdür, her ölümlü canlı bunlara zorunlu olarak bağlıdır ve en önemli uğraşlarında bunlarla koşullanır; en güzel yaşamı övmek gerekir,
733 yalnızca dış görünüşüyle iyi bir ün kazandığı için değil, aynı zamanda, insan gençliğinde bundan kaçınayıp denemek isterse, şu hepimizin aradığı, yaşam boyunca daha çok zevk alıp daha az acı duymayı da sağladığı için. Doğru düzgün denenirse, bunun böyle olacağı, hemen apaçık belli olacaktır. Ama buradaki doğruluk ne? Bunu şu düşünceden hareketle incelemek gerekir. Hoş yaşamla acı yaşamı karşılaştırıp, hangisinin doğamıza uygun, hangisinin aykırı olduğunu incelemeliyiz. Hazzı isteriz, acıyı ise
b ne yeğleriz ne de isteriz; haz yerine ikisinin de yokluğunu istemeyiz, ama acıdan uzak olmak için isteriz; daha büyük bir haz getirecekse, küçük bir acıya razı oluruz; daha büyük bir acı getirecekse, küçük bir haz istemeyiz, her ikisinin de eşit olduğu bir durumu istediğimizi açıkça belirtemeyiz. İşte bütün bu durumlar çokluk, büyüklük, yoğunluk ve eşitlik açısından ve bunların
c karşıtlarıyla seçimimizi etkiler, ya da hiç etkilemez. Böylece bunların zorunlu bir düzeni bulunduğuna göre, her ikisinin de çok, büyük ve yoğun olduğu, ama hazzın baskın olduğu bir yaşam is-

teriz, tersi olursa, istemeyiz; ve gene her ikisinin de küçük, az ve seyrek olduğu, ama acının ağır bastığı bir yaşamı istemeyiz, tersini isteriz. Bunların eşitlendiği bir yaşamı da öncekiler gibi düşünmek gerekir: dengeli bir yaşamı, hoşlandığımız şeyler ağır ba-
d sıyorsa, isteriz, nefret ettiğimiz şeyler baskın çıkıyorsa, istemeyiz. Bütün yaşamımızın doğal olarak bu koşullara bağlı olduğunu, ayrıca bunlardan hangisini doğal olarak istediğimizi düşünmemiz gerekir; eğer bunların dışında bir şey istediğimizi söylersek, bunu ancak yaşamın gerçekleri konusundaki bilgisizlik ve deneyimsizlik yüzünden söylemiş oluruz.

İnsanın bir seçim yaparak gönülden istediği şeyle istemediği ve gönülsüz olduğu şeyi görüp bunu kural olarak benimseyeceği,
e hoş, zevkli, en iyi ve en güzel şeyi severek bir insanın olabileceği kadar mutlu yaşayabileceği kaç türlü yaşam vardır? Şöyle söyleyeyim: bir tanesi ölçülü yaşam bir başkası akıllı yaşam, biri yiğitçe yaşam, biri de sağlıklı yaşam olarak sıralayalım; bu dört yaşam biçimine karşıt olan öteki dördü ise, aptalca, korkak, ölçüsüz ve hastalıklı. Öyleyse, ölçülü yaşam biçimini bilen kişi, bunun
734 her bakımdan dengeli, acı ve hazlarında ılımlı, tutkuları yumuşak, aşkları çılgınca olmayan bir yaşam olduğunu ileri sürecektir; buna karşılık ölçüsüz yaşam her bakımdan dengesizdir, şiddetli acılar ve şiddetli hazlar verir, yoğun ve ateşli tutkularla, son derece çılgın aşklarla doludur; ölçülü yaşamda hazlar üzüntülerden fazladır, ölçüsüz yaşamda ise acılar hazlardan yoğunluk, sayı ve süreklilik açısından daha baskındır. Bu yüzden bu yaşam-
b lardan biri bizim için daha hoştur, öteki ise yapısı gereği zorunlu olarak daha acıdır, öyleyse zevkli bir yaşam sürmek isteyen kişi, bile isteye ölçüsüz bir yaşamı seçmez, tersine eğer şimdi söyledi-

ğimiz doğru ise, ölçüsüz olan herkesin istemeyerek böyle olduğu açık: bu zorunlu. Zaten her insan yığını ya bilgisizlikten ya da kendini tutamamaktan ötürü, ya da her ikisinin etkisiyle ölçülü bir yaşamdan yoksundur. Hastalıklı ve sağlıklı yaşamla ilgili olarak da aynı şeyi düşünmek gerekir: her ikisinde de haz ve acı vardır, ama sağlıklı olanda hazlar acıları bastırır, hastalıklı olan-
c da ise acılar hazları. Bizim yaşam tercihimizde istediğimiz, acının ağır basması değildir; acının altta kaldığı yaşamı daha hoş buluruz. Diyebiliriz ki, ölçülü, aklı başında ve yiğit insan acıyı da hazzı da ölçüsüz, aptal ve korkak insana göre daha az, daha hafif ve daha seyrek duyar; birinciler ikincileri hazda aştığından, ötekiler de bunlardan daha çok acı duyduğundan, yiğit insan korka-
d ğı, akıllı insan da aptalı alt eder; demek ki, yaşam biçimleri arasında ölçülü, yiğit, akıllı ve sağlıklı insanların yaşamı, korkak, aptal, ölçüsüz ve hastalıklı insanların yaşamından daha zevkli olur; kısacası, bedensel ya da ruhsal açıdan erdemli olan yaşam, kusurlu olandan daha zevklidir ve güzellik, doğruluk, erdem ve iyi ün açısından ötekilerden çok çok üstündür; sonuç olarak,
e böyle bir yaşam süren insanı karşıtına göre her bakımdan tümüyle daha mutlu kılar.

Yasaların giriş bölümü olarak yaptığımız açıklamalara burada son verelim; girişten sonraki asıl ezginin[5] gelmesi zorunlu, daha doğrusu bir yönetim biçiminin yasalarını genel çizgileriyle belirlemek gerekiyor. Nasıl ki bir dokumada ya da örülmüş herhangi bir şeyde atkı ipi ile dolgu ipini aynı malzemeden kullanmak olanaklı değildir, tersine atkının daha üstün nitelikli olması zo-

5 Yunanca *nomos*, "yasa" ve "ezgi" anlamına gelir.

runludur –nitekim, yapısı dayanıklı ve sağlamdır, öbürü ise yu-
735 muşaktır ve doğruca daha kolay bükülür–, böylece kentlerde yetki sahibi olacaklarla sınırlı bir eğitimin deneyiminden geçmiş olanlar arasında her zaman bu açıdan bir ayrım yapmak gerekir. İşte devlet düzeninin de böyle iki yönü vardır: biri görevlerin saptanıp dağıtılması, öteki de bunlara ilişkin yasaların çıkarılması.

Ama bütün bunlardan önce şunları göz önüne almalıyız: bir
b çoban, bir sığırtmaç, bir at yetiştiricisi, ya da bunun gibi bir hayvan bakıcısı sürüsünü ele aldığında ilk olarak her bir hayvan topluluğuna uygun düşen ayıklamayı yapmadıkça, sürüyle ilgilenmeye girişmeyecektir; sağlıklılarla hastalıklıları, iyi cinslilerle cinsi bozulmuşları seçerek, kimini başka sürülere gönderecek, kimini alıkoyacaktır; çünkü elindeki hayvanları ayıklamazsa, do-
c ğuştan ya da kötü yetişme sonucunda bozulmuş, ve aynı şekilde sağlıklı ve iyi cins bedenlerle huyları bozan hayvanların bedenlerine ve huylarına göstereceği çabanın boş ve etkisiz olacağını düşünecektir. Öteki canlılara gösterilecek özen o kadar önemli değildir ve yalnızca temellendirmemiz için örnek olması açısından bir değeri var; ama insanlar söz konusu olunca, yasa koyucu ayıklama ve bütün öteki eylemler açısından herkese uygun olanı araştırmak ve açıklamak için en büyük özeni göstermelidir. Şim-
d di, kentte yapılacak ayıklama şöyle olsa gerek: pek çok ayıklama biçimi vardır, bunlardan kimi daha yumuşak, kimi daha serttir; yasa koyucu yeni bir devlet düzeni ve yasalar oluşturuyorsa, yumuşak bir ayıklama yöntemi kullanacak ve bununla yetinecektir.
e Bu tür ilaçların hepsi gibi, en iyi yöntem de acı vericidir: haksızlığı ödeten adaletle cezalandırır, sonunda da bunu ödetmek için

ölüm ya da sürgün kararı verir; suçları ağır olanlar, düzelmez olduklarından ve kente çok büyük zarar verdiklerinden, genellikle kovulurlar. Bizdeki yumuşak ayıklama ise şöyledir: yiyecek kıtlığından ötürü, kendileri sahip olmadıkları için, sahip olanların malına saldırmak üzere önderlerini izlemeye hazır ve kararlı olarak ortaya çıkan ne kadar insan varsa, bunları tıpkı kentte baş göstermiş bir hastalık gibi, gönül kırmadan göçmen gönderme adı altında uzaklaştırarak olabildiğince iyi niyetle dışarı atmışlardır. Öyleyse, her yasa koyucu daha başlangıçta şu ya da bu biçimde bunu yapmalıdır, ama bizim şimdi içinde bulunduğumuz durum bundan daha az yorucu: çünkü şimdiki durumda temizlik için ne göçmen göndermeyi ne de seçme yapmayı düşünmemize gerek var; durum şuna benziyor: birçok pınar ve sel suyu bir tek gölde toplanıyormuş gibi, bu toplanan suyun gerek yolunu çevirip değiştirerek, gerek akıtarak olabildiğince temiz olmasına bakmalı ve dikkat etmeliyiz. Ama görüldüğü gibi, her siyasal düzenlemede bir zorluk ve tehlike vardır. Ama şimdi yaptığımız şey kuramsal alanda kaldığına ve eyleme dökülmediğine göre, düşündüğümüz gibi bir seçimin ve temizliğin gerçekleşmiş olduğunu varsayalım: çünkü kurulacak kentin yurttaşları olmak için başvuranlar arasında kötüleri her türlü ikna yoluyla ve yeterli bir zaman içinde denedikten sonra, gelmelerini engelleyeceğiz, iyileri ise elden geldiğince iyi niyetle ve hoş karşılayacağız.

736 b c d

Karşımıza çıkan talihi gözardı etmemeliyiz: hani Heraklesoğullarının da yerleşme kurarken başlarına talih kuşu konduğunu, toprak dağıtımı ve borçların silinmesi yüzünden korkunç ve tehlikeli çatışmalar çıkmadığını söylemiştik ya, işte onun gibi bir talihle karşı karşıyayız: eskiden kurulmuş bir kent bu sorunları

yasayla düzenleme zorunda kaldığı zaman, ne bunları olduğu gibi bırakabilir, ne de bir yenilik getirebilir; denebilir ki, ancak dua edebilir ve uzun bir süre içinde önlemler alarak yavaş yavaş küçük değişiklikler yapmaktan başka çaresi yoktur; şöyle geniş toprak sahibi ve pek çok alacağı olan kişiler, yenilikten yana olup da, insanca duygularla, güç durumda olanlara belli bir şekil-
e de destek olmayı isteyerek, kimi zaman borçları siler, kimi zaman da toprak dağıtırlarsa, bir biçimde doğru ölçüyü tuttururlar ve yoksulluğu varlığın azalması olarak değil, açgözlülüğün artması diye gösterirler. Bir devletin kurtuluşu için en önemli ilke budur ve bu koşullara uygun bir siyasal düzen kurulacaksa, sağlam bir temel olarak bu ilkenin üzerine kurulabilir; ama bu de-
737 ğişme bozuk olursa, bundan sonraki toplumsal eylem hiçbir devlet için kolay olmaz; dediğim gibi, işte biz bundan kurtuluyoruz; ama gene de, kurtulamasaydık bile, bundan kaçış yolunun nasıl olduğunu açıklamak daha doğru olacak. O halde şimdi şunu söylemiş olalım: hakka saygı göstermek ve mal canlısı olmamak çıkış yoludur. Bu yoldan ayrı, geniş ya da dar bir başka çıkış yoktur. Bu da bizim için şimdiki devletin dayanağı olsun.
b Nitekim, varlık, kişiler arasında anlaşmazlık nedeni olmamalı; ya da birazcık aklı olan kişinin eskiye dayanan karşılıklı suçlamalara bağlı yeni işlere isteyerek girişmemesi gerekir. Ama tanrı insanlara, şimdi bizim için olduğu gibi, kişiler arasında anlaşmazlık söz konusu olmayan yeni bir devlet kurma olanağı sağladığında toprak ve barınak dağıtımı yüzünden insanların birbirlerine girmelerine yol açmak, insana yakışmayan bir bilgisizlik ve tam bir kötülüktür.

c Öyleyse, doğru dağıtım biçimi nedir? Öncelikle halkın nüfu-

su ne kadar olmalıdır, bunu saptamak gerekir; bundan sonra yurttaşlar kaç sınıfa ayrılacak ve bunlar ne kadar büyük olacak, bu konuda anlaşmak gerek; bu sınıflara toprak ile barınaklar olabildiğince eşit olarak dağıtılmalıdır. Toprağa ve çevredeki kentlere göre ayarlanmadıkça, yeterli nüfus doğru bir şekilde be-
d lirlenemez: toprak, ölçülü yaşamak koşuluyla belli sayıda kişiyi besleyecek büyüklükte olmalıdır, daha fazlası gerekli değildir; nüfus da kendilerine saldıran komşularından korunabilecek ve saldırıya uğrayan komşularına eli kolu bağlı kalmadan yardım edebilecek kadar olmalıdır. Toprağı ve komşuları gördüğümüz zaman, bunları gerekçeleriyle birlikte uygulamada belirleyeceğiz; ama şimdi bir taslak sınırları içinde sözümüzü tamamlayıp, yasama konusuna geçelim.

e Uygun bir sayı vermek gerekirse, toprağı işleyecek ve savunacak olan yurttaş sayısı 5040 olsun; toprak ve barınaklar, bir kişiye bir kura payı düşecek biçimde eşit parçalara ayrılsın. Bu sayıyı önce ikiye, sonra üçe bölelim; nitekim yapısı gereği dörde, beşe ve sırayla ona kadar bölünebilir. Yasa koyan herkesin sayılar
738 hakkında bunların hepsini, hangi sayının bütün kentler için özellikle uygun olduğunu düşünmesi gerekir. Biz, bölen sayısı en fazla olan ve birbirini olabildiğince sırayla izleyen sayıyı alalım. Bir sayı dizisi her amaç için her sayıya bölünebilir; ama 5040 sayısının, savaş için ve barış zamanındaki bütün işler için, antlaşma ve ortaklıklarda, vergi ve ödemelerde birden sona kadar
b kesintisiz olmak üzere, 59 böleni vardır.

Yasanın öngördüğü kişiler bu ilkeleri boş zamanlarında da esaslı bir şekilde ele almalıdır; çünkü başka türlü olmaz; ama gene de bir kent kuran kişi için, bunların şu yüzden söylenmesi

gerekiyor: ister yepyeni bir devlet kursun, ister yıkılmış bir devleti yeniden ayağa diksin, aklı olan kişi, kentte her bir grubun kurması gereken ve adını tanrılardan ya da daimonlardan alan tapınak ve tanrılarla ilgili olarak, Delphoi'dan, Dodona'dan, Ammon'dan gelme kültlere ya da eski birtakım öykülerin her nasılsa insanların gönlünü çelerek inandırdıkları şeylere dokunmaya kalkmayacaktır; insanlar, birtakım mucizeler ve tanrıların esini denen şey nedeniyle kökeni kendi bölgelerinde olan ya da Tyrrhenia'dan, Kıbrıs'tan ya da başka yerlerden gelme kurban törenlerini benimsemişler, kehanetleri, heykelleri, sunakları ve tapınakları kutsal saymışlar ve bunların her birine özel alanlar ayırmışlardır; yasa koyucu bütün bunların en küçük ayrıntısına bile dokunmamalıdır; her bir gruba bir tanrı, bir daimon ya da bir kahraman vermeli, toprağı bölüştürürken ilk olarak bunlara seçkin alanlar ayırmalı ve külte uygun düşen her şeyi vermelidir ki, belli zamanlarda her bir grup bir arada toplanarak gereksinimlerinin karşılanması için sunular sunsunlar, kurban törenlerinde birbirlerine sevgiyle bağlanarak yakınlaşıp birbirlerini tanısınlar; çünkü bir kent için yurttaşların birbirini tanımasından daha iyi bir şey yoktur. Nitekim, kişilerin karakteri birbirlerine aydınlık değil, karanlık olduğu zaman, insan ne hak ettiği saygıyı görür, ne hak ettiği göreve gelir, ne de doğru adaleti bulur; bütün kentlerde tek tek her insan bunu aramalı: ne kendisi karşısındakine iki yüzlü görünmeli, tersine her zaman açık ve dürüst olduğu anlaşılmalı, ne de böyle iki yüzlü biri varsa, kendisini aldatabilmeli.

739 Bundan sonra, sanki hedef çizgisine varan dama taşını geri çeker gibi, yasa hazırlama konusunda yapacağımız atak, alışıl-

mamış olduğundan, duyanı ilkin herhalde şaşırtacaktır; ama düşünen ve deneyimli bir kişi, en iyi açısından ikinci derecede bir kent kurmakta olduğumuzu görse gerek. Kendisi tiran olmayan bir yasa koyucuya alışılmamış olduğundan belki böyle bir devlet düzeni kabul edilmeyecektir; ama en doğrusu, en iyi devlet düzenini, sonra ikinci ve üçüncü sıradakini belirleyip, seçimi topluluğun sorumlusuna bırakmaktır. Şimdi biz de, buna uygun davranarak, erdemce en önde gelen siyasal düzeni, ikinciyi ve üçüncüyü belirleyelim: bu durumda seçimi Kleinias'a ve günün birinde böyle bir seçim karşısında kalıp kendi yurdu için, kendi anlayışına göre hoşuna gideni seçmek isteyerek biri çıkarsa, ona bırakalım.

Şu eski deyiş kentte olabildiğince gerçekleştiği zaman, birinci sınıf devlet, yönetim biçimi ve en iyi yasalar ortaya çıkmış demektir: "Dostların malı aslında ortaktır." Bu ister bugün bir yerlerde görülsün, ister ileride bir gün ortaya çıksın –yani kadınların, çocukların ve bütün malların ortak olması–, özel mülkiyet denen şey her yerde insan yaşamından her yolla silinecek; doğal olarak kişisel olan şeyler bile bir biçimde elden geldiğince ortak kılınmaya çalışılacak, sözgelişi gözler, kulaklar ve eller sanki ortak olarak görüp, işitip eyliyorlarmış duygusunu verecektir; böylece herkes aynı şeyler karşısında sevinip üzüntü duyarak bunları elden geldiğince bir ağızdan övecek ve yerecektir; olabildiğince birlikli bir kent oluşturan yasalar için, hiç kimse erdem üstünlüğü açısından daha doğru ve daha iyi bir tanım getirip koyamaz. Eğer tanrılar ve onların bir sürü çocuğu böyle bir kentte yaşıyorlarsa, böyle yaşamaktan mutludurlar. Bu nedenle, örnek bir yönetim biçimini başka yerde aramak gerekmiyor, buna en çok

benzeyen bir devleti amaçlayarak elden geldiğince gerçekleştirmeye çalışmalı. Şimdi ele aldığımız devlet, gerçekleştiğinde ölümsüzlüğe en yakın ve değer açısından ikinci sırada bir devlet olacaktır. Üçüncü devlet biçimini de tanrının izniyle sonra ele alacağız. Şimdi bu ikinci sıradakinden söz edelim: nasıl bir devlettir ve nasıl gerçekleştirilebilir?

Her şeyden önce toprak ve barınaklar paylaştırılmalı, ama
740 toprağı ortak işlememeli, çünkü böyle bir şeyin bizdeki doğuş, yetişme ve eğitim biçimini aştığını söylemiştik. Bu paylaşmada şu düşünce benimsenmeli: topraktan payını alan bu kentin ortak malı saymalı; toprağı yurdunun bir parçası olduğuna göre, buna bir annenin çocuklarına gösterdiğinden daha çok özen göstermeli; çünkü toprak, bir tanrıça olduğundan, ölümlülerin efendi-
b sidir; o yörenin tanrılarıyla daimonları için de böyle düşünmelidir. Bu düzenin hep böyle sürmesi için ayrıca şu da düşünülmeli: sayıca saptayıp bölüştürdüğümüz ocaklar ne kadarsa, bunların hep aynı kalması gerekiyor; ne bir fazla, ne bir eksik. Her kent bunu şu şekilde sağlama bağlayabilir: kura ile payını alan, evini çocukları içinde her zaman yalnızca birine, en çok sevdiğine
c bırakmalı: bu mirasçı aynı zamanda ailenin ve kentin tanrılarına, yaşayan ve ölmüş olan büyüklere saygı gösteren kişi olacaktır. Öteki çocukları birden çoksa, kızları belirlenecek olan yasaya göre evlendirmeli, erkekleri de çocuğu olmayan yurttaşlara tercihan anlaşarak vermeli, anlaşma olamıyorsa, ya da hepsinin kız ve erkek birçok çocuğu varsa, ya da tersine çocuk sayısı yetersiz
d ise, bütün bunlar için en yüksek ve en saygın yetkili olarak belirleyeceğimiz kişi, artan ya da az olan çocuk sayısı için ne yapmak gerektiğini inceledikten sonra, ev sayısının her zaman 5040 ola-

rak kalmasına elden geldiğince çaba göstermelidir. Bunun birçok yolu vardır: doğumun fazla olduğu ailelerde doğum kontrolü uygulanır, tersi durumda da doğumların çoğalması için özen ve çaba gösterilir; ödül ve cezalarla, büyüklerin gençlere verdik-
e leri öğütlerle dediğimiz şey gerçekleşebilir. Sonunda 5040 ev sayısının korunması hepten olanaksız olursa, karı kocanın birbirine karşı duyduğu sevgi yüzünden aşırı nüfus patlamasıyla karşılaşıp çıkmaza girersek, sık sık sözünü ettiğimiz şu eski çare kalır: uygun görülen sayıda, ardında dostlarını bırakan dost göç-
741 menler göndermek. Ama tersine bir gün salgın ya da savaş yıkımı getiren bir felaket dalgasına çatar da, kayıplar yüzünden belirlenen sayının çok altına inilse bile, kötü eğitim almış kimseleri isteyerek devlete kabul etmememiz gerekir; dendiği gibi tanrı bile yazgıyı zorlayamaz.

O halde şimdi dile getirdiğimiz düşüncenin bizi şöyle teşvik ettiğini varsayalım: "Siz, içimizdeki en üstün insanlar, hem sayı açısından, hem de doğru düzgün işlerin etkisi açısından, benzerliği, eşitliği, özdeşliği ve uyumu doğal olarak değerlendirmekten
b geri kalmayın. Özellikle başlangıçta saptanan sayıyı tüm yaşam boyunca koruyun; sonra başlangıçta ölçüsünce aldığınız malın toplamını ve boyutlarını birbirinize satarak ve satın alarak bozmayın --çünkü dağıtımı yapan kura, tanrı olduğu için, sizi desteklemez, yasa koyucu da desteklemez–, nitekim yasa, bunlar için
c kura çekmek isteyenle istemeyeni önceden belirledikten sonra, buna boyun eğmeyene buyurduğu ilk şey şu olur: toprak her şeyden önce bütün tanrılar için, sonra bunlara ilk, ikinci ve üçüncü sunularla dua edecek olan rahip ve rahibeler için kutsal olduğundan, kendisine düşen ev ya da toprağı satan ya da alan

kişi buna uygun cezaya katlanır. Rahipler gelecek için yazılı kayıtları selvi levhaların üzerine yazıp tapınaklara koyacaklar; bunları gerçekleştirmek üzere, en dikkatli yetkililere bırakacaklardır
d ki, ne zaman bunlara aykırı bir sapma olsa, gözlerinden kaçmasın, yasanın ve tanrının yardımıyla boyun eğmeyeni cezalandırsınlar. Nitekim, uygun düzenlemeler eklendikten sonra, bu kurala uyan bütün kentler için bunun ne büyük bir nimet olduğunu, eski bir atasözüne göre, kötü olan değil, deneyimli ve töreleri sağlam olan biri anlayacaktır: çünkü bu düzende ticaret yok-
e tur, bunun sonucunda hiç kimsenin özgür kişiye yakışmayan işlerle uğraşması gerekmez, hem de olanaksızdır, kaldı ki utanılacak bir meslek olan elişçiliği özgür ahlakı bozar ve böyle bir işten para kazanmak büsbütün yanlıştır."

Bütün bunlardan sonra bir başka yasa geliyor: hiç kimse kişi-
742 sel olarak altın ya da gümüş para sahibi olamaz; ama günlük alışverişlerde madeni para kullanılabilir; elişçilerinin karşılığını vermek ve bu gibi işlerde çalıştırılan ne kadar ücretli varsa, hepsine, kölelere ve yanaşmalara paralarını ödemek zorunludur. İşte bu nedenle, yalnızca içerde geçerli olan, ama başkaları arasında değeri olmayan madeni paraya sahip olunması gerektiğini söylüyoruz; bütün Yunanistan'da ortak olan para ise, askeri seferler ve öteki ülkelere yapılan türlü yolculuklar için kullanılır: sözgelişi,
b elçiler için ya da kentin zorunlu olarak dışarı gönderdiği delgeler için. Ama birinin kişisel olarak yurt dışına çıkması gerekiyorsa, o yöneticilerden izin aldıktan sonra yola çıkmalıdır; dışarıdan yurduna yabancı parayla dönecek olursa, bunu değeri kadar yerli parayla değiştirerek devlete bırakmalıdır. Bu parayı yanında tutan yakalanırsa, paraya el konmalı; bu işten haberi olup da bil-

dirmeyen kişi parayı alıkoyanla birlikte kınama cezası görmeli,
c ayrıca getirilen yabancı paradan az olmamak üzere para cezasına çarptırılmalı. Evlenen ya da kızını evlendiren kişi, ne tür olursa olsun, kesinlikle ne bir evlilik armağanı alacak ne de verecektir. Hiç kimse güvenmediği birine parasını teslim etmeyecektir; faizle para vermeyecektir, çünkü parayı alan ne faizini ne de anaparayı ödemeye zorlanmayacaktır. Bunların bir kent için uygulanacak en iyi uygulamalar olduğu, her zaman esas ilke ve amaçları
d doğrültusunda incelendiğinde doğru olarak değerlendirilebilir. Biz diyoruz ki, akıllı bir devlet adamının amacı, çoğunluğun iyi bir yasa koyucudan beklediği şey değildir; çoğunluğun düşüncesine göre, yasa koyucu düşüne taşına iyi yasalar çıkararak devletin olabildiğince büyük, olabildiğince zengin, altın ve gümüş ocaklarına sahip, karada ve denizde olabildiğince çok kişiye egemen olmasını istemelidir; bir de şunu eklerler: doğru yasalar çıkaran kişi, devletin olabildiğince erdemli ve mutlu olmasını da
e istemelidir. Oysa bunlar içinde olanaklı olanlar var, olanaklı olmayanlar var: düzenlemeyi yapan, olanaklı olanları amaçlayacak, olanaksız olanları ise boş istekler diye ne amaçlayacak ne de ele alacaktır. Çünkü mutlu olanın aynı zamanda erdemli insan da olması herhalde zorunlu –yasa koyucu bunu istemeli–, ama hem çok zengin olup hem de erdemli olmak olanaksızdır, hele hele çoğunluğun zengin dediği kişiler için: bir kötünün de elde edebileceği gibi, çok para kazanmış birkaç kişiye zengin derler. Eğer
743 durum böyle ise çoğunluğun görüşüne, yani zengin kişinin erdemli bir insan olmasa bile gerçekten mutlu olduğu düşüncesine ben katılamam. Çok erdemli olup da olağanüstü zengin olmak olanaksızdır. Belki, "Neden?" diye sorulacaktır, çünkü, diyebili-

rim, haklı ve haksız yoldan edinilen kazanç, salt haklı yoldan elde edilenin iki katından daha çoktur; ne güzel ne de çirkin yolda
b yapılmak istenmeyen harcamalar, güzel şeyler için harcanmak istenenlerin ancak yarısıdır; böylece bunların tersini yapan, iki kat kazanıp yarısını harcayandan daha zengin olamaz. Bunlardan birincisi erdemlidir, öteki ise tutumlu olmak koşuluyla, kötü olmayabilir, zaman zaman çok kötüdür, ama şimdi dediğimiz gibi, hiçbir zaman erdemli olamaz. Haklı ve haksız yoldan para kazanan ve ne haklı ne de haksız yolda bunu harcamayan, bir de tutumluysa, zengin olur; bütünüyle kötü olan kişi ise, çok savurduğundan, son derece yoksul olur; yalnızca haklı yoldan para ka-
c zanan ve bunu güzel şeyler için harcayan, kolayca çok zengin olamayacağı gibi, çok yoksul da olmayacaktır. Sonuç olarak, bizim düşüncemiz doğru; çok zengin olanlar erdemli değildir; erdemli değillerse, mutlu da değillerdir.

Şimdi, bizim yasa tasarımız, yurttaşların son derece mutlu ve birbirlerine karşı olabildiğince dost olmalarını amaçlıyordu; kişiler arasında pek çok dava ve pek çok haksızlık olan yerde, yurt-
d taşlar dost olamaz, ancak bunların olabildiğince az ve önemsiz olduğu yerde dostluk söz konusu olabilir. Böylece diyoruz ki, devlette altın ve gümüş bulunmamalıdır; geniş çapta elişçiliği ticareti, faizcilik ve çirkin kazanç sağlayan hayvancılık[6] da olmamalı, ama toprağın verip kazandırdığı yeter; bunlar da paranın asıl bulunma amacını yitirtecek ölçüde olmamalı: bu amaç, beden eğitimi ve öteki eğitim olmadan bir değer taşımayan ruh ve

[6] C. Ritter'in yorumuna göre, besi hayvanı yetiştirmek; ama büyük bir olasılıkla *pornoboskoi* ("randevu evi işletenler") kastedilmektedir. Krş. Wilamowits, *Platon*, II, s. 400.

e bedendir. İşte bu yüzden para kazanma uğraşını son sırada değerlendirmek gerektiğini bir değil, bin kez söyledik; çünkü her insanın uğrunda çabaladığı şeyler üç tanedir: paraya gösterilen özen en son ve üçüncü sırada gelmeli, ortada bedene, en başta da ruha özen göstermeli. Özellikle de şimdi açıkladığımız devlet biçimi, değerler bu şekilde sıralanmışsa, doğru yasal düzene oturmuş demektir; ama eğer orada sonradan eklenmiş yasalardan
744 biri devlette ölçülülükten önce sağlığa ya da sağlık ve ölçülülükten önce zenginliğe değer verir görünürse, bu yasa doğru konmuş değildir. O halde yasa koyucu kendine sık sık şu soruyu sormalıdır: –"Neyi amaçlıyorum?" ve "istediğime ulaşıyor muyum, yoksa hedeften çok mu uzağım?"– belki bu şekilde yasa koyma işini kendisi halledebilir ve başkalarının işe karışmasını engelleyebilir; bunun başka türlü bir yolu da yoktur.

Böylece, sözünü ettiğimiz koşullar içinde herkes kendine düb şen payı alsın diyoruz. Her bir kişinin bütün öteki bakımlardan da eşit olarak yerleşmeye gelmeleri güzel olurdu; ama mademki bu olanaksız ve kimi daha çok, kimi daha az servetle gelecek, pek çok nedenle ve özellikle kentte fırsat eşitliği olsun diye, eşit olmayan sınıfların oluşması kaçınılmaz; böylece, her bir kişinin layık olduğu onura göre ayarlanan görevler, vergiler ve dağıtımlarda yalnızca atalarının ya da kişinin kendi erdemi değil, beden
c gücü ve güzelliği de değil, aynı zamanda zenginliği kullanması ve yoksulluk da göz önüne alınacaktır. Ama aralarında anlaşmazlık çıkmaması için, yurttaşlar görevleri ve mevkileri eş olmayan oranda, olabildiğince eşit olarak almalıdırlar. Bu nedenle, varlık ölçüsüne göre birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ya da başka adlarla dört sınıf oluşturmak gerekir: yurttaşlar aynı sınıf

içinde kaldıkları gibi zenginken yoksul ya da yoksulken zengin
d olduklarında, her biri kendine uygun sınıfa geçebilecektir.

Bunlardan sonra, yasa taslağı olarak şunu koyabilirim: Biz diyoruz ki, ayaklanma yerine daha doğrusu içten çözülme adı verilen en büyük illete bulaşmamış bir devlette, birtakım yurttaş kesimlerinde ne dayanılmaz yoksulluk bulunmalı, ne de zenginlik; çünkü her ikisi de bu illete yol açar: o halde şimdi yasa koyucu bunların sınırını belirtmelidir. Öyleyse, yoksulluğun sınırı
e başlangıçtaki pay olmalı: bu olduğu gibi kalmalı; hiçbir yönetici ya da erdemiyle sivrilmek isteyen hiç kimse bu payın azalmasına göz yummamalı. Yasa koyucu bunu ölçü olarak alıp, bunun iki, üç, hatta dört katına çıkmasına izin verecektir; gömü bulmak, armağan almak ya da ticaret yapmak suretiyle ya da bunun gibi
745 bir talihle biri daha fazlasını elde edecek olursa, ölçüyü aşan tutarı kente ve koruyucu tanrılara bırakmak koşuluyla ün kazanacak ve ceza görmeyecektir; buna karşılık, biri bu yasaya uymayacak olursa, onu ele veren bu tutarın yarısını alacaktır, suçlu da kendi kazancından bir o kadarını ödeyecek, yarısını da tanrılara bırakacaktır. Paraya ilişkin bütün konulardaki davaların kolay görülmesi ve çabucak sonuçlanması için, herkesin kura payı dı-
b şındaki tüm kazancı kayıtlara geçirilmiş olmalı ve yasanın görevlendirdiği yetkililerin gözetimine bırakılmalıdır.

Bundan sonra yapılacak ilk iş, bir kent için bütün öteki elverişli koşullara sahip olan bir yer seçildikten sonra, kenti ülkenin olabildiğince ortasına kurmaktır: bunu düşünüp söylemek hiç de zor değil. Sonra da, başta Hestia, Zeus ve Athena tapınakları olmak üzere, kutsal yerler belirlenip, buraya "akropolis" adı verilerek, çevresi çevrildikten sonra, buradan hareketle tüm ülkeyi
c

ve kenti oniki parçaya bölmelidir. Ama bu oniki parçanın, verimli topraklar daha küçük, verimsizler daha büyük olmak üzere eşitlenmesi gerekir. 5040 pay ayrılmalı, bunların her biri de, biri kente yakın öteki uzak olmak üzere, iki parçalı olmalı, ikişer ikişer paylaştırılmalı: kente yakın parça en uzaktakine eklenmek üzere bir pay oluşturmalı, kentten ikinci uzaklıkta olan, sınırdan
d ikinci uzaklıkta olanla birlikte bölüştürülmeli, ötekiler de bu sırayla gitmeli. İkiye bölünmüş parçalarda da şimdi sözünü ettiğimiz yolu kullanmalı; toprağın verimli ya da verimsiz olmasına göre, payın büyüklüğü küçüklüğü eşitlenmeli. Erkek yurttaşları da oniki gruba bölmeli, herkesin varlığı saptandıktan sonra, öteki varlıklar da olabildiğince eşit olarak oniki parçaya ayrılmalıdır; ardından oniki payı oniki tanrıya ayırıp, burada çıkan her bir
e paya bir tanrı adı vererek kutsamalı ve ona "kabile" demeli. Ülkenin geri kalan kısmının bölündüğü gibi, aynı biçimde kenti de onikiye bölmeli, herkese biri merkeze yakın biri uzak iki ev verilmeli. Böylece kuruluş aşaması son bulacaktır.

Ama bizim böyle bir tasarıyı bütün yönleriyle düşünmemiz, az önce söylediklerimizin tastamam böyle gerçekleşmesini sağlayacak uygun koşulları bulamayacağımızı hesaplamamız gereki-
746 yor: insanlar böyle bir topluma karşı çıkmayacak, tersine tüm yaşamı boyunca belli ve sınırlı bir servete, her biri için belirlediğimiz çocuk sayısına razı olacak, şimdi söylediklerimizden anlaşılacağı gibi, altından ve yasa koyucunun yasaklayacağı öteki şeylerden yoksun olacak; evler ülkenin ve kentin merkezinde ve çevresinde bulunacak: bütün bunlar düş anlatmak ya da kenti ve yurttaşları sanki balmumundan yoğurmak gibi. Bu tasarı bir ba-
b kıma hiç de fena değil, ama bunu bir daha ele alalım. Yasa koyu-

cu bize gene şöyle diyecektir: "Dostlarım, sanmayın ki, bu söylediklerinizin bir bakıma gerçeği dile getirdiğini gözden kaçırdım. Ama geleceğe ilişkin her şeyde en doğru yolun şu olduğunu düşünüyorum: girişilen işin nasıl olması gerektiğine örnek gösteren kişi, en doğru ilkelerden hiçbirini bir yana bırakmamalıdır, bun-
c lardan birini gerçekleştirmenin olanaksız olduğunu görürse, bundan vazgeçmeli ve uygulamaya koymamalıdır; geri kalan uygun şeyler içinde buna en yakın ve en benzer olanını uygulamalı, bunu gerçekleştirmenin çaresine bakmalıdır; yasa koyucunun programını tamamlamasına izin vermeli, ancak bundan sonra yasa koyucuyla birlikte yasama konusunda söylenenlerden hangisinin uygun, hangisinin olanaksız olduğuna bakmalıdır; son derece sıradan bir elişçisi bile, adından söz ettirecekse, her du-
d rumda düşüncesiyle tutarlı olan şeyi gerçekleştirmek zorundadır."

Şimdi de, içinde birçok böleni olan bu oniki parçayı ve 5040 sayısına ulaşıncaya kadar bunlardan çıkan parçaları ve bunların bölümlerini –phratrialar, demoslar, köyler, savaş ve yürüyüş dü-
e zeni, para birimleri, katı ve sıvı ölçüleriyle ağırlık birimleri buna bağlıdır–, bütün bunları yasanın nasıl açıkça oranlı ve birbiriyle uyumlu olarak düzenlediğini görmeye çalışalım. Bundan başka, sayılar kendi içlerinde ne kadar değişiyorsa, seslerde, düz çizgi üzerinde yukarı ve aşağı hareketlerde, dairesel hareketlerde, uzunlamasına ve derinlemesine ne kadar hareket varsa, bunların
747 bölünmesinin ve çeşitlenmesinin her bakımdan yararlı olduğunu düşünerek, halka yapılan bir konuşmayla, yurttaşların sahip olduğu bütün eşyalardan hiçbirinin ölçüyü aşmasına izin verilmediğini bildirirse, ayrıntılarla uğraşır gibi görünmekten ürküp

korkmamalı; nitekim, yasa koyucu bunların hepsine bakarak bütün yurttaşlara elden geldiğince bu düzenden ayrılmamalarını
b buyurmalıdır. Çünkü aile ve devlet yönetimi ve bütün sanatlarla ilgili olarak, çocuk eğitiminde matematik kadar önemli olan tek bir dal yoktur: ama en büyük yararı, yapısındaki özelliği ile, kalın kafalıyı uykusundan uyandırması, bu tanrısal sanatla yaradılışının tersine onu geliştirerek, çabuk kavrayan, belleği güçlü ve kıvrak zekâlı yapmasıdır. Demek ki, eğer bütün bunları yeterli ve yararlı biçimde edinecek olan kişilerin ruhlarından bayağılık ve kazanç hırsı da başka yasa ve uygulamalarla uzak tutulacak
c olursa, o zaman bu, güzel ve uygun bir eğitim aracı olur; yoksa farkına varmadan bilge yerine üçkâğıtçı yaratılabilir, tıpkı Mısırlılarda, Fenikelilerde ve başka bayağı uygulamalarla kazançların etkilediği daha pek çok kavimde görüldüğü gibi: ister yasa koyucuları başarısız olduğu için bu etkiyi yaratmış olsun, ister ters bir talihin çatmasından ötürü, ister böyle başka bir etkenden ötü-
d rü ortaya çıksın. Ayrıca, yerleşim yerleriyle ilgili olarak şunu da gözden kaçırmamalıyız, Megillos ve Kleinias, insanların başka yerlere göre daha iyi ya da daha kötü olmasını sağlayan birtakım yerler yoktur diye düşünmemeli ve bu doğal etkilerle çelişen yasalar çıkarılmamalıdır; bazı yerler çeşitli rüzgârlar ve sıcaklardan
e ötürü, bazıları sudan ötürü, bazıları da yalnız bedene yararlı ya da zararlı değil, ruh üzerinde de aynı derecede buna benzer etkileri olan toprak ürünlerinden ötürü elverişlidir ya da değildir; bütün bunların içinde en iyisi, tanrısal rüzgarların estiği, yerleşenleri dostça ya da düşmanca karşılayan daimonların oturduğu yerlerdir. Akıllı yasa koyucu insanlık ölçüleri içinde bütün bunları inceledikten sonra, yasalarını buna göre çıkarmaya çalışa-

caktır. Sen de böyle yapmalısın Kleinias, bir yerleşme kurmak isteyen, her şeyden önce bunlarla ilgilenmelidir.

KLEINIAS: Çok güzel söyledin, Atinalı yabancı; ben de böyle yapmalıyım.

VI. KİTAP

751 ATİNALI: Pekâlâ, bütün bunlardan sonra, şimdi sıra senin kentinin yöneticilerini atamaya geldi.

KLEINIAS: Evet, öyle.

ATİNALI: Bir siyasal yönetimin düzenlenmesinde iki aşama vardır: önce görevleri ve yöneticileri saptamak, bunların kaç tane olacağına ve nasıl belirleneceğine bakmak; sonra da bu görev-
b lerin her birine ne kadar ve hangi nitelikte yasa uygun düşüyorsa, bu yasaları çıkarmak gerekir. Ama seçim işinden önce azıcık durup, bu konuya uyan bir görüşme yapalım.

KLEINIAS: Nasıl bir görüşme.

ATİNALI: Şöyle: şunu herkes bilir ki, yasama önemli bir iştir, ama bir düzene oturmuş bir kent iyi çıkarılmış yasaların yürütülmesini beceriksiz yöneticilere bırakırsa, bu iyi yasalardan daha
c çok yararlanamayıp maskara olmaktan öte, bunlar yüzünden kentlere olmadık zararlar ve yıkımlar gelebilir.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O halde, dostum, senin şu devlet düzenin ve kentin için bu tehlikenin söz konusu olduğunu düşünelim. Görüyorsun ki, her şeyden önce kişiler yönetim görevlerine hakkıyla getirileceklerse, kendileri ve aileleri çocukluktan seçime kadar yeterince incelenmiş olmalı, sonra seçecek kişilerin de adayları kabul
d ederken ya da geri çevirirken, bu ikisi arasında doğru bir kararla seçim yapabilmeleri için, yasa gelenekleri içinde iyi eğitilip yetişmiş olmaları gerekir. Daha yeni bir araya gelmiş, birbirini tanımayan kişiler, üstelik eğitimsiz iseler, yöneticileri yanılmadan

nasıl seçebilirler?

KLEINIAS: Herhalde bu olanaksız.

ATİNALI: Ama dedikleri gibi, yarış bahane kabul etmez; mademki sen, şimdi dediğine göre, Girit halkı adına dokuz arkadaşınla birlikte bu yerleşme kurma işini gönüllü olarak üzerine aldın ve mademki ben şimdi çizdiğimiz tasarıya uygun olarak sana yardım etmeye söz verdim, öyleyse sen de ben de böyle yapmalıyız. O halde bu tasarıyı bile bile başsız bırakmayayım: çünkü bu haliyle sağda solda dolaşırsa, biçimsiz görünebilir.

KLEINIAS: Çok doğru söyledin, yabancı.

ATİNALI: Söylemekle kalmayıp, elimden geldiğince bunu gerekleştireceğim.

KLEINIAS: İyi öyleyse, dediğimiz gibi yapalım.

ATİNALI: Tanrı isterse ve yaşlılığın bunca yükünü alt edebilirsek, bu gerçekleşecek.

KLEINIAS: Herhalde ister.

ATİNALI: Herhalde. Onu izleyerek şunu ele alalım.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Kentimizi cesaretle ve tehlikeyi göze alarak kuracağımız konusunu.

KLEINIAS: Şimdi bunu ne için söyledin?

ATİNALI: Düşünüyorum da, çıkardığımız yasaları nasıl karşılayacaklarını hesaplamadan, kolayca ve korkusuzca, bundan haberi olmayan insanlar için yasa koyuyoruz. Herkes için, pek bilge olmayan biri için bile, şurası açık ki, Kleinias, başlangıçta hiçbirini kolayca kabul etmeyeceklerdir; ama çocukken bu yasaları tanımış, onların içinde yetişmiş ve yeterince alışmış olanlar tüm

kentin yönetici seçimine katılıncaya dek dayanmalıyız. Bu dediğimiz şeyin gerçekleşmesi, bir biçimde, bir yolla başarılı olması, sanırım, bu şekilde yönetilmiş olan kentin ayakta kalmasında ilerisi için bir güvence olacaktır.

d KLEINIAS: Öyle olsa gerek.

ATİNALI: Bakalım, şimdi bunun için yeterli bir yol bulabilecek miyiz? Ben şunu diyorum, Kleinias, bütün öteki Giritlilerden çok Knossoslular, şimdi yerleşme kurmakta olduğunuz toprak konusunda üstünkörü iş görmeyip, en yüksek devlet görevlerinin olabildiğince güvenilir ve iyi biçimde oluşturulmasına büyük özen göstermelidirler. Öteki işler daha önemsiz, ama en başta büe yük bir özenle yasa bekçilerini seçmek zorunlu.

KLEINIAS: Bunun için nasıl bir yol ve yöntem bulabiliriz?

ATİNALI: Şöyle. "Giritlilerin çocukları," diyeceğim, "Knossoslular pek çok kentten eski oldukları için, bu yerleşmeye gelenlerle birlikte, kendi aralarından ve onların içinden, ondokuzu yerleşmecilerden, geri kalanı da Knossoslulardan olmak üzere, 37
753 kişi seçsinler: Knossoslular bu kişileri senin kentine versin, seni de razı ederek ya da fazla üstelemeden zorlayarak 18 kişiyle,[1] birlikte bu yerleşmeye yurttaş yapsınlar."

KLEINIAS: Yabancı, Megillos'la sen de niye bizim devlete katılmıyorsunuz?

ATİNALI: Atina büyük işlerin peşinde, Kleinias, Isparta da öyle; üstelik ikisi de buradan çok uzak. Ama senin için her şey elverişli, öteki kurucular için de seninle ilgili söylediğimiz şeyler
b geçerli. Şimdiki koşullarda bunun en doğru nasıl olacağını söy-

[1] 702c ve 752c'de 10 kişi olarak belirtilen kurucuların sayısı burada artmıştır.

leyelim; zaman geçip düzen yerine oturduktan sonra, yönetici seçimi şu şekilde yapılmalı: atlı ya da yaya birliğinde silah taşımış ve yaşlarının elverdiği bilek gücüyle savaşa katılmış ne kadar kişi varsa, hepsi yönetici seçimine katılmalıdır; seçim kentteki en
c değerli tapınakta yapılacaktır. Her seçmen, adayının baba adını, kabile adını ve geldiği demosun adını bir tabletin üstüne yazıp, kendi adını ve öteki bilgileri de ekledikten sonra, bunu tanrının sunağına bırakacaktır. İsteyen otuz gün içinde uygun görmediği tableti alıp agoraya bırakabilir. Yöneticiler tabletler arasından üçyüze kadar en başta seçilenleri bütün kente açıklayacaklar ve
d göstereceklerdir; kent aynı şekilde bunlardan istediğini seçecek ve bunlar arasından ikinci kez liste başı olan yüz kişi gene herkese açıklanacaktır. Sonra, bu yüz kişi arasından isteyen istediğini seçecek ve bu üçüncü oylama kurbanlar arasından geçilerek yapılacaktır.[2] En çok oy alan 37 kişi, haklarında inceleme yapıldıktan sonra, "yönetici" ilan edileceklerdir.

Pekâlâ, Kleinias ve Megillos, yöneticilerle ve soruşturmalarıy-
e la ilgili olarak bütün bunları kentimizde kim düzenleyecek? Başlangıçta bu şekilde kurulma aşamasında olan kentlerde, bütün görevlilerden önce gelen bazı kişilerin olması gerektiğini düşünmeliyiz, değil mi? O halde bir biçimde bu adamları bulmak gerekiyor; hem de sıradan değil, olabildiğince yaman adamları. Nitekim, atasözlerinde "başlangıç işin yarısı" denir ve güzel bir başlangıcı hepimiz her zaman överiz; ama bence bu yarımdan da
754 fazladır, ve hiç kimse bunu yeterince değerlendirmemiştir.

---

2 Genellikle yemin törenlerinde görülen bu uygulama, burada oylamayı kutsallaştırmaya yöneliktir.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse, değerini anladığımıza göre, bunu söylemeden geçmeyelim, ne şekilde olacağını da açıklayalım. İçinde bulunduğumuz durumda zorunlu ve uygun olan bir tanesinin dışında söyleyecek bir şeyim yok.

KLEINIAS: Neymiş o?

ATİNALI: Diyorum ki, kurma aşamasında olduğumuz bu kentin, kurucu kent dışında sanki ne anası ne de babası var; gerçi
b kurulmuş birçok kentin sık sık kurucu kentle çatışma içine girdiğini,[3] ileride de böyle olacağını bilmiyor değilim. Ama şu durumda bizim kentimiz tıpkı bir çocuk gibi, ileride onu yaratanlarla çatışmaya girecek olsa bile, şu anda çocukluğunun çaresizliği içinde onları sever, onlarca da sevilir; her zaman ailesine sığınıp tek yardımı zorunlu olarak onlarda bulur; işte bence, ilişki-
c lerinden ötürü Knossoslularm yeni kente karşı, yeni kentin de Knossos'a karşı durumu böyle. O halde, şimdi söylediğimi yineliyorum –nitekim, güzel bir şeyi iki kez söylemek hiç de zararlı değil–: Knossoslular yerleşmeye gelenler arasından olabildiğince yaşlı ve erdemli en az yüz kişi seçip, bütün bu işlerle ortaklaşa ilgilenmelidir; bunlara Knossoslular içinden yüz kişi daha eklenmeli. Bunlar yeni kente geldiklerinde, görevlerin yasalara uygun
d olarak belirlenmesiyle, belirlendikten sonra da adamların soruşturulmasıyla ilgileneceklerdir. Bu iş bittikten sonra, Knossoslular kendi kentlerine dönmeli, yeni kent de kendini kurtarmaya ve gelişmeye çalışmalıdır. Bu 37 kişi şimdi ve bundan sonrası için şu işlere bakmak üzere seçilmiş olsun: her şeyden önce yasa

[3] Thurioi, kurucu kent Atina ile kısa sürede çatışmıştı.

bekçisi olacaklardır, sonra da her bir kişinin toplam varlığını yazıp yöneticilere teslim ettiği belgeleri koruyacaklardır; en üst sı-
e nıftan olan dört mnalık, ikinci sınıftan olan üç mnalık, üçüncü sınıftan olan iki mnalık, dördüncü sınıftan olan da bir mnalık varlığını yazmayabilir. Eğer birinin bu yazılı tutarın fazlasına sahip olduğu ortaya çıkarsa, bunun hepsine devletçe el konsun; ayrıca, kazanç yüzünden yasaları çiğnemekten suçlu bulunursa, isteyen ona karşı dava açabilecek, bu da güzel ve onurlu değil, tersine utanç verici bir dava olacaktır. İsteyen onu kirli kazançla suçlayıp davayı yasa bekçilerinin önünde yürütebilir; davalı suç-
755 lu bulunursa, kamu kazançlarına katılamayacak, herhangi bir dağıtım olduğunda, kura payının dışında bundan payını alamayacak, yaşadığı sürece isteyen herkesin okuyabileceği bir yerde suçu yazılı kalacaktır. Bir yasa bekçisi yirmi yıldan fazla bu görevde kalamaz, elli yaşından önce de bu göreve atanamaz; altmış yaşında atanan, yetmiş yaşından sonra yaşamaya devam ederse,
b artık bu yöneticiler arasında bu kadar önemli bir görevi sürdüreceğini düşünmemelidir.

Böylece yasa bekçileriyle ilgili olarak bu üç kuralı söylemiş olduk; yasalar ilerledikçe her bir yasa bu kişilere şimdi söylediklerimize ek olarak ilgilenmeleri gereken görevler yükleyecektir; şimdi sırayla öteki görevlerin seçimi hakkında konuşalım: çünkü bunlardan sonra ordu komutanlarını ve savaşta bunlara yardımcı
c olmak üzere atlı birliği komutanlarını seçmek gerekiyor: bu sonunculara, çoğunluğun dediği gibi, "tabur komutanı" demek daha doğru. Bunlardan ordu komutanlarını, yasa bekçileri bu kentin içinden önerecekler, zamanında savaşa katılmış ve halen katılacak durumda olan herkes bu önerilenler arasından seçim yapa-

caktır. Önerilenler arasında olmayan birinin listedeki birinden
d daha üstün olduğu düşünülürse, kimin kimin yerine önerildiği belirtildikten sonra, yemin edilerek bir karşı öneri verilsin; açık oylamada hangisi kazanırsa, aday listesine o girecektir. Açık oylamada en çok oy alan üç kişi, yasa bekçilerinin incelendiği gibi incelendikten sonra, ordu komutanı olup askeri işlerle ilgilenecektir. Seçilen komutanlar her bir kabileden bir tane olmak üze-
e re oniki tabur komutanı önermeli; bu komutanlar için de karşı öneri, oylama ve inceleme ordu komutanlarınınki gibi olsun. Şimdiki durumda meclis ve üyeleri seçilmeden önce, yasa bekçileri en kutsal ve en elverişli bir yerde bu toplantıyı düzenlesinler, ağır silahlılar, atlılar, üçüncü olarak da sırasıyla her askeri birlik ayrı ayrı yerini alsın. Ordu komutanları ile atlı komutanları için herkes açık oylama yapacaktır; tabur komutanlarını kal-
756 kanlılar seçecektir, alay komutanlarını da atlı birliğinin tümü; hafif silahlıların, okçuların ve öteki askeri birliklerin önderlerini ordu komutanları atasın. Geriye atlı komutanlarının atanması kaldı. Bunları da ordu komutanlarını öneren kişiler önerecek; seçim, karşı öneri ordu komutanlarınınki gibi olacaktır. Atlı bir-
b liği bunlar için yaya birliğinin gözü önünde açık oylama yapacaktır; en çok oy alan ikişi bütün atlıların önderi olacaktır. Açık oylamaya itiraz olursa, oylama en çok iki kez yinelensin; eğer biri üçüncü kez itiraz ederse, her bir oylama grubu için oy sayımı kime teslim edildiyse, kararı onlar versin.

Meclis otuz düzine üyeden kurulmalıdır –yani alt bölümlemeye uygun 360 üye–, bunlar, her biri 90 kişilik dört gruba ayrıl-
c sın, bu şekilde her sınıftan 90 üye çıksın. Öncelikle herkes zorunlu olarak birinci sınıf için oylamaya katılsın, buna uymayan

belirli bir para cezası ödesin; oylama bittikten sonra bunlar tutanağa geçirilsin, ertesi gün önceki gibi aynı yöntemle ikinci sınıf için oylama yapılsın, üçüncü gün üçüncü sınıf için isteyen oy kullansın: ilk üç sınıftakiler için oy kullanmak zorunlu olsun,
d ama dördüncü ve en alttaki sınıf oylamaya katılmak istemezse, cezadan bağışık olsun. Dördüncü gün, dördüncü ve en az önemli sınıf için herkes oylama yapsın; eğer oylamaya katılmak istemezlerse, üçüncü ve dördüncü sınıftan olanlar cezadan bağışık tutulacaktır; ama ikinci ya da birinci sınıftan olup da oylamaya katılmayan cezalandırılacaktır: ikinci sınıftakiler için ceza ilk saptananın üç katı, birinci sınıftakiler için ise dört katı olacaktır.
e Beşinci gün, yöneticiler tutanağa geçirilmiş adları herkesin görmesi için ilan etmelidir; yeniden herkes bu adlar için seçime katılacak, yoksa ilk saptanan para cezasına çarptırılacaktır. Her bir sınıftan 180 kişi seçildikten sonra, bunların yarısı kurayla belirlenip durumları incelenecek ve bir yıllığına meclis üyesi olacaklardır.

Seçim böyle yapılırsa, monarşik yönetim biçimi ile demokratik biçimin ortası bulunabilir; yönetim biçimi hep bu arada tutul-
757 malıdır. Nitekim, efendi ile köle hiçbir zaman dost olamazlar; erdemli kişiyle erdemsiz kişi de eşdeğer tutulamaz –çünkü eşit olmayanlar için eşitlik, doğru ölçü olmazsa, eşitsizlik demektir–, nitekim, bu yüzden devletler ayaklanmalardan bir türlü kurtulamaz. Şu eski söz ne kadar doğru! "Eşitlikten dostluk doğar": çok doğru ve yerinde söylenmiş bir söz. Bunu gerçekleştirebilecek
b eşitlik apaçık belli olmadığı için, çok zor bir durumda kalıyoruz. Nitekim, iki tür eşitlik vardır: bunlar eşadlıdır, ama aslında pek çok açıdan neredeyse birbirinin karşıtıdır. Birini her devlet ve

yasa koyucu görev dağıtımında uygulayabilir: ölçü, ağırlık ve sayıca eşitliktir bu, kurayla gerçekleştirilen dağıtımlarda yeterlidir. Ama en doğru ve en üstün eşitliği görmek herkes için pek kolay değildir. Çünkü Zeus'un kararına bağlıdır ve insanlara her zaman için çok az yardım eder, ama devletlere, hatta bireylere sağ-
c ladığı yardım çok büyük yararlar getirir; çünkü büyüğe daha büyük, küçüğe daha küçük pay verir, her birinin doğal yapısına uygun ölçüyü kullanır, özellikle erdem bakımından büyük olanlara her zaman daha büyük onurlar kazandırır, erdem ve eğitim açısından tersi durumda olanların her ikisine de uygun olanı doğru bir oranla verir. Nitekim, bizim için siyaset, işte bu adalettir. Şimdi bunu hedefleyerek ve bu eşitliği gözümüzün önünde
d tutarak doğmakta olan kentimizi kurmalıyız, Kleinias. Bir gün başka bir kent kurulacak olursa, bu aynı şeye bakarak yasaları yapılmalıdır, birkaç tirana, hatta bir tek tirana, ya da halkın gücüne değil, adalete bakarak; şimdi söylediğimiz de bu: eşit olmayanlara her zaman yapısına uygun olan eşitliği uygulamak. Şu da var ki, kent halkı herhangi bir kesiminde çatışma çıkmasını istemiyorsa, zaman zaman bu terimleri kullanmak zorundadır; –
e çünkü eşitlik ve hoşgörü, doğru adalete aykırı olarak ortaya çıktığı zaman tam ve mükemmel olanı bozan şeylerdir–, bu nedenle, halkın hoşnutsuzluğunu gidermek için kura eşitliğine başvurmalı, adil olana göre çıkması için dua etmeli. Böylece, zorunlu
758 olarak her iki eşitlik türünü de uygulamalı, ama talihe gereksinim duyana olabildiğince az başvurmalı.

Bu nedenle, dostlarım, kendini kurtarmak isteyen kent bu şekilde bu yolları kullanmalıdır. Nasıl denize açılan bir geminin gece gündüz hep bir nöbetçiye gereksinimi varsa, aynı şekilde

başka kentlerin yarattığı fırtınalar arasında ve türlü türlü tuzaklara düşme tehlikesi içinde bulunan bir kentin de gündüzden geceye ve geceden gündüze görev devreden yöneticilere, birbirine
b aralıksız nöbet devreden nöbetçilere gereksinimi vardır. Bu işler hiçbir zaman kalabalıkta hızla yapılamadığı için, meclis üyelerinin çoğunluğuna uzun bir süre kendi özel işlerinin başında kalıp kendi evleriyle ilgili işleri düzene koymalarına izin vermek zorunludur; üyeleri oniki aya bölerek, her ay bir tanesinin işbaşında kalmasını sağlamalıdır; bu nöbetçiler, ister bir haber vermek
c için, ister bilgi almak için, dışarıdan ya da devletin içinden gelenleri karşılamaya hazır olacaklardır: bir devletin başka devletlere vereceği, kendisi sorduğunda da alacağı cevap konusunda hazırlıklı olacaklardır; özellikle de bir kentte her zaman ortaya çıkabilecek her türden karışıklıklar yüzünden, bunları olabildi-
d ğince önlemek için, baş gösterdiği zaman da, kenti olabildiğince çabuk haberdar edip bunun çaresine bakmak için hazır bekleyeceklerdir. İşte bu yüzden devletin başında bulunan bu organ, hem yasalara uygun yapılan, hem de ivedi durumlarda yapılan toplantıları düzenleme ve dağıtma konusunda yetkili olmalıdır. Bütün bunları düzenlemek, meclisin onikide birine düşecek ve bu grup yılın onbir ayı dinlenecektir; ana meclisin bu parçası kentte her zaman öteki yöneticilerle birlikte bu nöbetçilik işlevini ortaklaşa yerine getirmelidir.

Kentle ilgili işler, bu şekilde uygun biçimde örgütlenebilir;
e ama ülkenin geri kalan kısmı nasıl tasarlanmalı ve düzenlenmeli? Kentin ve ülkenin tümü oniki parçaya bölündüğüne göre, kentteki yollarla, evlerle, yapılarla, limanlarla, çarşı ve çeşmelerle, özellikle de kutsal alanlarla, tapınaklarla ve bu tür işlerle ilgi-

lenecek birtakım kişilerin atanması gerekmez mi?

KLEINIAS: Gerekmez olur mu?

759 ATİNALI: Öyleyse, tapınaklarda hizmetlilerin, rahiplerin ve rahibelerin bulunması gerektiğini söyleyebiliriz. Yollar, yapılar ve bu konudaki düzenle ilgili olarak, bunlara zarar vermemeleri için insanlarla ve hayvanlarla ilgili olarak kent içinde ve kent çevresinde, kentlere yakışan bir düzenin gerçekleşmesi için, üç tür[4] yönetici seçmek gerekiyor: şimdi sözünü ettiğimiz şeylerle ilgilenenlere "astynomos," çarşı düzeniyle ilgilenenlere "agoranomos" adı verilmeli. Rahip ailesinden gelme tapınak rahiplerine ve
b rahibelerine dokunmamalı; ama eğer, ilk kez bir yerleşme kurma söz konusu olduğuna göre, beklendiği gibi, aileden gelme rahip yoksa ya da sayısı çok azsa, görevlisi olmayan tapınaklarda tanrılara hizmet etmek üzere rahip ve rahibeler görevlendirilmelidir. Kentin ve ülkenin her kesiminde aynı demostan olmayanları birbirleriyle dostluk içinde kaynaştırıp büyük bir birlik havası yaratmak için, bütün bunların bir kısmı seçimle, bir kısmı da kurayla görevlere atanmalıdır. Rahiplerin seçimi tanrının ken-
c disine bırakılıp kura çekerek tanrısal talihe başvurulur. Kurada çıkan, her şeyden önce bedence sağlam mı, ruhça soylu mu, sonra temiz bir aileden mi geliyor, kendisi, babası ve annesi bir cinayete ya da tanrılara karşı işlenen benzeri bir suça karışmadan yaşamış mı diye incelenmelidir. Bütün dinsel konulara ilişkin yasalar Delphoi'dan alınmalı, bunların başına yorumcular ge-
d tirmeli ve bu yasaları uygulamalıdır. Rahiplerin görevi bir yıllık olacak, daha uzun olmayacaktır kutsal yasalara uygun olarak

[4] Herhalde ilk sırada rahipler.

tanrısal konularda görevini gereğince yerine getirecek olan kişi, altmış yaşından küçük olmamalıdır; aynı kurallar rahibeler için de geçerlidir. Yorumcular üç seçimle göreve getirilecektir: her bir seçimde her biri bir kabileden gelen dört yorumcuyu dört kabile seçecektir. En çok oy alan üçü incelenmeye başlanacak, öteki dokuzu her üçlü gruptan bir tanesi seçilmek üzere Delphoi'a gönderilecektir; bunların da incelenmesi ve yaş sınırı rahip-
e lerinki gibi olacak, ama bunlar yaşam boyu görevde kalacaklardır; içlerinden biri eksilirse, dört kabile hangisinde boşluk olmuşsa, onun için seçim yapacaklardır. Tapınaklardaki varlıkla, kutsal alanlarla, buradaki ürün ve gelirlerle ilgilenmek üzere,
760 hepsi birinci sınıftan büyük tapınaklar için üç, daha küçükler için iki, en küçükler için de bir yönetici seçilecektir; bunların seçilmesi ve incelenmesi ordu komutanlarınınki gibi olacaktır. İşte tapmaklarla ilgili olarak yapılacak işler bunlar.

Olanakların elverdiği ölçüde hiçbir şey korumasız kalmayacaktır. Kentin korunması şu şekilde olacaktır: ordu komutanları, tabur komutanları, atlı komutanları, alay komutanları ve meclis
b üyeleri, ayrıca astynom ve agoranomlar yeterli sayıda seçilip işbaşına getirildikten sonra, koruma ile ilgileneceklerdir; ülkenin geri kalan bölümünü de şöyle korumak gerekiyor: bütün ülkeyi elden geldiğince eşit olarak oniki parçaya ayırdığımıza göre, bu her parçaya kura sonucu düşen her kabile, bir yıllığına beş "agronom" ve "phrourarkh" alacaktır; bu beş kişiden her biri de
c kendi kabilesi içinden yaşları yirmibeş ile otuz arasında oniki genç seçecektir. Bunların her birine her ay kurayla ülkenin bir bölümü ayrılacak böylece hepsi ülkenin tümü hakkında deneyim ve bilgi sahibi olacaklardır. Yöneticilerle nöbetçilerin görev

süresi iki yıl olsun. Bu bölümler, yani ülkenin bölgeleri kurada belli olur olmaz, phrourarkhlar bu bölgeleri aydan aya çember
d biçiminde sağa doğru sırayla değiştirerek adamlarıyla dolaşsınlar; sağa doğru, yani doğu yönünde demek istiyorum. Bir yıl tamamlandıktan sonra, ertesi yıl olabildiğince çok bekçi yılın yalnızca bir tek mevsiminde ülke hakkında deneyim sahibi olmasın, aynı zamanda ülkenin her yerini her mevsimde olabildiğince çok tanısın diye ikinci yıl tamamlanıncaya kadar o günkü önder-
e leri onları soldaki bölgeye doğru yeniden geri döndüreceklerdir. Üçüncü yıl başka oniki genci yönetecek olan ayrıca beş agronom ve phrourarkh seçmek gerekir. Her bir bölgede bulundukları sırada şu şekilde görev yapacaklardır: her şeyden önce, gerektiği kadar hendek kazıp siper yaparak, toprağa ve hayvanlara zarar vermeye kalkışanları elden geldiğince uzak tutmaya ve ülkenin düşmanlara karşı olabildiğince korunmasına bakacaklardır; bunun için her bir bölgede bulunan koşum hayvanlarıyla köleleri
761 kullanacaklar, bunların başında durarak işgüçlerinden yararlanacak ve olabildiğince bunların kendi işlerinden arta kalan zamanı seçmeye çalışacaklardır. Ülkeyi düşmanlar için geçilmez, dost insanlar, koşum ve sürü hayvanları için ise olabildiğince kolay geçilir kılacaklar, yollarla ilgilenerek her birinin olabildiğince elverişli olmasını sağlayacaklar ve Zeus'un gönderdiği yağmurun ülkeye zarar vermemesi, tersine suyun yükseklerden dağ-
b lar arasındaki derin vadilere akarak daha çok yararlı olması için, selleri hendek ve setlerle engelleyeceklerdir; böylece derin vadiler Zeus'un gönderdiği suyu emerek aşağı kesimdeki bütün tarla ve bölgelere akarsu ve kaynak sağlayarak en kurak toprakları sulak hale getirecektir. Pınar sularını, ister akarsu ister çeşme olsun,

c bitki ve yapılarla süsleyerek güzelleştirecekler ve suları kanallarla bir araya toplayarak her yere bolluk getireceklerdir; çevrede adanmış bir koruluk ya da kutsal alan varsa, bunları her mevsimde sulama yoluyla güzelleştirecekler ve suları tanrıların tapınaklarına çevirerek süsleyeceklerdir. Gençler böyle yerlerde kendileri ve yaşlılar için gymnasionlar yapmalı, yaşlılar için sıcak hamamlar hazırlamalı, çevresine bolca kuru odun yığmalıdırlar;
d bunların kapıları, bedenleri hastalık yüzünden ya da tarla işlerinden yıpranmış insanlara da açık olacak onlara pek becerikli olmayan bir hekimden çok daha iyi bir tedavi sunarak çaresiz insanlara yararlı olacaktır.

Bunlar ve benzeri işlerin hepsi ülkeyi süsleyecek ve yararlı olacaktır, üstelik de çok hoş bir eğlence. Ama bunlarla ilgili ciddi bir uğraş şöyle olacak: altmış kişilik her bir grup yalnız düşmanlara karşı değil, dost olduklarını ileri sürenlere karşı da bölgelerini koruyacaklardır; komşular ya da başka yurttaşlar arasın-
e dan köle olsun özgür kişi olsun, biri ötekine haksızlık ederse, haksızlığa uğradığını ileri süren kişi için adaleti yerine getireceklerdir; önemsiz konularda beş yönetici, üç minalık değere kadar, daha önemli konularda ise başka oniki kişiyle birlikte toplam onyedi kişi karşılıklı suçlamalar hakkında karar versin. Krallarınki gibi son kararı açıklayanların dışında, her yargıç ve yönetici kararları ve yönetimleri konusunda sorumluluk taşıyacaklardır; öte yandan bu agronomlar doğru olmayan buyruklar vererek ve tarlalardaki araçlardan birini gerekçe göstermeden alıp gö-
762 türmeye kalkışarak ilgilendikleri kimselere karşı zorbalık yaparlarsa, rüşvet alırlarsa ya da dalkavuklara kanıp haksız ceza verirlerse, tüm kentin önünde kmanmalıdırlar; o bölgede oturanlara

karşı işledikleri başka suçlardan bir mnaya kadar olanlar için kendi istekleriyle komşuların ve bölge halkının karşısında hesap vereceklerdir; daha büyük suçlar için ya da her ay başka bir bölb geye geçmekle bulundukları yerden kaçıp kurtulacaklarına güvenerek hesap vermek istemezlerse, daha küçük suçlar için de, haksızlığa uğrayan, bu konuda kamu davası açabilecektir; davayı kazanırsa, cezasını gönül rızasıyla çekmek istemeyen davalı iki kat para cezasına çarptırılacaktır. Yöneticilerle agronomlar bu iki yıl boyunca şu şekilde yaşasınlar: her şeyden önce, her bölgede c toplu yemekler olsun, hepsi öğününü burada ortaklaşa yesin. Yöneticilerin buyruğu ya da kaçınılmaz bir zorunluluk olmadan, biri bir gün dahi bu yemeklere katılmaz ya da geceyi bölgesinin dışında geçirir ve "Beşler" onu bildirirlerse, nöbetini terk eden biri olarak adını çarşıda yazarak ilan etsinler; ve kendi payına düzene ihanet etmiş biri olarak kınansın, ayrıca ona rastladığında döverek cezalandırmak isteyen olursa, ceza korkusu duymad dan bunu yapmasına izin verilsin. Ama yöneticilerden biri böyle bir suç işlerse, "Altmışların" hepsi bu durumla ilgilenmelidir; biri olayı fark ettiği ya da öğrendiği halde dava açmazsa, aynı yasalara bağlı olmalı ve gençlerinkinden daha büyük bir cezaya çarptırılmalı, gençler üzerindeki bütün yetkileri elinden alınmalıdır. Bu konuda yasa bekçileri, daha başlangıçta böyle bir şey olmaması, ya da olmuşsa, gereken cezanın uygulanması için son dere e ce dikkatli gözlemciler olacaklardır. Herkesin bütün insanlarla ilgili olarak şunu düşünmesi gerekir: hizmet etmesini bilmeyen övgüye değer bir efendi olamaz ve insan gereğince yönetmekten çok gereğince hizmet etmiş olmakla övünmelidir: önce yasalara hizmet etmek ki, bu tanrılara hizmet etmek demektir, sonra da

gençlerin yaşlılara ve saygın yaşamış olanlara hizmet etmesi. Bundan başka, agronomlar arasında yer alan, bu iki yıl boyunca gösterişsiz ve yokluklarla dolu günlük yaşayışı denemiş olmalıdır. Nitekim, "Onikiler" seçildikten sonra "Beşlerle" bir araya gelip şöyle karar vermeliler: kendileri hizmetli olduklarına göre, başka yardımcı ve köleler almayacaklar, başka çiftçi ve köylülerden yararlanmayacak, kamu işleri dışında, kendi özel işleri için onların hizmetçilerini kullanmayacaklar; bunun dışında birbirlerine yardım ederek kendi başlarının çaresine bakmayı düşüneceklerdir; ayrıca yaz kış demeden bütün bölgeleri korumak ve tanımak için silahlarıyla birlikte bütün ülkeyi dolaşıp inceleyeceklerdir. Nitekim, sanırım, herkesin kendi ülkesini tam olarak tanıması hiç de önemsiz bir bilgi değildir; işte bu nedenle gençliğin köpeklerle ava çıkması ya da başka bir av türüne bağlanması gerekir, yoksa herkese verdiği zevk ve aynı zamanda sağladığı yarardan ötürü değil. O halde, kendilerine ve yaptıkları işe ister "kryptoi" ister "agronom" densin, ya da nasıl hoşlarına giderse öyle ad verilsin, kendi devletini gereğince korumak isteyen nice yurttaş varsa, hepsi gücünün yettiğince bunu canla başla yerine getirmelidir.

763 b c

Bundan sonra sıra agoranomlarla astynomların seçiminde idi. Altmış agronoma karşı üç asytnom olmalı; bunlar oniki bölgeye ayrılmış olan kenti üç parçaya bölerek, ötekiler gibi kent içindeki ve dış bölgelerden kent merkezine uzanan yollarla ve yapılarla ilgilenecekler, yasalara uygun olmasını sağlayacaklardır; özellikle ilgililerin bakımını yapıp onlara ulaştırdığı suyun, kentin güzelliği ve yararı için çeşmelere bolca ve temiz olarak gelmesini sağlayacaklardır. Bunların da kamu işleriyle ilgilenecek

d

kadar nitelikli ve serbest olmaları gerekir; bunun için herkes en yüksek sınıftan istediği birini astynom olarak önerebilecektir; açık
e oylama yapıldıktan ve en çok oy alanlar altı kişiyi bulduktan sonra, bu işlerle ilgilenecek olan üç kişi bunlar arasından kurayla seçilsin; incelemeleri yapıldıktan sonra da, onlar için çıkarılmış yasalara uygun olarak görev başına gelsinler.

Bunların ardından birinci ve ikinci sınıftan beş agoranom seçilsin; bunların seçiminde öteki işlemler astynomlarınki gibi olsun. Ötekiler arasında en çok oy alan on kişinin beşi kurayla seçildikten ve incelemeleri yapıldıktan sonra, bu göreve atanacaklardır. Oylamaya herkes katılacaktır; katılmak istemeyen, yöneti-
764 cilere bildirilirse, "kötü" damgasını yemekten öte, elli drakhme para cezasına da çarptırılacaktır. Halk meclisine ve genel oturumlara isteyen katılsın, ama birinci ve ikinci sınıf için katılım zorunludur; toplantılarda bulunmadığı saptanan kişi on drakhme para cezası ödeyecektir; üçüncü ve dördüncü sınıftan olanlar için toplantıya katılmak zorunlu değildir; yöneticiler herhangi bir zorunluluktan ötürü herkesin katılmasını buyurmadıkça, ce-
b za ödemeyeceklerdir. Agoranomlar yasaların öngördüğü çarşı düzenini koruyacaklar, kimsenin zarar vermemesi için çarşıdaki tapınak ve çeşmelerle ilgilenecekler, zarar vereni köle ya da yabancıysa, zincire vurup kırbaçlayarak cezalandıracaklardır; kurallara karşı gelen yerlilerden biri ise yüz drakhmeye kadar ceza
c kesmeye yetkili olacaklardır; suçluyu astynomlarla birlikte yargılıyorlarsa, bunun iki katına kadar ceza verebileceklerdir. Aynı para cezası ve cezalandırmalar astynomların da yetkisinde olacaktır; kendi başlarına bir mnaya kadar, agoranomlarla birlikte bunun iki katına kadar ceza kesebileceklerdir.

Bundan sonra, müzik ve beden eğitimi alanlarında, biri eğitim, öteki yarışmalarla ilgilenecek ikişer yönetici atamak uygun olacaktır. Eğitim alanında yasanın demek istediği, gymnasionlarla
d okullardaki eğitim ve disiplinden ve bu tür kurumlarda genç kızlarla erkeklerin devam ve barınaklarından sorumlu olanlar; yarışma alanında da, gene biri müzik, öteki beden eğitimi yarışmalarına bakmak üzere, beden eğitimi ve müzik konusunda yarışanlar için iki hakem atanacaktır; aynı kişiler koşu ve at yarışla-
e rına bakacaktır; müzik alanında rhapsod şarkıları, kithara ve flavta şarkıları, ve bunun gibi monodik şarkı ve taklit sanatlarına başka hakemler, koro şarkılarına da başka hakemler bakacaktır. Her şeyden önce, danslarla ve tüm müzik etkinlikleriyle gerçekleşen çocukların, yetişkinlerin ve genç kızların koro eğlenceleri için yöneticiler seçmek gerekiyor. Bunlar için kırk yaşından aşa-
765 ğı olmayan bir yönetici yeter. Monodik şarkılar için de otuzundan aşağı olmayan, yarışmacıları kabul edecek ve yerinde değerlendirecek bir yönetici yeterli. Koro yöneticileriyle düzenleyicileri şöyle seçilmeli: bu konulara düşkün ne kadar insan varsa, toplantıya katılacaklar, katılmazlarsa cezalandırılacaklardır –bu konuda kararı yasa bekçileri verecektir–, başka kimseler için, katılmak istemezlerse hiçbir zorlama olmayacaktır. Seçmenler, öneri-
b lerini deneyimli kişiler arasından yapmalıdırlar; inceleme sırasına kabul ya da red için tek ölçü olarak, kurada çıkanın bu konularda deneyimli olup olmadığına bakılsın; açık oylamayı kazanan on kişi arasından kurada çıkan bir tanesi, incelemesi yapıldıktan sonra, yasaya uygun olarak bir yıllığına koroları yönetecektir. Aynı şekilde ve aynı yöntemle o yıl değerlendirmeye katılanlar içinde kurayla seçilen kişi, monodik şarkı ve flavta şarkılarını yö-

c netecek ve kararı hakemlere bırakacaktır. Bundan sonra, üçüncü ve ikinci sınıftan, atların ve insanların çalışmalarıyla ilgili yarışmaların hakemlerini seçmek gerekiyor; ilk üç sınıf için seçimlere katılmak zorunlu olsun, en son sınıf ise cezadan bağışık olsun. Kura ile üç kişi şöyle seçilsin: önce yirmi aday için açık oylama yapılsın, bunlar arasından kura ile seçilip incelemecilerin olumlu oyunu da alan üç kişi yönetici olsun. Eğer biri herhangi bir görev
d için kura ve karar aşamasını kazanır da inceleme sırasında elenirse, aynı yöntemle yerine bir başkası seçilsin, incelemesi de aynı şekilde yapılsın.

Şimdi sözünü ettiğimiz konularda sıra, kız ve erkek çocukların bütün eğitimiyle ilgilenecek olan yöneticiye geldi. Bu konuda yasalara uygun olarak yönetici olacak kimse, elli yaşından genç olmayan, çocukları da yasal olan tek kişi olsun: hem kız hem de erkek çocukları olması tercih edilsin, bu olmuyorsa, hiç olmazsa
e ikisinden biri olsun. Onu seçen ve seçilenin kendisi şunu iyi bilmeli ki, bu görev kentteki en yüksek görevler içinde en önemli olanıdır. Çünkü her bitkinin ilk sürgünü doğru sürmüşse, kendi doğasının varabileceği en üst noktaya kadar gelişimini tamamlamak için olanağı var demektir; başka bitkiler, evcil ve vahşi hay-
766 vanlarla insanlar için de böyledir: dediğimiz gibi, insan evcil bir yaratıktır; gene de doğru bir eğitim alırsa ve yaradılışı da buna uygun olursa, genellikle tanrıya en yakın ve uygar bir yaratık olur; ama yaradılışı buna elvermez, üstelik iyi de yetiştirilmezse, yeryüzündeki en vahşi hayvan olur. Bu yüzden yasa koyucu, çocuk eğitiminin ikinci yere ya da yan işler arasına konmasına izin vermemeli, tersine her şeyden önce çocuklarla ilgilenecek olan kişiyi gereğince seçmekle işe başlamalı: yurttaşlar arasında her

açıdan en erdemli kişiyi seçmeli, onu elden geldiğince onların başında yönetici olarak görevlendirmelidir. Böylece meclis üyeleleri dışında bütün yetkililer Apollon tapınağında toplanıp, yasa bekçileri arasından eğitim görevini hangisinin en iyi şekilde yürüteceğini düşünüyorlarsa, onu seçmek üzere gizli oylama yapacaklardır; en çok oy alan kişi, yasa bekçileri dışında, oylamaya katılan öteki yetkililer tarafından incelemesi yapıldıktan sonra, beş yıl için görev başına gelecek, altıncı yıl aynı yöntemle bu göreve başka birisi seçilecektir.

Bir kamu görevlisi görev süresinin bitiminden önce ölecek olursa, otuz gün içinde ilgililer aynı yöntemle bu göreve bir başkasını atamalıdırlar. Eğer bir yetim bakıcısı ölecek olursa, kardeş çocuklarına kadar ana ya da baba tarafından ülke içinde bulunan akrabaları onun yerine başkasını bulsunlar, yoksa çocuklara bakacak birini bulana kadar geçen her gün için her akraba bir drakhme para cezası ödesin.

Kuşkusuz, mahkemeleri yolunca kurulmamış olan devlet, devlet olmaktan çıkar; sesini duyuramayan ve soruşturmalarda tıpkı hakemlikte olduğu gibi tarafların söylediklerine bir şey ekleyemeyen bir yargıç da adil kararlar konusunda yeterli olamaz; bu nedenle çok sayıda yargıç kolayca iyi karar alamaz, az sayıda ama beceriksiz yargıç da aynı şekilde. Dava konusu taraflarca her zaman açık olarak oraya konmalıdır, zaman içinde yavaş yavaş ve durmadan sorulan sorular, konunun açıklığa kavuşması için yararlıdır. Bu nedenle, birbirini suçlayanlar öncelikle komşularına, dostlarına ve anlaşmazlık konusu olan olayları iyi bilen kimselere başvurmalıdırlar; bunlar arasında doyurucu bir karar alınamazsa, başka bir mahkemeye gitmelidir; eğer bu iki mahkeme

tarafları uzlaştıramazsa, son kararı üçüncü mahkeme verecektir.

Mahkemelerin kurulması bir anlamda yöneticilerin seçilmesidir; nitekim, her yönetici zorunlu olarak birtakım konuların yargıcıdır; ama yargıç yönetici olmadığı halde, karar verip davayı sonuçlandırdığı gün, bir anlamda hiç de küçümsenmeyecek bir yönetici olur. O halde, mademki yargıçları da birer yönetici
b gibi düşünüyoruz, bu göreve uygun olanlar kimler, hangi alanlarda yargıçlık yapacaklar ve her birinde kaç yargıç olacak, bunları söyleyelim. Tarafların, yargıçları ortaklaşa seçip oluşturdukları mahkeme en yüksek mahkeme olsun. Bunun dışında iki mahkeme olmalıdır: biri, kişinin özel bir kişiyi kendisine haksızlık ettiği gerekçesiyle mahkemeye verip karar verilmesini istediği zaman, öteki de biri, yurttaşlardan birinin devlete karşı suç işledi-
c ğini düşünüp kamu yararına dava açtığı zaman başvurulan mahkemeler: bu yargıçların kimler ve nasıl kimseler olacağını söyleyelim. Her şeyden önce, üçüncü aşamada hâlâ birbirleriyle anlaşamayan bütün özel kişiler için şu şekilde oluşturulmuş ortak bir mahkeme olsun: bir yıldır ya da daha uzun zamandır görevlerini sürdüren bütün yöneticiler yaz gündönümünden sonraki ay içinde, yeni yılın başlangıcından bir gün önce bir tapınakta toplanacaklar ve tanrıya yemin ettikten sonra, her yönetim birimi
d içinden görevinde en iyi olanı ve ertesi yıl yurttaşlar için en sağlıklı ve en doğru kararı vereceği düşünülen bir kişiyi, tanrıya sunu sunar gibi, yargıç olarak önereceklerdir. Seçilenlerin soruşturmaları onları seçenlerce yapılacak, içlerinden biri elenecek olursa, onun yerine aynı yöntemle bir başkası seçilecektir; soruşturmadan temiz çıkanlar da öteki mahkemelerin kararını kabul etmeyenlerin davalarına bakacaklar ve açık oy kullanacaklardır.

e Mahkeme üyeleri ve onları seçen yöneticiler, bu davaları zorunlu olarak dinleyecek ve izleyecekler, ötekiler arasından da isteyen katılacaktır. Biri, bir yargıcı davayı bilerek yanlış karara bağlamakla suçlarsa, yasa bekçilerine başvurarak suç duyurusunda bulunmalıdır. Böyle bir davada suçlu bulunan zarar görene zararının yarısını ödeyecek, eğer daha büyük bir cezayı hak ettiği düşünülürse, davaya bakan yargıçlar bunun dışında hangi cezaya çarptırılacağına ya da devlete ve davacıya daha ne kadar ödeyeceğine karar vereceklerdir. Devlete karşı işlenen suçlarla ilgili
768 olarak, her şeyden önce halkın katılmasını sağlamak zorunludur –çünkü biri kente karşı suç işledi mi, herkese karşı suç işlemiş demektir ve halk böyle bir karardan yoksun bırakılırsa, haklı olarak kızabilir–, ama böyle bir davanın başı da sonu da halka bırakılmalıdır; davalı ve davacının aralarında uzlaşarak seçtikleri en büyük üç yetkili de soruşturmayı sürdürmelidir; aralarında uzlaşamazlarsa, tarafların her biri için seçimi meclis üstlenecek-
b tir. Herkes özel davalara da olabildiğince katılmalıdır; çünkü yargılama gücünden yoksun bırakılan kişi, kendini kentin bir parçası saymaz. Bu nedenle kabilelerde mahkemelerin bulunması zorunlu; yargıçları da gerekli olduğu anda kurayla seçilecek, ricalara kapılmadan tarafsız karar vereceklerdir; sonunda, ne komşu mahkemelerinde ne de kabile mahkemelerinde uzlaşamayan kimseler için, bütün bunları karara bağlayacak olan, in-
c san gücünün elverdiğince tarafsız olduğunu söylediğimiz mahkemedir.

Şimdi bizdeki mahkemeler konusunda –bunların yönetim birimleri olup olmadığını söylemek kolay değil–, işte bu konuda kabataslak ortaya koyduğumuz çerçeve ana noktaları içerdi, ama

herhalde bazı ayrıntıları da sonraya bırakıyor; nitekim, davaların ve yasaların ayrıntılı bir tanımı ve ayrımı, ancak yasamanın sonunda tam anlamıyla kesin olarak ortaya konabilecektir. Böylece,
d bu konular yasamanın sonunu beklesin, diyelim, öteki yönetim birimleriyle ilgili kuruluşlar yasalarının büyük bir kısmına kavuştular; ama devletteki ve bütünüyle siyasal düzendeki her kuruluş için tam ve kesin bir açıklama, bizim açıklamamız ilk parçadan başlayıp ikinci derecedekileri, ortadakileri, bütün ötekileri kapsayıp sonuca ulaşmadan öne, apaçık ortaya çıkamaz. Şu anda,
e daha önce yöneticilerin seçimine kadar söylediklerimizi noktalamak uygun olabilir, yasamanın başlaması için artık oyalanmaya ve gecikmeye gerek yok.

KLEINIAS: Şimdiye kadar söylediklerin bence her bakımdan mantıklı, yabancı, söylediklerinin sonu ile söyleyeceklerinin başını bağlayarak konuşman daha da hoşuma gitti.

769 ATİNALI: Demek ki, biz yaşlıların akıllı oyunu buraya kadar iyi gitti.

KLEINIAS: Yetişkinler için güzl bir uğraş demek istiyorsun, galiba.

ATİNALI: Herhalde, ama bakalım şu konuda sen de benim gibi mi düşünüyorsun?

KLEINIAS: Neyi, hangi konuda?

ATİNALI: Örneğin, biliyorsun ki, ressamların eseri, her bir figürün son şeklini alması anlamında hiçbir zaman sona ermez; renk vermek, gölge katmak, ya da ressamların öğrencileri buna
b ne ad veriyorsa, güzellik ve ifade gücü açısından artık bir şey eklenemeyecek biçimi alıncaya dek, hep yeni bir fırça vuruşu bir türlü bitmez.

KLEINIAS: Söylediğin şeyi ben de duyduklarımdan şöyle böyle biliyorum, çünkü bu sanata bütünüyle yabancıyım.

ATİNALI: Bir şey kaybetmiş değilsin. Ama bu sanatla ilgili şimdi verdiğimiz örnekten şöyle yararlanabiliriz: biri, dünyanın en
c güzel resmini, üstelik zaman geçtikçe bozulmayıp tersine daha iyi duruma gelecek bir resim yaptığını düşünse, kendisi ölümlü bir insan olduğuna göre, resim zamanla bozulursa, ardında bunu düzeltecek ve sanatındaki bir yetersizlik yüzünden eksik kalan bir şeyi güzelleştirerek geliştirecek birini bırakmazsa, bunca çabasının kısa bir süre sonra yok olacağını düşünmüyor musun?

KLEINIAS: Doğru.

c ATİNALI: Peki, sence yasa koyucunun isteği de bu değil mi? Önce yasalarını elden geldiğince titizlikle yazacak, sonra da zaman geçtikçe tasarılarını uygulama alanına koymaya çalışacaktır; ama kurduğu kentin yönetim biçimi ve düzeninin hiç bozulmadan daha iyiye gitmesi için, birçok şeyi zorunlu olarak eksik bıraktığını ve ardından gelenin bunları düzeltmesi gerekeceğini bil-
e meyecek kadar akılsız bir yasa koyucu bulunduğunu düşünebilir misin?

KLEINIAS: Herhalde –nasıl düşünebilirim?– her yasa koyucu böyle ister.

ATİNALI: Öyleyse biri, yasaları nasıl korumak ve düzeltmek gerektiği konusunda bir fikir sahibi olması için, bunu bir başkasına –kendinden becerikli ya da beceriksiz–, öğretmenin yolunu bulsa, böyle bir şeyi ölünceye kadar söylemekten usanmazdı, değil mi?

770 KLEINIAS: Elbette usanmazdı.

ATİNALI: Öyleyse, şimdi benim de sizin de yapmak zorunda

olduğumuz şey bu değil mi?

KLEINIAS: Yani ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Mademki biz yasa koymak üzereyiz ve yasa bekçilerini seçtik, biz ömrümüzün sonbaharındayız, onlarsa bize göre genç insanlar, dediğimiz gibi, bizim yasa koymamız, onları da elden geldiğince hem yasa koyucu hem de yasa bekçisi yapmaya çalışmamız gerekiyor.

b KLEINIAS: Elbette, yeter ki altından kalkabilelim.

ATİNALI: Ama çalışmalı ve elimizden geleni yapmalıyız.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Onlara şöyle diyelim: "Yasaların kurtarıcısı, dostlarımız, çıkarmakta olduğumuz yasaların her birinde birçok şeyi atlayacağız –çünkü bu kaçınılmaz–, gene de önemli olan her şeyi ve bütünü elden geldiğince açıklamasız bırakmayıp genel bir çerçeve çizeceğiz: ama bu çerçeveyi tamamlama işi size düşecek.
c Bunu gerçekleştirirken yöneleceğiniz hedefi dinlemelisiniz. Nitekim Megillos, ben ve Kleinias aramızda pek çok kez bunlardan söz ettik ve yerinde konuştuğumuz konusunda da birleşiyoruz; istiyoruz ki, siz de, yasa bekçisiyle yasa koyucunun göz önünde bulundurması gerektiği konusunda uzlaştığımız şeyleri izleyerek, bizimle aynı görüşü paylaşın ve öğrencilerimiz olun. Bizim üzerinde uzlaştığımız görüşün bir temel noktası vardı: insan na-
d sıl erdemli olur? Bir uğraşla, bir alışkanlığı ile, kazandığı bir şeyle, bir arzusundan ötürü, bir düşünce ya da bir bilgi yüzünden insana yakışan bir ruh erdemine sahip olacak, toplum içinde ister erkek ister kadın olsun, genç ya da yaşlı olsun, bütün yaşamı boyunca tüm çabasını sözünü ettiğimiz bu amaca yöneltecek, hiç kimse bu amacı engelleyen başka bir şeyi tercih eder görünmeye-

e cek, sonunda bu engel kendi kenti bile olsa, kölelik boyunduruğuna girip kötüler tarafından yönetilmeyi kabul etmektense, yıkılmasına göz yumacak ya da sürgüne gidip kentinden ayrılması zorunlu olacak, yapısından ötürü kötü insanlar yetiştiren bir yönetim biçimine geçmektense, bütün bunlara katlanmaya razı olacaktır. Biz bu konuda daha önce görüş birliğine varmıştık, şimdi siz de bu iki noktayı göz önüne alarak bunları yerine getiremeye-
771 cek olan yasaları kınayın, ötekileri de övün, benimseyin, sevgiyle karşılayın ve onlara göre yaşayın; iyi denen başka şeylere yönelik öteki işlere ise hoşçakal dememiz gerekir."

Yasamamızın bundan sonraki noktası dinsel konularla ilgili olsun. Önce şu 5040 sayısını yeniden ele almalı, bütün bu sayının
b ve kabilelere bölündükten sonraki sayının kaç tane uygun böleni olduğuna bakmalı. Kabile sayısı bütünün onikide biri ve 20 kere 21. idi. Sayının tümü onikiye bölünüyor, kabile sayısı da onikiye bölünüyor: bu her bir bölümü, aylara ve evrenin dönüşüne uyduğu için, kutsal bir bölüm, bir tanrı armağanı olarak düşünmek gerekiyor. Bu nedenle her kent bir içgüdüyle bunları kutsal kabul eder. Belki başkaları ötekilerden daha doğru bölme yapmış'lar ve bölüme tanrısal nitelik kazandırmada daha başarılı ol-
c muşlardır. Biz ise, onbir dışında birden onikiye kadar bütün sayılara tam olarak bölünebilen 5040 sayısını çok isabetli seçtiğimizi ileri sürüyoruz –bu onbire bölünmenin de çok basit bir çaresi var: nitekim, iki ocak eksiltmekle sağlıklı bir bölme elde edilir–, bunun gerçekten böyle olduğunu, boş bir zamanda kısa bir konuşmayla gösterebilirdim. Ama şimdi söylediğimiz ilkeye güvene-
d rek bu bölmeyi yapalım ve her bir bölüme bir tanrı ya da tanrı çocuğu verelim, sunaklarını ve onlara gerekli olan şeyleri sağla-

yalım, kurban törenleri için her ay iki kez toplanalım: yani kabile bölümlerinde yılda oniki, kent bölümlerinde de oniki kez. Bunun amacı, ilkin tanrıların ve tanrısal güçlerin sevgisini kazanmak, ikinci olarak da, diyebiliriz ki, her türlü ilişkide birbirimizi
e tanımak ve yakınlık kurmaktır. Nitekim, evlilik ilişkilerinde ve birliğinde olanakların elverdiği ölçüde hiçbir şekilde yanılmamaya son derece önem vererek, kız alan ve kız veren aileler hakkında bilgisizliği ortadan kaldırmak zorunludur. O halde, bu iş için kız ve erkek korolarının eğlenceler düzenlemesi gerekiyor; aynı
772 zamanda utanç duygularının izin verdiği kadar, yaşlarına yakışan mantıklı bir ölçü içinde birbirlerini çıplak görebilmelidirler. Koro yöneticileri ve yasa koyucular yasa bekçileriyle birlikte, bizim atladığımız bir şey varsa, onu da ayarlayarak bütün bu işlerle ilgilenecek ve düzene koyacaklardır. Dediğimiz gibi, bütün bu konularda yasa koyucunun birçok ayrıntıyı atlaması kaçınılmaz-
b dır; yıllar süren uygulama sonucunda bilgi sahibi olup bu konuda deneyim kazananlar, bu yasal düzenleme ve uygulamaların sınırını yeterli görünceye kadar, gerekli düzeltmelerle her yıl yasaları değiştirip düzenlemelidirler. Kurban törenleri ve korolarla ilgili olarak, genelde ve ayrıntılarda öngörülen uygun ve yeterli deneme süresi on yıl olacaktır; bunu düzenleyen yasa koyucu ya-
c şıyorsa, onunla birlikte denenecek, öldükten sonra ise her yetkili kendi yetki alanındaki eksiklikleri yasa bekçilerine sunarak son biçimini aldığı anlaşılıncaya kadar düzeltecektir; ancak o zaman değiştirilmez kurallar getirip başlangıçta yasa koyucunun çıkardığı öteki yasalarla birlikte bunları uygulayacaktır; bunların hiçbiri hiçbir zaman isteyerek değiştirilmemeli; eğer bir gün bir zorunluluk ortaya çıkacak olursa bütün yetkililere, halkın tümüne

d ve bütün tanrı kehanetlerine danışıldıktan sonra, eğer hepsi onaylıyorsa, ancak o şekilde değiştirilmelidir, başka türlü hiçbir şekilde değiştirilemez; değiştirmeye karşı çıkan kişi her zaman yasaca güçlü olmalıdır.

Biri yirmibeş yaşına geldiğinde, kendisi çevresine, çevresi de ona bakarak bir arada yaşamak ve çocuk yapmak için aklının yat-
e tığı birini bulmaya baksın; herkes otuzbeşine kadar evlensin, ama ilkin yakışanı ve uygun olanı nasıl aramak gerekiyor, bunu dinlesin. Nitekim, Kleinias'ın da dediği gibi, her yasanın başına kendine özgü girişi koymak gerekiyor.

KLEINIAS: Çok iyi anımsadın, yabancı, sözü tam yerine oturttun, bana uygun geliyor.

ATİNALI: Güzel söyledin. İyi aile çocuğuna şöyle diyelim: "Bak
773 çocuğum, aklı başında insanların onayladığı bir evlilik yapmalısın; onlar sana yoksullarla evlenmekten kaçmamanı, zenginlerle evlenmeye can atmamanı; başka şeyler eşit ise, her zaman daha az varlıklı olanı tercih edip onunla evlilik birliği kurmanı öğütleyeceklerdir. Çünkü böylesi hem devlet için hem de birleşen aileler için daha yararlıdır; nitekim, erdem bakımından denge ve ölçü, aşırılıktan binlerce kez daha iyidir. Atak olduğunu ve her işe
b gerekenden daha çabuk girişiğini bilen insan, sakin yaradılışlı bir aileye damat olmaya çalışmalıdır; bunun tersi yaradılışta olan da tersine. Evlilik için genel tek kural şu olsun: herkes kendi hoşuna giden evliliği değil, kente yararlı evliliği istemelidir. İnsan doğal olarak her zaman kendine en çok benzeyene yönelir, bu
c nedenle de kentte servet ve karakter farklılıkları ortaya çıkar; bizim devletimizde olmasını istemediğimiz bu durum, pek çok devlette en çok görülen şey." Bunları yasa sözleriyle buyurmak,

yani zenginin zenginle, becerikli birinin kendi gibi biriyle evlenmemesini söylemek, karakterce atak olanları daha çekingen olanlarla, çekingenleri de atak olanlarla evliliğe zorlamak, gülünç olmaktan da öte, birçok kişide öfke yaratabilir; çünkü şunu
d anlamak pek kolay olmuyor: bir kentin, içine şarap boşaltıldığında köpürüp mayalanan, ama öteki ayık tanrı tarafından düzeltilince, iyi ve ölçülü bir içecek sunarak güzel bir beraberliği gerçekleştiren bir şarap kabı gibi karıştırılması gerekir. Denebilir ki, bunun çocuk yapmak üzere kurulan ilişkilerde de söz konusu olduğunu hiç kimse göremiyor. Bu yüzden yasanın bu gibi şeyleri bir yana bırakması zorunlu, ama gene de biz büyüleyici sözlerle herkesi, doymak bilmeyen zenginlik arzusuyla evlilikte
e varlık eşitliği aramak yerine, kendileriyle çocukları arasındaki dengeye önem vermeleri için inandırmaya ve yazılı bir yasayla zorlamadan, evlilik yoluyla zengin olmaya çalışan kişiyi kınayarak bu isteğinden vazgeçirmeye çalışmalıyız.

Bunlar evlilik konusunda cesaret verici şeyler olsun, ayrıca daha önce söylenenler de, yani bizden sonra tanrıya hizmet etmeleri için geride torunlar bırakıp başsız sonsuz doğaya katılmak
774 gerektiği de buna eklenmeli. O halde, doğru yazılmış bir önsöz, evlilik hakkında, evlenmek gerektiği konusunda bunların yanında pek çok şeyden söz edebilir. Öyleyse biri, bile bile buna uymayıp kentte bir yabancı gibi evlilik birliğine yanaşmadan yaşar ve otuzbeş yaşına bastığında hâlâ evlenmemiş olursa, her yıl para cezası ödesin: birinci sınıftansa yüz drakhme, ikinci sınıftansa yetmiş, üçüncü sınıftansa altmış, dördüncü sınıftansa otuz drakhme. Bu para Hera tapınağına konsun. Her yıl bu tutarı ödemeyenin borcu on katına çıkacaktır. Bu parayı tanrıçanın sayına-
b

nı toplasın, toplamazsa, bu tutarı kendi cebinden ödesin, denetleme sırasında da bu paranın hesabını versin. Evlenmek istemeyen para bakımından böyle cezalandırılacak, gençlerden hiçbir şekilde saygı görmeyecek ve gençlerin hiçbiri hiçbir konuda onu dinlemeye gönüllü olmayacaktır. Ayrıca o birini cezalandırmaya kalkarsa, herkes haksızlığa uğrayanın yardımına koşacak ve onu koruyacaktır; orada bulunup da yardım etmeyen olursa, yasa tarafından korkak ve kötü bir yurttaş diye adlandırılacaktır.

Düğün armağanı konusunda daha önce konuştuk, ama parasızlık yüzünden evlenemeyen ve kızını evlendiremeyen yoksulların da aynı şekilde yaşlandıklarını bir kez daha söyleyelim. Çünkü bu kentte herkesin zorunlu gereksinimleri karşılanmıştır, para yüzünden kadınların küstahlığı daha az olacak, kocalar özgür insana yakışmayan, aşağılık köleliğe düşmeyeceklerdir. Buna uyan, güzel bir iş yapmış olacaktır; ama buna uyulmayıp da, en alt sınıf için elli drakhmeden, üçüncü sınıf için bir mnadan, ikinci sınıf için bir buçuk mnadan, en yüksek sınıf için ise iki mnadan fazlası düğün armağanı olarak alınır ya da verilirse, kamu kasasına bunun tutarı kadar ödensin; verilen ya da alınan bu tutar Hera ile Zeus'un tapınağına konsun; bu iki tanrının saymanları, tıpkı evlenmeyenlerle ilgili olarak Hera'nm saymanları için söylediğimiz gibi, bu görevi yerine getirsinler; getirmezlerse her biri cezayı kendi cebinden ödesin.

Nişan, birinci sırada babanın, ikinci olarak dedenin, üçüncü olarak da aynı babadan erkek kardeşlerin yetkisinde olsun; bunlardan hiçbiri yoksa, ana tarafından aynı sıralama geçerli olsun; görülmemiş bir durum söz konusu olursa, vasilerle birlikte en yakın akrabalar söz sahibi olsun.

Düğünden önce ne kadar tören varsa, ya da düğünden önce,
775 düğün sırasında ve düğünden sonra yapılması gerekli olan bütün törenlerde yasa yorumcularına danışılıp onlara uyulduğunda, her şeyin yolunda gittiğine inanılmalıdır.

Düğün şenliği konusunda, her iki taraftan da sayısı beşi geçmeyen kız ve erkek arkadaşlar çağrılmalıdır, her iki tarafın hısım ve akraba sayısı da bu kadar olmalıdır. Harcama hiç kimsenin varlığını aşmasın; yani en yüksek sınıf bir mna, ondan sonraki
b için bunun yarısı ve her bir kişinin azalan mal tutarına göre aynı oranla gitmelidir. Bu yasaya uyanı herkes övmeli, uymayanı ise yasa bekçileri zevksiz ve düğün Musalarının şarkılarından anlamayan biri olarak cezalandırmalıdır. Şarabı armağan eden tanrının yortuları dışında, bir yerde sarhoş oluncaya dek içmek yakışık almaz, üstelik güvenli de değil; özellikle de evlilik konusunu ciddiye alan biri için. Düğünde damatla gelin hiç de önemsiz ol-
c mayan bir yaşam dönümünde özellikle ayık olmalıdır; bu, aynı zamanda dünyaya gelecek olanın olabildiğince ayık ana-babadan doğabilmesi için de gereklidir: nitekim, hangi gece ya da gündüzün tanrının izniyle onu yaratacağı belli değildir. Ayrıca, sarhoşluktan gevşemiş bedenlerde çocuk oluşmamalıdır; tersine çocuğun güçlü, sağlam ve dingin oluşması doğrudur. Şarapla dolmuş kişi her yana sürüklenir ve her şeyi sürükler; ruhuyla ve bede-
d niyle çılgın gibidir; içkili adam dengesiz, kötü tohum atar, dolayısıyla beklenildiği gibi bozuk, güvenilmez, bedence ve karakterce hiç de düzgün olmayan çocuklar yaratır. Bu nedenle insan tüm yaşamı boyunca, ama özellikle çocuk sahibi olacağı yaşlarda, yıl içinde dikkatli davranmalı ve sağlığa zararlı, küstahlık ya da haksızlığa ilişkin şeyleri bile bile yapmamalı –çünkü doğacak

çocukların ruhunu ve bedenini zorunlu olarak damgalayıp biçimlendirecek ve her bakımdan bozuk çocuklar yaratacaktır–,
e özellikle o gün ve o gece bu söylenen şeylerden uzak durulmalıdır; nitekim, başlangıç tanrısal bir şeydir ve insanlar arasında sağlam kurulduğunda her şeyi kurtarır, yeter ki ondan yararlanan herkesten gerekli saygıyı görsün.

Evlenen kişi, kurada payına çıkan iki evden birini çocukları-
776 nın dünyaya geleceği ve büyüyeceği yer olarak düşünüp, anne ve babasından ayrıldıktan sonra burada evlenmeli, yuvasını burada kurmalı, kendinin ve çocuklarının geçimini burada kazanmalıdır; çünkü sevgide özlem olursa, bu bütün duyguları güçlendirir ve onları birbirine bağlar; bıktırıcı ve zamanla özlem yaratmayan bir beraberlik, aşırı doygunluk yüzünden uzaklaşmaya neden olur. Bu nedenle, ana-babayı ve eşin yakınlarını kendi evlerinde
b bırakıp, sanki başka bir yerleşmeye gider gibi yapmalı, birbirini ziyaret ederek yaşamalı; yaşam meşalesini elden ele geçirircesine çocuk yapıp yetiştirerek yasalara uygun olarak her zaman tanrılara saygı göstermeli.

Bundan sonra şu geliyor: insan nasıl bir malı elde ederse, en uygun varlığı elde etmiş olur. Çoğunlukla bunu düşünmek de zor değil, elde etmek de, ama kölelerin tutulması zor bir iş. Bu-
c nun da nedeni, onlardan söz ederken bir yerde doğru, bir yerde yanlış konuşmamızdır: nitekim, kölelerle ilgili konuşmalarımız uygulamayla hem çelişiyor hem uyuyor.

MEGILLOS: Ne demek bu? Senin söylemek istediğin şeyi pek anlayamadık, yabancı.

ATİNALI: Bu çok olağan Megillos; çünkü aşağı yukarı bütün Yunanlılar içinde Ispartalıların "Heilot" kurumu büyük bir sorun

kaynağı ve tartışma konusudur, kimileri bunu doğru bulurlar, kimileri ise yanlış –Herakleialıların kölelik kurumu Mariandynlerin
d köleliğinden daha az tartışmalıdır, Tesalyalıların penestleri de öyle[5]–, bizim bütün bunları göz önüne alarak köle edinme konusunda ne yapmamız gerekiyor? Konuşmam sırasında söylemek istediğim ve senin anlamını sorduğun şey şu: biliyoruz ki, bir biçimde hepimiz olabildiğince güvenilir ve erdemli köleler edinmek gerektiğini söyleriz; çünkü birçok köle kimileri için erdem bütünü bakımından kendi kardeşlerini ve oğullarını geride
e bırakmışlar, efendilerini ve onların tüm aile varlıklarını kurtarmışlardır. Nitekim, bazı kölelerden böyle söz edildiğini biliriz.

MEGILLOS: Elbette.

ATİNALI: Ama tersi de var: köle ruhunda sağlıklı hiçbir şey olmadığı, aklı olanın bu tür insanlara hiçbir zaman güvenmemesi gerektiği de söylenir, değil mi? Ozanlarımızın en bilgesi Zeus'tan söz ederken, şöyle demiş:

777 "Kölelik günü yakaladı mı insanları
engin bakışlı Zeus, aklın yarısını alır onlardan."[6]

Herkes kendi düşüncesine göre bu tutumlardan birini seçer; kimi köle soyuna hiç güvenmeyip hayvanmışlar gibi onlara sopa ve kamçıyla girişerek ruhlarını üç kez değil, pek çok kez köle kı-

---

5 Karadeniz'deki Herakleia'nın Yunanlı kurucuları eski toprak sahipleri olan Mariandynleri köle yapmışlar, Tesalya'yı ele geçiren Dorlar da yerli Akhaların bir bölümünü "Penest" adı altında toprağa bağlamışlardı.

6 Homeros, *Odysseia*, VI, 322-323. Platon'un elyazması *Odysseia* geleneğinden farklıdır. En önemlisi Homeros'taki arete (erdem) yerine noos (akıl) kullanmasıdır.

lıyor, kimi de bunun tam tersini yapıyor.

MEGILLOS: Doğru.

b KLEINIAS: O halde, bu kadar farklı görüşler karşısında, bizim ülkemizde köle edinme ve onları cezalandırma konusunda ne yapmamız gerekecek, yabancı?

ATİNALI: Ne mi, Kleinias? Şurası açık ki, insan huysuz bir yaratıktır; aslında köle ile özgür kişi ve efendi arasında bir ayrım yapmak gerektiğine göre, insan bu zorunlu ayrıma hiçbir zaman
c razı olmadığı ve olamayacağı için, köle zorlu bir maldır; nitekim, Messeneliler arasında sık sık baş gösteren, alışılmış ayaklanmalarda ve aynı dili konuşan çok sayıda köle besleyen kentlerde bunun ne büyük bela olduğu birçok kez uygulamada ortaya çıkmıştır; ayrıca İtalya'da "erseri" adı verilen adamların türlü hırsızlık eylemleri ve verdikleri her türlü zarar da bunun kanıtıdır. İşte bütün bunları göz önüne alınca, insan bu konuda ne yapmak gerektiğini kestiremiyor. Bunun yalnızca iki çaresi var: kölelerin
d kolayca boyun eğmeleri isteniyorsa, aynı ülke halkından olmamaları gerekir, elden geldiğince de aynı dili konuşan insanlar olmamalıdırlar; bir de onları gereğince yetiştirmeli, yalnız onlara iyilik olsun diye değil, daha çok kendi çıkarımız için. Bu insanların yetiştirilmesi şöyle olur: kölelere karşı şiddet kullanmamak, hatta olanaklıysa, onlara eşitlerimizden daha az haksızlık yapmak. Çünkü yalancıktan değil, yaradılıştan adalete saygılı olan ve adaletsizliği gerçekten nefretle karşılayan kişi, kolayca haksızlık yapabileceği insanlar arasında belli olur; kölelere karşı tutumunda ve davranışında dinsizlikten ve adaletsizlikten uzak du-
e ran, erdem tohumları ekmede son derece yetkin olacaktır; bu aynı şey bir efendi, bir tiran ve kendinden daha zayıf üzerinde

her türlü egemenlik gücünü kullanan biri için de söylenebilir. Kuşkusuz köleleri hakkınca cezalandırmak gerekir ve özgür kişilere yapıldığı gibi onları uyarılarla şımartmamalı; köleye yöneltilen her söz bir buyruk olmalı, ne erkek ne de kadın kölelerle hiçbir zaman hiçbir şekilde şakalaşmamalı; birçok kişi kölelerini çok aptalca şımartarak, hem onları yönetilmesi zor kişiler yaparlar, hem de kendilerini yönetemeyecek duruma sokarlar.

778

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde, yurttaşlar işlerinde kendilerine yardımcı olacak yeterli sayıda uygun köle edindiklerine göre bundan sonra yapıları tasarlamamız gerekiyor, değil mi?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

b ATİNALI: Yeni ve henüz yerleşilmemiş bir kent söz konusu olduğuna göre, herhalde tüm mimari ile, özellikle de tapınak ve surların nasıl olacağı sorunu ile ilgilenmek gerekiyor. Bu konu evlilikten önce ele alınmalıydı, Kleinias, ama şimdi kuramsal olarak konuştuğumuza göre, bu şekilde ele alınması da pekâlâ olanaklı; uygulama aşamasına geçildiğinde, tanrının izniyle bunu ev-

c lilikten önce ele alıp, ötekini de bunlardan sonra tamamlayacağız. Şimdi yalnızca kısa bir taslağını çıkaralım.

KLEINIAS: Oldu.

ATİNALI: Tapınakları çarşı alanıyla tüm kentin çevresinde, güvenlik ve temizlik amacıyla yüksek alanlara çepeçevre kurmak gerekiyor; bunların yakınında da yöneticilerin ve mahkeme üyelerinin bulunacakları yerler; biri kutsal işlerle ilgili olduğu için,

d ötekiler de bu işe bakan tanrıların yapıları olduğu için, çok kutsal kabul edilen bu yerlerde kararlar alınıp verilecektir; bunlar arasında cinayet davalarına ve ölüm cezası gerektiren suçlara ba-

kılan mahkemeler de olacak. Surlara gelince, Megillos, surların toprakta yatıp uyumalarına izin vermek ve ayağa dikmemek konusunda Isparta ile aynı görüşteyim; nedeni de şu: bu konuda ozanın çok güzel dile getirdiği gibi, "surların taş yerine bronz ve
e demirden olması gerekir."[7] Üstelik, bizim durumumuzda, düşmanların ülke sınırlarından girmesini engellemek için, kimi hendek, kimi kanal kazmak üzere, kimi de birtakım yapılarla düşmanları uzak tutmak üzere, gençleri her yıl kırsal alanlara göndermemiz, sonra kentin çevresine surlar yapmamız doğrusu çok gülünç olurdu. Her şeyden önce surlar kentlerin sağlığı için hiç
779 de yararlı değildir; surların içine sığınarak düşmanlara karşı savunmayı, kurtuluşu kentte gece gündüz nöbet tutmakta bulmayı engellediği için, halkın ruhunda genellikle bir gevşeklik yaratır; sur ve kapılarla önlem alıp uykuya dalarak gerçekte kurtuluş yolunu bulacaklarını düşündürür; sanki hiç yorulmamak için dünyaya gelmişler gibi, rahatlığın aslında alınteriyle kazanıldığını bilmezler; oysa benim düşünceme göre, bu çirkin rahatlık ve gevşeklikten yeni dertler çıkması doğaldır. Ama sur insanlar için
b gerekliyse, özel kişilere ait evlerin temelleri başlangıçta o şekilde atılmalı ki, kentin *tümü bir tek sur gibi olsun; bütün evler bir* örnek, düzenli ve korumaya uygun olarak sokaklara sıralansın; kentin bir tek ev gibi görünmesi hiç de fena değil, koruma kolaylığı bakımından da kent ve halkın kurtuluşu için yararlı olacaktır. Bu evlerin başlangıçtaki durumlarının korunmasıyla en çok içinde oturanların ilgilenmesi uygun olur, astynomlar da ilgi-

7 Hangi ozandan söz edildiğini bilmiyoruz, ama bu yaygın bir görüştür. Bak: Aiskhylos, *Persler*, 349: "Evet, koruyanı olan kent, güvenli bir kaledir."

c lenmeyenleri zorlayıp cezalandıracak, kentteki düzen ve temizlikle ilgilenecek, özel bir kişinin kamu malına yapı ve kazı yoluyla el uzatmamasını sağlayacaktır. Bundan başka, Zeus'un gönderdiği suyun kolay akmasıyla, kent içinde ve dışında bakmaları gereken ne varsa, hepsiyle ilgilenmeleri gerekir; yasa bekçileri
d bütün bunları ve öteki konularda yasanın zorunlu olarak eksik bıraktığı ne varsa, hepsini uygulama sonucunda görüp ek yasalar getireceklerdir. Çarşı çevresindeki yapılar, gymnasionlar ve bütün okullar kurulduğuna göre, bu yapılar kullanılmayı beklesinler, tiyatrolar da seyircilerini; biz de yasamada bundan sonraki konuya, düğün sonrasına geçelim.

KLEINIAS: Çok iyi olur.

ATİNALI: Düğün töreni bitmiş olsun, Kleinias; bundan sonra doğuma kadar bir yıldan az olmayan bir yaşam söz konusu ola-
e cak; gelinle damadın bu süreyi birçoğundan daha üstün olacak kentimizde –bu az önce söylediklerimize bağlanıyor– nasıl geçirmeleri gerektiğini söylemek hiç de kolay değil, tersine daha önce karşılaştığımız bu gibi konular hiç de az olmadığı halde, halk bunu ötekilerden daha zor kabul edecektir. Gene de doğru ve yerinde bulduğumuz şeyi çekinmeden söylemeliyiz, Kleinias.

KLEINIAS: Elbette.

780 ATİNALI: Yurttaşların ne şekilde davranarak toplum içinde ortak yaşama katılmaları gerektiği konusunda kentlere yasa yapmayı tasarlayan biri, özel yaşamda zorlama olmaması gerektiğini düşünür, herkesin gününü canının istediği gibi geçirmesine izin verirse, her şeyin düzen içinde olması gerektiğini hesaplayamaz, yurttaşların özel yaşamlarında yasaya bağlı olmayıp, toplum içinde yasalara uygun olarak yaşamayı kendiliklerinden isteye-

ceklerine inanırsa, büyük bir yanılgıya düşer. Bunu ne için söyledim? Şunu söyleyeceğiz de, ondan: yeni evliler toplu yemeklere evlenmeden önceki günlerine oranla ne daha çok ne daha az katılmalıdırlar. Sizin ülkenizde bu töre ilk başta herhalde bir savaş ya da aynı etkiyi yaratan başka bir olay yüzünden, adam azlığından çaresiz kalındığında yasallaştığı zaman, garip gelmişti, ama bu toplu yemek töresini bir kez deneyip zorunlu olarak uygulayanlar, bu yasal düzelemenin kurtuluş için ne kadar önemli olduğunu anladılar ve toplu yemek töresi sizde bunun gibi bir yolla kurulmuş oldu.

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: Dediğim gibi, o zamanlar bu şaşırtıcı töreyi uygulamak kimilerine göre ürkütücü olsa bile, bugün bunu yasallaştırmak yasa koyucu için aynı derecede zor olmasa gerek; bundan sonraki nokta, uygulansa özde doğru olan, ama hiçbir yerde uygulanamayan bir şey; şaka yollu söyleyecek olursak, yasa koyucuya neredeyse, havanda su dövdürten ve daha böyle binlerce yararsız çaba harcatan bir şey; bunu ne söylemesi kolay, ne de dedikten sonra gerçekleştirmesi.

KLEINIAS: Nedir bu söylemeye çalışıp da bir türlü söyleyemediğin şey, yabancı?

ATİNALI: Dinleyin öyleyse, bu konu üzerinde fazla oyalanmayalım. Bir kentte düzene ve yasaya oturmuş her şey çok iyi sonuçlar verir, ama düzensiz ya da iyi düzenlenmemiş şeyler çoğunlukla iyi düzenlenmiş başka şeyleri de bozar. Şimdi söylediğim de buna bir örnek. Nitekim, sözde, Kleinias ve Megillos, erkeklerin toplu yemek töresi, dediğim gibi, tanrısal bir zorunlulukla güzel ve alışmadık biçimde konmuş; buna karşılık kadınla-

781 ra ilişkin töre hiç de doğru olmayan bir biçimde yasa dışında bırakılmış ve onlar için toplu yemek töresi söz konusu olmamış; ama biz insanların bu öteki cinsi, zayıf oldukları için yaradılıştan gizliliğe eğilimli, çok daha içten pazarlıklı olan kadınlar, çekidüzen verilmesi zor diye yasa koyucunun bir yana bırakması sonucunda savsanmıştır. İşte bunun savsanması yüzünden sizdeki pek çok şey yüzüstü gidiyor, oysa yasaya bağlansaydı, şimdikinden çok daha iyi olabilirdi. Nitekim, kadınlarla ilgili yasal düzen-

b lemeyi savsamak, göründüğü gibi, toplumun yarısını savsamak değildir, kadın ruhu erdem bakımından erkeklerden ne kadar aşağı ise, o kadar öemlidir, hatta iki kat önemlidir. Öyleyse, bu konuyu yeniden ele almak, düzeltmek ve hem kadınlar hem erkekler için söz konusu bu uygulamaları ortaklaşa düzenlemek devletin mutluluğu için daha iyi olacak; ama günümüzde insan soyu talihsiz biçimde öyle bir noktaya gelmiş bulunuyor ki, aklı

c olan kişi toplu yemek geleneğinin hiç bulunmadığı başka yerlerde ve kentlerde bu konuda ağzını bile açmaz. Kim, neye dayanarak gerçekte gülünç duruma düşmeden kadınların toplum içinde yiyip içerken görülmelerini zorlamaya kalkışacak? Nitekim, kadın cinsinin bundan daha zor kaldıracağı başka bir şey yoktur; çünkü karanlıkta gizli yaşamaya alışmış olduklarından, zorla ışığa çıkarıldıklarında, büyük bir direnişle karşı koyup yasa ko-

d yucunun hakkından geleceklerdir. Bu durumda, dediğim gibi doğru söylenmiş bile olsa bunun dile getirilmesi dahi başka bir yerde büyük gürültü koparabilir, ama belki burada öyle olmaz. Devlet düzeninin tümü üzerine sözümüzün kuramda eksik kalmaması uygunsa, bu önerdiğim şeyin ne kadar iyi ve yerinde olduğunu söylemek istiyorum, eğer ikiniz de dinlemeye varsanız;

ama istemezseniz, bırakalım burada.

KLEINIAS: Hayır, yabancı ikimiz de merakla seni dinlemek istiyoruz.

ATİNALI: Dinleyin öyleyse. Ama konuyu ta gerilerden ele aldı-
e ğımı görürseniz, şaşırmayın. Zamanımız var ve yasalara tüm olası açılardan bakmamamız için bizi sıkıştıran bir şey yok.

KLEINIAS: Doğru söyledin.

ATİNALI: O halde başta söylediklerimize geri dönelim. Çünkü her insan şunu iyice anlamalıdır: insanoğlunun ya kesinlikle baş-
782 langıcı yoktur, sonu da olmayacaktır; hep vardı ve hep olacaktır, ya da onun başlangıcından bu yana kestirilemeyecek bir süre geçmiştir.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Peki. Yeryüzünün her yerinde kentlerin kuruluşu ve yıkılışının, katı ya da esnek çeşitli törelerin, her türden beslenme, yiyecek ve içecek arzusunun olmadığını, ayrıca canlıların hepten değişikliğe uğradığı çeşitli mevsim değişmelerinin meyda-
b na gelmediğini mi düşüneceğiz?

KLEINIAS: Nasıl olur?

ATİNALI: Pekâlâ. Asma bahçelerinin durup dururken ortaya çıktığına, daha önce var olmadığına inanıyor muyuz? Zeytin ve Demeter ile Kore'nin armağanları da aynı şekilde mi? Ya Triptolemos diye birinin bunun dağıtımı ile ilgilendiğine? Yoksa bunların olmadığı zamanlarda canlıların bugün olduğu gibi birbirlerini yediklerini düşünmüyor muyuz?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

c ATİNALI: Birçok toplulukta bugün hâlâ insan kurban etme tö-

resinin sürdüğünü görüyoruz; başka topluluklarda da bunun tersini duyuyoruz: sığır etini ağızlarına koymuyorlar, tanrılara sundukları sunular canlı varlıklar değil, çörekler, süte batırılmış ürünler ve bunun gibi başka "temiz" sunular; et yemek ve tanrıların sunaklarını kanla kirletmek dine aykırı diye etten uzak dururlar; o zamanlar bizde Orphik denen bazı kimseler cansızlardan elde ettikleri besinlerle beslenir, canlılardan elde edilen her
d şeyden kaçınarak yaşarlardı.

KLEINIAS: Söylediklerin çok yaygın ve inanılan şeyler.

ATİNALI: Şimdi bütün bunları ne diye söyledim, herhalde bunu soracaksınız, değil mi?

KLEINIAS: İyi tahmin ettin, yabancı.

ATİNALI: O halde, elimden gelirse, bundan sonrasını açıklamaya çalışacağım, Kleinias.

KLEINIAS: Haydi bakalım.

ATİNALI: Görüyorum ki, insanlar için her şey üç gereksinime ve arzuya bağlı: bunlar doğru yönlendirilirse, insanı erdeme gö-
e türür; kötü yönlendirilirse, tersi olur. Bunlardan ikisi, insan doğar doğmaz ortaya çıkan yeme ve içme arzularıdır; her canlı bunlara karşı yaradılıştan bir sevgi duyar ve biri bütün bunlardaki hazları, arzuları doyurmak her türlü acıdan her zaman uzak durmak yerine, başka bir şey yapması gerektiğini söyleyecek olsa, hırslanır ve onu dinlemez. İçimizdeki üçüncü ve en bü-
783 yük gereksinim, en şiddetli aşk, en son olarak uyanır; ateşiyle insanları tutuşturup çılgınlaştırır, soyunu sürdürme arzusunu içlerinde büyük bir şiddetle alevlendirir. Bu üç belayı en zevkli diye söylenenin ötesinde en iyiye yönlendirerek, en önemli üç şeyle bastırmaya çalışmalıdır: korku, yasa ve doğru söz; bir yandan da

Musalarla yarışma tanrılarına başvurarak bunların büyümesine
b ve patlamasına engel olmalıdır.

Evlilikten sonra, çocukların doğumunu, doğumdan sonra da yetiştirme ve eğitim konusunu ele alalım; konuşmamızı bu şekilde sürdürürsek, toplu yemekler konusuna gelince, belki bütün yasalarımız tamamlanacak –bu tür toplantıların kadınlardan mı, yoksa yalnız erkeklerden mi oluşacağını onlarla yakınlaştıktan sonra belki daha iyi göreceğiz–, hâlâ yasaya bağlanmamış olan
c bundan öncekileri de düzenleyerek önümüze koyacağız ve az önce dediğimiz gibi, bunları daha kesin göreceğiz, bunlara uygun ve elverişli yasaları daha iyi çıkaracağız.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde şimdi söylediklerimizi aklımızda tutalım; çünkü belki sonradan bütün bunlara işimiz düşecek.

KLEINIAS: Aklımızda tutmamızı istediğin şeyler ne?

ATİNALI: Üç sözcükle belirlediğimiz şeyler: yeme, ikincisi iç-
d me, üçüncüsü de güçlü bir cinsel istek dediydik.

KLEINIAS: Bu dediklerini tam olarak aklımızda tutacağız, yabancı.

ATİNALI: Güzel! O halde evlilere dönelim, ve onlara nasıl ve hangi yöntemle çocuk yapacaklarını öğretelim; eğer inandıramazsak, bazı yasalarla onları korkutalım.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Gelinle damadın kente elden geldiğince güzel ve iyi çocuklar vermeyi düşünmeleri gerekir. Bütün insanlar herhangi
e bir işi birlikte yaptıkları zaman, dikkatlerini kendilerine ve yaptıkları işe verirlerse, her şey güzel ve iyi sonuçlanır, dikkatsiz ya

da akılsız davranırlarsa, bunun tersi olur. Damat dikkatini karısına ve çocuk yapmaya vermelidir, gelin de aynı şekilde, özellik-
784 le daha çocuklarının olmadığı dönemde. Seçtiğimiz kadınlar[8] onları denetlesin (az ya da çok sayıda, yöneticiler ne zaman ne kadarını uygun bulurlarsa): bunlar her gün Eileithyia'nın tapınağında en az üç çeyrek saat toplanacaklar, burada bir araya gelip, örneğin eğer biri çocuk yapacak yaşta bir erkeğin ya da kadının evlilik kurbanları ya da törenleri sırasında yapılması öngörülenlerin dışında başka şeylerle ilgilendiğini görmüşse, bu durumu
b birbirlerine bildireceklerdir. Çocuk yapma ve çocuk yapanların gözetim süresi on yıl olsun, çok çocuk olma durumunda bu süre uzamasın. Ama eğer bu süre içinde çiftler çocuk sahibi olmazlarsa, her iki tarafın da iyiliği için, ailelerine ve yönetici kadınlara beraberce danışarak ayrılsınlar. İki tarafın çıkarları konusunda bir anlaşmazlık çıkacak olursa, onlara hakemlik edecek on yasa
c bekçisi seçilsin, kararı onlar versin. Görevli kadınlar gençlerin evine girip, kimi zaman uyararak kimi zaman korkutarak onların yanılgı ve bilgisizliklerine son vereceklerdir; bunu başaramazlarsa, yasa bekçilerine gidip durumu bildirecekler, bu kez onlar duruma el koyacaklardır. Onlar da etkili olamazlarsa, söz konusu kişilerin şunu ve şunu başaramadıklarına yemin edip ad-
d larını yazarak kamuya duyuracaklardır. Bu şekilde kayıtlara geçen kişi, mahkemede kendisini suçlayanlara karşı davayı kazanamazsa, şu haklarını yitirsin: ne düğünlere ne de çocukların doğum törenlerine gidebilecek, gitmeye kalkarsa, isteyen onu dö-

[8] Bu kadınlardan daha önce söz edilmedi: metnin son kez gözden geçirilmediğini gösteren kanıtlardan biri.

verek cezalandırabilecek, bu yüzden kendisi ceza görmeyecektir. Aynı kurallar kadınlar için de geçerlidir; nitekim, aynı şekilde kurallara aykırı davranıp mahkemede davayı kazanamazsa, kadınların gezintilerinden ve onurlarından yoksun kalacak, düğün
e ve doğum günü törenlerine katılamayacaktır. Yasalara uygun olarak çocuk yaptıktan sonra, bir erkek yabancı bir kadınla ya da bir kadın yabancı bir erkekle böyle bir ilişki kurarsa, ve bu üçüncü kişi hâlâ çocuk yapacak yaşta ise, çocuğu olanlar için saptanmış aynı cezaya çarptırılacaktır. Bundan sonra bu konularda ölçülü davranan kadınla erkek iyi bir ün sahibi olacak, tersi durumda adı kötüye çıkacak, daha doğrusu onurunu yitirecek-
785 tir. Halkın çoğunluğu bu konuda ılımlı davranırsa, yasaya gerek kalmadan sessizce geçiştirilmeli, ama kurallara aykırı davranılırsa, o zaman çıkarılacak yasalara uygun olarak yasa maddeleri bu şekilde uygulanmalıdır. Herkes için tüm yaşamın başlangıcı, ilk yıldır; bu yılı aile tapınaklarına "yaşamın başlangıcı" diye yazmalı. Kız ve erkek çocukların yanına, beyaz bir duvar üzerine her phratriadaki yönetici sayısı yazılsın, bunlar yıllara göre sıralanmış
b olsun; phratrianın yaşayan üyeleri yanyana yazılacak, ölenler ise silinecektir. Kızlar için evlenme yaşı onaltı ile en çok yirmi, erkekler için ise otuzdan otuzbeşe kadar olsun; görev alma yaşı kadınlar için kırk, erkekler için otuzdur; askerlik süresi erkekler için yirmiden altmış yaşına kadardır; kadınlar için ise, savaş işlerinde çalıştırılmaları zorunlu olursa, çocuk sahibi olduktan sonra, elli yaşına kadar her birine yapabileceği uygun işler buyurulmalıdır.

VII. KİTAP

788 ATİNALI: Kız ve erkek çocuklar dünyaya geldiğine göre, onların yetiştirilmesinden ve eğitiminden söz etmek son derece doğru olacak: bundan söz etmemek hiç olmaz; ama bu konuda, kanımca, katı kurallar getirmektense, uyarıda bulunmak ve öğretmek daha uygun olur. Çünkü ev özel yaşamında herkesin bilemeyeceği pek çok küçük şey oluyor: kolayca bireylerin acısından,
b hazzından, tutkusundan kaynaklanabilen, yasa koyucunun görüşüne aykırı düşen, hatta yurttaşların ahlakını çok çeşitli ve birbirinden farklı kılan her tür şey. Bu da kentler için bir felakettir. Çünkü bunların çok önemsiz olması ve sık sık yinelenmesi yüzünden, ilgili ceza yasaları yapmak şimdi uygun olmadığı gibi, yeri de değil; üstelik bu önemsiz ve sık rastlanan hareketlerle insanlar yasaları çiğnemeye alıştıkları için, bu davranışlar yazılı ya-
c saları da bozarlar. İşte bu konuda yasa koymak bir sorun, ama büsbütün susmak da olanaksız. Söylediklerimi örnekler getirerek açmaya çalışmalıyım, çünkü şimdi söylediklerim biraz karanlık gibi görünüyor.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Haklı olarak demiştik ki, doğru eğitim, bedeni ve ruhu olabildiğince güzel ve iyi kılacak güçte olmalıdır.

KLEINIAS: Evet.

d ATİNALI: Güzel bir beden için, sanırım en basit koşul, çocukların küçük yaştan beri olabildiğince düzenli yetişmesidir.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Peki, bilmiyor muyuz ki, her canlının ilk gelişimi

doğal olarak en büyük ve en hızlı oluyor; öyle ki, insan bedeninin boyutlarının beş yaşından sonra izleyen yirmi yıl içinde iki katına bile ulaşmaması pek çok kişi için tartışma konusu olmuştur.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Pekâlâ. Sık sık ve uygun çalışmalar yapılmadan aşırı
789 gelişme görüldüğünde, bunun beden için çok zararlı olduğunu da bilmiyor muyuz?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse, en çok çalışma, bedende gelişmenin en çok görüldüğü dönemde olmalı.

KLEINIAS: Nasıl yani, yabancı? Yeni doğmuş bebeklere ve küçücük çocuklara mı en ağır çalışmaları buyuracağız?

ATİNALI: Öyle değil, çok daha önce, ana karnında beslenirken.

KLEINIAS: Ne diyorsun, azizim? Ceninden mi söz ediyorsun?

b ATİNALI: Evet. Bu yaştakilerin beden eğitiminden haberdar olmamamızda şaşacak bir şey yok, ama ben saçma gelse bile, bunu size açıklamak isterdim.

KLEINIAS: Haydi bakalım.

ATİNALI: Aslında bizde böyle bir şeyi anlamak daha kolay, çünkü bizim oralarda gerektiğinden çok oyun oynanır: nitekim bizde yalnız çocuklar değil, bazı yetişkinler de birbirleriyle dövüştürmek için kuş yavruları beslerler. Bu tür hayvanları saldır-
c maya kışkırtarak çalıştırırken, birbirlerine karşı gösterecekleri çabanın yeterli olduğunu düşünmekten çok uzaktırlar; nitekim bununla yetinmeyip, her biri hayvanlarını koltuklarının altına

alarak, kuşlar küçükse ellerine, daha büyükse kollarının altına sıkıştırıp uzun uzun gezinerek yürürler; amaç, yalnızca kendi bedenlerinin güç kazanması değil, aynı zamanda bu hayvanların da güçlenmesidir. Bu kadarı dahi aklı eren birine şunu gösterir
d ki, bütün bedenler her türlü sarsılma ve hareketle, ister kendi kendilerine, ister araba üzerinde, ister deniz üzerinde, ister at üzerinde, ister başka bir şey üzerinde gitsinler, yorulmadan hareket etmenin yararını görürler; bu sayede de beden yiyecek ve içeceklerdeki besleyici özü sindirip sağlık, güzellik ve güç kazanmamızı sağlar. Durum böyle olduğuna göre bundan sonra ne yapmamız gerekiyor? Bu konuda ne söyleyebiliriz? İster misiniz,
e hamile kadınların yürüyüş yapmasını, yeni doğanı daha yumuşacıkken balmumu gibi biçimlendirmesini ve iki yaşına kadar kundaklamasını buyuran yasalar çıkarıp gülünç olalım? Ayrıca bakıcıları, yürümeyi öğreninceye kadar çocukları kirlik alanlara, tapınaklara ya da akrabalarına taşımaya, yürüdükleri zaman da daha çok küçük oldukları için yaslanırken zora gelip kollarını bacaklarını acıtmasınlar diye dikkatli davranmaya ve çocuk üç yaşını tamamlayıncaya kadar onu kucakta taşımaya ceza yasalarıyla zorlayalım mı? Bu bakıcılar olabildiğince güçlü olmalı, sayıları da birden fazla olmalı, diyelim mi? Bütün bunlara ek olarak,
790 eğer böyle olmuyorsa, bu kuralları çiğneyenlere ceza koyalım mı? Yoksa bunu yapamaz mıyız? Çünkü az önce söylediklerim yetti de arttı bile.

KLEINIAS: Nasıl yani?

ATİNALI: Bakıcılar kadın ya da köle oldukları için, karakterleri buna boyun eğmek istemeyecek, üstelik bizle dalga da geçecekler.

KLEINIAS: İyi ama, ne diye bunlardan söz ettik öyleyse?

ATİNALI: Şunun için: kentlerde efendice ve özgür karakterli
b insanlar bunları duyar duymaz, doğru olan düşünceye varabilirler; şöyle ki: kentlerde özel ev yaşamı doğru düzenlenmiş değilse, kamu yaşamının çıkarılan yasalarla sağlam bir temele oturacağını sanmak boşunadır; böyle düşünmekle şimdi dile getirdiğimiz yasaları benimseyebilirler, benimseyince de evlerini ve devletlerini güzelce düzenleyip mutlu olabilirler.

KLEINIAS: Dediğin şey çok doğru görünüyor.

ATİNALI: Öyleyse, küçük çocukların bedenleri hakkında ko-
c nuşmaya başlarken yaptığımız gibi aynı şekilde ruhlarına ilişkin uygulamaları da verinceye kadar, bu yasama biçimini sürdürelim.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: O halde şunu her ikisi açısından, çocukların bedeni ve ruhu açısından temel ilke olarak alalım: gece gündüz olabildiğince beslenmek ve devinmek, işte hepsi için yararlı olan bu, özellikle de en küçükler için; olabilse, hep deniz üzerindeymiş gi-
d bi yaşamaları iyi olurdu. Ama şimdi yeni doğmuş bebeklerle ilgili olarak buna en yakın olanını yapmalı. Bunu şununla da desteklemek olanaklı: bakıcılar ve Korybant hastalığını iyileştirenler,[1] bunun yararlı olduğunu deneyimleriyle öğrenmişler ve değerini anlamışlardır. Nitekim, anneler huysuz çocuklarını uyut-

[1] Taşkın hareketlerle ortaya çıkan bir çılgınlık durumu: halk arasında bunun, Kybele rahipleri Korybantlardan kaynaklandığına inanılıyordu. Bu çılgınlık, disiplinli bir müzik ve dansla iyileştiriliyordu. Farklı bir görüş için, bak: I. M. Linforth, *The Corybantic Rites in Plato*, Univ. of Calif. Publications, in Class. Phil, XIII, 1946, ss. 121-162.

mak istediklerinde, onları kendi başlarına bırakmazlar, tersine
e kollarına alıp sürekli sallayarak hareket ettirirler ve susmayıp bir ezgi mırıldanırlar, tıpkı Bakkhos çılgınlarını müzik ve dans hareketleriyle iyileştirenler gibi,[2] onları uyutmaya çalışırlar.

KLEINIAS: Bunların bizim için özel anlamı ne, yabancı?

ATİNALI: Anlaması hiç de zor değil.

KLEINIAS: Neymiş?

ATİNALI: Bu durumların her ikisi de bir tür korku duymaktır, korku da ruhun bir zayıflığından kaynaklanır. Böylece bu du-
791 rumda olanlara dışarıdan bir harekette bulunulduğunda, dışarıdan gelen hareket içerideki korku ve çılgınlık hareketini bastırır; bastırınca da ruhta öyle bir dinginlik oluşturur ki, kalp çarpıntısını yatıştırır. Bu bütünüyle istenen şey, çocukların uykusunun gelmesini sağlar, ötekileri de, hani o yatıştırıcı sunu sundukları tanrıların yardımıyla, flavta ve dans eşliğinde kendilerine getirir;
b deliliği bırakıp akıllarının başlarına gelmesine yardım eder. Bu da, kısaca söylemek gerekirse, inandırıcı bir açıklama.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Eğer hareketin böyle bir gücü varsa, bu insanlarla ilgili olarak şunu da düşünmek gerekiyor: küçük yaştan beri korkuyla bir arada yaşayan her insan korkak olmaya daha çok alışacaktır; bunun da cesaret değil korkaklık alıştırması olduğu söylenebilir.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Bunun tersine, diyebiliriz ki, cesarete alışmak, içimi-

---

2 Buradan anlaşıldığına göre, Platon Korybant ve Bakkhos törenlerini temelde bir tutmaktadır.

c zi saran korku ve ürkekliği yenmektir.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: İşte, küçük çocukların devinim içinde yaptıkları bu alıştırmanın ruhun bu erdem yanını güçlendirdiğini de söyleyelim.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Ayrıca ruhtaki iyi huy ve kötü huy, işte bu ikisi ruhun iyiliği ve kötülüğü bakımından önemsiz bir şey olmasa gerek.

KLEINIAS: Elbette.

d ATİNALI: O halde, istediğimiz durumu yeni doğan bebekte nasıl oluşturabiliriz? Bunun nasıl ve ne ölçüde başarılı olacağını açıklamaya çalışmalıyız.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Bizdeki düşünceye göre, gevşeklik gençlerin karakterini huysuz, sinirli ve küçük şeylere karşı fazla duyarlı kılar, buna karşılık aşırı ve sert baskı da gençleri aşağılık, köle yaradılışlı ve insan düşmanı yaparak onları toplumdışı yurttaşlar haline getirir.

e KLEINIAS: Peki, daha söyleneni anlamayan ve herhangi bir eğitim alacak durumda olmayan bu küçükleri bütün devlet nasıl yetiştirecek?

ATİNALI: Şöyle: yeni doğmuş her canlı avaz avaz bağırır durur, hele insan yavrusu büsbütün; hatta bağırmaktan öte, bir de ağlamaya yatkındır.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Böylece bakıcılar çocuğun ne istediğini anlamak için

792 ona bir şeyler verirler; çocuk verilen şeyle susarsa, doğru şey verdiklerini düşünürler. Ağlama ve bağırma küçük çocukların sevdikleri ve sevmedikleri şeyleri gösterme yoludur: çok tatsız bir yol; bu evre en az üç yıl sürer, insan yaşamında iyi ya da kötü geçen oldukça uzun bir dönem.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Huysuz ve hiç de dingin olmayan biri sizce, genellik-
b le iyi adamın olması gerektiğinden daha fazla sızlanmaya ve yakınmaya eğilimli değil midir?

KLEINIAS: Bence öyle.

ATİNALI: Peki öyleyse, bu üç yıl içinde her çareyi kullanarak yetiştirilen bebeğin olabildiğince acıdan, korkulardan ve her türlü sıkıntıdan uzak kalması sağlansa, bu süre içinde bebeğin ruhunu daha huylu ve dingin kılacağımızı düşünemez miyiz?

KLEINIAS: Bu açık, yabancı özellikle de ona pek çok haz sunu-
c lursa.

ATİNALI: Amma da yaptın, Kleinias, bu konuda sana katılamam. Çünkü bize göre böyle bir uygulama hepsinin içinde en yıkıcıdır; nitekim eğitimin daha başında ortaya çıkıyor. Söylediğim ne, buna bakalım.

KLEINIAS: Söyle, ne diyorsun?

ATİNALI: Şu anda, çok önemli bir konu üzerinde konuşuyoruz. Sen de bak, Megillos, bize kararlarımızda yardımcı ol. Benim görüşüm şöyle: doğru yaşam ne haz peşinde koşmak olmalı,
d ne de kesinlikle acıdan kaçmak, tersine az önce dinginlik diye adlandırdığım orta yolu bulmak olmalı; bir kehanet sözüne göre, çok yerinde olarak tanrının da durumu budur, diyoruz. İçimiz-

den tanrı gibi olmaya özenen birinin de, acılardan uzak kalacağı düşüncesiyle tümden hazzın içine dalmadan bu yolu izlemesi gerekir; yaşlı olsun genç olsun, kadın olsun erkek olsun, içimizden hiç kimsenin bunu yapmasına izin vermemelidir, hele yeni doğ-
e muş bebeğe elden geldiğince hiçbir şekilde; çünkü bu dönemde insan karakterinin bütünü alışkanlık yoluyla oluşur. Hatta şaka eder gibi görünmeyeceksem, ben derim ki, bütün hamile kadınlara hamilelik dönemi boyunca özel bir bakım uygulamak gerekir; hamile kadın aşırı ve taşkın haz ve acı altında kalmamalı, bu dönemi dingin, rahat ve sakin geçirmelidir.

793 KLEINIAS: Hangimizin daha doğru konuştuğunu Megillos'a sormana gerek yok, yabancı; çünkü ben de herkesin salt acı ve hazla dolu bir yaşamdan kaçınması, her zaman orta yolu tutturması gerektiği konusunda seninle aynı görüşteyim. Nitekim, güzel konuştun ve aynı şekilde karşılığını aldın.

ATİNALI: İyi öyleyse, Kleinias; şimdi üçümüz bir de şunu düşünelim.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Şimdi bu incelediklerimizin hepsi, çoğunluğun "yazılı olmayan yasalar" dediği şeydir; ve "babadan kalma yasalar"
b dedikleri de bunlardan başka bir şey değildir. Ayrıca, az önce söylediklerimiz, yani bunlara yasa dememek, ama sözünü etmeden de geçmemek gerektiği yerindeydi; çünkü bunlar tam anlamıyla geleneksel ve eski yasalar olarak, yazıya geçirilmiş yürürlükteki bütün yasalarla, daha çıkarılacak yasaların arasında bulundukları için, tüm devlet düzeninin bağlarıdır; bunlar gereğince konmuş ve yerleşmiş iseler, yazılı yasaların kurtuluşunu sağ-
c larlar, ama eğer gereksizce yanlış yolda giderlerse, duvarcıların

evlere yaptıkları orta direklerin kırılması gibi, her şeyin yıkılmasına, birbiri üstüne yığılmasına, sonradan sağlamca yapılmış eklemenin de, eskisi yıkıldığı için çökmesine yol açar. İşte bunları göz önüne alarak, Kleinias hazır yeni bir kent kuruyorken, adına
d ister yasa, ister gelenek, ister töre densin, büyük küçük demeden, hiçbir şeyi elden geldiğince atlamaksızm, bunu her bakımdan sağlamlaştırmalıyız; çünkü bir devleti sağlam tutan, bunların tümüdür bunların karşılıklı desteği olmazsa, hiçbiri sağlam duramaz; sonuç olarak, eğer görünüşte önemsiz bir sürü kural ya da gelenek üst üste yığılıp yasaları uzatırsa, bunda şaşacak bir şey yok.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, bunu göz önüne alacağız.

ATİNALI: Böylece kız ve oğlan çocuk üç yaşını tamamladıktan
e sonra, bunlar aynen uygulanır ve söylenenlerden ciddi olarak yararlanılırsa, yeni yetiştirilenlerin bundan elde edeceği yarar hiç de küçük değildir; üç yaşında, dört yaşında, beş yaşında, hatta altı yaşında çocukların ruh yapısının oyuna gereksinimi vardır, gene de ceza yoluyla gevşeklikten uzak tutulmalıdırlar, ama bu ceza onurunu kıracak biçimde olmamalı, tersine kölelerle ilgili olarak söylediğimiz gibi, şiddetle cezalandırarak içine öfke to-
794 humları ekmemeli, öte yandan cezasız bırakarak gevşemelerine de göz yummamalı, ve bu aynı şey özgür insanlara da uygulanmalı. Bu yaştaki çocuklarda oyun kendiliğinden ortaya çıkar; çocuklar bir araya geldiklerinde oyunlarını kendileri bulurlar. Üç yaşından altı yaşına kadar olan çocukların hepsi toplu olarak köy tapınaklarında bir araya gelmeli, her bir köyün grubu aynı yerde toplanmalıdır; bu yaştaki çocukların düzeni ve yaramazlığı ile bakıcılar ilgileneceklerdir; bakıcılarla ve grupla ilgilenecek

olan da, toplam sayıları oniki olmak üzere, yasa bekçileri tarafın-
b dan her bir grubun başına bir yıllığına düzeni sağlamak üzere görevlendirilen bir kadındır. Bu oniki kadını da, her bir kabileden bir tane olmak üzere, evliliği denetleyen kadınlar seçecekler, kendileriyle aynı yaşta olmasına dikkat edeceklerdir. Başta bulunan bu kadın her gün tapınağa giderek ve devlet kölelerinden bazılarını kullanarak, kadın ya da erkek köle olsun, kadın ya da erkek yabancı olsun, hatalı davrananı cezalandırarak görevini ya-
c pacak, ama cezaya itiraz eden bir yurttaş ise, davayı astynomların önüne götürecek, yurttaş itiraz etmiyorsa, kendisi cezalandıracaktır. Kızlar ve oğlanlar altı yaşını doldurunca artık iki cins birbirinden ayrılacaktır --oğlanlar oğlanlarla, kızlar da aynı şekilde kızlarla yaşayacaktır–, her ikisi de ders görecek, oğlanlar binicilik, ok, kargı ve sapan atma öğretmenlerine gidecekler, kızlar-
d dan da isteyen olursa, bu bilgileri alacak, ama özellikle silah kullanmayı öğreneceklerdir. Bugün bu konudaki önyargıyı hemen hemen hiç kimse bilmiyor.

KLEINIAS: Hangi önyargıyı?

ATİNALI: İnsanlar sanırlar ki, sağ ve sol tarafımız doğa gereği elle yapılan her bir işin gereklerine göre çok farklıdır buna karşılık ayaklarla bedenin aşağısında kalan üyelerin çalışmasında hiç fark yok gibi görünüyor; ama el konusunda bakıcıların ve an-
e nelerin düşüncesizliği yüzünden hepimiz bir tür çolak olduk. Nitekim, bu iki organın yapıları hemen hemen eşit güçte olduğu halde, biz kendimiz bunları alışkanlık yüzünden doğru kullanmadığımız için, farklı kılmışız. Nitekim birini ya da ötekini kullanmamızda önemli bir fark olmayan bütün eylemlerimizde (sözgelişi lyrada solumuzu, mızrapta sağımızı kullanırız) yapılan

iş açısından hiç önemi yok, benzerlerinde de öyle; ama bu örnekleri öteki eylemler için de hiç gereği yokken kullanmak ap-
795 talca. İskitlerin töresi buna güzel bir örnektir: yayı gererken sağ eli, oku yerleştirirken de sol eli kullanmakla kalmazlar, tersini de yaparlar; buna benzer daha pek çok örnek bulunabilir; araba kullanırken olsun, başka işlerde olsun, sol eli sağ elden daha zayıf çalıştıranların doğaya ters bir alışkanlık içinde oldukları çıkarılabilir. Dediğimiz gibi, bu, boynuzdan yapılmış mızraplarda ve
b buna benzer araçlarda o kadar önemli değildir; ama demir savaş silahlarını kullanmak gerektiği zaman, çok önemlidir hele ok, kargı ve silaha karşı silah kullanmak gerektiği zaman çok daha önemli. Nitekim bilgili bilgisizden, talimli de talimsizden kat kat üstündür. Nasıl ki, çok iyi pankras ya da yumruk dövüşü ya da güreş çalışmış olan, rakibi öbür tarafına geçip onu mücadeleye
c zorladığı zaman, pekâlâ sol tarafıyla da dövüşebilir, teklemez ve beceriksizce sürüklenmez; sanırım silah konusunda ve başka konularda aynı biçimde şu doğruyu görmek gerekir: kendini korumak ve başkalarına saldırmak için çifte silahı olan kişi, bunların ikisini de elden geldiğince hareketli ve usta kılmalıdır. İnsan Geryones'in ya da Briareos'un yapısında olsa, yüz eliyle yüz mız-
d rak atabilmeli. Bütün bunlarla kadın ve erkek yöneticiler ilgilenecektir, bütün kızlarla oğlanlarda her iki el ve ayağın güçlü olması, alışkanlık yüzünden doğal yapılarının elden geldiğince zarar görmemesi için, kadınlar çocukların oynaması ve yetişmesiyle, erkekler de öğrenimle ilgileneceklerdir.

Verilecek dersler iki grupta toplanabilir: biri, bedenle ilgili jimnastik, öteki de ruhun iyiliği için müzik. Jimnastik de, dans ve
e güreş olmak üzere iki bölümdür. Dansın bir bölümü, şiirin sö-

zünü hareketlerle taklit edip soylu ve özgür olanı gözetmektir; öteki de, beden üyelerinin her birine tüm dans gereğince dağılıp eşlik edecek şekilde uygun ritmik devinimi vererek beden organlarına güç, güzellik, çeviklik ve beden kısımlarına uygun oranda gelişme ve esneklik sağlamak. Güreşte Antaios'un ya Ker-
796 kyon'un yararsız yenme hırsıyla tekniklerine aldıkları yöntemler ya da yumruk dövüşünde Epeios'un ya da Amykos'un[3] başvurdukları hileler savaştaki karşılaşma için yararlı olmadığı gibi sözünü etmeye de değmez; doğru güreşe gelince, alçakça yollara başvurmadan, güç ve sağlık kazanmak için, yenme çabasıyla ve kuralınca boynu, elleri ve yanları kurtarma yollarının hepsi yararlı olmaları nedeniyle göz ardı edilmemeli; tersine öğrencilerle
b öğreticiler için öngörülmelidir; yasamanın o noktasına geldiğimiz zaman, öğretmenlerin bunların hepsini iyilikle öğretmelerini, öğrencilerin de zevkle öğrenmelerini buyuracağız. Tıpkı Kuretlerin ve Isparta'da Dioskurların silahlı oyunları gibi, koro gösterilerinde taklit edilmesi uygun hareketler de ihmal edilmemeli. Bizde de Bakire Ece[4] koro uyumlarından hoşlanır, ama koroya boş ellerle katılmayı düşünmemiş, tam silah donanımı ile dansı
c tamamlamıştır; böylece kızların ve oğlanların tanrıçanın bu lütfuna saygı göstererek, savaş ve şenlik için bunları eksiksiz uygulamaları yakışık alır. Çocukların askerlik çağına kadar geçen süre içinde bütün tanrılara yaptıkları gösterilere ve alaylara her zaman silah donanıp at üstünde katılmaları gerekir; tanrılara ve

---

3 Poseidon ile Gaia'nın oğlu olan Antaios güreşte kendini yere atıp anası Toprak'tan güç alıyordu; Amykos da yumruk dövüşünde kurşunlu eldiven kullanıyordu.

4 Pallas Athena.

tanrı çocuklarına yakarırken yaptıkları dans ve yürüyüşlerde kimi zaman hızlı kimi zaman yavaş hareket etmelidirler. Karşılaş-
d malar ve ön hazırlıklar, eğer bir amacı olacaksa, yalnızca bu amaçla[5] yapılmalıdır; çünkü bunlar savaşta ve barışta hem devlet, hem de kişinin özel yaşamı için yararlıdır; ister oyun için olsun, ister ciddi bir iş için olsun, bedenle ilgili bütün öteki çabalar özgür insanlara yakışmaz, Megillos ve Kleinias.

Sözümün başında açıklanması gerekir dediğim jimnastik konusu şimdi hemen hemen eksiksiz tamamlandı; bu konuda daha
e iyi düşünceleriniz varsa, görüşelim.

KLEINIAS: Jimnastik ve yarışmalar konusunda bütün bunların dışında daha iyi bir şey söylemek, pek kolay değil yabancı.

ATİNALI: Bundan sonra sıra Musalarla Apollon'un armağanlarında; daha önce bu konuda her şey söylendi diye, geriye yalnızca jimnastik konusunun kaldığını düşünmüştük; oysa şimdi anlıyoruz ki, eklemek zorunda olduğumuz ve en başta söylenmesi gereken birkaç nokta daha var. Şimdi bunları sırayla ele alalım.

KLEINIAS: Elbette, ele almak gerekir.

797 ATİNALI: Daha önce yaptığınız gibi, beni dinleyin; ama çok garip ve alışılmamış bir şey karşısında hem konuşanın hem de dinleyenin çok dikkatli olması gerekir, özellikle de şimdi. Söyleyeceğim şeyi söylemekten korkuyorum, ama gene de bütün cesaretimi toplayıp söylemezlik etmeyeceğim.

KLEINIAS: Neymiş bu söyleyeceğin şey, yabancı?

ATİNALI: Diyorum ki, bütün devletlerde çocuk oyunlarının çıkarılan yasaların kalıcı olup olmayacağı konusunda son derece

5 Yani, savaşta başarı, şenlikte iyi bir gösteri için.

belirleyici olduğunu hiç kimse anlamış değildir. Bu oyunlar bir
b kez saptandıktan sonra, bunları aynı çocuklar hiç değiştirmeden, aynı koşullar altında, aynı biçimde oynarlar ve aynı oyuncaklardan zevk alırlarsa, ciddi bir amaçla konmuş törelerin de olduğu gibi kalması sağlanır; ama bunlar değiştirilir, üzerlerinde yenilik yapılır ve durmadan düzeltilirse, gençler durmadan başka başka şeyleri beğendiklerini söylerlerse, ne bedenlerinin duruşu ne de giyim kuşamları hakkında yakışanı ve yakışmayanı uyum içinde kararlaştırmazlar, tersine biçim ve renklerde ve bu-
c na benzer konularda alışılmışın dışında yenilikler getirip düzeltmeler yapana olağanüstü hayran olurlarsa haklı olarak bir devlet için bundan daha büyük yıkım yoktur diyebiliriz: çünkü bunlar gençlerin ahlakını için için değiştirir, onların gözünde eskinin değersiz, yeninin değerli olmasını sağlar. Yineliyorum, bütün devletler için bu tür konuşmalardan ve bu tür düşüncelerden daha büyük bir bela yoktur; dinleyin: bunun ne kadar büyük bir felaket olduğunu anlatacağım.

d KLEINIAS: Yoksa devletlerde eskinin kınandığını mı söyleyeceksin?

ATİNALI: Tam üzerine bastın.

KLEINIAS: Bu konuda dikkatsiz değil, olabildiğince hevesli dinleyiciler olacağız.

ATİNALI: Öyle görünüyor.

KLEINIAS: Başla bakalım.

ATİNALI: Tamam öyleyse: birbirimizi büyük dikkatle dinleyelim ve konuşalım. Nitekim, kötü olanın dışında her konuda değişikliğin son derece zararlı olduğunu göreceğiz: mevsimlerde, rüzgârlarda, bedenin beslenme rejiminde ve ruhsal yapıda bu

e böyledir: değişiklik, az önce belirttiğim gibi, kötü olanın dışında kiminde zararlı, kiminde zararsız diyemeyiz: öyle ki, bedenin bütün yiyeceklere, içeceklere ve yorgunluklara nasıl alıştığına bakılacak olursa, başlangıçta bu rejim bedeni sarsar, ama sonradan zaman geçtikçe şişmanlamasını sağlar, sonunda insan tanıdı-
798 ğı bu rejime alışıp onu sever, zevk ve sağlık içinde çok iyi bir yaşam sürer: ama bir gün tekrar bilinen rejimlerden herhangi birine geçmeye zorlanırsa başlangıçta bu yüzden hastalanır, sonunda buna da alışıp kendini ancak toparlar; işte bu aynı şeyin insanların düşünce ve ruh yapılarında da görüldüğünü düşünmek gerekir. Nitekim, insanların içinde yaşadıkları yasalar tanrının
b bir lütfuyla çok uzun bir süre değişmeden kalırsa, dolayısıyla hiç kimse bunların bugünkünden farklı olduğunu anımsamaz ve başkasından işitmezse, herkes bunlara saygı gösterir ve belirlenmiş olan yasalardaki herhangi bir değişiklikten korkar. Yasa koyucunun bunu devletinde ne yapıp edip gerçekleştirmenin yolunu bulması gerekir. Ben şöyle bir çare düşünüyorum: daha önce de dediğim gibi, herkes gençlerin oyunları değiştirildiği zaman,
c zaten oyun oldukları için, bundan büyük ve ciddi bir zarar gelmeyeceğini düşünür; böylece buna engel olacak yerde, ses çıkarmayıp kabul ederler; ve hiç hesaplamazlar ki, oyunlara yenilik getiren bu çocuklar bir önceki kuşaktan farklı olacaklar, farklı olunca da başka bir yaşam arayacaklar ve bu arayış içinde başka türlü alışkanlıklar ve yasalar isteyeceklerdir; bundan sonra da içlerinden hiçbiri, az önce devletlerin en büyük felaketi dediğim
d şeyin ortaya çıkmasından korkmayacaktır. Dış görünüme ilişkin başka değişiklikler daha az zarar verebilir, ama ahlakla ilgili övgü ve kınama ölçütleri sık sık değişirse, sanırım bu, hepsinin

içinde en ağırıdır ve bundan büyük bir dikkatle kaçınmak gerekir.

KLEINIAS: Kuşkusuz öyle.

ATİNALI: Peki öyleyse, daha önce ritim ve müziğin tümü hakkında söylediklerimiz, hani bunlara, iyi ve kötü insan karakterlerinin taklididir demiştik ya, işte bu sözümüz hâlâ geçerliliğini
e koruyor mu? Ya da başka türlü mü düşünüyoruz?

KLEINIAS: Bizim düşüncemiz hiçbir şekilde başka türlü olamaz.

ATİNALI: O halde, çocuklarımızın dans ederken ve şarkı söylerken başka taklitlere el atmaya heveslenmemesi, hiç kimsenin de onları çeşit çeşit hazlar sunarak ayartmaması için bütün yollara başvurmalıyız, diyelim mi?

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

799 ATİNALI: Bu konuda Mısırlılarınkinden daha iyi bir yöntem[6] bilenimiz var mı?

KLEINIAS: Nasıl bir yöntemmiş bu?

ATİNALI: Tüm dansı ve ezgileri tanrılara adamak, her şeyden önce şenlikleri düzenleyip yıl içindeki yerlerini hesaplayarak, her birinin hangi tarihlerde ve hangi tanrılara, tanrı çocuklarına ve daimonlara ayrılması gerektiğini kararlaştırmak; bundan sonra tanrılara sunulan sunuların hangi şarkıyla ve hangi danslarla
b kutsanacağını saptamak: bütün bunlar öncelikle bazı kişilerce düzenlenmeli, düzenlendikten sonra da tüm yurttaşların katılımıyla, Moiralara ve bütün öteki tanrılara sunular sunularak her bir tanrının ve öteki tanrılara sunular sunularak her bir tanrının

[6] Yöntem = tekhne.

ve öteki tanrısal varlıkların sunuları şarkılarla kutsanmalıdır. Herhangi bir tanrı için bunlara aykırı olarak başka şarkı ve danslar getiren olursa, rahiplerle rahibeler yasa bekçileriyle birlikte yasaya ve dine uygun olarak onu oradan uzaklaştırmalı; direnecek olursa, yaşamı boyunca isteyen ona karşı dinsizlik davası açabilmeli.

KLEINIAS: Doğru.

c ATİNALI: Şimdi, bu konuya girdiğimize göre, kendimize yakışana razı olalım.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Her insan, genç ya da yaşlı, garip ve alışılmadık bir şey gördüğü ya da duyduğu zaman, kuşkusu olan şeyler karşısında, hemen öylesine yol almaz; ister tek başına ister başkalarıyla
d olsun, yürürken üç yol ağzına gelen ve yolu hiç bilmeyen biri gibi durup kendini ve ötekileri kuşkuları konusunda sorgulayacak ve yolun nereye gittiğini adamakıllı araştırmadan önce yola koyulmayacaktır. İşte, şimdi biz de böyle yapmalıyız: yasalarla ilgili konuşmamız bu noktada biraz garipleştiği için, her türlü incelemeyi yapmamız ve bu kadar önemli bir konuda bu yaşta insanlar olarak, ısrarcı bir tutumla şu anda kesin bir şey söyleyebileceğimizi bu kadar kolay ileri sürmememiz gerekiyor.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

e ATİNALI: O halde bu konuya biraz zaman ayıracağız ve ancak yeterince inceledikten sonra kesin konuşacağız; ama şimdi üzerinde durduğumuz yasaların sırasını izlemekten kendimizi boşuna alıkoymayalım, sonuna kadar gidelim. Belki de, tanrının izniyle, bu gidiş bütünüyle sonuca ulaşır ve şu anda içinde bulunduğumuz zorluğu açıklığa kavuşturur.

KLEINIAS: Çok güzel söyledin yabancı, dediğin gibi yapalım.

ATİNALI: Bu gariplik üzerinde anlaştık, diyelim: yani şarkılar bizim için "yasa" oldu,[7] eski insanlar, anlaşılan o zamanlar kithara şarkısına bu adı vermişlerdir –öyle ki, belki onlar da bugün
800 söylenenden tamamıyla uzak değillerdi, biri bunu kehanet sözü gibi uykusunda ya da uyanıkken hayal etti–, o halde bu konudaki kararımız böyle olsun: hiç kimse belirlenmiş ve kutsal sayılmış şarkılarla gençlerin tüm koro dansı dışında şarkılar söylemesin, dans da etmesin; bu konuda bir başka yasadan daha titiz davranılsın. Buna uyan cezadan kurulsun, uymayan ise, az önce dediğim biçimde, yasa bekçileri, rahipler ve rahibeler tarafından
b cezalandırılsın. Şimdi bunları kabul ediyor muyuz?

KLEINIAS: Ediyoruz.

ATİNALI: Peki, bunlar gülünç duruma düşmeden nasıl yasaya alınacak? Bununla ilgili olarak şuna bakalım: bunun en emin yolu, her şeyden önce konuşmamızda birtakım taslaklar oluşturmaktır; bir tanesi şöyle bir şey olabilir: yasaya uygun olarak kurbanlar kesilip sunular yakıldıktan sonra, diyelim ki, birinin oğlu
c ya da kardeşi görevli olmadığı halde sunakların ve sunuların yanına dikilip ağız dolusu lanetler yağdırsa, böyle yapmakla babasının ve öteki akrabalarının içine bir rahatsızlık, kötülük ve uğursuzluk duygusu salmaz mı?

KLEINIAS: Salmaz olur mu?

ATİNALI: İşte bizim bulunduğumuz yerlerde, diyebilirim ki, hemen hemen bütün kentlerde oluyor bu; nitekim, bir görevli

---

7 Platon burada gene *nomos*'un "yasa" ve "ezgi" olarak ikili anlamı üzerinde oynamaktadır.

resmi kurban töreni yaparken, birden fazla koro gelip sunağın
d yakınlarında, bazen de tam yanında yerini alır ve sunuları laneter, en acıklı sözlerle, ritimlerle ve ezgilerle dinleyenlerin sinirlerini bozarlar, hangisi kurban törenine katılan halkı o anda daha çok ağlatırsa, ödülü o kazanır. İşte bu töreyi kaldırıyoruz, değil mi? Hayırlı olmayan uğursuz günlerde yurttaşların böyle ağıtlar
e dinlemeleri gerekiyorsa, ölüler için Karya şarkılarıyla ağıt yakan kiralık korolar gibi, dışarıdan kiralanmış birtakım koro şarkıcılarının gelmesi daha uygun olmaz mı? Böyle olması, bu tür şarkılar için de uygun olur; özellikle cenaze şarkılarına süs olarak çelenkler ve altın kakmalı eşyalar değil, konuyu kapamak için kısaca söyleyecek olursak, bunun tam tersi yakışır. Evet, kendi kendimize gene soruyorum: şarkılarla ilgili olarak bu örneklerin birincisi saptanmış olsun mu?

KLEINIAS: Hangisi?

ATİNALI: Ağzını hayra açmak, özellikle de şarkı türünün her
801 bakımdan tamamıyla hayırlı olması; ya da hiçbir şey sormadan bunu böylece koyalım mı?

KLEINIAS: Tamam, böyle koyalım; çünkü bu yasa oybirliği ile kazanır.

ATİNALI: Hayırlı konuşmadan sonra, ikinci müzik yasası hangisi olabilir? Kurban kestiğimiz tanrılara her seferinde dua etmek değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Sanırım, üçüncü yasa da şu: ozanlar duaların tanrılardan bir şey istemek için olduğunu bilerek, farkına varmadan
b iyi diye kötü bir şey istememeye çok dikkat etmelidirler. Böyle bir dilekte bulununca, gülünç duruma düşseler gerek.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Devlette ne gümüşün, ne altının, ne de servetin yerleşip barınmaması gerektiği sözüne daha önce biraz olsun inanmamış mıydık?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Öyleyse bu sözü neye örnek olarak ileri sürmeli? Acaba ozan takımının iyi ile iyi olmayanı derinliğine bilme konu-
c sunda hepten yetersiz olduğuna mı? Eğer böyleyse, bir ozan sözleriyle ve ezgileriyle bu yanlışı yapacak, duaları doğru olmayacak, yurttaşlarımızı en önemli konularda tam tersi dileklerde bulunmaya götürecektir; dediğimiz gibi bulacağımız bundan daha büyük yanlışların sayısı çok olmayacak. Bunu da şiir yasalarından ve taslaklarından biri olarak koyalım mı?

KLEINIAS: Neyi? Daha açık söyle.

ATİNALI: Ozan adil, güzel ve iyi konusunda devlet yasalarının
d belirlediğinden başka hiçbir eser vermeyecektir, eserlerini bu iş için atanmış yargıçlara ve yasa bekçilerine gösterip onların onayım almadan önce, hiçbir özel kişiye göstermesine izin verilmeyecektir; müzik yasalarım çıkarmak üzere seçtiğimiz kişileri ve eğitim görevlisini atanmış sayabiliiz. Pekâlâ; bir kez daha soruyorum: bu üçüncü örnek de yasa ve taslak olarak saptansın mı? Ya da sizin başka düşünceniz var mı?

KLEINIAS: Saptansın.

e ATİNALI: Bundan sonra tanrılara araya dualar sokularak ilahi ve övgüler söylenmesi en doğrusu olacak; tanrıların ardından aynı şekilde daimonlara ve kahramanlara, her birine uygun övgüyle birlikte söylenen dualar gelecek.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Bunlardan sonra tepki uyandırmayan bir yasa da şu olabilir: bedeniyle ya da ruhuyla çabalayıp güzel işler ortaya koyduktan ve yasalara boyun eğerek yaşadıktan sonra ömrünü tamamlamış ne kadar yurttaş varsa, bunların övgüyle anılması yerinde olur.

KLEINIAS: Elbette.

802 ATİNALI: İnsan yaşam koşusunu tamamlayıp güzel bir sona ulaşmadan önce, halen hayatta olanlara ilahi ve övgülerle onurlandırmak doğru olmaz; erdemleri açıkça ortada olan kadın ve erkekler için bunların hepsi ortak olsun. Şarkı ve dansları da bu şekilde düzenlemek gerekiyor. Müzikle ilgili olarak atalarımızdan pek çok güzel yapıt kalmıştır, beden için danslarla ilgili ola-
b rak da öyle; bunlar arasından kurmakta olduğumuz devlet biçimine yakışanları ve uyanları kolayca seçebiliriz. Bu ayrımı yapmak üzere, elli yaşın altında olmayan bir denetleme kurulu seçilsin; eski eserler arasında uygun bulduklarını alsınlar, kusurlu ya da tümden işe yaramaz bulduklarını ya kaldırıp atsınlar ya da ozan ve müzikçilerle birlikte çalışıp onların yaratma güçlerinden yararlanarak, bir daha elden geçirip düzeltsinler; bunu yaparken
c birkaçının dışında, onların hazlarına ve tutkularına kapılmasınlar, yasa koyucunun isteklerini göz önünde bulundurarak, olabildiğince onun düşüncesine göre, dansı, şarkıyı ve koronun tümünü yeniden düzenlesinler. Başıboş yazılmış her sanat eseri, bir kez düzene kondu mu, sanat çekiciliği eksik kalsa bile, eski halinden binlerce kez daha iyidir: verdiği zevkse hepsinde aynıdır. Nitekim, çocukluğundan itibaren akıllı ve olgun yaşa kadar ölçülü ve düzenli bir müzik içinde yaşamış olan kişi, bunun ter-
d sini duyacak olursa, iğrenir ve bayağı bulur; ama çekici halk

müziği içinde yetişmişse, o zaman da bunun tersini soğuk ve zevksiz bulur; böylece, az önce dediğim gibi, bu iki tip müzik zevk verme ya da vermeme konusunda birbirinden üstün değildir; ama aradaki fark, bu müzik tipleri içinde yetişenleri birinin daha iyi, ötekinin daha kötü kılmasıdır.

KLEINIAS: Doğru söyledin.

ATİNALI: Ayrıca, kadınlara ve erkeklere yakışan şarkıları da bir
e ölçüte dayanarak saptamak gerekecek, uyum ve ritimlerini de ayarlamalı; çünkü bütünüyle tondan düşmek ya da ritmi tutturamamak, bu ikisine yakışan hiçbir şeyi ezgiye katmamak korkunç bir şey. Demek ki, bununla ilgili genel çerçeveyi de yasaya bağlamak zorunlu. Müziğin özünde zorunlu olarak bulunan bu iki ögeyi, yani uyumla ritmi kadınlarında erkeklerin de söyledikleri şarkılara vermek mümkün; ama kadınların şarkısını iki cins arasındaki doğal farka dayanarak açıklamak gerek. Yani görkemli ve yiğitliğe yönelik olanın erkeğe özgü olduğunu söylemeli, buna karşılık düzen ve ölçülülüğü vurgulayanın daha kadınsı olduğunu konuşmamızda da yasamamızda da belirtmeliyiz. Düzenle-
803 me böyle bir şey: bundan sonra bunların öğretilmesi ve aktarılması üzerinde duralım; her birini kimlerin, ne biçimde ve ne zaman yapmaları gerektiğini belirtelim. Nasıl ki, bir gemi ustası işe koyulduğunda omurgayı çatarken geminin biçimini tasarlar, ben de insan karakterlerine göre yaşam biçimlerini ayırmaya, aslında bunların omurgasını çatmaya çalışırken, aynı şeyi yapar gibiyim;
b hangi araçla ve hangi geleneklerle varlığımızı bu yaşam yolculuğunda en iyi sürdürürüz, işte bunu ciddi biçimde araştırıyorum. Aslında insan işlerini pek ciddiye almaya gelmez, ama biz ciddiye almak zorundayız; bizim talihsizliğimiz de burada. Bu nokta-

ya geldiğimize göre, bunu uygun bir araçla yapabilirsek belki bizim ölçülerimize uyabilir. Ne demek mi istiyorum? Bunu bana soran, yerden göğe kadar haklı olurdu.

c KLEINIAS: Üstüne bastın.

ATİNALI: Diyorum ki, ciddi olan şeyle uğraşmak, ciddi olmayanı bir yana bırakmak gerekir; tanrı, yapısı gereği her türlü mutluluk çabasına değer; insan ise, daha önce de söylediğimiz gibi, tanrının bir oyuncağı olarak tasarlanmıştır; ve aslında bu onun en üstün yanıdır; böylece her kadın ve erkek bu role uyarak ve olabildiğince güzel oyunlar oynayarak yaşamalı, ama bugünkünün tam tersi bir anlayışla.

d KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Bugün ciddi uğraşların eğlenceyi amaçlaması gerektiğini düşünüyorlar; nitekim, savaş işlerinin ciddi bir uğraş olarak barış amacıyla iyi düzenlenmesi gerektiğini sanıyorlar. Oysa savaşta gerçek anlamda bir eğlence olamaz, ne şimdi ne de gelecekte sözünü etmeye değer eğitici bir yanı da olamaz, ama biz savaşın son derece ciddi bir iş olduğunu söylüyoruz; herkesin barış günlerinde olabildiğince uzun ve iyi yaşaması gerekir. O
e halde, doğrusu hangisi? Birtakım oyunlar oynayarak, kurban keserek, şarkı söyleyerek ve dans ederek yaşamalı ki, insan tanrıları kendi yanına çekebilsin, düşmanları püskürtebilsin ve onları savaşta yensin. Hangi şarkıları söyleyerek ve dans ederek bu iki amaca da ulaşılabileceğini ana çizgileriyle kısmen söyledik ve gideceğimiz yolu düzledik; ozan da, bakın ne güzel söylemiş:

804 "Aklımla bulur söylersin, Telemakhos, birçok sözü,
bir çoğunu da tanrı koyar ağzına,

tanrılar istemeden doğmuş büyümüş değilsin ya."[8]

Bizim öğrencilerimizin de bu aynı şeyi düşünüp söylenenleri yeterli bulmaları gerekir; öte yandan kurban ve koro dansları konusunda daimon ve tanrı, insanlara şunu gösterecektir; ne za-
b man ve hangi tanrılara her bir oyunu oynayıp onları kendi yanlarına çekecekler ve büyük bölümü kukla, birazı da hakikatten pay alan yapılarına uygun biçimde yaşayacaklardır.

MEGILLOS: İnsan soyunu tümden değersiz kılıyorsun, yabancı.

ATİNALI: Buna şaşma Megillos, beni bağışla; çünkü söylediklerimi tanrıyı göz önüne alarak ve ondan etkilenerek söyledim. Eğer hoşuna gidecekse, soyumuz değersiz olmasın ve belli bir
c önemi olsun.

Bunlardan sonra, kent içinde üç ayrı yerde halka açık gymnasion ve okul yapılarından, dışarıda da kent çevresinde üç ayrı yerde okçuluk ve öteki atıcılık sporları için hazırlanmış, gençlerin öğrenmesine ve çalışmasına yönelik gymnasion ve açık alanlardan söz etmiştik; o zaman yeterince açıklamadıysak, bunu şimdi konuşarak yasamıza alalım. Her bir alan için ücretle tutul-
d muş yabancı hocalar bütün bu yapılara gelip yerleşerek savaş ve müzikle ilgili bütün bilgileri öğrencilere öğreteceklerdir; babası isteyen okula devam eder, istemeyen eğitimi bırakır diye bir şey söz konusu olamaz, ama dendiği gibi "her erkek adam," babasından çok devletin malı olduğu için, elden geldiğince zorunlu olarak eğitim görecektir. Benim yasamda erkekler için söylenen şey-
e ler aynen kızlar için de öngörülüyor: yani kızları da aynı şekilde

[8] Homeros, *Od.* III. 26-28 (Çev. A. Erhat - A. Kadir).

eğitmeli; "binicilik ve jimnastik erkeklere yakışır, kadınlara ise yakışmaz" sözünden hiç korkmadan bunu söylüyorum. Çünkü eski öykülerden duyduklarıma inanıyorum: Karadeniz dolaylarında Sarmat adı verilen boyun kadınları yalnız binicilik konu-
805 sunda değil, ok ve başka silahlar kullanma konusunda da erkeklerle bir arada aynı eğitimi almakla yükümlüymüşler. Bundan başka bu konuda şöyle bir düşüncem var: ben diyorum ki, bu durumun gerçekleşmesi mümkün oluyorsa, bugün bizim bölgemizde herkesin, erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit biçimde aynı çalışmaları yapmaması çok aptalca bir şey. Çünkü hemen hemen her kent aynı harcama ve aynı çabayla iki
b katı yerine yarım varlık gösteriyor; ve kuşkusuz bunun yasa koyucunun hatası olması şaşırtıcı.

KLEINIAS: Herhalde. Ama şimdi söylediklerinin pek çoğu alışılmış yönetim biçimlerine aykırı, yabancı. Öte yandan, bırakalım sözümüz gelişsin, iyice geliştikten sonra beğendiğimizi seçelim derken, çok doğru söylüyordun ve beni bunları söylediğime
c pişman ettin. Evet şimdi canının istediği gibi konuş.

ATİNALI: Az önce de söylediğim gibi, Kleinias, olaylar bu söylediklerimin gerçekleşme olasılığını yeterince göstermeseydi, kuramda buna karşı çıkılabilirdi; ama şimdi bu yasayı hiçbir şekilde kabul etmek istemeyen başka bir şey bulmalı; bu itirazlarla tavsiyelerimizden, eğitimde ve başka konularda kızları erkeklerle
d olabildiğince bir tutmak gerektiğini söylemekten vazgeçmeyeceğiz. O halde, bu konuda şöyle düşünmeli: kadınlar yaşama erkeklerle birlikte katılmayacaklarsa, onlar için başka bir düzenleme getirmek zorunda değil miyiz?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Şimdi kadınlara buyurduğumuz bu ortak yaşam yerine bugünkü uygulamalardan hangisini koyabiliriz? Trakyalıların ve daha pek çok ulusun kadınlardan tıpkı köle gibi çiftçilik,
e sığırtmaçlık, çobanlık ve hizmetçilikte yararlandıkları bir uygulamayı mı? Yoksa bizde ve bizim oradakiler gibisini mi? Nitekim bugün bizde bu konuda şöyle bir uygulama var: deyim yerindeyse, tüm servetimizi bir dam altında toplayarak bunu kullanmayı, mekik kullanıp yün işleriyle uğraşmayı kadınlara bırakmışız. Yoksa bunların ortası olan Isparta sistemini mi buyuralım,
806 Megillos? Kızlarınız beden eğitimine ve müzik çalışmalarına katılarak yaşamak zorundadır; kadınlarınız yün işleriyle uğraşmazlar, ama hiç de önemsiz ve değersiz olmayan, çaba dolu bir yaşam sürerler; ev işleri, ev yönetimi ve çocuk yetiştirme yükümlülüklerini kararınca yerine getirirler, ama savaş işlerine karışmadıkları için bir gün kentleri ve çocukları uğruna savaşmak zo-
b runda kalsalar, Amazonlar gibi ustalıkla ne ok ne de başka bir silah kullanamazlar, tanrıça[9] gibi mızrak ve kalkan kuşanamazlar, yurtları yağmalanırken, belli bir düzen içinde yiğitçe karşı durup, çok büyük olmasa bile düşmanlarda korku uyandıramazlar, değil mi? Bu şekilde yaşamakla Sarmat kadınlarıyla kesinlikle bir benzerlikleri yoktur, ama Sarmat kadınları bu kadın-
c ların yanında erkek gibi görünebilir. Böylece sizin yasa koyucularınızı isteyen istediği kadar övsün, ama ben bu görüşümde ısrar ediyorum: nitekim, yasa koyucu yarım iş yapmamalı, tamamlayıp öyle bırakmalı; kadınların lüks ve bol harcamalar içinde düzensiz bir yaşam sürmelerine izin verip, yalnız erkeklerle

[9] Savaş tanrıçası Athena.

ilgilenmekle, devlete mutlu bir yaşamın iki katı yerine tam anlamıyla yarısını miras bırakıyor.

MEGILLOS: Ne yapacağız, Kleinias? Yabancının Isparta'ya böyle saldırmasına izin mi vereceğiz?

d KLEINIAS: Evet. Konuşmasına izin verdiğimize göre, biz yasaları her yönden yeterince inceleyinceye kadar bırakalım.

MEGILLOS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse bundan sonrasını söylemeye çalışmalıyım, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Zorunlu gereksinimleri ölçülü bir düzeyde sağlandıktan sonra,[10] ustalık gerektiren işler de başkalarına yüklendiğine göre, bu insanların yaşam biçimi nasıl olacak? Kölelere yükle-
e nen çiftlik insanların uygun bir şekilde yaşamalarına yetecek kadar ürün sağlayacak, toplu yemekler erkeklerin ayrı bir yerde, ev halkının, çocukların, kadınların ve analarının da onlara yakın bir yerde bulunacağı şekilde düzenlenecek, kadın ve erkek görevliler bu yemekli toplantılardaki davranışları her gün gözleyip denetleyerek her bir grubu dağıtmakla yükümlü olacaklar; yöne-
807 tici ve ötekiler o gecenin ya da gündüzün adandığı tanrılara sunuda bulunduktan sonra bu şekilde evlerine gidecekler. Şimdi, yaşamları bu şekilde düzenlenmiş insanlara hiçbir zorunlu ve her bakımdan uygun bir iş kalmıyor da, her birinin bir sürü hayvanı gibi semizlenerek yaşaması mı gerekiyor? Kuşkusuz bu

[10] Platon yurttaşların ancak zorunlu olanla yetinmelerini isterken, adalet ve ölçülülükle uzlaşmaz gördüğü zenginliğin artmasını önlemeyi düşünmektedir.

ne doğru, ne de güzel bir yaşam, bu şekilde yaşayan kişi hak ettiği sondan kurtulamaz; işin doğrusu, tembel ve kaygısızca se-
b mizlenmiş bir hayvanın, yiğitlik ve çabalama arasında fazlasıyla yıpranmış başka bir hayvan tarafından parçalanmasıdır. Bunları şimdi olduğu gibi yeterli bir özenle incelersek, kadın, çocuk, kişinin kendi evi ve bunun gibi özel yaşama ilişkin her şey her birimiz için hazırlandığı sürece, herhalde böyle olmaz; ama şimdi sözünü ettiğimiz[11] bu taslaktan sonra ikinci sırada geleni gerçek-
c leştirebilirsek, çok daha uygun olur. Bu şekilde yaşayan insanlara hiç de önemsiz ve değersiz olmayan bir iş kalıyor: doğru bir yasanın buyurduğu çok önemli bir iş. Nitekim, yaşamdaki bütün öteki işlerden boş zamanı kalmayan, örneğin Delphoi ve Olympiad oyunlarında birinciliğe gözünü diken kişinin yaşamı karşısında, bedenle ruha erdem yolunda çaba gösteren yaşam, adına layık bu tek yaşam biçimi iki kat, hatta çok daha fazla uğraşla do-
d ludur. Çünkü hiçbir yan uğraş öteki işlere, bedenin çalışmasına ve beslenmesine ilişkin işlere engel olmamalı, ruha da bilgi edinmesinde ve alışkanlık kazanmasında zorluk çıkarmamalı; bu konuda mükemmel ve doyurucu sonuçlar almak için bütün bir gece ve gündüz yeterli olmayabilir. Durum böyle olduğuna göre bütün özgür yurttaşlar için hemen gündoğumuyla başlayıp ertesi
e gündoğumuna kadar kesintisiz olarak tüm zamanını kapsayan bir yaşama düzeni olmalı. Ama bir yasa koyucu ev yönetimiyle ilgili olarak ve devleti canla başla sonuna kadar koruyacak olanların geceyi nöbette geçirmeleri konusunda birçok önemsiz şeyi inceden inceye sıralamaya kalkarsa, sevimsizleşir. Ama bir yurt-

[11] Yani, kişinin "kendi" evi olmasına rağmen, toplu yemeklere katılması.

taşın bütün geceyi uyuyarak geçirmesi, hep ilk olarak kalkıp bü-
808 tün uşaklara kendini uyanık olarak göstermemesi, herkesçe utanç verici ve özgür kişinin yapmayacağı bir şey sayılmalı – buna ister yasa ister töre densin. Hele evin hanımının evde hizmetçilerce uyandırılmasını, ötekileri ilk uyandıranın o olmamasını uşak, hizmetçi, çocuk, olanaklıysa bütün ev çirkin bulduklarını söylemelidir. Herkes gece uyanık kalıp, görevliler kentte, evin
b hanımıyla efendisi de evlerinde devlet ve ev işlerinin büyük bölümünü yapmalı. Zaten uzun uyku ne bedenimiz ne ruhumuz ne de bütün bunlarla ilgili çalışmalarımız için doğal olarak elverişli. Uyuyan insan, bir ölü gibi, hiçbir işe yaramaz; ama içimizden kim yaşamaya ve düşünmeye en büyük özeni gösteriyorsa,
c olabildiğince uyanık kalır, ancak sağlığı için yararlı olan süreyi uyumakla geçirir bu da fazla değildir – hele bunu bir alışkanlık haline getirmişse. Yöneticiler geceleri kentte uyanık durmakla, düşman olsun yurttaş olsun, kötü kişilere korku salarlar, adaletli ve sağduyulu kimselerin hayranlığını toplarlar ve saygı görürler, kendilerine ve tüm kente yararları dokunur.

Bu şekilde geçirilen bir gece, bu söylediklerimizden başka, kentteki insanların ruhuna bir tür cesaret verecektir. Gün doğup
d sabah oldu mu, çocukların öğretmenlerine gönderilmesi gerekir; ne koyun ne de başka bir sürü hayvanı çobansız yaşayamadığı gibi, çocuklar lalasız,[12] köleler de efendisiz yaşamamalı. Üstelik, bütün vahşi hayvanlar içinde en azgını çocuktur. Çünkü zekâ pınarı henüz düzene oturmamışken, kurnaz, yaramaz ve bütün

[12] Lala = "paidagogos" sözcüğü burada ilk anlamında alınmalıdır: "Paidagogos" çocuğa dışarı çıkarken eşlik eden, özellikle de okula götürüp getirirken eşyalarını taşıyan köledir.

hayvanların en taşkınıdır. İşte bu nedenle onu birçok dizginle
e gemlemeli: başlangıçta bakıcısının ve annesinin elinden çıktığında, daha çok genç ve toy olduğu için lalaların eline, sonra da ona özgür bir insana yakışan her türlü bilgiyi öğretecek öğretmenlerin eline teslim edilmeli. Ama bir köle gibi eğitilirse, gerek çocuk, gerek lalası, gerek öğretmeni bu konuda kusurlu davranacak olursa, buna tanık olan ilk özgür kişi üçünü de cezalandırsın. Tanık olan kişi adaletle cezalandırmazsa, büyük bir şiddetle
809 kınansın, yasa bekçileri arasından çocukların yönetimine seçilen kişi de, sözünü ettiğimiz şeylere tanık olup da cezalandırması gerektiği halde cezalandırmayan bu kişiyi gözetim altında tutsun; keskin bakışlarıyla çocukların yetişmesine özellikle özen göstererek ve her zaman yasalara uygun biçimde iyiye yönelterek onların içtepilerini doğru yola soksun. İşte bu görevliyi bizim yasamız yeterince nasıl eğitecek? Çünkü yasa hiçbir şeyi açık-
b ça ve yeterince söylemiyor, bazısına dokunuyor, bazısını söylemeden geçiyor. Ama elden geldiğince hiçbir şeyi atlamamalı, her konuyu açıklamalı ki, bu görevli başkalarına da öğretebilsin ve onları yetiştirebilsin. Koro, ezgi ve dans konusunu ele aldık, ne şekilde seçileceğini, düzeltileceğini ve adanacağını gördük; ama senin yetiştirdiğin gençlerin vezinsiz olarak düzyazı ile yazılmış eserlerden hangilerini ve ne şekilde ele almaları gerektiğini daha
c sana söylemedik, sevgili öğretim görevlisi. Gerçi konuşmamızdan gençlerin savaşla ilgili olarak öğrenmeleri ve çalışmaları gereken bilgileri anladın, ama ilk başta yazılı eserlerle, ikinci olarak da savaş, ev yönetimi ve devlet yönetimi için herkesin alması gerekir dediğimiz lyra ve aritmetik ile ilgili bilgiler, bunlardan sonra da gök cisimlerinin dönüşleri hakkında, yıldızlar, güneş ve

ay hakkında yararlı bilgiler, işte bunların hepsini her devlet bu
d amaçla kullanmalıdır – nedir sözünü ettiğim? Günlerin aylık dönemler içinde, ayların da her bir yıl içinde düzenlenmesi ki, mevsimler, kurbanlar, yortular kendilerine uygun özellikleri kazanıp her biri kendi niteliğine göre yapılsın, kenti diri ve uyanık kılarak tanrıları onurlandırsın, insanları da bu konularda daha bilgili kılsın – işte bütün bunlar sana, sevgili dostum, yeterince
e açıklanmadı; şimdi bunun ardından söyleneceklere dikkat et. İlkin edebiyat konusunda yeterli bilgin olmadığını söyledik, sana söylediklerimizde eksik olan neydi? Şu: doğru düzgün bir yurttaş olmak isteyen kimsenin bu bilgileri derinlemesine öğrenmesi mi gerektiğini, yoksa buna hiç yanaşmaması mı gerektiğini daha sana söylemedik, lyra konusunda da aynı şekilde. İşte bu bilgileri edinmesi gerektiğini şimdi söylüyoruz. On yaşında bir çocuğun üç yıl edebiyatla uğraşması, onüç yaşına gelince de lyra çal-
810 maya başlayıp üç yılını da bununla geçirmesi uygun bir süredir. Bu sürenin yasaya aykırı olarak ne baba ne de çocuk tarafından öğrenme hevesiyle ya da bıkkınlıktan ötürü uzatılması ya da kısaltılması söz konusu değildir; buna uymayan, az sonra sözünü edeceğimiz eğitim onurunu yitirecektir. Bu süre içinde gençlerin ne öğrenmeleri gerekiyor, öğretmenlerin de ne öğretmeleri gere-
b kiyor, önce bunu öğren. Çocuk okuma ve yazma öğreninceye kadar harfler üzerinde durmalı; belirlenen süre içinde hızlı ya da güzel yazı yazma konusunda yaradılıştan becerikli olmayan çocuklara bu konuda baskı yapılmamalı. Ozanların lir eşliği olmaksızın, bazısı vezinli, bazısı da ritmik kesintiler olmadan, yani konuşma diline uygun, ritim ve uyumdan yoksun olarak yazıya
c geçirdiği eserleri öğrenmeye gelince, böyle birçok insanın bırak-

tığı eserler bizim için zararlıdır; işte bunları nasıl kullanacaksınız, değerli yasa bekçileri? Ya da yasa koyucu size nasıl bir öneri getirmeli ki, doğruyu bulsun? Sanırım, bu konuda epey zorlanacak.

KLEINIAS: Bu soruyu gerçekte kendine sorduğuna göre, niye böyle kararsız gibisin, yabancı?

ATİNALI: Doğru tahmin ettin, Kleinias. Yasama konusunda bana eşlik ettiğinize göre, kolay görünen ve görünmeyen noktayı size açıklamak zorundayım.

d KLEINIAS: Peki? Bu konuda aklından neler geçiyor?

ATİNALI: Söyleyeceğim, ama binlerce itiraza yol açacak şeyler söylemek hiç de kolay değil.

KLEINIAS: Yani, daha önce yasalar konusunda çoğunluğa aykırı olarak söylediğimiz bunca şeyi sen az ve önemsiz mi görüyorsun?

ATİNALI: Söylediğin şey çok doğru; nitekim, anladığım kadarıyla, sen beni öyle bir yola itiyorsun ki, birçokları için ters olduğu halde –herhalde seveni de vardır; aslında bunlar sayıca az
e olsalar bile, nitelikçe daha aşağı değillerdir–, işte onların desteği ile cesaretimi toplayıp kendimi tehlikeye atarak, şu andaki konuşmamızın açtığı yasama yolunda hiç gerilemeden ilerlemeye çağırıyorsun.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: O halde, gerileyemeyeceğim. Bizde heksametre, trimetre ve ölçü denen her türlü vezinle eser vermiş çok sayıda ozan vardır: bunların bir kısmı ciddi konular işlerler, bir kısmı da güldürmeyi amaçlarlar; binlerce kişi, gereğince eğitilmek isteniyorsa, gençleri bu ozanlarla yetiştirmek ve doyurmak gerekti-

ğini söylerler; onlara göre tüm ozanları ezbere öğretip bol bol
811 okutarak bilgili ve kulağı dolu bir gençlik yetiştirilmelidir. Kimileri de bütün ozanlardan belli başlı parçaları seçerek ve birtakım metinleri derleyerek, insan erdemli, bilge, çok deneyimli ve çok bilgili olacaksa, bunları ezbere bilmesi gerektiğini söylerler. Şimdi sen beni açık açık konuşarak bunlara nerelerde haklı, nerelerde haksız olduklarını göstermeye mi çağırıyorsun?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Bütün bunlar hakkında bir tek konuşmayla doyuru-
b cu ne söyleyebilirim? Sanırım, şöyle bir şeye herkes katılabilir: ozanların her birinde pek çok doğru söz vardır, pek çok da yanlış; eğer bu böyleyse, çok bilgili olmak, çocuk için tehlikelidir, diyorum.

KLEINIAS: Öyleyse yasa bekçisine nasıl bir şey önereceksin?

ATİNALI: Ne konuda?

KLEINIAS: Hangi örneğe bakarak gençlerin bunlardan bazıları-
c nı öğrenmelerine izin verecek, bazılarını da yasaklayacak? Çekinmeden söyle haydi.

ATİNALI: Sevgili Kleinias, galiba talih yüzümüze güldü.

KLEINIAS: Hangi konuda?

ATİNALI: Elimizde büsbütün örnek yok değil. Çünkü gündoğumundan bu saate kadar yaptığımız konuşmalara bakıyorum da –bence bir tür tanrısal esinle yapıldı bu konuşmalar–, bana her bakımdan bir edebiyat eseri gibi geliyor. Ve belki hiç de şa-
d şırtıcı olmayan bir duygu içindeyim: kendi eserlerime toplu olarak bakınca çok büyük bir hoşnutluk duyuyorum: çünkü şiir biçiminde olsun, böyle düzyazı ile olsun, duyduğum ya da öğren-

diğim pek çok eser içinde bunlar bana en aklı başında ve gençlerin öğrenmesine en elverişli eserler olarak görünüyor. Yasa bekçisine ve eğitim görevlisine, sanırım, bundan daha iyi bir örnek gösteremeyeceğim: öğretmenlere öğrencilerine bunları, bunlara
e bağlı ve benzer olanları öğretmelerini, ozanları ve şiirleri açıklarken düzyazıyla yazılmış ya da basitçe böyle yazıya geçirilmeden söylenmiş, bunlarla kardeş olanlara rastlarlarsa hiçbir şekilde kaçırmamalarını, bir yana yazmalarını buyurmalı; ilkin öğretmenleri bu metinleri öğrenmeye ve övmeye zorlamalı, bunlardan hoşlanmayan öğretmenlerle işbirliği yapmamalı, övgüde kendisine katılanları yanına alıp öğretim ve eğitim için gençleri
812 onlara teslim etmelidir. Edebiyat ve öğretmenler hakkında söylediğim sözler burada böylece sona ersin.

KLEINIAS: Temel ilkemize göre tasarladığımız planın dışında ilerlediğimizi sanmıyorum, yabancı; ama bütün olarak doğru söyleyip söylemediğimizi ayırt etmek herhalde güç.

ATİNALI: Zaten, durmadan söylediğimiz gibi, ancak yasalar üzerine açıklamamızın sonuna geldiğimiz zaman, bu herhalde kendiliğinden ortaya çıkacak, Kleinias.

b KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Edebiyat öğretmeninden sonra kithara öğretmenine seslenmemiz gerekiyor, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Sanırım, kithara öğretmenlerine öğretim ve bu konuya ilişkin tüm eğitim bakımından uygun olanı göstermek için, daha önceki konuşmalarımızı hatırlamamız gerekecek.

KLEINIAS: Neden söz ediyorsun?

ATİNALI: Demiştik ki, Dionysos'un altmışlık şarkıcıları ritim ve

c uyum kuralları konusunda özellikle duyarlı olmalıdır ki, insan ruhunu heyecana sürükleyen iyi ve kötü taklit edilmiş ezgilerden iyiye benzer olanları kötülerden ayırarak seçebilsin, kötü olanları elinin tersiyle itsin, iyi olanları da halkın karşısında yücelterek gençlerin ruhunu büyülesin; böylece her birini erdem kazanma yolunda ardına takıp bu taklitlerle kendisini izlemeye teşvik etsin.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

d ATİNALI: Bu nedenle, kithara hocası ve öğrencisi, temiz ses verdiği için, lyra seslerini kullanmalı, çalgı sesini insan sesiyle uyum içine sokmalıdır; lyranın tellerine ozanın bestelediğinden farklı bir ezgi çaldırarak, değişik sesler çıkarmak ve çeşitlemeler yapmak; özellikle de kısa aralarla uzun araları, hızlı tempoyla yavaş tempoyu, tiz seslerle pes sesleri bir arada kullanıp eş akort e ve karşı akort oluşturmak, ve aynı şekilde her türlü ritim çeşitlemesini lyranın sesiyle birleştirmek olmaz; işte bütün bunları üç yıl içinde müzikten hızla yarar sağlayacak olan öğrencilerin önüne getirmemeli. Çünkü birbirine karşıt unsurlar insanın kafasını karıştırıp öğrenmeyi zorlaştırır, oysa gençlerin olabildiğince kolay öğrenmesi gerekiyor; çünkü öğrenmekle yükümlü oldukları zorunlu bilgiler hafif olmadığı gibi az da değil; bunların ne olduğunu zaman içinde konuşmamız ilerledikçe göreceğiz. Ama müzik konusuyla eğitim görevlimiz ilgilenecek: ezgilere ve şarkı sözlerine gelince, koro öğretmenlerinin hangilerini öğretmeleri 813 gerektiğini daha önce enine boyuna inceledik, bunların her birinin yortulara bağlanarak adanması gerektiğini, yurttaşlara güzel bir haz vererek yararlı olacağını da söylediydik.

KLEINIAS: Bir kez daha doğru söyledin.

ATİNALI: Hem de çok doğru! Müzik konusuna bakmak üzere seçtiğimiz görevli bütün bunları bizden alıp kendisi ilgilenecek: talihi açık olsun! Biz de dans ve beden eğitiminin tümü hakkında daha önce söylediklerimizi genişletelim. Müzik öğretimindeki
b boşlukları doldurduğumuz gibi, aynı şeyi beden eğitimi konusunda da yapalım. Nitekim, oğlanlar kadar, kızların da dans ve beden eğitimi öğrenmeleri gerekiyor, öyle değil mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Oğlanlara erkek dans hocası, kızlara da kadın dans hocası beden çalışmaları için daha uygundur.

KLEINIAS: Öyle olsun.

ATİNALI: Çok büyük bir sorumluluk yüklenecek olan eğitim
c görevlisine bir daha seslenelim: müzik ve beden eğitimi konularıyla ilgilenirken pek boş zamanı kalmayacak.

KLEINIAS: Peki, ama bu ileri yaşında bu kadar çok işle nasıl başa çıkabilecek?

ATİNALI: Çok zor değil, dostum. Çünkü yasa ona bu görev için kadın ve erkek yurttaşlar arasından istediğini yardımcı olarak alma hakkını vermiştir ve verecektir; görevinin önemini bilinçle kavrayarak ve sorumluluk duyarak kimleri seçmesi gerek-
d tiğini bilecek ve bu konuda hata yapmamaya çalışacaktır; gençler iyi yetiştirilmişse ve yetiştiriliyorsa, her şeyin doğru düzgün gittiğini hesaplayacak, ama yetiştirilmiyorlarsa – bunun sonucunu söylemek hiç de hoş değil, biz de yeni devlet hakkında kehanete fazla düşkün olanlara saygı duyarak dile vurmayacağız. Evet, dans ve tüm jimnastik hareketleri konusunda çok şey söyledik: nitekim, gymnasionlar kuruyoruz; bedenlere savaşla ilgili her türlü ağır çalışmayı öngörüyoruz; okçuluk, her türden atıcılık,

e hafif silahlı ve ağır silahlı dövüş, askeri taktik, her türlü yürüyüş, ordugâh ve ordugâh kurma ve binicilikle ilgili ne kadar bilgi varsa. Bütün bu konularda ücretlerini devletten alan resmi hocalar olmalı; öğrencileri ise devletin çocukları ve yetişkin erkekleri kadar genç kızları ve kadınları da olmalı, onlar da bütün bu konulardan anlamalıdırlar; daha genç kızlıklarında silahlı dans ve dövüş çalışmalılar büyüyüp kadın olduklarında da taktik, savaş
814 düzeni ve silah kuşanıp çıkarma konularında çalışmalıdırlar: hiçbir şey için olmasa bile, bir gün kenti toptan terk edip tüm orduyla dışarıda savaşmak gerekirse, çocukları ve kentin geri kalanını koruyacak olanlar hiç olmazsa bu kadarını becerebilsinler, ya da tersine –bu hiç de olmayacak bir iş değil–, Yunanlı ya da barbar düşmanlar dışarıdan büyük bir orduyla gelip zorla kapıya dayandığında, devletin varlığı uğruna bir ölüm dirim savaşı
b söz konusu olursa, yavruları uğruna en güçlü vahşi hayvanlara karşı dövüşerek ölümü ve her türlü tehlikeyi göze alan dişi kuşlar kadar olamayıp, çabucak kutsal yerlere koşuşarak bütün sunak ve tapınakları dolduracak kadar kötü yetiştirilmiş kadınların varlığı, devlet için bir yüz karasıdır; bu da, insanın bu cinsinin bütün hayvanlar içinde en korkak yaratık olduğu kanısını yaygınlaştırır.

KLEINIAS: Zeus hakkı için yabancı bir devlette böyle bir şeyin
c olması, bundan gelecek zarar bir yana, hiç de hoş değil.

ATİNALI: Öyleyse, bu yasayı çıkaralım da, kadınlar savaşla ilgili konuları bu derece ihmal etmesinler, kadın erkek tüm yurttaşlar bu konularla ilgilensinler, olmaz mı?

KLEINIAS: Ben katılıyorum.

ATİNALI: Güreş hakkında konuşmuştuk, ama diyebilirim ki,

en önemli özelliğini daha söylemedik, ayrıca biri bedeniyle göstermedikçe, bunu sözle anlatması kolay değil. O halde, konuştu-
d ğumuz öteki konularda da sözlerimiz eyleme dayanarak somut bir şey koyduğu zaman buna karar veririz; ve bütün hareketler içinde bu güreş aslında savaştaki dövüşe en yakın olanıdır, dolayısıyla da güreşi savaşta dövüşmek için çalışmak gerekir, yoksa iyi güreşmek için dövüş öğrenmek gerekmez.

KLEINIAS: Bu söylediğinde haklısın.

ATİNALI: Güreşin değeri konusunda buraya kadar söylediklerimiz şimdilik böyle kalsın; bütün öteki beden hareketlerine ge-
e lince, ki bunların büyük çoğunluğuna dans demek doğru olur, bu hareketlerde iki tür ayırmak gerekir: biri, güzel bedenlerin soylu olanı taklit eden hareketi; öteki de, çirkin bedenlerin değersiz olanı taklit eden hareketi; değersiz olan ve erdemli olan da kendi içinde iki alt bölüme ayrılır. Erdemli dansın bir türü, güzel bedenlerin ve yiğit bir ruhun zorlu savaş çatışmasını canlandıran danstır: bu tür dansa yapısı gereği "barış dansı" denebilir.
815 "Barış dansı"ndan farklı olan "savaş dansı"na doğru bir adlandırmayla "Pyrrikhe" denebilir: atlayarak, yana çekilerek, sıçrayarak ve eğilerek her türlü vuruş ve atıştan sakınmayı canlandıran dans, ve bunun tersi hareketlerle, ok ve kargı atışları arasında her türlü vuruşu canlandırmaya çalışan saldırı hareketleri: bunlarda doğru ve yerinde olana gelince, soylu bedenlerle ruhların
b taklidi yapılırken, bedenin hemen hemen bütün üyelerindeki kıvraklık: işte budur doğru olan. Bunların tersi ise doğru olarak kabul edilemez. "Barış dansı"nı da izlerken şuna bakmalı: korolarda görev alan kişi bu güzel dansın yapısına uygun olarak doğru mu, yoksa yanlış mı hareket ediyor? Hareketleri iyi yasalar

arasında yetişmiş insanlara yaraşır şekilde mi? Demek ki, öncelikle değeri kuşkulu dans biçimini, tartışma konusu olmayan
c dans biçiminden ayırmalıyız; ama bu hangisidir ve bu ikisini birbirinden nasıl ayıracağız? Adını Nymphalardan, Pan'dan, Seilenlerden ve Satirlerden alan Bakkhos dansı ve benzerleri, dediklerine göre, birtakım arınma ve külte girme töreni kutlayan sarhoşları canlandırır; işte bu dans türünün bütününe ne barış ne de savaş dansı denemediği gibi, amacının ne olduğunu belirlemek de kolay değildir; bence en doğrusu, bunu savaş dansının da
d barış dansının da dışında tanımlamak, bu dans türünün devlet kurumuyla hiçbir ilişkisi olamayacağını söylemek ve onu bulunduğu yerde bırakmak; şimdi, savaş ve barış dansı olduğuna kuşku duymadığımız türlere dönelim. Tanrı ve tanrı çocuklarının danslarla onurlandırıldığı savaşçı olmayan Musa'nınki toplu olarak, mutluluk duygusuyla dolu bir tür oluşturabilir; bunu da ikiye ayırabiliriz: biri, birtakım zorluk ve tehlikelerden kurtulduktan sonra düze çıkıp daha büyük haz içinde olan; öteki de önceki iyi durumunu sürdürüp geliştirdikten sonra, daha ılımlı hazlar içinde olan. Bu danslarda her insanın duyduğu haz ne kadar büyükse, bedeninin hareketleri o kadar büyük olur duyduğu haz ne kadar az olursa, o kadar az hareket eder; insan ne kadar ölçülü, yiğitliğe karşı ne kadar talimli ise, hareketleri de o kadar
816 azdır; ama korkaksa ve ölçülülüğe karşı talimsizse, hareketleri de o kadar çoktur ve bir hareketten öbürüne geçişi abartınalı olur. Genellikle şarkıda olsun, konuşurken olsun, sesini kullanan insan, bedenini hareket ettirmeden duramaz. Bu nedenle tüm dans sanatı, söylenen şeylerin hareketle taklidinden çıkmıştır. Böylece, bütün bu durumlarda bazılarımız uyumlu, bazıları-

b mız uyumsuz hareketler yapar. Bizim yerinde ve doğasına göre verildiğini düşünüp övmemiz gereken, eskilerin verdiği pek çok başka ad var; bunlardan bir tanesi, bolluk içinde yaşayan, hazlara karşı ölçülü insanların dansına verilen addır: her kim bulduysa, ne kadar doğru ve müziğe uygun bir ad bulmuş, ve bunların hepsine mantıklı bir ad vererek "Emmeleia"[13] demiş; soylu dansta iki tür ayırıp, her birine yakışan ve uyan adı vermiş: biri "Pyrrikhe" denen savaş dansı, öbürü de "Emmeleia" denen barış
c dansı. Yasa koyucunun bunları taslaklarla açıklaması gerekir, yasa bekçisi de[14] bunları araştırmalı ve inceledikten sonra, dansı müziğin öteki ögeleriyle[15] bir araya getirip her birine uygun düşeni bütün kurban şenliklerine bölüştürmeli, bunların hepsini bir düzen içinde böylece adamalı, bundan böyle dansta olsun şarkıda olsun, artık hiçbir şeyi değiştirmemelidir: böylece, aynı kent ve yurttaşlar aynı şekilde ve aynı hazlar arasında yaşamakla
d olabildiğince birbirlerine benzeyerek iyi ve mutlu bir yaşam süreceklerdir.

Koro danslarında güzel bedenlerin ve soylu ruhların gösterileri baştan sona incelenip nasıl olmaları gerektiği söylendi; şimdi de çirkin bedenlerin ve düşüncelerin söz, şarkı ve dans olanaklarıyla güldürme amaçlı alaylara dayanan gösterilerine bakmak ve bunları tanımak zorundayız: çünkü insan sağduyulu olacaksa, gülünçlük olmadan ciddiyeti, karşıtı olmadan herhangi bir şeyi
e öğrenmesi mümkün değildir, ve eğer insan küçük de olsa erdem

---

[13] *en* = içinde ve *melos* = melodiden oluşmuş: insan sesinin çalgı sesiyle uyum içinde olması.

[14] Olasılıkla, eğitimden sorumlu görevli.

[15] Söz ve çalgı eşliği.

sahibi olmak istiyorsa, ikisini birden yapamaz; işte bu nedenle, bilgisizlik yüzünden hiç gerekmezken gülünç bir şey yapmamak ya da söylememek için, bunları da öğrenmek gerekiyor; böyle taklitler yapmayı kölelere ve ücretli yabancılara buyurmalıyız; bunlarla ilgili olarak ciddi bir işe hiç kimse hiçbir zaman girişmesin, ne kadın ne de erkek, hiçbir özgür yurttaş bunları öğrenip ortaya çıkmasın ve bu taklitlerde her zaman bir yenilik
817 bulunsun.[16] Hepimizin "komedya" dediği bu gülünç eğlenceler yasada ve kuramda böyle dursun. Bizdeki tragedya ozanları gibi ciddi taklit yapanlardan bazıları bir gün çıkıp gelseler ve "Yabancılar, devletinize ve ülkenize girelim mi, girmeyelim mi? Eserlerimizi de getirip içeri sokalım mı? Ya da bu konuda ne yapmamızı düşünüyorsunuz?" diye sorsalar, bu tanrısal insanlara doğ-
b ru yanıtımız ne olurdu? Bana kalırsa, şöyle: "Değerli yabancılar, biz kendimiz elimizden geldiğince en güzel ve en üstün tragedyalar yazan ozanlarız: nitekim, bizim tüm devlet düzenimiz en güzel ve en üstün yaşamın taklididir, bunun da aslında en doğru tragedya olduğunu ileri sürüyoruz. Siz de biz de aynı türde eserler veren ozanlarız, bu en güzel oyunda rakibiniz ve hasmınız oluyoruz: içimizdeki inanca göre, bu oyunu ancak doğru yasa or-
c taya koyabilir. Böylece, çarşı alanına çadırlarınızı kurup, bizden daha gür sesli oyuncularınızı ortaya çıkararak çocuklara, kadınlara ve bütün bir kitleye seslenmenize, bizimkilerle aynı olmayan tersine çoğunlukla bize ters töreler sergilemenize böyle kolayca izin vereceğimizi sakın düşünmeyin. Yetkililer herkesin önünde
d sahnelenmeye uygun ve yayınlanabilir eserler yazıp yazmadığını-

[16] Alışkanlık yaratıp beğenilir olmasınlar diye.

za karar vermeden bu söylenenleri yapmanıza izin veren her kent ve bu arada biz de, tümden çıldırmış olmalıyız. Böylece siz, tatlı Musaların çocukları, her şeyden önce şarkılarınızı bizim şarkılarımızın yanında yöneticilere gösterdikten sonra, eğer eserleriniz bizimkilerle aynı ya da daha iyi görünecek olursa, size koro vereceğiz,[17] yoksa dostlarım, bunu yapamayacağız."

e Koro dansı ve bunların öğretilmesiyle ilgili olarak, geleneklerimiz yasalarla el ele versin; ve eğer uygun bulursanız, kölelerinki ayrı, efendilerinki ayrı olsun.

KLEINIAS: Buna katılmamak elde değil.

ATİNALI: Özgür yurttaşlar için üç bilgi alanı daha var: birincisi, hesap ve sayı bilgisi; ikincisi uzunluk, yüzey ve hacim ölçme bilgisi; üçüncüsü de, yıldızların dönüşü ve bu doğal harekette
818 birbirleriyle olan ilişkileri. Geniş halk kitlesi bütün bunlarla derinlemesine uğraşmak zorunda değildir; bunlar üzerinde küçük bir azınlık çalışacaktır –kim olduklarını yasamamızın sonuna yaklaşırken söyleyeceğiz; çünkü böylesi uygun olacak–, kitleye gelince, bu bilgiler arasında çok haklı olarak "kaçınılmaz" diye tanımlananların çoğunluk tarafından bilinmemesi ayıptır, ama hepsini derinlemesine incelemeleri kolay olmadığı gibi, mümkün de değil. Bununla birlikte, bunlardaki zorunluluk bir yana
b atılmaz, ama anlaşılan, atasözü haline gelmiş bir deyişinde ilk kez tanrıdan söz eden kişi,[18] bunu düşünerek "tanrı bile zorun-

[17] Yani: oyunu sahnelemesine izin vereceğiz. Atina'da oyununu yarışmaya sokacak ozana Arkhontun onayı ile bir koro verilir, harcamaları da zengin bir yurttaş üstlenirdi.

[18] Bu deyiş, ozan Simonides'in (İÖ VI. yüzyılın sonu ile V. yüzyılın başı) bir fragmentinde bulunmaktadır. Krş. M. Edmonds, *Lyra Greeca* (London and

lulukla baş edemez" demiş; sanırım, tanrısal zorunluluklar bunlar; çünkü böyle şeyler söyleyen çoğunluğun düşündüğü gibi, bunlara insan dünyasındaki zorunluluklar derseniz, bu söylenebilecek en aptalca söz olur.

KLEINIAS: Nedir öyleyse, yabancı, bilgi alanında böyle olmayıp da tanrısal olan bu zorunluluklar?

ATİNALI: Bence, öyle zorunluluklar ki, bunlar uygulanmadan
c ve hiçbir şekilde öğrenilmeden, insanların gözünde bir tanrı, bir daimon ve insanlarla ciddi bir şekilde ilgilenecek güçte bir kahraman olunamaz. İnsan biri, ikiyi, üçü ve genelde tek ve çift sayıları anlayamıyorsa, ayın, güneşin ve öteki yıldızların dairesel dönüşlerinden haberi yoksa, tanrı olmaktan çok uzaktır. En yük-
d sek bilgilerden birini öğrenmeye sıvanan kimse için bütün bunların zorunlu bilgiler olmadığını düşünmek, büyük aptallıktır. Bunların her biri nasıl, ne kadar ve ne zaman öğrenilecek, hangisi hangisiyle birlikte, hangisi ötekilerden ayrı olarak ele alınacak, hepsi nasıl kaynaştırılacak? En başta ele alınması gereken sorunlar bunlar; sonra bu bilgilerin önderliğinde ötekiler öğrenilecek.
e Ne şimdi ne gelecekte hiçbir tanrı karşı gelemeyecek dediğimiz zorunluluk, yapısı gereği böyle düzenlenmiştir.

KLEINIAS: Bu söylediklerin doğruya benziyor, yabancı, nesnenin doğasına da uygun.

ATİNALI: Gerçekten de öyle, Kleinias; ama bunları bu biçimde dile getirdikten sonra yasaya geçirmesi zor. Ama uygun bulursanız, bunu daha ayrıntısıyla ileride yasaya geçirebiliriz.

KLEINIAS: Galiba sen bu konuda alışılagelmiş deneyimsizliği-

New York, 924; Loeb Edition), vol. II, ss. 286-287.

mizden korkuyorsun, yabancı. Ama korkuların yersiz; bu böyle diye, bir şeyleri saklamaya kalkma, açık konuşmaya çalış.

819 ATİNALI: Evet, şimdi dediğin şeyden de korkuyorum; beni daha çok korkutansa, bu çalışmaya daha önce el atmış, ama altından kalkamamış olanlar. Çünkü bütün bu konularda karacahillik hiç korkunç değil, en büyük felaket de değil, ama fazla deneyim ve çok bilgi kötü yönlendirilirse, bunlardan çok daha büyük zarar getirir.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: O halde, Mısır'daki bütün çocukların okuma yazma
b öğrenirken bu konuda aldıkları ne kadar bilgi varsa, bizdeki özgür yurttaşların da o kadarını öğrenmeleri gerektiğini söyleyelim. Nitekim, en başta sırf çocuklar için oyun arasında zevkle öğrenecekleri aritmetik dersleri bulunmuştur: elmalarla çelenkleri daha büyük ve daha küçük gruplara eşit sayıda bölme, yumruk dövüşçüleriyle güreşçileri kendi sıralarına göre ve birbiri ardından, olağan düzenleri içinde yedeğe alma ve eşleme. Ayrıca, oyun oynarken öğretmenler altın, bronz, gümüş ve başka madde-
c lerden çanakları karıştırıp, çocuklara da bunların hepsini oyun olsun diye, dediğim gibi, bir şekilde bölüştürüp zorunlu sayıların kullanımını uygulamaya sokarlarsa, öğrencilere ordu düzeni ve yönetimi, sefere çıkma, ayrıca ev yönetimi konularında yararlı olurlar, onları kendilerine daha yararlı ve daha uyanık insanlar haline getirirler. Bundan sonra da onları, uzunluk, yüzey ve ha-
d cim ölçümlerine ilişkin bilgi alanında, insanların hepsinde doğal olarak bulunan o gülünç ve utanç verici bilgisizlikten kurtarırlar.

KLEINIAS: Hangi bilgisizlikten söz ediyorsun?

ATİNALI: Sevgili Kleinias, bu konudaki eksikliğimizi ben de çok geç fark ettim ve şaştım kaldım; sonra düşündüm ki, bu insanoğlundan çok domuz yavrusuna yakışan bir durum, bunun
e üzerine yalnız kendi adıma değil,[19] bütün Yunanlılar adına utandım.

KLEINIAS: Neden peki? Ne demek istiyorsun, söyle.

ATİNALI: Söylüyorum: daha doğrusu birkaç soru sorarak açıklayacağım. Söyle bakalım, uzunluk nedir, biliyor musun?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Ya yüzey?

KLEINIAS: Tabii.

ATİNALI: Bunlar iki ayrı şey; ya üçüncü olarak hacim?

KLEINIAS: Nasıl bilmem?

ATİNALI: Sence bütün bunlar karşılıklı olarak ölçülebilir mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Sanırım, doğal olarak uzunluk uzunluk birimiyle, yü-
820 zey yüzey birimiyle, hacim de hacim birimiyle ölçülebilir.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Ama ya bunlardan bazılarını ne tümden ne de kısmen ölçmek mümkün değilse, bazıları ölçülebiliyor, bazıları ölçülemiyorsa, sense hepsinin ölçülebildiğini sanıyorsan, bu durumda kendini nasıl hissedersin?

KLEINIAS: Açıkça berbat.

ATİNALI: Ya uzunlukla yüzeyin hacimle olan ilişkisi ya da yüzeyle uzunluğun birbirleriyle ilişkisi? Bu konuda biz bütün Yu-

[19] Platon burada kendi adına değil, genelde bir Atinalı adına konuşmaktadır.

nanlılar bunların herhangi bir şekilde karşılıklı olarak ölçülebildiklerini düşünmüyor muyuz?

b KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Ama ya hiçbir şekilde ölçülemiyorlarsa, ve dediğim gibi, biz bütün Yunanlılar ölçülebildiklerini düşünüyorsak, hepsi adına utanç duyarak onlara şöyle seslenmek doğru değil mi? "Yunanlıların en değerlileri, bilinmemesi ayıptır dediğimiz şeylerden biri bu, ama zorunlu şeyleri bilmek hiç güzel değil mi?"

KLEINIAS: Olmaz olur mu?

ATİNALI: Ayrıca bunlara yakın başka konular da var: bu alan-

c da da bunlara benzer pek çok hata yapılıyor.

KLEINIAS: Hangi konular?

ATİNALI: Ölçülen ve ölçülemeyen şeylerin doğal olarak birbirleriyle ne tür bir ilişki içinde oldukları. Çünkü bunları inceleyip ayırt etmemiz zorunlu, yoksa beş para etmez kişiler olacağız; değerli zamanımızı dama oyunundan daha büyük bir zevkle, birbirimize sürekli problemler sorarak, yaşlılara yakışan yarışma ruhu içinde geçirmeliyiz.

d KLEINIAS: Belki; ama dama oyunuyla bu bilgiler birbirinden pek farklı değil gibi.

ATİNALI: Ama ben bunları gençlerin öğrenmesi gerektiğini söylüyorum, Kleinias; çünkü bunlar ne zararlı ne de zor bilgiler; oyun arasında öğrenilirlerse, yararlı olurlar, devletimize hiç de zararı dokunmaz. Ama başka türlü düşünen varsa, onu da dinlemeliyiz.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Bunlar dediğimiz gibi çıkarsa, açık ki, benimseyece-

ğiz; böyle çıkmazsa, geri çevireceğiz.

e KLEINIAS: Elbette. Bu açık.

ATİNALI: Öyleyse, yabancı, bunlar zorunlu bilgilerin bir parçası olarak konsun ki, yasalarımızda bir boşluk kalmasın, olur mu? Gene de bunu devlet düzeni dışında kurtarılacak bir rehine gibi koyalım; ola ki, rehin veren bizi ya da rehin alan sizi hiçbir şekilde memnun etmez.

KLEINIAS: Doğru söze ne denir?

ATİNALI: Bunlardan sonra, bak bakalım, gençler için yıldız bilgisinden söz etmemiz uygun mu, değil mi?

KLEINIAS: Konuş hele.

ATİNALI: Bu konuda akıl almaz ve kesinlikle bağışlanmaz bir nokta var.

821 KLEINIAS: Neymiş bu?

ATİNALI: Diyoruz ki, en büyük tanrıyı ve tüm evreni ne incelemeli ne de nedenlerini araştırıp üzerinde kafa yormalı –çünkü bu dindarca bir hareket değildir–, ama bunun tam tersi doğru görünüyor.

KLEINIAS: Ne demek bu şimdi?

ATİNALI: Bu söylediklerim genel kanıya aykırı ve yaşlılara yakışmaz görünebilir; ama insan bir bilgiyi güzel ve doğru buldu mu, devlete yararlı ve tanrının hoşuna gider saydı mı, bundan söz

b etmemek büsbütün olanaksız.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun. Ama yıldızlarla ilgili böyle hangi bilgiyi bulacağız?

ATİNALI: Değerli dostlarım, deyim yerindeyse, biz bugün bütün Yunanlılar büyük tanrılar, güneş ve ay hakkında yalan söy-

lüyoruz.

KLEINIAS: Nasıl bir yalan?

ATİNALI: Bunların ve bunlarla birlikte "gezegen"[20] adını verdiğimiz başka birtakım yıldızların hiçbir zaman aynı yoldan gitmediklerini söylüyoruz.

c KLEINIAS: Zeus hakkı için, yabancı, bu söylediğin doğru! Yaşadığım sürece sık sık sabah yıldızının, akşam yıldızının ve başka birtakım yıldızların hiçbir zaman aynı yolu izlemediklerini, tersine her yanda gezindiklerini kendim de gördüm, güneşle ayın da böyle olduğunu hepimiz biliyoruz.

ATİNALI: İşte bu, Megillos ve Kleinias, gök tanrıları hakkında
d yurttaşlarımızın ve gençlerin öğrenmesi gerekir dediğim şey: bu konuda sövmeyecek, kurban keserken ve dindarca dua ederken saygılı konuşacak kadar bu konularda bilgi sahibi olmalılar.

KLEINIAS: Bu doğru, ama her şeyden önce, dediğin şeyi öğrenmek olanaklıysa, ayrıca bu konuda eğer şimdi doğru bir şey söylemiyor da öğrendikten sonra söyleyebileceksek, bu kadar önemli böyle bir şeyin öğrenilmesi gerektiği konusunda sana katılıyorum. Peki, bu konu nasılsa, öyle kalsın; sen her yönüyle açıklamaya çalış, biz de seni izleyip öğrenelim.

e ATİNALI: Söylediğimi anlamak kolay değil, ama büsbütün zor da değil, üstelik çok zaman da almayacak. İşte kanıtı: ben bunları ne gençliğimde ne de çok eskiden duydum, şimdi size açıklamam da çok zaman almayacak. Zaten bu kadar zor olsaydı, siz bu yaşta ben bu yaştayken, bunu açıklayamazdım.

KLEINIAS: Haklısın. Ama sözünü ettiğin bu harika bilgi, genç-

[20] Yunancada *planetos*, "gezinen" anlamındadır.

822 lerin öğrenmesi gereken, bizimse bilmediğimiz bilgi nedir? Şunu olanca açıklığı ile anlatsana bize.

ATİNALI: Çalışacağım. Nitekim, değerli dostlarım, ay, güneş ve öteki yıldızlar hakkında bunların gezinip durdukları inancı doğru değil, bunun tam tersi doğru –çünkü bunların her biri aynı yolu izleyerek, birçok değil tek yörünge içinde hareket ederler, ama birçok yol izler görünürler–, en hızlısının en yavaş, en yavaşının da en hızlı hareket ettiği düşüncesi de doğru değildir. O hal-
b de, eğer bu doğal olarak böyle, ama biz böyle düşünmüyorsak, Olympia'da koşan atlar ya da uzun mesafe yarışçıları hakkında da böyle düşünseydik, ve en hızlısına en yavaş, en yavaşına da en hızlı deseydik, yarışı kaybedeni kazandı diye övgüler düzüp kutlasaydık sanırım, bu koşucular için övgüler düzmemiz ne doğru ne de onların hoşuna gidecek bir şey olurdu; hem alt tara-
c fı insan bunlar. Ama şimdi tanrılar hakkında hataya düşersek, orada gülünç ve doğru olmayan hatanın burada, bu konuda hiç gülünç olmadığını, ilahilerimizde tanrılar hakkında yanlış sözler söylemenin tanrının da hoşuna gitmediğini düşünmeyecek miyiz?

KLEINIAS: Durum böyleyse, çok doğru.

ATİNALI: Bunun böyle olduğunu kanıtlarsak bu konuların hepsi bu noktaya kadar öğrenilmeli, yok kanıtlayamazsak, bırakılmalı, diyelim mi? Bunu böyle kabul edelim mi?

d KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Artık öğretimdeki bilgi alanlarına ilişkin düzenlemelerin sonuna geldiğimizi söylemek gerek: avcılık ve benzeri konular üzerinde de aynı şekilde düşünmeliyiz. Çünkü, korkarım, yasa koyucudan beklenen, yasalarını çıkarıp işi orada bırakmak-

tan daha büyük bir şey; yasaların dışında, küçük çocukların yetiştirilmesi konusunda olduğu gibi konuşmamızda sık sık karşı-
e mıza çıkan, öğütle yasa arasında başka bir şey daha vardır: nitekim, bunların söylenmeden geçilmemesi gerektiğini ileri sürüyoruz, ama söyleyince de, yasa gibi konduklarını düşünmek büyük aptallık olur. Yasalar böylece yazıya geçirilip tüm devlet düzeni oluşturulduktan sonra, yasalara mükemmel hizmet ettiği ve son derece bağlı olduğu zaman, "işte bu adam erdemlidir" demekle, erdem açısından seçkin insanın övgüsü tam olmaz; "yasa koyucunun yazıya geçirdiği yasalarına, övgülerine ve kınamalarına
823 uyarak lekesiz bir yaşam sürmüş olan kişi erdemlidir" denirse, övgü daha tam olur. İşte bir yurttaşın övgüsünde en doğru söz bu; aslında yasa koyucunun da yasalarını yazıya geçirmekle kalmayıp, bundan öte güzel bulduğu ve bulmadığı şeyleri de yasalarının içine katarak yazması gerekir, bunlar da üstün yurttaşı yasanın koyduğu cezalar kadar bağlamalıdır. Şu anda önümüzde duran konuyu da tanık olarak gösterirsek, anlatmak istediğimizi
b daha iyi açıklayabiliriz. Bugün bir tek ad altında toplanan avcılık, çok yönlü bir etkinliktir. Nitekim, suda yaşayan hayvanlar, havada uçan hayvanlar, kara hayvanları için birçok avlanma türü vardır, yalnız vahşi hayvanların değil, savaş sırasında insanların da avlandığını düşünmek gerek, insanlar sevgi yüzünden de avlanmaya çıkarlar bunların kimi övülür, kimi kınanır. Hırsızların
c ve orduların ordulardan çaldıkları da avlanmadır. Avcılık üzerine yasa çıkaran yasa koyucunun bunları bir bir açıklaması, hepsi için düzenlemeler ve cezalar getirerek caydırıcı kurallar koyması mümkün değildir. Öyleyse bu konuda ne yapılmalı? Yasa koyucu gençlerin avcılıkla ilgili çalışmalarını ve uygulamalarını övme-

li ve kınamalı, genç de bunları dinleyip boyun eğmeli, ne alacağı zevk ne de göstereceği çaba onu bundan vazgeçirmemeli; her biri konusunda, cezayla caydırmaya çalışan yasadan çok övgüyle
d söylenen sözlere saygı göstermeli ve buyrukları yerine getirmelidir.

Bu girişten sonra, avcılığa övgünün ve yerginin tam sırası: gençlerin ruhunu daha iyi kılanı öveceğiz, tersini yereceğiz. Bundan sonrasını da gençlere yalvarır gibi seslenerek söyleyelim: "Dostlar, inşallah sizi hiçbir zaman deniz üzerinde oltayla suda
e yaşayan hayvanları avlama tutkusu ve aşkı sarmaz, uyurken ya da uyanık olarak ağla tembel işi avcılığa da sıvanmazsınız. Deniz üzerinde insan avcılığı ve korsanlık arzusu da yüreğinizi doldurup sizi acımasız ve yasadışı avcılara dönüştürmesin; kırda ve kentte hırsızlığa sıvanmak aklınızın ucundan bile geçmesin. Gençlerden hiçbirini kurnaz işi, ama özgür kişiye hiç de yakışma-
824 yan kuş avlama aşkı da sarmasın." Böylece, bizdeki sporculara yalnızca kara hayvanlarının avlanması ve yakalanması kalıyor: bunlar arasında, gece avcılığı denen, tembel insanların sırayla uyuyup bal gibi dinlenme olanağı buldukları, hayvanların yırtıcı gücünü yiğit bir ruhun zaferiyle alt etmek yerine, ağ ve tuzak kullandıkları avlanma biçimi övgüye değer değildir. Geriye kalan tek avlanma biçimi, ki en iyisi de budur, dört ayaklı hayvanların atlarla, köpeklerle ve insanın kendi gücüyle avlanmasıdır; insan, yüreği tanrısal yiğitlik duygusuyla dolu dolu, koşarak, vurarak, silah atarak kendi elleriyle avlanıp bütün bunların hakkından gelir.

Bu sözümüz, bu konudaki övgü ve yergiyi açıklayabilir; yasa ise şöyle: hiç kimse bu gerçekten kutsal avcıların istedikleri yer-

de ve istedikleri biçimde avlanmalarına engel olmasın, tuzak ve ağlarına güvenip gece avlanmaya çıkanların hiçbir yerde avlanmasına izin verilmesin; ekilmemiş alan ve dağlardaki kuş avcısı engellenmesin; ama ekili ve kutsal alanlarda rastlanacak olursa, uzaklaştırılsın; balıkçı da, limanlar, kutsal ırmaklar, bataklık ve göller dışındaki yerlerde, suyu kirleten maddeler kullanmamak koşuluyla avlanabilir.

Böylece, eğitimle ilgili bütün düzenlemelerimizin artık sonuna geldiğimizi söylemeliyiz.

KLEINIAS: Ağzına sağlık.

VIII. KİTAP

828 ATİNALI: Delphoi'dan gelen kehanetlere uygun olarak şenlikler düzenlemek ve yasaya bağlamak da bu konuların içinde yer alıyor: hangi tanrılara hangi kurbanlar kesilirse devlet için daha doğru ve uygun[1] olur? Kurbanların ne zaman kesileceği ve sayısının ne olacağı, belki bunlardan bazıları yasamada bize bağlı olabilir.

KLEINIAS: Sayısı herhalde bize bağlı.

ATİNALI: Öyleyse, önce sayısını söyleyelim. Kurbanların sayısı
b 365'ten az olmasın ki, her gün bir yönetim birimi devlet, yurttaşlar ve mülkleri adına bir tanrı ya da daimona kurban kesebilsin. Yorumcular, rahiplerle rahibeler ve biliciler yasa bekçileriyle bir araya gelip, yasa koyucunun atlamak zorunda kaldığı bu noktaları düzene koysunlar; ayrıca, bu atlanan noktaları bulup çıkarmak onların görevi olacaktır. Nitekim yasa, her bir kabileye adı-
c nı veren oniki tanrı için oniki şenlik saptayacak: her ay bunlardan birine kurbanlar kesilecek, korolar müzik ve jimnastik yarışmaları düzenlenecek, bunlar uygun biçimde tanrılara ve mevsimlere adanacak kimine erkeklerin katılmadığı, kimine katıldığı kadın şenlikleri tanrılar arasında bölüştürülecek. Bundan başka, yeraltı tanrılarının kültünü, yasaya göre Pluton'un ayı olan onikinci aya[2] yerleştirerek, bunu "gök tanrıları" dememiz gereken-
d lerle ve bunların altındaki tanrılarla karıştırmamalı, hatta birbi-

---

1 *Ameinon kai loon* bir kehanet kalıbıdır.

2 Atina takvimine göre, onikinci ay temmuzdur: yani, doğada serpilip gelişme mevsimi ilkbaharın bittiği ay.

rinden ayırmalı; savaşçılar bu tanrıdan nefret etmemeli, insanoğluna her zaman için iyiliği dokunan bir tanrı olarak onu onurlandırmalı; çünkü ruhla bedenin birliği ayrılmalarından daha iyi değildir: bunu çok ciddi söylüyorum. Bundan başka, bu şenlikleri gereğince bölüştürecek olanların şöyle düşünmesi gerekir ki, boş zaman ve zorunlu gereksinimler bakımından bugün bir eşi
829 daha olmayan devletimizin özel bir kişi gibi iyi yaşaması gerekir: mutlu yaşamanın birinci koşulu da, bizzat haksızlık yapmamak ve başkalarından haksızlık görmemektir. Bunlardan birincisi o kadar zor değil, ama haksızlığa uğramamak için güçlü olmak çok zor, ve bunu tam anlamıyla gerçekleştirmek için, tam anlamıyla erdemli olmaktan başka çare yoktur. Bu aynı şey, devlet için de geçerlidir: iyi bir devletse, barış içinde yaşar; kötüyse, iç ve dış savaşlardan kurtulamaz. Durum aşağı yukarı böyle olduğu-
b na göre, insanları savaşa savaşta değil, barış zamanında hazırlamak gerek. Böylece aklı başında bir devlet ayda en az bir gün, hatta yöneticiler uygun bulursa birden fazla gün, sıcak soğuk demeden sefere çıkmalı, yöneticiler topluca çıkmayı uygun buldukları zaman buna erkekler kadar kadınlarla çocuklar da katılmalı, kimi zaman da ayrı ayrı çıkılmalı; kurban törenleriyle birlikte birtakım güzel eğlenceler de bulunmalı ki, savaştaki çarpışmaları olabildiğince yakından taklit eden şenlik oyunları bunlar
c arasında yer alabilsin. Bunların her birine birincilik ve yiğitlik ödülü verilmeli, yarışmalarda ve gündelik yaşamdaki durumlarına göre yurttaşlar birbirlerini övmeli ve yermeli; üstün bulunanlar kutlanmalı, bulunmayanlar yerilmeli. Herkes bu tür eserlerin ozanı olamaz: her şeyden önce elli yaşın altında olmamalı; sonra, içlerinde yeteri kadar müzik ve şiir yeteneği olduğu halde, o gü-

ne kadar güzel ve seçkin bir eser ortaya koymamış kimselerden
d de olmamalı. Kentte ne kadar erdemli ve saygın yurttaş varsa, güzel eserlerin sahibi olarak, yapısında sanat niteliği olmasa bile, bunların eserleri söylensin. Bunları öteki yasa bekçileriyle birlikte eğitim görevlisi değerlendirerek; sanatta serbestlik ayrıcalığı yalnız onlara tanınacaktır; ötekilere hiçbir olanak verilmeyecek, yasa bekçileri onaylamadıkça, hiç kimse Thamyras[3] ile Orpheus'-
e un ilahilerinden daha hoş olsa bile, denetlenmemiş eserini okumaya kalkışmayacaktır; ancak kutsal kabul edilip tanrılara adanmış eserler, erdemli insanların eserleri olarak birtakım kişileri hakkıyla yerdiği ya da övdüğü kabul edilen eserler izinli olacaktır. Eser yaratma serbestliği ve sefere çıkma konusunda aynı şeyin kadınlara da erkeklere de aynı şekilde uygulanması gerektiğini söylüyorum. Yasa koyucu şöyle bir karşılaştırma yaparak bunu göz önüne almalı: "Haydi bakalım, devleti bütünü içinde,
830 kurdum kurmasına, ama nasıl yurttaşlar yetiştiriyorum acaba? Bu en önemli yarışta binlerce rakiple karşılaşacak atletler mi yetiştiriyorum yoksa?" Biri buna "kesinlikle" dese, elbette haklı olurdu. O halde? Yumruk dövüşçüleri, pankrasçılar ya da bu tür karşılaşmalardan birinde yarışacak atletler yetiştirseydik, daha önce günlerce hiç kimseyle karşılaştırmadan bu yarışmaya çıkarır mıydık acaba? Ya da yumruk dövüşçüsü olsaydık yarışmadan çok daha önce günler boyu dövüşmeyi öğrenip, üstün gelmek için
b dövüşürken başvuracağımız ne kadar hareket varsa, hepsini taklit ederek çalışmaz mıydık? Elden geldiğince aslına yaklaşarak,

[3] Trakyalı ozan Thamyras (ya da Thamyris) yarışmada karşısına Musalar bile çıksa, birinci geleceğini söyleyerek övünürdü.

vurma ve korunma tekniğini olabildiği kadar doyurucu çalışmak için, kösele kayış yerine eldiven kullanmaz mıydık? Çalışma arkadaşı bulmakta büyük zorluk çekseydik, aptallara alay konusu olmaktan korkup, cansız bir kukla sallandırarak onun üzerinde
c çalışmaktan çekinir miydik? Hatta canlı cansız hiçbir hasım bulamayıp tümden çaresiz kalsak, bu kez de kendi gölgemizle dövüşmeyi göze almaz mıydık? Sahi, bu kol çalışmasına başka ne denir?

KLEINIAS: Senin şimdi söylediğinden başka adı yok herhalde, yabancı.

ATİNALI: Pekâlâ. Devletimizin savaş gücü kendi canımız, çocuklarımız, malımız mülkümüz ve devletin tümü uğruna çarpışmak üzere, her seferinde bu yarışmacılardan daha az hazırlanmış
d olarak mı bu en büyük karşılaşmaya girmeye kalkacak? Onların yasa koyucusu, birbirine karşı çalışmaların bazı kişilere gülünç görünmesinden korkarak, her gün küçük bir grubun silahsız olarak sefere çıkmasını yasasına almayacak mı? Koro danslarını ve her türlü jimnastiği de böyle çalışmalara yöneltmeyecek mi? Daha büyük boyutlu tatbikatların silahlı olarak ayda en az bir kez yapılmasını buyurmayacak mı? Bu tatbikatlarda yurttaşlar ül-
e kenin her yerinde birbirleriyle çarpışarak toprak kazanmak ve pusu kurmak için mücadele edecekler, her türlü savaş taktiğini taklit ederek eldivenli yumruk dövüşü yapacaklar aslına çok benzer oklarla hepten tehlikesiz olmayan kargılar kullanacaklardır ki, birbirine karşı bu eğlence büsbütün korkusuz olmasın, biraz korku versin ve yürekli olanla olmayan birbirinden ayrılsın;
831 yasa koyucu kişilere itibar etmede ve geri almada adaletli davranarak, devletin tümünü yaşam boyu süren gerçek mücadelede

etkili olmaya hazırlamalı; bu koşullar altında biri ölecek olursa, bu cinayet istemeyerek işlendi gerekçesiyle, öldüreni yasaya uygun olarak arındırıp ellerini temizlemeli; dayanağı da şu olmalı: ölen insanlar çok olmayacak, onlardan daha aşağı olmayan başkaları ortaya çıkarak, ama korku ortadan kalkarsa, bu etkinliklerin hepsinde iyi ile kötüyü birbirinden ayıracak bir ölçüt bulamayacaktır: bu da bir devlet için hiç de küçük olmayan, bayağı
b büyük bir felakettir.

KLEINIAS: Her devletin bunları yasasına alması ve uygulaması konusunda sana katılıyoruz, yabancı.

ATİNALI: Bugünkü devletlerin hiçbirinde böyle bir koronun ve yarışmanın, çok azı dışında, hemen hemen hiçbir şekilde bulunmamasının nedenini hepimiz biliyor muyuz? Kitlenin ve onlara yasa koyanların bilgisizliği yüzünden değil mi?

KLEINIAS: Herhalde.

c ATİNALI: Hiç de değil, sevgili Kleinias! Bunun iki nedeni olduğunu söylemeliyiz, hem de doyurucu nedenler.

KLEINIAS: Nedir bunlar?

ATİNALI: Birincisi, zenginlik tutkusuyla tüm zamanını doldurup, kendi malı mülkü dışında başka konularla ilgilenmemeleri; her yurttaş yüreği bu tutkuyla dolu olarak, günlük kazancının dışında başka bir şeyle ilgilenemez olur; bunu sağlayan bir bilgiyi ya da mesleği kendi hesabına öğrenip çalışmaya hazırdır, ama
d bunun dışındakileri küçümser. Bunu devletin ne böyle[4] ne de doğru düzgün başka bir işle uğraşmamasının, tersine zengin olmak için her insanın altın ve gümüşe karşı doymak bilmez bir

[4] Askerlik talimleri.

hırsla, güzel olsun çirkin olsun her türlü işe ve çareye başvurmasının, hayvanlar gibi çeşit çeşit yiyecek ve içecek arasında her türlü cinsel zevki doyurmak olanağını sağladığı takdirde, dine
e sığsın sığmasın, hiçbir rahatsızlık duymadan her türlü çirkin işi yapmasının nedenlerinden biri olarak söylemek gerek.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: İşte bu dediğimi, devletlerin güzel bir şeyle uğraşmalarını engelleyen ve savaşla ilgili çalışmaları gereğince yapmalarına izin vermeyen bir neden olarak alalım: yaradılıştan efendi insanlar bu yüzden kara ve deniz tüccarı, kısaca hizmetli haline gelirler, gözüpek olanlar da bu yüzden saldırganlaşıp küstahlaşa-
832 rak haydut, hırsız ve tapınak soyguncusu olurlar; bazen buna hiç de eğilimli olmadıkları halde: bunlar aslında talihsiz insanlardır.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Ömür boyu gönüllerinde sürekli bir açlıkla yaşamak zorunda olan bu insanlara hepten talihsiz diyemem de, ne derim?

KLEINIAS: Pekâlâ, bu birincisi; ikinci neden olarak neyi söylüyorsun, yabancı?

ATİNALI: İyi hatırlattın.

KLEINIAS: Senin dediğine göre, birinci neden, yaşam boyunca
b doymak bilmez bir arayış: insanlara boş zaman bırakmayan, savaşla ilgili çalışmaları gereğince yerine getirmeyi engelleyen bir didişme. Pekâlâ; şimdi ikincisini söyle.

ATİNALI: Yoksa, sence ne diyeceğimi bilemeyip zaman mı kazanmaya çalışıyorum?

KLEINIAS: Hayır, ama bu insanların huyuna şu andaki konunun gerektirdiğinden daha fazla çatar gibisin.

ATİNALI: Çok yerinde bir paylama, yabancılar! Anlaşılan, bundan sonrasını dinlemeye hazırsınız.

KLEINIAS: Söyle artık.

ATİNALI: Daha önceki konuşmalarımda sık sık değindiğim, şu
c devlet biçimi denemeyecek demokrasi, oligarşi ve tiranlık: ikinci neden de bu. Bunların hiçbiri devlet düzeni değildir, bunlara en güzel parti yönetimi denebilir; hiçbiri yönetmeye gönüllü değildir, halk da yönetilmeye gönüllü değildir, ama zor kullanarak bu gönülsüzleri yönetir; yönetici yönettiği insandan korktuğu için, onun doğru zengin, güçlü, yiğit ve kesinlikle savaşçı olmasına gönülden izin vermeyecektir. İşte bunlar, hemen hemen bütün kötülüklerin belirgin iki nedeni, ama şimdi sözünü ettiğimiz kötülüklerin asıl nedenleri; yasalarını çıkardığımız devlet düzeni
d ise ikisinden de kurtulmuştur, çünkü yurttaşlara en büyük boş zamanı sağlar, insanlar birbirlerine bağımlı değildir, ve sanırım, bu yasaların altında hiç para düşkünü olmazlar; dolayısıyla, bugünküler arasında yalnızca böyle bir devlet sistemi anlattığımız eğitimi ve konuşmamızda gereğince açıkladığımız savaş eğlencesini kabul eder görünüyor, öyle olması da akla uygun.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: Bundan sonra, tüm jimnastik yarışmaları konusunda
e şunu hatırlamalıyız ki, bunlar arasında savaşa hazırlayıcı ne kadar yarışma varsa yapılmalı ve birincilik ödülleri konmalı, bu nitelikte olmayanlar ise bir yana bırakılmalı, değil mi? Bunların ne olduğunu baştan söylemek ve yaşaya bağlamak daha iyi. Önce, koşu ve genel olarak hızla ilgili yarışmaları koymak gerekmez mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Savaşçının en önemli özelliği kuşkusuz her yönüyle beden çevikliğidir; bir yanda ayak çevikliği, öte yanda el çevikli-
833 ği: ayak çevikliği kaçmaya ve yakalamaya yarar, öteki de, yani gögüs göğüse çarpışma ve boğuşma güç ve dayanıklılık gerektirir.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Ama silah olmayınca, bunların ikisi de çok büyük bir yarar sağlamaz.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Çığırtkanımız önce, bugün de yapıldığı gibi, yarışmalarda bir stad koşacak yarışmacıyı çağırarak, o da silahlarıyla birlikte koşu alanına gelecek: silahsız yarışmacıya ödül koymayacağız. İlk olarak silahlarıyla birlikte bir stad koşacak yarışmacı
b gelecek, üçüncüsü at üstünde yarışacak, dördüncüsü uzun mesafe koşucusu olacak,[5] ağır silahlı ilk yarışmacı olan beşincisi de Ares tapınağına kadar gidiş dönüş olarak oldukça düz bir yolda altmış stad koşacak; ağır donanımından ötürü buna "ağır silahlı" koşucu diyebiliriz; bundan sonrakini de okçu donanımı içinde dağlar arasından engebeli arazide yarışmayı başlattıktan sonra,
c bunlar geri dönünceye kadar bekleyip her koşunun birincisine ödül vereceğiz.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: Bu yarışmaları üç kategori içinde düşünelim: biri yıldızlar için, öteki gençler için, üçüncüsü de büyükler için; gençlerin yarışını her mesafenin üçte ikisi kadar hesaplayacağız, yıl-

5 1 stad = 185 m. 1 diaulos = 2 stad. Uzun mesafe (dolikhos) = 24 stad.

dızlarınki ise bunun yarısı kadar olacak: bunlar da ok ve ağır silah donanımı içinde yarışacaklar. Kadınlara gelince, ergenlik çağına gelmemiş kızlar aynı pistte çıplak olarak bir stad, iki stad, at
d üstünde ve uzun mesafe dallarında yarışacaklardır, onüç yaş ile evlenme yaşındaki –onsekizinden küçük, yirmisinden büyük olmayacak– kızlar, uygun bir giysiyle bu dallarda yarışmalara katılmalıdırlar. Koşu dalında erkeklerle kadınların yarışları böyle olsun. Güçle ilgili olarak, güreş ve bugünlerde geçerli olan benze-
e ri karşılaşmalar yerine, adam adama, ikişer ikişer ya da ona kadar herhangi bir sayıda takımlar halinde silahlı karşılaşmalar koyacağız. Kaç sayıya kadar, hangi darbeleri yemeyip hangilerini vuranın birinci olması gerektiğini belirlemek için, bugün güreş konusunda güreşle ilgili kimselerin iyi ve kötü güreşi kurala bağladıkları gibi, biz de aynı şekilde silahlı karşılaşma birincilerini yanımıza çağırmalı, bu karşılaşmalarda kimin hangi darbelerden sakınarak ya da vurarak birinciliği hak ettiğini ve gene
834 kaybedenin hangi ölçütle kaybettiğini saptayan kuralları birlikte koymalıyız. Aynı kurallar evlenme yaşına kadar kadınlara da uygulanmalıdır. Pankras karşılaşmaları yerine, ok, hafif kalkan, kargı, ele sığan taş ve sapanla yarışılacak hafif silahlı yarışmaları almalı, bunları da kurala bağlamalı ve bu alanda saptanmış en iyi dereceye varana birincilik ödülü vermeliyiz. Bundan sonra at ya-
b rışları için kurallar getirmeliyiz: aslında Girit'te bu hayvanlar çok değil, kullanımı da az; böylece at yetiştirme ve yarıştırma konusunda pek önemli bir uğraş zorunluluğu yok. Burada hiç kimse kesinlikle araba atı yetiştirmez, mantık çerçevesinde böyle bir hevesi de olamaz; sonuç olarak, bu yabancı alanda yarışma düzenleyen, ya akılsızdır ya da öyle görünecektir. Buna karşılık tay,

c genç at ve yetişkin at kategorilerinde at binenlere ödüller koyarak ülkenin doğal yapısına uygun bir binicilik eğlencesi getirebiliriz. Bu alandaki karşılaşma ve yarışmalar yasaya göre yapılsın, tüm koşullar ve silahlı yarışmacılar için kabile başkanlarıyla atlı birliği komutanları ortaklaşa karar versinler; jimnastik yarışmalarında olduğu gibi, at yarışlarında da silahsız yarışmacılar için
d ödül koyarsak, doğru bir kural getirmiş olmayız. Giritli at üstünde ok ve kargı kullanmada başarısız değildir, o halde bu oyunlar da yarışma ve çekişme niteliğinde olsun. Bu alanda kadınları yasa ve kurallarla yarışmalara katılmaya zorlamak gereksiz; ama kız çocukları ve genç kızlar, daha önce aldıkları eğitim sonucunda buna alışmışlarsa, fizik yapıları bunu kaldırabiliyor ve zorlanmıyorsa, izin vermeli ve kınamamalı.

Jimnastik yarışmaları ve öğretimi, yarışmalarda ve her gün
e öğretmenlerle yaptığımız çalışmalar artık her yönüyle tamamlandı. Özelilkle de müzik alanının büyük bir bölümü tamamlandı: rhapsodluk ve benzeri etkinlikler, şenliklerde zorunlu koro yarışmaları, aylar, günler ve yıllar tanrılarla öteki tanrısal varlıklara ayrıldıktan sonra düzenlenecektir; bunların iki yılda bir mi yoksa dört yılda bir mi olacağı, ne şekilde ve nasıl bölüştürüleceği
835 tanrıların düşüncesine göre belirlenecektir. Ancak o zaman değişik türlerde ve sırayla müzik yarışmaları yapılması uygun olsa gerek: yarışma hakemleri, gençlerin eğitim görevlisi ve yasa bekçileri bir araya gelerek koro ve dans yarışmalarını kimlerin, kimlerle birlikte ve ne zaman yapacaklarını yasaya bağlayacaklardır. Bunların söze, şarkıya, ritim ve dans içindeki uyuma göre nasıl
b olmaları gerektiğini ilk yasa koyucu sık sık söyledi; ondan sonrakiler de buna göre onu izleyerek yasalarını koymalı, yarışmaları

uygun zamanlarda, her bir kurban törenine uygun düşecek biçimde yerleştirerek kentte kutlanması için şenlikler getirmelidir. Böylece, bunların ve bunun gibi başkalarının yasa biçimine nasıl sokulacağını anlamak zor değil, şurada burada yapılacak değişiklikler de devlete büyük bir yarar ya da zarar getirmez; ama işin
c önemli yanı, insanları ikna etmenin zor olması: bu daha çok tanrının işi, keşke bu buyrukların ondan gelmesi mümkün olsaydı, oysa şimdi, korkarım, gözü kara birine ihtiyacımız var: konuşma özgürlüğüne her şeyin üstünde değer vererek devlet ve yurttaşlar için uygun bulduğu şeyleri söyleyecek biri, bozulmuş ruhlar arasında devlet düzenine tümüyle yakışanı ve uyanı buyuracak, en büyük tutkulara "hayır" diyebilecek biri; böyle birine hiç kimse yardımcı olmaz, kendi aklıyla başbaşa, yapayalnızdır.

d KLEINIAS: Şimdi hangi konudan söz ediyorsun, yabancı? Pek anlayamadık.

ATİNALI: Herhalde. Ama size daha açık anlatmaya çalışacağım. Konuşmamda eğitim konusuna geldiğimde, genç erkeklerle kadınların arkadaşlık çerçevesi içinde birbirleriyle ilişkiye girdiklerini gördüm. Delikanlılarla genç kızların sağlıklı yetiştiği, aşırılığı
e engelleyen ağır ve aşağılık işlerden uzak, kurban törenleri, şenlikler ve korolar arasında ömür tükettikleri böyle bir devlette insan ne yapar diye düşününce, doğal olarak içime bir korku girdi. Böyle bir devlette birçok insanı pek çok kez aşırılığa götüren tutkulardan, yasada somutlaşmaya çalışan aklın uzak durmayı buyurduğu tutkulardan nasıl uzak duracaklar? Daha önce getirdiğimiz düzenlemelerin bu tutkuların çoğunu dizginlemesinde
836 şaşacak bir şey yok – nitekim, ölçüsüz zenginliğe izin vermemek, ölçülü olmaya karşı hiç de küçük olmayan bir katkıdır,

tüm eğitim sistemi de bu amaçla düzenlenmiştir; ayrıca yöneticiler başka bir yere bakmayıp, gözlerini gençlerden ayırmayacaklardır: bu da başka tutkular için insan ölçüleri içinde yeterlidir; ama insanların ve toplumların başına binlerce iş açan sübyancı-
b lıktan, kadın ve erkekler arasındaki eşcinsellikten nasıl sakınılabilir? İnsan bunların her biri için hangi çareye başvurarak böyle bir tehlikeden kaçacaktır? Hiç de kolay değil, Kleinias. Nitekim, Girit'in tümü ve Isparta başka konularda çoğunluğun alışık olduğundan farklı yasalar çıkarırken bize yeteri kadar yardımcı oluyor olmasına, ama aşk konusunda –şurda biz bize konuşuyoruz– kesinlikle karşı çıkarlar. Çünkü biri çıkıp doğa yasalarını iz-
c leyerek, genç erkeklerle kadınmış gibi cinsel ilişkiye girmenin doğru olmadığını söylese, hayvanlar dünyasını tanık gösterip doğaya aykırı olduğu için erkeğin erkeğe bu amaçla ilişmediğini ortaya koysa, böylece Laios'tan[6] önceki yasayı gündeme getirse, belki konuşması inandırıcı olabilir, ama sizin devletleriniz buna kulak asmaz. Bundan başka, durmadan yasa koyucunun gözet-
d mesi gerekir dediğimiz şey de bununla bağdaşmamaktadır. Nitekim, çıkardığımız yasalardan hangisi erdeme götürüyor, hangisi götürmüyor, durmadan bunu araştırıyoruz; haydi bakalım, şimdi bu tür ilişkinin güzel ya da tümden çirkin olduğunu yasalarımızda belirtirsek, erdem açısından bize ne katkısı olur? Ayartılan kişinin ruhunda cesarete karşı bir alışkanlık yaratır mı, ya da ayartanın ruhuna ölçülü olma niteliği kazandırır mı? Ya da bun-

6 Laios'a burada ilk eşcinsel olarak bakılmaktadır: Laios Thebai'den sürüldüğünde Pelops'un konuğu olmuş ve oğlu Khrysippos'u kaçırarak konukluk yasalarını çiğnemiş; doğacak oğlu (Oidipus) tarafından öldürülmesi de bunun cezasıymış.

lara hiç kimse kanmaz da, bunun tam tersi mi olur? Hazlara boe yun eğeni ve kendini tutamayanı herkes zayıflıkla suçlayacak da, kadın yerine geçeni bu benzerliğinden ötürü kınamayacak mı? Hangi insan böyle bir şeyi yasaya geçirecek? Gerçek yasanın ne olduğunu biliyorsa, herhalde hiç kimse. Öyleyse bunun doğru olduğunu nasıl söyleriz? Bu konuda doğru düşünülecekse, sevgi-
837 nin, tutkunun ve aşk denen duygunun yapısına bakmak gerekir: nitekim, bunlar iki türdür, ve ikisinin birleşmesinden üçüncü bir tür oluşur, ama hepsi bir tek ad altında birleştiği için, büyük bir belirsizlik ve zorluk çıkarır.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Erdem açısından birbirine benzeyenlere ve denk olanlara dost deriz; birbirine karşıt türler olmakla birlikte, yoksullukla zenginliğe de dost deriz; bu iki tür dostluk coşkulu olduğu zaman, buna da aşk adını veririz.

b KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Karşıtlıkların doğurduğu sevgi korkunç ve vahşidir, genellikle de karşılıksız kalır; benzerliklerin doğurduğu sevgi ise, sakindir ve yaşam boyu karşılıklı sürer gider. Bunların karışımından doğan üçüncü türe gelince, bu tür bir aşk duyan insanın kendisi için ne istediğini ilk başta kavraması kolay değil; ikinci olarak da, insan bu iki duygu tarafından karşıt yönlere sürüklenerek çaresiz kalır: biri onu sevdiği gençle bir arada olmaya
c çağırır, öbürü de yasaklar. Nitekim, bedensel bir aşk duyan ve olgun bir meyve gibi sevdiği gence karşı iştahı kabaran kişi, sevdiğinin ruh huyuna hiç saygı göstermeden, bu arzusunu doyurmak ister; bedensel tutkulara karşı umursamaz olan kişi ise, sevişmekten çok bakarak, aslında ruhunda başka bir ruhu arzula-

yarak, bedeni bedenle doyurmayı aşırılık sayar, ölçülü, yiğit, yüce gönüllü ve aklı başında olana saygı duyarak ve çekinerek, sev-
d diğine karşı temiz duygular beslemek ister. Bu ikisinin karışımından oluşan üçüncü aşk türü, şimdi üçüncü olarak açıkladığımız türdür. Bunlar böyle olduğuna göre, yasa bizde görülmesini yasaklayarak bunların hepsini engellemeli mi, yoksa –ki bu açık– erdem aşkını, gencin olabildiğince erdemli olmasını amaçlayan aşkın devletimizde bulunmasını isteyecek ve öteki ikisini olabiliyorsa engelleyecek miyiz? Ya da nasıl diyelim, sevgili Megillos?

e MEGILLOS: Bu konuda her bakımdan güzel konuştun, yabancı.

ATİNALI: Anlaşılan, tahmin ettiğim gibi, senin onayını aldım, dostum; sizin bu yasanızın bu konuda ne düşündüğünü araştırmama gerek yok, bu söylediklerime katıldığınızı kabul ediyorum. Kleinias'ı da daha sonra kandırarak bu konuda ikna etmeye çalışacağım. Bu bana yeter, şimdi yasalarımıza geri dönelim.

MEGILLOS: Çok doğru.

ATİNALI: Bu durumda bu yasayı koymak için kolay bir yol dü-
838 şünüyorum, öte yandan bir başka açıdan bu dünyanın en zor işi.

MEGILLOS: Nasıl yani?

ATİNALI: Bugün bile, birçok insanın, yasa dinlemez oldukları halde, güzel insanlarla ilişki kurmaktan, hem de istemeyerek değil, kendi istekleriyle pekâlâ dikkatle uzak durduklarını biliyoruz.

MEGILLOS: Ne zaman oluyor bu?

ATİNALI: Güzel olan, birinin kızkardeşi ya da erkek kardeşi ol-
b duğu zaman. İnsanın kendi kızı ve oğlu hakkında da yazılı olma-

yan bu aynı yasa, ne açıktan açığa ne de gizlice, aynı yatağa girerek ya da başka türlü sevgi göstererek bunlara ilişilmesini yeterince engeller; hatta bu tür bir ilişki arzusu çoğu kişinin aklından bile geçmez.

MEGILLOS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Kısa bir konuşma bu tür hazların hepsini bastırmıyor mu?

MEGILLOS: Ne tür bir konuşma?

ATİNALI: Bu tür davranışların hiçbir şekilde dine sığmadığını, tanrılarda nefret uyandırdığını ve çirkin mi çirkin olduğunu söy-
c lemek. Nedeni de şu değil mi? Hiç kimse bu konuda başka türlü konuşmuyor, doğduğumuz günden beri hepimiz her yerde hep böyle konuşulduğunu işitiyoruz: gülünç eserlerde olsun, bütün ciddiyetiyle tragedyada olsun, bir Thyestes'i, bir Oidipus'u ya da gizlice kızkardeşiyle ilişki kuran Makareus'u[7] sahneye çıkardıkları zaman, onları bu suçlarının cezası olarak kendilerini öldürmeye hazır görüyoruz, öyle değil mi?

MEGILLOS: Çok doğru söylüyorsun; hiç kimse hiçbir şekilde
d yasaya aykırı olarak soluk bile almaya kalkmadığına göre, efsanelerin şaşırtıcı bir gücü var.

ATİNALI: Öyleyse şimdi söylediklerimiz doğru: yasa koyucu insanları özellikle pençesinde tutan tutkulardan birini bastırmak istediği zaman, bunu ne şekilde alt edeceğini kolayca bulacak; köle olsun özgür yurttaş olsun, kadın olsun çocuk olsun, bütün

7 Thyestes kendi kızı Pelopeia ile sevişir ve bu birleşmeden Aigisthos doğar; Oidipus bilmeden kendi annesi Iokaste ile evlenir, gerçeği öğrenince de gözlerini kör edip Thebai'den uzaklaşır; Makareus da gizlice kızkardeşi Kanake ile sevişir: Kanake utancından kendini öldürür.

devlette buna ilişkin efsaneye kutsallık kazandırmak suretiyle bu
e yasayı çok sağlam bir temele oturtmuş olacak.

MEGILLOS: Elbette. Ama böyle bir şeyi herkesin kabul etmesini sağlamak nasıl mümkün olacak?

ATİNALI: Yerinde bir soru. Zaten, doğaya uygun olarak üreme amaçlı birleşmeye yanaşmayı, insan soyunu bile bile katletmemek için erkeklerden uzak durmayı, hiçbir zaman kendi kökünde yaratıcı olamayacak dağlara taşlara tohum ekmemeyi, ektiğinin
839 büyümesini istemediğin dişi topraktan uzak durmayı öngören bu yasayı çıkarmanın bir yolu var derken, söylediğim buydu. Bu yasa, aile içi birleşmeler konusunda güçlü olduğu gibi süreklilik kazanır ve egemen olursa, başka ilişkilerde de gerektiği gibi ağırlığını koyarsa, sonsuz iyiliği dokunur. Bir kere, doğaya uygun olarak konmuştur; sonra insanı aşk ateşinden ve çılgınlığından, her türlü zinadan, ölçüsüz yiyip içmeden alıkoyar, erkeğin kendi
b karısını sevmesini sağlar; insan bu yasaya sahip çıkabilse, daha pek çok yararı dokunur. Tut ki, içi tohum dolu, ateşli bir delikanlı yanımıza gelip bu yasayı çıkardığımızı duydu, bu kadar aptalca ve olanaksız kurallar koyuyoruz diye, kim bilir nasıl hakaret eder, yeri göğü inletirdi. İşte, bu yasanın çıkarıldıktan son-
c ra tutunması için, bir yandan çok kolay, öte yandan son derece zor bir yol biliyorum derken, bunu düşünüyordum. Bu yasanın çıkarılabileceğini ve ne şekilde çıkarılacağını düşünmek son derece kolay –çünkü bu kurala gereğince kutsallık kazandırdıktan sonra, her ruhu egemenliği altına alacağını ve her yana korku salarak yürürlükteki yasalara boyun eğilmesini sağlayacağını söyledik–, ama şimdi durum öyle bir noktaya geldi ki, bu şekilde bile olacak gibi değil; tıpkı toplu yemek töresini bir devletin sürgit

uygulayarak yaşamasının mümkün olmadığına inanıldığı gibi; oy-
d sa olaylar bunu çürütüyor ve sizde bu oluyor, gene de sizin dev-
letlerinizde kadınlar için de böyle bir töre olması olağan karşı-
lanmıyor. İşte bu nedenle, bu güçlü inançsızlıktan ötürü, bu
ikisini[8] yasaya almanın son derece zor olduğunu söyledim.

MEGILLOS: Haklısın.

ATİNALI: Ama bunun gerçekleşmesinin insan gücünün ötesin-
de olmadığını inandırıcı bir konuşmayla size açıklamaya çalışa-
yım, ister misiniz?

KLEINIAS: Niye olmasın?

e ATİNALI: Bedence sağlıklı ve çalışmalarını sürdüren biri mi,
yoksa zayıf biri mi aşktan daha kolay uzak durabilir ve bu konu-
daki buyrukları gereğince yerine getirmeye hazır olabilir?

KLEINIAS: Çalışmalarını sürdüren biri herhalde.

ATİNALI: Olympiad yarışmaları ve başka yarışmalar için Taraslı
840 Ikkos hakkında söylenenleri bilmiyor muyuz? Anlatıldığına gö-
re, birinci gelebilmek için, ruhunda ölçülü bir teknik ve güçle,
hazırlık çalışmalarının kızıştığı dönem içinde ne bir kadına ne
de bir oğlana ilişirmiş; Krison, Astylos, Diopompos ve daha pek
çokları için gene aynı şey söylenir. Üstelik, bunların ruhları şu
senin ve benim yurttaşlardan çok daha kötü eğitilmişti, bedenleri
b de çok daha güçlüydü.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun: eskilerin bu atletler hakkında
söyledikleri gerçeği yansıtıyor olmalı.

ATİNALI: O halde? Güreş, koşu ya da bunun gibi başka yarış-

[8] Biri toplu yemek uygulaması; öteki doğaya aykırı cinsel ilişkileri yasaklama.

larda kazanmak için birçok insanın mutluluk dediği işten uzak durmayı onlar göze alıyorlar da, bizim çocuklarımız mı çok daha güzel bir zafer için kendilerini tutamayacaklar. Çocukluklarından itibaren onlara bu zaferin en güzel zafer olduğunu masallarla, öykülerle, şarkılarla anlatarak herhalde onları büyüleyeceğiz.

KLEINIAS: Hangi zafer bu?

ATİNALI: Hazlara karşı zafer: insan bu zaferi kazanırsa mutlu yaşar; kaybederse tam tersi olur. Ayrıca, bunun[9] kesinlikle hiçbir şekilde dine sığmadığı korkusu, bizimkilerden daha aşağı oldukları halde, onların kazandığı şeyi kazanmak için bize güç vermeyecek mi?

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Yasal düzenlememizin bu noktasına gelip çoğunluğun ahlak bozukluğu yüzünden çaresizliğe düştüğümüze göre, ben derim ki, bizim düzenlememiz bu konuda dümdüz ilerlemeli: yurttaşlarımızın kuşlardan ve bunca vahşi hayvandan daha aşağı olmaması gerekir; bunlar geniş sürüler içinde dünyaya gelip üreme çağına kadar birleşmeden, bakir ve tertemiz yaşarlar, üreme çağına gelince de erkek dişiyle dişi de erkekle birbirlerini beğendikleri için çiftleşirler, bundan sonra da ilk sevgi anlaşmalarına bağlı kalarak dine uygun ve doğru yaşarlar: bizim yurttaşlarımızın hayvanlardan daha üstün olması gerekir. Ama öteki Yunanlılarda ve barbarların büyük çoğunluğunda "yasa tanımaz" denen Aphrodite'nin çok güçlü olduğunu göre duya bozulurlarsa ve böylece kendilerini tutamayacak olurlarsa, yasa bekçilerinin yasa koyuculuk görevini üstlenip, bunlar için ikinci bir yasa oluştur-

[9] Herhalde yasak cinsel ilişkilerden biri.

maları gerekir.

841 KLEINIAS: Şimdi koyduğumuz yasa işlemezse, onlara hangi yasayı çıkarmalarını salık veriyorsun?

ATİNALI: Açık ki, bundan sonra gelen ikinciyi, Kleinias.

KLEINIAS: Hangisi?

ATİNALI: Hazların yoğunlaşmasını ve beslenmesini ağır beden çalışmalarıyla başka yöne çevirerek, gücünü olabildiğince idmarısız bırakmak mümkün demiştik. Sevişirken utanç duyulmasa, gene aynı şey olur. Utandıklarından ötürü daha az sevişenler
b için Aphrodite daha zayıf bir tanrıça olur. Töreye ve yazılı olmayan yasaya uygun bir kural olarak, gizlice ilişki kurmak onların gözünde güzel bir şey olsun, hiçbir şekilde yapmamak değil, gizli kalmamak çirkin sayılsın. Böylece, ikinci sırada doğruluk payı bulunan bu güzel ve çirkin tanımı ikinci olarak yasamızda yer alabilir, ve "kendine yenilmiş" dediğimiz yaradılışça bozuk olan-
c ları, bir grup içinde ele alarak, üç ögeyle yasalara karşı gelmemeye zorlayabilir.

KLEINIAS: Hangi öge bunlar?

ATİNALI: Tanrıya saygı, özsaygı ve beden güzelliğine değil, karakter güzelliğine karşı arzu duymak. Şimdi belki de bir masal gibi söylediğimiz bu şeyler ancak bir dilek, ama bir gerçekleşirse, bütün devletler için en iyi şey olur. Ama belki de, eğer tanrı
d isterse, aşk konusunda iki seçenek daha getirebiliriz. Ya: kendi nikahlı karısından başka soylu ve özgür kadınlardan birine ilişmeye kalkmamak, fahişelere yasadışı ve piç tohumlar, erkeklere de doğaya aykırı olarak döl vermeyecek tohumlar ekmemek; ya da: erkekler arası eşcinselliği tümden kaldırabiliriz; kadınlarla olan ilişkiye gelince, biri tanrıların huzurunda kutsal evlilik ba-

ğıyla evine getirdiği kadının dışında, satın aldığı ya da başka yol-
e dan elde ettiği kadınlarla ilişki kurar, bunu bütün öteki kadın-
lardan ve erkeklerden gizlemezse, onu sanki yabancıymış gibi
kentteki onurlardan yoksun kılacak bir yasa getirmeye herhalde
hakkımız olur. İster tek, ister çift demek gereksin, bu yasa aşk ve
842 aşkla ilgili konularda, insanların böyle arzularla bir araya geldik-
lerinde birbirlerine karşı doğru ve yanlış hareketleri konusunda
geçerli olsun.

MEGILLOS: Ben kendi adıma, yabancı, bu yasayı gönülden ka-
bul ederim; Kleinias da bu konuda ne düşündüğünü kendisi
söylesin.

KLEINIAS: Zamanı gelince söyleyeceğim, Megillos; şimdi bıra-
kalım yabancı yasalarını sürdürsün.

MEGILLOS: Peki.

b ATİNALI: Evet, şimdi daha ilerlersek, artık toplu yemek kuru-
munun yerleşmiş olduğu noktadayız –bunun başka yerlerde zor
olduğunu söyledik, ama Girit'te hiç kimse bunun başka türlü
olabileceğini düşünmez bile–, ama ne şekilde olacak? Buradaki
gibi mi, Isparta'daki gibi mi? Yoksa bunların ötesinde, bu ikisin-
den daha iyi üçüncü bir toplu yemek biçimi var mı? Bunu bulup
çıkarmak bana zor görünmüyor, bulursak büyük bir yararı da
dokunmayacak, çünkü şimdiki düzenleme de oldukça uygun.

c Bundan sonraki konu, geçim kaynağı ve ne şekilde düzenle-
neceği. Başka devletlerde yaşam kaynakları çok çeşitli ve çok
yönlü, hatta bizimkilerin iki katı olabilir: çünkü Yunanlıların bü-
yük çoğunluğu yiyeceklerini topraktan ve denizden elde ederler,
bizimkiler yalnızca topraktan. Bu durum yasa koyucu için daha
d kolay olacak: çünkü yasaların yarısı değil, daha bile azı yeterli

olacak, üstelik özgür insanlara çok daha yakışan yasalar olacak. Nitekim, bu devletin yasa koyucusu deniz ticareti, toptan ve perakende ticaret, hancılık, gümrük, madencilik, tefecilik, katlamalı faiz ve bunun gibi daha binlerce konuya "hoşçakal" deyip uzaklaşacak, çiftçilere, çobanlara, arıcılara, bu ürünlerin koruyucularına ve araç gereçlerin başında duranlara yasa koyacak; za-
e ten evlilik, doğum, çocuk yetiştirme ve eğitim, devlete yönetici atama konusunda en önemli noktaları yasasına almıştı; şimdi de zorunlu olarak üreticilerle bunların yardımcılarını ele alıp onlara yasa koyacak.

İlk sırayı tarım yasaları adı altındakiler alsın. Sınırları koruyan Zeus'un ilk yasası zaten şöyle: hiç kimse, ister yerli, ister yabancı (ülkenin en ucunda toprak kazanarak başka bir yabancıya komşu olmuşsa) komşusunun toprak sınırına dokunmasın, bunu
843 gerçekte "dokunulmaza dokunmak" olarak kabul etsin. Herkes, tanrılar adına yemin edilerek dostu düşmandan ayıran küçücük bir taştansa, sınır çizmemek koşuluyla, en büyük taşı kaldırmaya çalışmaktan yana olsun. Birinin tanığı, kabilelerin koruyucusu Zeus'tur, ötekinin de yabancıları koruyan Zeus; bunlar 'gücendirildiklerinde' en acımasız savaşlarla ayağa kalkarlar. Bu yasaya uyan bundan doğacak kötülüklere uğramaz, küçümseyen ise çifte cezaya uğrasın: birincisi tanrılardan gelecek ceza, ikincisi de
b yasanın vereceği ceza. Hiç kimse komşusunun toprak sınırına bilerek dokunmasın; dokunacak olursa, isteyen onu çiftçilere bildirsin, onlar da mahkemeye versinler. Biri böyle bir davada suçlu bulunursa, toprağı gizlice ve zorla yeniden böldü diye hangi cezaya çarptırılacağını ya da ne kadar tazminat ödeyeceğini mahkeme değerlendirsin.

Bundan sonra, komşular arasında çok sayıda ve önemsiz haksızlıklar sık sık yinelenmekten ötürü büyük bir düşmanlık
c doğurur komşuluk ilişkilerini zorlaştırıp bozar. Bu nedenle komşunun komşuyla anlaşmazlığa düşmekten dikkatle kaçınması gerekir, başka konularda, özellikle de üretim konusunda her zaman çok dikkatli olmalıdır; çünkü zarar vermek hiç zor değildir, her insan bunu yapabilir, ama yararlı olmak herkesin harcı değildir. Kim komşusunun sınırını aşıp toprağı sürerse, verdiği
d zararı ödemeli, utanmazlığım ve açgözlülüğünü düzeltmek amacıyla da zarar görene zararın iki katını ödemeli; agronomlar bu ve benzeri bütün olaylarda zarar saptasınlar, yargılasınlar ve ceza biçsinler, büyük olaylarda, daha önce belirttiğimiz gibi, onikilik bölümlerin tüm örgütü, daha basit olaylarda da "phrouarkhlar" bu görevleri üstlenecektir. Biri sürüsünü başkasının toprağında otlatırsa, zararı saptayıp karar versinler ve ceza biçsinler. Biri başkasının arı sürüsünü arıların hoşlanacağı şeyler yaparak
e ve teneke çalarak kendi tarafına çeker ve ele geçirirse, verdiği zararı ödesin. Biri ağaçlarını yakarken komşununkilere dikkat etmezse, yöneticilerin kararlaştıracağı cezaya çarptırılsın. Ağaç dikerken de komşusunun toprağı ile kendi toprağı arasında uygun bir açıklık bırakmazsa, gene aynı şey; birçok yasa koyucunun da doyurucu bir şekilde söylediği gibi: bunların yasalarından yararlanmalı ve rastgele bir yasa koyucunun altından kalkabileceği bunca önemsiz ayrıntıyı bu büyük devlet mimarından beklememe-
844 li. Nitekim, suyla ilgili olarak çiftçiler için konmuş eski ve güzel yasalar vardır, bunları konuşmamıza almak gereksiz; ama kendi toprağına su getirmek isteyen, hiçbir özel kişinin açıktaki pınarlarını kesmeden, ortak pınarlardan suyunu getirsin; nasıl

getirmek istiyorsa, evlerin, tapınakların ya da anıt mezarların arasından geçirmeden ve su kanalının çevresinde hiçbir şeye zarar vermeden öyle getirsin. Doğal yapısı gereği bazı kurak yerler Zeus'un yağdırdığı suyu tutmuyorsa ve gerekli içme suyu az geliyorsa, kendi toprağını killi tabakaya kadar kazsın, bu derinlikte de su bulamazsa ev halkına yetecek kadar suyu komşularından alsın. Komşular da su sıkıntısı çekiyorlarsa, agronomların saptadığı su miktarını her gün gidip almalı ve komşularıyla bölüşmelidir. Zeus'un yağdırdığı suya gelince, alçak arazide oturanlardan biri suyu rastgele akıtarak aşağıdakine zarar verirse ve bu konuda birbirleriyle işbirliği yapmak istemezlerse, isteyen, kent içinde astynomu, kırda da agronomu alıp getirsin ve taraflarca ne yapılması gerektiğine karar verilsin. Kıskançlığından ya da hırçınlığından bu karara bağlı kalmayan, kovuşturulsun; suçlu bulunursa, yöneticilere uymak istemediği için, zarar gören tarafa verdiği zararın iki katını ödesin.

Güz ürünlerine herkesin şu şekilde ortak olması gerekmektedir. Bu mevsimin tanrıçası bize iki armağan bağışlamıştır: biri Dionysos'un eğlencesidir ve saklanamaz, öteki ise yapısı gereği saklanmaya elverişlidir. Güz ürünleri hakkında şu yasa konsun: ister kendi topraklarında ister başkasının topraklarında yetişmiş, üzüm olsun incir olsun, bağbozumunun Arcturus[10] ile birleştiği mevsim gelmeden önce yabani ürünlerden tadan, kendi toprağından almışsa, Dionysos'a elli kutsal drakhme borçlu olsun, komşusunun toprağından almışsa, bir mna, başkasının toprağın-

[10] Gökyüzünün en parlak beş yıldızından biri ve kuzeydeki çoban takımyıldızının en parlak yıldızı. Arcturus'un doğuşu: 22-23 Eylül.

dan almışsa, bir mnanın üçte ikisi kadar ödesin. Ama insan eliyle yetiştirilmiş üzüm ve incir toplamak isteyen, kendi toprağından alırsa, istediği zaman istediği gibi toplasın, buna karşılık izin almadan başkasının toprağından alırsa, "kendi bırakmadığın şeye
845 dokunma" yasasına uygun olarak cezalandırılsın. Eğer bir köle toprak sahibinden izin almadan böyle bir meyveye ilişirse, salkımdaki tane sayısı ve ağaçtan kopardığı incir sayısı kadar kırbaç yesin. Göçmen, insan eliyle yetiştirilmiş inciri isterse bedelini ödeyerek toplasın, konuk gelmiş bir yabancı yolda yürürken canı yemiş çekerse, isterse yanındaki bir yoldaşıyla birlikte ikram
b olarak karşılıksız bunlardan yiyebilir, yasa yabancıların yabani ürünleri ve benzerlerini bizimle paylaşmasına engel olsun. Bu yasadan haberi olmayan biri ya da kölesi bunlara ilişirse, köle kırbaçlanarak cezalandırılsın, özgür olana da kuru üzüm, şarap ve kuru incir için saklanması uygun olmayan başka bir ürüne ilişmesi söylenerek ve uyarılarak salıverilsin. Elma, armut, nar ve
c benzeri meyveleri gizlice almak ayıp olmasın, ama yakalanırsa ve yakalanan otuz yaşından küçükse, yaralanmayacak şekilde dövülerek oradan kovulsun; yakalanan özgür insansa, yediği dayağın hesabını sormasın. Bir yabancı güz ürünlerinde olduğu gibi bu meyvelerden de pay alabilir: bu meyveleri toplayan otuz yaşından büyük bir yurttaşsa, yabancının bu meyveler üzerindeki hakları gibi, bunlardan yiyebilir, ama yanında götüremez, ama
d yasayı dinlemez ve biri onun bu hareketini sonradan yargıçlara hatırlatacak olursa, erdem yarışına katılamama tehlikesine girsin.

Bahçecilikte su son derece besleyicidir, ama çok kolay zarar görür: çünkü topraktan fışkıran bitkileri suyla birlikte besleyen

toprak, güneş ve rüzgâr, zehirleme, yolunu değiştirme ve hırsızlık yoluyla o kadar kolay zarar görmez, ama yapısı gereği suyun
e başına bunların hepsi gelebilir: bu nedenle de yasanın yardımına gereksinimi vardır. O halde şu yasa bunun hakkında olsun: eğer biri bilerek başkasının suyuna, pınar suyu olsun, depo suyu olsun, zehirleme, kanal kazma ya da hırsızlık yoluyla zarar vermekten suçlu bulunursa, para cezasından başka, yasa yorumcularının her seferinde herkes için açıkladıkları arındırma yöntemine göre, pınarı ya da su deposunu temizlesin.

Mevsimlik ürünlerin toplanması konusunda, isteyen kendi
846 ürününü kimseye zarar vermeyecek şekilde istediği yoldan götürsün; yoksa, zarar gören taraf, komşusundan gördüğü zararın üç katı kadar kazançlı çıksın; bu konuda kararı yöneticiler verecektir; ve birinin kendi malını kullanırken kişiye ya da malına kendi rızası olmadan, bilerek, zorla ya da gizlice zarar verdiği bütün öteki durumlarda da aynı şekilde; zarar gören taraf bu olayların hepsini yöneticilere bildirerek zarar tutarı üç mnaya kadar ise cezalandırılmasını sağlayacaktır. Daha yüksek tutarda
b bir suçlama söz konusu olursa, davayı kamu mahkemesine götürerek davalı tarafı cezalandıracaktır. Yöneticilerden birinin zararı adaletsizce belirlediği görülürse, zarar görene bunun iki katını ödemekle yükümlü olsun; bütün suçlamalarda isteyen, yöneticilerin adaletsizliğini kamu mahkemelerine getirebilsin. Dava aç-
c ma, mahkemeye celp, iki ya da kaç sayıda olması gerekiyorsa, tanık çağırma ile ilgili kurallarla cezaları ayarlayan binlerce önemsiz kuralı ve bütün benzeri noktaları yasalara almamak olmaz, ama bunlar yaşlı bir yasa koyucunun işi de değildir; bunları gençler daha öncekilerin yasamasını örnek alarak önemsiz nok-

talarda önemlilere bakarak yasaya geçirsinler ve yeri geldiğinde uygulayarak tecrübe edinip sonunda hepsinin gereğince saptandığına kanaat getirsinler: bundan böyle de bir daha dokunmayıp artık doğru ölçüsüne oturmuş olan kuralları ömür boyu uygulasınlar.

d Öteki elsanatçılarının[11] durumunu da şuna göre ayarlamak gerekiyor: her şeyden önce, yerli halktan hiç kimse ve kölesi elsanatlarıyla uğraşmasın. Nitekim, devletin ortak düzenini koruyan ve ona sahip çıkan yurttaş uzun bir çalışma ve geniş bilgi gerektiren doyurucu bir mesleğe zaten sahiptir; yan bir işle uğraşması gereksizdir. Hemen hemen hiçbir insan yapısı iki uğraşı ya da iki mesleği hakkınca yapmak için yeterli değildir, bir işi bizzat
e yapıp, öbürünü de başkası yaparken denetlemek olanaksızdır. O halde, devlette öncelikle şu kural bulunmalı: hiçbir demirci aynı zamanda marangozluk yapmasın, marangozluk yapan da kendisine iş çıkaran çok sayıda köleyle ilgilenirse, oradan gelecek kazanç kendi mesleğinin getirdiğinden daha çok diye, onlarla doğal
847 olarak daha çok ilgilendiği bahanesini ileri sürüp, başkalarının demircilik işleriyle kendi mesleğinden çok ilgilenmesin, buna karşılık devlette herkes bir tek meslek edinerek geçimini bundan sağlasın. Bu yasayı astynomlar gözetmeye çalışsınlar, yerli yurttaş erdemle uğraşmak yerine başka bir mesleğe yönelecek olursa, onu kendi yoluna sokuncaya kadar, kınama ve yurttaşlık haklarını alma yoluyla cezalandırsınlar; yabancılardan biri iki iş
b yaparsa, onu da hapis, para cezası ve devletten kovma yoluyla cezalandırarak birçok yerine bir tek iş yapmaya zorlasınlar. Bun-

[11] Elsanatçısı = *demiourgos*.

ların ücretleri, işi üzerlerine almaları konusunda ve eğer bir başkası onlara ya da onlar bir başkasına haksızlık yaparlarsa, elli drakhmeye kadar astynomlar karar versinler, daha büyük tutar için kamu mahkemeleri yasaya göre karar alsınlar.

Devletimizde hiç kimse ithalat ve ihracat için hiçbir gümrük ödemeyecek; hiç kimse tütsü ve tanrılar için benzeri ne kadar koku varsa, erguvan ve ülkede elde edilmeyen ne kadar renkli boya varsa, bunları ya da zorunlu bir gerekçesi olmadan dışarıdan yabancı mal getirilmesini gerektiren başka bir iş için araç-gereç ithal edemez, ülkede bulunması zorunlu olanları da ihraç edemez: bütün bu konularda karar ve denetim, yasa bekçileri arasından en yaşlı beş üye dışında sırasıyla oniki üyenin sorumluluğunda olacaktır.

Silah ve savaş için gerekli bütün araç-gereçlere gelince, dışarıdan getirilmesi gereken bir tekniğe, bitkiye, metale, bağlama malzemesine ya da bunlar için kullanılacak hayvana gerek duyulduğunda, atlı birliği komutanları ve komutanlar bunların ithalat ve ihracatında alan ve satan devlet adına yetkili olacaklardır; bu işleri uygun biçimde ve gereğince düzenleyen yasaları da yasa bekçileri koyacaktır; ne bu alanda ne de başka bir alanda kazanç aracı olarak perakendecilik tüm ülkede ve devlette yasaktır.

Yiyecek ve toprak ürünlerinin bölüştürülmesinde, Girit yasasını yakından izleyen bir yönetim benimsemek doğru görünüyor. Toprağın verdiği bütün ürünü oniki parçaya bölmeli ve bu şekilde tüketmeli. Bu bölümlerin her biri de, örneğin buğday ve arpa, bunlardan sonra da bölünecek öteki mevsim ürünleri ve her bir bölümdeki satılık hayvanların hepsi orantılı olarak üç paya ayrılmalı: biri özgür kişiler için, öteki köleler için, üçüncüsü de

elsanatçıları ve genelde yabancılar için: bunlar bir arada oturan ve zorunlu besine gereksinim duyan göçmenler ve bir devlet işi ya da özel bir iş için gelmiş yabancılar olabilir; bu üçüncü parça bütün gereksinimler için zorunlu satılacak olan tek parça olsun; öteki iki parçadan hiçbiri satılamayacaktır. O halde bunlar en
b doğru nasıl bölüştürülecek? Her şeyden önce, şurası açık ki, bunları bir bakıma eşit, bir bakıma eşitsiz böleceğiz.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Toprağın verdiği bu ürünlerden bazıları daha iyi, bazıları daha kötü olacaktır, kuşkusuz.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Bu bakımdan, üçe bölünmüş bu parçaların hiçbiri, ne efendilere ya da kölelere ayrılan pay ne de yabancıların payı ötekinden daha fazla olmasın, tersine hepsinin payı birbirine ben-
c zer, eşit ve aynı verilsin; her yurttaş iki pay aldıktan sonra, paylaştırma onun yetkisinde olsun: bunu özgür kişilere ve kölelere ne kadar ve nasıl bölüştürmek isterse, öyle bölüştürsün. Fazlasını da ölçü ve sayı bakımından şöyle paylaştırmalı: toprak ürünleriyle beslenmesi gereken hayvan sayısına baksın.

Bundan sonra, yurttaşların birbirinden ayrı olarak düzenlenmiş evlerini ele almak gerekiyor; bunun için de şöyle bir düzenleme uygun: her biri devletin bölündüğü onikilik parçalardan birinin ortasında olmak üzere, oniki köy olmalı; her bir köyde de
d öncelikle tanrıların ve onları izleyen daimonlarm tapınaklarıyla pazar alanı seçilmeli; bunlar ister Magnesialıların yerli tanrıları, ister anılarda hâlâ canlı başka eski tanrıların tapınakları olsun, eski insanların bu tanrılara gösterdiği saygı sürdürülmeli, Hestia'ya, Zeus'a, Athena'ya ve ötekiler içinde her bir onikilik bölge-

nin baştanrısı hangisi ise ona her yerde tapınaklar kurulmalı. He-
e men bu tapınakların çevresinde, garnizonlara olabildiğince korunuk bir sığınak olarak, yüksek araziye yapılmış evler olacak. Arazinin geri kalanını da, elsanatçılarını onüç gruba ayırarak düzenlemeli, bir grubu kente yerleştirmeli ve kentin bölündüğü gibi bunu da onikiye bölmeli: bunlar dışarıda kenti çepeçevre saracak şekilde dağıtılacaktır. Her köyde elsanatçılarının çiftçilere yararlı olan kolu yerleşmelidir. Bütün bunları denetleyecek, her bir bölgenin ne kadar ve hangi nitelikte elsanatçısına gerek duyduğuna, nereye yerleştirilirlerse, çiftçilere en az rahatsızlık verip en çok yarar sağlayacaklarına bakacak olanlar da, agronom yöne-
849 ticileridir. Kentte de bu konularla astynomların başı ilgilenecektir.

Pazarla ilgili işlerin her biriyle de agoranomlar ilgilenmelidir: onların görevi, çarşıdakilerin herhangi bir zarar vermemesi için tapınakların gözetiminden başka, ikinci olarak da insanlar arasındaki ilişkilerde ölçülülükle zorbalığı gözleyerek cezalandırılması gerekeni cezalandırmaktır. Satış mallarına gelince, öncelikle yurttaşların yabancılara satmaları öngörülmüş malların yasa-
b ya uygun olup olmadığına bakacaklardır. Her bir mal için yasa şöyle: her ayın ilk günü, yurttaşlar için ne kadar yabancı ve köle çalıştıran kâhya varsa, bunlar yabancılara satılacak payı, ilkin buğdayın onikide birini pazara getirsinler; böylece yabancılar kurulan bu ilk pazardan bütün bir ay için yetecek kadar erzak alacaklardır; onuncu gün sıvı maddeler satılacak ve bir ay yetecek
c kadar satın alınacaktır; ayın yirmiüçüncü günü herkesin satacağı ya da satın alacağı miktarda hayvan satışları olacaktır, ayrıca çiftçilerin satacağı post, her türlü giyim, dokuma ürünleri, çuha ve

benzeri gibi, yabancıların zorunlu olarak başkalarından satın alması gereken araç-gereç ve mallar satılacaktır. Bu malların ya da un haline getirilmiş arpa ve buğdayın perakende satışına gelince, bütün öteki besin maddelerini yurttaşlara ve kölelerine satmak ya da onlardan satın almak yasaktır, ama bunları çoğunluğun "değiş-tokuş" dediği şekilde şarapla erzağı değiş tokuş ederek ya-
d bancı pazarlarında yabancılar elsanatçılarına ve kölelerine satabilirler; kasaplar hayvanları parçaladıktan sonra yabancılara, elsanatçılarına ve kölelerine paylaştırsınlar. İsteyen yabancı, günlük odunu bölge kâhyalarından toptan satın alabilir ve kendisi istedi-
e ği zaman istediği miktarda yabancılara satabilir. Her bir insanın gereksindiği bütün öteki araç-gereç ve mallar ortak pazara getirilecek, yasa bekçilerinin ve agoranomların astynomlarla birlikte uygun yer göstererek satış malları arasına sınır koydukları yerlerde satılacaktır: buralarda mal parayla, para da malla değiştirilecektir, bir başka biçimde değişim izni verilmeyecektir; karşısındakine güvenip malın bedelini almayan, bunu sonra ister alsın ister almasın, alışverişle ilgili işler hakkında bir yasal işlem ol-
850 madığı için sonucuna katlanacaktır. Satılan ve satın alınan mal miktar ve değer bakımından, satışların alt ve üst sınırını çizen yasanın öngördüğünden ne kadar çoksa, fazla olan kısım yasa bekçilerine yazdırılacak,[12] tersi durumda silinecektir. Mal varlığının yazdırılmasına ilişkin olarak, aynı kural göçmenler için de geçerli olacaktır. İsteyen belli koşullarla devletimize yerleşmeye gelebilir; yerleşmek isteyen ve olanağı olan yabancılara oturma iz-
b ni verilecektir: ama bir meslek sahibi olacaklar ve kütüğe yazıl-

[12] Herhalde sonradan buna el konacaktır.

dıkları günden itibaren yirmi yıldan fazla kalamayacaklardır; ölçülü olmanın dışında küçücük de olsa bir göçmenlik vergisi ya da alım satım vergisi ödemeyeceklerdir; süreleri dolunca da mallarını alıp gideceklerdir. Bu yirmi yıl içinde bir göçmen devlete sözünü etmeye değer bir iyilikte bulunmuşsa ve oturma süresinin uzatılmasına ya da ömür boyu oturmaya hakkı olduğunu ileri sürerek senatoyla meclisi ikna edebileceğine inanıyorsa, bizzat
c gelip devleti ikna etmeli, kazandığı haklar bir daha elinden alınmamalı. Göçmenlerin çocukları elsanatçısı olmak koşuluyla, onbeş yaşına gelince, göçmenlik süreleri başlayacak, yirmi yıl kaldıktan sonra istedikleri yere gideceklerdir; kalmak isteyen olursa,
d aynı şekilde izin alarak kalacaktır. Devletten ayrılan, daha önce yöneticilerde bulunan kayıtlarını sildirip öyle gidecektir.

IX. KİTAP

853 ATİNALI: Yasaların doğal düzeni içinde bunlardan sonra, yukarıda anılan bütün eylemleri izleyen yasal işlemler gelebilir. Tarım ve tarıma ilişkin konularda hangi eylemler için yasal işlem gerektiği söylendi, ama en önemlileri daha söylenmedi: bunları bir bir sayıp hangi cezayı gerektirdiği ve hangi mahkemelerde gö-
b rüşüleceği, işte bunlardan sonra sırasıyla söylenmesi gerekenler.

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Aslında, şu anda el attığımız bütün bu konuları, iyi bir düzeni olacağını ve erdem uğraşında en uygun koşulları yaratacağını söylediğimiz böyle bir devlette yasaya geçirmek bir bakıma utanç verici; böyle bir devlette ya böyle olursa diye, engelleyici ve caydırıcı yasalar koymayı gerektirecek kadar başkalarının en kötü yanlarını özümsemiş bir insan çıkacağını beklemek,
c böyle olacak diye suçları engellemek için, suç işlendikten sonra da cezalandırmak için yasalar koymak, dediğim gibi, bir bakıma utanç verici. Mademki, bugün anlatıldığı üzere, kendileri de tanrı soyundan gelme eski yasa koyucuların aynı soydan başkaları için, tanrı çocukları olan kahramanlar için yasalar çıkardıkları gibi değil de, bugün biz insan olarak insanoğullarına yasalar ko-
d yuyoruz, yurttaşlarımız arasında yaradılışça yumuşamayacak kadar sert ve hırçın birinin bulunmasından korkuyor olmamız kınanmasın: ateşe direnen sert taneler gibi bunlar da aynı derecede güçlü yasalara direnebilirler. Hiç de hoş olmayan bu nedenle, çıkaracağım ilk yasa, eğer biri bu suçu işlemeye kalkışacak olursa, tapınak soygunculuğu hakkında olacak. Doğru bir eğitimle yetişmiş olan yurttaşlarımızdan birinin böyle bir illete yakalan-

masını ne isteriz ne de beklenecek bir şey, ama bunların köleleri, yabancılar ve onların köleleri genellikle böyle suçlara yönelebilirler; işte özellikle bunlar için, ama gene de insan yapısının genel zayıflığına karşı dikkatli olarak, tapınak soygunculuğu ve böyle düzeltilmesi zor, hatta olanaksız ne kadar illet varsa, hepsi ile ilgili yasamı dile getireceğim. Bunların hepsinin başına da, daha önce uzlaştığımız gibi, olabildiğince kısa girişler koymak gerek. Gündüz kötü bir arzuya kapılıp, geceleyin de uyumayıp tapınak soymaya niyetlenen kişiyle konuşarak, bir yandan da öğüt vererek şöyle söylenebilir: "Şu anda seni tapmak soymaya iten, ne insanca ne de tanrısal bir kötülük, şaşkın dostum, ama eski zamanlarda cezasız kalmış haksızlıklar nedeniyle insanların içine işlemiş, çevresine uğursuzluk saça saça dolaşan bir çılgınlık: her türlü çabayı göstererek bundan sakınman gerekir; nasıl sakınacaksın, bak da öğren. Aklına böyle bir düşünce geldiği zaman, arındırma törenlerine git, kötülüğü kovan tanrıların tapınaklarına gidip yalvar, sizde erdemli bilinen insanların arasına katıl, onların her insanın güzeli ve doğruyu onurlandırması gerekir şeklindeki sözlerini hem dinle, hem kendin de söylemeye çalış; arkana bakmadan kötülerin arkadaşlığından kaç. Eğer bunları yaparsan, bu illetin biraz geçer; yoksa ölümü tercih ederek –çünkü bunun yanında ölüm daha güzel– bu yaşamdan ayrıl."

854 b c d

Dine karşı ve devlete zararlı ne kadar eylem varsa, bunların hepsini kafalarında kuranlara söyleyeceğimiz giriş bu; buna boyun eğen için yasa sessizce geçip gitmeli, boyun eğmeyen için ise bu girişten sonra sesimizi yükselteceğiz: tapınak soyarken yakalanan, bir köle ya da yabancı ise, alnına ve ellerine bu talihsizliği-

nin damgası vurulduktan ve yargıçların kararlaştırdığı sayıda kırbaçlandıktan sonra, çırılçıplak ülke sınırlarının dışına atılsın: belki bu cezayı çekmekle aklını başına toplayıp düzelebilir. Yasaya göre verilmiş hiçbir cezanın amacı zarar vermek değildir, ama iki sonuçtan birini verir: cezasını çekenin ya daha iyi ya da daha
e az kötü olmasını sağlar. Eğer bir yurttaş tanrılara, ana-babaya ve devlete karşı böyle ağır ve ağıza alınamayacak bir suç işlerken görülürse, yargıç onun çocukluğundan beri nasıl bir eğitim ve terbiye almasına rağmen bu en ağır suçlardan uzak kalamadığını hesaplayarak onu artık düzelemez kabul etmeli. Cezası, felaketlerin en hafifi olan ölümdür: adsız sansız ülke sınırlarının dışında
855 yok olup, başkalarına ibret olacak ve böyle yararı dokunacaktır; çocukları ve soyu sopu babalarının huyundan etkilenmezlerse, onurlandırılsınlar ve yiğitçe kötülükten kaçıp iyiliğe sarıldılar diye onurlu bir adları olsun. Böyle bir kimsenin malına el koymak, kişi başına düşen payın her zaman aynı ve eşit kalması gereken bir devlet düzeninde yakışık almaz. Birinin suçu para cezası gerektirdiği zaman, eğer başlangıçta saptanmış kura payının fazlası-
b na sahipse, daha çok değil, bu sınıra kadar cezalandırılıp para cezası ödeyecektir; yasa bekçileri kayıtları büyük bir dikkatle inceleyerek, hiçbir kura payının parasızlıktan ötürü üretim dışı kalmaması için, yargıçlara her zaman kesin rapor vereceklerdir. Ama biri daha büyük bir para cezasına çarptırılıp da, bazı arkadaşları güvence parasını yatırıp aralarında cezayı ödeyerek onu kurtarmaya yanaşmazlarsa, halka duyurularak uzun süreli hapis ve birtakım aşağılamalarla cezalandırılsın, ama hiç kimse hiçbir
c zaman, bir suçtan ötürü ülke dışına sürgün olsa bile yurttaşlık haklarını tümden yitirmesin. Vereceğimiz cezalar, hapis, kırbaç-

lama, ayakta ya da oturarak çeşitli utandırıcı duruşlar, ülkenin en uzak yerlerindeki tapınaklarda durma ve yukarda açıkladığımız gibi para cezaları olacaktır. Ölüm cezası verecek yargıçlar, yasa bekçileriyle bir önceki yılın yöneticileri arasından değerliliklerine göre seçilmiş üyelerin oluşturduğu mahkeme olacaktır;
d dava açma, mahkemeye celp ve benzeri işlerle bunların nasıl olacağı bizden sonraki yasa koyucuların işi olmalı, bizim işimiz ise oylama hakkında yasa çıkarmak. Açık oylama yapılacak, ama bundan önce yargıçlar, yüzleri davalı ile davacıya dönük olarak, yaş sırasına göre yanyana oturacaklar, boş zamanı olan bütün yurttaşlar bu davaları dikkatle dinleyeceklerdir. Önce davacı son-
e ra davalı birer konuşma yapacaktır; bu konuşmalardan sonra en yaşlı üye söylenenleri gereğince incelemeye girişerek soru sormaya başlayacaktır; en yaşlı üyeden sonra, sırayla hepsinin taraflarca eksik söylenmiş ve atlanmış buldukları noktayı incelemesi gerekmektedir; biri böyle bir eksiklik duymazsa, soru sırası yanındakine geçsin. Söylenenlerden uygun bulduklarını damgala-
856 yıp, tutanağa da bütün yargıçların damgasını bastıktan sonra, Hesita'nın sunağına[1] bıraksınlar, ertesi gün yeniden aynı yerde toplanıp aynı şekilde sorular sorarak davayı görsünler ve söylenenleri gene damgalasınlar. Bunu üç kez yineleyip yeterli delil ve tanık topladıktan sonra, her biri elden geldiğince doğru ve yerinde bir karar aldığına dair Hestia'ya yemin ederek kutsal oyunu kullansın ve bu dava böylece sonuçlansın.

b Tanrılarla ilgili konulardan sonra, devleti yıkma girişimlerine

[1] England, mahkeme binasının Atina'daki Prytaneion'a karşılık olduğunu düşünür. Prytaneion'daki Hestia sunağı devletin en kutsal yeriydi.

geliyoruz. Yasaları insanların egemenliğine sokarak köle yapan, devleti partilere bağımlı kılan ve bütün bunları zor kullanarak yapan ve ayaklanma çıkararak yasaları çiğneyen kişinin, devletin en büyük düşmanı olarak kabul edilmesi gerekir; bunlardan biriyle işbirliği içinde olmayan, ama devletin yüksek görevlerinde bulunduğu halde bunlardan haberi olmayan ya da haberi olduğu
c halde korkaklığından ötürü yurdunun iyiliği için cezalandırmayan yurttaşı da kötülük bakımından ikinci sıraya koymalıyız. Her insan, küçücük bir yararı da dokunsa, zor yoluyla ve yasaları çiğneyerek devlet düzenini değiştirmek için düzen hazırlayanı yöneticilere bildirerek mahkemeye vermeli. Tapınak soyguncularına bakan yargıçlar bunlara da bakacak, davanın tüm gidişi gene onlarınki gibi olacak ve ölüm cezası için oyçokluğu yeterli olacaktır. Bir tek sözcükle söylemek gerekirse, baba, dede ve de-
d denin babası sırayla ölüm cezasına çarptırılmamış olmak koşuluyla, babanın ayıbı ve cezası, çocuklardan hiçbirini lekelemeyecektir. Devlet bunları, kura payının dışında kalan mallarını yanlarına vererek ilk yurtlarına ve kentlerine göndersin. Yurttaşlardan kimin birden fazla on yaşından büyük oğlu varsa, babasının, dedesinin ya da büyükbabasının göstereceği bu çocuklardan on tanesi kurayla seçilsin, kurada çıkanların adları Delphoi'a gönde-
e rilsin; tanrı hangisini seçerse o, kentten çıkarılanların evine mirasçı olarak hayırlısıyla yerleşsin.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: İhanet suçuyla mahkemeye verilenler hakkında karar verecek yargıçlarla ilgili üçüncü yasa ve bunların dava biçimi de artık ortak olsun; aynı şekilde, çocukların ülkede kalmaları ya da çıkarılmaları konusunda üçü için de, ihanet, tapınak soy-

857 gunculuğu ve devletin yasalarını zor yoluyla yıkmak isteyen için de bir tek yasa olsun. Hırsızlığa gelince, çalman şey ister büyük ister küçük olsun, hepsi için gene bir tek yasa ve ceza koyalım: öncelikle, eğer biri böyle bir davayı kaybederse ve kura payının dışında ödeme yapmaya yetecek kadar varlığı varsa, çalınan malın iki katını ödesin, eğer yoksa, ödeyinceye ya da davayı kazana-
b nı ikna edinceye kadar hapis yatsın. Eğer biri devlet malını çalmaktan suçlu bulunursa, devleti ikna ederek ya da çaldığı malın iki katını ödeyerek hapisten kurtulsun.

KLEINIAS: Tapınaklardan ya da kutsal eşyalardan büyük bir şey çalanla küçük bir şey aşıran arasında fark olmadığını nasıl söyleriz, yabancı? Ya hırsızlığın tümünde birbirine benzemeyen bütün öteki durumlar? Yasa koyucunun bunca hırsızlık çeşidi varken, aynı cezaları vermemesi gerekmez mi?

ATİNALI: Çok iyi, Kleinias. Sanki dalmış giderken, bana çarpıp
c uyandırdın ve daha önceleri düşündüğüm bir şeyi hatırlattın: yasa çıkarma konusunda, tıpkı şimdi başımıza gelen durumda olduğu gibi, hiçbir şekilde enine boyuna uğraşılmıyor. Bunu neden söylüyorum? Bugünkü bütün yasa koyucuları köle hekimlerin tedavi ettiği kölelerle karşılaştırmamız hiç de kötü bir benzetme değildi. Çünkü şunu iyi bilmek gerekir ki, temel olmadan salt deneyime dayanarak hekimlikle uğraşan bir hekim, özgür bir
d hastayla konuşan, sözleri felsefeye yaklaşan, hastalığı en başından ele alıp bedensel yapıya sonradan eğilen özgür bir hekime rastlasa, kahkahalarla güler ve bu sözü edilen hekimlerin çoğunun bu konuda alışılagelmiş sözlerini aynen yinelerdi: "Hay aptal, sen tedavi etmiyorsun, neredeyse eğitiyorsun, sanki iyileşme-
e ye değil de hekim olmaya ihtiyacı varmış gibi."

KLEINIAS: Böyle söylerken haksız mı yani?

ATİNALI: Belki, ama bir de bizim şimdi yaptığımız gibi yasa koyanın, yasa çıkarmadığını, yurttaşları eğittiğini hesaba katarsa. Bu da haklı söylenmiş görünmez mi?

KLEINIAS: Olabilir.

ATİNALI: Ama şimdi talihimiz güldü.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Yasa çıkarmak için hiçbir zorunluluğumuz yok, bü-
858 tün devlet biçimlerini bizzat inceleyip en iyisini ve kabul edilebilecek en az iyisini ayırt etmeye, bunun ne şekilde gerçekleştirilebileceğini görmeye çalışıyoruz. Özellikle de şimdi, öyle anlaşılıyor ki, eğer istersek yasaların en iyisini, gene eğer istersek, kabul edilebilecek en az iyisini inceleyebiliriz. Hangisini uygun bulursak, onu seçelim.

KLEINIAS: Önümüze gelen seçim gülünç, yabancı, sanki yarın çok geç olacakmış gibi, büyük bir zorunlulukla yasa çıkarmaya
b zorlanan yasa koyuculara benziyoruz neredeyse; oysa tanrıya şükür, duvarcılar ya da başka bir yapıya başlayanlar gibi, yapıya uygun parçaları sonradan seçmek üzere karmakarışık bir araya yığabiliriz. O halde şimdi kendimizi zorunluluk altında ev yapanların yerine değil, bir yandan malzeme toplayıp bir yandan bir araya getirenlerin yerine koyalım; böylece, yasalarımız içinde
c bazısının oluşturulduğunu, bazısının bir yana ayrıldığını söylemek doğru olur.

ATİNALI: Yasalara toplu bir bakış bizim için daha doğal bir yol olur, Kleinias. Yasa koyucular hakkında tanrılar aşkına, bir de şuna bakalım.

KLEINIAS: Neye?

ATİNALI: Kentlerde yazılı eserler, yazıya geçirilmiş konuşmalar ve daha pek çoklarının yazıları vardır, yasa koyucunun da yazıları ve konuşmaları vardır.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O halde, başkalarının yazılarını, ozanların eserlerini,
d şiir ve düzyazı içinde yaşam üzerine kendi görüşlerini yazıya geçirerek belleklere yazanların yazılarını dikkate alalım da, yasa koyucularınkini dikkate almayalım mı? Yoksa, tam tersi mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Ama yazı yazanlar arasında bir tek yasa koyucunun güzel, iyi ve adil üzerine görüş bildirmesi ve mutlu olmak isteyenlere bunların nasıl şeyler olduklarını ve nasıl uygulanmaları gerektiğini öğretmesi gerekmez mi?

KLEINIAS: Elbette.

e ATİNALI: Homeros'un, Tyrtaios'un ve başka ozanların eserlerinde yaşam ve davranışlar üzerine yanlış görüşler getirmeleri çirkin de, Lykurgos, Solon ve yasa koyucu haline gelip eser verenler için öyle değil mi? Aslında doğrusu, kentlerde yasalar üzerine yazılmış eserlerin bütün eserler içinde en güzel ve en iyi eser olarak gözler önüne serilmesi, ötekilerin de ya bunlara uy-
859 ması ya da aykırı düşüp gülünç olması değil mi? Kentlerde yasaların yazıya geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz: ama bu yazıların sevgi dolu ve dikkatli bir anne ve baba gibi mi görünmesi gerektiğini düşünelim, yoksa buyruklar yağdıran ve sindiren, yasalarını duvarların üzerine yazıp, sonra da çekip giden bir tiran ve despot gibi mi? Şimdi, yasalar hakkında böyle bir düşünce ile mi
b konuşmaya çalışacağımıza bakalım: başarılı olalım olmayalım,

tüm iyi niyetimizi göstereceğiz; bu yolda ilerlerken, bir şeylere katlanmamız gerekirse, katlanacağız. Hayırlısı olsun; tanrının izniyle öyle de olacak.

KLEINIAS: Güzel söyledin; dediğin gibi yapalım.

ATİNALI: Öyleyse, ilkin, şu ele aldığımız tapınak soyguncuğu, her türlü hırsızlık ve bütün öteki suçlar hakkında incelememizi sürdürelim; yasamamızın ortasına geldiğimizde, bunların
c ancak bir bölümünü saptamış, bir bölümünü de sonra inceleyecek olmamız canınızı sıkmasın; çünkü henüz gerçek yasa koyucu olamadık, ama belki ileride olabiliriz. Sözünü ettiğim konuları dediğim gibi incelemeyi uygun buluyorsanız, inceleyelim.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Genel olarak "güzel" ve "adil" kavramları hakkında şunu, nerelerde uzlaştığımızı ve kitleden farklı olmayı arzulayan kişiler olarak nerelerde görüş ayrılığına düştüğümüzü görmeye çalışalım; çoğunluk da hangi noktalarda kendi arasında farklı dü-
d şünüyor, ona bakalım.

KLEINIAS: Aramızda ne gibi görüş ayrılığı olduğunu düşünüyorsun?

ATİNALI: Açıklamaya çalışacağım. Bütün olarak adalet hakkında, adil insanlar, adil işler ve adil eylemler hakkında hepimiz bütün bunların aynı zamanda güzel olduklarında aynı düşüncedeyiz, hatta biri, bedenleri çirkin olsa bile adil insanların son derece adil karakterlerinden ötürü son derece güzel oldukları üzerinde ısrar etse bile, hemen hemen hiç kimse onun bu söylediklerini saçma bulmaz.
e

KLEINIAS: Bu doğru değil mi?

ATİNALI: Belki, ama adil olan her şey aynı zamanda güzel ise,

bizim yaptıklarımızla hemen hemen eşit sayıda olan bize yapılanlar da bu bütünün içine girer.

KLEINIAS: O halde?

ATİNALI: Yaptığımız adil eylem, adaletten ne kadar pay alıyor-
860 sa, güzellikten de payına düşen o kadardır.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: O halde, bize yapılan adil eylemin de o ölçüde güzel olduğu kabul edilirse, bu mantığa aykırı düşmez, değil mi?

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Bize yapılan hareketin hem adil hem de çirkin olduğunu kabul edersek, "adil"e "çirkin" dendiği için, "adil" ve "güzel" kavramları çelişkiye düşecektir.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Kavramak zor değil. Çünkü az önce koyduğumuz yasalar şimdi söylediklerimizin tam tersini bildirir görünüyor.

KLEINIAS: Nasıl?

b ATİNALI: Tapmak soyguncusuna ve iyi konmuş yasalara düşman olana adil bir ceza olarak ölüm koyduk ve böyle pek çok yasa koymak üzereyken, bu cezaların sayı ve büyüklükçe sınırsız olduklarını, bir yandan da bütün cezaların içinde en adil ve en çirkin cezalar olduklarını görerek durduk. Böylece, "adil" ve "güzel" kavramları bizim için kimi zaman özdeş, kimi zaman birbirine karşıt olmuyor mu?

KLEINIAS: Korkarım öyle.

c ATİNALI: Öyleyse, çoğunluk bu konular üzerinde, "güzel" ile "adil"in birbirinden ayrı olduğunu söylerken, tutarsız konuşuyoruz.

KLEINIAS: Öyle görünüyor, yabancı.

ATİNALI: Öyleyse, bu konuda ne kadar tutarlı olduğumuza bir daha bakalım, Kleinias.

KLEINIAS: Hangi konuda? Nasıl bir tutarlılık?

ATİNALI: Daha önceki konuşmamda sanırım açıkça demiştim ki, ya da daha önce demediysem, şimdi söylüyorum işte...

KLEINIAS: Neyi?

d ATİNALI: Bütün kötüler her bakımdan istemeden kötüdürler; bu böyle olduğuna göre, bundan sonra şu düşüncenin gelmesi gerekiyor.

KLEINIAS: Hangi düşüncenin?

ATİNALI: Adaletsiz insan kötüdür. Kötü insan istemeyerek kötüdür. Ama bir şeyin istemeden isteyerek yapıldığını düşünmek saçmadır. Adaletsiz davranan kişi, adaletsizliği istenmeden yapılan bir hareket olarak gören kimsenin gözünde, istemeden adaletsiz davranıyor olacaktır, ben de şu anda bu görüşe katılmalıyım; çünkü ben de herkesin istemeden haksız davrandığını söylüyorum – eğer biri tartışmak için ya da onur kazanmak için, istemeyerek
e adaletsiz olan insanların bulunduğunu, ama pek çoğunun isteyerek adaletsiz davrandığını söylerse, ben buna katılmam, öbür söylediğimde ısrar ederim–, o halde, bu söylediklerimde nasıl tutarlı olacağım? Bana sorsanız, Kleinias ve Megillos, "Eğer durum buysa, yabancı, Magnesia kenti için yasa koyma konusunda bize ne salık veriyorsun? Yasa koyalım mı, koymayalım mı?" – "Nasıl olur" diyeceğim. Siz de: "Öyleyse, onlar için isteyerek yapılmış ve istemeden yapılmış adaletsizlikleri ayıracak mısın? İsteyerek işlenmiş suçlara ve adaletsizliklere daha ağır, ötekilere
861 daha hafif cezalar mı vereceğiz? Yoksa kesinlikle isteyerek yapılmış adaletsizlik yoktur diye hepsine eşit mi davranacağız?"

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun, yabancı. Bu söylediklerini nasıl uygulayacağız?

ATİNALI: Güzel bir soru. Öncelikle bunları şöyle uygulayacağız.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Az önce söylediklerimizi hatırlayalım: adalet konusunda büyük bir karışıklık ve tutarsızlık içinde olduğumuzu söylerken haklıydık. Bunu göz önünde tutarak kendi kendimize
b soralım: "Bu konudaki çaresizliğimizi gideremeden ve bu ikisini birbirinden ayıran şeyin ne olduğunu tanımlayamadan –ki bunlar bütün devletlerde gelmiş geçmiş bütün yasa koyucular tarafından isteyerek ve istemeden yapılan adaletsizliğin iki türü olarak anlaşılmış ve öyle yasaya alınmıştır– bizim şimdi söylediğimiz söz, sanki tanrı tarafından söylenmiş gibi, bu kadarını söyleyip orada mı bırakacak, doğru düzgün bir gerekçe ileri sürmeden
c herhangi bir şekilde bunu geçersiz mi sayacak?" Olanaksız, ama yasaya geçmeden öne, her ikisine de ceza konduğu zaman, herkesin bu söylenenleri izleyip cezanın uygun olup olmadığına karar verebilmesi için, bu iki türü ve aralarındaki farkı açıklamak gerek.

KLEINIAS: Bize göre güzel konuşuyorsun, yabancı; nitekim, ikisinden birini seçmemiz gerekiyor: ya bütün adaletsizliklerin istemeden yapıldığını söyleyeceğiz, ya da her şeyden önce ikisini
d birbirinden ayırıp bunun doğru olduğunu göstereceğiz.

ATİNALI: Bu ikisinden birini kesinlikle kabul edemem, doğrusunun bu olduğuna inandığım şeyi de söylememezlik edemem – çünkü bu insan kurallarına da tanrı kurallarına da aykırı–, eğer bu ikisini "isteyerek yapılmış" ve "istemeden yapılmış" diye ayı-

ramıyorsak, ne şekilde ayıracağız? Bunu başka bir ölçüte dayanarak bir şekilde açıklamamız gerekiyor.

KLEINIAS: Gerçekten de bunu başka türlü düşünmenin olanağı yok, yabancı.

e ATİNALI: Böyle olacak. Bakın: öyle anlaşılıyor ki, yurttaşlar bir araya gelip ilişkiye girdiklerinde birbirlerine pek çok haksızlık yapıyorlar ve bu durumlarda isteyerek ya da istemeyerek yapılmış pek çok eylem oluyor.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Ama bütün bu haksızlıkları adaletsizlik olarak görüp, adaletsizliğin isteyerek yapılmış ve istemeden yapılmış diye iki türlü olduğunu düşünmemeli – çünkü istemeden yapılan haksızlıklar sayı ve büyüklük açısından isteyerek yapılanlardan
862 daha az değildir. Bakın bakalım, söyleyeceğim şeylerin bir anlamı var mı, yok mu: ben, biri karşısındakine istemeden ve kasıtsız olarak bir zarar verirse, istemeden adaletsiz davrandığını ileri sürmüyorum, Kleinias ve Megillos ve bunu istemeden yapılmış bir adaletsizlik olarak yasaya almayacağım, küçük olsun büyük olsun, böyle bir haksızlığı kesinlikle adaletsizlik olarak da tanımlamayacağım; benim görüşüm kabul edilirse bir iyilik doğru olarak ortaya çıkmamışsa, iyilik yapan kişinin haksızlık ettiğini sık
b sık söyleyeceğiz. Nitekim, dostlarım, biri birine bir şey verirse ya da alırsa buna basitçe adalet ya da adaletsizlik dememeli, eğer biri karşısındakine doğru bir karakter ve niyetle iyilik ya da haksızlık yaparsa, işte yasa koyucunun bakması gereken şey bu; yasa koyucu bu ikisine, yani adaletsizliğe ve haksızlığa bakmalı, yasaların yardımıyla zararı elden geldiğince gidermeli, bozukları
c kurtarmalı, yıkılanı yeniden ayağa dikmeli, ölenin ya da yara ala-

nın çaresine bakıp buna yol açanların zarar gören tarafa tazminat ödemesini sağlayarak iki tarafı uzlaştırmalı, yasaların yardımıyla düşman yerine dost olmalarını sağlamaya çalışmalıdır.

KLEINIAS: Çok güzel.

ATİNALI: Birinin adaletsiz davrandığı kişi bundan kazançlı çıkarsa, zarar ve kazanca adaletsiz olarak bakılmalı; bunlar arasından ruhtaki bir hastalık gibi, iyileştirilebilecekler iyileştirilmeli; adaletsizliğin düzeltilmesi de şöyle yönlendirilmeli.

KLEINIAS: Nasıl?

d ATİNALI: Kişinin yaptığı adaletsizlik ister büyük ister küçük olsun, yasa ona ders verecek ve bir daha böyle bir harekete hiçbir zaman isteyerek kalkışmamaya ya da çok az yapmaya zorlayacak, verdiği zararı da ödetecektir. Bunu eylemle ya da sözle, haz ya da acı vererek, onurlandırarak ya da onursuz kılarak, para cezası koyarak ya da ödüllendirerek ya da herhangi bir şekilde adaletsizlikten nefret etmesini ya da adaletin özünü sevmesini ve nefret etmemesini sağlayacaktır: bu en yüksek yasanın işidir.
e Ama yasa koyucunun karşısına bu konuda iyileşmez biri çıkarsa, bunlara nasıl bir ceza ve yasa koyacak? Bu tür insanlar için yaşamanın daha iyi olmadığını, ölmekle başkaları için adaletsizlik örneği olarak ve kenti kötü insanlardan temizleyerek öteki insanlara iki açıdan yararlı olacaklarını anlamalı, bu insanlar hakkında
863 suçlarının karşılığı olarak ölüm cezasını koymalı, başka türlü olmamalı.

KLEINIAS: Söylediklerin çok doğru görünüyor, ama bunları daha açık söylesen, bu durumlarda bu kadar çeşitli görünümler alan adaletsizlikle zarar arasındaki ve "isteyerek" ile "istemeden" kavramları arasındaki farkı açıklasan, daha memnun olurduk.

ATİNALI: İstediğiniz gibi söylemeye çalışacağım. Nitekim, açık
b ki, ruh hakkında birbirinize söylediğiniz ve başkalarından duyduğunuz kadarıyla, ruhun yapısındaki bir duygu ya da öge öfkedir; yaradılıştan var olan, kavgacı ve başa çıkılmaz bir dürtüdür, akıldışı bir güçle her şeyi altüst eder.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Ama haz için, öfke ile aynı şey olmadığını söylüyoruz, bunun tersi bir güçle egemenlik kurup, insanı zorla değil, aldatarak kendi istediğini yapmaya ittiğini ileri sürüyoruz.

KLEINIAS: Çok doğru.

c ATİNALI: Üçüncü sırada, yanılgıların nedeni olarak bilgisizlik gösterilirse, yanlış olmaz; yasa koyucu da bunu ikiye ayırırsa, daha iyi olur: biri, küçük yanılgıların nedeni saydığı "yalın" bilgisizlik; öteki de, "çifte" bilgisizlik; örneğin, insanın bilgisizliğinden ötürü bilmemekle kalmayıp, kesinlikle bilmediği konularda derin bilgi sahibi olduğu düşüncesiyle kendini bilge sanması; hele bir de bunun arkasında güç ve kuvvet oldu mu, işte yasa koyucu bunları ciddi ve kaba yanılgıların nedeni olarak almalı, ama
d arkası güçlü değilse, bunlara çocukların ve yaşlı insanların kusurları olarak bakmalı ve bu insanlara büyük bir hoşgörüyle dolu son derece yumuşak yasalar koymalıdır.

KLEINIAS: Söylediklerin akla uygun.

ATİNALI: Nitekim, hemen hemen hepimiz içimizden bazısının haz ve öfkeyi yendiğini, bazısının da bunlara yenildiğini söyleriz.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Ama içimizden bazısının bilgisizliği yendiğini, bazısının da buna yenildiğini şimdiye kadar hiç duymadık.

e KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Ama bütün bunların insanı kendi istediği yere çekerek çoğu kez aynı zamanda bunun tam tersine yönelttiklerini de söylüyoruz.

KLEINIAS: Hem de pek çok kez.

ATİNALI: Şimdi, şu sözünü ettiğim "adil" ve"adaletsiz" kavramlarını kafa karıştırmadan, apaçık tanımlayabilirim. İster haksızlığa yol açsın ister açmasın, öfkenin, korkunun, hazzın, acının, kıskançlıkların ve tutkunun ruhtaki egemenliğine genelde "ada-
864 letsizlik" diyorum. Öte yandan, bir devletin ya da birtakım bireylerin en iyiyi hedefledikleri yerde, "en iyi" diye düşünülen şey eğer ruhlara egemen olup her insana çeki düzen veriyorsa, bir yerde zararlı olsa bile --çoğunluk da böyle bir zararın istenmeden yapılmış bir adaletsizlik olduğunu düşünmelidir–, bu şekilde yapılan her hareketin ve insanda bu ilkeye boyun eğen ögenin "adil" olduğunu ve tüm insan yaşamı için en iyi şey olduğunu söylemeliyiz. Şu sıra terimler üzerinde eleştiri yapmamıza ge-
b rek yok, ama mademki yanılgının üç türü olduğu ortaya çıktı, öncelikle bunları zihnimize iyice yerleştirmeliyiz. Böylece, birinci tür, öfke ve korku dediğimiz acıya ilişkin yanılgı olsun.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: İkincisi, haz ve tutkulara ilişkin olan; bunlardan ayrı olan üçüncüsü de "en iyi"ye ilişkin umutlarla doğru sanının bir yana bırakılması. Bu da ikili bölümler halinde üçe bölünürse,
c şimdi söylediğimiz gibi, beş tür elde edilir: işte, iki ana sınıf içinde bu beş türe birbirinden ayrı yasalar koymalıyız.

KLEINIAS: Nedir bunlar?

ATİNALI: Biri zorla ve herkesin gözü önünde yapılmış eylem-

ler, öteki karanlıkta, gizlice ve aldatarak yapılanlar, bir de her ikisinin karışımı olan eylemler: işte yasa, eğer uygun maddesi varsa, bu sonuncuya karşı son derece sert olmalıdır.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Şimdi konudan ayrıldığımız yere geri dönüp, yasalarımızı koymayı sürdürelim. Sanırım, tanrıları soyanlar, hainler ve
d kurulu devlet düzenini yıkmak için yasaları çiğneyenler hakkındaki yasalar tamamlandı. Bu suçlardan birini belki insan çıldırdığı için işler, ya da bir hastalığın, fazla ileri yaşının ya da çocukluğunun etkisiyle bir deliden farklı olmadığı için; bu dava için seçilen yargıçlar bu durumlardan birini suçlunun ya da vekilinin ifadesiyle açık görürlerse ve böyle bir durumdayken yasalara kar-
e şı geldiğine hükmedilirse, yalnızca karşısındakine verdiği zararı ödemeli, ama öteki hükümlerden bağışık tutulmalı, meğer ki birini öldürüp elleri cinayetle kirlenmiş olmasın: bu durumda başka bir ülkeye ve yere gidip bir yıl boyunca yurdundan uzak yaşamalı, yasanın öngördüğü süreden önce geri dönerse ya da anayurdunun bir yerine ayak basarsa, yasa bekçileri tarafından iki yıl kamu cezaevinde tutulmalı, bundan sonra serbest bırakılmalıdır.

865 Mademki bu konuya başladık, eksiksiz bütün cinayet türleri için yasa koymamıza hiçbir engel yok; ilk olarak da şiddet kullanılarak, ama istemeden işlenmiş cinayetten söz edelim. Eğer biri bir yarışma ve resmi oyunlar sırasında çıplak bedenle kargı talimi yaparken, ya da başka bir silahla savaş hareketlerini taklit ederken, istemeden hemen oracıkta bir dostunu öldürürse ya da
b açtığı yaralar sonradan ölmesine neden olursa, bu konuda Delphoi'dan getirilen yasaya uygun olarak arındırılıp temizlenmeli;

bütün hekimler de, tedavi ettikleri kişi onlar yüzünden ama istemedikleri halde ölürse, yasaya uygun olarak arındırılsınlar. Eğer biri kendi eliyle, ama istemeden başka birini öldürürse, ister kendi eliyle, ister kendi çıplak bedeniyle, ister bir alet, ister bir yiyecek ya da içecek vererek, sıcağa ya da soğuğa maruz bırakarak ya da soluğunu keserek, kendisi bizzat ya da başkalarını kullanarak öldürmüş olsun, bunların hepsi onun elinden çıkma kabul edilsin, verilecek ceza da şöyle olsun: eğer bir köleyi öldürürse, kendi kölesiymiş gibi düşünerek, ölenin efendisine verdiği zararı ödesin, ya da ölenin ederinin iki katı ceza ödesin, kölenin ederini yargıçlar belirleyecektir; yarışmalarda adam öldürenlerden daha büyük ve daha çok sayıda arındırma aşamalarından geçsin, burada da tanrının seçtiği yorumcular yetkili olacaktır; eğer kendi kölesini öldürürse, yasaya uygun olarak arınıp cinayetten kurtulsun. Eğer biri istemeden özgür bir kişiyi öldürürse, köle öldüreninkiyle aynı arındırma işlemleriyle arındırılsın, eski öyküler arasındaki bir öyküyü küçümsemesin. Öykü şöyle: özgür olduğunun bilinci içinde yaşamış bir kişi şiddet yoluyla öldürülünce, öldüğü anda bunu yapana öfke duyar, uğradığı şiddet karşısında korku ve dehşetle dolu olduğu için, katilinin kendi girip çıktığı yerlerde dolaştığını görünce korku duyar ve sarsılmış bir halde anılardan yardım alarak katilini, hem kendisini hem de hareketlerinin bütün gücüyle altüst eder. Bu nedenle, katil yılın bütün mevsimlerinde kurbanından uzak durmalı ve yurdunun her yanında onun bir zamanlar bulunduğu yerlere ayak basmamalıdır; eğer ölen bir yabancıysa, aynı süre içinde yabancının ülkesine de uğramamalıdır. Suçlu bu yasaya gönülden boyun eğerse, ölenin en yakın akrabası bütün bu olup bitenleri

gözleyip onu bağışlayacak ve onunla barış yaparak artık ılımlı davranacaktır; ama suçlu bu yasayı dinlemez ve ilk iş olarak arındırılmadan tapmaklara girip kurban sunmaya cüret ederse, üstelik yukarıda belirtilen süreyi sürgünde geçirmek istemezse,
b ölenin en yakın akrabası katile cinayet davası açsın; o da suçlu bulunursa cezası iki katına çıksın. Eğer bu en yakın akraba başına gelen kötülükten ötürü dava açmazsa, kurbanın uğradığı hareket ona yönelerek laneti ona bulaştırdı diye, isteyen dava açsın ve yasaya uygun olarak beş yıl kendi yurdundan uzak kalsın. Eğer bir yabancı istemeden kentte yerleşik bir yabancıyı öldürür-
c se, isteyen aynı yasalar uyarınca ona dava açsın; öldüren göçmense, bir yıl sürgüne gitsin; tam anlamıyla yabancıysa, öldürdüğü ister yabancı, ister göçmen, ister kentli olsun, arındırıldıktan başka, ömrü boyunca bu yasaların geçerli olduğu ülkenin dışında yaşasın; yasaya aykırı olarak geri dönerse, yasa bekçileri onu ölümle cezalandırsın, varsa malı mülkü de kurbanın en yakın akrabasına verilsin. Eğer kendi isteği dışında geri dönerse, ör-
d neğin denizden karaya vurursa, ayakları denizin içinde bekleyerek kendisini alacak bir gemi gözlesin, birinin zoruyla karadan gelmişse, kentte karşısına ilk çıkan görevli onu kurtararak güvenlik içinde sınır dışı etsin. Biri kendi eliyle özgür bir kişiyi öldürürse ve bu eylem öfke anında yapılmışsa, bu olayı öncelikle iki açıdan ele almalıyız. Nitekim, önceden öldürmeyi tasarlama-
e dan, birdenbire yerlerinden zıplayıp bir darbe indirerek ya da başka türlü bir hareket yaparak birini öldürenler, sonra da yaptıklarına pişman olanlar öfke ile hareket etmişlerdir; sözle hakarete ya da aşağılayıcı davranışlara uğrayıp kin güderek, daha sonra da öldürmeyi tasarlayarak birini öldürenler ve pişmanlık

duymayanlar da öfkeyle hareket etmişlerdir. Anlaşılan iki cinayet türü ayırmak zorundayız, ikisi de hemen hemen öfke ile işlen-
867 miştir, bunların "isteyerek" ve "istemeden" işlenmiş cinayetlerin arasında kaldığını söylemek son derece doğru olur. Bununla birlikte, her cinayet, bu ikisinden birine daha çok benzeyecektir: öfkesini bileyip, hemen anında değil de düşüne taşına daha sonra öç alan, "isteyerek" işlenmiş cinayet türüne yakındır; ama öfkesini içinde saklamadan ve önceden tasarlamadan birdenbire davranan, "istemeden" işlenmiş cinayet türüne yakındır tam anlamıyla istemeden cinayet işlemiş denemese bile, ona benzemek-
b tedir. Bu nedenle, öfkeyle işlenmiş cinayetleri birbirinden ayırmak bunlara "isteyerek" mi, yoksa bazılarına" istemeden" işlenmiş cinayetler gözüyle mi bakarak yasa koymak gerektiğini saptamak zordur; ama en iyi ve en doğru yol, hangisine daha çok benzediklerine bakıp öyle yasa çıkarmak, kasıtlı ve kasıtsız diye birbirinden ayırmaktır; yasaya da kasıtlı olarak ve öfkeyle adam öldürenlere daha ağır cezalar, kasıtsız olarak anında adam öldürenlere daha hafif cezalar koymalı; çünkü daha büyük kötülüğe benzeyen daha ağır, daha küçük kötülüğe benzeyen daha hafif
c cezalandırılmalıdır. Bizim yasalarımızın da böyle yapması gerekir.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Şimdi baştan alıp şöyle söyleyelim. Eğer biri kendi eliyle özgür bir kişiyi öldürürse ve bu eylem önceden düşünülmeden öfke ile yapılmışsa, sonuç olarak, öfkelenmeden adam öldürene verilecek cezaya çarptırılsın, ayrıca öfkesini bastırmayı öğrenmesi için, zorunlu olarak iki yıl sürgüne gönderilsin. Öfkey-
d le, ama kasıtlı olarak adam öldüren, sonuçta yukardaki gibi ce-

zalandırılarak, üç yıl gitsin. Bu durumlarda geri dönüş de şu şekilde olacak. Aslında ayrıntılı bir yasa çıkarmak zor: çünkü bu iki durumdan yasanın daha şiddetli gördüğü daha yumuşak olabilir, daha yumuşak görünen de daha şiddetli olabilir, biri daha vahşice bir cinayet işlerken, öteki daha az vahşi bir cinayet işlemiş
e olabilecektir; ama olup bitenler çoğunlukla şimdi söylediğimiz gibi oluyor. Bütün bu durumlarda karar yetkisi yasa bekçilerinin olmalı: her iki cinayet türünde de, sürgün süresi içinde sürgünlerin eylemlerini[2] daha kesin araştırıp, sürgün süresi bittikten sonra, aralarından oniki kişiyi ülke sınırlarına gönderecekler, onlar da bu kişilere acıyıp ülkeye kabul edilmeleri konusunda yargıçlık yapacaklardır; sürgünler de bu görevlilerin kararlarına
868 razı olacaklardır. Her iki cinayet türünden geri dönen sürgün, öfkesine yenilip bir kez daha öfkeyle böyle bir suç işlerse, bir daha geri dönmemek üzere sürgüne gitsin, geri dönecek olursa, geri dönen yabancıyla aynı cezaya çarptırılsın. Kendi kölesini öldüren,[3] kendini arındırsın; eğer öfke ile başkasının kölesini öldürürse, sahibine verdiği zararın iki katını ödesin. Ne türlü olursa olsun, adam öldürenlerden biri bu yasaya uymayıp, arındırılmamış haliyle çarşıyı, yarışmaları ve öteki kutsal yerleri kirletirse,
b isteyen, ölünün akrabalarından buna göz yumana ve öldürene dava açarak, para cezasıyla öteki giderlerin[4] iki katını ödemeye zorlasın; yasaya göre, ödenen parayı davacı alacaktır. Eğer bir köle öfkeyle kendi efendisini öldürürse, ölenin akrabaları hiçbir şekilde, kesinlikle yaşamasına izin vermeyip, ona istedikleri gibi

---

2 Yani, cinayetin işlendiği koşulları.

3 Öfkelenerek.

4 Herhalde arındırma giderleri.

c davranacaklar ve arınmaları gerekmeyecektir; eğer bir köle öfke ile efendisi olmayan özgür bir kişiyi öldürürse, efendisi köleyi ölenin akrabalarına teslim ederek, onlar da zorunlu olarak katili kendi istedikleri şekilde öldüreceklerdir. Şu söyleyeceğim çok az görülmekle birlikte, hiç olmuyor değil: eğer baba ya da anne öfke ile oğlunu ya da kızını döverken ya da başka türlü şiddet kullanırken öldürürse, öteki durumlarda olduğu gibi arındırılsınlar
d ve sürgüne gitsinler, geri döndüklerinde karı koca birbirinden ayrılsın, bir daha ortak çocukları olmasın, bir çocuktan ya da kardeşten yoksun bıraktıkları kişilerle aynı sofraya oturmasınlar ve dinsel törenlerde bir araya gelmesinler; bu kurallara uymayıp dine karşı saygısızlık edene isteyen dinsizlik davası açsın. Bir adam öfke ile nikâhlı karısını ya da bir kadın kocasını öldürürse,
e aynı kurallar bunlar için de geçerli olsun, aynı arındırılma törenleriyle arındırılsınlar ve üç yıl sürgüne gitsinler. Böyle bir suç işleyen sürgünden döndüğünde, çocuklarıyla birlikte dinsel törenlere katılamasın ve onlarla aynı sofrayı paylaşmasın; baba ya da çocuk buna uymazsa isteyen dinsizlik davası açsın. Bir adam kız ya da erkek kardeşini, ya da bir kadın kız ya da erkek kardeşini öldürürse, ana-baba ve çocuklarda olduğu gibi, aynı şekilde arındırılıp sürgüne gitsinler, –bunlar da kardeşten ve çocuktan yoksun bıraktıkları kardeşleriyle ve ana-babalarıyla aynı sofraya oturmasınlar, dinsel törenlere katılmasınlar–, buna uymazlarsa,
869 bu konudaki dinsizlikle ilgili yasa gereğince mahkemeye verilmeleri doğru olacaktır. Biri çılgınca bir öfke içinde ana-babasından birini öldürmeye kalkışacak kadar öfkesini dizginleyemeyecek hale gelirse, ve eğer ölen kişi ölmeden önce kendi isteğiyle katili cinayetten aklarsa, "istemeden" işlenmiş cinayetlerde oldu-

ğu gibi, arındırılıp öteki koşulları da yerine getirerek arınmış ol-
b sun, ama eğer ölen kişi onu aklamazsa, böyle bir suç işleyen, pek
çok yasanın kapsamına girebilir: nitekim, en ağır hakaret davala-
rı, aynı şekilde dinsizlik davaları, kendisini dünyaya getireni ca-
nından ettiği için, tapınak soygunculuğu davaları kapsamına gi-
rebilir, öyle ki, bir insanın birçok kez ölmesi mümkün olsa, ana-
sını ya da babasını öldüren kişinin bunu öfke ile yapmış olsa da-
hi, birçok kez ölmesi son derece doğal olurdu. Ana-babası tara-
c fından öldürülecekken kendini korumak için dahi olsa bir tek
bu kişiye yasa, onu gün ışığına çıkaran ana ya da babasını öldür-
me izni vermeyecek, tersine böyle bir şeyi yapmadan önce her
şeye katlanması gerektiğini söyleyecektir. Yasada bu insanın hak
ettiği ceza başka ne olabilir? O halde, öfke ile anasını ya da baba-
sını öldürenin cezası ölüm olsun. Ayaklanma sırasında çatışma
olurken ya da benzeri durumlarda, elini ilk kaldırandan korun-
d mak için kardeş kardeşi öldürürse, düşmanını öldürmüş gibi
arınmış olsun, aynı koşullarda yurttaş yurttaşı, yabancı da ya-
bancıyı öldürürse, gene aynı kural uygulansın. Kendini koru-
rken, bir kentli yabancıyı ya da bir yabancı kentliyi öldürürse, ay-
nı biçimde arınmış olsun. Köle köleyi öldürürse, gene aynı şekil-
de; ama bir köle kendini korurken özgür bir kişiyi öldürürse,
babasını öldüren kişi ile aynı yasa kapsamına girsin. Babanın ci-
nayetten aklaması hakkında konan kural, bu türlü her aklama için
e geçerli olsun, biri kendi isteğiyle ötekini aklarsa, cinayet isteme-
den işlendi gerekçesiyle, katil arındırılsın ve yasa uyarınca bir yıl
sürgüne gitsin. Şiddet yoluyla, istemeden ve öfke ile işlenen ci-
nayetler hakkında söylediklerimiz yeterli olsun; şimdi de, haz,
tutku ve kıskançlık duygularına yenilerek, bile isteye, kasıtlı ola-

rak ve tam bir adaletsizlikle işlenen cinayetlerden söz edelim.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Her şeyden önce, elimizden geldiğince bunların kaç
870 türlü nedenden kaynaklandığını söyleyelim. En büyük neden, arzunun vahşileştirdiği ruha egemen olan tutkudur: bunun en çok görüldüğü yer ise, birçok insanda en sık ve en güçlü bir şekilde bulunan hırstır; insanların yaradılışındaki bozukluktan ve yanlış eğitimden ötürü, paranın doymak bilmez ve sınırsız kazanç aşkı yaratan gücüdür. Eğitimsizliğin nedeni de, Yunanlılarda ve barbarlarda yaygın inanışla, zenginliğin yanlış değerlendirilmesidir; nitekim, buna üçüncü sırada olduğu halde, iyiliklerin
b birincisi diye bakarak kendilerini ve sonraki kuşakları bozarlar. Bütün kentlerde zenginlik hakkında gerçeği söylemek, yani zenginliğin amacının beden, bedenin amacının da ruh olduğunu söylemek, en iyisi ve en güzelidir; zenginliğin doğal olarak hizmet ettiği amaçları iyi olmakla birlikte, ruhun ve bedenin erdeminden sonra üçüncü sırayı alabilir. Bu düşünce, mutlu olmak isteyen insanın zengin olmayı değil, adaletle ve ölçüyle zengin ol-
c mayı amaçlaması gerektiğini öğretecektir; o zaman kentlerde cinayetleri cinayetle arındırmak gerekmezdi. Oysa şimdi, bu konuya başlarken söylediğimiz gibi, isteyerek işlenmiş, en ağır cinayet davalarına yol açan en büyük ve tek neden budur. İkinci olarak, hırslı bir ruhun kıskançlık yaratan huyu: özellikle kıskançlık uyandıran biri için, ondan sonra da kentin ileri gelenleri için zorlu bir yoldaştır, bu kıskançlık. Üçüncü olarak da, birçok cinayete yol açan, alçakça ve adaletsiz korkulardır; örneğin, hiç
d kimse tarafından bilinmesi istenmeyen bir şey yapılırken ya da yapıldıktan sonra, tanık olan kişiler başka çare kalmayınca öldü-

rülerek ortadan kaldırılırlar. Bu konularda giriş olarak bunlar söylenmiş olsun, ayrıca birçok kişinin külte girme törenlerinde bu konuyla ciddi olarak uğraşanlardan duyup gönülden inandıkları bir öyküyü anlatalım.[5] Buna göre, Hades'te bu suçların ce-
e zası varmış, yeryüzüne geri döndüklerinde doğa yasasına göre, bu cezayı çekmek zorundaymışlar, kurbanlarına ne yapmışlarsa başka birinin elinden aynı kaderi paylaşıp bu dünyadaki yaşamlarını yitireceklermiş. Bu girişte söylenenlere uyan ve böyle bir cezadan korkan için bu suça ilişkin bir yasa koymak gereksiz, ama
871 boyun eğmeyen için şu yasa yazıya geçirilsin. Önceden düşünerek ve adaletsizce kendi boyundan birini kendi eliyle öldüren, öncelikle yasal kurban törenlerinden engellenmeli, tapınakları, çarşıyı, limanları ve halka açık başka bir toplanma yerini kirletmesine izin verilmemeli, ister insanlardan biri suçluya buna yasaklasın, ister yasaklamasın –çünkü yasa tüm devlet adına yasak-
b lıyor ve yasaklayacak– gerekli olduğu halde, dava açmak ya da yasaklamak suretiyle ona engel olmayan, ölenin ana ya da baba tarafından yeğenlere kadar akrabası ise ilkin lanet ona da bulaşsın ve tanrıların düşmanlığını üzerine çeksin, çünkü yasanın sözü, tanrı sözünü ona karşı çevirecektir, ikinci olarak da, ölenin öcünü almak isteyen olursa, ona dava açsın. Öç almak isteyen bu durumlarda yapılan arındırmayı gözetmeli ve tanrının[6] bu ko-
c nuda koyduğu daha ne kadar kural varsa, hepsini yerine getirip duyuruda bulunarak, suçluyu yasa uyarınca cezasını çekmek zorunda bırakmalıdır. Kentlerde cinayet işlenmemesi için, bu iş-

[5] Orphik öğretiden alınma bir öykü.

[6] Herhalde Delphoi kehaneti.

lemlerin bu konularla ilgilenen birtakım tanrılara dua ve kurbanlar aracılığı ile yapılması gerektiğini göstermek bir yasa koyucu için kolay; ama bunların hangi tanrılar olduğunu ve bu davaların yürütülmesinde hangi yöntemin tanrı karşısında en
d doğru olacağını yasa bekçileri, yorumcular, biliciler ve tanrı ile birlikte yasaya bağlayacak ve bu davalara bakacaklardır. Bu davaların yargıçları, tapınak soygunculuğu davalarında yetkili olduğunu söylediğimiz yargıçlarla aynı olacaktır; suçlu bulunan ölümle cezalandırılmalı ve dinsizlik karşısında bağışlanmadığı için, kurbanının ülkesine gömülmemelidir. Verilen karara bağlı kalmak istemeyip kaçan, ömür boyu sürgünde kalacaktır; biri öldürdüğü adamın ülkesine adım atarsa, ölünün yakınlarından ya da yurttaşlardan ona ilk rastlayan tarafından öldürülsün ve bu
e eylem cezasız kalsın, ya da yakalanıp öldürülmek üzere davayı karara bağlamış olan yöneticilere teslim edilsin. Dava açan suçladığı kişiden kefil göstermesini istesin; o da, davada kendisine kefil olacak üç sağlam kefil göstersin: bu davaya bakan başyargıcın bu kefilleri yeterli bulması gerekmektedir. Kefil göstermek istemez ya da kefil bulamazsa, yönetim onu yakalayıp gözaltında tutmalı ve mahkeme kararına teslim etmelidir. Eğer biri kendi
872 eliyle değil de, cinayet planı kurarak, bile isteye ve tuzağa düşürüp birini öldürmüşse ve cinayetle kirlenmiş ruhunu arındırmadan kentte yaşamaya devam ediyorsa, kefil gösterme dışındaki bütün kararlar onun için de geçerli olsun; suçlu bulunursa, kendi yurdunda gömülebilsin, ama öteki ayrıntılar daha önce söylenenlerle aynı olsun. Kendi eliyle ve düzen kurarak adam öldürme hakkında, kefil gösterme dışında aynı hükümler yabancılar
b arasında, kentli ve yabancı arasında ve köleler arasında da aynı

şekilde geçerli olsun. Kendi eliyle cinayet işleyenler, dediğimiz gibi, kefil gösterecektir, ama cinayeti bildiren de bu kişilerden kefil isteyecektir. Bir köle kendi eliyle ya da düzen kurarak özgür bir kişiyi bile isteyerek öldürür ve suçlu bulunursa, resmi cellat onu ölünün mezarına götürerek mezarı görebileceği bir yer-
c de onu yakalayanın söylediği kadar kırbaçlamalı; bu dayaktan sonra katil hâlâ yaşıyorsa, öldürülmelidir. Eğer biri yaptığı kötü ve çirkin bir işi bildirmesinden korkarak ya da buna benzer bir nedenle suçsuz bir köleyi öldürürse, bir yurttaşı öldürünce nasıl cinayet suçuyla yargılanacaksa, bu koşullarda öldürülmüş köle yüzünden aynı şekilde yargılansın.[7]

İşlenebilecek suçlar üzerine yasa koymak, korkunç ve hiç hoş olmayan bir iş, ama yasa koymamak da olanaksız; insanın
d kendi eliyle ya da düzen kurarak bir akrabasını bile isteye ve tam bir adaletsizlikle öldürmesi gibi suçlar çoğunlukla kötü yönetilen ve eğitim sistemi bozuk devletlerde görülür, ama böyle bir suçun hiç beklenmediği bir ülkede de görülebilir; o halde az önce söylediğimiz sözü bir kez daha yinelemeli, belki içimizden biri duyar da, bu sayede hiçbir bakımdan dine sığmayan bu tür cinayetlerden kendi isteğiyle uzak durabilir. Nitekim, efsane ya
e da söz[8] ya da buna ne ad vermek gerekiyorsa, eski rahiplerin ağzından açıkça anlatıyor: dökülen akraba kanını gözleyen ve öcünü alan Adalet, şimdi andığımız yasadan yararlanarak, böyle bir

---

[7] Platon'un amacı köleleri korumak değil, yurttaşların kendilerine karşı tanıklık edebilecek birini ortadan kaldırmalarını önlemek gibi görünüyor.

[8] Platon'a göre, söz (logos) akıl yoluyla kanıtlamaya çalışır; efsane (mythos) ile şiir dilini kullanarak inandırmaya, bir gerçeği duygularımıza kazandırmaya çalışır.

suç işleyenin, zorunlu olarak, yaptığı şeye aynen katlanmasını buyurmuştur; eğer biri babasını öldürmüşse, zaman içinde şiddete uğrayarak oğulları tarafından öldürülecektir; annesini öldürmüşse, cinsiyet değiştirip kadın olarak dünyaya gelmesi, sonra da kendi doğurduğu çocuklar tarafından bu dünyadan ayrılması zorunludur; kirlenmiş ortak kanı başka türlü temizlemenin
873 yolu yoktur, suçlunun ruhu da cinayeti benzer cinayetle ödeyinceye ve tüm akrabaların öfkesini yatıştırıncaya kadar, lanetin temizlenmesine razı olmaz. Böylece, tanrılar öç alır korkusuyla bu tür suçlardan uzak durmak gerekir; eğer biri babasının, annesinin, kardeşlerinin ya da çocuklarının ruhunu bedeninden bilerek ve kasıtlı olarak ayırmaya cüret etme talihsizliğine uğrarsa, bu konuda ölümlü yasa koyucunun yasası şöyle olacaktır: resmi
b kurban törenlerinden uzak durma ve kefil gösterme daha önce söylendiği gibi olsun; eğer biri bu insanlardan birini öldürmekle cinayetten suçlu bulunursa, yargıçların adamları ve yöneticiler onu öldürecekler, kent dışında belli bir üç yol ağzına çırılçıplak bırakacaklar, tüm devlet adına bütün yöneticiler yanlarında getirdikleri taşı ölünün kafasına atarak kenti arındıracaklar, sonra
c da ülke sınırına götürüp yasa uyarınca gömmeden dışarı atacaklardır.

İnsan, kendisine en yakın ve en çok sevdiği söylenen varlığı öldürürse, hangi cezaya çarptırılmalı? Kendini öldürenden söz ediyorum: kaderini talihin yazgısından zorla koparıp alan insan, devletin aldığı bir kararla ya da çok acı veren, kaçınılmaz bir talihsizlikle zorlanmadığı halde, payına çaresiz ve dayanılmaz bir utanç düşmediği halde, korkakça ve alçakça kendisine haksız bir
d ceza veren insan. Bu insan için arındırma ve gömülme konusun-

da hangi törenlerin gerekli olduğunu tanrı bilir, ölenin en yakın akrabası bunları yorumcular ve bu konudaki yasalara danışarak, onların buyruklarına göre yerine getirmelidir; her şeyden önce bu şekilde ölenlerin mezarları ayrı bir yerde olacak, yanma da başkası gömülmeyecektir; sonra devlet toprağının oniki bölümünün sınırında, ıssız ve adı olmayan yerlerde törensiz gömülecekler, mezarlar mezartaşı ve ad yazılarak belirtilmeyecektir.

e Bir koşum hayvanı ya da başka bir hayvan birini öldürürse, resmi yarışmalarda yarışırken böyle bir şey yapması dışında, akrabaları katili cinayetten kovuştursunlar, akraba agronomlara (hangisine ve kaç tanesine isterse) başvurup kararı onlara bıraksın; suçlu bulunan hayvan da öldürülüp sınır dışına atılsın. İnsanı canından eden cansız bir nesneyse, yıldırım ya da tanrının fırlattığı başka bir silah dışında, insanın üstüne düşerek ya da insan onun üstüne düştüğü için ölüme yol açarsa, ölünün akrabası
874 en yakın komşusuyla birlikte olayı değerlendirsin, kendini ve tüm akrabalarını arındırarak suçlu nesneyi hayvanlarda olduğu gibi sınır dışına atsın.

Biri ölü olarak bulunursa, öldüren bilinmiyorsa ve titiz aramalara rağmen bulunamıyorsa, öteki durumlarda olduğu gibi, aynı şekilde duyuru yapılsın, katile cinayet kovuşturması açılsın,
b çarşıda mahkemeye çağrılarak falan kişiyi öldürene ve cinayetten suçlu bulunana tapınaklara ve kurbanın ülkesine adım atmaması bildirilsin; görülüp tanınacak olursa, öldürüleceği, kurbanın ülkesinden dışarı atılıp mezarsız bırakılacağı söylensin. Bu yasa cinayet hakkında çıkarılmış olsun.

Bu konuda buraya kadar böyle olsun. Şu durumlarda adam öldüren haklı olarak suçsuz sayılabilir: biri geceleyin eşya çal-

mak için evine giren hırsızı yakalayıp öldürürse, suçsuzdur; kendini korurken bir haydutu öldürürse, suçsuzdur; biri özgür bir kadına ya da bir oğlana tecavüz ederse, tecavüz ettiği kişi ya da babası, kardeşleri ya da oğulları tarafından öldürülsün ve bu cinayet cezalandırılmasın. Bir koca nikâhlı karısını saldırıya uğrarken bulur ve saldırganı öldürürse, yasaya göre suçsuzdur. Biri çirkin bir şey yapmayan babasını, annesini, çocuklarını, kardeşlerini ya da çocuklarının annesini ölümden kurtarırken, birini öldürürse, tamamıyla suçsuzdur.

Ruhun yaşarken yetiştirilmesi ve eğitimi konusunda (ruh bu eğitimi alırsa yaşamaya değer, alınazsa değmez) ve şiddet yoluyla ölüm hakkındaki cezaların neler olması gerektiği konusunda yasalarımızı çıkarmış bulunuyoruz; bedenin yetiştirilmesi ve eğitimi üzerine de konuştuk; bundan sonra, öyle anlaşılıyor ki, bedenle ilgili olarak, insanların birbirlerine karşı isteyerek ve istemeden yaptıkları şiddet hareketlerini elden geldiğince ayırmamız, bunların neler olduğunu, kaç tane olduğunu ve her birinin hangi cezaya çarptırılmasının uygun olduğunu yasamamıza almamız doğru olacak.

Yasamayla ilgilenen en beceriksiz biri bile, cinayetten sonra ikinci sırada yaralama ve yaralama sonucu sakat bırakma konularını ele alacaktır. Yaralama eylemleri de, cinayetlerde olduğu gibi, istemeden, öfke ile, korku nedeniyle, isteyerek ve kasıtlı olarak yaralama diye ayrılmalı; bütün bunların başına da şöyle bir giriş koymak gerek: insanların kendileri için yasa koymaları ve bu yasaya göre yaşamaları zorunludur, yoksa en vahşi hayvanlardan hiçbir farkları kalmaz. Bunun da nedeni şudur: hiçbir insan bir devlet içinde yaşamak için insanlara yararlı olan şeyi an-

lamaya, anlasa bile her zaman en iyisini yapabilmeye ve bunu istemeye yaradılıştan yeterli değildir. Her şeyden önce gerçek anlamda devlet yönetme sanatının bireysel olanla değil, toplumsal olanla ilgilenmesi gerektiğini –çünkü devleti toplum çıkarları bir arada tutar, bireysel çıkar ise dağıtır– ve toplum çıkarları bireysel çıkardan daha iyi kollanırsa, her ikisinin de toplumun da bi-
b reyin de bundan yarar sağlayacağını anlamak zordur. İkinci olarak da, biri bunların doğal olarak böyle olduğunu anlayıp ilke edinirse, ardından da devleti kimseye hesap vermeden ve bağımsız olarak yönetirse, bu ilkeye bağlı kalamaz, devlette önce toplum çıkarını, ondan sonra bireysel çıkarı kollayarak yaşayamaz, tersine ölümlü yapısı mantıksızca acıdan kaçıp haz peşine düşerek, onu hep açgözlülüğe ve kendini düşünmeye itecektir; daha
c adil ve daha iyi olandan önce hep bu ikisini tercih edecektir; zihni kararacak, sonunda kendini ve tüm devleti her türlü kötülükle dolduracaktır. Eğer bir gün tanrısal bir talihle yaradılıştan yetenekli bir insan doğar da bunları kavrayabilirse, kendisini yönetecek hiçbir yasaya gereksinim duymayacaktır; çünkü hiçbir yasa ve hiçbir düzenleme bilgiden daha üstün değildir, aklın bir
d şeye bağlı ya da köle olması doğru değildir, akıl, yapısı gereği gerçekten özgürse, her şeyi yönetmelidir. Ama bugün hiçbir yerde kesinlikle böyle bir akıl yok, olsa olsa kırıntısı vardır. Bu nedenle, ikincisini, yani yasa ile düzeni seçmek gerekiyor: bunlarda genel olana bakar ve onu görürler, her şeye tek tek bakmaları olanaksızdır. Bunlar şunun için söylendi: şimdi biz birini yaralayan ya da herhangi bir zarar veren adamın hangi cezaya çarptırılacağını ya da ne kadar para cezası ödeyeceğini saptayacağız. Bu konuda söze karışıp soru sormak herkesin haklı olarak yapabile-

ceği bir şey: "Nasıl bir yaralama, kimi yaralamış, nasıl ve ne za-
e man yaralamış? Bunun binbir çeşidi vardır ve hepsi de birbirin-
den son derece farklıdır." Bunların hepsi hakkında karar verme-
yi mahkemelere bırakmak olanaksız, hiçbirini bırakmamak da
olmaz. Bu konuda bir tek şeyi mahkemelerin kararına bırakmak
zorundayız: yaralama durumu ortaya çıkmış mı, çıkmamış mı?
Ama böyle bir suç işleyenin hangi cezaya çarptırılması ve ne ka-
876 dar para cezası ödemesi gerektiği konusunda kararı mahkemeye
bırakmamak, tersine büyük küçük her ayrıntıyı yasaya almak
hemen hemen olanaksız.

KLEINIAS: Peki, bundan çıkan sonuç ne?

ATİNALI: Şu: bazı kararları mahkemelere bırakmalı, bazılarını bırakmamalı ve yasaya almalı.

KLEINIAS: Hangileri yasaya alınacak, hangileri mahkemenin kararına bırakılacak?

ATİNALI: Bundan sonra şunu söylemek çok doğru olacak: mah-
b kemelerin yetersiz ve suskun olduğu, yargıçların düşüncelerini
gizli tutup gizli oylamayla karar aldıkları bir devlette, ve daha
beteri, yargıçlar susmayıp, sanki tiyatrodaymış gibi gürültü pa-
tırtı arasında, sırayla söz alan her iki konuşmacıyı da bağıra çağı-
ra överek ve yererek karar aldıkları zaman, durum bütün devlet
için genellikle kötüdür. Belli bir zorunluluk altında bu tür mah-
kemeler için yasa koymak talihsizlik, ama zorunluluk altında da-
c hi, böyle bir devlet biçimine yasa konacaksa, önemsiz olaylarda
cezaları saptamayı onlara bırakmalı, önemli olaylarda ise bizzat
yasaya almalı. Buna karşılık, mahkemelerin olabildiğince doğru
kurulduğu, yargıç olacakların iyi yetiştirilip büyük titizlikle sı-
nandığı bir devlette, suçluların hangi cezaya çarptırılacakları ya

da ne kadar para cezası ödeyecekleri konusunda kararı çoğunlukla bu nitelikte yargıçlara bırakmak doğru, iyi ve uygun olur.
d Şimdi, yetersiz eğitim almış yargıçların dahi görebileceği ve her bir suçlu için hareketine ve verdiği zarara uygun cezayı saptayabileceği çok sayıda önemli olayı yasamıza almazsak, bize kızmasınlar. Ama yasa koyduğumuz insanların bu gibi olaylarda karar vermeye uygun yargıçlar olacağına inandığımıza göre, pek çok olayı onlara bırakmalı. Sık sık söylediğimiz ve daha önceki yasa-
e larımızı çıkarırken yaptığımız gibi, cezaların genel çerçevesini ve taslağını belirterek yargıçlara adaletin sınırlarını aşmamalarını sağlayacak örnekler vereceğiz: o zaman en doğru yol buydu, şimdi yasa çıkarmaya başlarken, gene böyle yapmalıyız. Adam yaralama üzerine yasamızı şöyle yazalım: bir adam, yasanın öldürülmesine izin verdiği kimseler dışında, kasıtlı olarak öldürme niyetiyle kendisine düşman olmayan birini öldüremeyip yara-
877 larsa, bu niyetle yaralayana acımamalı, hiç çekinmeden sanki adam öldürmüş gibi cinayetten yargılanmaya zorlamalı; ama yaralayana ve yaralanana acıyarak, birinin iyileşmez bir yara almasını, ötekinin de kötü bir talihe ve felakete uğramasını önleyerek her ikisini de koruyan bu büsbütün kötü olmayan talihine ve daimonuna saygı göstermeli, minnet duygusuyla ona karşı çıkmayarak yaralayanı ölüm cezasından bağışlamalı, ama kendi mal var-
b lığından yararlanmasına izin vererek komşu bir devlete ömür boyu sürgün göndermeli. Suçlu yaraladığı adama verdiği zararı ödeyecektir; bu davaya bakan mahkeme tutarı belirleyecek ve kararı da yaralamanın ölümle sonuçlanması durumunda cinayet davasına bakacak olan yargıçlar verecektir. Aynı şekilde bir çocuk ana-babasını ya da bir köle efendisini kasıtlı olarak yaralar-

sa, cezası ölümdür; gene aynı şekilde bir oğlan ya da kız çocuk, erkek ya da kızkardeşini yaralarsa ve kasıtlı olarak yaralamaktan suçlu bulunursa, cezası ölümdür. Bir kadın öldürme niyetiyle ko-
c casını yaralarsa ya da aynı şekilde bir koca karısını yaralarsa, ömür boyu sürgüne gönderilmelidir; oğulları ya da kızları henüz küçükse, malını vasiler yönetmeli ve çocuklarıyla yetim gibi ilgilenmelidirler; çocuklar yetişkinse, sürgündeki babaya bakacaklar, ama malı onların olacaktır. Böyle bir felakete düşmüş olan ki-
d şi çocuksuzsa, sürgünün ana ya da baba tarafından yeğen çocuklarına kadar kadın ve erkek akrabaları yasa bekçileri ve rahiplerle bir araya gelip, devletin 5040'ta biri olan bu eve mirasçı göstereceklerdir: çünkü 5040 evden hiçbiri devletin kamu malı ya da kendi malı olduğu kadar, içinde oturana ya da tüm ailesine ait de-
e ğildir: devletin de kendi evlerini elden geldiğince kutlu ve mutlu tutması gerekir. Böylece, evin sahibi kasıtlı cinayetten ya da tanrılara ve yurttaşlara karşı yasanın açıkça ölüm cezası koyduğu bir suçtan mahkûm olup öldükten sonra, evli olmaması ya da evlendiği halde çocuğu olmaması durumunda ardında çocuk bırakmadığı için, ya da çocuksuz olarak ömür boyu sürgüne gittiği için, evlerden biri böyle bir talihsizliğe düşüp dinsizlikle lekelenecek olursa, bu ev ilkin yasaya uygun olarak temizlenmeli ve
878 arındırılmalı, sonra da az önce söylediğimiz gibi, akrabalar yasa bekçileriyle bir araya gelip devlette erdem açısından en saygın, mutlu ve çok sayıda çocuk sahibi bir aile araştırmalıdır; bunlardan birini ölünün babasına ve dedelerine evlat olarak verip uğurlu olması dileğiyle adını koyacaklar, bu sayede babasından daha büyük bir başarıyla onlara çocuk vermesi, ocağa sahip çıkması, kutsal ve tanrısal işlerle ilgilenmesi için dua ederek, yasa

b uyarınca onu mirasçı göstereceklerdir; başına böyle bir felaket gelip suç işleyeni de, adsız sansız, çocuksuz ve kura payından yoksun bırakacaklardır.

Öyle anlaşılıyor ki, var olan her şeyin sınırı birbirine bitişik değildir, tersine bu iki sınır arasında uzanan ara bölge her birine dayandığında, ikisi arasında kalır; aynı şekilde, öfke ile yapılan hareketin de isteyerek ve istemeden yapılanlar arasında böyle bir şey olduğunu söyledik. O halde, öfke anında adam yaralama hak-
c kında yasa şöyle olsun: İlkin, eğer biri suçlu bulunursa ve açtığı yara iyileşebilecek gibiyse, verdiği zararın iki katını ödesin; iyileşemeyecek gibiyse, dört katını ödesin. Yara iyileşebilecek gibi, ama yaralanana büyük bir utanç ve onursuzluk kaynağı oluyorsa, üç katını ödesin. Biri yaralama sonucu yalnız kurbanına değil, onu düşmanlara karşı yurdunu savunamayacak duruma getirip devlete de zarar verirse, öteki cezaların yanı sıra devlete verdiği zararı da ödesin: kendi askerlik görevinden başka sakat bı-
d raktığı kimse için de askerlik yapsın ve savaş düzeninde onun yerini alsın; eğer bunu yapmazsa, isteyen, yasa uyarınca onu asker kaçağı olarak mahkemeye versin. İki kat, üç kat ve dört kat ceza tutarını, onu mahkûm eden yargıçlar oylamayla saptasın. Benzer biçimde akraba akrabayı yaralarsa suçlunun ana-babası ve ana ya da baba tarafından yeğen çocuklarına kadar kadın ve
e erkek akrabaları bir araya gelip karar verdikten sonra, ceza tutarını saptamayı doğal olarak ana-babasına bıraksınlar; eğer tutar üzerinde anlaşamazlarsa, sonunda yasa bekçilerine başvursunlar. Çocukların ana-babalarını bu şekilde yaralamaları durumunda, altmış yaşını aşmış, çocukları evlat edinilmiş değil, kendi çocukları olan kişiler yargıç olsunlar, ve suçlu buldukları kişinin öldü-

rülmesi mi gerektiğine, daha büyük[9] başka bir cezaya mı, yoksa çok hafif olmayan bir cezaya mı çarptırılması gerektiğine karar
879 versinler. Yasanın öngördüğü yaşta olsa bile, suçluyu akrabalarından biri yargılamasın. Eğer bir köle öfke ile özgür bir kişiyi yaralarsa, efendisi onu yaralanana versin, o da ona canının istediğini yapsın; eğer vermezse, zararı kendisi gidersin. Biri yaralama olayının köle ile yaralanan kişi arasında danışıklı dövüş olduğunu ileri sürerse,[10] mahkemeye gitsin; davayı kazanamazsa, zararın üç katını ödesin, kazanırsa, köle ile birlikte bu düzeni ku-
b rana köle kaçırmaktan dava açsın. Biri bir kimseyi istemeden yaralarsa, yalnızca zararı ödesin –çünkü hiçbir yasa koyucu talihi yönetemez–, yargıçlar ana-babalarını yaralayan çocukların davasına bakanlarla aynı olsun ve zararın tutarını belirlesinler.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bütün eylemler, şiddet eylemleriydi; her saldırganlık türü de şiddet eylemidir. Öyleyse bu konuda her kadın, erkek ve çocuk şöyle düşünmelidir: tanrılar arasında ve eğer kurtulmak ve mutlu olmak istiyorlarsa, insanlar arasında
c yaşlılar gençlere oranla çok daha büyük saygı görürler. Bir kentte gencin yaşlıya saldırdığını görmek çirkindir ve tanrılarda nefret uyandırır; buna karşılık bir yaşlı tarafından dövülen bir gencin serinkanlılıkla öfkesini tutması, böylece bu saygıyı kendi yaşlılığı için ayırması gerekir. O halde şöyle olsun: bizde herkes sözleri ve hareketleriyle kendinden büyüğüne saygı göstermeli: kadın ya da erkek, kendinden yirmi yaş büyüğüne karşı onları annesi ya da babası yerine koyarak saygılı olmalı, ve doğum tan-

9 Suçlunun öldürüldükten sonra gömülmemesi gibi.

10 Bu sayede yaralanan kişi karşılıksız köle sahibi olacaktır.

d rılarının hatırı için, onu dünyaya getirebilecek yaşta olanlara hiçbir zaman el kaldırmamalıdır. Gene aynı şekilde, ister uzun süredir yerleşik olsun, ister yeni gelmiş olsun, bir yabancıdan da uzak durmalıdır: ne ilk saldıran kendisi olmalı, ne de kendini korumak için böyle birini döverek cezalandırmaya kalkmalı. Eğer yabancının kendisine karşı küstahça davrandığını ve dövecek kadar ileri gittiğini düşünüyorsa, onu yakalayıp astynomların karşısına çıkarmalı, ama bir yurttaşı dövmeyi aklından geçir-
e memesi için ona vurmaktan kaçınmalı. Astynomlar onu teslim alıp, yabancıları koruyan tanrıya saygı göstererek sorguya çekecekler, yabancının yerliyi haksız yere dövdüğü anlaşılırsa, onun vurduğu kadar kırbaçlayarak yabancılara özgü bu küstahlığına son vereceklerdir; ama suçlu değilse, onu buraya getireni tehdit edip azarlayarak her ikisini de serbest bırakacaklardır. Biri kendi
880 yaşında bir kimseyi ya da kendinden büyük çocuksuz bir kimseyi döverse, dövüşenler ister yaşlı ister genç olsun, kendini doğal yoldan, yani silah kullanmadan çıplak elle korumalıdır; kırk yaşın üstünde biri, ister önce kendisi saldırarak ister kendini korumak için, dövüşmeye kalkışırsa, kaba, köle gibi adi ve bayağı olarak nitelenmeli, bu utanç verici cezaya uğramakla da hak ettiğini bulmalı. Eğer biri bu özendirmelere uyarsa, başımıza dert açmaz; ama bu girişe uymayan ve kulak asmayan için aşağıdaki
b yasa hazır: Biri kendinden yirmi yaş ya da daha büyük bir kimseyi döverse, öncelikle buna tanık olan, dövüşenlerle aynı yaşta ya da daha küçük değilse, onları ayırsın, yoksa aynı yasa uyarınca erdemsiz sayılacaktır; dayak yiyenle aynı yaşta ya da daha küçükse, saldırıya uğrayanı ağabeyi, babası ya da daha yaşlı bir ya-

kını gibi korusun. Tanımladığımız gibi[11] kendinden büyüğünü dövmeye kalkana saldırganlık davası açılsın, suçlu bulunursa, bir
c yıldan az olmamak üzere hapsedilsin; yargıçlar daha uzun süreli bir hapis cezası uygun görürlerse, kararlaştırdıkları süre geçerli olsun. Eğer bir yabancı ya da göçmen kendinden yirmi yaş ya da daha büyük birini döverse, tanık olanın yardımı konusundaki yasa aynen geçerli olsun; bu davada suçlu bulunan yerleşik olmayan yabancı, iki yıl hapis cezasına çarptırılsın, yasaya uymayan
d göçmen ise, mahkeme daha uzun bir süre kararlaştırmadıkça, üç yıl hapis yatsın. Dövüşenlere tanık olup yasa uyarınca yardım etmeyen de para cezasına çarptırılsın: birinci varlık sınıfından ise bir mına, ikinci varlık sınıfından ise elli drakhme, üçncü varlık sınıfındansa otuz, dördüncüden ise yirmi drakhme; bunların davalarına bakacak olan mahkeme de komutanlardan, tabur ve alay komutanlarıyla atlı birliği komutanlarından oluşacaktır.

Öyle anlaşılıyor ki, yasaların bir kısmı insanların birbirleriyle ne şekilde ilişkiye girerek dostluk havası içinde yaşayacaklarını
e öğretme amacıyla dürüst insanlar için çıkarılıyor, bir kısmı da bu eğitimden kaçan, yaradılıştan sert ve hiç yumuşamayan insanların büsbütün kötülüğe gömülmemeleri için çıkarılıyor. Birazdan söyleyeceğim sözlerin nedeni de bu insanlar: yasa koyucu yasalarını, hiçbir zaman kullanma fırsatı çıkmaması dileğiyle, zorunlu olarak bunlar için çıkaracaktır. Ne yukarıdaki tanrıların öfkesinden ne de yeraltında çekeceği söylenen cezalardan korkmadan babasına, annesine ya da bunların büyüklerine zorbalıkla
881 ilişmeye kalkan insan için, hiç bilmediği şeyleri bildiği iddiasıyla

[11] Kendinden yirmi yaş büyük.

herkesin dilindeki eski gelenekleri küçümseyerek yasalara karşı çıkan insan için en büyük caydırıcıya gerek vardır. En büyüğü ölüm olamaz, Hades'te bunların çekeceği söylenen acılar ölümden daha büyüktür, ve en doğrusunu söylemekle birlikte, bu ruhları caydıramazlar –nitekim öyle olsaydı, hiçbir zaman annesini döven, başka büyüklerine el kaldırmaya cüret eden insanlar
b çıkmazdı–, böyle insanların bu dünyada yaşarken bu konuda çekecekleri cezaların Hades'tekilerden olabildiği kadar aşağı kalmaması gerekiyor. Bundan sonra şu şekilde söyleyelim: biri aklı başındayken babasını, annesini ya da bunların annesiyle babasını dövmeye kalkarsa, ilkin buna tanık olan daha önce söylediğimiz gibi yardım etsin, yardım eden bir göçmen ya da yabancıysa oyunlarda en ön sırada oturmaya hak kazansın, yardım etmezse
c ömür boyu sürgüne gitsin; yardım eden göçmen değilse, övülsün, yardım etmezse kınansın; köle yardım ederse, özgürlüğünü kazansın, yardım etmezse ve olay çarşıda ortaya çıkmışsa, agoranomlardan yüz kırbaç yesin; kentte ama çarşı dışında ortaya çıkmışsa astynomlardan kim varsa o cezalandırsın, ülkenin herhangi bir yerinde kırsal alanda olmuşsa, cezayı agronom başkanları versin. Olaya tanık olan, bir yerliyse, ister çocuk ister erkek ister
d kadın olsun, "dinsiz" diye bağırarak saldırganı kovalasın; kovalamazsa, yasa uyarınca ailenin ve yurdun koruyucusu Zeus'un lanetine uğrasın. Eğer biri ana-babasına el kaldırmaktan suçlu bulunursa, öncelikle ömür boyu kentten dışarı, ülkenin herhangi bir yerine sürülsün ve bütün tapınaklardan uzak dursun; uzak durmazsa, agronomlar onu döverek ve istedikleri her şekilde cezalandırsınlar, kente girecek olursa, ölümle cezalandırılsın. Özgür yurttaşlardan biri böyle bir kimseyle birlikte yer içer ya da

e başka türlü bir ilişkiye girerse, ya da bir yerde karşılaşıp bilerek dokunursa, kötü bir talihsizliğe bulaştığını düşünerek, arınmadan tapınağa, çarşıya ve kente adımını atmasın; yasaya karşı çıkıp tapınakları ve kenti kirletirse, yöneticilerden biri de bunu öğrendiği halde o kişiye dava açmazsa, görev süresi sonunda he-
882 sap verirken ona yöneltilecek en büyük suçlama bu olsun. Eğer bir köle, yabancı ya da kentli özgür bir kişiyi döverse, olaya tanık olan yardım etsin, etmezse varlığına göre belirtilen para cezasını ödesin; orada bulunanlar dayak yiyen kişiyle birlikte onu bağlayıp saldırıya uğrayan kişiye versinler; o da köleyi teslim alıp
b ayaklarını bağlayarak efendisini maddi zarara uğratmadan istediği kadar vursun sonra da, yasal efendisine versin. Yasa şöyle olmalı: yöneticilerin buyruğu dışında[12] özgür bir kişiyi döven köleyi, efendisi dayak yiyen kişiden alarak bağlamalı ve köle dövdü-
c ğü kişiyi serbest kalıp yaşamayı hak ettiğine ikna edinceye kadar çözmemelidir. Bütün benzeri olaylarda bu aynı kural, kendi aralarında dövüşen kadınlar, kadın döven erkekler ve erkek döven kadınlar için de geçerli olsun.

[12] Devletin sahip olduğu kölelere bir yurttaşı dövmeleri buyurulabilirdi.

X. KİTAP

884 ATİNALI: Saldırı hareketlerinden sonra bütün şiddet eylemleri için şöyle bir düzenleme getirelim: hiç kimse başkasının malını almasın, götürmesin ve sahibinden izin almadıkça komşusunun bir eşyasını kullanmasın; çünkü buna bağlı olan ve sözünü ettiğimiz bütün kötülükler bundan çıkmıştır, çıkmaktadır ve çıkacaktır. Ötekiler içinde en ağırı da, gençlerin aşırılığı ve küstahlığıdır, bu hareketler tapınaklara yönelik olduğunda doruğa varır, halka ait kutsal yerlere ya da kabile üyelerinin ve benzerlerinin ortaklaşa kullandıkları yerlere yönelik olduğunda da özellikle
885 ağırdır; ikincisi, ikinci derecede ağırlıkta, özel tapınaklara ve mezarlara, üçüncüsü daha önce söylediklerimizin dışında anababaya saldırıldığında ortaya çıkar. Dördüncü saldırı türü, yöneticileri hiçe sayarak onlara ait bir şeyi izin almadan alıp götürmek ya da kullanmaktır, beşincisi de yurttaşların yurttaşlık haklarına saldırılmasıdır, ki bunun ceza youyla düzeltilmesi gerekir. Bunların her biri için ortak bir yasa koymalı. Nitekim şiddet yo-
b luyla ve gizlice yapılan tapınak soygunculuğuna ne ceza verileceği genel olarak söylendi; ama tanrılara karşı sözle ve eylemle yapılmış ne kadar saldırganlık varsa, bunların hangi cezayı hak ettiği bir öğütle söylenmeli. Şöyle olsun: Yasalara uygun olarak tanrılara inanan hiç kimse hiçbir zaman isteyerek ne dinsizce bir hareket yapmalı ne de yasaya aykırı bir söz söylemeli; ancak şu üç nedenden biri yüzünden bunu yapabilir: ya dediğim gibi, tanrılara inanmıyordur, ya ikinci olarak var olduklarını ama insanlarla ilgilenmediklerini düşünüyordur, ya da üçüncü olarak

kurban ve dualarla kandırılıp kolayca yatıştırılabildiklerine inanıyordur.

c KLEINIAS: Öyleyse bu insanlara karşı ne yapabilir ya da ne söyleyebiliriz?

ATİNALI: Önce onları dinleyelim azizim, öyle tahmin ediyorum ki, bizinle alay ederek ve küçümseyerek konuşacaklar.

KLEINIAS: Nasıl yani?

ATİNALI: Herhalde bize takılarak şöyle söyleyeceklerdir: "Atinalı, Ispartalı ve Giritli yabancılar, doğru söylüyorsunuz. Nitekim, bazılarımız tanrılara kesinlikle inanmıyor bazılarımız da sizin dediğiniz biçimde inanmıyor. Sizin yasalardan beklediğiniz
d gibi biz de sizden bizi sertlikle korkutmadan önce, tanrıların var olduğunu ve birtakım armağanlarla kandırılarak adaletsizliğe göz yummayacak kadar üstün olduklarını sağlam kanıtlar getirerek öğretmeye ve inandırmaya çalışmanızı bekliyoruz. Bütün bunları ve benzer başka şeyleri en üstün ozanlardan, hatiplerden, bilicilerden, rahiplerden ve daha binlerce kişiden duya duya, birçoğumuz suç işlemekten kaçınmak yerine, önce suç işleyip
e sonra olana çare bulmaya çalışıyoruz. Sert değil, yumuşak olduklarını ileri süren yasa koyuculardan bize karşı önce inandırma yolunu kullanmalarını bekliyoruz, tanrıların var olduğu hakkında başkalarından daha iyi konuşamasalar bile, gerçeği yansıtma bakımından daha üstün olsunlar; o zaman belki size inanırız. Söylediklerimiz yeterliyse, bu çağrımıza karşılık vermeye çalışın bakalım."

KLEINIAS: Tanrıların var olduğu hakkında gerçeği göstermek sence kolay değil mi, yabancı?

886 ATİNALI: Nasıl?

KLEINIAS: Her şeyden önce, yeryüzü, güneş, yıldızlar ve tüm evren, sonra yılları ve ayları birbirinden ayıran mevsimlerin bu kadar güzel düzenlenmiş olması; ve bütün Yunanlılarla barbarların tanrıların varlığına inanmaları.

ATİNALI: Sevgili dostum, bu alçakların bizi küçümsemelerinden korkuyorum – korkmuyorum da, çekiniyorum diyelim. Çünkü onların bu aykırılığının nedenini siz bilmiyorsunuz, ruh-
b larının haz ve tutkulara karşı zayıflığından dinsiz bir yaşama sürüklendiklerini sanıyorsunuz.

KLEINIAS: Bundan başka hangi nedenle olabilir ki, yabancı?

ATİNALI: Kesinlikle dışında yaşadığınız için, bilemeyeceğiniz ve gözünüze çarpmayacak bir neden.

KLEINIAS: Şimdi neden söz ediyorsun?

ATİNALI: En büyük sağduyu gibi görünen, ama aslında çok çetin bir bilgisizlik.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Bildiğim kadarıyla, devlet düzeniniz yüzünden sizde bulunmayan birtakım yazılı eserler bizde vardır; bunların bir kıs-
c mı şiir bir kısmı düzyazı içinde olup, tanrılar üzerinedir; en eskileri, gökyüzü ve başka şeyler gibi ilk varlığın nasıl oluştuğunu ele aldıktan hemen sonra tanrıların doğuşunu ve doğduktan sonra birbirleriyle nasıl ilişkiye girdiklerini anlatır: eski oldukları için, dinleyiciler üzerinde başka bir bakımdan iyi ya da kötü etki yaratıp yaratmadığı konusunda bunları eleştirmek kolay değil; ama ana-babaya gösterilecek saygı ve hizmet bakımından, ben bunları överek ne yararlı olduklarını ne de salt gerçeği dile
d getirdiklerini söyleyebilirim. Gene de bu eski eserleri bir yana atıp hoşçakal diyelim: tanrıların nasıl hoşuna gidiyorsa, öyle an-

latılsınlar. Buna karşılık bizdeki genç bilgelerin eserlerini kötülüklerin nedeni olarak suçlamalıyız. Şunların söylediği sözlere bak! Sen ve ben güneşin, ayın, yıldızların ve yeryüzünün tanrı ve tanrısal varlık olduklarını ileri sürerek tanrıların var olduğuna ilişkin kanıt getirdiğimiz zaman, bu bilgelerin kandırdığı kişiler bunların taş ve toprak olduklarını, insan işleriyle ilgilenecek güç-
e leri bulunmadığını söyleyecekler, inandırıcı olmak için bu düşüncelerini konuşmalarıyla iyi kötü destekleyeceklerdir.

KLEINIAS: Bir tek bu olsa bile, senin bu söylediğin korkunç bir şey; daha böyle binlercesi olduğuna göre, durum daha da kötü desenize.

ATİNALI: Pekâlâ? Ne söyleyeceğiz? Ne yapmamız gerekiyor? Sanki yasamamızdan ötürü bize dava açıp tanrıların var olduğunu yasalarımıza almakla çok kötü bir iş yaptığımızı söyleyen din-
887 siz insanların arasında biri bizi suçlarmış gibi kendimizi savunalım mı? Yoksa onları kendi haline bırakıp, giriş bölümünün yasalardan daha uzun olmasına izin vermeyerek yasalarımıza geri mi dönelim? Nitekim, dinsiz olmayı kafalarına koymuş bu insanlara, üzerinde düşünmek gerekir dedikleri bu konuları, konuşmamızda yeterince kanıtlasak, bu konuda rahatsızlık yaratarak içlerinden birini korkutsak, konuşmamız bir kez uzadıktan sonra artık kısa olmazdı; ancak bundan sonra uygun olan konuları yasamıza alırdık.

b KLEINIAS: Ama yabancı, şu kısa süre içinde sık sık söylediğimiz gibi, şu anda kısa konuşmayı uzun olana yeğlememize hiç gerek yok –hani derler ya, arkamızdan atlı kovalamıyor–, en iyidense daha kısa olanı seçer görünmek gülünç ve saçma. Tanrıların var olduğunu ve iyi olduklarını, adaleti insanlardan daha çok

gözettiklerini gösteren sözlerimizin herhangi bir şekilde inandırıcı olması çok önemli; nitekim, yasalarımızın tümü için hemen
c hemen en güzel ve en iyi giriş bu olurdu. Öyleyse üşenmeden, acele etmeden ve bu konuda inandırma gücümüzü hiç esirgemeden bunları elden geldiğince tam olarak açıklayalım.

ATİNALI: Şimdi söylediğin söz galiba beni dua etmeye çağırıyor, öyle heyecanlı konuşuyorsun ki! Konuşup konuşmada duraksamak artık olanaksız. Pekâlâ, insan tanrıların varlığı hakkında nasıl sinirlenmeden konuşabilir? Bize bu konuşmayı eskiden
d de şimdi de yaptıranlara zorunlu olarak kızıyor ve sinirleniyoruz: daha sütle beslenen küçücük bebekken, büyülercesine yarı şaka yarı ciddi anlatılan, dadılarından ve annelerinden duydukları masallara inanmıyorlar; kurban törenlerindeki dualarda duydukları, ardından görüntülerini gördükleri halde inanmıyorlar (kurban törenlerinde çocuğun görmekten ve duymaktan en çok hoşlandığı bölümlerdir bunlar); kendi ana-babasının büyük
e bir ciddiyetle kendileri ve onlar için varlığına inandıkları tanrılara dua ettiklerini ve yalvardıklarını, güneşle ay doğarken ve batarken, çeşit çeşit felaketler arasındayken de, mutluluk içindeyken de, bütün Yunanlılarla barbarların var olmadıkları için değil, özellikle var oldukları için, tanrıların var olduğuna hiçbir kuşku duymadan yere kapanarak yakardıklarını duydukları ve gördükleri halde inanmıyorlar; bütün bunları küçümserken bir tek sağlam delile dayanmıyorlar (bunu yarım akıllı biri bile söyleyebilir), şimdi de bizi bu sözleri söylemek zorunda bırakıyor-
888 lar: işte insan nasıl olur da tatlı tatlı konuşup öğüt vererek tanrıların var olduğunu onlara öğretebilir? Gene de göze almalı: çünkü iki tarafın da delirmesine gerek yok: onlar hazza doyamadık-

ları için, biz de onlara kızdığımız için. Öyleyse, bu bozuk düşünceli insanlara kızmadan, öfkemizi bastırarak tatlı tatlı sanki bunlardan biriyle konuşuyormuş gibi, sözümüz şöyle olsun: "Bak delikanlı, sen daha gençsin, zaman geçtikçe şimdiki düşün-
b celerinden birçoğunun değiştiğini ve tam tersine döndüğünü göreceksin. Öyleyse, en önemli konularda yargı sahibi oluncaya kadar bekle: en önemlisi de, bugün hiçe saydığın tanrılar üzerine doğru bir düşünce sahibi olarak iyi yaşamak; yoksa kötü yaşar insan. Bu konuda önce sana önemli bir şey açıklarsam, yalancı çıkmam: tanrılar hakkında ilk kez böyle düşünen yalnız sen değilsin, senin arkadaşların da ilk değil, bu illete yakalanmış az ya da çok sayıda insan var. Sana şunu söyleyebilirim ki, ben
c bunlardan pek çoğuyla bir arada oldum, gençliğinde tanrılar hakkında böyle düşünen, tanrıların varlığına inanmayan kişiler aynı düşünceyi ileri yaşa kadar sürdürememişlerdir, ama bazıları, ki bunların sayısı çok değil, iki düşünceye bağlı kalmışlardır: tanrılar vardır, ama insan işlerine ilgi göstermezler; ikinci olarak da, insan işleriyle ilgilenirler, ama kurban ve dualarla kolayca kandırılabilirler. Eğer beni dinlersen, başkalarından, özellikle de yasa koyucudan bilgi alarak, durumun böyle olup olmadığını
d araştırıp bu konuda olabildiğince açık bir fikir sahibi olmayı bekleyeceksin; bu arada da tanrılara karşı dinsizlik yapmaya kalkma. Çünkü senin için yasa koyan kişi, bu konudaki gerçeği şimdi ve ileride sana öğretmeye çalışmalı."

KLEINIAS: Buraya kadar çok güzel konuştun, yabancı.

ATİNALI: Hem de çok güzel, Megillos ve Kleinias; ama farkına varmadan tuhaf bir konunun içine girdik.

KLEINIAS: Hangi konudan söz ediyorsun?

e ATİNALI: Birçok insanın bilgelik bakımından bütün hepsinin içinde en üstün gördüğü konu.

KLEINIAS: Daha açık konuş.

ATİNALI: Birtakım kişiler var olmuş, var olan ve ileride var olacak her şeyin ya doğaya ya sanata ya da rastlantıya bağlı olduğunu söylüyorlar.

KLEINIAS: Doğru değil mi bu?

ATİNALI: Belki; bilge kişiler olduklarına göre doğru söylüyor-
889 lardır. Onları izleyelim ve oradakilerin ne düşündüklerini bulmaya çalışalım.

KLEINIAS: Olur.

ATİNALI: Onların dediğine göre en büyük ve en güzel şeyleri doğayla rastlantı yaratmıştır, küçük şeyleri de sanat; sanat ilk büyük eserlerin oluşum ilkelerini doğadan alarak, hepimizin "sanat eseri" dediği bütün küçük şeylere biçim vermiş ve ortaya koymuştur.

KLEINIAS: Ne diyorsun?

b ATİNALI: Daha da açık söyleyeceğim. Onlara göre, ateş, su, toprak ve hava, bunların hepsi doğa ile rastlantının ürünüdür sanatla hiçbir ilgileri yoktur; bunlardan sonraki cisimler de yer, güneş, ay ve yıldızlar, tamamıyla cansız olan bu ögelerden oluşmuştur; her biri kendi içindeki güçle, sıcakla soğuğun, yaşla kurunun katıyla yumuşağın ve karşıt unsurların rastlantı sonucu
c birbirine karışmasıyla zorunlu olarak ortaya çıkan ne varsa hepsinin uyum içinde birleştiği şekilde, rastgele hareket ederek bu şekilde ve bu nedenle tüm gökyüzünü, bütün gökcisimlerini, bütün hayvanları ve bitkileri oluşturmuştur; bütün mevsimler de bir akıl, bir tanrı ya da bir sanat sayesinde değil, dediğimiz

gibi doğa sayesinde ve rastlantı sonucu bundan oluşmuştur. Daha sonra bunlardan sanat ortaya çıkmış, ölümlü ögelerden oluş-
d tuğu için kendisi de ölümlü olarak sonunda birtakım eğlenceler yaratmıştır: gerçekle hiçbir ilgisi olmayan, kendisiyle aynı özden, resim, müzik ve bunlara yardımcı sanatların yarattığı imgeler. Sanatlar arasında hekimlik, çiftçilik ve beden eğitimi gibi ciddi bir şey yaratanlar ise, içlerindeki gücü doğayla birleştirenlerdir. Özellikle de siyasetin doğa ile çok az, ama sanatla çok ilişkili olduğunu söylüyorlar, aynı şekilde yasamanın tümü de doğa-
e nın değil, sanatın ürünüdür, koyduğu yasalar da gerçek değildir.

KLEINIAS: Ne diyorsun?

ATİNALI: Bunlar her şeyden önce tanrıların doğanın değil, sanatın ve birtakım yasaların ürünü olduğunu söylüyorlar, sevgili dostum, bu yasaları da insanların üzerinde anlaştıkları şekilde her yerde başka başka çıkardıklarını söylüyorlar; özellikle de doğaya göre güzel başka şeydir, yasaya göre güzel başka şeydir, adalet ise kesinlikle doğal değildir, tersine insanlar bir ömür boyu durmadan bunun üzerinde tartışırlar ve değiştirirler; değişik-
890 lik, doğaya göre değil, sanat ve yasaya göre ortaya çıktığı halde, yapıldığı anda geçerli olur. İşte bunlar, dostlarım, düzyazı ve şiir eserlerinde bir şeyin zorla kabul ettirilmesini en büyük adalet diye tanımlayan, gençlerin bilge gözüyle baktığı insanların düşünceleri. Gençler arasında, yasanın inanmak gerekir diye ortaya sürdüğü tanrılar yokmuş gibi, dinsizliğin kol gezmesi buradan kaynaklanıyor; insanları, yasaya uygun olarak başkalarına hizmet ederek yaşamak anlamında değil, aslında başkalarına egemen olarak yaşamak anlamında, doğa gereği doğru dedikleri yaşam biçimine sürükleyenlerin çıkardıkları ayaklanmalar hep bu yüzden.

b KLEINIAS: Ne biçim bir görüş bu açıkladığın, yabancı; toplum ve aile yaşamı içinde gençlerin yıkımı bu.

ATİNALI: Doğru söylüyorsun, Kleinias. Peki, eskiden beri süren böyle bir durum karşısında yasa koyucunun ne yapması gerektiğini düşünüyorsun? Kentte tüm insanların karşısına çıkıp, tanrıların var olduğunu söylemedikleri, yasanın tanımladığı gibi olduklarını kabul edip öyle düşünmedikleri takdirde, güzellik
c adalet ve erdeme ya da erdemsizliğe götüren en önemli konuları yasa koyucunun yasalarına yazdığı gibi düşünüp yerine getirmeleri gerektiği konusunda da aynı şekilde onları korkutmakla mı kalacak? Yasalara boyun eğmeyenlerden birinin ölmesi, ötekinin dövülmesi ve hapsedilmesi, kiminin yurttaşlık haklarını yitirmesi, kiminin de yoksulluk içinde sürgüne gitmesi gerekir diye korkutacak mı? İnsanlara yasa koyarken onları elden geldiğince kolay söz dinler hale getirmek için, sözle inandırma yoluna hiç gitmeyecek mi?

d KLEINIAS: Elbette, yabancı; bu konularda küçücük de olsa bir inandırma yolu varsa, sıradan bir yasa koyucunun bile bundan yılmaması gerekir, tersine avaz avaz bağırarak eski yasaya sahip çıkmalı, senin şimdi söylediklerini söyleyerek tanrıların var olduğunu ileri sürmeli, özellikle de yasayla sanatın doğru mantığa göre eğer aklın ürünü iseler, doğal olduklarını ya da doğadan daha aşağı olmadıklarını savunmalı: sen de bana böyle söyler görünüyorsun ve ben sana inanıyorum.

e ATİNALI: Ne kadar da ateşlisin, Kleinias! Peki? Kitle karşısında yapılan bu kadar uzun bir konuşmayı izlemek zor değil mi?

KLEINIAS: Ne yani, yabancı? Sarhoşluk ve müzik konusunda bu kadar uzun konuşmalara dayandık da, tanrılar ve benzeri ko-

nularda mı katlanamayacağız? Kuşkusuz, aklın eşliğindeki yasamaya da çok büyük yararı olur, çünkü yasanın buyrukları sonsu-
891 za kadar sorgulanmaya açık olarak yazıya geçirildi mi, her bakımdan sağlam kalır, öyle ki başlangıçta dinlemesi zor olsa bile korkmaya gerek yok, çünkü zor öğrenen birinin dahi bunlara sık sık geri dönerek incelemesi mümkün olacaktır; yararlı olmak koşuluyla uzun olması, her insanın elinden geldiği kadar bu konuşmalara yardım etmemesine neden değil ve bence dindarca da değil.

MEGILLOS: Bence Kleinias çok doğru söyledi, yabancı.

b ATİNALI: Öyleyse, dediği gibi yapalım, Megillos. Çünkü eğer bu sözler, deyim yerindeyse tüm insan soyuna yayılmasaydı, tanrıların varlığını savunan konuşmalara gerek olmazdı; ama şimdi bu zorunlu. Öyleyse, kötü insanların yıktığı en önemli yasalara yardımcı olmak, yasa koyucudan çok kime düşer?

MEGILLOS: Hiç kimseye.

ATİNALI: Gene söyle bana, Kleinias --çünkü bu konuşmaya se-
c nin de katılman gerekiyor–, bu öğretiyi savunan galiba ateşi, suyu, toprağı ve havayı her şeyin ilk ögesi sayıyor ve bunlara "doğa" adını veriyor, ruhu da bunlardan sonraya koyuyor. Hatta galiba değil, öğretisinde bunları açıkça belirtiyor.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: İyi ama, Zeus hakkı için, doğa araştırmalarına el atan bütün insanların bu aptalca düşüncelerinin kaynağını bulmadık mı? Delillerinin her birini araştırarak incele; çünkü eğer dinsiz
d öğretileri savunanların ve başkalarını da sürükleyenlerin sağlam değil, aldatıcı delillerden yararlandıkları ortaya çıkarsa, bu bizim için çok önemli. Zaten bana da öyle geliyor.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun; ama nerede yanıldıklarını göstermeye çalış.

ATİNALI: Anlaşılan, alışık olmadığımız konulara girmek gerekiyor.

KLEINIAS: Duraksamaya gerek yok, yabancı. Anlıyorum, eğer bu konulara girersek, yasamanın dışına çıkacağımızı düşünüyor-
e sun. Ama tanrıların yasadaki gibi tanımlanmalarının doğru olduğu konusunda başka türlü uzlaşmak kesinlikle mümkün değilse, ilahi dostum, bunu yapmalıyız.

ATİNALI: Anlaşılan, hemen hemen hiç alışık olmadığım bir konuşma yapacağım. Ruhları dinsizliğe yönelten öğretiler her şeyin ilk oluş ve yok oluş nedeninin ilk önce değil sonra oluştuğunu göstermişler, sonra olanı başa almışlardır; bu nedenle de tanrıların gerçek varlığı hakkında yanılgıya düşmüşlerdir.

892 KLEINIAS: Pek anlayamadım.

ATİNALI: Galiba hemen herkes ruhun nasıl bir varlık olduğunu ve gücünün ne olduğunu bilmiyor: onunla ilgili başka şeyler arasında özellikle oluşumunu, ilk yaratılanlar arasında olduğunu bütün maddelerden önce oluştuğunu, başka her şeyden daha çok bunların değişim ve dönüşüm ilkesi olduğunu bilmiyorlar; eğer bu böyleyse, ruh cisimden daha eski olduğuna göre, ruha ilişkin olan her şeyin de maddeyle ilgili olanlardan daha önce
b oluşmuş olması zorunlu değil mi?

KLEINIAS: Zorunlu.

ATİNALI: Sanı, dikkat, akıl, sanat ve yasa katı ile yumuşaktan, ağır ile hafiften daha önce olmalı; özellikle de ilk yapılmış büyük eserler, ilk oldukları için, sanata ilişkin eylemler olmalı, doğal olanlar ve doğanın kendisi ise, ki bu adı yanlış kullanıyorlar, sa-

nat ve akıldan sonradır ve bunlara bağlıdır.

c KLEINIAS: Nasıl yanlış kullanıyorlar?

ATİNALI: Doğa derken ilk nesnelerin oluşumunu anlıyorlar; ama ateşle havanın değil de, ruhun ilk olduğu, ilk yaratılanlar arasında olduğu kanıtlanacak olursa, ruhun kesinlikle doğal olduğunu söylemek çok doğru olacak. Ruhun maddeden önce olduğu kanıtlanırsa, bu böyle, yoksa değil.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse şimdi de buna girişelim mi?

d KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Konu çok yeni olduğu için, yaşlı başlı insanlar olarak yanılmamak ve anlaşamazsak gülünç duruma düşmemek için ve daha büyüğünü elde edelim derken küçüğü elden kaçırır görünmemek için, bu tümden aldatıcı konuya karşı dikkatli olalım. Bakın şimdi: deli gibi akan bir ırmağı üçümüzün de geçmesi gerekse, ben en genciniz olsam ve akıntılar konusunda derin tecrübe sahibi olsam, sizi güvenlik içinde bırakıp sizin gibi yaşlı in-

e sanların geçip geçemeyeceğine bakmak için, kendi hesabıma önce benim denemem gerektiğini söylerdim; eğer geçilebilecek gibiyse, o zaman sizi çağırır tecrübeme dayanarak birlikte geçerdik; sizin geçemeyeceğiniz gibiyse, işin tehlikesi bana ait olurdu. Böyle söylemem doğru olmaz mıydı? İşte şimdi de karşımızdaki konu oldukça zorlu ve sizin gücünüzle aşılacak gibi değil. Aman

893 cevap vermeye alışık olmadığınız sorular karşısında kafanız karışarak gözünüz kararıp başınız dönmesin, kendinize yakıştıramadığınız tatsız bir duruma düşmeyin sakın! Bu nedenle önce kendi kendime sorular sormayı, sizin de güvenlik içinde dinlemenizi uygun buluyorum; ardından gene kendi kendime sorup ruh

konusu tamamlanıncaya ve ruhun maddeden önce olduğu kanıtlanıncaya kadar tüm konuyu öyle açıklayacağım.

KLEINIAS: Çok güzel söyledin, yabancı; dediğin gibi olsun.

b ATİNALI: Haydi bakalım! Tanrıyı yardıma çağırmak gerekiyorsa, bunu şimdi yapalım –kendi varlıklarını kanıtlamak için ısrarla yardıma çağrılsınlar–, sağlam bir ip gibi onlara tutunarak konunun içine girelim. Ve bu konuda şu sorularla karşılaştığımda, en sağlam yanıtları verdiğimi varsayalım. Biri dese ki: — Her şey c duruyor, hiçbir şey hareket etmiyor mu, yabancı? Yoksa bunun tam tersi mi? Ya da bazı şeyler hareket ediyor, bazısı da duruyor mu? — Bazısı hareket eder, bazısı da durur, diyeceğim. — Ama duran belli bir yerde duruyor, hareket eden de belli bir yerde hareket ediyor, değil mi? — Elbette. — Bazısı bir tek yerde bunu yapabilir, bazısı da birçok yerde. — Merkezi sabit duran nesnelerin hareketsiz olduğu söylenen, ama çemberi dönen daireler gibi, bir tek yerde hareket edebildiklerini mi söylüyorsun? — Evet. — Böyle bir hareketin bu dönüşünde en büyük ve en küçük çemberi aynı zamanda döndürdüğünü, hızının daha az ve d daha çok olmasıyla orantılı olarak daha küçük ve daha büyük çemberlere ayrıldığını biliyoruz;[1] bu nedenle, büyük ve küçük çemberlere büyüklükleriyle orantılı yavaş ve hızlı hareketler vererek hayranlık uyandırıcı bütün olayların kaynağı olmuştur: insanın bunlara inanası gelmiyor. — Çok doğru söylüyorsun. — Birçok yerde hareket edenler derken de, galiba kimi zaman tek merkezli, kimi zamanda döndükleri için birden fazla merkezli ha- e reket içinde bir yerden başka yere geçerek hareket eden nesnele-

[1] Çemberler aynı düzlem üzerinde ve eş merkezli olarak düşünülmüştür.

ri söylüyorsun. Bunlar duran nesnelerle çarpıştıklarında parçalanırlar, karşıt yönde hareket ederek karşılarına çıkan başka nesnelerle çarpıştıklarında ise birleşip bu ikisi arasında bir tek nesne haline gelirler. — Bunların senin dediğin gibi olduğunu kabul ediyorum. — Birleşenler büyük, ayrışanlar ise, her biri var olan durumunu koruduğu sürece küçülür; bu durumunu koru-
894 yamazsa, her iki durumda da yok olur. Nesnelerin oluşumu hangi etki altında gerçekleşir? Açık ki, başlangıçtaki nesne büyüyüp ikinci değişim aşamasına, buradan da en yakındakine geçtiği ve üçüncü aşamada algılama yetisine sahip varlıklar için algılanabilir olduğu zaman. O halde, her şey bu şekilde değişerek ve yer değiştirerek oluşuyor: nesne olduğu gibi kaldığı zaman, gerçekten vardır, başka bir duruma geçip değiştiği zaman ise, tümden yok olur. Böylece, dostlarım, sayıları ve türleriyle birlikte bü-
b tün hareketleri ikisi dışında[2] söylemiş olduk, değil mi?

KLEINIAS: Hangi ikisi?

ATİNALI: Şu andaki incelememizin amacı olan ikisi, azizim.

KLEINIAS: Daha açık söyle.

ATİNALI: Amacımız ruh hali değil miydi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Öyleyse, bu hareketlerden biri, kendisi hareketsiz olup, başka şeyleri hareket ettiren hareket olsun, öteki de, birleşme ayrışma, büyüme küçülme, oluşma ve yok olma aşamaları
c içinde hem kendini hem başka şeyleri hareket ettiren.

KLEINIAS: Öyle olsun.

---

2 Bir başka hareketin etkisiyle ve kendiliğinden oluşan iki hareket. Ayrıntılar için, bak: E. B. England, *The Laws of Plato*, Manchester 1921.

ATİNALI: Böylece biri başka bir nesneyi hareket ettiren, kendisi de başkasının etkisiyle değişen hareket: bu dokuzuncusu olacak; öteki de, bütün etken ve edilgen aşamalara uyarak, hem kendini hem başka nesneyi hareket ettiren ve gerçekten bütün varlıkların değişimi ve hareketi olarak adlandırılan hareket: bunu da onuncu hareket türü olarak belirteceğiz.

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Bu on hareketten hangisini doğru bir seçimle en güç-
d lü ve özellikle etkili olarak öne alabiliriz?

KLEINIAS: Zorunlu olarak, kendiliğinden hareket edebilenin üstün olduğunu, bütün ötekilerinde ondan sonra geldiğini söyleyeceğiz.

ATİNALI: Çok güzel. Şimdi söylediklerimiz arasında bir iki yanlış noktayı düzeltmek gerekmiyor mu?

KLEINIAS: Hangi yanlışlığı diyorsun?

ATİNALI: Onuncu olarak söylediğimiz hareketi yanlış söyledik.

KLEINIAS: Neden?

ATİNALI: Mantığa göre, oluşum ve güç bakımından birinci de
e ondan; az önce yanlışlıkla dokuzuncu dediğimiz de, bundan sonra ikinci oluyor.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Şunu: bir şey başka bir şeyde değişiklik yarattığı, o da başka bir şeyi etkilediği zaman, ilk değişikliği yaratan bunlardan biri mi olacak? Nasıl olur da, hareketini bir başkasından alan, ilk başkalaşım ilkesi olur? Bu olanaksız. Tersine, kendi kendine hareket edip başka bir şeyi, o da başka bir şeyi değiştir-
895 diği ve bu hareket böylece binlerce kez yinelendiği zaman, bü-

tün bunların hareket ilkesi, kendiliğinden hareket edenin değişiminden başka bir şey olabilir mi?

KLEINIAS: Çok güzel söyledin; buna katılmak gerek.

ATİNALI: Bir de şöyle söyleyelim ve kendi kendimize sorup yanıtlayalım. Böyle birçok düşünürün söylemeye kalkıştığı gibi, evren bir şekilde birleşip sabitleşmiş olsa, bu söylenenler arasında
b hangi hareketin ilk olması gerekir? Kuşkusuz kendi kendine hareket eden; çünkü daha önce bunlar arasında hiçbir değişiklik olmadığı için, daha önce başka bir etkenle değiştirilmemiştir. Hareketli ve hareketsiz nesnelerde bütün hareketlerin ana ilkesi olarak kendiliğinden hareket edenin, bütün değişikliklerin en eskisi ve en güçlüsü olduğunu söylemek zorundayız, başka bir hareket tarafından değiştirilip başka nesnelere hareket vereni de ikinci sıraya almalıyız.

KLEINIAS: Çok haklısın.

c ATİNALI: Konunun bu noktasına geldiğimize göre, şunu da yanıtlayalım.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Bu hareketin topraktan, sudan, ateşten, bunların ayrışmasından ya da birleşmesinden oluşmuş bir nesnede ortaya çıktığını görürsek, bu nesnenin durumunu nasıl tanımlayacağız?

KLEINIAS: Yoksa bana, kendi kendine hareket eden şeye canlı deyip demeyeceğimizi mi soruyorsun?

ATİNALI: Evet.

KLEINIAS: Canlı diyeceğiz elbette.

ATİNALI: Pekâlâ. Birtakım şeylerin ruhu olduğunu gördüğümüzde de gene aynı şey değil mi? Canlı olduğunu kabul etmeli-

yiz değil mi?

KLEINIAS: Başka türlü olamaz.

d ATİNALI: Şimdi, Zeus aşkına, dur bakalım: her bir nesne için üç şey düşünmeyi kabul etmez misin?

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Biri varlığı, öbürü varlığının tanımı, üçüncüsü de adı; ayrıca her varlık hakkında iki soru sorulabilir.

KLEINIAS: Nasıl iki soru?

ATİNALI: Her birimiz bazen bir nesnenin adını söyleyip tanımını isteyebiliriz, bazen de tanımını yapıp adını sorabiliriz. Şimdi söylemek istediğimiz şöyle bir şey mi?

KLEINIAS: Ne?

e ATİNALI: Bazı şeylerin ve bazı sayıların ikiye bölünmesi mümkündür; böyle sayıların adı "çift"tir, tanımı da "iki eşit parçayı bölünebilen sayı"dır.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Bunu söylemek istiyordum. O halde, ister adını söyleyip tanımını soralım, ister tanımını verip adını soralım, her iki durumda da aynı şeyden söz etmiyor muyuz? Adına "çift" deyip, "ikiye bölünebilen sayı" diye tanımladığımız şey aynı değil mi?

KLEINIAS: Kesinlikle aynı.

ATİNALI: Adı ruh olan şeyin tanımı nedir? Şimdi söylediğimiz-
896 den başka, yani "kendiliğinden hareket eden hareket"ten başka bir tanımı var mı?

KLEINIAS: Hepimizin ruh dediği varlığın "kendiliğinden hareket" olarak tanımlandığını mı söylüyorsun?

ATİNALI: Evet; eğer bu böyleyse, ruhun, bütün varlıklardaki

her değişikliğin ve hareketin nedeni olduğu ortaya çıktıktan sonra, şimdi var olan, daha önce var olmuş ve ileride var olacak bütün nesnelerin ve karşıtlarının ilk oluşum ve hareket ilkesiyle ay-
b m şey olduğuna yeterince kanıt getirilmediğinden hâlâ yakınıyor muyuz?

KLEINIAS: Hiç de değil, bütün varlıklar içinde ruhun, hareket ilkesi olarak en eski olduğu en doyurucu biçimiyle kanıtlandı.

ATİNALI: Öyleyse, kendi dışındaki bir şeyden kaynaklanan ve hiçbir şeyi kendi içindeki güçle harekete geçiremeyen hareket ikinci sırada değil mi? Ya da aslında ruhsuz bir maddenin uğradığı değişiklik olarak kaçıncı sıraya koymak istiyorsan, o sırada yer alması gerekmiyor mu?

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: Ruh yönettiğine, madde de doğal olarak onun yöneti-
c minde olduğuna göre, ruhun maddeden önce olduğunu, maddenin ise ondan sonra ikinci sırada geldiğini söylerken kesinlikle haklıydık ve son derece doğru ve eksiksiz konuşmuş olduk.

KLEINIAS: Evet, çok doğru.

ATİNALI: Daha önceki konuşmamızda, eğer ruhun bedenden önce olduğu ortaya çıkarsa, ruha ilişkin şeylerin de maddeninkinden daha eski olacağı üzerinde uzlaştığımızı anımsayalım.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Ruh maddeden önce olduğuna göre, karakterler, tö-
d reler, istenç, muhakeme, doğru sanı, dikkat ve anılar da, maddelerin uzunluğundan, genişliğinden, yüksekliğinden ve gücünden öncedir.

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: Bundan sonra da şu konuda uzlaşmak zorunlu değil mi? Ruhu her şeyin nedeni olarak koyacaksak, iyinin ve kötünün, güzelin ve çirkinin, adaletin ve adaletsizliğin ve bütün karşıtların da nedeni değil midir?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Ruh hareket eden her şeyin içinde bulunduğuna ve
e onu yönettiğine göre, gökyüzünü de yönettiğini söylemek zorunlu değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Bir tek ruh mu, birden fazla ruh mu? Ben ikinizin yerine cevap vereyim: birden fazla. İkiden az olduğunu düşünmeyelim: biri iyilik yapan, öteki de bunun tersini yapacak güçle olan.

KLEINIAS: Çok doğru söyledin.

ATİNALI: Pekâlâ. Ruh gökyüzündeki, yeryüzündeki ve denizdeki her şeyi kendi hareketiyle güder; bu hareketlerin adı iste-
897 mek, araştırmak, dikkat etmek, karar vermek, doğru ve yanlışı düşünmektir; sevinmek ve üzülmek, cesur olmak ve korkmak, nefret etmek ve sevmektir; işte bu türden olan ya da maddeye özgü ikincil hareketleri de kapsayan ilk hareketler bütün maddeleri büyümeye ve küçülmeye, birleşmeye ve ayrılmaya ve bunları izleyen sonuçlara götürür; maddenin sıcak ve soğuk, ağır ve hafif, katı ve yumuşak, ak ve kara, acı ve tatlı olmasına neden
b olur; ruh bütün bu araçları kullanarak ve tanrısal akılla işbirliği içinde, aslında kendisi de tanrı olduğu için her şeyi doğru ve mutlu kılar, ama akılsızlıkla birleşirse, her şey bunun tersi olur. Bunları böylece kabul edelim mi, yoksa gerçeğin başka türlü olduğundan hâlâ kuşkulu muyuz?

KLEINIAS: Kesinlikle hayır.

ATİNALI: Pek öyleyse, hangi tür ruh için gökyüzünü, yeryüzünü ve bunların dönüşlerini yönettiğini söyleyebiliriz? Akıllı ve erdemle dolu olan tür mü, yoksa bu iki özellikten de yoksun olan tür mü? Buna şöyle bir yanıt vereyim, ister misiniz?

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Şöyle diyebiliriz: "Bak dostum, eğer gökyüzünün ve içindeki tüm nesnelerin bütün yolu ve dönüşleri aklın hareketine, dönüşüne ve muhakemesine benzer bir yapıda ise ve onunla aynı özden bir hareketle ilerliyorsa, tüm evrenle en üstün ruhun ilgilendiğini ve onu böyle bir yolda ilerlettiğini açıkça söylemek zorundayız."

KLEINIAS: Doğru.

ATİNALI: "Ama eğer delice ve düzensiz bir hareketle ilerliyorsa, bunu yöneten kötü ruhtur."

KLEINIAS: Bu da doğru.

ATİNALI: "O halde, aklın hareketi hangi yapıdadır?" Şimdi dostlarım, bu soruya mantıklı bir karşılık bulmak zor; bu nedenle yanıtlamada size yardım etmem doğru olur.

KLEINIAS: Güzel.

ATİNALI: Ölümlü gözlerle akla bakmak ve yeterince anlamak için yanıt ararken, güneşe bakar gibi öğle zamanı gece karanlığı yaratmayalım; sorduğumuz şeyin imgesine bakarsak, daha kesin görebiliriz.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Aklın hareketi, on hareket içinde hangisine benziyorsa, onun imgesini alalım. Bunu size anımsattıktan sonra yanı-

tını ortaklaşa verelim.

KLEINIAS: Çok iyi olur.

ATİNALI: O zaman söylediklerimizi anımsıyor musunuz? Hani bazı nesnelerin hareket ettiğini, bazılarının ise durduğunu söylemiştik, değil mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Hareket edenlerden de bazıları bir tek yerde bazıları
898 birden fazla yerde hareket ediyor, demiştik.

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Bu iki hareketten aynı yerde hareket eden, yuvarlak çemberler gibi, zorunlu olarak her zaman bir merkez çevresinde döner, ve bu hareket aklın dairesel hareketine olabilecek en yakın ve benzer harekettir.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Aklın ve aynı yerdeki hareketin aynı düzene göre, aynı şekilde, aynı yerde, aynı merkez çevresinde, aynı yöne doğ-
b ru, aynı oran ve düzen içinde yuvarlak kürelerin dönüşüne benzer şekilde hareket ettiklerini söylersek, herhalde sözle güzel imgeler yaratan beceriksiz sanatçılara benzemeyiz.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Peki, hiçbir zaman aynı şekilde, aynı düzene göre, aynı yerde, aynı merkezin çevresinde, aynı yöne doğru, bir tek yerde olmayan, uyumsuz düzensiz ve oransız hareket, akılsızlıkla aynı özden olmayacak mı?

KLEINIAS: Hem de nasıl!

c ATİNALI: Şimdi, her şeyi çekip çeviren ruh olduğuna göre, gökyüzünü yöneterek ve düzenleyerek dönüşünü sağlayan da,

zorunlu olarak ya en üstün ruh ya da karşıtıdır demek, hiç zor değil.

KLEINIAS: Şimdi söylenenlerden sonra, bu dönüşü her türlü erdeme sahip bir ya da daha çok ruhun sağladığını söylemek gerek, başka türlü söylemek dine sığmaz, yabancı.

ATİNALI: Konuşmaları çok iyi dinlemişsin, Kleinias; bir de şuna
d kulak ver.

KLEINIAS: Neye?

ATİNALI: Güneşi, ayı ve yıldızları eğer hepsini ruh döndürüyorsa, her birini ayrı ayrı çevirmiyor mu?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: O halde bir tanesi için konuşalım, bu bütün yıldızlar için geçerli olsun.

KLEINIAS: Hangisi?

ATİNALI: Güneş: her insan bunun kütlesini görür, ama ruhunu göremez; zaten canlılar arasında başka bir bedenin de ruhu ne yaşarken ne ölürken görülmez, ama bu ruhun yapısı gereği
e bedensel duyumların hiçbiriyle algılanmadığına, ancak akılla kavrandığına ilişkin kesinlikle güçlü nedenlerimiz var. O halde, zihnimizi kullanarak bu konuda şunu da görelim.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Eğer ruh güneşe hareket veriyorsa, bunu üç şeyden biriyle yaptığını söylersek, yanlış olmayacak.

KLEINIAS: Hangi üç şey?

ATİNALI: Ya bu gözle görünen yuvarlak kütlenin içine yerleşerek, tıpkı bizim ruhumuzun bizi her yere götürdüğü gibi, onu her yere götürüyor; ya birtakım kişilerin söylediği gibi, dışarıdan

899 bir yerden ateş ya da havadan oluşma bir kütle edinerek kendi kütle gücüyle bunu itiyor; ya da üçüncü olarak, kütlesi olmadan, ama içindeki başka olağanüstü ve harika güçler sayesinde götürüyor.

KLEINIAS: Evet ruhun her şeyi hareket ettirmesi bu üçünden biriyle olmalı.

ATİNALI: Şimdi burada dur: hepimizi aydınlatan güneşi ruh ister arabaya oturmuş gibi götürsün, ister dışarıdan itsin, ister şu ya da bu şekilde hareket ettirsin, her insanın güneşi tanrı olarak görmesi gerekir. Yoksa gerekmez mi?

b KLEINIAS: Elbette gerekir, eğer akılsızlığın son noktasına gelmemişse.

ATİNALI: Bütün yıldızlar, ay, yıllar, aylar ve bütün mevsimler hakkında bu aynı sözü yinelemekten başka ne yapabiliriz? Her türlü erdemle donatılmış bir ruh ya da ruhlar bütün bunların nedeni olarak gösterildiğine öre, ister canlı olarak kütlelerin içinde bulunup tüm gökyüzünü düzenlesinler, ister başka türlü olsun, bunların tanrı olduklarını söyleyeceğiz, değil mi? Bunları kabul edip her şeyin tanrıyla dolu olduğunu[3] yadsıyanı hoş görecek biri var mıdır?

c KLEINIAS: Bu derece aklını yitirmiş biri olamaz, yabancı.

ATİNALI: O halde, Megillos ve Kleinias, buraya kadar hâlâ tanrılara inanmayan varsa, ona koşullarımızı bildirip çekip gidelim.

KLEINIAS: Hangi koşulları?

ATİNALI: Ya bize ruhu her türlü oluşumun ana ilkesi olarak

[3] Bu deyiş, geleneksel olarak ilk filozof diye gösterilen Thales'e (c. İÖ 600) yakıştırılır.

koyarken yanıldığımızı ve bunun soncunda söylediğimiz öteki şeylerin de yanlış olduğunu gösterecek ya da bize boyun eğerek ve ömrünün geri kalanında tanrılara inanarak yaşayacak. Şimdi
d bakalım, tanrılara inanmayanlara tanrıların var olduğunu yeterince kanıtladık mı, yoksa yetersiz mi kaldık?

KLEINIAS: Hiç de yetersiz kalmadık, yabancı.

ATİNALI: O halde, bunlar için yaptığımız konuşma burada bitsin; şimdi de tanrıların varlığına inanan, ama insan işleriyle ilgilenmediklerini düşünen kişiye seslenmeliyiz. "Tanrılara inanıyorsun, azizim, çünkü belki de tanrılarla olan akrabalığın, içinde doğal olarak var olan şeyi onurlandırmanı ve inanmanı sağlıyor.
e Seni dinsizliğe iten ise, kötü ve adaletsiz insanların kişisel yaşamlarında ve toplum içinde elde ettikleri talih; aslında bu hiç de mutlu bir talih değil, ama çoğunluğun gözünde uygun olmayan biçimde mutlu sayılıyor, şiirlerde ve çeşitli eserlerde yanlış yere övülüyor. Ya da belki bu insanların ileri yaşa kadar gelip
900 ömürlerini tamamladıklarını, arkalarında büyük onurlara sahip torunlar bıraktıklarını gördüğün için sarsılıyorsun, bunca korkunç dinsizlikten bazılarıyla karşılaştığın için, insanların sıfırdan başlayıp bu sayede tiranlığa ve en büyük güce ulaştıklarını başkalarından duyduğun ya da kendi gözleriyle gördüğün için böyle oluyor. O zaman da, açık ki, akrabalığın nedeniyle bu gibi olayların sorumlusu olarak tanrıları suçlamak istemediğin için, bütün bunlar yüzünden kafan karışıp tanrılara da kızamayınca,
b bu duruma düşmüş oluyorsun: tanrıların varlığına inanıyor, ama insan işlerini küçümsediklerini ve hiç aldırmadıklarını düşünüyorsun. Şimdiki düşüncelerinin daha büyük bir dinsizliğe varmaması için, bakalım eğer konuşmalarımızla bu illeti savabilir-

sek, bundan sonraki konuşmamızı tanrılara hiç inanmayanlara karşı eksiksiz tamamladığımız konuşmaya bağlayarak bundan da
c yararlanmaya çalışalım." Ve sen Kleinias, sen de Megillos, daha önce de yaptığımız gibi, bu delikanlının yerine geçin ve yanıtlayın; konuşmalarımızda bir güçlük belirecek olursa, az önce olduğu gibi sizi ben alıp ırmağı geçeceğim.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun; sen böyle yap, biz de elimizden geldiği kadar dediklerini yapacağız.

ATİNALI: Ama tanrıların büyük şeyler kadar küçük ayrıntılarla da ilgilendiklerini, hatta daha da çok ilgilendiklerini bu adama
d göstermek belki de zor olmayacak. Çünkü kendisi az önce buradaydı ve söylenenleri duydu: tanrılar her türlü erdemle donatılmış oldukları için, her şeyle ilgilenmeyi kendilerine en yakın bir özellik olarak kazanmışlardır.

KLEINIAS: Elbette bunu duydu.

ATİNALI: Bundan sonra bizimle birlikte şu soruyu sorsunlar: tanrıların erdemli olduklarını kabul ederken hangi erdemden söz ediyoruz? Bakın: ölçülülük ve akıl erdeme özgüdür, karşıtları da erdemsizliğe özgüdür, demiyor muyuz?

KLEINIAS: Diyoruz.

e ATİNALI: O halde? Yiğitlik erdeme özgüdür, korkaklık da erdemsizliğe, değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Birtakım nitelikler için çirkin, bazıları için de güzel diyecek miyiz?

KLEINIAS: Zorunlu olarak.

ATİNALI: Bize yakışan ne kadar kötü nitelik varsa, tanrıların

böyle şeylerle hiç mi hiç ilgisi olmadığını söylemeyecek miyiz?

KLEINIAS: Bunu herkes böyle kabul eder.

ATİNALI: Öyleyse? İlgisizliği, tembelliği ve gevşekliği ruhun erdemi olarak mı alacağız, ya da nasıl diyeceksin?

KLEINIAS: Hiç olur mu?

ATİNALI: Ruhun erdemsizliği olarak mı?

KLEINIAS: Evet.

901 ATİNALI: O halde bunun karşıtları erdemsizliğe bağlanacak, öyle mi?

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Demek ki, ilgisiz, tembel ve gevşek her kişi bizim için ozanın iğnesiz yaban arılarına benzettiği[4] kimse gibi olacak, değil mi?

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: O halde tanrının, kendisinin de nefret ettiği böyle bir karakterde olduğunu söylememeli, kimsenin de böyle konuşmasına izin vermemeliyiz.

KLEINIAS: Kesinlikle; nasıl olur ki?

b ATİNALI: Bir işi yapma ve özellikle ilgilenme durumunda olan biri aklını önemli noktalara verir; küçükleri savsarsa, böyle biri hatasız olarak hangi gerekçeyle övülebilir? Şöyle düşünelim: ister tanrı ister insan olsun, bu şekilde davranan iki nedenle böyle davranmıyor mu?

KLEINIAS: Hangi iki neden?

ATİNALI: Ya bütün içinde ayrıntıları savsamanın o kadar önem-

4 Hesiodos, *İşler ve Günler*, m. 304.

c li olmadığını düşünüyordur, ya da önemli olsa bile uyuşukluk ve gevşeklik içinde bunu savsıyordur. Zaten savsamak başka türlü olabilir mi? Kuşkusuz, her şeyle ilgilenmek olanaksız olduğu zaman, önemli noktalardansa ayrıntılar savsanacaktır; o zaman da bu sözümüz, yetersiz ve ilgilenecek güçte olmadığı için ilgilenemeyen bir tanrıya ya da zavallı bir insana değil.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Şimdi de bu ikisi (her ikisi de tanrıların varlığına ina-
d nıyorlar, ama biri satın alınabildiklerini, öteki de küçük şeylerle ilgilenmediklerini düşünüyor) üçümüze karşılık versin: "Her şeyden önce her ikiniz de tanrıların her şeyi bildiklerini, gördüklerini ve duyduklarını, bilgi ve duyum alanına giren hiçbir şeyin onların gözünden kaçmadığını söylüyorsunuz; bu böyle mi, değil mi?"

KLEINIAS: "Böyle."

ATİNALI: "O halde, ölümsüzlerle ölümlülerin gücünün yettiği her şeyi onlar da yapabilirler mi?"

KLEINIAS: Bunun böyle olduğunu nasıl kabul etmezler?

e ATİNALI: Öyleyse beşimiz de onların iyi ve üstün olduklarını kabul ettik.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Demek ki, bizim kabul ettiğimiz gibi olmakla, herhangi bir şeyi uyuşukluk ve gevşeklik içinde yaptıklarını kabul etmek olanaksız, değil mi? Bizde, insanlar arasında tembellik korkaklığın ürünüdür, uyuşukluk da tembellikle gevşekliğin.

KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Tanrılardan hiçbiri uyuşukluk ve gevşeklik yüzün-

den savsamaz; çünkü onlarda korkaklık payı yok.

KLEINIAS: Söylediğin son derece doğru.

902 ATİNALI: Demek ki şu kalıyor: bütün içinde birkaç küçük şeyi savsıyorlarsa, ya bu gibi şeylerle hiç ilgilenmemek gerektiğini bildikleri için böyle yapıyorlar, ya da bilgisizlik dışında başka hangi neden olabilir?

KLEINIAS: Hiç.

ATİNALI: Peki öyleyse, senin şöyle söylediğini mi düşünelim: bilmedikleri için ilgilenmeleri gerekirken bilgisizlik yüzünden mi ilgilenmiyorlar, yoksa gerekliliğini bildikleri halde, en aşağılık insanların yaptığı söylenen şeyi mi yapıyorlar, yani yaptıkları
b şeylerden daha iyisini bildikleri halde, haz ya da acıya yenilerek mi bunu yapmıyorlar?

KLEINIAS: Nasıl olur?

ATİNALI: İnsanlık durumları canlılar içinde yer almıyor mu ve bütün canlılar içinde tanrıyı en çok sayan, insan değil mi?

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

ATİNALI: Bütün ölümlü canlıların tanrının malı olduğunu söylüyoruz, tüm gökyüzü de öyle.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O halde bunların tanrılar için büyük ya da küçük
c önem taşıdığını söyleyelim; her iki durumda da bizi savsamak son derece dikkatli ve üstün olan sahiplerimize yakışmaz. Nitekim bundan başka bir de şunu incelemeliyiz.

KLEINIAS: Neyi?

ATİNALI: Algılama ve edim gücü: kolaylık ve zorluk bakımından bu ikisi birbirine karşıt değil mi?

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Büyüklerdense küçük şeyleri görmek ve duymak daha zordur; buna karşılık birkaç küçük şeye egemen olmak, ilgilenmek ve yönetmek karşıtlarına göre her yönüyle daha kolaydır.

d KLEINIAS: Hem de çok.

ATİNALI: Bir bedeni tüm olarak tedavi etmesi istenen bir hekim büyük parçalarla ilgilenmeyi isterse ve buna gücü yeterse, ama öte yandan küçük parçaları ve ayrıntıları savsarsa, bedenin tümü iyi bir duruma gelecek midir?

KLEINIAS: Kesinlikle gelemez.

ATİNALI: Dümenciler, komutanlar, yöneticiler, devlet adamları ve bunun gibi başkaları için de az sayıda küçük ayrıntılar bir yana bırakılmışsa çok sayıda büyük şeyler iyi sonuç vermeyecek-
e tir; nitekim, duvarcılar da küçük taşlar olmadan büyük taşların sağlam yerleşmediğini söylerler.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: O halde, tanrıya ölümlü sanatçılardan daha az değer biçmeyelim: sanatçılar kendi alanlarında ne kadar usta iseler, bir tek sanatla büyük ve küçük işleri o kadar dikkatli ve mükemmel yaparlar. Olaylarla ilgilenmek isteyen ve buna gücü yeten, en bil-
903 ge tanrının da, küçük oldukları için ilgilenmesi daha kolay olan ayrıntılarla hiçbir şekilde ilgilenmediğini, tersine tıpkı yorulmamak için gevşek davranan tembel ya da korkak biri gibi, yalnızca büyük işlerle ilgilendiğini düşünmemeliyiz.

KLEINIAS: Tanrılar hakkında böyle bir düşünceyi kesinlikle kabul edemeyiz, yabancı; çünkü bu dine sığmadığı gibi, doğru bir düşünce de değil.

ATİNALI: Öyle sanıyorum ki, tanrıları ilgisizlikle suçlamaya meraklı kişiyle fazlasıyla konuşmuş olduk.

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Hiç olmazsa bu konuşmamız ona doğru düşünmediğini kabul ettirdi; ama gene de, sanırım, birkaç büyüleyici söze gerek var.

KLEINIAS: Ne gibi azizim?

ATİNALI: Delikanlıyı konuşmamızla ikna edelim: "Evrenle ilgilenen varlık, bütünün kurtuluşu ve mükemmelliği için her şeyi hazırlamıştır; bunların her bir parçası da içindeki güce uygun olarak etken ve edilgen bir durumdadır. En küçük etken ve edilgen duruma bakmak ve en son hedefi en ince ayrıntısına kadar gerçekleştirmek üzere, bunların her birinin başına bir yönetici koymuştur; bunlardan biri de sensin, sefil, küçücük de olsa her zaman bütüne bakan ve yönelen parçalardan birisin; oysa sen burada her türlü oluşumun bu sayede ortaya çıktığını, evrenin yaşamında mutlu bir özün bulunması için oluştuğunu, onun senin için değil, senin onun için var olduğunu anlamıyorsun. Nitekim her hekim, her usta elsanatçısı her şeyi bütünü göz önüne alarak yapar; en üstün amaca yönelen parçayı bütün için gerçekleştirir, bütünü parça için değil. Ama nasıl oluyor da senin başına gelen evren için en iyisi oluyor, aynı zamanda ortak kökenden geldiğine göre senin için de en iyisi oluyor? İşte sen bunu bilmediğin için kızıyorsun. Oysa ruh sürekli olarak kimi zaman bir bedene kimi zaman başka bedene girip ya kendi kendine ya da başka bir ruhun etkisiyle çeşitli değişikliklere uğradığına göre her şeyin düzenleyicisine iyi bir karakteri daha iyi bir yere, kötü bir karakteri de daha kötü bir yere geçirmekten başka bir iş kal-

e mıyor: böylece her biri hak ettiği kaderi buluyor."

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Sanırım tanrılar için her şeyle ilgilenmenin nasıl kolay olduğu bu şekilde açıklanıyor. Nitekim, biri her şeyi değiştirirken sürekli olarak bütüne bakmadan biçimlendirse, örneğin ateşten canlı bir su yaratsa ve birden çokluk ya da çokluktan bir-
904 lik yaratma yoluna gitmese; birinci, ikinci ya da üçüncü oluşum aşamasında değişen düzenin ögeleri sayıca sonsuz olurdu; oysa şimdi bu, evrenle ilgilenen için olağanüstü kolay.

KLEINIAS: Ne demek istediğini gene anlamadım.

ATİNALI: Şunu: kralımız bütün eylemlerin ruhla dolu olduğunu, içlerinde her türlü erdemle kötülüğün bulunduğunu, ruhla beden bir kez yaratıldıktan sonra artık yok olmadığını[5] ama yasaya göre tanrılardaki gibi sonsuz da olmadığını gördüğü için –
b çünkü ikisinden biri bozulsa, canlılar hiçbir zaman oluşamazlardı–, ruhtaki iyiliğin yapısı gereği her zaman için yararlı olduğunu, kötülüğün de zarar verdiğini düşünmüştür; işte bütün bunları görüp her bir parça için evrende bir yer tasarlamıştır: erdemin en kolay ve en üstün bir şekilde zafer kazanmasını, erdemsizliğin ise yenik düşmesini sağlayacak bir yer. Yaratılan her şeyin her zaman hangi nitelikte olması ve hangi yeri alarak nerelerde bulunması gerektiğini bu bütün için tasarlamıştır; herhan-
c gi bir niteliğin oluşum nedenlerini de her birimizin iradesine bırakmıştır. Nitekim kişi ruhça nasıl biri olmak istiyorsa, hepimiz hemen her zaman çoğunlukla öyle biri oluruz.

KLEINIAS: Öyle görünüyor.

---

5 Olasılıkla kuşaktan kuşağa sürdüğü için.

ATİNALI: "İçinde ruh bulunan her şey değişir, bu değişimin nedeni kendi içindedir, değişirken de kaderin düzenine ve kuralına göre hareket eder; birkaç küçük karakter değişikliği olursa,
d yeryüzü üzerinde yer değiştirir, ama adaletsizliğe doğru birçok değişiklik olursa, insanların Hades ya da benzeri adlar vererek, yaşarken de bedenlerinden ayrıldıktan sonra da o çok korktukları ve düşlerinde gördükleri yeraltının derinliklerine gider. Ruh kendi iradesiyle ve güçlü bir ilişkisinden ötürü erdem ya da erdemsizlik yolunda büyük değişikliklere uğradığı zaman tanrısal erdemle birleşip kendisi de belirgin biçimde tanrısal olursa, kut-
e sal bir yolda daha üstün bir yere gelmek üzere bulunduğu yeri değiştirir; tersi olursa, yaşamını bunun tersine değiştirir.

'Olympos'ta oturan tanrıların yargısı budur'[6]

delikanlı tanrıların seninle ilgilenmediklerini düşündüğün halde: kötü olursan kötü ruhların yanına gitmek, iyi olursan iyi ruhların yanına gitmek; yaşarken de başına gelecek bütün ölümlerde de[7] benzer yaradılışlı insanlar arasında yapılagelen şeylere katlan-
905 mak ve yapmak. Ne sen ne de başka bir talihsiz bu yargıdan kaçmış olmakla övünecektir: bütün yargılar içinde düzenleyicilerin özellikle getirdikleri ve kesinlikle sakınılması gereken bir yargı. Çünkü bu yargı hiçbir zaman peşini bırakmayacak: küçücük bir zerre haline gelip yeraltının derinliklerine dalsan da gökyüzüne
b yükselip uçsan da; ister burada kal ister Hades'te dolaş ister daha uzak bir yerlere git, bunların karşılığında cezanı çekeceksin. Bu aynı sözü sana insanların dinsizce ya da benzeri işler yaparak

6 Homeros, *Od.* XIX. 43.

7 Olasılıkla dünyaya yeniden gelmeden önceki ölümler.

yükseldiklerini gördüğün için sefaletten mutluluğa ulaştıklarını sandığın kişiler için de söylemek gerek: sanki aynada yansır gibi onların hareketlerinde tanrıların ilgisizliğini gördüğüne inanıyorsun, oysa tanrıların evrene ne gibi bir katkıları olduğunu bilmiyorsun. Bütün insanların en gözükarası olan sen bunu bilmek gerekmediğini nasıl söyleyebilirsin? İnsan bu katkıyı bilmezse yaşam hakkında bir fikir sahibi olamaz, mutluluk ve sonsuzluk hakkında bir görüş getiremez. Eğer Kleinias ve biz bütün yaşlı insanlar seni tanrılar hakkında söylediğin şeyi bilmediğine ikna edersek tanrı da sana güzelce yardım edecek; ikna olmak için hâlâ birkaç söze gerek duyuyorsan ve birazcık aklın varsa, biz üçüncüyle konuşurken kulak ver." Çünkü tanrıların var olduklarını ve insanlarla ilgilendiklerini başarıyla kanıtladığımı söyleyebilirim; ama tanrıların adaletsiz kişilerden armağanlar alarak kandırılabildiklerini kimse kabul etmemeli ve herkes elinden geldiğince çürütmeli.

KLEINIAS: Çok güzel konuştun, dediğin gibi yapalım.

ATİNALI: Tanrılar aşkına, bakın! Eğer kandırılabiliyorlarsa, onları ne şekilde kandırabiliriz? Kim bunlar ya da nasıl bir nitelikleri var? Kuşkusuz tüm gökyüzünü sonsuza kadar düzenleyecek yönetici olmaları zorunlu.

KLEINIAS: Öyle.

ATİNALI: Peki öyleyse, hangi yöneticilere benziyorlar? Ya da hangi yöneticiler onlara benziyor? Küçükle büyüğü karşılaştırarak bir benzetme yapabilir miyiz? Yarışmalardaki araba sürücüleri ya da gemilerdeki dümenciler olabilir mi? Belki ordu komutanlarına da benzetilebilirler. Bedenlerde hastalıkların saldırısına karşı dikkat kesilmiş hekimlere ya da bitkilerin gelişimiyle ilgili

906 olarak o alışılmış zorlu mevsimleri korkuyla bekleyen çiftçilere, hatta sürü bekçilerine benzetmek de mümkün olabilir mi? Nitekim, mademki gökyüzünün birçok iyilikle, birçok da kötülükle dolu olduğu, ama kötülüklerin iyiliklerden daha çok olmadığı konusunda kendi aramızda uzlaştık, diyebiliriz ki, bu savaşımı sonsuzdur ve olağanüstü bir gözetim gerektirir; bizler tanrılarla daimonlarm malı olduğumuza göre, tanrılarla daimonlar da yanımızda olacaklardır. Bizi yıkan akılsızlıkla birlikte adaletsizlik ve
b aşırılıktır; kurtaran da akılla birlikte adalet ve ölçülülüktür: bunlar tanrıların canlı güçlerinde bulunur, ama burada, bizim aramızda da bunların küçük bir örneği açıkça görülebilir. Yeryüzünde yaşayan, haksız kazanç elde etmiş birtakım vahşi ruhlar açık ki, köpek ya da çoban koruyucuların ya da tam anlamıyla en üstün efendilerin ruhları önünde yaltaklanarak okşayıcı sözler ve aldatıcı adaklar karşılığında insanlar arasında üstün duru-
c ma geçerlerse, hiçbir zorlukla karşılaşmama ayrıcalığını elde etme konusunda onları ikna ederler: kötü insanların yaydığı söylentiler böyle diyor. Biz de diyoruz ki, şimdi anılan bu kusur, yani açgözlülük etten kemikten bedenlerde "hastalık," mevsimlerde ve yıllarda "afet," devlet ve devlet düzenlerinde de ad değiştirerek "adaletsizlik" olarak adlandırılır.[8]

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Bu sözü söyleyen şunu da söylemek zorundadır: tan-
d rılar adaletsiz insanlara ve onların adaletsizliklerine göz yumarlar: yeter ki bu haksızlıklarından onlara da pay çıkarılsın; sanki

[8] Hastalık, afet ve adaletsizlik birbirini dengelemesi gereken ögelerden birinin üstün duruma geçip ötekini ezmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

kurtlar köpeklere avlarından küçük bir pay verseler, köpekler sakinleşip sürüyü yağmalamalarına göz yumacaklarmış gibi. Tanrıların kandırılabildiklerini söyleyenlerin sözü aynı kapıya çıkmıyor mu?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Bir insan gülünç duruma düşmeden, tanrıları bu söylediklerimizden hangisine benzer bekçiler olarak düşünebilir?

e Şarap "sunularıyla ve kurban yağlarıyla"[9] yola çıkıp gemiyi ve yolcuları batıran kaptana mı?

KLEINIAS: Hiçbir şekilde.

ATİNALI: Yarışta sıraya girip armağanlarla ayartılarak birinciliği öteki arabalara bırakan arabacıya da benzetemeyiz.

KLEINIAS: Bu söylediğin korkunç bir benzetme.

ATİNALI: Öyeyse ne komutanlara ne hekimlere ne çiftçilere ne çobanlara ne de kurtların ayarttığı köpeklere benzer yanları var.

907 KLEINIAS: Nasıl olur? Bu tanrılara küfretmek demek.

ATİNALI: O halde bütün tanrılar en önemli konularda bütün bekçilerin en üstünü değiller mi?

KLEINIAS: Hem de çok üstün.

ATİNALI: En güzel işleri kollayan ve bu yoldaki erdemleriyle göze çarpan tanrıların, adaletsiz insanların dinsizce verdikleri armağanlara kanmayıp adalete hiçbir zaman ihanet etmeyen köpeklerden ve sıradan insanlardan daha aşağı olduklarını mı söyleyeceğiz?

b KLEINIAS: Hiçbir şekilde! Böyle bir şey söylenemez bile; her türlü dinsizliğe bulaşmış insanlar arasında bu görüşü savunan

9 Homeros, *Il.* IX. 500.

kişi herhalde bütün dinsizlerin en dinsizi ve en kötüsüdür, haklı olarak.

ATİNALI: Elimizdeki üç konuyu, tanrıların var olduklarını, insanlarla ilgilendiklerini ve adalete aykırı olarak kesinlikle kandırılamadıklarını yeterince kanıtladığımızı söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Elbette; biz de senin bu sözlerine katılıyoruz.

ATİNALI: Üstelik bu alçakların hakkından gelebilmek için oldukça sert konuştuk. Oriları alt etmek istememin bir nedeni de, sevgili Kleinias, tartışmada üstün çıkıp tanrılar hakkında neyi, ne kadar ve nasıl tasarlıyorlarsa bunları canlarının istediği gibi yapmaya izinli olduklarını düşünmemeleri idi. Bu nedenle biraz ateşli konuşmak istedim: eğer bu adamların bir biçimde kendilerinden nefret etmelerine ve onlara karşıt karakterleri sevmelerine küçük de olsa bir katkıda bulunabildiysek, dinsizlik yasasına yaptığımız giriş yerini bulmuş olacak.

KLEINIAS: Böyle bir umut var; ama bu olmasa bile, yasa koyucu böyle bir konuşma yapmaktan ötürü suçlanamaz.

ATİNALI: Peki öyleyse bu girişten sonra yasaların amacını açıklayan bir konuşma gelebilir: bütün dinsizlere kendi alışkanlıklarını bırakıp dindarlara katılmaları için bir uyarı. Buna boyun eğmeyenler için dinsizlik yasası şöyle olsun: Biri sözleriyle ya da hareketleriyle bir dinsizlik suçu işlerse, tanık olan kişi onu yöneticilere bildirerek yardımcı olsun; bu bilginin ulaştığı ilk yöneticiler de onu yasa uyarınca bu davalar için kurulmuş mahkemeye çıkarsınlar. Bir görevli olayı öğrendiği halde gerekeni yapmazsa yasaların hakkını savunmak isteyen onu dinsizlikten mahkemeye versin. Biri suçlu bulunursa mahkeme her birinin her dinsiz hareketini ayrı ayrı cezalandırsın. Hepsine hapis cezası uygula-

nacaktır. Devlette üç cezaevi olacak: biri çarşı yakınlarında suçluların çoğunluğu için onların can güvenliğini sağlayacak kamu cezaevi; öteki Gece Konseyinin toplantı yeri yakınlarında "ıslahevi" diye adlandırılan cezaevi; üçüncüsü de kırsal alanın ortasında doğanın son derece vahşi olduğu bir yerdeki cezaevi: adı da "ceza" kavramını dile getiren bir sözcük olmalı. Yukarıda açıkladığı-
b mız gibi dinsizliğin üç nedeni olduğuna göre ve bunların her biri de ikiye ayrıldığına göre tanrıyla ilgili konularda suç işleyenleri altı bölüme ayırmak gerekiyor: bunlara verilecek cezalar da aynı ve eşit ağırlıkta olmamalı. Tanrıların varlığına kesinlikle inanmayan birinin yaradılıştan dürüst bir karakteri olabilir, kötülerden nefret ediyordur, adaletsizlikten hoşlanmadığı için böyle işler yapmaya kalkışmadığı gibi adaletsiz insanlardan kaçıyor,
c dürüst insanları seviyor olabilir. Buna karşılık hiçbir yerde tanrı bulunmadığını düşünmenin ötesinde, haz ve acıya karşı zayıf olan kimi kişilerde güçlü bir bellek ve çabuk kavrama yetisi vardır; bunların her ikisinin de ortak özelliği tanrılara inanmamalarıdır, ama başka insanlara zararlı olma açısından birinin daha büyük kötülüğü dokunur, ötekinin daha az. Biri tanrılar, kurbanlar ve yeminler hakkında ileri geri konuşur da ceza görmezse,
d başkalarını alaya almak suretiyle onları da kendine benzetir; öteki ise onunla aynı düşünceleri paylaşmakla birlikte, doğal yetenek denen özellikleri olduğu için, kafası hile ve kurnazlıkla doludur; bu gibilerden çok sayıda falcı, çeşit çeşit büyü yapan kimseler, kimi zaman da tiranlar, demagoglar, komutanlar, özel ayin düzenleyicileri ve sofistçe denen düzenler çıkar. Bunların pek çok
e türü olabilir, ama yasaya geçirmeye değer tür iki tanedir: kendilerini gizleyerek suç işleyenler ölümü hak ederler, hem de öyle

bir iki kez değil; ötekiler ise uyarılmalı, hapisle cezalandırılmalıdırlar. Tanrıların varlığına inanıp ilgisiz olduklarını düşünenler de aynı şekilde ikiye ayrılmalı, kandırılabildiklerini düşünenler de ayrıca gene ikiye ayrılacaktır. Bunlar bu şekilde düzenlendikten sonra, kötü bir yaradılışları ve karakterleri olmadığı halde aptallıkları yüzünden böyle olanları yargıç yasa uyarınca beş yıl-
909 dan az olmamak üzere ıslahevine koyacaktır; bu süre içinde Gece Konseyi üyeleri dışında hiçbir yurttaş onlarla ilişki kurmayacak, Konsey üyeleri de öğüt vermek ve ruhsal kurtuluşlarını sağlamak üzere onlarla görüşeceklerdir. Hapis süresi bittikten sonra aklını başına toplamış görünürse, aklı başında insanların arasına dönecek, akıllanmamışsa ve böyle bir davada bir daha suçlu bulunursa, ölümle cezalandırılacaktır. Tanrılara inanmamaktan, il-
b gisiz olduklarını ya da kandırılabildiklerini düşünmekten öte, bir de insanlıktan çıkanlar vardır ki, bunlar insanları küçümseyerek, ölülerin ruhunu çağırdıklarını ileri sürerek, kurban, dua ve büyülerle kandırarak tanrıları ikna edeceklerini vaat ederek yaşayanlardan birçoğunun aklını çelerler, para kazanma hırsıyla kişileri, evleri ve kentleri temelinden yıkmaya yeltenirler. İşte bunlardan biri suçlu bulunursa, mahkeme onu yasa uyarınca içe-
c rideki cezaevinde hapis cezasına çarptırsın, hiçbir özgür kişi ona yaklaşmasın, yasa bekçilerinin saptadığı yiyeceğini kölelerden alsın. Öldükten sonra da gömülmeden ülke sınırlarının dışına atılsın; özgür bir kişi onu gömmeye kalkışırsa, isteyen onu dinsizlikten mahkemeye versin. Arkasında yurttaş olmaya aday çocuklar bırakmışsa, yetimlerle ilgilenen görevli onları öteki yetimler-
d den ayırmadan babalarının hüküm giydiği günden itibaren koruyacaktır.

Bütün bunlar için bir tek yasa koymak gerek: yasaya aykırı olarak tanrılarla ilgilenmeyi yasaklayarak bunlardan birçoğunun tanrılara karşı söz ve eylemle daha az suç işlemesini, özellikle de daha az aptallık yapmasını sağlayabilir. Bunların hepsi için bir tek şu yasayı koyalım: hiç kimsenin evinde bir tapınma yeri olmasın; biri aklından kurban kesmeyi geçirdiği zaman, bunun için kamu tapınaklarına gitsin, kurbanlarını bunları kutsamakla
e yükümlü rahip ve rahibelere teslim etsin. Onunla birlikte dua etmek isteyen olursa birlikte dua etsinler. Bütün bunların nedeni şu: tanrıları ve tapınakları kurmak kolay değil; bu işi gereğince yapmak büyük bir düşünce gerektirir; özellikle bütün kadınlarda, her türlü hastalarda, tehlike ve herhangi bir çaresizlik içinde olanlarda ya da tam tersine rahata kavuşanlarda ellerine geçeni
910 adamak, kurbanlar sunmak, tanrılara, daimonlara ve tanrı çocuklarına tapınak kurmayı vaat etmek olağandır, hayal ve düşlerden korkuyla uyanıp aynı şekilde böyle birçok görüntüyü hatırladıkları zaman her biri için bir çare olarak açık alanlara ya da karşılarına neresi çıkarsa sunak ve tapmaklar dikerek bütün evleri, köyleri doldururlar. İşte bu nedenle şimdi sözünü ettiğimiz yasaya göre davranmak gerekiyor; ayrıca dinsizleri özel evlerde
b tapınak ve sunak kurarak, gizli kurban ve dualarla tanrıları yumuşattıklarını düşünerek gizlice böyle harekete girişmekten caydırmak için; yoksa adaletsizlikleri sonsuza kadar artarak hem kendilerini hem de onlardan daha iyi oldukları halde onlara göz yumanları tanrılar karşısında suçlu durumuna sokarlar, böylece bütün devlet bu dinsizler yüzünden bir biçimde haklı olarak lekelenir. Ama tanrı yasa koyucuyu kınayamayacak; çünkü şu yasayı koyuyor: hiç kimse kendi evinde tanrılara tapınak kuramaz,

c evinde böyle bir tapınağı olan ve resmi törenlerin dışında başka törenler yaptığı anlaşılan kişi, ister kadın ister erkek olsun, eğer ciddi bir dinsizlik suçu işlememişse, bunu öğrenen, yasa bekçilerine haber versin, onlar da bu özel tapınağın devlet tapınaklarına taşınmasını buyursunlar; buna uymayanlar tapınak taşınıncaya kadar cezalandırılsınlar. Eğer birinin çocuklara değil de, büyüklere özgü bir dinsizlikte bulunduğu anlaşılırsa, ister evinde tapınak kurmuş olsun, ister devlet tapınaklarında birtakım tanrılara
e kurban keserken olsun, kirli ellerle kurban kesiyormuş gibi ölümle cezalandırılsın. Yasa bekçileri bu hareketinin çocukça olup olmadığına karar verdikten sonra, onu mahkemeye çıkarsınlar ve dinsizlikten cezalandırsınlar.

XI. KİTAP

913 ATİNALI: Bundan sonra uygun sırası içinde ele alınacak konu, insanlar arasındaki karşılıklı anlaşmalar. Şöyle bir şey, basit bir kural olarak konabilir: "Hiç kimse benden izin almadıkça, elden geldiğince benim malıma dokunamaz, en küçük parçasını dahi yerinden kımıldatamaz; aklım başımda ise, ben de başkalarının malına karşı aynı şekilde davranmalıyım." Bu konuda ilk örnek olarak benim atalarım arasında bulunmayan birinin kendisi ve ailesi için sakladığı gömüyü ele alalım: böyle bir şey bulmak için
b ne tanrılara yalvarırdım ne de bulursam yerinden çıkarırdım; bana toprakta saklı olan gömüyü almamı bir biçimde salık verecek sözde bilicilere de danışmazdım. Servet kazanmak için bunu alsam, almamakla saygınlık bakımından ruh erdemi ve adaletinden sağlayacağım yarar kadar kazançlı çıkmazdım; buna dokunmamakla, ruhumdaki adaleti zenginliğe tercih ederek servet yerine varlığımın daha değerli parçası için daha üstün bir kazanç elde etmiş olurdum. "Dokunulmaza dokunmamak" ilkesi pek çok
c duruma uyabilir bunlardan biri de budur. Bu konuda anlatılan öykülere, yani böyle olayların insanın çoluğuna çocuğuna yaramadığı görüşüne inanmak gerek; çocuklarını düşünmeyen, yasa koyucuya aldırmayan, en güzel yasayı, soylu bir adamın[1] basit bir şekilde dile getirdiği, "Bırakmadığın şeyi alma" diyen yasasını çiğneyerek kendisine ve atalarından birine ait olmayan bir şeyi sahibinden izin almadan alıp götüren insan, bu iki yasa

[1] Solon.

d koyucuyu[2] hiçe sayıp kendisine ait olmayan, hem de öyle böyle değil, basbayağı büyük bir gömüyü alıp götürürse, hangi cezaya çarptırılmalı? Tanrıların buna ne ceza vereceğini gene tanrı bilir; ama böyle bir şeyi ilk gören, kent içinde astynomlara, kent pazarında agoranomlara, kent dışında bir yerlerdeyse, agronomlara ve başkanlarına bildirsin. Olay bildirildikten sonra, devlet Delphoi'a adam yollasın; tanrı bulunan eşya ile onu yerinden alan kişi hakkında neye karar vermişse devlet tanrının kehanetleri doğrultusunda davransın. Olayı bildiren özgür bir kişiyse, erdemiyle saygınlık kazansın; bildirmezse, erdemsizlikle lekelensin. Olayı bir köle bildirmişse, haklı olarak devlet onu azat etsin, efendisine de bedelini ödesin; bildirmemişse, ölümle cezalandırılsın.

914

b Bundan sonra sıra, bu aynı kuralın büyük ya da küçük eşyalara uygulanmasında. Biri bilerek ya da bilmeden kendine ait bir şeyi bir yerde bırakırsa, bulan kişi yasa uyarınca tanrıçaya adanmış bu gibi şeyleri yol daimonunun koruduğunu düşünerek bunu olduğu yerde bırakmalı. Biri bu kurala uymayıp bulduğu şeyi alıp evine götürürse, eşyanın değeri küçükse ve bulan bir köleyse, otuz yaşından küçük olmamak koşuluyla bu olaya tanık olan

c kişi köleyi bir güzel kırbaçlasın; eşyayı bulan özgür bir kişiyse, köle gibi yasadan nasibini almamış biri olarak değerlendirilmenin yanı sıra, aldığı eşyanın sahibine değerinin on katını ödesin. Eğer bir kimse başkasını değerli ya da değersiz bir eşyasını almakla suçlarsa suçlanan bunu kabul eder ama eşyanın ona ait olmadığını ileri sürerse ve eğer söz konusu eşya yasa uyarınca yetkililere yazdırılmışsa, eşyayı ele geçirmiş olan, yetkililerin

[2] Solon ve Magnesialı yasa koyucu.

önüne çağrılsın, o da eşyayı getirsin. Eşya ortaya çıktıktan sonra,
d kayıtlara göre eşyanın hangi tarafa ait olduğu anlaşılırsa, sahibi malını alsın ve gitsin; eğer eşya orada bulunanların ikisine de ait değilse, hangisi geçerli bir kefil gösterirse, teslim etmek üzere orada bulunmayan sahibi adına onun alma hakkını kullanarak eşyayı alsın. Tartışma konusu olan eşya yöneticilerde kayıtlı değilse, dava görüşülünceye kadar en yaşlı üç yöneticiye bırakılsın; eğer korumaya bırakılan bir hayvan ise, davayı kaybeden, yöneti-
e cilere hayvanın bakım ücretini ödesin; yöneticilerin üç gün içinde karar vermeleri gerekmektedir.

Aklı başında olmak koşuluyla isteyen kendi kölesini alıp götürebilir ve dine sığan sınırlar içinde ona canının istediği gibi davranabilir. Bir akrabası ya da dostu adına da kurtulmak için kaçan köleyi yakalayabilir. Biri köle diye götürülen birini serbest bırakırsa, onu götüren bıraksın, serbest bıraktıran da üç geçerli kefil göstersin, yoksa adamı serbest bıraktıramaz. Ama eğer biri buna uymayıp adamı serbest bıraktırırsa, zorbalıkla suçlansın ve
915 suçlu bulunursa, adamı götürene belirtilen zararın iki katını ödesin. Azatlılar da, eğer eski efendilerine hizmet etmezler ya da hizmette kusur ederlerse, yakalansınlar. Hizmetleri şu şekilde olacaktır: ayda üç kez eski efendisinin evine gitmek, yapabileceği doğru bir iş varsa yapmak ve evlilikle ilgili olarak eski efendisinin onayladığı gibi davranmak. Azatlının eski efendisinden daha
b zengin olması yasaktır: malının fazlası eski efendisinin olacaktır. Azatlı yirmi yıldan fazla devlette kalamaz; öteki yabancılar gibi yöneticilerden ve eski efendisinden gerekli izni alınadıkça malını toplayıp devletten ayrılmalıdır; eğer bir azatlının ya da bir yabancının varlığı üçüncü varlık sınıfının sınırlarını aşarsa, bunun

gerçekleştiği günden itibaren otuz gün içinde malını alıp devlet-
c ten ayrılmalıdır; yöneticilerden oturma süresinin uzatılmasını da
isteyemeyecektir. Eğer biri buna uymaz, mahkemeye çıkarılıp
suçlu bulunursa, ölümle cezalandırılsın, mallarına da devletçe el
konsun. Bu davalar, daha önce komşular arasında ya da kendi
seçtikleri yargıçların önünde karşılıklı suçlamalar bir çözüme
ulaştırılamazsa, kabile mahkemelerinde görüşülecektir. Bir kim-
se herhangi bir hayvanı ya da başka bir eşyayı kendi malı gibi
d alırsa, bunu kendisine satana ya da yetkili ve yasaya uygun ola-
rak verene ya da başka bir geçerli yolla teslim edene geri versin:
veren, bir yurttaş ya da devletteki göçmenlerden biriyse, otuz
gün içinde, yabancıysa beş ay içinde (üçüncü ay yaz gündönü-
münе rastgelmek koşuluyla) geri vermiş olacaktır. Alım satım
yoluyla yapılan takaslar pazarda her bir mal için belirlenmiş yer-
lerde gerçekleştirilecek, karşılığı hemen ödenecek, başka türlü ta-
e kas yapılamayacak ve veresiye alışveriş yapılmayacaktır; eğer biri
başka bir yerde karşısındakine güvenerek başka türlü takas ya-
parsa, şimdi söylediklerimize göre satışı yapılmayan mallar hak-
kında yasal işlem yapılmayacağını bilerek böyle bir takas yapsın.
Bağışlara gelince, isteyen dostlar arasında bağış toplayabilir; ama
bağış toplama üzerinde bir anlaşmazlık çıkacak olursa, bu konu-
da hiçbir yasal işlem yapılmayacağını bilmelidir. Malını en az elli
drakhmeden satan kişinin kentte on gün kalması zorunludur; bu
916 konularda durmadan şikâyet geldiği ve yasaya uygun olarak satı-
lan malın iadesi söz konusu olduğu için, malı satın alan da satı-
cının evini bilmelidir. Satılan malın yasal yoldan iadesi şöyle ol-
sun: eğer biri veremli, böbrek taşı olan, idrar zorluğu çeken,

"kutsal" denen hastalığı[3] olan ya da çoğunluğun anlamadığı, ağır ve tedavisi zor başka bir zihinsel ya da bedensel hastalığı olan bir köle satarsa ve satan bir hekim ya da beden eğiticisi ise, gerçeb ği satıştan önce açıklamış olsa bile mal satıcısına iade edilmez. Eğer meslekten bir adam özel bir kişiye böyle bir köle satarsa, sara hastalığı dışında satın alan altı ay içinde malı iade edebilir; köle saralı ise, iade süresi bir yıla kadar uzatılabilir. Dava tarafların ortak olarak önerip seçtikleri üç hekimden oluşan bir kurul önünde görülecek davayı kaybeden satış değerinin iki katını ödec yecektir. Satış özel kişiler arasındaysa, daha önce söylendiği gibi mal iadesi yapılabilir ve davası görüşülebilir; davayı kaybeden yalnızca malın değerini ödeyecektir. Eğer satılan köle bir katilse, alıcı da satıcı da bunu biliyorsa, böyle bir satışın iadesi olmaz; eğer alıcının bundan haberi yoksa, öğrendiği anda malı iade edebilir; kararı en genç beş yasa bekçisi verecektir; satıcının durumu bildiğine karar verilirse, yorumcuların kurallarına uygun old arak alıcının evini arındıracak ve alıcıya satış değerinin üç katını ödeyecektir.

Parayı parayla ve canlı olsun cansız olsun başka bir şeyle takas eden, yasaya uygun olarak hilesiz alışveriş yapmalıdır. Öteki yasalarda olduğu gibi bu alandaki sahtekârlıklar için de bir giriş yapalım: Herkes sahtekârlığı yalancılık ve dolandırıcılık ile eş görmeli; nitekim çoğu kişi genellikle bunu böyle tanımlar, ama e belli koşullar altında doğru olabileceğini söylemeleri yanlıştır, çünkü "belli koşullar"ın ne zaman ve nerede ortaya çıktığı karanlık ve belirsizdir: bu sözleri hem kendilerine hem başkalarına

[3] Sara.

zarar vermekten başka bir işe yaramaz. Ama bir yasa koyucunun bunu böyle belirsiz bırakması olanaksızdır, tersine dar ya da geniş sınırlar içinde açıklığa kavuşturmalıdır. Şimdi bu sınırları belirleyelim: hiç kimse, eğer tanrıların bütün hışmını üzerine çekmeye niyeti yoksa, tanrıların adını ağzına alırken, söz ve hareket-
917 lerinde yalancılık, dolandırıcılık ve sahtekârlık yapmasın. Tanrıların en çok nefret ettiği kişi, onları hiçe sayıp yalan yere yemin eden, ikinci olarak da kendi üstlerine karşı yalan söyleyen kimsedir. Erdemliler erdemsizlerden, genel olarak yaşlılar gençlerden, dolayısıyla ana-babalar çocuklarından, erkekler kadınlardan ve çocuklardan, yönetenler de yönettikleri kimselerden daha üstündür. Herkesin bütün bu kişilere toplumda bulundukları yere göre, özellikle de devlet yaşamındaki yerlerine göre saygı göstermesi gerekir: işte şimdi söylediğimiz sözün nedeni bu. Ni-
b tekim pazar yerinde sahtekârlık yapan kişi yalancı ve dolandırıcıdır; agoranomların kurallarıyla yasakları doğrultusunda tanrıları tanık gösterip yemin eder, ne insanlara saygısı vardır ne de tanrılardan çekinir. İçinde bulunduğumuz durumda çoğumuzun tanrılara karşı saflık ve kutsallık konusunda genellikle tanrıların adını bu kadar kolay kullanmamamız çok güzel bir alışkanlıktır. Buna uymayanlar için işte yasamız: Pazarda herhangi bir şey satan sattığı mal için iki fiyat söyleyemez, bir tek fiyat söylemelidir;
c eğer bu fiyattan alıcı bulamazsa, malını kaldırıp götürecektir; o gün içinde fiyatı değiştiremez; sattığı malı övmesi ve yemin etmesi de yasaktır. Biri bunlara uymayacak olursa, otuz yaşından küçük olmamak üzere buna tanık olan bir yurttaş yemin eden satıcıyı cezalandırarak dövebilir ve kendisi bunun için cezalandırılmaz; ama bu yasaya aldırmaz ve uymazsa, yasalara ihanet et-

miş olmakla kınanacaktır. Şimdi söylediklerimizi dinlemeyip hi-
d leli mal satana rastlayan konunun uzmanıysa bu sahtekârlığı yöneticilerin önünde kanıtlasın: bu kişi bir köle ya da göçmense, hileli malı alıp götürebilir, ama bir yurttaşsa ve sahtekârlığı kanıtlamazsa, tanrıları aldattığı için erdemsizlikle suçlansın; kanıtlarsa malı pazar tanrılarına adasın. Birinin böyle bir mal sattığı ortaya çıkarsa, malı elinden alınmaktan başka, pazar yerinde bir tellal hangi nedenle cezalandırılacağını duyurduktan sonra, malı-
e na ne değer biçmişse, drakhme başına bir kırbaç hesabıyla kırbaçlansın. Agoranomlarla yasa bekçileri satıcıların hile ve yasadışı hareketlerini uzmanlardan öğrenip yazıya geçirsinler ve satıcının yapması ve yapmaması gereken şeyleri bir sütun üstüne yazdıktan sonra, pazarda işi olanlara açıkça yol gösteren kurallar
918 olarak çalışma yerlerinin önüne koysunlar. Astynomlar hakkında daha önce yeterince konuştuk; bazı eklemelerin gerekli olduğunu görürlerse, yasa bekçilerine danışıp eksik bulduklarını yazıyla saptadıktan sonra kendi yetki alanlarına giren eski ve yeni kuralları yanyana getirerek bir sütun üzerinde çalışma yerlerinin önüne koysunlar.

Sahtekârlık işlerinin hemen ardından perakende ticaret geliyor: önce bu konunun tümü üzerinde öğütlerimizi içeren bir konuşma yapalım, sonra yasasını çıkaralım. Her devlette pera-
b kende ticaret doğal olarak zarar verme amacıyla değil, tam tersi bir amaçla yapılmaktadır. Nitekim oranlı ve eşit olmayan türlü türlü malı oranlı ve eşit kılan insanın nasıl olur da iyiliği dokunmaz? Burada paranın güçlü bir etkisi olduğunu, toptancı tüccarın da bunun için iş yaptığını söylememiz gerekiyor. Ücretli işçilerin, hancıların ve kimi aşağılık kimi saygın öteki iş sahiplerinin

c işlevi de budur: yani her türlü gereksinimi karşılamak ve mallar arasında eşitliği sağlamak. O halde bu işin güzel ve saygın görünmemesinin nedeni nedir? Neden kötü gözle bakılıyor? Ticaretin tümünü değilse bile, bazı kollarını yasayla düzeltmek için bu nedenleri görelim. Bana öyle geliyor ki, bu kolay bir iş değil, az bir erdem de gerektirmiyor.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Sevgili Kleinias, insanların pek azı, sayıları doğal olarak az ve yüksek eğitim almış ancak birkaç kişi, birtakım gereksi-
d nimler ve arzular karşısında ölçülü kalmayı başarabilir, çok para kazanma fırsatı çıktığında kendini tutar ve ölçülü kazancı çok kazanca tercih eder; oysa insanların çoğunda bunun tam tersi eğilimler vardır, aşırı gereksinimler duyarlar, ölçülü kazanç elde edebilecekken aşırı kazanç peşindedirler; bu nedenle de perakende ve toptan ticaretle hancılık dallarının hepsi karalanmış ve utanç verici kınamalar karşısında kalmıştır. Çünkü –bu gülünç
e bir şey, ama gene de söyleyeceğim–, bir süre için her bakımdan üstün insanlar hancılık, perakende ticaret ya da buna benzer bir iş yapmak zorunda kalsalar ya da kadınlar kaderin zorlamasıyla böyle bir yaşam içine girseler –böyle bir şey hiç olmasın, olmaz da–, her birinin ne kadar sevimli ve dost olduğunu anlardık ve akla uygun olarak bozulmadan kalırlarsa, bunların hepsine annemiz ve dadımız gibi değer verirdik; buna karşılık bugün ada-
919 mın biri perakende ticaret için ıssız yerlerde her bir yanda yol uzunluğunda yapılar dikiyor, çaresizlik içinde olanları; ya şiddetli fırtına altında yol yapıp gelenlere sakin bir huzur ya da sıcaktan bunalanlara serin bir yer sağlayarak, hoş bir konukseverlikle ağırlıyor, sonra da ağırlamanın ardından onları dost kabul

edip dostça ikramlarda bulunacak yerde, düşman tutsaklar ele geçirmiş gibi, fahiş, haksız ve alçakça bir kurtulmalık karşılığında
b serbest bırakıyor; işte bütün bu durumlarda çaresiz kalanlara yardım sağlayan mesleklere kara çalan, bu ve benzeri hatalardır. Yasa koyucunun da bunlara çözüm bulması gerekiyor. Şu eski deyiş, "iki düşmanla çarpışmak zordur" deyişi, hastalıklarda ve daha pek çok örnekte olduğu gibi doğru: özellikle de şimdi bu konuda iki düşmana karşı yoksulluğa ve zenginliğe karşı savaş var: biri insanların ruhunu gevşetip bozar, öteki de sıkıntı içine
c sokarak utanmazlığa iter. Aklını kullanan bir devlette bu hastalığın çaresi ne olabilir? İlkin, perakendeci tüccar sınıfını olabildiğince dar sınırlar içinde tutmak; sonra bu işi ahlakları bozulursa devlete büyük bir zarar vermeyecek olan insanlara bırakmak; üçüncü olarak da bu işe girişenlerin alabildiğine utanmazlıkla do-
d lu bir ahlakları olmasın ve aşağılık bir ruha dönüşmesinler diye çareler bulmak. Bu söylenenlerden sonra bu konudaki yasa hayırlısıyla şöyle olsun: tanrının yeniden ayağa dikip kurduğu bu Magnesia kentinde 5040 pay sahibinden hiç kimse bilerek ya da bilmeden perakendeci ya da toptancı olmasın; annesinin, babasının, daha eski atalarının ve kendinden büyük bütün özgür kişile-
e rin dışında, kendisiyle eşit olmayan hiçbir özel kişiye de herhangi bir hizmet vermesin. Özgür kişiye yakışanı ve yakışmayanı yasada kesin olarak belirtmek kolay değil; bu ancak erdemleriyle ödüllendirilmiş kişilerin kaçındıkları ve değer verdikleri şeylerle belirlenecektir. Biri bir yolunu bulup özgür kişiye yakışmayan perakendeciliğe giderse isteyen onu erdem sıralamasında birinci olan kişilerin karşısında ailesinin yüz karası olmakla suçlasın; bu aşağılık işle baba ocağını lekelediği anlaşılırsa, bir yıl hapsedilerek

920 bu işten vazgeçirilsin; bir daha yaparsa, iki yıl hapsedilsin; her yakalanışında hapis cezası iki katına çıkarılsın. İkinci yasa da şöyle: perakende ticaret yapacak olan ya göçmen ya da yabancı olmalıdır. Üçüncü olarak da üçüncü yasa: devlette bizimle birlikte yaşayan böyle birinin olabildiğince erdemli ve kusursuz olması için, yasa bekçilerinin, aile çevreleri ve yetiştirilme biçimleriyle iyi eğitilmiş yasa karşıtı ve kötü olmasınlar diye gözetilmeleri kolay kimselerin bekçileri olarak düşünülmemesi gerekir;
b tersine böyle bir eğitim almamış ve kötülüğe karşı güçlü bir eğilim gösteren işlerle uğraşan kimseler daha çok gözetilmelidir. Böylece perakendecilik çok çeşitli olduğu ve daha pek çok benzeri işi kapsadığı için, yasa bekçileri, daha önce buna çok yakın olan sahtekârlık konusunda söylediğimiz gibi, perakendeciliğin her kolundaki uzmanlarla birlikte, devlette zorunlu olarak bulun-
c ması gerekir diye almayı düşündükleri kollar için toplanmalıdırlar: toplantıda gelir giderlerin perakendeciye hangi uygun kârı bıraktığını saptayacaklar, ortaya çıkan gelir ve gideri yazıya geçirip bunu gözetmeleri için agoranomlara, astynomlara ve agronomlara vereceklerdir. Belki de bu şekilde perakende ticaret devlette bulunanlara en büyük yararı sağlar ve çok az zarar verir.

d Biri, bir anlaşma yapar ve yerine getirmezse –yasaların ya da herhangi bir kararın yasakladığı şeyler ya da adaletsiz bir baskı altında kabul ettiği şeyler dışında ayrıca beklenmedik bir olay karşısında kendi elinde olmadan engellenmemişse–, ve eğer taraflar daha önce hakem ya da komşular önünde uzlaşamamışlarsa, yapılan anlaşmaların yerine getirilmemesi ile ilgili davalar kabile mahkemesinde görüşülecektir. Sanatlarıyla yaşamımızı dü-

e zenleyen elsanatçıları sınıfı Hephaistos ile Athena'ya adanmıştır, başka bir tür sanat olan savunma tekniği ile bu elsanatçılarının eserlerini koruyanlar da Ares ile Athena'ya: haklı olarak bu sınıf da bu tanrılara adanmıştır. Bunların hepsi ülkeye ve halka hizmet ederek yaşarlar; biri savaştaki karşılaşmaların önderleri olarak, öteki de ücret karşılığında araç ve gereç üreterek. Böylece bu insanların, eğer tanrısal atalarına saygıları varsa bu konularda
921 yalan söylemeleri yakışık almaz. Elsanatçılarından biri, geçimini sağlayan tanrıya hiç saygı duymadan ve aklını kullanmadan, yakını diye tanrının buna göz yumacağını düşünerek kendi kusuruyla belirlenen süre içinde işi tamamlamazsa öncelikle tanrıya karşı cezasını ödeyecektir, ikinci olarak da bununla ilgili yasamızı koyalım: ona bu işi vereni kandırdığı için, işin ederini ona ödesin ve yeniden belirlenen süre içinde işi bedelsiz olarak tamamlasın. Yasa, satıcılar konusunda olduğu gibi, bir işi üzerine
b alana da işe yüksek bir değer biçmeye kalkışmamak, yalnızca ederini söylemek gibi tavsiyelerde bulunsun; yasa aynı şeyi iş üstlenene de buyuruyor –nitekim elsanatçısı işin ederini bilir–; özgür insanların yaşadığı devletlerde bir elsanatçısının sanatını kullanarak yapısı gereği açık ve hilesiz bir işle özel kişileri hiçbir zaman kandırmaması gerekir; bu konuda haksızlığa uğrayan haksızlık yapanı mahkemeye verebilir. Biri bir elsanatçısından bir
c iş isteyip yasal olarak geçerli anlaşmaya göre bedelini ödemezse devlet düzenimizde yeri olan, kentin koruyucusu Zeus ile Athena'yı hiçe sayarak küçük hesaplarla büyük toplulukların dağılmasına neden olursa, yasa tanrıları da yanına alarak toplum bağlarının yardımına koşsun. Nitekim biri işi teslim alıp kararlaştırılmış süre içinde bedelini ödemezse, iki katını ödesin; üstünden

bir yıl geçerse, faizle ilgili başka konularda paranın faiz getirmesi
d yasak olduğu halde, her ay için drakhme başına bir obol ödesin;[4] bu konuyla ilgili davalar kabile mahkemelerinde görüşülecektir.

Elsanatçılarını bir bütün olarak ele aldığımıza göre, savaşta bizi kurtarmakla yükümlü sanatçılar olarak komutanlara ve bu alandaki bütün uzmanlara şöyle bir göz atmak yerinde olacak. Bunlar da, ötekiler gibi, başka bir türden sanatçılardır. Böylece bunlardan biri kendi isteğiyle ya da buyruk alarak bir devlet işi
e üstlenir ve bunu başarıyla yerine getirirse, savaş adamlarına ödenen bedel kadar hakkıyla onurlandırılmalı. Yasa da onurlandırılan kişiyi övmekten geri kalmayacak, savaştaki başarılı eylemlerin keyfini sürdüğü halde onurlandırmayan olursa, onu kınayacaktır. Öyleyse bu konuda övgüyle karışık olan yasamız, gerek yiğitlikleriyle gerek savaş taktikleriyle tüm devletin kurtuluşunu
922 sağlayan yiğit insanları onurlandırmaya yurttaşları zorlamadan tavsiyede bulunacak, ama bu ikinci sırada bir onurlandırma olacaktır; çünkü en büyük ödül, ilk sırada iyi yasa koyucuların yazılı kurallarına özellikle saygı göstermesini bilen kişilere verilmelidir.

İnsanların birbirleriyle yaptıkları anlaşmaların en önemlilerini, yetimlerle ve bakıcılarının onlara göstereceği özenle ilgili olanların dışında hemen hemen düzenledik; bu söylediklerimiz-
b den sonra da bu konuya bir düzenleme getirmek zorundayız. Bu konunun temel ilkelerinden biri, ölümün eşiğinde olanların bir vasiyet bırakma arzusu, öteki de vasiyet yapmalarına fırsat bırak-

[4] Yani: yılda %200 (6 obol = 1 drakhme).

mayan olaylar; bu işin bu kadar zor ve çetin olduğunu gördüğüm için, "zorundayız" dedim, Kleinias. Çünkü bu işi bir düzene bağlamadan bir yana bırakamayız. Nitekim eğer ömrünün sonuna gelmiş birine durumu ne olursa olsun böyle geçerli bir vasiyet bırakma olanağı verilecek olsa, herkes birbiriyle çelişen, yasa-
c lara aykırı, hem kendisinden sonra yaşayanların eğilimlerine hem de vasiyetini hazırlamadan önceki kendi duygularına ters düşen birçok koşul ileri sürebilir. Çünkü ölümün kapıya dayandığını hissettiğimiz zaman, birçoğumuzun eli ayağı çözülür ve aklımızı kullanamayız.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun, yabancı?

ATİNALI: İnsanın ölümün eşiğinde olması zor iş, Kleinias, yasa koyucuları korkutan ve canını sıkan sözler söyler durur.

KLEINIAS: Nasıl?

d ATİNALI: Her şeye egemen olmaya çalışarak öfkeyle konuşur.

KLEINIAS: Ne gibi?

ATİNALI: "Malımı mülkümü istediğim kimseye, hastalığımda, yaşlılığımda ve başıma gelen çeşit çeşit olaylarda bana karşı açıkça iyi ve kötü davranmış olanlardan kimine daha azını kimine daha çoğunu bırakma olanağımın olmaması ne korkunç, ey tanrılar!" der.

KLEINIAS: Bu sence doğru değil mi, yabancı?

e ATİNALI: Bence, Kleinias, eski yasa koyucular zayıf idiler ve insanlık durumlarını çok yüzeysel değerlendirerek ve göz önüne alarak yasa koyuyorlardı.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Sevgili dostum, bu sözlerden korktukları için, kişi-

nin kendi istediği gibi vasiyet yapmasına olanak tanıyan yasalar
923 çıkardılar, ama ben ve sen bizim devletimizde son saatlerini yaşayanlara daha uygun bir cevap verelim. "Dostlar, kesin bir günlük ömrünüz kalmışken, bu durumunuzda kendi malınızı ve Pythia'nın yazıtında dediği gibi[5] kendi kişiliğinizi tanımanız sizin için zor. Bu nedenle ben yasa koyucunuz olarak ne kendi özünüzün ne de malınızın size ait olmadığını, ama gelmiş gelecek tüm ailenize ait olduğunu, ailenin de malıyla birlikte devlete ait
b olduğunu yasaya koyuyorum. Bu böyle olduğuna göre, biri sizi, hastayken yüzünüze gülüp kazanmaya çalışarak ya da yaşlılığınızda ayakta sallanırken en iyi olmayan bir vasiyet hazırlamaya ikna ederse, bunu gönülden onaylamayacağım; ama devletin tümü ve aileniz için en iyi olanı, yalnızca bunu gözeterek ve bireyin çıkarını ikinci sıraya koyarak, ki doğrusu da bu, öyle yasa koyacağım. Böylece siz bize iyi niyetle boyun eğip insan doğasına göre gideceğiniz yere gidin, biz de elimizden geldiğince en bü-
c yük özeni göstererek sizin bütün öteki işlerinizle en ince ayrıntılarına kadar ilgileneceğiz." Bunlar, yaşayanlar ve ölenler için bir avuntu ve giriş bölümü, Kleinias; yasamız ise şöyle olsun: Kendi malıyla ilgili bir vasiyet hazırlayan kişi, çocukları varsa, öncelikle oğulları arasında istediğini mirasçı göstermeli, öteki çocuklarından da, evlat edinmek isteyen varsa hangisini verdiğini ayrıca be-
d lirtmelidir. Ama hâlâ bir mirasa alınmamış bir oğlu kalırsa --olasılıkla yasa uyarınca bir yerleşmeye gönderilecektir--, babası bu oğluna, kura payının ve bununla ilgili tüm malların dışında, istediği kadar mal verebilir; eğer bu durumdaki oğulları birden faz-

5 "Kendini tanı."

laysa kura payının dışında kalan malını bunlar arasında istediği oranda bölüştürebilir. Oğulları arasında evi olan varsa,[6] ona mal veremez, aynı şekilde ileride kocası olacak bir erkekle nişanlıysa
e kızına da veremez, ama nişanlı değilse, verebilir; vasiyetten sonra oğullarından ya da kızlarından birinin devlette bir pay sahibi olduğu ortaya çıkarsa, bu malları[7] vasiyette belirtilen mirasçıya bırakacaktır. Vasiyet sahibinin hiç oğlu yok, yalnızca kızları varsa kızlarından seçtiği birine koca, kendisine de oğul olarak birini mirasçı göstermelidir; bir adamın tek oğlu –ister kendi oğlu, ister evlat edindiği oğlu olsun–, yetişkin çağa erişmeden önce çocukluğunda ölürse, böyle bir felaket karşısında da vasiyetini ha-
924 zırlayan kişi hangi çocuğu daha iyi bir talihi olması dileğiyle ikinci oğlu olarak gösterdiğini yazmalıdır. Hiç çocuğu olmayan biri vasiyetini yazarken, asıl payının dışında fazladan edindiği malın onda birini ayırıp birine bağışlamak isterse, bağışlayabilir; geri kalanların hepsini evlat edindiği kişiye bırakacak, ona iyi davranmakla yasa sayesinde uysal bir oğul kazanacaktır. Korunmaya muhtaç çocukları olan, çocuklarına bakmaya gönüllü ve bu
b işi yapmaya hazır koruyucuların kaç tane ve kimler olacağını vasiyetinde belirttikten sonra ölürse koruyucuların seçimi bu yazılanlara göre yapılsın; ama adam vasiyet yapamadan ölür ya da vasiyetinde koruyucuları belirtmezse, ana ve baba tarafından en yakın ikişer akraba ölünün bir arkadaşıyla birlikte koruyucu olacak, yasa bekçileri de bu kişileri korunmaya muhtaç yetime koruyucu tayin edeceklerdir. Tüm koruyuculuk ve yetimler konu-

---

6 Ya babasının ya da onu evlat edinen kişinin mirasçısı olarak bir evi varsa.

7 Ana payın taşınır malları.

c suyla en yaşlı onbeş yasa bekçisi ilgilenecekir: bunlar yaşlarına göre üçerli gruplar halinde, her yıl bir grup görev başına gelmek üzere beş dönem görev yapacaklardır; bu dönemler arasında olabildiğince boşluk kalmamalıdır.

Biri vasiyet hazırlamadan ölür ve arkasında korunmaya muh-
d taç çocuklar bırakırsa, çocukları bu aynı yasadan yararlansınlar; ama beklenmedik bir ölüm sonucu ardında kız çocuklar bırakan, eğer yasa koyucu bir babanın kızını evlendirirken göz önüne alacağı üç şeyden ikisini, yani yalnızca akraba yakınlığı ve mirasın korunması konularını göz önüne alırsa yasa koyucuyu bağışlamalıdır; üçüncüsü de, tüm yurttaşlar arasında ahlakı ve alışkanlıkları kendisine oğul, kızına da koca olmaya uygun bir kişi
e seçmesidir; işte incelemesi olanaksız olduğu için, yasa koyucu bunu bir yana bırakacaktır. O halde bu durumlarla ilgili olarak şu yasa konsun; vasiyet yapmadan ölenin ardında kızları kalırsa, ölenin pay sahibi olmayan baba bir ya da ana bir erkek kardeşi ölünün kızını ve mirasını alsın. Eğer erkek kardeşi yok, ama kardeşinin oğlu varsa ve eğer yaşları birbirine uygunsa, gene aynı şekilde. Kardeş oğlu da yoksa, bu defa ölünün kızkardeşinin oğlu, kızı ve mirası alsın. Dördüncü sırada, ölünün babasının erkek kardeşi; beşinci sırada bunun oğlu; altıncı olarak da ölünün babasının kızkardeşinin oğlu gelsin. Böylece birinin ardında yalnızca kız çocukları kalırsa, her bir kuşakta erkekler kadınlardan
925 öncelikli olmak üzere, sıralama erkek kardeşler ve kardeş çocukları üzerinden giderek yakınlık derecesine göre ilerlesin. Erkekleri çıplak, kızları da göbeğine kadar soyunuk görerek bunların evliliğe uygun olup olmadığına yargıç karar verecektir; eğer aile içinde kardeş torunlarına ve aynı şekilde büyükbaba çocuklarına

kadar uygun bir aday yoksa; kız, koruyucularıyla birlikte yurttaş-
b lar arasında kimi seçerse, her iki taraf da gönüllü olmak koşu-
luyla, bu kişi ölünün mirasçısı ve kızın kocası olsun. Ama dev-
lette daha pek çok zorluk arasında uygun aday bulmak olanaksız
olabilir: burada kendine uygun birini bulamayan kız bir yerleş-
meye gönderilmiş birine göz diker ve onu babasının mirasçısı
yapmaya aklı yatarsa, bu kişi akrabası ise, yasadaki sıralamaya
göre mirasa girsin; akrabası değil ve devlette de başka akrabaları
c yoksa, kızın ve koruyucularının seçimine uygun olarak evlenebi-
lir ve yurda dönmesi koşuluyla vasiyet bırakmadan ölenin mira-
sını alabilir. Kız ve erkek hiçbir çocuğu olmayan biri vasiyet bı-
rakmadan ölürse, bu durumda bir önceki yasanın bütün öteki
maddeleri uygulansın: aileden bir kadın ve bir erkek evlenerek
bu sahipsiz eve girecekler ve yasal mirasçı olacaklardır; ilk sırada
d ölünün kızkardeşi, ikinci olarak erkek kardeşinin kızı, üçüncü
olarak kızkardeşinin kızı, dördüncü babasının kızkardeşi, beşin-
ci babasının erkek kardeşinin kızı, altıncı da babasının kızkarde-
şinin kızı olabilir. Bunlardan biri, yukarıda yasaya bağladığımız
gibi, yakınlık derecesine göre ve dine uygun olarak bir erkekle
yaşamını birleştirecektir. Bu tür yasaların katılığı, ölünün akra-
basına bir akraba kadınla evlenmesini buyurduğu zaman, bunun
ne kadar zor olduğu gözümüzden kaçmasın: insanlar arasında ki-
e şinin boyun eğmesi istenen bu buyruklara binlerce engel çıktığı-
nı, eş olarak gösterilen kimselerde bedensel bir hastalık ya da zi-
hinsel bir sakatlık olduğu zaman, buna boyun eğmektense her
şeye razı olacaklarını göz önüne almaz görünüyor. Nitekim bazı-
ları yasa koyucunun bu konularla hiç ilgilenmediğini düşünebi-
lir, ama bu doğru değil. O halde yasa koyucu ile yasa koyduğu

kişiler için ortak bir giriş yapalım: yasa koyucunun buyruklarının yöneldiği kişiler, yasa koyucu toplum çıkarlarını gözetirken bireyin başına gelen kişisel olumsuzlukları da aynı anda düzenle-
926 yemediği için, onu bağışlamalıdır; bu yasaların yöneldiği kişiler de yasa koyucunun bilmeden verdiği buyruklarını bazen yerine getiremedikleri için bağışlanmalıdır.

KLEINIAS: Öyleyse bu durumlarda tutulacak en akıllı yol hangisi, yabancı?

ATİNALI: Bu yasalarla yurttaşların arasını bulacak hakemler seçmek zorundayız, Kleinias.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Kimi zaman zengin bir babanın oğlu kendini beğen-
b miş olduğu ve daha iyi bir evlilik yapmayı aklına koyduğu için, amcasının kızını almaya gönüllü olmaz; kimi kez de yasa koyucu bedensel ya da ruhsal bir bozukluğu olan ya da deli bir insanla evlenmeye zorlamak gibi insanın hayatını karartan en büyük felaketi buyurduğu zaman, kişinin yasaya karşı gelmekten başka çaresi kalmaz. O halde şimdi söylediklerimiz şu şekilde yasalaşsın: birileri yürürlükteki vasiyet yasalarını birtakım konularda,
c özellikle de evlilik konusunda suçlarsa, yasa koyucu yaşıyor olsa ve orada bulunsa onları bugün zorladığı gibi evlenmeye zorlayamayacağını söylerse; buna karşılık akrabalardan biri ya da bir koruyucu tersini ileri sürerse, yasa koyucunun kız ve erkek yetimlere baba ve hakem olarak onbeş yasa bekçisini bıraktığını söyleyeceğiz; bu konulardan biri üzerinde anlaşamayanlar bu on-
d beş yasa bekçisine giderek sorunu görüşsünler, buradan çıkacak karar kesin olacaktır. Eğer biri yasa bekçilerine fazla yetki verildiğini düşünürse, anlaşmazlık konusunu seçkin yargıçlar mah-

kemesine götürerek karar aldırsın; davayı kaybedeni yasa koyucu azarlayıp kınasın: aklı başında insan için birçok şeyden daha ağır bir ceza.

Şimdi bu, yetim çocuklar için sanki ikinci bir dünyaya geliş
e olacak. Zaten ilk dünyaya gelişlerinden sonraki yetişme ve eğitimleri hakkında konuşmuştuk; babasız olarak bu ikinci dünyaya gelişlerinden sonra, yetim kalanların bu kötü kaderini en az acıma uyandıracak biçimde ayarlamak gerekiyor. Öncelikle onları dünyaya getirenlerden daha kötü baba olmayacak olan yasa bekçilerinin onlar için yasa koymasını söyleyeceğiz; özellikle de her yıl işbaşına gelecek olan üç yasa bekçisine ve koruyuculara yetimlerin yetiştirilmesi hakkında uygun bir giriş yaparak onlarla kendi çocukları gibi ilgilenmesini buyuracağız. Nitekim ölenle-
927 rin ruhlarında öldükten sonra da insan işlerine karışacak bir güç bulunduğunu daha önce tam da yerinde söylemiştik. Bunları anlatan öyküler doğrudur, ama uzundur; bu konuda bu kadar yaygın ve eski olan öteki söylentilere de inanmak gerekir; bunların doğru olduğunu yasaya geçirenlere eğer akılsız gözüyle bakılmıyorsa, onlara da güvenmek gerekir. Eğer durum doğal olarak
b böyleyse, insan öncelikle yukarıda yetimlerin yalnızlığını bilen tanrılardan korkmalıdır, sonra da ölülerin ruhundan: bunlar doğa gereği kendi çocuklarının durumuyla özellikle ilgilidirler, onlara karşı iyi davrananları onurlandırırlar, kötü davrananlara ise düşman olurlar; insan ileri yaşa gelmiş ve en büyük onurların sahibi olarak yaşayanlardan da çekinmeli, çünkü iyi yasalarla yönetilip mutlu olan her devlette torunlar bu insanları sevgiyle kucaklayıp keyifli bir yaşam sürerler; onlar da gözlerini ve kulaklarını bu konudan ayırmaz, yalnız kalmış yetimlere en büyük ve
c

en kutsal emanet gözüyle bakarak, adaletli davrananlara iyi niyet gösterirler, haksızlık edenlere ise çok kızarlar – işte her koruyucu ve yönetici bütün bunlara biraz da olsa dikkat etmeli, yetimlerin yetiştirilmesi ve eğitimiyle ilgilenmeli, kendine ve kendi ailesine iyilikte bulunur gibi, var gücüyle iyilik etmelidir. Bu yasa girişine boyun eğip yetim hakkı yemeyen, bu konuda açıkça yasa
d koyucunun öfkesini üzerine çekmeyecek, ama boyun eğmeyip anadan ya da babadan yoksun bir yetime haksızlık eden, anası babası yaşayan bir çocuğa kötülük yaptığında ödeyeceğinin iki katını ödeyecektir. Yetimlerin koruyucuları ve koruyucularla ilgilenecek yöneticiler için başka bir yasa gerekli mi? Eğer kendi çocuklarını yetiştirirken ve mallarını yönetirken önlerinde özgür çocukların yetiştirilmesiyle ilgili örnekler olmasaydı ve bunlar
e hakkında uygun yasalar çıkarılmamış olsaydı, koruyucularla ilgili olarak özel ve ötekilerden çok farklı, yetimlerin yaşamını analı babalı çocukların yaşamı yanında özel uygulamalarla farklı kılan birtakım yasalar çıkarmanın bir anlamı olurdu. Ama şimdi bizde yetimlerin durumu bu noktaların hepsinde analı babalı çocukların durumundan çok farklı değil; gene de onur, onursuzluk ve özen bakımından genelde bir eşitlikten kesinlikle söz edilemez.
928 İşte bu nedenle bu yetimler konusunda yasamamız özendirme ve caydırmayı ciddiye almıştır. Şimdi şöyle bir caydırmanın tam sırası: Bir kız ya da erkek yetimin koruyucusu ile yasa bekçileri arasından bu koruyucuyu denetlemekle yükümlü bekçi, yetim kalma talihsizliğine uğramış bu çocuğu kendi çocuklarından daha az sevmemeli ve koruması altındaki bu çocuğun malıyla kendi malından daha az ilgilenmemeli, hatta bütün çabasıyla daha
b çok ilgilenmeli. Her koruyucu bir tek bu yasaya bağlı olarak ye-

timlerle ilgilenecektir. Eğer biri bu konuda bu yasaya aykırı olarak başka türlü davranırsa, yönetici koruyucuyu cezalandırsın koruyucu da yöneticiyi seçkin yargıçlar mahkemesine çıkarıp mahkemenin saptadığı tutarın iki katını ödeterek cezalandırsın. Eğer yetimin akrabalarından biri ya da herhangi bir yurttaş, koruyucunun bir ihmalini ya da suistimalini görürse, onu aynı mahkemeye çıkarsın; koruyucu suçlu bulunursa verdiği zararın
c dört katını ödesin, bunun yarısı çocuğun, öteki yarısı da davayı kazananın olsun. Bir yetim yetişkin çağa girdiğinde, koruyucusunun kendine haksızlık yaptığını düşünürse, koruyucusuna karşı dava açabilir. Eğer koruyucu suçlu bulunursa, hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine mahkeme karar verecektir; eğer bir yöneticinin ihmalinden ötürü yetime zarar verdiği saptanırsa, çocuğa ne kadar para ödeyeceğini
d mahkeme saptayacak, ama eğer yetimin uğradığı zarar onun adaletsiz davranışından ileri geliyorsa, para cezasından başka, yasa bekçiliği görevinden atılacak ve devlet yönetimi onun yerine ülke ve devlet için başka bir yasa bekçisi atayacaktır.

Babalarla çocuklar arasında gereğinden büyük anlaşmazlıklar olabilir; bu durumda baba, yasa koyucunun kendisine istediği zaman oğlunu herkesin önünde tellal aracılığı ile reddetmesine
e izin verecek yasalar koyması gerektiğini düşünebilir, oğullar da hastalık ya da yaşlılık yüzünden çekilmez hale gelen babalarını "bunadı" diye mahkemeye vermek isteyebilirler. Bunlar aslında genellikle en kötü karakterler arasında görülür, çünkü kötülük tek yanlı olduğunda –örneğin baba kötü değildir, oğlu kötüdür ya da bunun tersi–, o kadar ağır düşmanlığın sonucunda felaketler ortaya çıkmaz. Başka bir devlet düzeninde reddedilmiş bir

çocuğun devletten kovulması zorunlu değildir, ama bu yasaların geçerliği olacağı bu devlette reddedilen çocuk zorunlu olarak
929 başka bir ülkeye göç edecektir –çünkü 5040 ocağa bir ocak daha eklenmesi olanaksız–, bu nedenle böyle bir durumla karşılaşacak olan kişinin bir tek babasının kararıyla değil, tüm aile tarafından reddedilmesi gerekmektedir. İşte bu durumları şöyle bir yasayla düzenlemek gerekiyor: dünyaya getirdiği ve yetiştirdiği oğlunu haklı ya da haksız yere aileden atacak kadar öfkelenme talihsizliğine uğrayan biri, bunu böyle kolayca ve hemencecik ya-
b pamaz; ilkin kendi tarafından ve oğlunun annesi tarafından yeğenlere kadar bütün akrabaları bir araya toplamalı, ortak kararlarıyla oğlunun aileden atılmayı niçin hak ettiğini açıklayarak onu hepsinin önünde suçlamalı, oğluna da böyle bir cezayı hak etmediğini söylemek üzere eşit söz hakkı vermelidir; eğer baba inandırıcı olur ve tüm akrabaların yarıdan fazla oyunu alırsa –
c kendisi, karısı, söz konusu çocuk ve erişkin çağa gelmemiş öteki kadın ve erkek akrabalar oylamaya katılmayacaklardır–, ancak bu şekilde baba oğlunu reddedebilir, başka türlü reddedemez. Reddedilen çocuğu başka bir yurttaş evlat edinmek isterse, bunu engelleyecek bir yasa yok –çünkü gençlerin karakteri yaşam içinde doğal olarak birçok değişikliğe uğrar– ama on yıl içinde
d onu evlat edinecek biri çıkmazsa, başka bir yerleşmeye gönderilecek çocuklarla ilgilenen görevli onu da alıp uygun bir şekilde başka bir yere yerleştirmelidir. Eğer biri hastalıktan, yaşlılıktan, huysuzluktan ya da bunların üçünün de etkisiyle olağanın üstünde aklını yitirirse, bu durumu yakın aile çevresinin dışında bilinmiyor, kendi malını istediği gibi kullanmaya hakkı var diye ailesini felakete sürüklüyorsa, öte yandan oğlu bu durum karşı-

e sında çaresiz, babasını bunaklıktan mahkemeye vermekte tereddüt ediyorsa, bunun için şu yasa uygulansın: ilkin en yaşlı yasa bekçilerine giderek babasının durumunu açıklamalı, onlar da yeterli bir inceleme yaptıktan sonra, dava açıp açmamasını öğütlemelidirler; eğer bir dava açmasını salık verirlerse, mahkemede davacıya tanık ve yardımcı olsunlar; baba davayı kaybederse, bundan böyle en önemsiz konularda bile kendi malını yönetme hakkı elinden alınsın ve ömrünün bundan sonrasında çocuk gibi davranış görsün.

Eğer kadınla erkek mizaç uyuşmazlığından ötürü hiçbir şekilde anlaşamazlarsa, bu durumda olanlarla orta yaşta on yasa
930 bekçisi ve evlilik kurumunu denetlemekle görevli aynı yaşta on kadın ilgilenecektir; eğer bunlar çifti uzlaştırırlarsa, uzlaşma geçerli olacaktır; ama eğer karı kocanın ruhu daha büyük sarsıntı içindeyse, elden geldiğince her birine uygun eşler arayacaklardır. Büyük bir olasılıkla bu kişilerin yumuşak bir karakteri yoktur, bu nedenle de bunlara daha ince ve daha yumuşak karakterli eşler bulmaya çalışmalıdır. Anlaşamayan çift çocuksuz ise ya da az çocuğu varsa, çocuk sahibi olmak için evlenmelidirler; ama
b yeterli sayıda çocukları varsa, birlikte yaşlanmak ve birbirlerine destek olmak için boşanıp bir daha evlenmelidirler. Eğer bir kadın arkasında kız ve erkek çocuklar bırakarak ölürse, bu konuda çıkarılan yasa kocaya eve üvey anne getirmeden çocuklarını yetiştirmesini salık verecek, ama zorlamayacaktır; ama ortada çocuk yoksa, evine ve devletine yeter sayıda çocuk yapmak için zo-
c runlu olarak evlenecektir. Eğer bir koca arkasında yeteri kadar çocuk bırakarak ölürse, çocukların annesi onları yetiştirmelidir; ama eğer evlenmeden sağlıklı yaşamayacak kadar genç olduğuna

karar verilirse, akrabaları evliliği denetlemekle görevli kadınlara danışıp bu durumda her iki tarafa da uygun olanı yapmalıdırlar; eğer çocukları yoksa, verilecek karar çocuk sahibi olmaya da uygun olmalıdır; yasaya göre yeterli çocuk sayısı bir kız ve bir erkek
d çocuk olarak saptanmalı. Dünyaya gelen bir çocuğun ana-babası hakkında herhangi bir sorun yoksa, ama bunlardan hangisiyle kalacağına karar vermek gerekiyorsa, şöyle olacak: bir köle kadının bir köleden ya da özgür bir erkekten ya da bir azatlıdan doğma çocuğu, köle kadının kendisine aittir; eğer özgür bir kadın bir köleyle ilişki kurarsa, doğan çocuk kölenin efendisine ait olacaktır; eğer özgür bir erkek kendine ait köle kadınla ya da özgür bir kadın kendi kölesinden çocuk sahibi olursa ve durum apaçık ortadaysa, kadın görevliler özgür kadının çocuğunu babasıyla birlikte başka bir ülkeye göndereceklerdir; yasa bekçileri de aynı
e şekilde özgür erkeğin çocuğunu annesiyle birlikte göndereceklerdir.

Tanrı olsun insan olsun, aklı olan hiç kimse hiç kimseye ana-babasını ihmal etmeyi öğütleyemez; tanrılara tapınma hakkında şöyle bir girişin ana-babaya saygı ve saygısızlık bakımından çok yerinde düzenlendiğini düşünmek gerek. Tanrılar üzerine yasalar her yerde iki türlü konmuştur. Bazı tanrıları[8] açık seçik gör-
931 düğümüz için onurlandırırız, bazılarının da[9] heykellerini dikerek imgelerini onurlandırırız ve cansız oldukları halde bunları onurlandırdığımız için, canlı tanrıların iyi niyetini ve lütfunu kazandığımızı düşünürüz. Yaşlılıktan eli ayağı tutmaz halde çok

[8] Gök cisimleri.

[9] Geleneksel tanrılar.

değerli varlıklar olarak evinde anası, babası ya da bunların anasıyla babası bulunan hiç kimse, evinde böyle bir aile tapınağı varken, eğer gerçekten hakkıyla buna saygı gösteriyorsa, bundan daha değerli bir heykele sahip olacağını düşünmesin.

b KLEINIAS: "Hakkıyla saygı" derken, ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Söyleyeceğim; nitekim, dostlarım, bu söylediklerim dinlemeye değer.

KLEINIAS: Söyle öyleyse.

ATİNALI: Deriz ki Oidipus, oğullarından hakaret görünce onları lanetlemiş; tanrılar da herkesin dediği gibi, ona kulak verip istediğini yerine getirmiştir; Amyntor, oğlu Phoiniks'e öfkelenip onu lanetlemiş,[10] Theseus da aynı şeyi Hippolytos'a yapmış. Tan-
c rıların çocuklara karşı ana-babalara kulak verdiğini açıkça anlatan böyle daha binlerce öykü var: çünkü bir babanın çocuklarına laneti başkasınınkine benzemez ve de bu çok doğrudur. Çocuklarından adamakıllı hakaret gören babanın ve ananın yakarışlarına tanrının doğal olarak kulak verdiği doğru ise, bunun tersine ana-baba saygı görüp bundan çok büyük sevinç duyduğunda tanrılara çocukları için gönülden hayır dua ettiği zaman, bunu da aynı şekilde dinlediğini ve yerine getirdiğini düşünme-
d yecek miyiz? Böyle olmasa, iyilikleri hakça dağıtıyor olmazlardı: bu da tanrılara yakışmayan bir şey.

KLEINIAS: Hem de hiç.

ATİNALI: O halde, biraz önce söylediğimiz gibi tanrıların gözünde yaşlılığın yere çaldığı babamızdan, büyükbabamızdan ve aynı durumdaki annemizden daha değerli başka hiçbir heykeli-

[10] Homeros, *Il.* IX, 448 vd.

miz olamaz; insan bu kişileri onurlandırdığı zaman, tanrı bundan hoşlanır; yoksa başka türlü onları dinlemezdi. Nitekim atalarımızın tapınağı bizim için cansız olanlarınkinden çok daha üstündür: bu canlı tapınaklar bizden saygı gördüklerinde yakarışlarını bizimkilerle birleştirirler, ama saygısızlık görürlerse, tersi olur; cansız olanlar ise bunun ikisini de yapamaz, böylece babasına, büyükbabasına ve bütün büyüklerine saygılı davranan tanrının lütfunu kazanmak için bütün heykeller içinde en etkilisine sahip demektir.

KLEINIAS: Çok güzel söyledin.

ATİNALI: Aklı olan herkes, ana-babaların yakarışlarının pek çok kez gerçekleştiğini bilerek korku duyar ve saygı gösterir; bu durum doğa gereği böyle olduğuna göre, erdemli insanlar için doğal ömrün son sınırına kadar yaşayan yaşlı atalar eşsiz bir hazinedir; zamansız ölürlerse, büyük üzüntü verirler, kötülere de korku salarlar. Böylece herkes şimdi söylediklerimize uyup yasada gösterilen bütün onurlarla ana-babasına saygı göstersin; eğer birinin bu sözlere kayıtsız kaldığı ortaya çıkarsa, bu insanlar için haklı olarak şu yasa çıkarılabilir: Eğer bu devlette biri ana-babasına gerekenden daha az ilgi gösterirse, kendi çocuklarıyla, evdeki küçüklerle ve kendi işleriyle daha çok ilgilenir, onların isteklerini daha çok yerine getirirse, böyle bir davranış gören yaşlı, ya kendisi ya da birini gönderip durumu en yaşlı üç yasa bekçisine ve evlilikle ilgilenen üç kadın görevliye bildirsin; onlar da durumla ilgilensinler; suçlu gençleri, erkekse otuz yaşına kadar, kadınsa kırk yaşına kadar kırbaç ve hapisle cezalandırsınlar. Eğer suçlular daha yaşlı ise ve ana babalarına ilgisiz kalmaktan vazgeçmezlerse, hatta bazen kötü davranırlarsa, en yaşlı 101 yurttaş-

tan kurulu bir mahkeme önüne çıkarılsınlar; kişi suçlu bulunursa, hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine mahkeme, bir insanın çekebileceği ya da ödeyebileceği hiçbir cezayı göz ardı etmeden karar versin. Kötü davranış gören
d bir yaşlı durumu bildiremiyorsa, bunu öğrenen özgür bir yurttaş yöneticilere bildirsin, yoksa erdemsiz sayılacak ve isteyen ona tazminat davası açabilecektir. Eğer durumu bir köle bildirirse, ister suçlunun ister kurbanının kölesi olsun, yetkililerce azat edilecektir; eğer başka bir yurttaşın kölesiyse, bedeli sahibine devlet hazinesinden ödenecektir; ayrıca yöneticiler, haber verdi diye köleden öç alınmasını engellemelidirler.

e Birinin bir başkasına zehirleme yoluyla verdiği zarar konusunda öldürücü olanlardan söz etmiştik; ama yiyecek, içecek ve merhem kullanmak suretiyle, bilerek ve önceden düşünerek verilen zarar konusunda daha konuşmadık. Çünkü insanlar arasında kullanılan zehirlerin iki türlü olması, kesin bir tanım getirmemize engel oluyor. Nitekim bunlardan biri, demin sözünü et-
933 tiğimiz, bedene doğal maddelerle zarar vermek. Öteki de, tılsım, sihir ve "bağlama" denen büyülerle zarar vermeye kalkışanları buna güçlerinin yettiğince inandırmakla kalmaz, insanlara büyü yapabilenler tarafından kesinlikle zarar gördüklerine de inandırır. Bütün bu ve benzeri konularda işin aslını bilmek kolay değildir, biri çıkıp bildiğini söylese bile, başkalarını inandırması zordur. Bu konuda birbirlerine kuşkuyla bakan insanların gönül-
b lerini de inandırmaya değmez: bu konuda açık seçik bir fikri olmayan bu insanların kapı eşiklerinde, üç yol ağızlarında ya da ana-babalarının mezarında balmumundan yoğrulmuş heykelcikler görseler bile, böyle şeylere aldırmasınlar diye uğraşmaya ge-

rek yok. Zehirlemenin ne şekilde yapıldığına bakarak zehirleme üzerine yasamızı ikiye ayırmalıyız: öncelikle böyle şeyler yapmaya
c kalkışmamayı, çocuk gibi birçok insanı ürküterek korkutmamayı, yasa koyucuyla yargıcı da insanları bu tür korkulardan kurtarma durumunda bırakmamayı isteyeceğiz, özendireceğiz ve öğütleyeceğiz; her şeyden önce zehir kullanmaya kalkışan kişi, eğer hekimlikte uzman biri değilse, bunun bedende ne gibi etkileri olacağını bilmez, eğer bir bilici ya da falcı değilse, gene büyülerinin ne gibi sonuçlar vereceğini bilmez. O halde, zehirleme
d üzerine yasamız şöyle olsun: Zehir kullanarak birine ya da yakınlarına öldürücü bir zarar vermeyip sürüsüne ya da arılarına, öldürücü olsun olmasın, herhangi bir zarar veren, eğer bir hekimse ve zehirleme davasında suçlu bulunursa, ölümle cezalandırılsın; eğer uzman olmayan biriyse, hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine mahkeme karar versin. Bağlama büyüleri, tılsım, sihir ya da buna benzer iksirlerle
e birine zarar veren, bir bilici ya da falcı ise, ölmeli; zehirlemeden suçlu bulunan kişi bilicilikle ilgili değilse, az önceki yasa maddesi uygulanmalı: yani, hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine mahkeme karar vermeli.

Biri hırsızlık ya da gasp yoluyla bir başkasına büyük bir zarar verirse, zarar görene büyük tazminat ödesin; az zarar verirse az tazminat ödesin; bu tür olaylarda, kişi birine ne kadar zarar vermişse, verdiği zararı karşılayacak kadar tazminat ödemelidir. Herkes doğru yola girmek için, suçuyla orantılı olarak fazladan
934 bir ceza daha ödeyecektir: başkasının aptallığı yüzünden suç işleyen genç olduğu için ya da buna benzer bir nedenle ona kanmışsa, daha hafif bir ceza ödeyecek, ama kendi aptallığı, haz ve

acıya karşı zayıflığı yüzünden alçakça korkulara, denetlemesi zor tutkulara, kıskançlığa ya da aşırı öfkeye kapılarak suça yönelmişse, daha ağır bir ceza ödeyecektir; bu ceza işlediği suçun karşılığı değildir (çünkü olmuşa çare yoktur), ceza ileriye dönüktür: amacı, suçu işleyenin de, onun cezalandırıldığını görenin de adaletsizlikten kesinlikle nefret etmesini ya da büyük ölçüde bu talihsizlikten vazgeçmesini sağlamaktır. İşte bütün bu ve benzeri nedenlerle, yasaların iyi bir okçu gibi, her bir olayda suçun büyüklüğü ile orantılı ve zararı tam olarak karşılayacak cezayı hedeflemesi gerekir; yargıç da yasanın ona verdiği yetkiyle suçlu bulunan kişinin hangi cezaya çarptırılması ya da ne kadar para cezası ödemesi gerektiğine karar verme durumuyla karşılaştığı zaman, aynı şeyi yaparak yasa koyucuya yardımcı olmalıdır; yasa koyucu da bir sanatçı gibi, yazılı buyruklarında örnek olaylar vermelidir. İşte, Kleinias ve Megillos, elimizden geldiğince en iyisini ve güzelini yapmamız gereken iş bu: hırsızlık ve gasp olaylarında hangi cezaların uygulanacağını söylememiz gerekiyor, yeter ki tanrılarla tanrı çocukları bu yasaları çıkarmamıza izin versinler.

Akıl hastalarının toplum içine çıkmasına izin verilmemeli: akrabaları onları kendi bildikleri gibi evde tutmalıdır; yoksa para cezası ödeyeceklerdir: onu gözden kaçıran ister bir köle, ister özgür bir yurttaş olsun, birinci varlık sınıfından biri için yüz drakhme, ikinci sınıftan biri için beşte dört mna,[11] üçüncü sınıftan beşte üç mna[12] ve dördüncü sınıftan biri için beşte iki mna.[13]

[11] 80 drakhme.

[12] 60 drakhme.

[13] 40 drakhme.

Çeşitli şekillerde ortaya çıkan türlü türlü akıl hastası vardır; şimdi sözünü ettiklerimiz hastalık sonucudur, birde öfkeli yaradılışları aldıkları eğitimle daha da kötü olanlar vardır: bunlar küçük
e bir kavgada bağıra çağıra birbirlerine söverler; iyi yönetilen bir devlette böyle bir şey hiç mi hiç yakışık almaz. Bütün sövgü durumları için bir tek şu yasayı koyalım: hiç kimse kimseye sövmesin. Herhangi bir tartışmada bir itirazı olan oradakilerin hiçbirine sövmeden kendi görüşünü açıklasın ve karşısındakini dinlesin. Çünkü insanların kadınlar gibi birbirlerine çirkin adlarla ses-
935 lenip sövmesinden ve lanet okumasından, başlangıçta bu boş sözlerden gerçekte en ağır nefretler ve düşmanlıklar doğar. Hiç de hoş bir şey olmayan öfkeye kendini kaptırıp konuşan insan, öfkesini bileye bileye, bir zamanlar eğitimle uygarlaşan ruhunu yeniden vahşileştirir; hayvan gibi huysuzlanarak bir yandan da öfkenin acı karşılığını görerek yaşamaya başlar. Bir de, bu ağız
b kavgalarında herkes karşısındakini genellikle gülünç duruma düşürmeye meraklıdır: insan buna bir kez alıştı mı, ya tümden ağırbaşlı bir karakter sahibi olamaz ya da ruh yüceliğinden çok şey yitirir. İşte bu nedenle tapınaklarda, resmi kurban törenlerinde, yarışmalarda, çarşıda, mahkemede ve toplantılarda hiç kimse kesinlikle böyle sözler kullanmasın; bu işlere bakan görevli de bu tür suçları çekinmeden cezalandırsın; yoksa yasaları
c hiçe saydığı ve yasa koyucunun ona yüklediği görevleri yerine getirmediği için, onur ödüllerindeki hakkım yitirsin. Başka yerlerde de biri sövmeye başlarsa ya da karşılık vermek için kendini sövgüden alıkoyamazsa, buna tanık olan, daha yaşlı olmak koşuluyla, yasaya yardımcı olsun ve öfkeye, bu kötü arkadaşa kapılanları döverek oradan çıkarsın; yoksa belirlenen cezaya çarptı-

rılsın. Şimdi diyoruz ki, sövgü dolu bir tartışmaya giren, karşısın-
d dakini gülünç duruma düşürmeye çalışmadan duramaz; işte bu tutumu öfkeden ileri geliyorsa bunu kınayacağız. Peki, ne demek bu? Komedya ozanlarının yurttaşlarımızı alaya almaya kalkarken içlerinde öfke olmamak koşuluyla, insanlarımıza gülünç şeyler söyleme arzusunu kabul mü edeceğiz? Yoksa şaka unsurunun bulunup bulunmamasına göre bunu ikiye mi ayıralım? Şakalaşan, öfke duymadan herhangi bir şey hakkında gülünç bir
e şey söyleyebilsin de, dediğimiz gibi düşmanlık ve öfkeyle alay etmeye kalkanı mı engelleyelim? Bunları hiçbir şekilde birbirinden ayırmamalı, kime izin verip vermeyeceğimizi yasaya geçirmeliyiz. Hiçbir komedya, Iambos ya da Melos ozanı, içinde öfke olsun olmasın, ne sözle ne de canlandırdığı imgelerle hiçbir yurttaşı alaya alamaz; buna uymayan olursa, şenlik yöneticileri aynı gün içinde onu ülke dışına atsınlar; atmazlarsa, şenliğin adandığı
936 tanrıya üç mina para cezası ödesinler. Herhangi biriyle eğlenmelerine daha önce izin verilenler, öfkelenmeden ve şaka yollu birbirlerine takılabilirler, ama bunu ciddi ciddi ve öfke duyarak yapmak yasaktır. Bu ikisi arasındaki ayrım, gençliğin eğitiminden sorumlu görevliye bırakılacaktır; sanatçı onun onayladığı eserini halkın karşısına getirebilir; ama yasaklarsa, eseri hiç kim-
b seye gösteremez; köle olsun, özgür kişi olsun, hiç kimseye açıkça öğretemez; yoksa erdemsiz ve yasa düşmanı olarak anılacaktır.

Aç kalan ya da benzeri bir durumda olan değil, ölçülü olduğu halde, bir erdeme ya da erdem parçasına sahip olduğu halde bir felakete sürüklenen acıma uyandırır; bu nedenle bu durumda olan bir insanın, köle olsun özgür olsun, orta karar düzenlen-

miş bir devlette ve devlet düzeninde yoksulluğun en uç noktasına gelecek kadar ihmal edilmesi şaşırtıcıdır. Böylece yasa koyucu-
c nun böyle durumlar için şöyle bir yasa koyması güven verici olacaktır: bizim devletimizde hiç kimse dilencilik yapmasın; biri bitmez tükenmez dualarla yiyecek toplayarak dilenmeye kalkarsa, onu çarşıdan agoranomlar, kentten astynomlar, ülkenin geri kalanından da agronomlar sınırdışı etsinler; böylece ülke böyle bir yaratıktan tam olarak temizlenebilsin.

Bir kadın ya da erkek köle başkasının herhangi bir malına za-
d rar verirse, zarar görenin tecrübesizlik ya da dikkatsiz kullanım yüzünden bunda payı yoksa, zararı dokunan köle sahibi ya zararı tam olarak karşılasın ya da zarar görene, köleyi teslim etsin. Eğer kölenin sahibi zarar verenle zarar görenin işbirliği yaparak kölesini elinden almak için suçlamada bulunduğunu ileri sürüp karşı suçlamada bulunur ve davayı kazanırsa, mahkemenin köle
e için biçtiği değerin iki katını alsın; davayı kaybederse, zararı karşılasın, köleyi de teslim etsin. Bir koşum hayvanı bir at, bir köpek ya da başka bir hayvan komşunun bir malına zarar verirse, hayvan sahibi aynı kurallara bağlı kalarak zararı karşılasın.

Eğer biri kendi isteğiyle tanıklık yapmak istemezse, tanıklığa gerek duyan kişi ona çağrıda bulunmalı; çağrıyı alan da mahkemeye gelmeli; bir şey biliyor ve tanıklık yapmak istiyorsa, tanık olarak dinlenmeli, eğer bir şey bilmediğini ileri sürüyorsa, üç tanrıya, Zeus'a, Apollon'a ve Themis'e bir şey bilmediğine dair ye-
937 min ettikten sonra mahkemeden gitmeli. Tanıklığa çağrılan kişi bu çağrıya karşılık vermezse, yasa uyarınca tazminat davası açılsın. Eğer yargı yerinde bulunan kişi mahkemeye tanık olarak çıkarsa, bu davada tanıklık yaptıktan sonra karar için oy kullana-

maz. Özgür bir kadın kırk yaşından küçük olmamak koşuluyla tanıklık yapabilir ve savunmaya katılabilir; eğer kocası yoksa dava da açabilir; ama kocası yaşıyorsa yalnızca tanıklık yapabilir. Erkek ve kadın kölelerle çocuklar ancak cinayet davalarında tanıklık yapabilirler ve savunmaya katılabilirler; eğer yalancı tanıklıktan suçlanırlarsa dava sonuçlanıncaya kadar mahkemede bulunmalarını sağlayacak sağlam bir kefil göstermelidirler. Eğer birinin yalancı tanıklık yaptığı ileri sürülürse, dava karara bağlanmadan önce tarafların her biri delillerin tümüne ya da bir kısmına itiraz edebilirler; yetkililer her iki tarafın da imzaladığı itirazları saklayacaklar ve yalancı tanıklık davasına getireceklerdir. Biri iki kez yalancı tanıklıktan suçlu bulunduğu halde, bir daha tanıklık yapmaya kalkarsa, isteyen onu yetkililere bildirsin, yetkililer de onu mahkemeye çıkarsınlar; suçlu bulunursa ölümle cezalandırılsın. Yalancı tanıklıkta bulundukları ve davanın kazanılmasını sağladıkları ortaya çıkan kimselerin tanıklıkları mahkemeye getirilir ve bunların yarıdan fazlası sahte bulunursa, bu yüzden kaybedilen dava temyiz edilmeli, bu delillerin alınan karar üzerinde etkili olup olmadığı tartışılıp karara bağlanmalı; bu son karar ne tür olursa olsun daha önceki duruşmaların tümünü sonuçlandırmalı.

İnsanların yaşamında pek çok güzellik bulunduğu halde, bunlardan birçoğunun doğasında bu güzellikleri kirleten ve lekeleyen habis güçler bulunur: özellikle de adalet; bütün insan ilişkilerini uygarlaştırmış olan adalete nasıl olur da insanlar için güzel denmez? Adalet güzelse, savunmaya katılmayı güzel bulmamak olur mu? Böyle olduğu halde, beceri adı altında güzel bir bahaneyle bir kusur bunlara gölge düşürüyor: bu kusur, her

şeyden önce –hem kişinin kendi davası için, hem başkasını savunmak için–, her bir davadaki durumlar adil olsun olmasın, davaların kazanılmasını sağlayan bir yol olduğunu söylüyor; bu
938 beceri ve yarattığı konuşma metinleri ancak para olarak karşılığı ödenirse elde edilebilir. İşte bizim devletimizde bunun –ister bir beceri olsun, ister beceriden uzak, deneme-yanılma yoluyla kazanılmış bir yordam olsun–, ortaya çıkmaması özellikle gerekli. Yasa koyucu adalete boyun eğmeyi ve karşı çıkmamayı, yoksa başka bir ülkeye gitmeyi istediğine göre buna uyanlara ses çıkarmıyor, uymayanlara da aşağıdaki yasayı koyuyor: biri yargıçların
b ruhundaki adaletin gücünü adaletsizliğe yönlendirmeye kalkar, gereksiz yere dava üstüne dava açar ya da savunmaya katılırsa, isteyen onu usulsüz dava açma ve savunma yapma suçuyla mahkemeye versin; seçkin yargıçlar mahkemesinde davasına bakılsın ve suçlu bulunursa, mahkeme para kazanma hırsıyla mı yoksa zafer kazanma hırsıyla mı böyle davrandığını araştırsın: eğer zafer kazanma hırsıyla böyle davranmışsa, mahkeme onun ne kadar süreyle dava açmaktan ve başkasını savunmaktan yasaklanac cağını kararlaştırsın; eğer para kazanma yüzündense, ve suçlu bir yabancıysa, ülkeden çıkıp gitsin, bir daha da geri dönmesin, yoksa ölümle cezalandırılacaktır; eğer bir yurttaşsa, her şeyden çok değer verdiği para kazanma hırsı nedeniyle öldürülsün. Zafer kazanma hırsıyla böyle davranmaktan iki kez suçlu bulunan da öldürülsün.

XII. KİTAP

941 ATİNALI: Biri kendine devletin elçisi ya da habercisi süsü verip bir devlete sahte elçi olarak giderse, elçi olarak gönderildiği halde ondan istenenden farklı haberler iletirse, ya da gene dost ya da düşman devletlerin ona bildirdiği haberleri doğru getirmezse, Hermes ile Zeus'un haber ve buyruklarına karşı yasayı çiğneyerek *dinsizlik yaptığı* için mahkemeye verilsin; suçlu bulunursa hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceb ğine karar verilsin.

Para çalmak özgür insana yakışmayan bir davranıştır, soygunculuk ise son derece utanç vericidir: Zeus'un çocuklarından hiçbiri ne hileden ne de zorbalıktan hoşlanırlar ve böyle suçlar işlememişlerdir. O halde bu konuda suç işleyen hiç kimse ozanlara ve birtakım masalcılara kanıp baştan çıkmasın; hırsızlık yapan ya da gasp eden, tanrılar da aynı şeyi yapıyor diye bunda utanılacak bir şey olmadığını düşünmeye kalkmasın; çünkü bu anlatılanlar gerçek değil, doğruya da benzemiyor; yasalara karşı gelip böyle bir şey yapan tanrı ya da tanrı çocuğu olamaz. Bunlac rı bilmek, bütün ozanlardan daha çok yasa koyucuya yakışır. *Bizim bu sözümüzü dinleyen mutlu insandır ve sonsuza kadar* mutlu olacaktır; dinlemeyen ise bu sözlerden sonra şöyle bir yasayla karşılaşacaktır: büyük olsun küçük olsun devlet malı çalanlardan ikisi de aynı cezaya çarptırılmalı. Çünkü küçük bir şey çalan, aynı açgözlülükle çalmıştır, küçük olan yalnızca becerisid dir; kendisine ait olmadığı halde büyük bir şeyi alıp götüren ise, tam anlamıyla adaletsizdir. Böylece yasa çalınan malın değerine bakarak ikisinden birini daha hafif bir cezaya çarptırmak istemi-

yor, ama birine belki düzelir, ötekine de düzelemez diye bakarak birbirinden ayırıyor. Devlet malı çalan bir yabancı ya da bir köle mahkemeye çıkarılırsa, düzelme olasılığı göz önünde tutularak hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası
942 ödeyeceğine karar verilsin; ama dediğimiz gibi bir eğitim aldıktan sonra, kendi yurdunu soyan ya da gasp eden bir yurttaş, ister suçüstü ister olaydan sonra yakalansın, artık düzelemez düşüncesiyle ölüm cezasına çarptırılsın.[1]

Askeri seferler konusunda birçok uygun öğüt ve yasa var; önemlisi de, kadın olsun erkek olsun, hiç kimsenin hiçbir zaman başsız kalmaması: hiç kimsenin ruhu ciddi bir işle uğraşırken de oyun oynarken de kendi başına ve denetimsiz davranma-
b ya alışmamalı; tersine savaşta da barışta da yöneticiye bakarak ve onu izleyerek yaşamalı, en küçük konularda bile onun tarafından yönetilmelidir; örneğin buyruk verildiğinde, durmalı, yürümeli, beden eğitimi yapmalı, yıkanmalı, beslenmeli, nöbet tutmak ya da haber götürmek için gece uyanık kalmalı, tehlikeler arasında komutanların buyruğu olmadan ne kimsenin peşine
c düşmeli ne de geri çekilmeli; kısaca başkaları olmadan bir şey yapmayı kesinlikle tanımamalı, bilmemeli ve bunu ruhta bir alışkanlık haline getirmeli, herkesin olabildiğince toplu olarak ve ortak hareket edeceği bir yaşamı olmalı – nitekim savaşta kurtulmak ve zafer kazanmak için bundan daha iyi, daha güçlü ve daha ustalıklı bir yol yoktur, olamaz da; insan çocukluktan itibaren bununla uğraşmalı, başkalarını yönetmeye ve onlar tarafından yönetilmeye kendini alıştırmalıdır. Başıboşluk bütün insanların ve

[1] 857b ile çelişkili.

d insanlara bağlı hayvanların tüm yaşamından uzak olmalıdır. Özellikle de bütün korolar savaştaki yiğitliği göz önünde bulundurarak dans etmeli, aynı amaçla çevikliği ve ustalığı sergilemeli, açlık ve susuzluğa, soğuk ve sıcağa, sert döşeğe karşı direnmeyi canlandırmalıdır; en önemlisi de, yapay örtülerle sarıp sarmalayıp başın ve ayakların gücünü kırmamalı, başta ve ayaklarda do-
e ğal korunmanın kendiliğinden oluşmasını engellememeli. Çünkü bedendeki bu uç üyeler korunduğu zaman tüm beden, gücünün doruğuna çıkar, tersi durumda tersi olur; ayaklar tüm bedenin hizmetindedir, baş ise buyurgan konumdadır, çünkü doğa
943 tüm egemen duyumları buraya yerleştirmiştir. Bence gençlerin askerlik yaşamıyla ilgili bu övgüyü duyması gerekir; yasa ise şöyle: askere alınan ya da herhangi bir görev için buyruk alan sefere çıkmalı. Biri komutanlardan izin almadan korkaklığından ötürü görevden kaçarsa, seferden geri döndüklerinde, askerden kaçma suçuyla askeri yöneticiler önünde mahkemeye çıksın; sefere katılan her birlik, hoplitler, atlılar ve öteki askeri birlikler ayrı ayrı
b karar verecek, hoplit hoplitlerin önüne, atlı atlıların önüne, ötekiler de aynı şekilde kendi birliklerinin önüne çıkarılacaktır. Sanık suçlu bulunursa hiçbir yiğitlik yarışmasına katılamayacak, başkasına askerden kaçtı diye dava açamayacak ve bu konuda davacı olamayacaktır; ayrıca mahkeme hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine karar verecektir. Bundan sonra, askerden kaçma davaları bitince, her birliğin yöneticileri bir toplantı daha yapacaklar, kendi toplulukları içinde
c yiğitlik ödülüne aday olan seçilecektir: ama daha önceki bir savaşa ilişkin hiçbir delil getirilmeyecek, tanıkların sözüyle desteklenmeyecek, yalnızca o zaman yapılan sefer göz önüne alınacak-

tır. Alacakları zafer ödülü, zeytin dalından bir çelenktir: bunu istediği savaş tanrısının tapınağına götürecek, yaşamı boyunca yiğitlikte birincilik ödülünün delili olarak bir yazıtla adayacaktır; aynı şekilde ikinci ve üçüncü ödül sahipleri de. Biri sefere çıkar,
d ama komutanlar göndermediği halde zamanından önce yurda geri dönerse, asker kaçaklarına bakan aynı kişiler önünde görev yerini terk etme suçundan dava edilsin; suçlu bulunursa, onlarla aynı cezaya çarptırılsın. Her insan birini herhangi bir suçla suçlarken, ne isteyerek ne de istemeden yanlış bir ceza vermekten
e olabildiğince çekinmeli – nitekim, derler ki Adalet Utanç'ın kızıymış (pek de güzel söylemişler:[2] utanç ve adalet yalana karşı doğal olarak hınçlıymışlar; böylece, başka durumlarda adalete karşı suç işlememeye dikkat etmeli, ama özellikle savaşta silahlarını atma konusunda: zorunluluk karşısında silahlarını atmayı yanlış değerlendirip, bu davranışı utanç verici diye kınayarak insana hak etmediği cezalar vermemeli. Bu durumları birbirinden ayırmak hiç de kolay değil, ama gene de yasa bunu bir biçimde
944 parça parça ayırmaya çalışmalı. Efsaneden yararlanarak bunu açıklayalım: eğer Patroklos silahlarını yitirmiş olarak çadırına getirildiğinde, binlerce kişide görüldüğü gibi, kendine gelseydi – hani şu üstün silahlar, ozanın dediğine göre, Peleus'un Thetis ile evlenirken tanrılardan çeyiz olarak aldığı, sonra da Hektor'un eline geçen silahlar–, o çağdaki bütün kötüler Menoitios'un oğlunu silahlarını attı diye kınayabilirlerdi.[3] Uçurumdan aşağı atıl-

---

2 Krş. Hesiodos, *Erga*, mm. 254 vd.

3 Homeros, *Ilias*, XVI. sonu, XVII. 125 vd., XVIII. 78 vd. Menolitios'un oğlu ve Akhilleus'un arkadaşı Patroklos Troya savaşında Akhilleus'un babası Peleus'un silahlarını kuşanmış savaşırken, Hektor tarafından öldürülür.

b dıkları için ya da denizde ya da fırtına sırasında birdenbire büyük bir dalganın altında kalarak silahlarını yitirenler vardır, kötü niyetle yorumlanabilecek bir felaket kullanılarak birtakım bahanelerin ileri sürüldüğü daha böyle binlerce durum olabilir; bu nedenle daha büyük ve daha acı olayları ötekilerden olabildiğince ayırmalıyız. Kınamalarımızda belli sözcüklerin kullanılması bu ayrımı ortaya koyuyor: nitekim, "kalkanını atıp kaçan" deyimi her duruma uygun düşmeyebilir, bazı durumlarda "silahlarını c yitiren" demek daha doğru olur. Çünkü zor karşısında silahlarını çaldırmakla, bilerek kalkanını atıp kaçmak aynı şey değildir, birbirinden son derece farklıdır. Öyleyse yasamızı şu şekilde çıkaralım: Eğer biri peşinde düşmanlar varken, silahları olduğu hade, arkasına dönüp kendini savunacak yerde, çirkin ve onursuz bir yaşamı bir kahramanın güzel ve mutlu ölümüne tercih ederek silahlarını atıp kaçarsa, silahlarını bu şekilde atıp kaçan d için bir ceza olmalı, ama yargıç da daha önce sözünü ettiğimiz durumları incelemekten geri kalmamalı. Çünkü düzelsin diye cezalandırılması gereken, talihsizliğe uğrayan değil –çünkü bunun yararı yok–, kötü olan insandır. Silahlarının savunma gücünü kullanmak yerine atıp kaçana hangi ceza uygun olur? Ne yazık ki, bir tanrının Tesalyalı Kaineus'a yaptığı şeyin (anlattıklarına göre, onu kadınken erkek yapmış) tersini yapmak insan gücünün üstünde; kalkanını atıp kaçan adam için, olabilse, bu de- e ğişikliğin tersini yapmak, onu erkekken kadın haline getirmek, bir anlamda en uygun ceza olurdu. Ama şimdi buna en yakın cezayı verebiliriz: canını çok sevdiği için, bundan sonraki yaşamında tehlikeye girmemesi için, yüz kızartıcı bir utanç içinde olabildiğince uzun yaşasın. Bu insanlar için yasa şöyle: eğer biri mah-

kemede savaş silahlarını rezil bir şekilde atıp kaçmaktan suçlu bulunursa, ne bir komutan ne de başka bir ordu görevlisi onu bir
945 daha asker olarak kullanmasın ve herhangi bir göreve getirmesin; yoksa, denetçisi ondan hesap soracak ve bu alçağı görevlendiren birinci sınıftansa bin drakhme, ikinci sınıftansa beş mna, üçüncü sınıftansa üç mna, dördüncü sınıftansa bir mna ödeyecektir. Mahkemede suçlu bulunan da korkak yaradılışından ötürü gerçek yiğitlerin göğüsleyebileceği tehlikelerin dışında bırakılmaktan başka, bir de para cezası ödesin: önceki gibi, birinci
b sınıftansa bin drakhme, ikinci sınıftansa beş mna, üçüncü sınıftansa üç mna ve dördüncü sınıftansa bir mna.

Bir kısmı ad çekmeyle bir yıllığına, bir kısmı da daha uzun bir süreyle önseçimle atanan yöneticilerin denetçileri için nasıl bir konuşma yaparsak uygun olur? Bu görevlilerden biri görevinin saygınlığı karşısında gücü yetmeyip bunun ağırlığı altında bükülerek doğruluktan şaşarsa, bunları denetleyecek kişi kim olabilir? Yöneticileri yönetecek yüksek erdemli birini bulmak ko-
c lay değil, ama gene de birtakım tanrı benzeri denetçiler bulmaya çalışmalıyız. Durum bu. Bir gemide ya da bir canlıda olduğu gibi, devletin de dağılmasını önleyen birçok öge vardır: yaygın olarak karşımıza çıkan bu ögeleri farklı bağlamlarda destek, halat, kas gibi birçok adla anmamıza rağmen, temelde aynı yapıdadırlar; ama bunlardan bir tanesi, bir devletin kurtulmasını ya da
d dağılmasını belirleyen öge hiç de önemsiz değildir. Çünkü eğer yöneticileri denetleyecek kişiler onlardan daha erdemli iseler ve görevlerini kusursuz bir adalet anlayışı içinde dürüstlükle yaparlarsa, tüm devlet ve ülke gelişir ve mutlu olur; ama yöneticilerin denetlenmesi başka türlü olursa, devletin tüm yapısını bir arada

tutan adalet ilkesi yıkılır, böylece tüm yönetim birimleri birbirinden kopar; bundan böyle aynı amaca yönelmeyip devletin bütünlüğünü parçalarlar, ayaklanmalara yol açıp kısa sürede yıkıma götürürler. Bu nedenle denetçilerin her bakımdan olağanüstü erdemlerle donanmış olmaları gerekmektedir. Bunların seçimini de şu şekilde yapalım: Her yıl yaz gündönümünden sonra tüm yurttaşlar kendileri dışında her bakımdan en üstün gördükleri ve elli yaşından genç olmayan üç kişiyi belirlemek üzere, Apollon ile Güneş'e ortak olarak adanmış kutsal yerde toplanacaklardır. Önseçimle belirlenen adaylar arasından, eğer çift sayıda iseler en çok oy toplayanlar yarıya kadar ayrılacak: tek sayıda iseler en az oy alan bir tanesi elenecek ve oy sırasına göre yarısı liste dışı bırakılacaktır, eşit oy alanlar varsa ve bunlar bu yarı grubun sayısını artırıyorlarsa, bu fazlalık en genç olanların elenmesiyle giderilecektir; böylece eşit oy almamış üç kişi kalıncaya kadar oylama yapılacaktır. İçlerinden ikisi ya da üçü birden eşit oy alırsa, iyi talih ve şansa başvurularak ad çekmeyle birinci, ikinci ve üçüncüye zeytin dalından çelenk ve onur ödülleri verilecek, tanrının bir kez daha kurtardığı Magnesia kentinin tanrı Güneş'e üç seçkin adamını sunduğu, eski yasaya göre onları bu karara uydukları sürece Apollon ile Güneş'e ortak bir sunu gibi adadığı herkese duyurulacaktır. Bunlar ilk yıl oniki denetçi atayacaklar, her biri yetmiş beş yaşına kadar görevde kalacaktır; sonra bunlara her yıl üç kişi daha katılacaktır. Bunlar bütün yöneticileri oniki gruba ayırıp özgür insana yaraşır ölçütlere dayanarak incelemelerini yapacaklardır. Denetçi olarak, görev süreleri içinde seçildikleri Apollon ile Güneş'in kutsal alanında oturacaklardır; kimi zaman bireysel olarak kimi zaman da öteki arka-

e 946 b c d

daşlarıyla birlikte devlette görev süreleri bitenler hakkında karar verdikten sonra denetçilerin görüşüne göre her bir görevlinin hangi cezaya çarptırılması ya da ne kadar para cezası ödemesi gerektiğini çarşı alanında yazılı olarak duyuracaklardır. Görevlilerden biri kararın adil olduğunu kabul etmezse, denetçileri seçkin yargıçlar mahkemesine çıkarabilir ve eğer denetçilerin suçla-
e malarından aklanırsa, isteğe bağlı olarak onlara dava açabilir; ama suçlu bulunursa ve denetçiler ona ölüm cezası vermişlerse, çaresiz ölecektir; ikiye katlanabilecek başka bir ceza almışsa bu cezanın iki katını ödeyecektir. Bu denetçilerin nasıl denetleneceğine de bakmak gerek: tüm devletin onur ödüllerine hak kazanan
947 ve hayatta olan denetçiler. Yunanlıların ortak kurban törenlerinde, gösterilerinde ve daha ne kadar kutsal toplantı varsa bütün şenliklerde en ön sıraya oturacaklardır; her gösterinin başkanı bunlar arasından seçilerek gönderilecek, yurttaşlar arasında yalnız onlar defne dalından taç takacaklar, hepsi Apollon ile Güneş'in rahipleri olacak, o yıl rahip olanlar arasında birinci seçilen,
b her yıl başrahip olacak ve devlet ayakta durduğu sürece doğru bir zaman ölçüsü oluşturmak üzere adını o yıla verecektir. Bir denetçi öldüğü zaman, ölünün gösterilmesi, cenaze töreni ve mezarı öteki yurttaşlarınkinden farklı olmalıdır: giysileri bembeyaz olacak, ağıt ve ağlaşma olmayacaktır; onbeşer kişilik kız ve erkek koroları tabutun iki yanına dizilip sırayla rahibi öven bir
c tür ilahi söyleyecekler, gün boyunca onu şarkıyla yüceltecekler-dir; ertesi gün şafak sökerken ölünün yakınlarınca seçilmiş olan gymnasion öğrencisi yüz delikanlı tabutu mezara götürecekler, en önde her biri kendi askeri donanımı içinde (atlılar atlarıyla, hoplitler silahlarıyla, ötekiler de aynı şekilde) evlenmemiş erkek-

ler yürüyecek, tabutun çevresinde önde oğlanlar geleneksel ezgi-
d ler söyleyerek yürüyecekler, onların ardından kızlar ve doğurganlık yaşını aşmış kadınlar gelecektir; rahip ve rahibeler, başka cenaze törenlerine katılmaları yasak olduğu halde, Pythia da bunu böylece onayladığı takdirde, bu cenaze töreninden kirlenmeyecekleri için en arkada yer alacaklardır. Mezar toprağın altında gözenekli ve olabildiğince dayanıklı taşlardan dikdörtgen biçiminde yapılmış kubbe mezar olacak, içinde yanyana dizilmiş taşların oluşturduğu bir çukur bulunacak, kutlu ölü buraya yer-
e leştirildikten sonra, üstüne toprak yığılacak ve çevresine bir yanı açık kalmak üzere kutsal bir koru dikilecektir: açıklığın amacı, mezarın ondan sonra gömülecekler için gerekli toprağı sağlayacak şekilde genişleyebilmesidir. Ölünün onuruna her yıl müzik, jimnastik ve atçılık alanlarında yarışmalar düzenlenecektir. Denetleme sonunda aklananlara verilen armağanlar bunlar. Ama bir denetçi seçilmiş olduğuna güvenip insan yanına kapılarak seçildikten sonra kötü yola saparsa, yasaya göre isteyen ona dava
948 açabilmeli, mahkemedeki duruşma da şu şekilde olmalı: bu mahkemede öncelikle yasa bekçileri, sonra hâlâ hayatta olan denetçiler ve seçkin yargıçlar yer alacaklardır; davacı dava ettiği kişiyi suçlayarak, iddianamesinde bu kişinin onur ödüllerine ve bu göreve layık olmadığını belirtecektir. Davalı suçlu bulunursa görevine son verilecek, özel mezar hakkını yitirecek ve elde ettiği bütün öteki onurlar elinden alınacaktır; buna karşılık davacı oyların beşte birini toplayamazsa, üyesi bulunduğu sınıfa göre para cezası ödeyecektir: birinci sınıftansa oniki mna, ikinci sınıftansa
b sekiz mna, üçüncü sınıftansa altı mna, dördüncü sınıftansa iki mna.

Anlatıldığına göre, Rhadamantys'ün davalarda karar verme biçimine hayran olmaya değer, çünkü o günkü insanların çoğunluğu tanrıların soyundan geldikleri için, doğal olarak tanrıların varlığına açıkça inandıklarını görüyordu, zaten kendisi de bunlardan biriydi. Anlaşılan, insanlardan değil, ancak tanrılardan yargıç olabileceğini düşünüyor, bu nedenle de davaları kolayca ve çabucak sonuçlandırıyordu: nitekim davalı taraflara dava
c konusunda yemin ettirip çabucak ve kesin olarak davayı kapatıyordu. Bugün ise dediğimiz gibi insanların bazısı kesinlikle tanrılara inanmıyor, bazısı da bizimle ilgilenmediklerini düşünüyor, sayıca en fazla ve en kötü olan bazılarının düşüncesine göre ise tanrılar biraz kurban, bolca yüze gülme karşılığında insanlara yüklü para kaldırmaya yardım ederler ve onları ağır cezalardan kurtarırlar; demek ki, Rhadamantys'ün davalardaki yöntemi bu-
d günkü insanlar için elverişli değildir. İnsanların tanrılar hakkındaki düşünceleri değiştiğine göre yasaları da değiştirmek gerekir: nitekim akıllıca konmuş yasalar duruşmalarda davalı taraflarına yemin etme zorunluluğunu kaldırmalı, birine dava açan suçlamasını yazmalı ama yemin etmemeli, davalı da savunmasını yazdıktan sonra yemin etmeden görevlilere vermeli. Çünkü dev-
e lette bunca dava görülürken, mahkemeye gidenlerin hemen hemen yarısı yalan yere yemin ettiği halde, bu insanların toplu yemeklerde, başka toplantılarda ve özel görüşmelerde kolayca bir araya geldiklerini bilmek korkunç bir şey. Yargıçların yargılamadan önce yemin etmelerini öngören bir yasa olmalı, yemin ederek
949 ya da tapınaklarda aldıkları oy pusulalarını kullanarak devlet görevlerine atama yapanlar, koro hakemleri, bütün müzik, jimnastik ve at yarışlarının başkanları ya da hakemleri, ayrıca insanla-

rın gözünde yalan yere yemin edene bir kazanç sağlamayan alanlardaki hakemler de aynı şekilde davranmalı; ama inkâr ve yeminle büyük kazançlar elde edilebilecek durumlarda davalı taraflar hakkında yeminsiz bir duruşmayla karar verilmelidir. Duruşma sırasında başkanlar inandırmak için yemin eden, kendini ve ailesini lanetleyen, münasebetsizce yalvarıp yakaran ve kadınlar gibi ağlayan adamın konuşmasına izin vermemeliler, tersine kişi hakkını sonuna kadar yaraşır bir tutum içinde açıklamalı ve karşı tarafı da dinlemelidir; yoksa yöneticiler konu dışına çıkılmış gibi, asıl konuya dönülmesini sağlayacaklardır. Yabancılara gelince, bugünkü gibi aralarında birbirlerine yemin edebilirler – çünkü nasıl olsa devlette yaşlanıncaya kadar kalmayacaklar ve yuva kurup kendilerine benzer başka kişiler yetiştirerek ülkede yetkili kılamayacaklar–, bunların birbirlerine karşı davalarında da aynı yöntem izlenecektir.

Özgür bir yurttaş kırbaçlanmayı, hapis cezasını ya da ölümü gerektirmeyen bir konuda devlete karşı gelirse; örneğin, birtakım korolarda ya da alaylarda yer almayı, bunun gibi başka şenliklere katılmayı, barış zamanındaki kurban törenleri ya da savaş zamanındaki vergiler gibi kamu görevlerini üstlenmeyi reddederse, yapılacak ilk iş, zararın karşılanmasıdır; buna karşı gelenlere devletin ve yasanın görevlendirdiği kişiler haciz koyup cezanın ödenmesini sağlayacaklardır; buna da karşı gelen olursa, malları haciz konan mallara katılacak ve geliri devletin olacaktır. Daha ağır bir ceza gerekiyorsa karşı gelenlere uygun cezalar veren yetkililer bu kişiyi söylenenleri yapmayı öğreninceye kadar mahkemelerde süründürecektir.

Toprağın dışında başka zenginliği olmayan ve ticaret yapma-

yan bir devletin, yurttaşların kendi ülkeleri dışına çıkmaları ve başka yerden gelen yabancıları kabul etmeleri hakkında ne yapması gerektiğini iyi düşünmüş olması gerekir. Yasa koyucu da bu konuda her şeyden önce elden geldiğince inandırarak yol göstermelidir. Devletlerarası ilişkiler, yabancıların birbirine karışıp getirdikleri yenilikler yüzünden doğal olarak çeşit çeşit törelerin iç içe girmesine yol açar; bu da doğru yasalarla iyi düzenlenmiş bir topluma zararların en büyüğünü verir, ama birçok devlet için iyi yasalarla düzenlenmiş olmadıklarından, yabancıların aralarına alıp, genç olsun yaşlı olsun, canları çekince başka kentlere gidip keyfe dalarak karmakarışık olmaları pek fark etmez. Bununla birlikte hiç kimseyi kabul etmemek ve hiç ülke dışına çıkmamak da olmaz, böyle bir tutum başkalarına vahşi ve kaba görünebilir; adımız yabancıları kovan, kendini beğenmiş ve düşman yaradılışlı insanlara çıkar; insanlar böyle düşünür. İnsanlarda iyi bir izlenim uyandırmayı ya da uyandırmamayı hiçbir zaman hafife almamak gerek; çünkü çoğunluk erdemin özünü anlamaktan uzak olduğu kadar, başkalarını iyi ve kötü diye ayırmaktan uzak değildir; kötü insanlarda bile öyle tanrısal ve isabetli bir görüş vardır ki, pek çok kişi, hem de en kötüler bile, konuşmalarında ve düşüncelerinde insanların iyisini kötüsünden ayırabilirler. Bu nedenle toplumda iyi bir iletişim yaratmaya önem vermek birçok devlet için güzel bir ilkedir. Nitekim en doğrusu ve en önemlisi, önce gerçekten iyi olup, ondan onra iyi diye anılacak bir yaşam aramaktır; bunun dışında, hele mükemmel olmak isteyen insan için başka türlüsü söz konusu olamaz; başka insanlar karşısında erdem bakımından olabildiğince güzel ve üstün bir ad kazanmak, özellikle de Girit'te kurduğumuz dev-

lete yakışır; eğer işler düşündüğümüz gibi gerçekleşirse, bunun olmaması için hiçbir neden yok: bizim devletimiz iyi yasalarla yönetilen birkaç devlet ve ülkedeki güneşi ve öteki tanrıları görecektir. Öyleyse yurttaşlarımızın başka ülkelere ve yerlere gidişi ve yabancıların kabul edilmesi hakkında şöyle yapalım: her şeyden önce, kırk yaşın altında hiç kimse hiçbir şekilde yurt dışına çıkamaz; özel nedenlerle de çıkmak yasaktır; ancak habercilik, elçilik ya da gözlemcilik gibi bir devlet göreviyle yurt dışına çıkı-
e labilir. Savaş ve sefer sırasında yurt dışında bulunanları diplomatik nedenlerle dışarı gönderilenler arasında saymak doğru değil. Delphoi'da Apollon onuruna, Olympia'da Zeus onuruna, Nemea'da ve Asthmos'ta yapılan kurban törenlerine ve yarışmalara katılmak üzere temsilciler göndermeliyiz; elden geldiğince çok sayıda, hem de en güzel ve üstün temsilciler göndermeliyiz: bunlar barış zamanının bu kutsal toplantılarında devletin adını
951 duyuracaklar, savaşta kazanılana denk bir ün kazandıracaklardır; geri döndüklerinde de gençlere başka ülkelerdeki devlet düzeninin kendilerinden sonra ikinci sırada geldiğini söyleyeceklerdir. Ama yasa bekçilerinin izniyle bunlar gibi başka gözlemciler de göndermek gerekir; eğer birtakım yurttaşlar boş zamanlarında başka insanların nasıl yaşadıklarını gözlemlemek isterlerse,
b hiçbir yasa onlara engel olmayacaktır. Çünkü hiçbir devlet kendi içine kapalı yaşamakla iyi ve kötü insanlar hakkında deneyim sahibi olamayacağı gibi yeterli uygarlık düzeyine çıkamaz ve kusursuz olamaz; yasaları da düşünceden bağımsız olarak yalnızca alışkanlıklarla koruyamaz. Nitekim bunca insan arasında sayıları az da olsa, birlikte olmaya değen tanrısal insanlar vardır: bunlar iyi yönetilen devletlerde olduğu kadar kötü yönetilenlerde de ye-

tişebilirler; iyi yönetilen bir devletin yurttaşı içten bozulmamak koşuluyla, böyle insanları aramak için karada ve denizlerde dolaşmalı, sağlam temellere dayanan kuralları güçlendirmeli, kusurlu olanları da düzeltmelidir. Çünkü bu gözlem ve inceleme olmadan devlet kusursuz kalamaz; gözlemler yeterli olmazsa, gene aynı şey.

KLEINIAS: Peki ama her ikisi birden nasıl gerçekleşecek?

ATİNALI: Şöyle: her şeyden önce böyle bir gözlemci elli yaşın üstünde olacak ve başka devletlere yasa bekçilerinin temsilcisi olarak gidecekse, savaşta da başka bakımlardan da iyi ün kazanmış kişilerden biri olacak; altmış yaşın üstünde artık gözleme çıkılamaz. On yıldan istediği kadarını gözlemlerde bulunarak geçirdikten sonra yurda dönecek ve yasaları inceleyen konseyin[4] önüne çıkacaktır: bu konsey gençlerden ve yaşlılardan kurulu olup, her gün gündoğumundan güneş yükselinceye kadar zorunlu olarak toplansın; üyeleri de ilk başta onur ödülü almış rahipler, sonra da en yaşlı on yasa bekçisi olsun. Ayrıca o günkü eğitim görevlisi ve bu görevden emekli olanlar bulunsun. Bunların hiçbiri toplantıya tek başına katılamaz; yanlarında yaşı otuzla kırk arasında, kendi seçtikleri bir genç getirsinler. Toplantıdaki konuşmalar, kendi devletleri ve yasalar üzerine olacaktır; başka bir yerde bu konulara, özellikle de bilgiye ilişkin önemli bir şey duymuşlarsa, bu incelemede, öğrenilirse yasaların aydınlanmasında işe yarayacağını, öğrenilmezse karanlık ve belirsiz kalacağını düşündükleri konular üzerinde dursunlar. Bunlar arasında yaşlıların onayladıkları konuları gençler bütün dikkatleriyle öğ-

[4] Gece konseyi.

rensinler, çağrılan gençlerden biri başarısız görünürse, bütün
b konsey onu getireni kınasın; buna karşılık değerli görülen gençleri bütün kent kollasın, gözünü üzerinden ayırmasın, özellikle gözetsin ve başarılı olursa onurlandırsın; ama çoğunluğun aşağısında kalırlarsa ötekilerden daha çok kınansın. Başka insanların kurumlarını gözleyip geri dönen, hemen bu konseyin önüne çıkmalı; eğer yasama, eğitim ve yetişme üzerine söyleyecekleri olan birilerine rastlamışsa ya da kendisi birtakım düşünceler geliştirerek geri gelmişse, bunları konseye açıklamalı. Biri böyle bir gözc lem gezisinden sonra ne daha iyi ne daha kötü dönerse, gene de gösterdiği çabadan ötürü övülmeli, ama daha iyi dönmüşse yaşadığı sürece daha çok övülmeli; öldükten sonra da konsey yönetimi onu uygun biçimde onurlandırmalıdır. Öte yandan bozulmuş olarak dönerse kendine bilge süsü vererek genç olsun yaşlı olsun hiç kimseyle görüşmemelidir; eğer yöneticilere boyun eğerse özel bir kişi olarak yaşasın; ama boyun eğmeyip mahkemede eğid tim ve yasalara burnunu sokmaktan suçlu bulunursa, ölsün. Mahkemeye çıkarılmayı hak ettiği halde, yöneticilerden hiçbiri onu mahkemeye çıkarmazsa, onur ödülleri dağıtılırken bu onlar için bir kara leke olacaktır.

Ülke dışına gönderilen bu şekilde gidecek ve böyle bir insan olacak. Bundan sonra dışarıdan geleni de iyi karşılamalıyız. Söz etmemiz gereken dört yabancı türü var: bunlardan birincisi çoe ğunlukla her yaz hiç şaşmadan, göçmen kuşlar gibi dolaşıp duranlardır –ve bunların birçoğu yaz aylarında ticaret amacıyla dolaşarak deniz üzerinde kanat çırpa çırpa başka ülkelere uçar giderler–, bu işlere bakmakla yükümlü görevliler onları pazar yerlerinde, limanlarda, kente yakın ama kent dışındaki resmi yerler-

953 de tutacaklar, içlerinden birinin bir yenilik getirmemesine dikkat edecekler, adalet dağıtırken tarafsız davranacaklar ve onlarla zorunlu ilişkilerini en alt sınırda tutacaklardır. İkinci yabancı türü, gerçek birer izleyici olarak sanat etkinliklerini göz ve kulakla izlemeye gelenlerdir; bunların hepsine tapmakların yanında insanların konukseverliği ile konaklama yerleri hazırlamalı, rahiplerle tapınak bekçileri onlarla uğraşmalı ve ilgilenmelidir: yeterli bir süre kalıp onları buraya getiren gösterileri izledikten sonra
b kimseye zarar vermeden ve bir zarar da görmeden gideceklerdir. Elli drakhmeyi aşmamak koşuluyla biri onlara haksızlık eder ya da onlar birine haksızlık ederlerse rahipler yargıçlık yapacaklar, daha büyük bir suçlama yapılırsa, davaları agoranomların karşısında görüşülecektir. Resmi bir görevle başka bir ülkeden gelen üçüncü yabancı türü devlet hesabına ağırlanmalıdır; onu ancak komutanlar, atlı birliği komutanları ve tabur komutanları ağırla-
c yabilir; onunla ilgilenecek olan da, prytanlarla birlikte onu yanına konuk alan kişi olacaktır. Dördüncü yabancı türüne gelince, pek sık rastlanmasa da, bizdeki gözlemcilere karşılık olarak başka bir ülkeden çıkıp gelen yabancıdır: her şeyden önce bunlar elli yaşın altında olmamalı, ayrıca başka devletlerde güzelliği ile göze çarpan bir şey gördüğünü ya da bunun gibi bir şeyi başka
d bir devlete gösterdiğini ileri sürebilmeli. Böyle biri herhangi bir çağrı almadan zenginlerin ve bilgelerin kapısına gitsin, çünkü kendisi de onlardan biridir. Böyle bir ev sahibine uygun bir konuk olacağına güvenerek eğitim görevlisinin ya da erdemiyle ödül kazanmış birinin evine gitsin, onlarla bir araya gelip bilgi alışverişinde bulunduktan sonra, bir dost olarak dostları tarafından uygun saygı ve armağanlarla onurlandırılıp geri dönsün.

Başka ülkelerden gelen bütün kadın ve erkek konuklar bu yasa
e uyarınca ağırlanmalı, bizden gönderilecekler de bu yasaya bağlı olmalıdır; yabancıları koruyan Zeus'a saygı göstererek bugün Nil ırmağının yetiştirdiği insanların yaptığı gibi, yabancılar sofradan ve sunaklardan kovulmamalı, vahşice duyurularla uzaklaştırılmamalıdır.

Kefil gösterilen kişi bir drakhmeye kadar en az üç, daha yüksek tutarlar için en az beş tanık önünde yazılı antlaşmayla uzlaşı-
954 lan bütün maddeleri eksiksiz yerine getirmelidir. Aracı da satış yetkisi olmayan ya da sorumlu tutulamayacak satıcının kefilidir; satıcı kadar aracı da yasa önünde sorumludur.

Birinin evinde arama yapmak isteyen çıplak ya da kemersiz kısa gömlek giyinmiş olarak, aradığı şeyi bulacağını umduğuna dair yasada belirtilen tanrılara yemin ettikten sonra arama yapmalıdır; karşı taraf da üzerine kayıtlı ve kayıtsız eşyalarını aratmak üzere evini açmalıdır. Eğer biri arama yapmak isteyene izin
b vermezse, engellenen taraf aradığı şeye bir değer biçerek mahkemeye başvurabilir; davalı suçlu bulunursa, belirtilen zararın iki katını ödeyecektir. Ev sahibi kent dışında ise, evde bulunanlar kayıtsız eşyaların aranmasına izin vereceklerdir, kayıtlı eşyalar ise karşı tarafa da kaydedilecek ve arama yapan bunları istediği bir kimseye beş gün süreyle emanet edecektir. Eğer ev sahibi daha uzun bir süre kent dışında kalacaksa, yanına astynomları alıp öyle arama yapacak, kayıtlı eşyaları da araştırarak evde bulunan-
c ların ve astynomların önünde bunları aynı şekilde yeniden yazdıracaktır.

Mülkiyeti tartışmalı eşyalar üzerinde hak iddia etmenin bir süresi vardır; bu sürenin bitiminde eşyaya sahip olandan talepte

bulunulmaz. Bizim devletimizde toprak ve ev üzerine bir tartışma olmaz; ama başka eşyalardan birine sahip olan bunu kentte, çarşıda ve tapınakta herkesin gözü önünde kullandığı halde bu süre içinde hiç kimse geri almaya çalışmaz ve aradığını söylemezse, öteki de gizlenmeden herkesin gözü önünde olur ve eşya-
d ya sahip olanla arayan bir yılı bu şekilde tamamlarsa, bu sürenin sonunda hiç kimse böyle bir eşya üzerinde hak iddia edemez. Biri kentte ve çarşıda değil de, kırsal alanda bir eşyayı açıkça kullanırsa ve beşyıl içinde karşısına hiç kimse çıkmazsa, bu sürenin sonunda bir daha hiç kimse böyle bir eşya üzerinde hak iddia edemez. Biri kentte ve çarşıda değil de, kırsal alanda bir eşyayı açıkça kullanırsa ve beş yıl içinde karşısına hiç kimse çıkmazsa, bu sürenin sonunda bir daha hiç kimse ondan bu eşyayı alamaz. Eğer biri kentteki evinde kullanıyorsa bu süre üç yıl olacak, kırsal alanda gizli tutuyorsa on yıl olacak başka bir ülkedey-
e se, bulununcaya kadar herhangi bir zaman kısıtlaması olamayacak, her zaman el konabilecektir.

Eğer biri bir kimsenin taraf ya da tanık olarak mahkemede bulunmasını zor yoluyla engellerse ve bu kişi ister kendinin ister başkasının kölesi ise, dava sonuçsuz ve geçersiz sayılır; özgür bir
955 kişiyse, davanın düşmesinden başka, engelleyen bir yıl hapsedilmeli ve isteyen ona adam kaçırmaktan dava açabilmeli. Eğer biri rakip yarışmacının jimnastik müzik ya da başka bir yarışmaya katılmasını zor kullanarak engellerse, isteyen durumu yarışma başkanlarına bildirsin, onlar da yarışmak isteyeni serbest bırakıp yarışmaya soksunlar; bunu başaramazlarsa ve rakibini engelleyen birinci gelirse, birincilik ödülünü engellenen yarışmacıya ver-
b sinler ve adını istediği tapınağa birinci olarak yazsınlar; rakibini

engelleyene de bu yarışmayla ilgili bir adak ya da yazıt bırakması için izin verilmesin, yarışmada birinci olsun olmasın, hakkında tazminat davası açılsın.

Eğer biri çalıntı olduğunu bildiği bir malı alırsa, hırsızla aynı cezaya çarptırılsın; bir sürgüne kapı açanın cezası da ölümdür.

Herkes devletin dostunu ve düşmanını kendi dostu ve düşma-
c nı saymalıdır. Eğer biri toplumun onayı olmadan birileriyle kendi hesabına barış yapar ya da savaş açarsa, cezası ölümdür. Eğer devletin içinde bir grup birileriyle barış yapar ya da savaş açarsa, komutanlar bu eylemin sorumlularını mahkemeye versinler, suçlu bulunan ölümle cezalandırılsın.

Devlet hizmetinde bulunanlar "armağan" almadan görev yapmalıdırlar; "insan kötü eylemlerinden ötürü değil, iyi eylemlerinden ötürü armağan almalıdır" bahanesi ve sözü burada geçerli
d değildir. Çünkü bu konuda tarafsız bir karar almak, aldıktan sonra buna bağlı kalmak kolay değildir; en iyisi, yasaya kulak verip boyun eğmek ve armağan karşılığı hizmet vermemektir. Buna uymayan, suçlu bulunursa, tek ceza ölümdür.

Devlete verilecek vergiler konusunda, herkes pek çok nedenle kendi varlığına değer biçmeli ve kabile üyeleri yıllık üretimi yazılı olarak agronomlara bildirmelidirler; böylece devlet kasası her yıl verilecek bu iki tip vergiden hangisini kullanmak isterse,
e onu kullanabilmelidir: ister mal varlığının tümü üzerinden, ister toplu yemeklere yapılan harcamalar çıkarıldıktan sonra, yıllık gelir üzerinden vergi alınacaktır.

Ölçülü bir insanın tanrılara sunduğu armağanlar da ölçülü olmalıdır. Zaten yeryüzü ve evlerin ocakları bütün tanrılar için kutsaldır; onun için hiç kimse tanrılara ikinci kez sunuda bulun-

masın. Başka devletlerdeki tapınak ve evlerde bulunan altın ve
956 gümüş kıskançlık uyandırır; cansız bir bedenden alman fildişi temiz bir adak değildir; demir ve tunç da savaş malzemesidir. Devlet tapınaklarına tek parça halinde tahtadan ya da taştan yapılmış, istenen şey sunulabilir; dokuma ise, bir kadının bir ayda üretebileceğinden fazla olmamalıdır. Dokuma ya da başka eşyalarda tanrılara yakışan renk beyazdır, savaş süsleri dışında boya
b kullanılmamalıdır. Tanrıların en çok hoşlandıkları armağanlar, kuş ve bir ressamın bir günde bitirebileceği resimlerdir. Başka adaklar konusunda da bu aynı ölçüler örnek alınmalıdır.

Tüm devletin bölümleri, bunların neler ve ne kadar olduğu söylendikten, insanlar arasındaki en önemli antlaşmalar da elden geldiğince yasaya bağlandıktan sonra, geriye davaların nasıl görüleceği kalıyor. Mahkemelerden birincisi, davalı ile davacının
c aralarında anlaşarak seçtikleri yargıçlardan oluşacaktır: aslında bunlara "hakem" demek, "yargıç" adından daha çok yakışır. İkinci mahkeme oniki gruba ayrılmış köylü ve kabile üyelerinden kurulu olacak, birinci mahkemede sonuç alınamamışsa, taraflar daha büyük bir cezayı göze alarak davalarını buraya getireceklerdir; davalı bu ikinci mahkemeyi de kazanamazsa, fazladan suçlamada yazılı tutarın beşte birini ödeyecektir. Eğer biri yargıçları suçlayarak üçüncü bir mahkeme isterse, davayı seçkin
d yargıçlar mahkemesine götürecek, bunu da kazanamazsa, cezanın birbuçuk katını ödeyecektir. Eğer davacı birinci mahkemeyi kazanamayıp sonuca razı olmazsa, ikinci mahkemeye gitsin, kazanırsa beşte bir payı kendisi alsın, kazanamazsa aynı tutarı ödesin. Daha önceki mahkemelerin kararlarına razı olmayanların üçüncü mahkemeye gitmeleri durumunda, davalı davayı kaybe-

derse, daha önce dediğimiz gibi, cezanın birbuçuk katını, davacı
e kaybederse yarısını ödeyecektir. Yargıçların ad çekmeyle belir-
lenmesi ve boş görevlerin doldurulması, yardımcı görevlilerin
atanması, bunların her biri için gerekli olan süre, oylama ve er-
teleme yöntemleri ve bunun gibi yargıya ilişkin zorunlu ne var-
sa, birinci ve sonraki duruşmalar, sorulara cevap verme ve mah-
kemede bulunma zorunluluğu ve buna benzer bütün ayrıntılar
hakkında daha önce konuştuk, ama doğru olanı iki kez, hatta üç
957 kez yinelemekte yarar var. Yaşlı yasa koyucunun atladığı bütün
bu önemsiz ve kolay ayrıntıları genç yasa koyucunun kolayca
bulması ve boşlukları doldurması gerekir. Özel mahkemelerin
bu şekilde oluşturulması doğru olacak; ama devlet ve kamu
mahkemeleriyle yöneticilerin görevlerinin gereğini yerine geti-
rirken gereksindikleri kurallar konusunda, birçok devlette aklı
başında insanların getirdiği çok sayıda uygun yasa vardır; yasa
b bekçilerimiz bunlar arasından uygun olanları alıp düzelterek ve
her biri sağlamca yerleşinceye kadar uygulamada deneyerek kur-
duğumuz devlet düzenine uyarlayacaklardır; ancak o zaman bu
çalışmalara son verip, değişmemek üzere onayladıktan sonra,
yaşam boyu kullanacaklardır. Yargıçların suskunluğuna, ölçülü
ya da aşırı konuşmalarına ve başka devletlerdeki adalet, iyilik ve
güzellik kavramlarında farklılaşmaya gelince: bunların bir kısmı-
c nı söyledik, bir kısmını da sona doğru söyleyeceğiz. Yargıda ta-
rafsız olmak isteyen yargıcın bütün bunları göz önüne alması ve
bu konuda yazılmış eserleri ele geçirip öğrenmesi gereklidir; ni-
tekim doğru olmak koşuluyla, yasalar üzerine yazılmış eserler
öğreneni daha iyi kılması bakımından bütün bilgilerin en üstü-
nüdür; böyle olmasa, bu tanrısal ve harika yasanın adı boş yere

"akıl" sözcüğüne yakın bir ad olurdu.[5] Özellikle de başka eserler
d arasında, şiir diliyle ve düzyazı içinde birtakım kimseler hakkında ne kadar övgü ve yergi varsa; gerek yazılı, gerekse toplantılarda üstün gelmek için tartışırken ya da kimi zaman boş yere onaylarken günlük konuşma dilinde dile gelmiş ne kadar söz varsa, bütün bunları dayanacağı sağlam temel yasa koyucunun yazılarıdır: iyi bir yargıç bütün bunları başka konuşmalar için panzehir olarak ruhuna sindirip kendini ve devleti düzeltmeli,
e böylece iyiler için adaleti koruyup gelişmesini sağlamalı, kötüleri de, hiç değilse kusurları düzelebilir olanları, bilgisizlikten, aşırılıktan, korkaklıktan, kısacası her tür adaletsizlikten kurtarıp elden geldiğince değiştirmelidir; ama bu yargıçlar ve başkanları, yazgıları böyle olanlara, ruhen bu durumda olanlara, haklı olarak
958 durmadan söylediğimiz gibi, çare olarak ölüm cezası verirlerse,[6] tüm devletin övgüsünü kazanacaklardır.

Bir yıl içinde karara bağlanan davalar sonuçlandırıldıktan sonra, kararların uygulanması için şu yasalar gereklidir: her şeyden önce, yargı bildiren görevliler suçlu bulunan kişinin zorunlu olarak sahip olacağı miktarın dışındaki[7] bütün varlığını davayı
b kazanana verecekler ve bu işlem oylamadan hemen sonra yargıçların önünde bir haberci aracılığıyla yapılacaktır. Dava tarihinden sonraki bir ay içinde davayı kazanan her iki tarafın da kabul edeceği biçimde haklarını almazsa, davayı karara bağlayan görevli, davayı kazananın isteği üzerine suçlu bulunanın varlığını

5 *Nomos* = yasa ve *nous* = akıl; ama bağlantı keyfidir.

6 Düzelmez suçlu zarardan kâr edebilir: yaşamaya devam ederse, daha beter olacak ve öteki dünyada daha kötü bir yazgıyla karşılaşacaktır.

7 İlk kura payı.

ona verecektir. Davayı kaybedenin bunu ödeyecek gücü yoksa ve eksik kalan tutar bir drakhme ya da daha fazla ise, davayı kazanana borcunu tam olarak ödemeden önce, hiç kimseye dava
c açamayacaktır; ama başkaları ona dava açabilir. Mahkûm olan bir kimse onu mahkûm eden görevlilere engel olursa, haksız yere engellenen bu görevliler onu yasa bekçilerinin mahkemesine versinler; böyle bir davada suçlu bulunan da, tüm devleti ve yasaları yıktığı gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılsın.

Bundan sonra şu konuya geliyoruz: bir insan doğar, yetişir, ardından kendi çocuklarını dünyaya getirir ve yetiştirir, dürüstçe
d iş antlaşmaları yapar, birine haksızlık yaparsa cezasını çeker, başkasından haksızlık görürse hakkını arar; yasalara boyun eğerek yazgısı gereği yaşlanır ve doğal olarak sonunda ölür. Kadın olsun erkek olsun, ölenlerle ilgili olarak yorumcuların yeraltındaki ve buradaki tanrılar onuruna düzenlenecek kutsal törenler hakkında söyledikleri geçerli olacaktır; mezarlar sürülebilir topraklar üzerinde olmayacak, buralarda büyük ya da küçük hiçbir
e mezar anıtı bulunmayacaktır; doğanın yalnızca buna uygun olduğu, yani ölülerin bedenlerini yaşayanlara acı vermeden kabul edip saklamaya uygun olduğu yerleri kullanmalı, ama toprak ananın doğal olarak insanlara besin vermek istediği yerlerden ne ölü ne canlı hiç kimse yaşayan bizleri yoksun kılamaz. Beş adamın beş günde yapacağından daha yüksek toprak yığmamalı; mezar taşlarını da dört heksametreden uzun olmamak üzere ölünün yaşam övgüsü için gerekli olandan daha büyük yapma-
959 malı. Her şeyden önce ölünün evde tutulması, söz konusu kişinin gerçekten ölüp ölmediğini anlamak için gerekli olandan daha uzun sürmemelidir; insan yapısına göre ölünün üçüncü gün

mezara taşınması uygundur. Yasa koyucuya her konuda boyun eğmek gerekir, özellikle de şu söylediklerine: ruh her bakımdan bedenden üstündür, yaşarken her birimize kendi bireyselliğini kazandıran ruhtan başka bir şey değildir, beden ise her birimize
b benzeyen bir görüntü olarak ardımızdan gelir; ölü bedenlerin de haklı olarak ölenlerin bir görüntüsü olduğu söylenir, buna karşılık bizi biz kılan "ölümsüz" dediğimiz ruhumuz, atalarımızdan kalma yasanın dediği gibi, hesap vermek üzere başka tanrıların yanına gider –iyiler için yüreklendirici, kötüler için ise korkutucu bir şey– ve insan bir kez öldü mü, artık ona pek bir yardımımız dokunamaz. İnsan akrabaları yaşarken yardım etmeli ki, ola-
c bildiğince adaletli ve dindar bir yaşam sürsün, öldükten sonra da öteki dünyada kötü hatalarından dolayı cezalandırılmasın. Durum böyle olduğuna göre, gömülen bu et yığınının kendinden bir parça olduğuna körü körüne inanarak servet dökmemek gerekir; ama bir oğulun, bir kardeşin ya da insan yüreği yana yana kimi gömdüğünü düşünüyorsa o kişinin yazgısına uyup ömrünü tamamladıktan sonra aramızdan ayrıldığını düşünerek, o an için en iyisini yapmalı ve onun için sanki yeraltı
d tanrılarına adanmış cansız bir sunakmış gibi ölçülü bir harcama yapmalıyız. Bu ölçüyü bilici gibi tam yerinde açıklayacak olan da yasa koyucudur. Yasa şöyle olsun: birinci varlık sınıfından biri için tüm cenaze harcamaları beş mnayı aşmasın, ikinci sınıf için üç mna, üçüncü sınıf için iki mna ve dördüncü sınıf için bir mna harcamak uygundur. Yasa bekçilerinin birçok görevi vardır ve pek çok şeyle ilgilenmek zorundadırlar, ama tüm yaşamları bo-
e yunca özellikle çocuklarla, yetişkinlerle ve her yaştaki insanlarla ilgilenmelidirler; bir yasa bekçisi kişilerin ölümünde de buluna-

cak, ölünün yakınları onu gözlemci olarak çağıracaklardır; ölünün cenaze töreni uygun ve ölçülü olursa, onun için bir onur, uygunsuz olursa, utanç olacaktır. Ölünün evde tutulması ve öteki ayrıntılar konuyla ilgili törelere uygun olarak yerine getirilecek, ama şunları yasa çıkaran devlet adamına bırakmak gerek:
960 ölüye ağlamayı ya da ağlamamayı buyurmak hiç de hoş değil, ağıt yakmak ve haberi evin dışında yüksek sesle yaymak yasaklanmalı; ölüyü sokak ortasına çıkarmak, yollarda haykırarak yürümek engellenmeli ve gün doğmadan kent dışına çıkılmış olmalı. Bu konudaki kurallar böyle olsun, buna uyan cezalandırılmasın, ama yasa bekçilerinden birini dinlemeyen, hepsinin ortak-
b laşa uygun buldukları cezaya çarptırılsın. Ölenlerin gömülmesiyle ilgili öteki ayrıntıları ve ana-baba katili, tapınak soyguncusu ya da bunun gibilerin gömülmemesi hakkında daha önce konuşup bunları yasaya almıştık, böylece yasamamızın sonuna geliyoruz. Ama bir işi yapmak, elde etmek ve kurmak her şeyin sonu değildir; ortaya çıkarılan eseri korumanın çaresi ancak tam olarak bulunduktan sonra, yapılması gereken her şeyin yapıldığı dü-
c şünülebilir, bundan önce eser tümden tamamlanmış değildir.

KLEINIAS: Güzel söylüyorsun, yabancı; ama bunu söylerken neyi amaçladığını daha açık anlat.

ATİNALI: Eskilerin birçok şeyi haklı olarak övülür, özellikle de Moiraların adları.

KLEINIAS: Nedir bunlar?

ATİNALI: Birincisi Lakhesis, ikincisi Klotho, yazgıyı yerine getiren üçüncüsü de Atropos: bu sonuncusu, üçüncü olarak yazgı-
d ya geri dönülmez gücünü sağlayan temsil eder; devlet ve yurttaşlar için bedensel sağlık ve kurtuluşu sağlamakla kalmamalı, aynı

zamanda ruhlara yasalara boyun eğme alışkanlığını kazandırmalı ve hepsinden önemlisi, yasaların kurtuluşunu sağlamalıdır. Bana öyle geliyor ki, yasalarımızda eksik kalan taraf, içlerinde geri dönülmez gücün doğal olarak bulunmasının henüz sağlanamamış olması.

KLEINIAS: Böyle bir şeyi sağlamanın yolunu bulmak olanaklı mı, değil mi? Bu ciddi bir konu.

e ATİNALI: Bence bir yolu var; bunu şimdi açık seçik görüyorum.

KLEINIAS: Öyleyse, çıkardığımız yasalara bu güvenceyi sağlayıncaya kadar kesinlikle durmayalım; çünkü sağlam temellere dayandırmadan boşa çabalamak gülünç olur.

ATİNALI: Beni yüreklendirmekte haklısın; bende de aynı çabayı göreceksin.

KLEINIAS: Güzel! Devlet düzenimiz ve yasalarımız için hangi kurtuluş yolunu düşünüyorsun ve bu nasıl olacak?

961 ATİNALI: Devletimizde şöyle bir konseyin bulunması gerektiğini söylememiş miydik? O gün için en yaşlı olan yasa bekçisi onur ödülü almış kişilerle bir araya gelecekler, dünyanın herhangi bir yerinde yasaların korunması için dinlemeye değer bir şey olup olmadığını araştırmak üzere ülke dışına gidip bozulmadan gelmiş kişiler de bunlar tarafından sınandıktan sonra konsey üyeliğine kabul edileceklerdi. Ayrıca, üyelerin her biri yanında
b otuz yaşından küçük olmayan bir genç getirecek, ama önce yaratılış ve yetişme biçimiyle onun nitelikli biri olduğuna karar verecek, ondan sonra ötekilerin karşısına çıkaracaktı; eğer ötekiler de uygun bulursa, toplantılara o genç de katılacak, uygun bulmazlarsa, verilen kararı başkalarına, özellikle de reddedilen ada-

ya açıklamak yasak olacaktı. Konsey de gün doğarken, insanların özel ya da resmi, başka bir işle uğraşmadığı bir sırada toplanacaktı. Daha önce konuşmalarımızda söylediğimiz aşağı yukarı
c böyleydi, değil mi?

KLEINIAS: Evet.

ATİNALI: Bu konsey konusunu bir daha ele alıp şunları söyleyebilirim. Ben diyorum ki, bunu tüm devletin yararına bir çapa gibi dibe salarsak, bütün koşullar uygun olduğu takdirde, istediğimiz her şeyi güvence altına alabiliriz.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Şimdi, bütün gayretimizle doğru bir açıklama yapmanın tam sırası.

KLEINIAS: Çok güzel söyledin, aklından geçeni yap.

d ATİNALI: Her konuda bütün etkinlikleri doğal olarak güvenceye alacak şeyi düşünmek gerekiyor, Kleinias; tıpkı bir canlıdaki ruh ve kafa gibi: en büyük doğal güvence bu.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Bu ikisinin kusursuz durumda bulunması, kuşkusuz her canlıya güvenlik sağlar.

KLEINIAS: Nasıl?

ATİNALI: Ruhta öteki yetilerin yanısıra akıl olduğu zaman, kafada da gene başka yetilerle birlikte görme ve işitme yetisi bulunduğu zaman: kısaca, akıl bu en üstün duyumlarla birleşip bir bütün oluşturduğu zaman, haklı olarak her birinin güvenliği denen durum ortaya çıkar.

KLEINIAS: Doğru.

e ATİNALI: Elbette doğru. Ama akıl duyumlarla birleşerek fırtı-

nada ve açık havada gemilerin kurtuluşunu nasıl sağlayacak? Bir gemide dümenci ve tayfalar duyumları yönetici akılla birleştirip kendilerini ve tüm gemiyi kurtarmazlar mı?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

ATİNALI: Bununla ilgili çok sayıda örneğe gerek yok; ama örnekse, sefer konusunda komutanların ya da bedenle ilgili olarak tüm hekimlik hizmetinin kurtarıcılık görevlerini gereğince yerine getirmeye çalışırken belli bir amaçları olduğunu düşünelim.
962 Komutanın amacı zafer kazanmak ve düşmanları alt etmek; hekimle yardımcılarının amacı da bedeni sağlığına kavuşturmak değil mi?

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Hekim sağlık dediğimiz beden durumunu ya da komutan zaferi ve açıkladığımız başka kavramları bilmezse, bu konulara akıllarının erdiğini söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Nasıl olur?

ATİNALI: Peki ya devlet konusunda? İnsan devlet adamının hedeflemesi gereken amacı bilmiyorsa, her şeyden önce "yönetici"
b adına layık mıdır? Sonra, amacını kesinlikle bilmediği bir şeyi koruyabilir mi?

KLEINIAS: Olanaksız.

ATİNALI: Eğer bu topraklarda kuracağımız yerleşme tam olarak gerçekleşecek olursa, şimdi öyle anlaşılıyor ki, burada öncelikle sözünü ettiğimiz şeyi, yani bizde devletin amacı ne olacaksa, o amacı saptayacak, sonra buna ne şekilde ulaşmak gerektiğini ve buna önce hangi yasaların sonra hangi insanların iyi ya da tersine kötü yol göstereceğini anlayacak bir kuruma gerek var:

c eğer bir devlet bundan yoksunsa, bütün eylemlerinde aptalca ve anlamsızca ilk aklına geleni yapması hiç şaşırtıcı değil.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

ATİNALI: Öyleyse bizde bu bekçiliği gereğince üstlenmiş bir devlet kurumu ya da kişi var mı? Birini söyleyebilir miyiz?

KLEINIAS: Kuşkusuz yok, yabancı; bu açık. Ama bir tahminde bulunmam gerekirse, galiba sözü hani şu gece toplanması gerekir dediğin konseye getiriyorsun.

d ATİNALI: Çok iyi tahmin ettin, Kleinias; ve şu andaki konuşmamızın da gösterdiği gibi, bu konseyin erdem bütününe sahip olması gerekiyor: kılavuzu da birçok amacı hedefleyerek dolaşıp durmamak, tersine bir tek amaca gözünü dikip bütün okları buna fırlatmak olacak.

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Kurumların devletten devlete bunca değişkenlik göstermesinde şaşacak bir şey olmadığını şimdi anlıyoruz, çünkü yasalar her devlette başka başka amaçlara yöneliyor. Ve adaletten anladıkları şey de genelde şaşırtıcı değil: kimilerine göre ada-

e let, ister erdemli ister erdemsiz olsunlar, devlette birtakım kişilerin egemen olması; kimilerine göre ise, başkalarına, köle olup olmadıklarına aldırmadan zengin olmak; bazılarının da çabası özgür bir yaşama yönelik. Bazıları her iki amacı da gözeterek, yani hem özgür olmayı hem başka devletler üzerinde egemenlik kurmayı amaçlayarak yasa koyarlar; buna karşılık en bilge olanlar (kendilerini öyle sanıyorar), bütün ötekilerin amacı olması gereken en üstün değeri kavramadan, bir tek amaca değil, bu ve benzeri amaçların hepsine bakarak yasa koyarlar.

963 KLEINIAS: Demek ki, ne zamandır doğru yoldaymışız, yaban-

cı; öyle değil mi? Nitekim yasalarımızın bir tek amaca bakması gerektiğini söylemiş, bunun da erdem olduğu konusunda uzlaşmıştık.

ATİNALI: Evet.

KLEINIAS: Erdemi de dörde ayırmıştık.

ATİNALI: Çok doğru.

KLEINIAS: Öteki üçünün yamsıra başka her şeyin bakması gereken kılavuz erdem de akıldı.

ATİNALI: Çok güzel izlemişsin, Kleinias. Gerisini de dinle: dümencideki, hekimdeki ve komutandaki aklın bakması gereken bir
b tek amaç olduğunu söyledik; şimdi de sıra devlet adamının aklını sınamada: sanki bir insanı sorguya çeker gibi ona şöyle diyelim: "Sen neye bakıyorsun, dostum? Hekimdeki aklın kendisi için açıkça söyleyebildiği tek amaç sana göre nedir? Bütün bilgeler içinde en üstün olduğunu ileri süren sen bunu söylemeyecek misin?" Ya da siz ikiniz, Megillos ve Kleinias, tıpkı benim birçok başkaları adına size açıkladığım gibi, siz de bana onun yerine bu
c amacın ne olduğunu açıklayabilir misiniz?

KLEINIAS: Bunu yapamayız, yabancı.

ATİNALI: Kendi başına ve çokluk içinde kavramaya çalışması gereken şey nedir?

KLEINIAS: Hangi çokluk içinde?

ATİNALI: Örneğin, erdemin dört türü olduğunu söylediğimizde, dört tane olduklarına göre, açık ki, zorunlu olarak her birinin ayrı ayrı "bir" olduğunu söyleyeceğiz.

KLEINIAS: Elbette.

ATİNALI: Ve kuşkusuz bunların hepsine bir tek ad veriyoruz.

Yiğitliğe erdem diyoruz, aklı başındalığa erdem diyoruz, öteki ikisine de aynı şekilde: aslında bunların ayrı ayrı şeyler değil, bir
d tek şey, yani "erdem" olduğunu düşünüyoruz.

KLEINIAS: Çok doğru.

ATİNALI: Bu ikisinin ve ötekilerin ne bakımdan birbirinden farklı olduklarını ve iki ayrı ad aldıklarını açıklamak zor değil; zor olan, bu ikisinin ve ötekilerin niçin bir tek "erdem" adı altında toplandığını söylemek.

KLEINIAS: Ne demek istiyorsun?

ATİNALI: Dediğimi açıklamak zor değil. Soru cevap yolunu aramızda uygulayalım.

KLEINIAS: Gene anlamadım.

e ATİNALI: Bana şunu sor: bu ikisini bir tek erdem adı altında topladıktan sonra, niçin bunlara bir daha "yiğitlik" ve "aklı başındalık" gibi adlar veriyoruz? Ben de sana nedenini söyleyeyim: yiğitlik, vahşi hayvanlarda da görülen ve çok küçük çocukların içinde bulunan korkuyla ilgilidir; çünkü ruh aklın yardımı olmadan doğal bir gelişimle yiğit olur, ama ruhun akıl yürütmeksizin aklı başında ve akıllı olduğu ne görülmüştür, ne görülür, ne de görülecektir: çünkü bu ikisi birbirinden farklı şeylerdir.

KLEINIAS: Doğru söylüyorsun.

964 ATİNALI: Bu ikisinin neden birbirinden farklı olduğunu konuşmamdan anladın; şimdi sen bana bunların niçin bir ve aynı olduğunu söyle. Düşün ki, dört tane olduğu halde niçin tek olduğunu söyleyeceksin; tek olduğunu gösterdikten sonra da gene niçin dört tane olduğunu bana soracaksın. Bundan sonra, şuna bakalım: bir adı ve bir tanımı olan herhangi bir şey hakkında yeterli bilgisi olan kişinin, tanımını bilmeyip yalnızca adını bilmesi

yeterli midir, yoksa bir değeri olan kişinin büyüklüğü ve güzelliği
b ile çok önemli konularda bunların hiçbirini bilmemesi utanç verici değil midir?

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Bir yasa koyucu, bir yasa bekçisi, erdemiyle herkesten üstün olduğunu düşünen ve bu nitelikleriyle ödül kazanmış biri için, şimdi sözünü ettiğimiz şu yiğitlik, ölçülülük, adalet ve aklı başındalıktan daha önemli bir şey var mıdır?

KLEINIAS: Nasıl olur?

ATİNALI: Bu konularda yorumcular, öğretmenler, yasa koyucular ve başka alanlardaki bekçiler öğrenme ve bilme gereksinimi
c içinde olan ya da cezalandırılma ve hata yapanı cezalandırma durumunda olan erdemle kötülüğün nasıl bir güce sahip olduğunu öğreterek ve her yönüyle açıklayarak herkesten üstün olmayacaklar da, kente gelmiş bir ozan ya da gençlerin eğitimcisi olduğunu söyleyen biri mi erdem bütününde zafer kazanmış olandan daha üstün çıkacak? Sonra, ne konuşmasıyla ne de eylemiyle etkili olamayan ve erdem hakkında yeterli bilgisi bulunmayan bekçilerin olduğu bir devlette, korunmasız olduğu için bu devletin bugün birçok devletin başına gelenlere katlanması in-
d sanı şaşırtıyor mu?

KLEINIAS: Sanırım şaşırtmıyor.

ATİNALI: O halde? Dediğimizi yapacak mıyız, yapmayacak mıyız? Bekçilerimizi hem kuramsal olarak hem de uygulamada erdem bakımından kitlenin üstüne çıkarmalı mıyız? Ya da devletimiz böyle bir koruyucusu olduktan sonra, bilgelerin kafasına ve duyumlarına başka nasıl benzeyecek?

KLEINIAS: Bunu böyle bir şeye hangi karşılaştırmayla, nasıl

benzetiyoruz, yabancı?

e ATİNALI: Açık: devlet gövdeye karşılık düştüğüne göre, doğal yeteneklerine göre seçilmiş, ruhtaki algılama gücüne sahip genç bekçiler de bunu tepesinde bulunurlar, tüm devleti çepeçevre gözlerler ve bekçilik yaparken duyumlarını belleğe geçirirler; kentte olup biten her şeyi daha yaşlı bekçilere bildirirler; onlar da
965 –birçok önemli şeyi başkalarından daha iyi bildikleri için onları akla benzetebiliriz–, genç bekçilerle görüş alışverişi içinde onların yardımından yararlanarak durumu görüşürler ve böylece bu ikisinin ortak çabalarıyla devletin tümü kurtulmuş olur. Şimdi, böyle mi yoksa başka türlü mü örgütlenmek gerekir? Devlet herkesi birbirine eşit kılacak ve büyük bir titizlikle yetiştirip eğiteceği hiç kimse olmayacak mı?

KLEINIAS: Ama bu olanaksız, sevgili dostum.

b ATİNALI: Öyleyse bir öncekinden daha özenli bir eğitime geçmeliyiz.

KLEINIAS: Herhalde.

ATİNALI: Şimdi değindiğimize ne dersin? Gereksinmelerimizi karşılayabilir mi?

KLEINIAS: Kesinlikle.

ATİNALI: Her bir alanda usta bir elsanatçısının ya da bir bekçinin çokluğu görecek güçte olmakla kalmayıp, tek olanı da anlamaya çalışması, anladıktan sonra da hepsini bir arada kavrayıp düzenlemesi gerektiğini söylemedik mi?

KLEINIAS: Haklı olarak.

c ATİNALI: Herhangi bir konuda herhangi biri için birbirinden farklı çokluk arasında tek bir ideaya bakabilme becerisinden daha kesin bir araştırma ve gözlem olabilir mi?

KLEINIAS: Herhalde olamaz.

ATİNALI: Herhalde mi? Hayır dostum, kesinlikle olamaz; hiç kimse için bundan daha kesin bir yöntem yoktur.

KLEINIAS: Sana inanıyor ve kabul ediyorum, yabancı; konuşmamızı bu yolda sürdürelim.

ATİNALI: Öyle anlaşılıyor ki, bu tanrısal devlet düzenimizin bekçilerini öncelikle bu dört erdemde, hani şu yiğitlik, ölçülülük,
d adalet ve aklı başındalıkta tek olarak bulunduğunu söylediğimiz ve haklı olarak tek adla "erdem" diye adlandırılmalarını sağlayan şeyin ne olduğunu apaçık görmeye zorlamalıyız. İşte buna, dostlarım, eğer istersek, bütün gücümüzle sarılalım ve ister birlik, ister bütün, ister ikisi birden olsun ya da ne olursa olsun, göz önüne alınması gereken şeyin ne olduğunu gereğince açıklamadan önce bırakmayalım. Bunu yakalayamazsak; çok mu, dört ta-
e ne mi, yoksa tek mi olduğunu söyleyemediğimiz erdem hakkında yeterli bilgi sahibi olacağımızı düşünür müyüz? Demek ki, benim öğütlerime uyacak olursak, devletimizde bunu gerçekleştirmek için başka bir yol bulacağız,[8] ama eğer bundan tümüyle vazgeçmeyi uygun bulursak, vazgeçmeliyiz.

KLEINIAS: Hayır yabancı, konukluk tanrısı adına bundan vazgeçmemeliyiz, çünkü bize göre son derece haklısın. Ama bu nasıl gerçekleşecek?

966 ATİNALI: Nasıl gerçekleştireceğimizi şimdi söylemeyelim de, önce kendi aramızda uzlaşarak bunun gerekip gerekmediğini saptayalım.

KLEINIAS: Kuşkusuz gerekli, eğer becerebilirsek.

---

8 Bilgiden çok alışkanlık yoluyla.

ATİNALI: Pekâlâ. "Güzel" ve "iyi" hakkında da aynı şekilde mi düşünüyoruz? Bekçilerimiz bunlardan her birinin çokluk olduğunu mu bilecekler, yoksa tek olduğunu ve nasıl böyle olduğunu da bilecekler mi?

KLEINIAS: Öyle anlaşılıyor ki, nasıl tek olduklarını da anlamak zorundalar.

b ATİNALI: Ama ya anlarlar da, akıl yürütürken bunu kanıtlayamazlarsa?

KLEINIAS: Nasıl olur? Bu ancak bir köleye yakışacak bir tutum.

ATİNALI: Peki öyleyse, bu savımızı bütün ciddi konularda ileri sürebilir miyiz? Gerçek bekçi olacakların gerçek yasalardaki hakikati bilmeleri, konuşmalarında bunu açıklayabilmeleri ve yapısı gereği güzel olanı çirkinden ayırarak uygulamada buna bağlı kalmaları gerekmiyor mu?

KLEINIAS: Kuşkusuz.

c ATİNALI: En güzel bilgilerden biri tanrılarla ilgili olan değil mi? Bunu dikkatle açıklamış, tanrıların var olduklarını ve ne kadar güçlü olduklarını söylemiştik: bunları bir insanın anlayabildiği kadar bilmesi gerekir. Devlette yaşayan insanların çoğunu yasaların sözüne uymakla yetinirlerse, bağışlayabiliriz; ama bekçi olacaklardan biri tanrıların varlığı hakkında her türlü kanıtı getirmek için çaba göstermezse, ona bu görevi vermemeliyiz. Gö-

d reve almamak da, tanrısal yeteneği olmayan, bu konular üzerinde çalışmamış ve erdemini kabul ettirmemiş kişinin yasa bekçileri arasına seçilmemesi şeklinde olacak.

KLEINIAS: Dediğin gibi, bu konuda tembel ve yetersiz birinin onurlardan uzak tutulması çok doğru.

ATİNALI: Daha önce yaptığımız açıklamalarda tanrıların varlığını kanıtlayan iki delil olduğunu biliyoruz, değil mi?

KLEINIAS: Nedir?

ATİNALI: Biri ruh hakkında söylediklerimiz: hani, kazandığı
e hareketle sürekli bir varoluş içine giren her şeyin en eskisi ve en tanrısalı olduğunu söylemiştik; öteki de, yıldızların ve evrene düzen veren aklın yönettiği gök cisimlerinin düzenli hareketi idi. İşte bunları dikkatli ve deneyimli bir gözle izleyen hiç kimse, çoğunlukla beklendiği gibi, doğal olarak hiçbir zaman böyle tanrı-
967 tanımaz olmamıştır. Çoğunluğun düşüncesine göre, gökbilimi ve ona ilişkin başka zorunlu bilgilere dayanarak bu konulara el atanlar, olayların iyiyi gerçekleştirmeye çalışan bir istencin düşüncesiyle değil, bir zorunluluk sonucu ortaya çıktığını gördükten sonra, tanrıtanımaz olurlar.

KLEINIAS: O zaman nasıl olacak?

ATİNALI: Dediğim gibi, bugün durum, bunlara cansız nesneler olarak bakıldığı zamankinden farklı. Bunlar o zaman da hayranlık
b uyandırıyordu ve bu konularla yakından ilgilenenler bugün gerçek diye kabul edilen görüşü sezinliyorlardı: yani, cansız olsalar, akıllı da olamayacakları için, insanı şaşırtan hesaplara böyle kesinlikle uyamazlardı; hatta o günlerde bile tehlikeyi göze alarak, gökyüzündeki her şeyi aklın düzenlediğini söylemeye cesaret edenler de vardı.[9] Ama bunlar, maddeden daha eski olan ruhun
c doğal yapısı konusunda yanılıp ruhu daha sonraya koymakla, her şeyi, bu arada kendilerini de, deyim yerindeyse, altüst etmişlerdir: gözlerinin önünde gökyüzünde hareket eden her şeyi, ev-

[9] Olasılıkla Anaksagoras (10 V. yüzyıl ortaları).

rendeki düzenin nedenini oluşturan taş, toprak ve başka cansız maddelerle dolu olarak düşünmüşlerdir. O günlerde böylelerinin tanrıtanımazlıkla suçlanmasına ve halk arasında rahatsızlık uyandırmalarına neden olan şey bu düşüncelerdir, özellikle de ozanlar filozofları boşu boşuna havlayan dişi köpeklere benzeterek ve başka aptalca şeyler söyleyerek bu sövgülere katılmışlardır. Ama bugün, dediğim gibi, durum çok farklı.

KLEINIAS: Nasıl farklı?

ATİNALI: Sözünü ettiğimiz bu iki gerçeği kavramadıkça, hiçbir ölümlü insan tam anlamıyla dindar olamaz: ruh yaratılmış her şeyden daha eskidir, ölümsüzdür ve bütün cisimleri yönetir; bundan başka, durmadan söylediğimiz gibi, varlıkların aklı olduğunu ve bunlardan önceki zorunlu bilgileri kavramalı; bunların müzikle olan ilişkisini iyice anlayıp davranış kuralları koyarken bunlardan uygun biçimde yararlanmalı; son olarak da mantıklı olan şeylerdeki mantığı göstermesini bilmelidir. Toplumsal erdemlerin üstüne çıkıp bu yetileri de kazanamayan kişi, devletin tümünü yeterince yönetecek hale gelemez, ama başkaları yönetirken onlara yardımcı olur. Şimdi şuna bakmalıyız, Kleinias ve Megillos: buraya kadar çıkardığımız bütün yasaların dışında, devletin korunması için yöneticilerden oluşan gece konseyinin anlattığımız eğitimden geçirilerek yasal bekçi olmasını öngören yasayı da getirecek miyiz? Yoksa başka türlü mü yapalım?

KLEINIAS: Elbette getireceğiz, sevgili dostum, biraz olsun altından kalkabilirsek.

ATİNALI: Öyleyse, bunun için hep birlikte uğraşalım. Bu konuda size ben de yürekten yardımcı olabilirim –belki benden başka yardımcı olacaklar da vardır–, çünkü bu konularda dene-

yimliyim ve ne zamandır üzerinde çalışıyorum.

KLEINIAS: Her şeyden önce, yabancı, tanrının bize kılavuzluk ettiği bu yolda ilerlemeliyiz; ama bizim için hangi davranış doğru
c olur, şimdi bunu konuşalım ve araştıralım.

ATİNALI: Konseyi düzenlemeden önce bu konuda yasa koymak olanaksız, Kleinias ve Megillos –ancak düzenledikten sonra üyelerin yetkilerini yasaya bağlayacağız–, ama şu an için yapılacak hazırlık, başarılı olursa sık sık toplanarak eğitim programını saptamak olabilir.

KLEINIAS: Nasıl? Bu söylediğinden bir şey anladığımızı ileri süremeyiz.

ATİNALI: Her şeyden önce, yaşlarına, öğrenme yetilerine, ka-
d rakterlerine ve davranışlarına göre bekçi olmaya uygun kişilerin bir listesini çıkarmalıyız; ama bundan sonra öğrenmeleri gereken konuları bulmak ya da bulmuş olan biri varsa ondan öğrenmek kolay değil. Bu bir yana, her bir konunun hangi süre içinde ele alınacağını yazıyla belirtme de boşuna; çünkü öğrencilerin kendileri dahi her bir konunun felsefi bilgisini[10] içine sindirme-
e den önce, bunu istenilen zamanda öğrenip öğrenmediklerini açıkça anlayamazlar. Böylece, bununla ilgili her şeyin gizli olduğunu söylersek, bu doğru olmaz; ama zamanından önce de açıklanmamalı, çünkü zamanından önce açıklamak söylediğimiz hiçbir şeyi aydınlatmayacak.

KLEINIAS: Durum böyle olduğuna göre, ne yapmamız gerekiyor yabancı?

ATİNALI: Hani derler ya, oyun ortada dostlarım, zarı üst üste

[10] *Episteme.*

üç kez altı ya da üç kez bir atarak[11] devlet düzenimizin tümünü tehlikeye atmaya hazırsak, bunu yapmalıyız; ben de, yeniden ele aldığımız eğitim ve yetiştirme konusunda kendi görüşümüzü di-
969 le getirerek ve açıklayarak bu tehlikeyi sizinle paylaşacağım: kuşkusuz tehlike büyük ve başka tehlikelere benzemiyor. Seni bununla ilgilenmeye çağırıyorum, Kleinias; çünkü Magnesia devletini –ya da tanrı buna ne ad verecekse–, gerektiği gibi kurarsan, olağanüstü bir ün kazanacak olan ya da hiç değilse senden sonra-
b kiler arasında yiğitlikte birinci olma ününü hiçbir zaman yitirmeyecek olan sensin. Eğer bu tanrısal konseyimiz gerçekleşirse, sevgili dostlarım, devleti onun eline bırakmalıyız ve bugünkü yasa koyucuların hiçbiri buna karşı çıkmayacaktır; az önce konuşmamızda kafa ile akıl arasındaki birlik benzetmesini kurarak düş gibi değindiğimiz şey gerçekleşecek: eğer adamlarımızı dik-
c katli seçer ve uygun eğitimden geçirirsek, onlar da bu eğitimden sonra ülkenin kalesine yerleşirler ve ömrümüzde daha önce görmediğimiz bir koruma gücüne sahip bekçi haline gelirlerse, bu olur.

MEGILLOS: Sevgili Kleinias, bize söylenenlere dayanarak ya devleti kurmaktan vazgeçeceğiz ya da yabancının bizi bırakmasına izin vermeyeceğiz; her türlü çareye başvurup yalvara yakara onu devletimizin kuruluşuna ortak etmeliyiz.

d KLEINIAS: Çok doğru söylüyorsun, Megillos, ben de böyle yapacağım, sen de yardım et.

MEGILLOS: Edeceğim.

---

[11] Oyunda kazanan en büyük sayı "üç kez altı," kaybeden sayı ise "üç kez bir" atmak: biri zaferi, öteki bozgunu dile getiriyor.

SUÇ LİSTESİ

V. KİTAP

Evini ya da toprağını satmak (741c)

Yurtdışı yolculuklarından dönüşte yabancı parayı yanında alıkoymak (742b)

Yabancı parayı yanında alıkoyanı bildirmemek (742b/c)

Kura payının öngörülen sınırlar üstüne çıkan kısmını devlete bırakmamak (745a)

VI. KİTAP

Kayıtlı varlığın üstünde mal sahibi olmak (754e)

Kazanç hırsı (755a)

Agronomların görevini kötüye kullanmaları (762a)

Agronomların maddi zarar vermeleri (762b)

Agronomların yükümlülükleri yerine getirmemeleri (762c).

Yargıçların yanlış yargıda bulunmaları (767a)

Otuzbeş yaşına gelip hâlâ evlenmemek (774a)

Evlenmediği için para cezası ödememek (744b)

Evlenmeyenin para cezasını tahsil etmemek (774b)

Evlenmeyenin haksızlık ettiği kişinin yardımına koşmamak (774c)

Öngörülen düğün armağanının fazlasını almak ve vermek (774d)

Düğün armağanının fazlasına el koymamak (774e)

Düğün şenliği için öngörülenin üstünde harcama yapmak (775b)

Evlilik görevlerini ihmal etmek (784d)

Yasaklandığı halde aile törenlerine katılmak (784d)

Çocuk sahibi olacak yaşta zina yapmak (784e)

VII. KİTAP

Şarkı ve danslara yenilik getirmek (899b)

Şenliklerden uzaklaştırılmaya direnmek (799b)

Çocukların ya da öğretmenlerin kusurlu davranışını cezalandırmamak (808e)

Okuldan kaçmak (810a)

VIII. KİTAP

Sınır taşlarını kaldırmak (843b)
Komşunun toprağına girmek (843e)
Sürülerini başkasının toprağında otlamak (843d)
Başkasının arı sürüsünü kendi tarafına çekmek (843d)
Ağaç yakarken önlem almamak (843e)
Gelişigüzel ağaç dikmek (843e)
Su kullanma konusunda görevlileri dinlememek (844d)
Yabani ürünleri zamansız tüketmek (844e)
Başkasının ağacından izinsiz meyve almak (844e)
Yabancıların yabani ürün toplaması (845b)
Otuz yaşın altında ve üstünde kişilerin elma, armut, nar vs. toplamaları (845c)
Kullanma suyunu kirletmek (845e)
Ürün toplarken verilen zarara adaletsiz ceza vermek (846b)
Yurttaşlar için uygun olmayan işlerle uğraşmak (847a)
Yabancılar için iki işle birden uğraşmak (847a)

IX. KİTAP

Tapınak soymak (854d)
Hırsızlık yapmak (857a)
Devlet malını çalmak (857b)
Ceza ehliyeti olmayan kişilerin işledikleri suçlar (864e)
Ceza ehliyeti olmayan kişinin cinayet işlemesi durumunda: zamanından önce sürgünden dönmek (864e)

İSTEMEDEN CİNAYET

— Yarışma ya da tedavi sırasında ölüme neden olmak (865a/b)
— Bir köleyi ya da özgür yurttaşı öldürmek (865c)
— Öldürülen kölenin efendisine zararı ödememek (865c)
— Sürgün kuralları (865e)
— Öldürülenin en yakın akrabası için: katile dava açmamak (866b)
— Katil yabancıysa (866b/c)
— Yabancılar için: sürgüne gitmeyi reddetmek (866c)

ÖFKE ANINDA CİNAYET

— Önceden tasarlamadan adam öldürmek (867c)
— Önceden tasarlayarak adam öldürmek (867d)
— Sürgünden dönenler için: aynı suçu bir daha işlemek (868a)
— Kurban köleyse (868a)
— Katiller için: kutsal yerleri kirletmek (868a/b)
— Katil köleyse (868b)
— Kendi çocuğunu öldürmek (868c/d)
— Karısını ya da kocasını öldürmek (868d/e)
— Kardeşini öldürmek (869a)
— Ana-babasım öldürmek (869a)
— Kendini korurken adam öldürmek (869c)
— Köleler için: özgür yurttaşı öldürmek (869d)
— Aklanma (869e)

İSTEYEREK CİNAYET

— Yurttaşlar için: bir yurttaşı öldürmek (871a)
— Katile dava açmamak (871b)
— Mahkemeye teslim olmamak (871d)
— Kefil göstermemek (871e)
— Cinayet planı hazırlamak (872a)
— Yurttaşlar, yabancılar ve köleler arasında açılan davalar (872b)
— Köleler için: özgür yurttaşı öldürmek (872b)
— Kurban bilgi verebilecek bir köleyse (872c)
— Ana-babasını, kardeşini ya da çocuğunu öldürmek (873a/b)
— Kendini öldürmek (873d)
— Ölüme yol açan hayvanlar ve cansız nesneler (873e)
— Faili meçhul cinayet (874a)
— Aklanabilir cinayet (874b/c)

İSTEYEREK YARALAMA

— Yurttaşlar için: bir yurttaşı yaralamak (875e / 877a)
— Kendi çocuğunu yaralamak ya da köleler için: efendisini yaralamak (877b)

— Kardeşini yaralamak (877b/c)
— Karısını ya da kocasını yaralamak (877c)

ÖFKE ANINDA YARALAMA

— Öfke anında adam yaralamak (878b/c)
— Devlete hizmet etmesini engelleyecek şekilde adam yaralamak (878c)
— Sakat bırakılan kişinin yerine askere gitmemek (878d)
— Akrabasını yaralamak (878d)
— Ana-babasını yaralamak (878a)
— Köleler için: özgür yurttaşı yaralamak (879a)
— İstemeden adam yaralamak (879b)

KAVGA

— Yabancılar için: adam dövmek (879d)
— Akranını dövmek (879e / 880d)
— Kavga edenleri ayırmamak (880b)
— Büyüğünü dövmek (880b)
— Yabancılar için: büyüğünü dövmek (880c)
— Dövülene yardım etmemek (880d)
— Dövülen ana-babaya yardım etmemek (881b)
— Ana-babasını dövmek (881d)
— Ana-babasını dövenler için: kente ve kutsal yerlere girmek (881d)
— Ana-babasını dövenle yakınlık kurmak (881e)
— Görevliler için: ana-babasını dövdüğü için yasaklanan yerlere girene dava açmamak (881e)
— Bir kölenin dövdüğü özgür yurttaşa yardım etmemek (882a)
— Köleler için: özgür yurttaşı dövmek (882c/d)

X. KİTAP

Dinsizlik davası açmamak (907e)
Ahlakı bozuk olmayanların dinsizliği (908e / 909a)
Ahlakı bozuk kişilerin dinsizliği (909b)
Suçluyu öldürdükten sonra gömmek (909c)

Arınmadan kurban kesmek (909c)

XI. KİTAP

Bulunan gömüyü izinsiz alanı bildirmemek (914a)
Bir eşyayı izinsiz almak (914b)
Yakalanan kaçak köleyi serbest bırakmak (914e / 915a)
Azatlılar için: mal fazlasını devlete bırakmamak (915c)
Satış kurallarına uymamak (917c)
Kuraldışı satış yapanları cezalandırmamak (917c)
Hileli mal satanı bildirmemek (917d)
Hileli mal satmak (917d/e)
Yurttaşlar için: perakende ticaret yapmak (919e)
Perakende ticarette ısrar etmek (910a)
Elsanatçıları için: yapılan anlaşmaya uymamak (921a)
Belirtilen süre içinde işin bedelini ödememek (921c)
Vasiyetle ilgili olarak yasa bekçilerinin kararına karşı çıkıp davayı kaybetmek (926d)
Yetimlere kötü davranmak (927d)
Koruyucu aileler için: yetimi ihmal etmek ve kötü davranmak (928c)
Aile işlerini yönetememek (929e)
Ana-babaya kötü davranmak (932c)
Ana-babasına kötü davrananı bildirmemek (932d)
Zehirlemek (933d)
Büyü yapmak (933d/e)
Akıl hastalarını sokağa salmak (934d)
Görevliler için: devlet törenlerinde gülünçlüğe engel olmamak (935c)
İzinsiz komik gösteriler yapmak (936b)
Efendisinin zararına köleyle danışıklı dövüşe girmek (936d/e)
Hayvanların yol açtığı zararlar (936e)
Üç kez yalancı tanıklıktan suçlu bulunduktan sonra gene tanıklık yapmak (937c)
Usulsüz savunma yapmak (938b)
Kavgacı bir ruhla usulsüz savunmaya devam etmek (938c)

XII. KİTAP

Elçiler için: kusurlu görev yapmak (941b)
Devlet malını çalmak (941d)
Askerden kaçmak (943b)
Savaş sırasında silahlarını atıp kaçmak (944e)
Savaşta silahlarını atana yeniden görev vermek (945a)
Denetlemede kusurlu bulunan görevliler için: itiraz davasını kaybetmek (946e)
Denetçiler için: kusurlu davranmak (948a)
Denetçiyi mahkemeye verenler için: davayı kaybetmek (948a/b)
Eğitime ya da yasaya karışmak (952d)
Yetkililer için: eğitime ya da yasaya karışana dava açmamak (952d)
Arama emrine karşı evini açmamak (954b)
Birinin mahkemede bulunmasını engellemek (955a)
Birinin yarışmalara katılmasını engellemek (955b)
Çalıntı eşya almak (955b)
Sürgünü yanma almak (955b)
Kendi hesabına savaş açmak (955c)
Rüşvet almak (955d)
Mahkeme kararlarının uygulanmasına engel olmak (958d)
Cenazeye ilişkin kurallara uymamak (960a)

KAYNAKÇA

METİN

J. BURNET, *Platonis opera*, vol. V, Oxford 1907.

É. DES PLACES - A. DIÈS, *Platon, Oeuvres Complètes*, Tomes XI et XII, Les Lois, Paris 1951-65.

AÇIKLAMA

E. B. England, *The Laws of Plato*, Manchester 1921 - New York 1976.

GENEL ESERLER

SIR ERNST BARKER, *Greek Political Theory*, London 1918.

P. FRIEDLAENDER, *Platon II*, Berlin-Leipzig 1930.

T. A. SINCLAIR, *A History of Greek Political Thought*, London 1951.

A. E. TAYLOR, *Plato, The Man and His Work*, London 1926.

G. R. MORROW, *Plato's Cretan City*, Princeton 1960.

W. K. GUTHRIE, *A History of Greek Philosophy*, vol. V., Cambridge 1978.

EKONOMİ

A. A. TREVER, *A History of Greek Economic Thought*, Chicago 1916.

J. BISINGER, *Der Agrarstaat in Platons Gesetzen*, Klio, Beiheft XVII, 1925.

S. LAUFFER, *Die Platonische Agrarwirtschaft*, Vierteljahrsschrift für sozial- und Wirtschaftsgeschichte, XXIX, 1936.

C. B. WELLES, *The Economic Background of Plato's Communism*, Journal of Economic History. Supplement VIII, 1948.

T. J. SAUNDERS, *The Property Classes and the Value of the Kleros in Plato's Laws*, Eranos LIX, 1961.

E. KLINGENBERG, *Platons Nomoi Georgikoi und das Positive Griechische Recht*, Berlin, 1976.

SOSYOLOJİ

A. W. GOULDNER, *Enter Plato*, New York 1965 - London 1967.

EĞİTİM VE SANAT

G. M. SARGEAUNT, *Two Studies in Plato's Laws*, Hibbert Journal 21, 1922-23.

R. G. BURY, *The Theory of Education in Plato's Laws*, Revue des Études Grecques 50, 1937.

W. JAEGER, *Paideia. The Ideals of Greek Culture*, Oxford 1945.

H.-I. MARROU, *Histoire de L'Éducation dans L'Antiquité*, Paris 1948.

E. W. SCHIPPER, "Mimesis in the arts in Plato's Laws," *Journal of Aesthetic and Art Critism*, 32, 1963.

W. D. ANDERSON, *Ethos and Education in Greek Music*, Cambridge-Mass. 1966.

AİLE YASASI

W. G. BECKER, *Platons Gesetze und das griechische Familienrecht*, München 1932.

W. K. LACEY, *The Family in classical Greece*, London 1968.

TARİH

R. G. BURY, "Plato and History," *Classical Quartely* XLV, 1951.

H. VAN EFFENTERRE, *La Crète et le Monde Grec de Platon à Polybe*, Paris 1948.

E. A. HAVELOCK, *The Liberal Temper in Greek Politics*, London 1957.

R. WEIL, *L'Archéologie de Platon*, Paris 1959.

M. PIÉRART, *Platon et la Cité Grecque: Théorie et Réalité dans la Constitution des Lois*, Bruxelles 1974.

YASA

G. R. MORROW, *Plato's Law of Slavery in its Relations to Greek Law*, Urbana-Illinoi 1939.

G. R. MORROW, "Plato and the Rule of Law," *Philosophical Review* L, 1941.

H. CAIRNS, "Plato's Theory of Law," *Harvard Law Review* LVI, 1942.

J. P. MAGUIRE, "Plato's Theory of Natural Law," *Yale Classical Studies* X, 1947.

CEZA YASASI

R. MASCHKE, *Die Willenslehre in griechischen Recht*, Berlin 1926.

A. MEREMETIS, *Verbrecher und Verbrechena: Untersuchungen zum Strafrecht in Platons Gesetzen*, Borna-Leipzig 1940.

W. KNOCH, *Die Strafbestimmungen in Platons Nomoi*, Wiesbaden, 1960.

MORRIS D AVIS, "Monetary Fines and Limitations in Plato's Magnesia," *Classical Philology* LXIV, 1969.

Ph. SCHUCHMAN, "Comments on the Criminal Code of Plato's Laws," *Journal of the History of Ideas*, XXIV, 1963.

A. D. WOOZLEY, "Plato on Killing in Anger," *Philosophical Quartely* XXII, 1972.

T. J. SAUNDERS, "Plato's Clockwork Orange," *Durham University Journal* XXXVII, 1975-6.

FELSEFE

V. BROCHARD, *Les Lois de Platon et la Théorie des Idées*, Études de Philosophie Ancienne et de Philosophie Moderne, Paris 1912.

G. MÜLLER, *Studien zu den Platonischen Nomoi*, München 1951.

R. SCHAERER, "L'Itinéraire Dialectique des Lois de Platon et sa Signification Philosophique," *Revue Philosophique de France et de l'Étranger*, CXLIII, 1953.

M. VANHOUTTE, *La Philosophie Politique de Platon dans les Lois*, Louvain 1954.

J. GOULD, *The Development of Plato's Ethics*, Cambridge 1957.

H. GÖRGEMANNS, *Beitraege zur Interpretation von Platons Nomoi*, München 1960.

A. W. H. ADKINS, *Merit and Responsability*, Oxford 1960.

T W. SAUNDERS, "The Socratic Paradoxes in Plato's Laws," *Hermes*, 96, 1968.

TEOLOJİ VE DİN

F. SOLMSEN, *Plato's Theology*, New York 1942.

O. REVERDIN, *La religion de la Cité Platonicienne*, Paris 1945.

V. MARTIN, "Sur la Condemnation des Athées parPlaton au Xe Livre des Lois," *Studia Philosophica*, XI, 1951.

W. de MAHIEU, "La Doctrine des Athées au Xe Livre de Lois de Platon," *Revue Belge de Philologie et d'Histoire...*, 41, 1963.

T. J. SAUNDERS, "Penology end Eschatalogy in Plato's Timaeus and Laws," *Classical Quartely*, XXIII, 1973.

YASALAR

Platon

Platon (İÖ 427-347) Batı geleneğindeki ilk büyük felsefe sistemi kurucusudur. Büyük hayranlık duyduğu Sokrates'in 399'da ölüme mahkûm edilmesi üzerine Atina'yı terk etti; ustasının yöntem ve öğretilerini yaymak amacıyla Sokrates'in ana karakter olduğu diyaloglar yazmaya başladı. İlk felsefe okulu olan Akademia'yı kurduktan sonra kendi görüşlerini temel alan kitaplar yazdı.

Platon 12 kitaptan oluşan son yapıtı *Yasalar*'da, toplum görüşüne yeni boyutlar katar; devletin temelini oluşturması gereken yasaları sıralar. Temel sorun, yasa koruyucunun akıl aracılığıyla toplumun gereksinimlerine karşılık gelen bir kurallar bütününü nasıl oluşturabileceğidir.